

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav filosofie a religionistiky
Filosofie

Hynek Janoušek

Teorie soudu v brentanovské škole a u raného Husserla

The Theory of Judgment in the School of Brentano and in the Early Work of Husserl

Disertační práce

Vedoucí práce – Mgr. Petr Urban, Ph. D.

2014

Prohlašuji, že jsem dizertační práci vykonal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19.8. 2014

Obsah

Obsah

1 Úvod.....	1
2 Brentano.....	4
2.1 Brentanovy rané interpretace Aristotela.....	7
2.1.1 O rozmanitém významu bytí u Aristotela.....	7
2.1.1.1 „Být“ ve smyslu být pravdivý.....	7
2.1.1.2 Problém soudů o neexistujících předmětech.....	15
2.1.1.3 Bytí po vzoru kategorií.....	17
2.1.1.4 Analogické vypovídání jsoucna, určení kategorií a jejich dedukce.....	19
2.1.1.5 Metafyzické a logické části, dedukce kategorií.....	22
2.1.1.6 Konceptualistické pojetí kategorií a umírněný realizmus.....	24
2.1.2 Exkurz: Brentanovo pojednání Aristotelovy psychologie.....	26
2.1.2.1 Aristotelská interpretace sebevědomí.....	30
2.1.2.2 Aristotelská myšlenka vlastních předmětů psychických funkcí a jejich fundace... ..	32
2.2 Krátké shrnutí výsledků.....	34
2.3 Brentanova teorie soudu v Psychologii z empirického stanoviska (1874).....	36
2.3.1 Brentanovo rozlišení psychických a fyzických fenoménů.....	37
2.3.2 První a druhý znak psychických fenoménů – intencionální in-existence a založení intencionality v představě.....	39
2.3.3 Třetí znak psychických fenoménů – vnitřní vnímání.....	42
2.3.4 Descartovská motivace rozdělení tří rodů psychických aktů a fundace soudu.....	46
2.3.5 Soud jako vědomí platnosti a Brentanova existenční teorie soudu.....	50
2.3.6 Brentanovo pojetí soudu jako existenčního soudu a jeho historický kontext.....	57
2.3.7 Poznámka ke vztahu jazyka a soudové intencionality.....	65
2.3.8 Exkurz: základní momenty Brentanovy existenční redukce soudů a jejich dopad na	

nauku o vyplývání.....	67
2.3.8.1 Dvě kvality soudu a redukce kvantity soudu na kvalitu.....	68
2.3.8.2 Odlišení singulárního a obecného soudu.....	71
2.3.8.3 Složené soudy.....	73
2.3.8.4 Brentanova reforma sylogistiky.....	74
2.4 Potíže s intencionalitou, pravdou a bytím předmětu.....	77
2.4.1 Brentanovo původní adekvační pojetí pravdy soudu.....	82
2.4.2 Hypostatická (ontologická) tendence v pojetí pravdy soudu.....	84
2.4.3 Reduktivní (epistemická) tendence v pojetí pravdy soudu.....	88
2.4.3.1 Soud vnitřního vnímání a jeho bezprostřední evidence.....	91
2.4.3.2 Apodiktický soud, jeho evidence a význam pro deskriptivní psychologii.....	93
2.4.3.3 Epistemický status vnějšího vnímání.....	97
2.5 Stručné shrnutí výsledků.....	101
3 Twardowski.....	103
3.1 Twardowského reformulace Brentanova pojetí intencionality představ.....	103
3.1.1 Odlišení obsahu a předmětu představy.....	103
3.1.2 Twardowského pojetí obecného předmětu a otázka Brentanova konceptualismu.....	108
3.1.3 Nauka o podstatné souvstažnosti aktu a předmětu u Twardowského.....	111
3.1.4 Twardowského teorie soudu.....	114
3.1.5 Twardowski, doplňující vymezení pojmu předmětu.....	117
4 Exkurz: Marty a Brentanovo opuštění existenční teorie soudu.....	118
4.1 Predikace a dvojitý soud.....	118
4.2 Temporalita pravdy u Brentana a Martyho.....	130
5 Meinong.....	133
5.1 Raná Meinongova nauka o povaze soudu.....	134
5.2 Vývoj Meinongovy teorie soudu v devadesátých letech 19. stol.....	146

5.3 Meinongova kritika Brentanovy existenční teorie soudu.....	146
5.4 Meinongovo rozlišení mezi obsahem a předmětem intence.....	153
5.5 Meinongův spis Über Annahmen a Meinongova teorie objektivu.....	158
5.5.1 Meinongův důkaz specifických předmětů soudu.....	159
5.5.2 Předpoklady, objektivy bytí a objektivy tak-bytí.....	161
5.5.3 Ontologická povaha pravdy soudu a role evidence.....	165
6 Husserl.....	171
6.1 Husserlova raná teorie intencionality a místo v soudu v ní.....	171
6.1.1 Reprezentace a názor.....	171
6.1.2 Univerzální soud v logickém kalkulu.....	177
6.1.3 Husserlovy nepublikované texty devadesátých let.....	185
6.2 Text č.1 – stavy věcí, evidence a předpoklady.....	185
6.3 Text č.2 – vlastní a nevlastní soudy, dynamické pojetí evidence, odmítnutí představ a nesamostatnost stavu věcí.....	192
6.4 Husserlova reakce na Twardowského spis Nauka o obsahu a předmětu představ.....	198
6.5 Husserlova Přednáška o logice (1896).....	208
6.5.1 Pojetí předmětných představ (pojmu) v Přednášce o logice (1896).....	215
6.5.2 Jednotlivé, neurčité, konkrétní a abstraktní představy, představy vlastností.....	217
6.5.3 Pojem pojmu a terminologické zmatky.....	220
6.5.4 Komplexní věta.....	228
6.5.5 Kategoriální věta a predikace.....	229
6.5.6 Generelní soudy v Přednášce o logice.....	237
6.5.7 Existenční (a asubjektivní) výpovědi v logice; existence a pravda.....	239
6.5.8 Úkoly a problémy.....	242
6.6 Logická zkoumání.....	242
6.6.1 Prolegomena.....	242

6.7 Šest logických zkoumání, náčrt problematiky.....	245
6.7.1 První logické zkoumání.....	248
6.7.1.1 Znak a výraz.....	248
6.7.1.2 Idealita významu jako species.....	253
6.7.1.3 Význam jako species, Lotze a Husserlova modifikace Bolzanovy nauky.....	254
6.7.1.4 Objektivita významu, podstatně okazionální výrazy a vlastní jména.....	257
6.7.2 Druhé logické zkoumání: teorie abstrakce na pozadí brentanovské školy.....	261
6.7.3 Třetí a čtvrté logické zkoumání, analytické a syntetické zákony a soudy.....	269
6.7.3.1 Bolzanovská kritika Husserlovy myšlenky logické gramatiky.....	274
6.7.4 Páté zkoumání.....	276
6.7.4.1 Páté zkoumání: objektivující akty a představa.....	278
6.7.4.2 Reelní obsah.....	280
6.7.4.3 Nejasnosti Husserlova určení reelního a intencionálního obsahu.....	281
6.7.4.4 Kvalitativní modifikace, objektivující akty a kritika Brentana.....	285
6.7.4.5 Nominální kladení a soud.....	289
6.7.4.6 Poznámky k nominálním „soudům“.....	292
6.7.5 Šesté logické zkoumání: význam udílející akty a neobjektivující akty.....	293
6.7.5.1 Intence a názor.....	294
6.7.5.2 Obecná rozlišení názorných intencí a kategoriální názor.....	296
6.7.5.3 Čtyři pojmy pravdy v Logických zkoumáních.....	298
6.7.5.4 Poznámka.....	306
6.7.5.5 Prosté a kategoriální vnímání.....	307
6.7.6 Vybrané problémy Logických zkoumání a jejich interpretace.....	314
6.7.6.1 Problém geneze obecného pojmu.....	315
6.7.6.2 Nominální kladení, syntéza vyplnění a zklamání.....	316
6.7.6.3 Vážný problém rozlišení prostého a kategoriálního vnímání.....	318

6.7.6.4 Problémy s vyjádřením kvality aktu v komunikaci.....	320
7 Závěr.....	323
Abstrakt.....	328
Summary.....	330
Abecední seznam zkratek citované literatury.....	332
Seznam citované a odkazované literatury.....	333

1 Úvod

Předkládaná práce si klade za cíl objasnit základní aspekty teorie soudu u Franze Brentana a některých jeho význačných žáků. Snaha tuto problematiku vyjasnit je zároveň sestupem k jednomu ze zlomových období, v nichž se formovala filosofie 20. století. Podíváme-li se na Brentanovy žáky a na jejich osudy, vidíme, že se z nich stali zakladatelé či významní představitelé směrů, které byly později považovány za takřka protikladné. Twardowski v Polsku v podstatě vybudoval základy, na nichž vznikla Lvovsko-Varšavská škola logiky a na logiku orientované filosofie, Husserl se stal zakladatelem fenomenologie, Meinong pak předložil veřejnosti svou teorii předpokladů a předmětů, která byla přijímána se značnou pozorností autory jako byl G. E. Moore či B. Russell. (Představu, podle níž Meinong ovlivnil Russella pouze tím, že vypracoval pro Russella nepřijatelnou teorii neexistujících předmětů, lze označit spíše za karikaturu poměrně dlouhé a vnímavé recepce Meinonga ze strany tohoto autora).

Zohledníme-li tyto souvislosti, musí nás zarazit, jak málo pozornosti bylo věnováno Brentanovi jako učiteli těchto filosofů. Jak fenomenologie, tak analytická filosofie se mu věnovala jen málo. (Fenomenologie snad ještě méně než analytická filosofie, v níž lze nalézt alespoň autora, jakým byl Roderick Chisholm, který na Brentanův význam úspěšně upozorňoval.) Kromě zaujetí těchto směrů pro rozvíjení svých vlastních, nových programů, které hledají inspiraci v minulosti teprve tehdy, když narazí na své meze, to lze vysvětlit i nešťastným vývojem Brentanovy pozůstalosti, jež po druhé světové válce nenašla dostatečně inspirovaného a energického správce a vydavatele, dále pak některými Brentanovými osobnostními rysy (Brentano nerad publikoval) a koneckonců, jakkoliv to zní paradoxně, i „nedostatkem“ hmotné nouze, díky které nebyl Brentano přinucen publikovat v rámci snahy o své hmotné zabezpečení. (Bez této nouze by např. Husserl, který se svou publikační zdrženlivostí Brentanovi vyrovnal, prodlužoval práci na *Logických zkoumáních* o mnoho dalších let). Vzhledem ke skrytému historickému vlivu Brentanovy nauky přichází v posledních letech jisté znovuoživení zájmu o Brentana poněkud paradoxně z jiné strany, a sice ze strany filosofie mysli, v níž se Brentanovo jméno stalo synonymem zastřešujícím „prvořadové“ teorie sebevědomí, jež se snaží vyhnout pasti reflexivní filozofie.

S nezájmem o Brentana souvisí i fakt, že jen málo pozornosti bylo věnováno filosofickým tématům, které se rozvíjela v rámci Brentanovy školy. Dokonce i Husserl je často líčen jako filosof, jenž se po opravě svého psychologismu z *Filosofie aritmetiky* objevuje s *Logickými zkoumáním* jako první výchozí pozicí své fenomenologické filosofie. V době publikace tohoto spisu však měl Husserl za sebou takřka dvacet let filosofického formování, v němž hrál Brentano a jeho žák Carl Stumpf, jemuž jsou *Logická zkoumání* věnována, zcela dominantní roli. Mnoho motivů Husserlova

přelomového díla tak zůstává bez zohlednění kontextu, v němž vznikalo a vůči němuž se vymezovalo, nejasných.

Meinong, který byl fenomenologií ve 20. století ignorován takřka naprosto, tvoří kapitolu sám pro sebe, neboť se nebojí do důsledků domýšlet své ontologické pozice, čímž nutí čtenáře k rozhodnutí ohledně toho, zda jsou takové konsekvence přijatelné, a může nabídnout mnohé podněty jak pro logiku a teorii významu, tak pro psychologii, která se snaží zhodnotit pojem intencionality. Samostatnou kapitolu pak tvoří teorie hodnot, v níž Meinong spolu se svým žákem Ehrenfelssem navázal na Brentanovo předchozí úsilí.

Již tyto krátké poznámky k historickému významu Brentana a jeho žáků ukazují, že problematika pro možná pojednání je neobyčejně rozsáhlá. V naší práci jsme si vybrali teorii soudu, přičemž jsme se museli omezit pouze na některé její aspekty. Volba tohoto tématu je zdůvodněna tím, že teorie soudu stojí v brentanovské škole na pomyslné křižovatce, díky čemuž do sebe na jedné straně přijímá velmi rozmanité, až disparátní problematiky logiky, ontologie, psychologie a teorie poznání, na druhé straně však její pojednání naopak poskytuje možný vhled do celého směru. Postup práce se snaží zohlednit jak historické, tak systematické souvislosti. Práce je rozdělena na čtyři části. První část tvoří první kapitola věnovaná Brentanovi. Nejprve se snažíme pojednat aristotelské inspirace Brentanovy původní pozice v teorii soudu, následuje výklad souvislostí celé Brentanovy koncepce deskriptivní psychologie, do níž zasazujeme problematiku ve střední části první kapitoly. Přitom zohledňujeme i další historické souvislosti v pozadí, a to zejména Descarta a školu z Port-Royal. Střední část také poskytuje argumenty zdůvodňující Brentanovu snahu o redukci všech subjekt-predikátových soudů na soudy existenční. V závěru krátce přihlížíme k důsledkům, jimiž se Brentanova pozice projevila ve vztahu k tradiční sylogistice.

Druhou část tvoří dvě kapitoly. První se věnuje Twardowskému, který svým spisem *O obsahu a předmětu představ* do značné míry inicioval problematiku, o níž se vedly spory. Jde zejména o rozlišení obsahu a předmětu a jejich ontologické pojetí, dále o problém tzv. nepředmětných představ a problém tzv. obecného předmětu. Druhá část je završena kapitolou popisující korekci Brentanovy původní teorie soudu Brentanem samým a rozvedení teorie tzv. dvojitého soudu Brentanovým věrným žákem Antonem Martym.

Následující třetí část se věnuje rozvoji teorie soudu u Alexia Meinonga, s nímž vstupuje do hry logický objektivismus či logický realismus. Meinong se k němu propracovával teprve postupně a tento postup se pokoušíme alespoň zčásti rekonstruovat. Náš výklad končí nastíněním teorie objektivů a tzv. předpokladů jako nového základního typu psychických fenoménů. Zdůrazněny jsou také souvislosti s Husserlovou naukou, která se nezávisle rozvíjela ve stejném období na

analogických tématech.

Poslední a nejrozsáhlejší kapitola je věnována Husserlovi. Jeho teorie soudu je sledována v několika disparátních úrovních, na kterých se s ní Husserl pohyboval v devadesátých letech 19. století. Tento vývoj je možno sledovat díky rukopisům, které byly publikovány teprve nedávno v rámci vydávání Husserlova souborného díla a které ukazují, jak rozsáhle a v jaké podobě měl Husserl rozpracovány témata známá z *Logických zkoumání*, jako je např. odmítnutí představy jako základního psychického fenoménu, pojem názoru a signitivní intence, pojem matérie a kvality intencionálního obsahu aktu apod. Celý náš výklad se završuje diskuzí *Logických zkoumání*, v níž je představena celková problematika tohoto díla a pojednány některé speciální otázky teorie soudu – zejména teorie kategoriálního názoru. V pojednání *Logických zkoumání* jsme se pokusili poukázat i na problematické stránky Husserlovy teorie – zejména na nejasnosti týkající se možnosti překladu kontextově závislých výrazů na výrazy kontextově nezávislé a na překvapivé nejasnosti týkající se tzv. prostého smyslového vnímání.

Mnohoznačný výraz soud, který dnes zní psychologicky, jsme se rozhodli podržet a nenahrazovat ho moderními variantami. Z kontextu by mělo být celkem zřejmé, pro co je v jednotlivých částech práce tento termín užíván. V příslušných pasážích jsme se také snažili využít sekundární literaturu, pokud byla vůbec k dispozici. Jak již bylo řečeno, stála naše problematika mimo zájem akademického provozu, díky čemuž není smysl teorií, které naši autoři v druhé polovině 19. století předkládali, vždy zřejmý a snadno uchopitelný. Výklad se o to pokouší v té míře, v jaké to bylo v autorových silách.

2 Brentano

Franz Brentano (1838-1917) je v Čechách znám především jako inspirátor a předchůdce fenomenologické filosofie. Odkazuje se na něj jak Husserl, tak Heidegger, který byl dobře obeznámen s Brentanovými spisy o Aristotelovi.¹ Pokud se však dnes některé z jeho spisů vůbec čtou, jde nejspíše o výňatky z jeho *Psychologie z empirického stanoviska* z roku 1874,² kterou se Brentano dostal do povědomí širší filosofické veřejnosti jako propagátor psychologie popisující tzv. psychické fenomény a typy jejich vztahů k předmětům a k sobě navzájem. Tento pohled příliš neodpovídá Brentanovu skutečnému historickému významu a zcela jistě není práv celku jeho filosofie. Brentano neovlivnil pouze Husserla, nýbrž založil ve své době velmi úspěšnou školu, mezi jejíž členy se počítají např. Alexius Meinong, Kazimierz Twardowski, Carl Stumpf, Anton Marty, Oskar Kraus a mnoho jiných. Tato škola měla své „tvrdé“ jádro věrných, do něhož patřil zejména Oskar Kraus či Alfred Kastil, a volnější členy, kteří ke škole patřili jen přechodnou dobu a záhy se vydali svou vlastní filosofickou cestou. Tito žáci se proti původním mistrovým naukám kriticky vymezovali, byť zachování Brentanovy myšlenky *intencionality* jako ústředního filozofického pojmu jim zůstalo všem společné. Navíc lze o této skupině následovatelů poněkud paradoxně říci, že byla institucionálně úspěšnější než sám učitel. Zatímco většina Brentanových žáků, např. všichni výše jmenovaní, obsadila profesorské stoličky, Brentano se marně snažil získat zpět svou vídeňskou profesuru, o níž byl připraven v důsledku uzavření sňatku, který byl u bývalého kněze ve Vídni nepřipustný. Díky tomu nemohl jako pouhý docent oficiálně vést práce svých žáků. K významnějším spisům, které stojí za povšimnutí a které vydal během svého života, stojí kromě raných a pozdějších interpretací Aristotela již zmiňovaná *Psychologie* a dále *O původu mravního poznání* z roku 1889³ a specializované *Pojednání o psychologii smyslů* (1907).⁴ Zbytek tvoří kratší příležitostné spisy (zde lze zmínit např. práci *Čtyři fáze filosofie a její současný stav* (1895)⁵) a kratší články. To není na padesátiletou filosofickou kariéru zajisté mnoho. Brentanův vliv tak měl dvojí tvář. Na jedné straně tu byla *veřejně publikovaná díla*, na druhé straně velké množství

¹ Viz Husserl, E., „Erinnerungen an Franz Brentano“, in: Oskar Kraus, *Franz Brentano*, O. Beck, München 1919, s. 151-167 a Martin Heidegger, který se v Brentanově rozboru Aristotela poprvé setkal s problematikou významu „bytí“ – Heidegger, M., „Moje cesta k fenomenologii“, in: týž, *Konec filosofie a úkol myšlení*, přel. Chvatík, I., Oikymen, Praha 1993, s. 37.

² Brentano, F., *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, Duncker & Humblot, Lipsko 1874. V této práci se pod zkratkou *P.e.S.* nadále budeme odkazovat na rozšířenější dvousvazkové druhé vydání tohoto díla Brentano, F., *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, sv. I-II., F. Meiner, Lipsko 1924/1925, vždy s uvedením svazku a příslušné stránky.

³ Brentano, F., *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, F. Meiner, Lipsko 1921.

⁴ Brentano, F., *Untersuchungen zur Sinnespsychologie*, Duncker & Humblot, Lipsko 1907.

⁵ Brentano, F., *Die vier Stadien der Philosophie und ihr augenblicklicher Stand*, Cotta, Stuttgart 1895.

nepublikovaného textu – nejčastěji v podobě Brentanem neustále přepisovaných podkladů k vlastním přednáškám, či v podobě zápisů, které z nich pořizovali posluchači a které v různých verzích kolovaly mezi jeho žáky. Tyto texty obsahující velké množství veřejnosti neznámých filosofických idejí měly často rozhodující vliv a nalezneme v nich spoustu motivů, s kterými se později střetáváme v nových rozpracováních i jinde (např. myšlenku stavu věcí jako předmětu soudu, rozdíl mezi odlučitelnými a neodlučitelnými částmi, symbolickými a vlastními intencemi či úvahy o časovosti a modech představování). O vlivu těchto textů svědčí např. fakt, že Husserl v roce 1935 při návštěvě Prahy věnoval pražské Brentanově společnosti 28 svých zápisníků Brentanových přednášek o logice, jichž se osobně nezúčastnil a které studoval v pořizovaných opisech.¹ Jmenovat zde můžeme také různé varianty Brentanových dodnes nepublikovaných přednášek k *metafyzice* či o něco pozdější přednášky o *deskriptivní psychologii*.

Do oblasti nepublikovaných textů je konečně také třeba přičíst *řadu fragmentárních textů a filosofických dopisů*, v nichž se Brentano věnuje jednotlivým filosofickým problémům a kriticky se vztahuje k tématům dobové filosofické diskuze. Tyto texty byly většinou přístupné pouze malé skupince nejvěrnějších. Asi nejvíce se blíží vlastnímu stylu Brentanova myšlení, kterému nebylo vlastní rozvíjení filosofického systému, nýbrž dlouhodobé soustředění na jednotlivé věcné problémy, např. na problém vymezení pojmu pravdy. Důsledkem tohoto přístupu je, že tyto fragmentární texty jsou plné hledání, je v nich znát snaha vyhnout se ukvapenému přijetí příliš snadných, avšak věcně nedostatečně podložených řešení, díky čemuž v nich lze nalézt pokusy – často z téhož období –, o různá řešení téže problematiky. Na druhou stranu není Brentanovo hledání konkrétních řešení nahodilé, nýbrž udržuje se v rámci celkových filosofických tezí, jejichž změny umožňují odlišit v Brentanově filosofování různá období.

Po Brentanově smrti cítila řada Brentanových žáků potřebu zpřístupnit pozůstalost filosofické veřejnosti. Negativně se zde však projeвили jednak dvě světové války, které vydávání spisů zastavily, jednak poněkud nešťastný Brentanův názor, jak má toto vydávání vypadat. Brentano, inspirován případem Jeremy Benthama, chtěl, aby jeho žáci podali jeho nauku ve smyslu jeho konečné nauky, v tomto případě tzv. reismu, který začal Brentano rozpracovávat na přelomu 19. a 20. století a který představoval jeho poslední celkovou pozici. Díky tomu docházelo při vydávání starších textů ze strany editorů k přepisování a retušování míst, které se s touto pozicí neslučují. Příležitostná neucelenost vydávaného textu se občas překonávala tím, že do něj byly zapojeny doplňující, nezřídka dosti rozsáhlé části z jiných textů, a tak občas vznikaly svérázné kompiláty. Vznikla tak např. kniha *Die Lehre vom richtigen Urteil*, s níž se jen těžko pracuje a kterou Brentano sám *de*

¹ Kraus, O., „Brentano-Gesellschaft in Prag“, in: *Philosophia*, n. 2, Praha 1935., s. 402-405. Tyto zápisníky jsou dnes bohužel ztracené.

facto nenapsal.¹ Editoři a Brentano sám jako kdyby zapomněli, že filosofická myšlenka může být podána hodnotněji a srozumitelněji, je-li čtenáři dostupná ve svém vývoji a v původním tázání, které jí dalo vzniknout. Naštěstí jsou k dispozici i věrohodnější vydání Brentanových textů, v nichž se vydavatelé místo retušování omezovali spíše na doprovodné komentáře, a od sedmdesátých let se nová vydání vyznačují celkem standardním přístupem. Bohužel stále platí, že mnohé z rozhodujících a nejvlivnějších textů čekají na vydání.

Roztříštěnost Brentanova díla na publikované spisy, veřejně kolující opisy přednášek a jiných textů a spíše soukromé texty diskutované v rámci vnitřního kruhu Brentanových žáků vedla k tomu, že poněkud známa je vlastně jen pozice *Psychologie z empirického stanoviska*, tedy spis rané fáze Brentanova středního období. Naopak málo znám je zlom v Brentanově uvažování, který explicitně souvisí s Brentanovou kritikou Husserlovy a Meinongovy filosofie, zejména jejich postulace ideálních předmětů, a který vedl Brentana k myšlence, že předmětem intencionálních aktů může být pouze individuální prostoročasový či čistě časový předmět (*res* – odtud reismus). Tato pozice si jednak vyžadovala rozvinout vlastní, velmi svéráznou, avšak v některých bodech inspirativní *metafyziku*, v níž Brentano např. opouští ztotožňování smyslového pojetí *individuální* věci s názorem *konkrétních* určení či uvažuje substanci jako jednostranně oddělitelnou *část* akcidentů.² Při této práci rozpracovává Brentano svou tabulku reálných druhů jsoucna. Této metafyzice dále odpovídá svérázný konceptualismus, který v Brentanově myšlení vždy dominoval a v němž se rozdíly mezi intencionálními předměty zdánlivě různých ontologických typů ukazují jako rozdíly ve způsobu intencionálního vztahu k reálným jsoucňům. Metafyzicky motivovaná je i Brentanova pozdní, velmi svérázná teorie jazyka, která má pomoci vypudit z oblasti jsoucího vše ideální (podle pozdního Brentana jsou takovými falešně postulovanými idealitami např. neexistující předměty, privace, možnosti, abstraktní vlastnosti apod.). Do jisté míry lze říci, že metafyzické motivy se u Brentana reistického období dostávají do popředí a určují Brentanovi filosofickou problematiku, zatímco ve středním období u něj dominovaly otázky psychologické. Obě oblasti však u Brentana existovaly vždy bok po boku a vzájemně se ovlivňovaly.

Pro nás jsou z třech období Brentanova uvažování, které lze rozlišit na rané, učenické období aristotelských interpretací, střední období deskriptivní psychologie a pozdní reistické období, důležité pouze první dvě, zejména však to druhé, „klasické“, neboť z něj pramení problematika, kterou budeme sledovat u ostatních Brentanových žáků – Twardowského, Martyho, Meinonga a Husserla, tj. problematika intencionality se zvláštním ohledem k teorii soudu.

¹ Binder, T., „There and Back Again. An Updated History of Brentano's Unpublished Papers“, in: Frechette, G., Fissette, D. (eds.), *Themes from Brentano*, Rodopi, Amsterdam 2013, s. 369-419.

² Pro popis této fáze viz např. Chisholm, R., *Brentano and Meinong Studies*, Rodopi, Amsterdam 1982, s. 3-17.

2.1 Brentanovy rané interpretace Aristotela

Lze bezpochyby říci, že Aristotelés byl Brentanovi celoživotním inspiračním zdrojem. Byl také autorem, jehož interpretací vstoupil Brentano do povědomí filosofické veřejnosti, o což se zasloužily první dvě Brentanovy publikace – dizertace *O rozmanitém významu bytí u Aristotela* z roku 1862¹ a habilitační práce *Aristotelova psychologie, zejména jeho nauka o νοῦς ποιητικός* z roku 1864.²

2.1.1 O rozmanitém významu bytí u Aristotela

Předmětem první filozofie či metafyziky má být, jak známo, podle Aristotela jsoucno jako takové. Výraz „být“ je však používán v rozdílných významech. Jak vyložit Aristotelovu nauku o tom, že jsoucno se vypovídá mnohým způsobem? Pro Brentanovu pozici a celý její pozdější vývoj je charakteristické, že spolu s Aristotelem zdůrazňuje, že úkolem předběžného rozlišení těchto kontextů, tj. oblastí, v nichž se výraz „být“ rozmanitě užívá, je odlišit *pravý* význam výrazu „být“ od významů *nepravých*. Tyto nepravé výrazy metafyzika nemá a nemůže brát v potaz. Brentano spolu s tradicí založenou na známých pasážích z Aristotelovy *Metafyziky* rozlišuje u Aristotela čtyři základní oblasti vypovídání bytí. Bytí ve smyslu nahodilého, bytí ve smyslu možnosti a skutečnosti, být ve smyslu být pravdivý a bytí ve smyslu kategorií.³ První dva způsoby vypovídání bytí jsou úzce svázány s aristotelskou metafyzikou, a byť by bylo zajímavé rozebírat problém nahodilosti v Aristotelově filosofii či pestré Brentanovy výklady o povaze a vzájemné provázanosti základních pojmů Aristotelovy filosofie patřící ke vztahu možnosti a skutečnosti (δύναμις, ἐνέργεια, ἐντελέχεια, κίνησις etc.), vedlo by to k speciálním aristotelovským zkoumáním. Druhé dvě oblasti se však týkají naší problematiky velmi úzce, proto je věcně nutné se jimi zabývat.

2.1.1.1 „Být“ ve smyslu být pravdivý

Ve výpovědích typu „tak to je“ či „tak to není“, popř. „je to tak“ či „není to tak“ většinou tvrdíme, že něco je či není pravda. „Být“ zde tedy používáme ve smyslu být pravdivý a „nebýt“ ve smyslu nebýt pravdivý. Aristotelés to popisuje takto:

¹ Brentano, F., *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles*, Herder, Freiburg 1862. Dále uvádíme pod zkratkou M. B. S..

² Brentano, F., *Die Psychologie des Aristoteles, insbesondere seine Lehre vom νοῦς ποιητικός*, Kirchheim, Mainz 1867. Dále uvádíme pod zkratkou Ps.A..

³ Srov. např. Aristotelés, *Metafyzika*, přel. A. Kříž, Rezek, Praha 2008, 1026 a 34-35, dále jen *Metafyzika*; Brentano, F., M. B. S., cit. dílo, s. 6-8.

„Dále ‚býti‘ a ‚jest‘ znamená také, že něco je pravdivé a ‚nebýti‘, že něco není pravdivé, nýbrž že je mylné. To platí jak u kladu, tak záporu...“¹

V běžné řeči pravdivost a nepravdivost přisuzujeme většímu množství entit. O pravdě a nepravdě se podle Aristotela hovoří nejen u soudů, ale také u věcí, viz např. „*omylem, nepravdou se nazývá jednak nepravdivá věc... Za druhé také to, co sice je jsoucí, ale tak, že se přirozeně nejeví takové, jaké jest.*“² Kromě soudů a věcí se pravda a nepravda připisuje i pojmům a představám (např. falešná představa, mylný či pravý pojem apod.), je tedy potřeba nalézt a vykázat v těchto případech vzájemnou souvislost. Brentano se vůbec nerozpakuje tento základní způsob vypovídání pravdy u Aristotela určit. „*Aristotelés nám opakovaně zdůrazňuje, že pravda a nepravda se nalézá pouze v afirmativních či negativních soudech. Ve spisu O duši tvrdí, že ‚pravdivé a nepravdivé je spojením pojmů rozumu‘.*³ *Stejně tak tvrdí ve čtvrté knize metafyziky, že ‚pravdivé a nepravdivé není nic jiného než afirmování či negování‘.*⁴“⁵

Jelikož pravda a nepravda se nalézá pouze v soudech, je „pouze“ v duši, která provádí spojení subjektu a predikátu, které u Aristotela náleží ke každému soudu.⁶ Soud sám je koneckonců u Aristotela definován jako výrok, který může být pravdivý, či nepravdivý, a to je podle Aristotela možné pouze ve spojení subjektu s predikátem.⁷ Určením pravdy čistě jako pravdy soudu se Brentano předběžně zavazuje k radikálně „logické“ interpretaci Aristotelova pojetí pravdy. Původním nositelem pravdy a nepravdy je soud. Ani věcem existujícím mimo rozum, ani pojmů uvažovaným mimo formu složení pojmů v soud, tj. samostatně, ani smyslovým představám nelze *bezprostřední* účast na pravdě a nepravdě přiznat.⁸ Následně Brentano dokládá, že ostatní způsoby vypovídání nejsou myslitelné bez vztahu k *pravdě soudu*, která tvoří úběžník, vůči němuž stojí ostatní způsoby vypovídání pravdy v analogických vztazích. Falešný předmět je předmět, který nás svádí k nepravdivému soudu, pravdivý pojem je vzhledem k předmětu pojmu takový pojem, kterým lze tuto věc uchopit v pravdivém *klasifikačním soudu* apod.

Orientace na soud s sebou nese důležitý úkol objasnění Aristotelova pojetí *pravdy soudu*. Ani zde mladý Brentano neváhá – *pravdou je podle mladého Brentana u Aristotela nepochybně míněna*

¹ Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1035A 30-33.

² Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1024 b 17.

³ Aristotelés, *O duši*, přel. A. Kříž, Rezek, Praha 1996., 432 a 11.

⁴ Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1012 b 8.

⁵ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 22.

⁶ Aristotelés, *Kategorie*, přel. A. Kříž, M. Mráz, Československá akademie věd, Praha 1958, 1 a 15.

⁷ Aristotelés, *O vyjadřování*, přel. A. Kříž, M. Mráz, Československá akademie věd, Praha 1961, 17 a 2.

⁸ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 23.

shoda myšlení s věcí.¹ Brentano se přitom odvolává na dvě místa z Aristotela, kde je podle něj myšlenka shody přesvědčivě vyjádřena.

„Pravdivá je kladná výpověď o tom, co je <ve skutečnosti> spojeno, a záporná výpověď o tom, co je <ve skutečnosti> rozloučeno; nepravdivé však znamená pravý opak tohoto rozlišení.“²

„... pravdu mluví ten, kdo má rozdělené za rozdělené a spojené za spojené; nepravdu má ten, jehož mínění obsahuje opak toho, co jest.“³

Kromě vypovídání pravdy o tom, co je složené a rozdělené (v soudech typu „A je B“, „A není B“), však u Aristotela existuje i *poznávající uchopování* či „dotýkání se“ (ἄγγεῖν, v latinské tradici *apprehensio simplex*) jednoduchých, subjekt-predikátově nesložených předmětností. Opakem vědění tu není omyl, nýbrž neznalost.

„Myšlení jednoduchých pojmů se omezuje na to, v čem není omylu. Tam však, kde je omyl a pravda, jest již jakási vazba myšlenek jakoby v jednotu.“⁴

Tato *znalost*, a tedy i v jistém smyslu aserce nesloženého je asi nejlépe rozvedena v následující pasáži:

„Co však znamená být jsoucí a nebýt jsoucí, pravda a omyl u předmětů nesložených? Tu není složenosti, i nezáleží pojem „být jsoucí“ v sjednocení a „být nejsoucí“ v rozdělení, jako je tomu u bílého dřeva a při nesouměřitelnosti úhlopříčky; anebo pravdivé a mylné tu nebude v stejném smyslu jako u oněch předmětů. Tu právě jako pravda nemá tentýž význam, tak i pojem „být jsoucí“, ale je to tu tak, že dotýkání a vyslovení je pravdou – neboť kladný soud a vyslovení není totéž, nedotýkání je však nevědění. (...) Tu pravda je v tom, že se toto myšlením nahlíží. Není tu však omyl a klam, nýbrž je tu jenom nevědění ...“⁵

Vzhledem k tomu, že Aristotelés se o této oblasti poznání zmiňuje spíše zběžně, poměrně rozmanitě a nedává jasné příklady, byla nauka o *apprehensio simplex* čili o jednoduchém pojetí podrobena různým interpretacím.⁶ Např. Ross⁷ upozorňuje na analogii prostého poznání s prostým vnímáním vlastních předmětů jednotlivých smyslů, které je podle Aristotela neomylné, a dále na dvě možné

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 26.

² Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1027 b 20.

³ Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1051 b 3.

⁴ Aristotelés, *O duši*, cit. dílo, 430 a 27-29.

⁵ Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1051 b 17-27.

⁶ Krátký historický výčet poskytuje např. Vasylchenko, A, „*Apprehensio simplex* in the Kiev-Mohyla Academy“ in: *Theoria*, 14(34), 1999.

⁷ Ross, D., *Aristotle*, Routledge, New York 2005, s. 15.

uchopení nesložených entit v rámci aristotelské koncepce. Nesložené by pak bylo jednak to, co se neskládá z matérie a formy, jednak myšlení toho, v čem nelze nalézt „složení“ rodu a specifické difference. V prvním případě by šlo např. o „duchovní“ substance (nejznámějším příkladem entity, která je čirou skutečností, a je tedy nesložená, by byl u Aristotela bůh), v druhém o myšlení kategorií, které, jak známo, u Aristotela nespádají pod stejný nejvyšší rod. Ross však upozorňuje i na to, že občas Aristotelés hovoří o tom, že prosté je uchopení „*všech entit, jestliže nejsou spojeny v soudu, který je sjednocuje*“.¹ Scholastika měla mnohdy za to, že *apprehensio simplex* znamená zejména uchopení esence (*quidditas*) individuální věci ještě předtím, než je o ní soudem přičleněno či odepřeno nějaké určení.²

Ve svých posmrtně vydaných *Přednáškách o řecké filosofii*, s kterými začal již v roce 1867 a které doplňoval po celý zbytek své akademické kariéry, dospívá však Brentano podle této nauky, jak se zdá, k jinému názoru, který, byť je snad v lecčems spřízněný se scholastickou interpretací, míří k Brentanovu pozdějšímu pojetí existenčních soudů. Existenční soudy typu „*A je*“, „*A není*“ nepředstavují podle Brentana, jak ještě uvidíme, spojení logického subjektu a predikátu, nýbrž jde vždy o jednoduchý uchopující akt mysli. Nejedná se tedy o afirmující či negující *subjekt-predikátové*, složené soudy. Jisté náznaky podobného postoje hledá Brentano i u Aristotela:

„*Jak se však věci mají, jestliže to, co je poznáno, není složené? Nepoznáváme pouze, že tento člověk (der Mensch) je to, či ono, nýbrž také, že je. Jelikož to, co zde je poznáno, není spojení či rozdělení, nemůže být toto poznání spojováním či rozdělováním pojmů, nýbrž jednoduchým uchopováním předmětu, určitým vnímáním, takřkajíc dotýkáním a vnitřním vyslovením (innerliches Aussprechen). Běží zde o uznání v jeho jednoduchosti, které není podobné struktuře věty, nýbrž jednomu jedinému slovu, i když je vyslovujeme určitou [gramatickou] větou.*“³

Nešlo by tedy o pouhé myšlení pojmu člověka mimo kontext syntetického soudu, jak by se mohlo zdát např. z *Kategorií*,⁴ nýbrž o prosté poznání („registraci“) toho, že např. to, co smyslově vnímáme (např. člověk), je existující. Pak bychom mohli říci onu „určitou“ větu „*Tento člověk*

¹ Tamt.

² „*Simplex apprehensio = operatio qua intellectus aliquam quidditatem intelligit, quin quidquam de ea affirmet*“, *A Scholastic List of Definitions*, <http://www.catholicapologetics.info/catholicteaching/philosophy/definitions.htm>, heslo 23.

³ Brentano, F., *Geschichte der griechischen philosophie*, Francke, Bern 1963, s. 242. Brentano zde již naznačuje spojitost tohoto jednoduchého poznávání s vnímáním, jimž se pro něj nakonec stane tzv. vnitřní vnímání. Jakmile uchopuji svou duševní činnost, vím že existuje a nemohu se mýlit.

⁴ „... každé kladení a popírání je buď pravdivé, anebo nepravdivé. Ale to, co se vypovídá bez spojení, není ani pravdivé, ani nepravdivé, například člověk, bílý, běží, vítězí.“ Aristotelés, *Kategorie*, cit. dílo, I a 15.

existuje“, či dokonce jen poznamenat „*hle, člověk*“. Popření takového vnímání (tetického soudu) je pak již vždy syntetickým soudem bylo (např. *Tento předmět není člověk*)¹ a tetické vnímání by samo bylo vždy implicitním soudem (např. *Tento předmět je člověk*), jenže právě *implicitním* či „*potenciálním*“, nerozvinutým soudem. Brentanovy zmínky jsou bohužel samy dosti neurčité.²

V *M. B. S. Brentano* sice označuje tetický a syntetický „soud“ jako poznatek, první případ ho však nijak zvlášť nezajímal, což odpovídá i aristotelovské problematice. Po krátkém výkladu pasáže o pravdivém vypovídání, jež se neskládá ze složení subjektu a predikátu, hovoří Brentano ve svých aristotelových interpretacích vždy již jen o subjekt-predikátových soudech, aniž by v jejich rámci prosté „soudy“ byl jen zmiňoval jako soudy. Hovoří místo toho pouze o výše zmiňovaném „dotýkání“.

Budeme-li v následujících pasážích týkajících se *M. B. S.* mluvit o soudech, budeme mít tedy prozatím na mysli *pouze* soudy subjekt-predikátové.

Pro pozdější Brentanovu filosofii je významné, jak Brentano nahlíží na vlastní výkon aristotelského soudu. Tento náhled je v Brentanově textu vyjádřen pár řádky takřka mimoděk, aniž by byly domyšleny jeho konsekvence, není však těžké ho v interpretaci vyzdvihnout.

„Jestliže pravda byla [výše] shodou poznávací schopnosti s myšlenou věcí, pak tím bylo řečeno, že pravdu poznává jen ta poznávací schopnost, která uchopuje svou shodu se skutečností (...) Pokud rozum omezuje svou činnost na představování a tvoření pojmů nedospívá k pravdě; pravdu poznává teprve, když soudí, že věc (Sache) je taková, jak ji poznává. Odtud tedy ona definice, tj. že jde o myšlenkovou činnost, které náleží myslet pravdivé a nepravdivé.“³

Brentano se tedy nechce ve svém výkladu Aristotela to, co je u soudu podstatné, určit *pouze* jako spojení subjektu s predikátem, byť nepopírá, že každý aristotelovský soud takové složení *nutně* předpokládá. Podstatným určením soudu je však pro Brentana v *M. B. S.* kromě syntézy také onen výkon tvrzení a popírání shody, jež je podle mladého Brentana implicitní složkou významu kopuli „*je*“, a „*není*“, tj. vypovídání bytí ve smyslu být pravdivý a nebytí ve smyslu být nepravdivý.

¹ Je třeba připomenout, že se zde pohybujeme v aristotelském kontextu, kterému jsou problémy existence vnějšího smyslového jevíceho se světa cizí.

² Tato interpretace odpovídá tomu, co o prostém smyslovém vnímání učil Husserl v *Logických zkoumáních* viz Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, § 47. Je v jistém smyslu kuriózní, že Husserlova teorie, která otevírá cestu moderní fenomenologii vnímání, v sobě nese ozvuky problematiky *apprehensio simplex*.

³ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 30. Brentano se odvolává na „O vyjadřování“ in: *Organon*, cit. dílo, 17 a 2.

Veritativní bytím¹ se tedy původně myslí implicitní kladení shody soudu a skutečnosti (Významem „A je B“ je, že A je B se *shoduje* se skutečností), veritativní negací popírání shody téhož (Významem „A není B“ je, že A je B se *neshoduje* se skutečností). Tato tendence ke zdůraznění „veritativní kvality“ v charakteristice „vlastního“ výkonu soudu se v *M. B. S.* projevuje v Brentanově chápání Aristotelova pojetí vztahu nominalizovaného soudu, vyloženého právě podaným způsobem, o němž samém predikujeme pravdu či nepravdu (např. výroky typu „Je/není pravda, že A je/není B.“, „Je/není to tak, že A je/není B.“), na rozdíl od soudu, kde pravda explikována není (tj. prostě A *je/není* B). Brentano tvrdí, že „*zatímco v prvním případě [explikovaného soudu] tvrdilo ono „je“ [tj. je pravda, že ...], že předkládaný [nominalizovaný] soud se shoduje se skutečností, ustanovuje v druhém samotný soud*“.² Tím se chce mimo jiné právě říci, že v druhém případě vyjadřuje výraz „je/není“ kromě predikace i vyjádření shody či neshody, vyjádření pravdy tedy výrazově splývá s predikací. A právě díky tomuto splynutí něco *vypovídáme*. Pro textové vysvětlení tohoto tvrzení, které je v Brentanově textu jen implicitně a které je z něj nutné „vypreparovat“, používá Brentano interpretaci obtížných pasáží Aristotelovy teorie soudu týkajících se (podle Brentana) právě jednoduchých *nerekurzivních* soudů (tj. zde soudů, v nichž nepredikujeme o jiném soudu pravdu či nepravdu). Jde zejména o *Metafyziku* Δ, 1017 a 34-35, které navazuje na náš předchozí citát. Toto místo čte Brentano takto:

„Dále „být“ a „je“ znamená, že něco je pravdivé, avšak „nebýt“, že něco není pravdivé, nýbrž nepravdivé. To platí jak pro kladné, tak záporné výroky; tak například věta „Sokrates je vzdělaný“ znamená, že to je pravda, či „Sokrates je nebílý“ také znamená, že to je pravda, ale věta „úhlopříčka není souměřitelná“³ znamená, že to pravda není [, tj. není pravda, že úhlopříčka je souměřitelná].“

Toto čtení upravuje text Bekkerova klasického vydání, v němž poslední ze vzorových vět zní „úhlopříčka není nesouměřitelná“, což je nepravdivé tvrzení, a které u nás přejímá Kříž. Lze celkem dobře argumentovat, že zde Bekker s Křížem převzali chybný zápis celé pasáže. Brentano naproti tomu přejímá úpravu Bonitzovu, která má sama také dlouhou tradici a jejímž iniciátorem je Alexandr z Afrodisiady. Liší se jen jedno slovo, ale rozdíl je značný. Zatímco Bekkerovo (Křížovo) čtení chápe Aristotelovy příklady tak, že jak o *kladných*, tak o *záporných* predikacích Aristotelés

¹ Vzhledem k nedostatku termínu budeme synonymně užívat termíny „veritativní aserce“ a „kladná“ či „pozitivní soudová síla, popř. kvalita“, dále „veritativní negace“, popř. „záporná či negativní soudová síla či kvalita“. Ve všech případech musí být podržen jejich rozdíl od negativní a pozitivní predikaci, tj. přičtení či odepření predikátu.

² Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 35.

³ Aristotelés zde, jak známo, mluví o nesouměřitelnosti úhlopříčky ve čtverci, na kterou narazila již Pythagorejská škola, tj. tato věta je pravdivá.

tvrdí, že jsou *bud'* pravdivé, *anebo* nepravdivé, Brentanovo čtení chápe pasáž jako Aristotelovo vyjádření k tomu, že v jednoduchých kladných a záporných predikacích tvrdíme či popíráme tutéž matérii „A je B“:

„Kdo tvrdí, říká, že něco je pravda, kdo popírá, odnímá bytí jako něco nepravdivého.“¹

„Úhlopříčka není souměřitelná“ implicitně míní „Není pravda, že úhlopříčka je souměřitelná“, tj. odnímá bytí kopuly. „Sokrates je muzikální“ míní „Je pravda, že Sokrates je muzikální“, tj. přiznává bytí kopuly. Velmi obdobně vykládá stejný pasus i Schwengler, na nějž se Brentano odvolává, když stejně jako Alexandr upravuje Bekkerovu edici Aristotelova textu:

„V případě ἡ διάμετρος ἀσύμμετρος [nesouměřitelné úhlopříčky] máme co do činění s vážnějším narušením textu. Je samozřejmě nepravda, tvrdíme-li, že úhlopříčka není nesouměřitelná, tj. že je souměřitelná. Jinými slovy zmiňovaná věta obsahuje nepravdivé tvrzení [Tak totiž zní pasáž neopravené Bekkerovy edice – pozn. H. J.]. O to se však v této souvislosti nejedná, jde naopak o to, doložit na příkladu, že μή εἶναι [není] či οὐχ ἔστι [neexistuje] označují jistou výpověď jako nepravdivou. Ἐστι [existuje] označuje (σεμαίνει) výpověď jako pravdivou, οὐχ ἔστι [neexistuje] jako nepravdivou (ὅτι ψευδός). Výpověď, ke které přistupuje οὐχ ἔστι, musí tedy být nepravdivá. To však výpověď ἡ διάμετρος ἀσύμμετρος není, jde naopak o pravdivou výpověď. Takovou výpovědí je však výpověď ἡ διάμετρος σύμμετρος, a proto musíme výraz ἀσύμμετρος nahradit výrazem σύμμετρος, jak to učinil již Alexandr.“²

Touto interpretací se však Brentano (a spol.) dostávají do konfliktu s obvyklým chápáním Aristotela, s nímž jsme pro jednoduchost dosud předpokládali. To spočívá v tom, že Aristotelés uznává dva typy vypovídání shody (veritativní afirmaci a negaci) o dvou typech predikace (přičtení a upření predikátu subjektu). To ovšem platí jen o rekurzivních veritativních soudech. V případě obvyčejných, prostých soudů máme právě *jen* přičtení predikátu subjektu, jehož pravdu či nepravdu indikuje gramatická kopula „je“ a „není“. Není zcela jasné, jak na tuto Brentanovu nauku pohlížet z

¹ Citováno podle Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, s. 37. Je zajímavé, že s analogickým vysvětlením negativních soudů (např. Sokrates není bílý) se v moderní filosofii setkáváme ještě u Kanta, konkrétně tam, kde soudy negativní odstiňuje od soudů nekonečných (např. Sokrates je nebílý). Negativní soudy nám podle Kanta takřikajíc zabraňují spáchat omyl, tj. přičíst pojmu, co mu nepatří. Viz Kant, I., *Kritika čistého rozumu*, cit. dílo, A 72/B 97. Rozdíl mezi „být ne-a“ a „nebýt a“ díky Alexandrově interpretaci vidí u Aristotela i Brentano, zatímco např. Kříž překládá v příkladu s bělostí Sokrata οὐ λευκός jako „není běloch“, tj. rozdíl mezi „οὐ λευκός“ (je nebílý) a „οὐχ ἔστιν λευκός“ (není bílý) stírá.

² Schwengler, *Die Metaphysik des Aristoteles*, cit. dílo, tamt.

hlediska problematiky aserce. Jedna možnost je pochopit celou věc tak, že aserce vždy implikuje *predikaci* pravdivosti nebo nepravdivosti. Tato možnost se zdá být věcně přijatelnější, zejména tváří tvář faktu, že soud, který prohlašuje jiný soud za pravdivý či nepravdivý („Je/není pravda, že ...“), *klade* svou vlastní pravdivostní hodnotu, kterou by mohl (avšak nemusí) vyjádřit její predikací veritativní rekurzivní soud vyššího řádu („Je pravda, že je pravda, že ...“ vs. „Není pravda, že je pravda, že ...“). Brentano však, zdá se, již mířil k nauce, kterou vypracoval teprve následně. Podle této nauky je třeba uznat dvě protikladné soudové síly (dva typy aserce) – pozitivní a negativní. Gramatická kopula tedy kromě spojení subjektu s predikátem naznačuje akt přijetí či zavržení tohoto spojení. „A je B“ by proto byl pozitivní soud, „A není B“ soud negativní. Je zjevné, že obě tyto možnosti již značně opouští aristotelskou problematiku, neboť vnáší do Aristotela rozlišení (asertivní síla vs. predikace pravdivosti), s nimiž se u něj takto nepracuje. Celá Brentanova optika však již v interpretacích Aristotela v tomto směru pracuje.

Vraťme se však zpět k našemu textu. Brentano totiž přechází k ještě jinému, zajímavému a úzce souvisejícímu postřehu. Zatímco v případě nominalizovaných soudů typu, o nichž se následně predikuje pravda a nepravda („Je pravda, že x“ či „Není pravda, že x etc.“), je předmětem veritativní afirmace a negace (ať již ji chápeme jakkoliv) *celý* subjekt-predikátový *soud* dosazený za zmiňované *x*, v případě nenominalizovaných tvrzení je předmětem jmenování představa v subjektu v užším smyslu, který kvalifikuje kopula a predikát. Rozvinuto do důsledků by to znamenalo, že např. soud tvrdím, že „*A je B*“ nemá zcela identický smysl jako soud „*je pravda, že A je B*“, byť tyto soudy jsou na sebe navzájem převoditelné.

Zde se Brentanův výklad zastavuje, na základě jeho úvahy je však možné se zeptat, co vlastně nominalizovaný soud v subjektu a vzatý jako jméno *označuje*, co v jistém smyslu *zpředměťňuje*. Tímto označovaným by měl být ontologický komplex, s nímž se soud poměřuje. Nabízelo by se označit předmět takového soudu jako stav věcí (*Sachverhalt*), což je termín, jehož užívání ve filosofickém diskursu později sám Brentano do značné míry inicioval. V době publikace *M. B. S.*, tj. kolem roku 1867 však Brentano ještě pojem stavu věcí neměl. Pohyboval se však v problematice, která k takovému tážení mohla snadno vést, což dosvědčuje i jedno z ústředních míst výkladu bytí ve smyslu pravdy, viz:

„Přesto je zajisté pravda, že ten, kdo vynáší soud prvního typu [“A je B”], realizuje srovnání mezi rozumem, totiž mezi představami, které jsou v něm obsaženy, a věcmi (Dinge), stejně tak jako [realizuje srovnání – pozn. H. J.] ten, kdo v soudu druhého typu [“Je pravda, že A je B”] prohlásí samotný soud prvního typu za shodný s faktickým stavem (Tatbestand).“¹

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 36.

Zdá se, že jistý významový rozdíl mezi oběma typy soudů Brentano cítil a ve zmíněném citátu se jej snažil vyjádřit pojmy „*Ding*“ a „*Tatbestand*“. Dále však již v *M. B. S.* nešel a „*Tatbestand*“ se již v našem textu neobjeví.

2.1.1.2 *Problém soudů o neexistujících předmětech*

Zaměřme se nyní na otázku vztahu bytí/nebytí ve smyslu pravdy a nepravdy a určení pravdy jako shody. Kdo pravdivě tvrdí, že Jupiter je falešný bůh, musí, zdá se, také v nějakém smyslu tvrdit existenci Jupitera, jehož bytí falešným bohem činí celý soud pravdivý. Bytí ve smyslu pravdy tak snadno může získat existenční rozměr. Zatímco Aristotelés podle všeho tímto určením myslel jen to, že „bytí“ lze ekvivalentně přeložit jako „Je pravda, že...“. Brentano toto bytí a nebytí čím dál více chápe také ve smyslu přijetí existence *předmětu* afirmativního soudu „A je B“ a *popření* existence předmětu negativního soudu „A není B“. „Je“ a „není“ sice původně implikují pravdu a nepravdu, ta však, jakožto shoda a neshoda, zase implikuje existenci či neexistenci předmětného syntetického korelátu predikativního soudu, tj. z bytí ve smyslu „pravda“ se stává bytí ve smyslu korelátu pravdy (takto kromě Brentana užívá, jak uvidíme, nakonec tento výraz i Husserl). Co si však počít se soudy „Jupiter je falešný bůh“, které jsou, zdá se, pravdivé, a tudíž předpokládají Jupitera jako složku komplexu Jupiterova bytí falešným bohem? Tuto existenci se mladý Brentano snaží vysvětlit poukazem na to, že nejde o reálnou existenci, nýbrž o existenci myšlenkovou a akcidentální, tj. pouze „myšlenou“ a „v rozumu“. V tomto smyslu „je“ i nejsoucno, neboť „co není, je nejsoucí“.¹ Analogicky chápe Brentano i problém bytí privací a všech ireálných předmětů. Jelikož o každém subjektu negativního soudu lze učinit i afirmativní výpověď, která implikuje jeho existenci, říká Brentano následující:

„Tím se však okamžitě rozšiřuje oblast ὅν ὡς ἀληθές tak, že nyní k němu nepatří pouze soudy, nýbrž jsou do něj vtaženy i pojmy, jestliže se jich týká afirmativní tvrzení, a tím jim je připsáno bytí kopuly.“²

a dále:

„... v jistém [totiž veritativním] smyslu jsou i privace a negace věci (Dinge); ... nakonec bude k bytí ve smyslu pravdy náležet každá myšlenková věc (Gedankending), tj. vše to, co objektivně³ existuje

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 39 jako odkaz na *Metafyziku* 1003 b 6.

² Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 37.

³ Pojem „objektivní existence“ zde Brentano užívá scholasticky, tj. pro to, co existuje pouze v duši jakožto předmět mentálního aktu, tj. jen jako předmět intence. Někdy bývá tento typ existence označován také jako mentální in-existence. K tomuto pojmu viz naše výklady Brentanovy knihy o Aristotelově psychologii.

v našem duchu, jestliže se může stát subjektem pravdivé afirmativní výpovědi.“¹

Ve smyslu pravdy existuje jen pojem Jupitera, tj. to, co jsme si utvořili v mysli a co se může a nemusí shodovat, s tím, co je mimo mysl, a nikoliv reálný Jupiter. O takto pojatém Jupiterovi pak můžeme vypovídat, že je podle Řeků bohem, že mu nic v realitě neodpovídá (je falešným bohem) apod. Právě tento intencionálně existující Jupiter (jak lze bytí v mysli také označit) by měl činit příslušný soud pravdivým. Můžeme se odkázat na Aristotelovu devátou knihu Metafyziky. „*Nejsi totiž proto bílý, že míníme, že jsi opravdu bílý, nýbrž protože jsi bílý, mluvíme pravdu, říkajíc to.*“² Věděné díky tomu stojí vzhledem k soudu v *externí* relaci. Bytí předmětu je na pravdě soudu podle Aristotela nezávislé, pravda soudu jej nijak podstatně nepodmiňuje. Opačně tomu tak samozřejmě není. Pravda soudu je na bytí věděného závislá, neboť se podle něj orientuje. Nyní bychom tedy od Brentana logicky měli očekávat vysvětlení o tom, jak blíže v rozmanitých případech chápat existenci a možnost existence věci, *podle* které se pravda soudu orientuje.

Je pozoruhodné, že Brentano si tuto otázku při svých interpretacích Aristotela v *M. B. S.* explicitě neklade, a proto na ni nedává žádnou jasnou odpověď. Jediné, co lze na základě raného Brentanova textu zjistit, je, že:

- 1.) V některých případech nalézáme *souběh* vypovídání veritativního bytí a reálného bytí.³ Dva různé významy bytí jsou ve výroku sloučeny ve společném gramatickém tvaru slova být.

„*Toto bytí [tj. veritativní bytí] bude vždy homonymně vyjadřováno stejným jménem jako skutečné bytí a to i tehdy, když je bytí ve smyslu pravdy, bytí jakožto kopula [tj. pravda subjekt predikátového výroku], spojeno s věcmi, kterým také náleží skutečná existence mimo duši. Bytí ve smyslu pravdy budeme v takovém případě vždy muset jakožto něco nahodilého odlišovat od bytí, které je pro věci podstatné, neboť jsme viděli, že vzhledem k jakékoliv věci je nahodilé, zdali se o ní něco pravdivě vypovídá.*“⁴

- 2.) Co dalšího je v případech, kdy pravdivě mluvíme např. o nejsoucnosti předmětu, kromě nahodilého veritativního bytí vypovídáno, Brentano ve svých interpretacích Aristotela neříká. Intencionální bytí oněch Brentanem zmiňovaných „*Gedankendinge*“ zůstává tedy nevyjasněno.⁵

Čtenář je tak po prostudování Brentanovi interpretace Aristotelova pojetí bytí jako pravdy ponechán

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 37.

² Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1051 b 8-10.

³ Vypovídání reálného bytí se budeme věnovat v následující kapitole.

⁴ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 38.

⁵ Tuto tezi přesvědčivě dokládá Chrudzinski, A., *Die Ontologie Franz Brentanos*, Kluwer, Dordrecht 2004, s. 119-122.

v nejistotě ohledně celkového smyslu Brentanova výkladu. Na jedné straně je sice velmi zajímavým způsobem vysvětlen význam užití výrazu „být“ pro být pravdivý a „nebýt“ pro nebýt pravdivý. Na druhé straně není blíže vyloženo určení pravdy jako shody v případě, že se soud netýká reálných entit. Jestliže pravdivě afirmativně soudíme, o předmětu soudu se vypovídá existence jakožto korelát této pravdy. Tato existence však nemůže být vždy shodná s existencí v reálném smyslu, neboť pravdivé afirmace se týkají mnoha věcí, které nejsou reálné.

Částečným vysvětlením, které je vzhledem k zaměření Brentanova výkladu v *M. B. S.* snad přijatelné a na které upozornil Arkadiusz Chrudzinski,¹ je, že Brentano se prostě jednostranně zaměřil na Aristotelovo vymezení metafyziky jako vědy o jsoucím jakožto jsoucím. Bytí ve veritativním smyslu však patří podle Aristotela mezi nevlastní způsob vypovídání jsoucna, nemůže být tedy předmětem metafyziky, která se u Aristotela zaměřuje na *reálné* jsoucno a jeho strukturu. Mladý Brentano se podle všeho domníval, že myšlení a vše, co k němu patří, tedy i pouze myšlené předmětnosti, lze nakonec nějak, nevíme přesně jak, zařadit do sféry akcidentů reálného jsoucna, konkrétně řečeno do sféry akcidentů myslící reálné substance, čímž je celý problém vyřešen. Takové řešení je však problematické. Není totiž zjevné, jak myšlenkovou existenci objektu chápat. Takový objekt zjevně není částí reálného aktu (Jupiter není v aktu či v naší mysli někde „schován“ jako boty v krabici). Není však ani mimo mysl, neboť neexistuje. Brentano tak již ve své prvotině otevřel určení pravdy jako shody nevědomky problém, který, jak budeme mít ještě možnost vidět, vedl k rozmanitým kontroverzím ohledně interpretace nauky o intencionální povaze psychična.

Postupme nyní konečně k dalšímu, dosud nezmiňovanému způsobu vypovídání bytí, který bude hrát ve vývoji Brentanovy filosofie a teorie soudu významnou úlohu.

2.1.1.3 Bytí po vzoru kategorií

„*Nejtěžší práci jsme zatím ještě nevykonali*“ říká Brentano na počátku kapitoly o vypovídání bytí po vzoru kategorií. Zatímco na tři předcházející způsoby rozumění bytí stačilo Brentanovi 70 stran, následujících 140 stran věnuje interpretaci Aristotelova chápání kategorií. Brentano zmiňuje tři historicky vlivné interpretace kategorií, snaží se vyjasnit jejich vzájemné vztahy i problémy, které jsou s nimi spojeny, a určit jednu jako základní. Poté se pokouší o dedukci Aristotelových kategorií, tj. o ukázání toho, odkud a jakým způsobem je Aristotelés vlastně získal a proč se mohl domnívat, že jeho výčet je úplný. Jelikož Aristotelův výklad není tak jednoznačný, aby se v něm neuplatnil vlastní interpretův názor na některé základní ontologické otázky, prozrazuje Brentanova interpretace zajímavé věci o jeho vlastní pozici. Co podle Aristotela odpovídá kategoriím jakožto

¹ Tamt.

pojmu ve věcech? K čemu se tedy vztahujeme, když kategorie vypovídáme? Co je zdrojem jejich původu?

Načtněme nejprve v krátkosti tři Brentanem uváděné pozice týkající se definice kategorií. Tyto definice nestojí od sebe přísně odděleně, některé aspekty se spíše prolínají.

- 1.) *Kategorie jsou „lešení“ pro reálné pojmy.* Popis jsoucna se odehrává v subjekt-predikátovém soudu, kategorie jsou pak *způsoby* predikování, do nichž reálné pojmy vstupují, tj. vposledku způsoby, jakými může predikát subjektu připadat. Jsou to tedy *predikativní formy*, nikoliv věcně obsažné pojmy, jsou to – „*Druhy predikování, nikoliv druhy predikovaného*“.¹
- 2.) *Kategorie jsou nejobecnější predikáty* získané analýzou jazyka, konkrétně jazykovou analýzou výpovědi. Kategorie jakožto nejvyšší predikáty tedy podle tohoto názoru získáme reflexí na *gramatickou strukturu* výroku. Takováto reflexe vypovídání nám dodá pojmy *nejvyšších predikátů*, pod něž lze ostatní predikáty zařadit. Tento přístup, který je v lecčems příbuzný předchozímu, by tedy vztáhl kategorie čistě k oblasti jazyka, konkrétně k oblasti jazykových predikátů. Lze zde připomenout, že reflexe na gramatické struktury nám dává pojmy druhého řádu, tj. pojmy pojmů, a kategorie by tedy byly nejvyššími rodovými pojmy vypovídány o predikátech.
- 3.) *Kategorie jsou rozmanité nejvyšší pojmy, v nichž vypovídáme pojem* [reálného] *jsoucna*. Jsou to tedy nejvyšší *reálné* pojmy. Jakožto pojmy reálného *jsoucna* jsou v jistém smyslu určenými *reality*, které jsou uchopeny jako momenty v syntetickém soudu.² Nejsou jen pouhými formami *predikování* či *predikovaného*, nýbrž v jistém smyslu se v nich artikuluje struktura reality, která je v myšlení a jazyku „jen“ uchopována.

Vzhledem k názvu Brentanova spisu není těžké uhádnout, ke které ze tří variant se Brentano kloní. Jde samozřejmě o třetí variantu. Pojem jsoucna, který se vypovídá v kategoriích, zajisté označuje jsoucno ve *vlastním* smyslu. Aristotelés také opakovaně upozorňuje na to, že jsoucno po vzoru kategorií je předmětem metafyziky. Jsoucno ve vlastním smyslu není v rozumu, nýbrž je samo o sobě a mimo rozum. V kategoriích se proto vypovídá jsoucno jako jsoucí samo o sobě vně rozumu (ὄντα καὶ αὐτὸ ἔξω τῆς διανοίας).³

Brentano však není tak dogmatický, aby neviděl ve dvou zbývajících pozicích jádro pravdy. Tvrdí

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 76.

² Pro popis všech tří zmiňovaných pozic viz Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 72-82.

³ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 82.

však, že oproti první pozici kategorie nejsou *jen* formy predikace reálných pojmů (artikulujícími jakým způsobem může určující náležet určenému), nýbrž *také* reálné pojmy. Druhé pozici pak namítá, že nejsou získány *jen* gramatickou reflexí našeho vypovídání a nejsou to pojmy pojmů, byť k jazyku se při jejich získání bezpochyby přihlíží. K jejich vypracování je však bezpodmínečně zapotřebí ohled na skýtající se reálné struktury jsoucna. Pojetí kategorií jako reálných pojmů podle Brentana takříkajíc vede a umožňuje dvě zbývající hlediska.

2.1.1.4 Analogické vypovídání jsoucna, určení kategorií a jejich dedukce

Aristotelés, jak známo, zdůrazňuje, že rozdíly mezi kategoriemi nelze chápat jako specifické difference vyčleňující různé druhy jednoho nejvyššího rodu, jímž by mělo být jsoucno vůbec. Jsoucno se v kategoriích nevypovídá *synonymně*, tj. s ohledem na společný podstatný pojem (společnou „definici“), ani čistě *homonymně*, tj. tak, že by jednotlivé způsoby vypovídání totožného výrazu „jsoucno“ neměly významově nic společného, nýbrž *analogicky*. Tato analogie je podle Brentana dvojí. Jednak proporční, přičemž proporci se zde nemyslí ani stejný kvantitativní poměr (např. tak jako se 2 : 4 má k 4 : 8), ani obdobně chápaný poměr mezi stupni týchž kvalit v oblasti kvalitativní, nýbrž obdobnost *vztahu* původně modelovaná na způsobech, jakým různá určení náleží ke svým předmětným oblastem. V oblasti kategorií to pak podle Brentana znamená, že např. „*tak, jako se má člověk ke svému substanciálnímu bytí, k οὐσία, tak se má kupř. bílé k ποιόν, jakožto jsoucnu, které mu odpovídá, a číslo sedm k ποσόν etc.*“¹ Mnohem důležitější je však pro Brentanova Aristotela analogie jako vyjádření různých způsobů relací, jež mají společný člen, k němuž se rozmanitě vztahují. Podobně jako se zdravé jídlo a zdravý vzhled osoby vztahují k témuž, totiž ke zdraví, a z tohoto vztahu čerpají své pojmenování, vztahují se i různé kategorie k témuž, totiž k *substanci*. Protože substance je tím, co je v nejvlastnějším smyslu jsoucí, nazývají se podle Brentana zbývající kategorie kategoriemi jsoucna právě na základě vztahu k ní.

„*Poněvadž se však [jsoucno] vypovídá tolika způsoby, je zřejmé, že první z nich je, co je, čímž se označuje podstata ... Ostatní se nazývá jsoucím proto, že je na takto jsoucím: kolikostí, jakostí, stavy nebo něčím jiným takovým.*“²

Díky analogickému vztahu kategorií má metafyzika zajištěnu „předmětnou“ oblast, byť pojem jejího předmětu (jsoucí jakožto jsoucí) je na rozdíl od všech ostatních věd „jednotný“ pouze ve volnějším smyslu analogického vypovídání.

Vzhledem k tomu, že kategorie jsou podle Brentana nejobecnější pojmy (κοινά), vypovídají se

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 93.

² Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1028 a 14-18.

vposled o nějaké substanci, „a když o nějaké substanci, pak také o první substanci, jejíž predikáty zbývající kategorie jsou.“¹ Všechny kategorie jsou tak podle Brentanova Aristotela nejvyšší predikáty *první substance*. První substancí pak podle Brentana Aristotelés rozumí *celek* (σύνολον) sestávající z konkrétní aristotelské matérie a *individuální* substanciální formy, o němž se sice vypovídají všechna další určení, který se však již o ničem sám nevypovídá. Kategorie se pak liší právě způsobem, *jakým* se k první substanci vztahují:

„... subjekt nemůže být pouze subjektem různých forem, nýbrž musí jím být různými způsoby, forma nemůže být pouze odlišující se formou, nýbrž musí být subjektem přijímána různým způsobem, musí témuž subjektu připadat různými způsoby.“²

„... neboť predikace (ve vlastním smyslu) nevypovídají nic jiného, než že predikát je nějak v subjektu, ať již jako rod v druhu, druh v individuu apod., anebo jako akcident v substanci.“³

Na způsob „inherence“ (πτασις) vzaté v nejširším smyslu (viz dedukce kategorií níže), v predikátu odkazuje příslušná flexe. Kupř. první substance není černá, nýbrž je černá, není rozlehlostí, je rozlehlá, není činností, je činná apod. Tento aspekt nejobecnějších způsobů přináležení, vede snadno k pojetí kategorií jako „lešení“ pro pojmy či jako formy predikací.

Jak se to však má s vypovídáním v oblasti kategorie substance?

„Ovšem i o druhých substancích se ve vlastním smyslu predikují věci, např. o lidech se říká, že jsou rozumní, jsou tělesní, hezcí, vysocí, bílí atd., nevypovídá se o nich však nic, co se ve stejném smyslu nevypovídalo i o jednotlivé substanci, např. o jednotlivci jako je Platon či Sokrates. Nelze zde tedy přijmout nový způsob predikování, který by se odlišoval od dřívějších, podle kterých jsme kategorie rozlišili.“⁴

Tj. všechno vypovídání se nakonec vztahuje k první substanci. Zaměříme se nyní poněkud více na kategorii substance. Substance ve smyslu první substance má být *konkrétním* nositelem (ὑποκείμενον) *všech* ostatních předmětných určení a jako taková není predikátem. Substance je však *také* označení pro jeden z nejobecnějších rodů jsoucna. Způsob vztahu substance ve smyslu obecné kategorie k první substanci jako nositeli určení se však výrazně odlišuje od toho, jak se k první substanci vztahují ostatní kategorie:

„Neboť vše, co je substancí, existuje v první substanci jako to, co je s ní s ohledem na podstatu

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 103.

² Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 112.

³ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 114.

⁴ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 114.

*identické, vše, co je akcidentem, v ní neexistuje jako něco příslušející k podstatě, nýbrž jako něco připadajícího či inherujícího v nejširším smyslu slova.*¹

Odlišnost tohoto vztahu k substanti se nutně odráží v odlišném způsobu predikace:

„Existuje samozřejmě rozdíl mezi predikací kategorie οὐσία druhých substancí vůbec (jak Aristotelés nazývá druhy a rody, které patří první kategorii) a predikací ostatních kategorií první substanci. V prvním případě připisujeme první substanci se jménem i pojem, ostatní případy však nemohou být se substancí pojmově identifikovány, neboť nejsou substanci ničím podstatným, nýbrž nacházejí se v ní pouze jakožto případy.“²

Zatímco predikace nesubstančních kategorií se odehrávala ve vztahu k „jinému“, totiž ve vztahu k první substanci, predikace v rámci kategorie substance nepřekračuje oblast této kategorie. Konkrétní člověk je člověk, je živočichem, je substancí. Takové predikaci lze také říkat predikace synonymní. Jestliže u nesubstančních kategorií odhlédneme od vyjadřování vztahu inherence, tj. od vztahu k první substanci, změní se i jejich „paronymní“ predikování na predikování synonymní. Konkrétní čern je čern (není však černá !), je barva (není barevná), je kvalita (není „kvalitní“ či kvalifikovaná !). Tato situace může vést snadno k uchopení kategorií jako nejvyšších predikátů pojmů. Tím by však v jisté interpretaci spadly do oblasti, které se ve scholastice říkalo oblast druhých intencí (zjednodušeně řečeno do oblasti pojmů pojmů kam právě patří tak význačné pojmy jako „rod“, „druh“, „specifická diference“, „proprium“ a „akcident“ (ve smyslu nepodstatného znaku), tj. tzv. predikabilie). Nauka o kategoriích by pak patřila mnohem spíše do oblasti logiky než metafyziky. Tomu se Brentano snaží zamezit: jestliže o konkrétní věci vypovídáme kategoriální určení, pohybujeme se na zcela jiné úrovni členění, než když se ptáme po její definici, tj. co věc je, a udáváme tím i druhová určení, specifickou diferenci rod apod. V prvním případě bereme předmět výpovědi (tj. zde první substanci) jako celek metafyzických částí, v druhém je předmět výpovědi chápán jako celek logických částí (viz následující kapitola). Tento rozdíl, který je dobře patrný u nesubstančních kategorií v gramatické podobě výpovědi, není patrný v podobě výpovědi substančního určení. Ale podobně jako se liší „Sokrates je bílý“ a „Běl je barva“, liší se i „Sokrates je člověk“ a „Člověk je dvounohá bytost“ (viz další diskuze v kapitole 2.1.1.6). Centrální rozlišení ocitujeme celé:

„Když vezmeme kategorie v tom smyslu, v němž jsou to nejvyšší rody věcí, pak tím, co je rozčleňováno, není κατηγορία nebo κατηγορούμενον [to, co se vypovídá], nýbrž ὄν [jsoucno] (...) Členy kategoriálního rozčleňování jsou reálné pojmy a rozmanité otázky, které míří na první

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 149.

² Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 103.

substanci a které v rozdílech svého směřování odpovídají rozdílům kategorií, jsou reálné otázky. Ptám se např.: co je Sokrates? Člověk. Jak je velký? Pět stop. Jakou má vlastnost? Je bílý. Otázka a odpověď mají reálný obsah, neboť jsoucno člověka, pěti stop, bílé, je reálné jsoucno. Oproti tomu jsou členy druhého rozčlenění samé druhé intence, a jsou to tedy všechno ὄντα ὡς ἀληθές [jsoucna ve smyslu pravdy], o nichž lze vypovědět pravdivé afirmativní tvrzení, které však nemají žádné bytí mimo myslící duši ve věcech samých. Jich se také týkají rozmanité otázky, jde však o rozdíly čistě racionálních otázek, jako když se např. ptám: jaká je definice člověka? Jaký je jeho druh? Je to či ono jeho propriem, jeho diferencí, jeho akcidentem? Mohli bychom se ovšem domnívat, že když dostaneme odpověď na otázku po definici člověka, že je to ζῷον πεζὸν δίπουν [dvounohý živočich], že otázka a odpověď jsou, jelikož toto je něco reálného, právě tak reálné. Dobře si však všimněme, že odpověď zní: ζῷον πεζὸν δίπουν je definicí člověka. Definice jako definice, druh jako druh, jako ostatně univerzálie jako taková, neexistují mimo abstrahující rozum, a proto neexistuje ζῷον πεζὸν δίπουν jakožto definice ve věcech a jako taková je druhou intencí a pouhé ὄν ὡς ἀληθές jako vše ostatní.¹

2.1.1.5 Metafyzické a logické části, dedukce kategorií

Poslední rozlišení, které chceme probrat, se týká různých druhů částí, které jsou v *M. B. S.* již implicitně přítomny a které jsme před chvílí zmiňovali.

Na jedné straně máme podle Brentana části *logické*, které tvoří *logos* (definici) entity. Jde o pojmy ve smyslu druhých intencí, kterými takříkajíc hledíme na entitu z perspektivy její definice. Tyto části se k reálnému individuu vztahují jako *pojmy*, pod které individuum spadá. Všechny části definice patří vždy pod jednu a tutéž kategorii, vypovídají se tudíž *synonymně* (v téže linii predikace). Poznamenejme zde pouze obecně, že logické části můžeme podle Brentana zároveň podle zvolené perspektivy vztahovat ke dvěma typům celků.

„Logické části jsou reálně jedním. Spočívají v téže linii predikace. Každá difference, jestliže je skutečně diferencí, obsahuje, jak správně učil již Aristotelés, ve svém pojmu pojem druhu, a je tedy totožná s odpovídající species. Vůči části, která je jejím druhem, je tedy logicky nesamostatná. Nevystupuje vůči ní jako další logická část, která by se přidávala, nýbrž jako celek, který ji v sobě jakožto část zahrnuje. Vůči následným diferencím a vůči individuu vystupuje naproti tomu jako část většího celku. Individuální diferencí nelze proto pojímat jako logickou část, nýbrž jako logický celek, a je třeba ji identifikovat s individuem. Poslední specifická difference je tím posledním, co

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 123-124.

můžeme nazvat logickou částí, a to, jak jsme řekli, pouze vůči individuu.“¹

Vztažena k individuu je tedy logická část *částí* svého *nositele*, který vůči ní vystupuje jako logický celek. Konkrétní část, např. konkrétní červen jako logický celek, by v sobě nesla jako logickou část pojem druhu (červen), logickou částí pojmu červeně je pojem rodu (barva), logickou částí pojmu barvy je pojem kvality jako rodu. Logickou část však můžeme na druhé straně (v logickém ohledu) vztáhnout také k celku, který je jí pojmově *nadřazený*. Druh je tak spolu s ostatními druhy částí rodu, logické individuum spolu s ostatními individui v jistém smyslu „částí“ svého druhu.

Části předmětu, které lze od konkrétního celku odlišit pouze abstraktně a které jsou na rozdíl od logických částí, které jsou vždy obecné, individuální, a které na rozdíl od logických částí nejsou v rozumu, nýbrž ve věcech, nazývá Brentano *metafyzické* části. Tyto části vypovídáme o první substanci v kategoriálních pojmech. Brentano tedy metafyzické části používá k postižení vztahu první substance a jejich konkrétních akcidentů, jakož i individuální formy a individuální matérie první substance. Metafyzické části jsou *abstraktní*, tj. nemohou existovat mimo metafyzický celek, který tvoří. Substance nemůže existovat odděleně od akcidentů a akcident odděleně od substance, jde tedy o části podstatně nesamostatné.²

Jelikož, jak jsme viděli, všechny nesubstanční kategorie se různými způsoby inherence vztahují k první substanci, lze na vztahu metafyzických částí a celků podle Brentana založit i dedukci (v kantovském smyslu ospravedlnění, obhájení) výčtu kategorií, která by ukázala, jak Aristotelés ke svým kategoriím došel a že jejich výčet je úplný, čímž by se mimo jiné vyvrátila námitka, kterou s ohledem na jejich nahodilost vznesl proti Aristotelovi Kant³, jenž se domníval, že Aristotelés získal kategorie čistě induktivním, „rapsodickým“ způsobem.⁴ V navázání na starší tradice takovýchto pokusů⁵ podává Brentano podrobný výklad, jehož výsledky shrnujeme následovně:⁶ Jsoucnost je buď *substancí* (οὐσία) anebo existuje „na“ substanci, tj. je *akcidentem* (συμβεβηκός). Akcident existuje v substanci buď bez ohledu na jiné, je tzv. *absolutním* akcidentem (πᾶθος), anebo jí náleží

¹ Brentano, F., *Metafysik*, rukopis M 96, list 31567.

² Pro o něco podrobnější popis teorie částí a celku viz rozbor Brentanova pojetí Aristotelovy psychologie níže.

³ Dedukce kategorií je po odlišení různých významů slova „být“ hlavním tématem Brentanova spisu, které rozvíjí na velké ploše a brání proti různorodým námitkám viz. Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, cit. dílo, s. 148-220. Jelikož zde leží stranou našeho zájmu, omezujeme se pouze na maximálně stručné předvedení této dedukce.

⁴ Kant I., *Kritik der reinen Vernunft*, cit. dílo, A 67; Kant I., *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können*, Akademische Ausgabe, Berlin 1907, AA IV, s. 323.

⁵ Brentano odkazuje zejména na Ammonia, (pseudo) Augustina, Tomáše Akvinského, Trendelenburga a Zellera, viz Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, s. 178-184.

⁶ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, 174-175.

s ohledem na jiné jsoucno a pak jde o *relaci* (πρός τι). Absolutní akcidenty jsou v substantii různými způsoby, které lze shrnout do tří skupin. Buď jsou v ní jako *inherentní* akcidenty (ἐνυπάρχοντα) zcela a bezezbytku a mají v ní takřkajíc své jediné zdroje – s ohledem na materii takto substantii náleží podle Brentana *kvantita* (ποσόν), s ohledem na formu *kvalita* (ποιόν); nebo k substantii patří, ale jejich princip leží z části mimo substantii, v takovém případě je o *operace* (κινήσεις) – je-li princip operace v substantii, jde o činění (ποιεῖν), je-li mimo ní, jde o trpění (πάσχειν); anebo jsou konečně jejich zdroje mimo substantii (τὰ ἔν τινι), tj. jsou v substantii na základě okolností a pak se jedná buď o *čas* (kdy, ποτέ) či *místo* (kde, πού), zbývající dvě kategorie (mít, ἔχειν) a (poloha, κεῖσθαι) lze získat podle Brentana volným odvozením, nejsou to však kategorie v pravém smyslu.¹

2.1.1.6 *Konceptualistické pojetí kategorií a umírněný realizmus*

Představili jsme základní body Brentanova pojetí aristotelské nauky o kategoriích, která sama tvoří část Brentanova výkladu rozmanitého smyslu bytí u Aristotela. Je na místě zmínit konceptualismus, který je s Brentanovou interpretací Aristotela svázán.

Rozdíly, které kategorie vyjadřují, jsou totiž podle Brentana pouze pojmové. To, co rozmanité kategorie na individuální substantii uchopují, nejsou tudíž reálně různé entity.

„... teoretický rozum velmi často dělí to, co je o sobě jedno, v rozmanité pojmy. Díky tomu ani pro kategorie v žádném případě neplyne z nutnosti jejich pojmového rozdílu nutnost rozdílu reálného.“²

K získání kategorií jako pojmů jsou třeba dva výkony abstrakce. První je abstrakce, kterou bychom mohli nazvat abstrakcí divizivní. Ta od sebe odlišuje části, které v realitě nejde rozdělit. U židle je např. možno odlišit její tvar a barvu, reálně však nemůže být barva bez tvaru, který by pokrývala.

Druhá abstrakce, tj. abstrakce ve smyslu zobecnění podle Brentana představuje racionální proces, které v rozumu odhlíží od individuálních určení uchopovaného jsoucna, čímž dospívá k obecnině, jež však existuje pouze v abstrahujícím rozumu (viz také kapitola o Aristotelově psychologii níže).

Takovéto pojetí by šlo označit za konceptualistické v tom smyslu, že popírá existenci obecnin vně rozumu a za reálně existující prohlašuje pouze individuální jsoucna. Brentano však tuto koncepci modifikuje ve smyslu umírněného konceptualismu. Kategorie nejsou rozumu vrozené, *mají* svůj základ ve věci, jsou to rozdíly *cum fundamento in re*. Tento fundament *in re* tvoří právě metafyzické části individua, které se ve svém rozlišení nabízejí k zobecnění v rozumu.

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, s. 166-167.

² Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, s. 131.

Shrňme ještě naposledy Brentanovu nauku o kategoriích, nejprve o těch, které artikuluji nesubstanční určení první substance:

„Öv se nedělí do jednotlivých kategorií na základě specifických diferencí, nýbrž podle různých způsobů bytí (tj., jak jsme viděli výše, podle různých způsobů chování k οὐσία jakožto společnému termínu). Bonitz ... k výrazu πτωσις připomíná: ,πτωσις má u Aristotela přibližně ten význam, v němž mluvíme o modifikacích, abychom od setrvávání podstatného odlišili změny ve vedlejších oblastech a speciálních určeních.‘ Tento výrok se zcela shoduje s naším principem dělení kategorií, podle nichž jsou tyto nejvyšší pojmy jsoucna s ohledem na termín [relace] identické [tj. vztahují se všechny k substantci], s ohledem na modus, v němž se k němu vztahují však různé.“¹

Obdobnou strukturu nalézáme i v případě predikace, jež probíhá v rámci kategorie substance. Brentano nás nejprve varuje, abychom proti sobě stavěli první substantci (ono známé „toto zde“) a druhou substantci (τὸ τί ᾗν εἶναι, εἶδος) jako dvě odlišné reality.

„... v knize o kategoriích můžeme vidět, jak je substance rozdělena na první a druhé substance tak, jako kdyby se obě týkaly zcela odlišných věcí, avšak ani zde si Aristotelés nemyslí, že jsou věcně odlišné. Ani prvý ani druhý typ substantcí nemají představovat dva druhy substance, naopak druhé substance jsou druhy prvních. Tento rozdíl se tedy podobá právě pojednaným rozdílům [různých nesubstančních kategorií], jde o čistě racionální rozdíl.“²

Druhé substance se od prvních liší pouze na základě výkonu rozumu. To, co na straně předmětu zajišťuje, že předmět spadá pod ten či onen pojem druhu substance, je tzv. substantciální forma předmětu. Jedno s druhým bývá podle Brentana často směřováno.

„...co se týče formy mnozí přemítají o tom, zdali nemá být považována za species věci... Ve skutečnosti je forma nazývána εἶδος a τὸ τί ᾗν εἶναι, což jsou také výrazy pro druhové pojmy. Nesmíme se však nechat mýlit stejností jmen. Jelikož je to forma, která věci dává bytí, čímž se věc podílí na té či oné species či definici, bývá i ona nazývána species (eidos), avšak v jiném než pravém smyslu. Totéž platí i o jménech τὸ τί ᾗν εἶναι a λόγος. Definice tělesných substantcí sice abstrahuje od matérie, nikoliv však od univerzální matérie definovaného, z čehož je jasné, že formu a species nelze identifikovat.“³

Rozdíl formy a pojmového druhu je potvrzen i v následující pasáži:

¹ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, s. 177, pozn. 289.

² Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, s. 132.

³ Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, s. 139-140.

„Tento rozdíl mezi formou a species vidíme velmi zřetelně v třetí kapitole sedmé knihy [Metafyziky], kde se mluví o individuální formě stejně tak jako o individuální materii a individuu, které se z obojího skládá. Formu je tudíž třeba považovat za fyzickou,¹ nikoliv logickou část věci, a proto ji nejde přímo podřadit pod jednu z kategorií...“²

Formy jsou podle Brentana v předmětech vždy individuální a „dirigují“ uchopování jednotlivého předmětu v predikacích. Matérie je naopak zdrojem toho, že v rámci jedné species *poznáváme* různost individuí. Jak odlišení formy jakožto „fyzické“, či v o málo pozdější terminologii metafyzické části, tak získání species substance se odehrává čistě a jen v našem rozumu.

2.1.2 Exkurz: Brentanovo pojednání Aristotelovy psychologie

Krátce po dokončení své dizertace o rozmanitém smyslu bytí u Aristotela se Brentano začal věnovat Aristotelově nauce o duši. Již ve svých raných letech tak sledoval ve svém myšlení vztah dvou oblastí – metafyziky a psychologie, což je téma, kterému zůstal celoživotně věrný. Výsledkem Brentanova interpretačního úsilí byl nakonec jeho habilitační spis *Aristotelova psychologie, zejména jeho nauka o νοῦς ποιητικός*, vydaný v roce 1867, v jehož názvu se zájem o problém rozumu a jeho specifického výkonu přímo zdůrazňuje. Kromě recepce dobového aristotelského bádání se vyznačuje sklonem využívat k pochopení Aristotela postřehy Tomáše Akvinského a scholastické filosofie, děje se tak ale v poměrně kritickém duchu.

I v *Aristotelově psychologii* – stejně jako předtím ve spisu *O rozmanitém významu bytí* –, pojednává Brentano oblasti, které jsou pro jeho pozdější pozici důležité.

Brentano je znám zejména svou naukou o intencionalitě vědomí, na níž je nauka o soudu, která je u Brentana naukou o specifickém typu intencionality, založena. Každý psychický akt je podle této nauky zaměřen na svůj předmět. Ve své nejznámější definici z *Psychologie z empirického stanoviska* charakterizuje Brentano bytí tohoto předmětu jako *intencionální in-existenci*. Počátky této nauky jsou zjevně aristotelské. V *Aristotelově psychologii* si Brentano k označení způsobu existence předmětu v duši vypůjčuje tradiční termín *objektivního* bytí. Tento termín přebírá ze scholastické filosofie, Aristotelés sám ho nezná. Co tento termín označuje?

Skutečné poznání je u Aristotela výsledkem a završení schopnosti k poznání, tj. je to přechod od

¹ Fyzickou částí se zde myslí konkrétní část předmětu bez ohledu na to, zdali je od předmětu oddělitelná reálně či jen racionálně.

² Tamt.. Brentano zde naráží na doktrínu, podle níž „fyzické“ části substance nespádají pod kategorii substance přímo, nýbrž pouze zprostředkovaně či reduktivně, tj. nakolik jsou části substanciálního celku. Tak např. ani o materii, ani o formě koně a ani o jeho jednotlivých kusech (např. jeho hlavě) nelze predikovat species kůň, tj. ne vše, co existuje lze přivést *přímo* pod některou z kategorií, viz Brentano, F., *M. B. S.*, cit. dílo, s. 137-144.

pouhé možnosti poznávat k jejímu uskutečnění či, jak se také říká: je to přechod od potence k aktu. Tato možnost poznání, pokud ji pochopíme v nejširším možném smyslu, je u Aristotela dvojí – smyslová a intelektivní. Prvá je schopností přijímat konkrétní „akcidentální smyslovou formu“ předmětu, tj. to, co bychom označili za smyslové vlastnosti vnímaného předmětu, druhá je schopnost uchopit jak akcidentální, tak následně i substanciální formu (tj. to, co činí individuální předmětnost tím, čím je, a je principem jejího zařazení do nějakého druhu substance) předmětu *obecně*. První schopnost náleží těm bytostem, jejichž formou je duše mající sensitivní povahu, druhá náleží pouze bytostem, jejichž duše má kromě sensitivní složky i složku intelektivní. Realizace každé možnosti, tedy i možnosti poznání je *změnou*, a ta má vždy z hlediska toho, co se mění, *trpnou* povahu. Působící příčinou poznání je na smyslové úrovni vposledku vnější předmět rozmanitě ovlivňující naše smysly, u intelektivní schopnosti je působící příčinou změny tzv. činný rozum (*νοῦς ποιητικός*), který podle Brentana „prosvětluje“ obrazivost (*φαντασία*), jež smyslové formy podržuje, tak, aby z ní trpný rozum (*νοῦς παθητικός*) mohl přijmout inteligibilní formu.

Z hlediska pojmu objektivní existence je důležité, že trpnost poznání má výrazně jinou povahu než trpnost v běžném smyslu fyzických změn. Brentano k tomu v těsné návaznosti na Aristotela říká:

„Chlad nepocítujeme tak, že bychom se stali studenými, jinak by totiž pocítovaly rostliny a anorganická tělesa, nýbrž protože v nás je chlad objektivně, tj. existuje v nás jako poznáný, tedy jestliže přijímáme chlad, aniž bychom sami byli jeho fyzickým subjektem, který může tu či onu formu přijmout jen tehdy, jestliže se změní. Proto Aristotelés ve dvanácté kapitole druhé knihy o duši říká, že smysl přijímá smyslové formy bez materie, a k objasnění používá příměr k vosku, který přijímá tvar pečeti, aniž by do sebe přijímal zlato či olovo. Pocítující pocítuje teplo, tj. má jisté teplo objektivně v sobě, pocítující je teplý, tj. má jisté teplo v sobě fyzicky, materiálně. Přijetí v tomto druhém smyslu bylo skutečnou změnou – ztrátou chladu, vzniku protikladného z protikladného, přijetí v prvním smyslu bylo pouze prostou aktualizací toho, co se v subjektu nacházelo jako možnost.“¹

Velmi obdobná situace se opakuje i na úrovni obrazivosti (fantazie).

„Pocítování vzaté v přísném smyslu není jedinou operací smyslové části [duše], kterou se účastní na cizích formách, neboť i bez smyslového vnímání jsou v nás smyslové formy objektivně (tj. jako představené). Tyto formy se nazývají fantazmata a schopnost mít v sobě fantazmata se nazývá obrazivost.“²

¹ Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 81. Zvýraznění H.J..

² Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 102.

Smyslová forma předmětu je v duši smyslovým vnímáním postřehována, posléze může být obrazivostí představována. Na obou úrovních máme co činit se smyslovou formou předmětu, který vstupuje do duše bez své matérie, čímž získává objektivní způsob existence. To, že předmět ve smyslech figuruje bez své látky, však neznamená, že dochází k jeho zobecnění. Smyslové formy předmětu jsou podle Aristotela ve smyslech a ve fantazii *individuální*. Objektivně existující smyslová forma je podle Brentanova výkladu Aristotela navíc *identická* s formou materiálního předmětu mimo duši, čímž podle Brentana přirovnání této podvojnosti k tvaru otisku ve vosku a tvaru otiskovaného pečetidla naráží na svou mez.

„ ... vyformovaný vosk v sobě nenese individuálně tutéž formu jako pečetadlo, nýbrž pouze formu stejnorodou, avšak smysl, který přijímá formu smyslového, v sobě nese tutéž formu.“¹

Zatímco ve smyslech existuje předmět smyslů ve své individualitě, znamená přechod k intelektivnímu uchopení předmětu, tj. k objektivní existenci inteligibilní formy v rozumu, otevření jisté nepřeklenutelné propasti. V rozumu jsou individuální uzpůsobení předmětu, která vstupovala do smyslů uchopena obecně. Byť je v rozumu dopředu vše, co může být myšleno (podobně jako je ve smyslech vše, co může být pocíťováno), není tato pojmová veškerost v rozumu nějak skrytě přítomna, např. jako zapomenutá, jak tvrdil Platón, nýbrž rozum je jí pouze v potenci a myšlení musí být uskutečněno aktivním identifikačním procesem, který má k platónskému rozpomínání velmi daleko.² Rozdíl těchto teorií je podle Brentana vidět v různosti pojetí singulárního soudu, v nichž se o individuu vypovídá jeho species.

Tato vypovídání je podle Brentana platónskou naukou vysvětleno tak, že v singulárním soudu dochází k syntéze dvou *předmětů*, které jsou předměty dvou různých poznávacích výkonů – individua, které postřehují smysly, a species, které chápe rozum. Takové pojetí však není neproblematické.

„Je ale otázka, jakým způsobem se navzájem liší to, čím je poznáno jedno, od toho, čím se poznává druhé. Liší se tak, jako se jedna věc liší od druhé, či tak, jako se liší od sebe sama, když se má jednou tak, podruhé jinak?“³

Samozřejmě, že podle Brentanova Aristotela je správná druhá odpověď. species je logickou částí

¹ Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 81.

² Podle Brentanova Aristotela se musí rozum nejdříve k myšlení vycvičit: „... nikdo se nepotřebuje učit vidět barvy a slyšet zvuky, každý smysl pocíťuje, jakmile mu je přítomen smyslový předmět, jinak je na tom rozum, který v sobě může aktuálně uchopovat, a to bez cizí pomoci, myšlenky, když se mu zachce, teprve tehdy, jestliže získal habituální poznání, což se děje buď učením, či vlastním nahlédnutím.“, Brentano, F., *Ps. A.*, s. 131.

³ Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 133.

individuálního smyslového předmětu existující (na rozdíl od individuální formy) pouze v rozumu, tj. rozhodně to není nějaká další věc. Definice species proto definuje i případy, které pod ní spadají. V čem je však rozdíl subjektu a predikátu takového singulárního soudu?

„U prvního je zjevné ... že je něčím smyslově tělesným, avšak co se týče předmětu přijímaného rozumem je zprvu myslitelné dvojí, buď je něčím nadsmyslovým, netělesným, anebo je sice smyslově-tělesným [předmětem], který je ve smyslech, ale stav, ve kterém je v jedné a v druhé schopnosti je různý.“¹

Brentano s ohledem na předmět rozumu rovnou vylučuje první možnost. Bylo by absurdní myslet si, že zatímco chceme poznat inteligibilní formy tohoto světa, ve skutečnosti poznáváme formy patřící do světa zcela jiného. Poznání by se tím podle Brentanovy interpretace míjelo účelem.² Zbývá tedy jen již druhá možnost.

„... tentýž předmět, který je ve smyslech, je přijímán [rozumem], avšak v rozumu je abstraktně, ve smyslech konkrétně s individuální látkou³ ... tělesný předmět, který byl ve smyslech, je také v rozumu tentýž, akorát jeho stav je v jednom a druhém případě rozdílný“⁴

Rozum pojímá tentýž předmět jako smysly, odhlíží však v různé míře od jeho individuálních určení. Díky tomu uchopuje rozum individuální formy na obecné úrovni, tj. tak, že jsou predikovány o svém nositeli jako s ním (parciálně) identické. Brentano opakovaně tvrdí, že k takovému výkonu je nutné přihlížet k obrazivosti jako místu podržování smyslových vjemů a že uchopení inteligibilních forem není u Aristotela možné bez přispění činného rozumu, který na obrazivost bezprostředně působí, a skrze ní působí i na trpný rozum, který inteligibilní formy přijímá.⁵ Vzhledem k tomu, že objektivně existující výsledek aktu rozumu označuje Brentano ve svém výkladu Aristotela jako *pojem*, jedná se o teorii, v níž je v případě singulárního soudu v jistém smyslu identifikován smyslově se jevící předmět na jedné straně a pojem na straně druhé. Toto pojetí bývalo hojně zastáváno v pozdní scholastice, s níž byl Brentano poměrně dobře obeznámen.

Objektivní bytí předmětu natolik, nakolik je v rozumu se v pojetí středověké scholastiky nazývá inteligibilním bytím, oproti němu stojí materiální bytí předmětu mimo rozum. Brentano tuto

¹ Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 134.

² Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 135

³ Tamt. „Individuální látka“ ve smyslech zde neznamená, že ve smyslech je předmět snad přítomen fyzicky, nýbrž že je v nich přítomen s individuálními určeními, jejichž principem je právě látkovost předmětu působícího na smyslové vnímání.

⁴ Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 135

⁵ Tyto nauky zde nemůžeme vzhledem k tématu práce rozebírat.

perspektivu přijímá.

„Inteligibilní je totiž to, co existuje duchovním způsobem, a rozum, jakož i tělesné předměty, jsou, jestliže jsou myšleny v rozumu, v rozumu duchovním způsobem. U rozumu se to má samo sebou, neboť ten je svou povahou imateriální, tělesná věc však je a také zůstává čímsi látkovým, když je rozumem přijímána, avšak v rozumu existuje nelátkovým způsobem, a tedy ne tak, jak existuje mimo něj. Mimo rozum je totiž individuálně určena ..., ale v rozumu svou individuální určenost ztratila ...“¹

2.1.2.1 Aristotelská interpretace sebevědomí

Jedním z nápadných prvků je v *Aristotelově psychologii* zájem, který Brentano věnuje interpretaci sebevědomí, což pro něj v tomto speciálním kontextu znamená vědění o vlastní *rozumové* činnosti.² Sebevědomí je díky tomu typem poznání, a proto je samozřejmě uchopováno v soudech. Brentano vyzdvihuje dva jeho rysy. 1) Poznání myšlení je na rozdíl od poznání látkových věcí dokonalé, soud zde uchopuje svůj předmět tak, jak je, a v úplnosti. 2) Sebevědomí je sekundární, akty rozumu si nemůžeme být nikdy vědomi přímo, akty se primárně vztahují ke svým předmětům, sekundárně k sobě samým.

První teze je důsledkem nauky o rozdílu látkového a inteligibilního bytí. Brentano to chápe tak, že u aktů rozumu, jichž si je každý sám za sebe vědom, není rozdíl mezi tím, jak jsou o sobě, a tím jak jsou inteligibilně. Roli tu hraje to, že rozum v Brentanově pojetí Aristotela není látkový, tj. není látkou individualizován, a proto je z hlediska poznání beze zbytku nahlédnutelný. Jelikož akty rozumu nejsou tělesné a nejsou vnímány smysly, nedochází při jejich poznávání takřikajíc ke ztrátě „informace“. Myšlení je nám původně dáno plně tak, jak je, bez mlhavosti a zahalenosti, kterou u vnějších předmětů způsobuje tělesnost.³ Materialita předmětu poznání je tak chápána jako to, co je *na překážku* jistému poznání.

„Naproti tomu je rozum rozpoznatelný právě tak, jak je, jeho poslední difference jako taková je také jeho poslední specifickou diferencí, tj. jeho poslední inteligibilní diferencí, a proto máme nejen obecný pojem našeho rozumu, nýbrž také individuálně duchovní sebevědomí. „Já myslím“

¹ Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 138.

² Vědomí o vlastní *smyslové* činnosti je u Aristotela zajišťováno tzv. společným smyslem, jehož existenci a další rozmanité funkce vykazuje Aristotelés v třetí knize spisu *O duši*, cit. dílo, 425 b10 – 427 b 15.

³ Zároveň by se však člověk mohl ptát, co se míní identitou individuální a specifické difference, což je otázka, kterou mladý Brentano nediskutuje. Vzhledem k tomu, že jiná než individuální jsoucna neexistují, je každá forma individuální již sama o sobě, i tak je však možné se ptát, v čem je *vědomí* individuální povahy rozumu v Brentanově pojetí Aristotela založeno.

*uchopujeme se stejnou evidencí, s kterou rozpoznáváme, že vůbec nějaké myšlení existuje, individuálně vlastní bytí je nám právě tak jasné a jisté, jako jsoucno jako takové, které je prvním principem metafyziky. Rozum je tedy úplně inteligibilní, a to v nejvyšší míře, zatímco, jak jsme již poznamenali, tělesné věci na jedné straně připouští pouze neurčité obecné poznání, na druhé straně nejsou rozpoznatelné stejnou měrou ve všech určeních.*¹

Brentano tu v interpretaci pojetí rozumu u Aristotela zřetelně propojuje Aristotela s descartovskými prvky jistoty sebevědomí.

Druhá teze týkající se sekundárnosti sebevědomí má původně základ v Aristotelově rozlišení možnosti myšlení a aktu myšlení. Přechod od možnosti k jeho skutečnosti (aktu) není spontánní, nýbrž musí zde být další příčina, která tento přechod vyvolává. Analogicky k úrovni smyslového vnímání, kde je touto příčinou objekt smyslového vnímání, je na úrovni myšlení touto příčinou činný rozum. Vnímání a myšlení se však u Aristotela zakládá na identifikačním přijetí objektu. Kdyby na obou úrovních byly akty *primárně* objekty samy pro sebe, vedlo by to jednak k tomu, že bychom *neustále* vnímali a mysleli, což je podle Aristotela absurdní,² jednak k tomu, že by vnímání a myšlení nebylo vůči „neimanentním“ objektům *čistou* možností. Receptivita obou kognitivních schopností by byla takřikajíc zkalena již probíhajícím aktuálním sebe-vnímáním a sebe-myšlením, čímž by bylo znemožněno adekvátní poznávání, na jehož možnosti Aristotelés trvá.³ Místo tohoto nepřijatelného modelu nabízí podle Brentana Aristotelés model, v němž jsou akty myšlení vztaženy k „vnějšimu“ předmětu, a teprve na základě tohoto vztahu je zde mimochodem povědomí i o nich samých.

„Zdá se však, že vědění, vnímání a přemýšlení míří vždy k něčemu jinému, k sobě samému jen mimochodem (ἐν παρόρασι).“⁴

Oba zmíněné rysy rozumu vypracovává Aristotelés v pasážích popisujících božský rozum, totéž však platí pro každý rozum, tj. i pro rozum lidský. Zatímco však božský rozum je čistou formou, a tedy i čistým aktem, lidský rozum je jakožto *schopnost* myšlení *akcidentem*. Zatímco je subjektem smyslového vnímání u Aristotela oduševnělé *tělo*, tj. nedá se říci, že vnímá či si fantazijně něco představuje duše (taktéž „živá“ není v přísném smyslu duše, nýbrž oduševnělé tělo), nýbrž vnímá vždycky člověk jakožto oduševnělá *tělesná* (organická) substance, je v případě rozumu situace ohledně jeho subjektu jiná. Subjektem rozumu je podle Brentanovy interpretace *pouze* lidská duše

¹ Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 135.

² Brentano, F., *Ps. A.*, cit. dílo, s. 142.

³ Tamt.

⁴ Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1074 b 35-36.

jakožto forma, což je podle Brentana důsledkem Aristotelovy nauky o netělesnosti rozumu:

„... *takzvaný rozum duše – a rozumem nazývám to, čím duše myslí a soudí, není ve skutečnosti ničím, dokud nemyslí. Tím je také zdůvodněno, že není smíchán s tělem; neboť pak by nabýval též nějaké takové vlastnosti, buď by byl studený, nebo teplý, anebo by měl také nějaké ústrojí, jako je smyslové. Než takového tu nic není.*“¹

Díky tomu může podle Brentana Aristotelés v rámci své ontologie rozumu tvrdit, že jistá stránka rozumu, totiž činný rozum, který je oddělený a vždy skutečný, je na rozdíl od těla nesmrtelný.²

2.1.2.2 Aristotelská myšlenka vlastních předmětů psychických funkcí a jejich fundace.

Poslední naukou, kterou bychom zde chtěli zmínit a která výrazně ovlivnila Brentanovu psychologii, a v rámci této psychologie i nauku o soudu, je myšlenka vlastních předmětů psychických činností a myšlenka fundace těchto činností. Aristotelés, jak známo, rozlišuje tři typy duší. Duši vegetativní (jí náleží schopnost přijímání potravy, růstu, rozmnožování), smyslovou (schopnost přijímat smyslové formy) a rozumovou (schopnost utváření obecných pojmů, soudů, úsudků). Všechny činnosti jsou dále realizace těchto potencií a jsou zaměřeny na cíl, který je vlastní pouze tomu kterému typu činnosti, a žádnému jinému. Obecně platí všude u Aristotela zásada, že duševní schopnost, kterou *máme, poznáváme až z jejího výkonu*. Povahu výkonu však poznáváme *z povahy předmětu činnosti*, který je té které činnosti vlastní.

Jednoznačné přiřazení předmětů jejich činnostem a vzájemný soulad obojího je dobře patrný na úrovni smyslového vnímání. Aristotelés zde hovoří o vlastních předmětech (ιδία) toho kterého smyslu. K vidění patří jako jeho vlastní předmět barva, ke slyšení zvuk, k čichu pach etc. Teprve na základě těchto předmětů se může ustanovovat vnímání smyslových předmětů vyššího řádu, např. pohybu, které díky tomu mohou být společnými předměty různých smyslů. I na úrovni intelektivní duše platí vztah přiřazení intelektivní činnosti a jejího „předmětu“, vlastním předmětem *abstraktivní činnosti* je (podle Brentana) *pojmem*, spojení subjektu a predikátu v *souzení* ustanovuje pravdivou či nepravdivou *výpověď* (ἀπόφανσις).

Na tuto nauku poměrně úzce navazuje myšlenka psychické fundace. Ta má v Brentanově vlastní filosofii významné postavení. Některé typy činností předpokládají k tomu, aby mohly být vykonávány, činnosti jiné. Díky tomu představují tyto činnosti *nesamostatné* části, které potřebují doplnění jinými částmi, tj. jinými činnostmi, čímž teprve vzniká funkční celek. Mezi činnostmi fundovanou a fundující mohou být navíc vztahy oboustranné závislosti – činnosti se mohou

¹ Aristotelés, *O duši*, cit. dílo, 429 a 23-28.

² Aristotelés, *O duši*, cit. dílo, 430 a 20-26.

vyžadovat (fundovat) navzájem.

Nemůžeme zde dopodrobna rozebírat husté předivo fundačních souvislostí, které lze u Aristotela nalézt a které často velmi elegantně vysvětlují závislost vyšších psychických funkcí, z nichž nejvyšší jsou funkce intelektivní, na funkcích nižších. Vybereme ke krátkému rozboru pouze jednu souvislost, která je v našem kontextu významná, neboť na ni poukazuje i Brentano, a která má oproti vertikální hierarchii typů duší a jejich výkonů spíše horizontální povahu. Jedná se o vztah tří psychických výkonů: představy – touhy – pohybu.

Aristotelés si dává velkou práci s vypracováním nauky konstatující, že myšlení není možné bez představování, rozum myslí jen na podkladě obrazivého představování. Stejně tak není bez představ a poznání, které je v nich založeno, možná ani touha (žádostivost).

„Pro myslící duši jsou představy jakoby vjemy. Jakmile v nich uzná nebo popře dobro i zlo, pak je buď odmítá, nebo si jich žádá.“¹

Tyto motivující představy mohou být buď čistě smyslové, anebo mohou být součástí rozumového uvažování (uznávání nebo popírání představovaného dobra či zla). Samo od sebe se pak podle Aristotela *nepohybuje* nic, aniž by se pohybovalo *k* žádanému předmětu, anebo *od* předmětu, který je pokládán za odpudivý, tj. pohyb je založen v touze:

„Vskutku jest jen jeden hybný činitel, tj. žádostivost. Neboť i kdyby byly činitelé dva, totiž rozum a žádostivost, byly by pohyby od nich vycházející stejného druhu. Takto se však zdá, že rozum nepohybuje bez žádostivosti, neboť vůle jest žádostivostí. Když se tedy pohyb děje podle rozumové úvahy, děje se i podle vůle.“²

Tato Aristotelova nauka o tom, že pociťování slasti a strasti a volní aktivitu vyššího řádu lze různými způsoby shrnout pod pojem žádostivosti, udělala na Brentana tak silný dojem, že po celý svůj život obě dvě duševní činnosti chápal jako druhy jednoho rodu *intencionálních aktů lásky a nenávisti* a odmítal duševní mohutnosti dělit podle obvyklého dobového kantovského schématu na *pociťování, vůli a rozum*.

Rozbory Aristotelovy psychologie se promítají zejména do Brentanovy klasické teorie částí a celků. V krátkém shrnutí typů částí se opřeme o Baumgartnerem pořízený výčet částí z Brentanovy přednášky o deskriptivní psychologii.³ V rámci svých psychologických zkoumání rozlišil Brentano

¹ Aristotelés, *O duši*, cit. dílo, 431 a 15-19.

² Aristotelés, *O duši*, cit. dílo, 433 a 21-25.

³ Baumgartner, W., „Brentano's Mereology“, in: Fisette, D., Frechette, G. (eds.), *Themes from Brentano*, Rodopi, New York 2013, s. 241-242.

čtyři druhy částí. 1) Reálně oddělitelné části, např. reálné akty vidění a slyšení (Brentano odlišuje ještě jednostranně a dvoustranně oddělitelné reálné části). 2) Distinktivní části, tj. nesamostatné části (části, které nemohou existovat bez doplnění jinými částmi), i zde jde o jednostranné či oboustranné vztahy závislosti (např. mezi barvou a plochou, či mezi kvalitou soudu a jeho matérií. 3) Reálné a modifikované distinktivní části náležící do oblasti vztahu intence a jejího intencionálního korelátu. Intence je v tomto celku „reálnou částí“ zatímco předmět intence, který od intence nelze reálně oddělit, reálný být nemusí, jde o modifikovaně existující (tj. ireálnou) část. 4.) Neoddělitelné průběžné (konkomitační) části. Tyto části postulují Brentano na úrovni sebevědomí. Každý akt vědomí je průběžně zaměřen na sebe sama, je tedy také uvědomovanou částí. Jde o jeden akt s dvěma předměty, přičemž zaměření aktu na sebe sama není dalším aktem, jenž by musel být průběžně doprovázen vědomím sebe sama, nýbrž jde o primitivní strukturu vědomí.

Všechny vztahy částí a celků, které Brentano rozlišuje, lze podle nás vztáhnout k původně aristotelské problematice analýzy duše, 1.) jednoty jejích schopností a aktů, které je realizují (sjednocení vnímání ve vnitřním smyslu), 2.) podstatného předpokládání jedné výkonů druhými, 3.) objektivní in-existence předmětu v duši a 4.) sebevědomí.

2.2 Krátké shrnutí výsledků

Ve spisu O rozmanitém významu bytí u Aristotela jsme upozornili na určení bytí jako pravdy a nebytí jako nepravdy. V tomto významu vyjadřuje bytí a nebytí pravdu a nepravdu, která může být vyjádřena např. ve formě „Je to tak, že x“, „Není to tak, že x“, popř. „Je pravda, že x“, „Není pravda, že x“, kde x vyjadřuje nominalizovaný subjekt-predikátový soud, anebo jen indikována v prostých subjekt-predikátových soudech. V takovém případě je „A je B“ implicitním vyjádřením soudu je pravda, že A je B a „A není B“ vyjádřením soudu není pravda, že A je B, tj. první „bytí“ uděluje, druhé odnímá. Tento přístup vede k eliminaci negativní formy logické predikace, která nyní vyjadřuje nepravdu afirmativního predikativního spojení A s B. Je zde však jistý rozdíl. V explicitním rozvinutí subjekt-predikátového soudu funguje jako jméno původní soud. Je otázka, co přesně nominalizovaný soud jmenuje. Jelikož pravda je dále určena jako shoda a nepravda jako neshoda vzniká otázka, čemu nárok na shodu a neshodu soudu odpovídá. Korelátem soudu, s kterým se soud má shodovat, lze nazvat předmětem v nejširším smyslu. Pravdě afirmativního soudu odpovídá bytí ve smyslu být korelátem pravdy, pravdě negativního soudu nebytí jako korelát „nepravdy“ spojení subjektu s predikátem. V případě reálných předmětů je třeba toto bytí „ve smyslu“ pravdy odlišit od jejich reálného bytí, které je pouhým vnějším určením, že ho zrovna někdo poznává a které je na aktech poznávání nezávislé. V případě, kdy předmět pravdy není reálný, existuje pouze intencionálně. Mimo subjekt-predikátové soudy se Brentano také odvolává

na Aristotelovu nauku o pravdě jednoduchého pojetí (*apprehensio simplex*) nesloženého předmětu. Zdá se, že po jejím vzoru chce chápat prostý existenční soud (A existuje). V nauce o kategoriích určuje Brentano kategorie jako nejvyšší rody reálného jsoucná. Kategorie se vypovídají analogicky, tj. ve vztahu k jednomu, kterým je první substance. Formám tohoto vypovídání odpovídají u nesubstančních kategorií způsoby obsažení akcidentu v substanti (nikoliv tedy specifické difference), podle kterých lze kategorie rozčlenit. U kategorie substance se vypovídá substantiální forma první substance. Kategorie nelze zaměnit s druhými intencemi, resp. s logickými částmi (druh, difference, rod, proprium, logický akcident), které uvažujeme v oboru definic předmětů. Bez ohledu na reálné jsoucné není možné kategorie získat čistě jazykovou analýzou. V Aristotelově psychologii jsme mimo jiné poukázali na aristotelickou interpretaci objektivního bytí předmětu jakožto bytí smyslové formy vzaté bez matérie ve smyslech a bytí intelektivní formy v rozumu. Toto bytí je předchůdce intencionální in-existence předmětu. Dále jsme se soustředili na Brentanovo pojetí sebevědomí u Aristotela, které je vědomím přidruženým ke každému intelektivnímu aktu, a na způsob, jakým Brentano poukazuje na absolutní jistotu tohoto sebevědomí. Toto pojetí je předchůdcem Brentanova pojmu vnitřního vnímání. Konečně jsme podali krátký rozbor vztahu fundace a jejích předmětů v Aristotelově psychologii, v němž se otevírá vlastní oblast Brentanovy deskriptivní psychologie.

2.3 Brentanova teorie soudu v Psychologii z empirického stanoviska (1874)

Po publikování své dizertace *O rozmanitém významu bytí u Aristotela* (1862) a předložení habilitačního spisu o Aristotelově psychologii (1866, publikováno v roce 1867) vyučoval Brentano v letech 1866-1872 jako soukromý docent na univerzitě ve Würzburgu. V roce 1872 získal tamtéž místo mimořádného profesora, z něhož však poté, co se vzdal vykonávání kněžské funkce, v následujícím roce odstoupil. V roce 1874 získal profesuru filosofie na univerzitě ve Vídni a vydal své nejznámější dílo *Psychologie z empirického stanoviska*.¹ Mezi knihou o Aristotelově psychologii a *Psychologii z empirického stanoviska* je tedy osm let, v nichž Brentano téměř nepublikoval.²

Do publikace *P.e.S.* platil Brentano pro širší odbornou veřejnost za katolicky orientovaného znalce Aristotela. Obsah knihy, která vyhláší metafyzicky nezatížený program budování psychologie z názoru bez předsudečných definic duševní substance ve smyslu Langeho hesla „*Psychologie ohne Seele*“³ a je plná odkazů na moderní (zejména anglosaskou) filosofii a dobovou experimentální

¹ Historie vydávání *Psychologie z empirického stanoviska* může vést u čtenáře k jistému zmatení. První vydání z roku 1874 bylo jednosvazkové a obsahovalo dvě knihy. První kniha pojednává o psychologii jako vědě, druhá kniha o psychických fenoménech jako takových. Následovat měly tři další knihy každá zasvěcená jednomu ze tří základních rodů psychických fenoménů a závěrečná kniha věnující se metafyzicko-teologickým otázkám. Tyto knihy Brentano nikdy nevydal. První vydání bylo poměrně záhy rozebráno, Brentano se však k reedici neměl. Teprve v poslední fázi svého života, kdy pobýval ve Florencii, vydal Brentano z *P.e.S.* beze změn závěrečnou část druhé knihy týkající se klasifikace psychických fenoménů. K reedici přidal vysvětlující poznámky a zejména významný dodatek obsahující soubor krátkých textů popisujících pozdější změny jeho názorů na nauky obsažené v *P.e.S.*. Celý text posléze vyšel německy (a také italsky) pod novým názvem *Klasifikace psychických fenoménů* (*Von der Klassifikation der psychischen Phänomene*, Duncker & Humboldt, Leipzig 1911). Po Brentanově smrti připravil nové kompletní vydání *P.e.S.* v rámci sebraných spisů Oskar Kraus, který však vydal dílo ve dvou svazcích, z nichž druhý obsahuje plný text *Klasifikace psychických fenoménů*. Kraus přidal k obou svazkům předmluvu a poznámkový aparát a k dodatku *Klasifikace* přidružil dalších pět kratších textů z Brentanovy pozůstalosti. Druhé vydání *P.e.S.*, které je základem většiny dalších přetisků a překladů tohoto díla, vyšlo u Meinera v roce 1924.

² Výjimku tvoří kapitoly o středověké filosofii v J. A. Möhler: *Kirchengeschichte*. G. J. Manz, Regensburg 1867, vytištění přednášky o Comtově filosofii Brentano, F., „Auguste Comte und die positive Philosophie“, in: *Chilianeum. Blätter für katholische Philosophie, Kunst und Leben*. Neue Folge. 1869, 2, 15-37. Dále tři recenze – jedna na knihu o Tomáši Akvinském J. Delitzsche a dvě na dva svazky knihy o Aristotelově teorii poznání F. Kampeho – a konečně novinový článek o ateismu Brentano, F., „Der Atheismus und die Wissenschaft“, in: *Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland* 1873, Sv. 72, s. 853-872.

³ F. A. Lange (1828-1875) německý psycholog a filosof, jeden ze zakladatelů marburgského novokantovství a autor ve své době velmi vlivné monografie *Geschichte der Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart*, Baedeker, 1866.

psychologii, byl proto poněkud překvapivý. Brentano, jak jsme se již snažili ukázat, přebírá ze svých aristotelských interpretací důležité prvky své nauky. Deskriptivní psychologie, která je v *P.e.S.* implicitně přítomná (a v jejímž rámci se řeší i problematika soudu), byť pro ní schází v *P.e.S.* termín, a která spolu s pozdní Brentanovou metafyzikou tvoří hlavní odkaz Brentanova filosofického dědictví, však lze jen stěží nazvat čistě aristotelskou či novoaristotelskou. Jde spíše o originální útvar, v němž lze nalézt různorodé vlivy. Brentano se s nimi vyrovnával v poměrně intenzivní přednáškové činnosti, o níž podává zprávu jeho žák Carl Stumpf.¹

2.3.1 *Brentanovo rozlišení psychických a fyzických fenoménů.*

Zaměřme nyní pozornost na původní Brentanovu nauku o psychickém a fyzickém fenoménu, na níž chtěl Brentano svou reformu filosofie založit. Nalezneme ji zejména v první kapitole druhé knihy *P.e.S.*, která nese název *O rozdílu psychických a fyzických fenoménů*.² Slovo fenomén má u Brentana značit to, co se dává ve zkušenosti, a co je, pokud se omezíme čistě na popis, který se této zkušenosti drží, předmětem teorií, které se chtějí vyhnout všem metafyzickým spekulacím.³ Pokus o rozdělení fenoménů, tj. všech předmětů naší zkušenosti, na psychické a fyzické má pak hlubší filosofickou motivaci: je totiž pokusem o založení celé soustavy věd, které je zkušenostně evidentní a univerzálně platné. Brentano, který je v tomto bodě inspirován celou řadou podobných projektů, jejichž vzorem je např. Humův projekt vědy o lidské přirozenosti,⁴ má za to, že po úspěšném založení věd o přírodě, je nyní na čase založit vědecky i nauku o duševnu. Takováto věda by podle Brentana měla dokonce větší hodnotu než přírodověda, protože by založila i pedagogiku, estetiku, sociologii, etiku, logiku atd., tj. vědy, které se eminentně a bezprostředně týkají lidského života jako takového a jež si mezi sebou podle Brentana rozdělují různé oblasti psychična.⁵ Tuto vědu o duševnu identifikuje Brentano s psychologií, kterou z důvodu anti-metafyzické bezpředsudečnosti nepojímá jako vědu o *duši*, neboť pojem duše je tradičně problematický, nýbrž právě jako vědu o

¹ Stumpf C., *Erinnerungen an Franz Brentano* in: Kraus O., *Franz Brentano zur Kenntnis seines Lebens und seiner Lehre*, Oskar Beck, Mnichov 1919, s. 97-137.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I., s. 109-141.

³ K problematice slova *fenomén* ve fenomenologii viz Ernst Tugendhat, *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, De Gruyter, Berlin 1970, s. 27, pozn. 17., a E. Husserl *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, A233-237.

⁴ David Hume, *A Treatise of Human Nature*, Clarendon, Oxford. Projekt Hume popisuje ve svém úvodu, s. XIII-XIX. Obecný projekt Brentana a Huma je téměř shodný, oba chtějí založit novou vědu, která bude základem všech „humanitních“ věd na metafyzicky bezpředsudečné analýze základních struktur zkušenosti a která bude významná i pro vědy přírodní nakolik samy pro správné pochopení povahy svých výsledků předpokládají vyjasnění podstaty teoretického myšlení. Diametrálně se však liší v metodách a získaných výsledcích svých analýz.

⁵ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I., s. 37.

zkušenostně vykazatelných *psychických fenoménů*¹. Vystává tudíž otázka, jak čistě deskriptivně uchopit psychický fenomén. Je jasné, že zároveň s tím je nutno stejně naléhavě vymezit i sféru fyzických fenoménů, o něž se opírají přírodní vědy. Ve své psychologii postupuje Brentano nejdříve tak, že udá příklady pro fyzické i psychické fenomény a poté se snaží deskriptivně vymezit znaky, které z nich činí „oddělené“ třídy jsoucna. Podívejme se nejdříve na příklady, které Brentano pro jednotlivé skupiny udává:

„Příklady psychických fenoménů nabízí každá představa pomoci pociťování či fantazie a představou zde nerozumím to, co je představeno, nýbrž akt představování. Tedy slyšení tónu, vidění zbarveného předmětu, pociťování tepla či chladu, jakož i obdobné stavy fantazie představují příklady, které mám na mysli. Stejně tak ho představuje také myšlení obecného pojmu, pokud k němu příležitostně dochází. Dále každý soud, každá vzpomínka, očekávání, vyvozování, každé přesvědčení a mínění, každá pochybnost je takovým fenoménem. A ještě dále je psychickým fenoménem každé hnutí mysli, radost, smutek, strach, doufání, odvaha, zoufání, hněv, láska, nenávisť, touha, vůle, úmysl, údiv, úžas, opovržení atd...“

Příklady fyzických fenoménů jsou oproti tomu barva, tvar, krajina, kterou vidím, akord, který slyším, teplo, chlad, vůně, kterou zakouším, jakož i podobné útvary, které se mi jeví ve fantazii.“²

Jak Brentano sám v *P.e.S.* seznal, potřebuje toto rozlišení upřesňující vymezení. Zprvu by se zdálo, že psychologie se týká psychických fenoménů a přírodní vědy fyzických fenoménů. Tak to však být nemůže. Fyzické fenomény, a jimi Brentano myslí zejména smyslové kvality, jsou intencionálně existujícími předměty psychických fenoménů. Přírodní věda však není vědou o obsazích naší mysli. Navíc fyzické fenomény jsou i předměty psychických aktů fantazie. Tato druhá obtíž se řeší tím, že fyzické fenomény, o které se opírá věda, jsou fenomény smyslového vnímání, první pak speciální perspektivou, s níž přírodní vědy fyzickým fenoménům rozumějí:

„Přírodní věda je věda, která se snaží objasnit následnost fyzických fenoménů normálních a čistých (zvláštními psychickými stavy a procesy neovlivněných) vjemů [fenoménů smyslového vnímání] pomocí předpokladu (Annahme) působení světa, který se odvíjí prostorově analogicky ve třech dimenzích a časově analogicky v jedné dimenzi. Aniž by vysvětlovala absolutní uzpůsobení tohoto světa, spokojuje se s tím, že mu připisuje síly, které vyvolávají počitky a které se ve svém působení

¹ „Nové objasnění jména psychologie neobsahuje nic, co by nemohlo být přijato i příslušníky starší školy. Neboť ať už duše existuje, či nikoliv, psychické jevy jsou přece vždy k dispozici (vorhanden). A příznivec duševní substance nebude popírat, že vše co s ohledem na duši může zjistit, se také vztahuje k psychickým jevům.“ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I., s. 27.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I., s. 111-112.

*vzájemně ovlivňují, a pro tyto síly stanovuje zákony sukcese a koexistence. V nich nepřímou udává zákony následnosti fyzických fenoménů pociťování, nakolik jsou myšleny ve vědecké abstrakci od psychických podmínek jakožto čisté a odehrávající se v neproměnlivé schopnosti pociťování.*¹

A naopak. Tytéž fyzické fenomény vzaty čistě jako imanentní obsahy psychických fenoménů jsou také předmětem psychologie, např. psychologie fantazie či smyslového vnímání.² Již z toho je patrné, že deskriptivní psychologie vyřazuje oblast nepsychického reálného bytí, vztah k ní přenechává teorii poznání, která však deskriptivní psychologii předpokládá. Uvidíme, že toto vyřazení se Brentanovi v teorii významu nepodařilo vždy dodržet. Realismus, ke kterému se Brentano v citátu hlásí, je však poměrně umírněný. Bez realistického *předpokladu* přinejmenším nějaké analogie nedává koncepci přírodní vědy jako vědy týkající se světa o sobě podle Brentana valný smysl.

Přejdeme nyní k stručnému udání a rozboru znaků, kterými se Brentano snaží psychické fenomény uchopit. Tyto obecné rysy či určení postihují psychické fenomény z velmi různých hledisek, společné mají to, že každý jednotlivě je schopen postihnout všechny psychické fenomény beze zbytku. Brentano jim však přikládá různou hodnotu podle toho, jak dobře podle něj vystihují to, co je na psychických fenoménech vskutku důležité, a dále podle toho, nakolik jsou filosoficky nesporné. Těchto znaků je pět. Tři z nich jsou fundamentální, dva zbývající nehrají pro vytčení hlavních rozdílů takovou roli. Prvé dva znaky jsou spolu úzce provázány, takže je vhodné vykládat je ve vzájemném vztahu.

2.3.2 První a druhý znak psychických fenoménů – intencionální in-existence a založení intencionality v představě

Bezpochyby nejdůležitějším určením psychického fenoménu, který od Brentana převzal i Husserl³ a vůbec všichni Brentanovi žáci, je v Brentanových očích jeho intencionální povaha, kterou Brentano v *Psychologii* popisuje pomocí termínu intencionální in-existence. Tento rys uvádí známá pasáž z *P.e.S.*:

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I. s. 140-141.

² Tamt.

³ Husserl, jak známo, uznává na rozdíl od Brentana kromě intencionálních i neintencionální psychické prožitky, při popisu psychické *bylosti* (animálního jsoucna) však také jednoznačně chápe jako základní prožitky prožitky intencionální: „*Bylost, které by takové prožitky chyběly, která by v sobě měla např. pouze obsahy toho druhu, jakého jsou početkové prožitky, přičemž by nebyla schopná je předmětně interpretovat, nebo si jimi jinak představovat předměty – a která by tedy tím spíše byla neschopná vztahovat se k předmětům v dalších aktech, vynášet o nich soudy a domněnky, těšit se z nich či truchlit nad nimi, doufat v ně a obávat se jich, toužit po nich nebo si je ošklivit -, takovou bylost by už nikdo nechtěl nazývat bylostí psychickou.*“; Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 345.

Každý psychický fenomén je charakterizován tím, co středověcí scholastikové nazývali intencionální (či také mentální) in-existencí předmětu, a co bychom my, byť ne zcela jednoznačnými výrazy, nazvali vztahem k obsahu, směřováním k objektu (kterým se zde nemá myslet realita) či imanentní předmětnosti. Každý psychický fenomén v sobě obsahuje cosi jako objekt, ačkoliv ne každý stejným způsobem. V představě je něco představeno, v soudu je něco uznáno či zavrženo, v lásce milováno, v nenávisti nenáviděno, v touze žádáno atd.¹

Intencionalita je v *P.e.S.* vztahem k imanentnímu objektu, kterému se také říká *obsah* aktu, a je myšlena jako specifická *relace*, kterou tvoří dva korelativní členy – psychický akt a předmět tohoto aktu. O tomto předmětu se, jak je patrné, říká, že je v aktu obsažen. Brentano tak hned v úvodních pasážích čelí problému, jak tuto obsaženost vysvětlit, a odkazuje se k teorii objektivní in-existence, kterou přejímá ze svých výkladů Aristotela. Druhé hlavní určení psychických fenoménů konstatuje, že psychické fenomény jsou „*bud' představy, nebo se na představách zakládají*“.² – „*Nic nemůže být posuzováno, po ničem ale nelze ani toužit, pokud to není představeno.*“³ Brentano zde v případech jiných psychických fenoménů než fenoménů představování postuluje *nutný* vztah *fundace* v představách, nikoliv pouhý *faktický* vztah *asociace* těchto jevů v představování. Tento vztah znamená, že založený fenomén má v zakládajícím svou neodlučitelnou část, bez které nemůže vůbec existovat, a že akt představování je elementem intencionálních aktů všech vyšších řádů.

Imanentní předmět, který je prostředkován představou, je v intencionálních aktech vyššího řádu následně rozmanitě kvalifikován – v soudu je představený předmět uchopen jako jsoucí či nejsoucí, v lásce jako milovaný apod. Představování přitom chápe Brentano šířeji, než bývá obvyklé:

„O představování mluvíme tam, kde se nám něco jeví. Když něco vidíme, představujeme si barvu, když něco slyšíme, představujeme si zvuk, když fantazírujeme, představujeme si fantazijní útvar... Když slyším a rozumím nějakému jménu, pak si představuji to, co označuje.“⁴

Třída představování pod sebou tudíž u Brentana zahrnuje velmi různé podtřídy psychických fenoménů, které mají společné to, že vztahují mysl k *objektu*. Brentano očividně nezahrnuje pod pojem představování pouze smyslové vnímání či fantazii, nýbrž také „abstraktní myšlení“ – ať již jednoduché, či komplexní. Konečně je třeba zmínit to, že do této oblasti patří i představové modality vlastního a nevlastního představování, či, jak říká Brentano, *vlastní* a *symbolické*

¹ Brentano, F., *P.e.S. I*, s. 124-125.

² Brentano, F., *P.e.S. I*, s. 112.

³ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I., s. 112.

⁴ Brentano, F., *P.e.S.*, sv. II., s. 34.

představy.¹ I vztah k velkému číslu či Bohu lze na elementární úrovni nazvat jako představování. Vzhledem k tomu, že velké číslo či Boha nejsme schopni intuitivně uchopit, jsou tyto představy symbolické.

Obě určení psychických fenoménů mají samozřejmě identický rozsah, neboť druhé pouze specifikuje první – intencionální akty jsou podle Brentana buď přímo představy, anebo intencionální „postoje“ zaujímané k představovaným předmětům. „*Nic nemůže být posouzeno, ale ani žádáno, v nic nemůžeme doufat, či se toho obávat, pokud to není představeno*“.² Z právě řečeného lze říci, že fundamentální roli hrají z deskriptivního hlediska v Brentanově filosofii akty představování a soudová intencionalita na ní navazuje. Byť je tento pohled v jistém smyslu pro Brentana samozřejmý, stojí za povšimnutí, že platí, jestliže se na intencionalitu díváme z hlediska, které můžeme buď sami označit za statické, či spolu s Brentanem za hledisko psychognostické či deskriptivní.³ Toto hledisko Brentano popisuje následujícím způsobem:

„*Moje škola rozlišuje psychognosii a genetickou psychologii (v přibližné analogii ke geognosii a geologii). Ta první vykazuje všechny poslední psychické složky, z jejichž kombinací získáváme souhrn psychických fenoménů tak, jako souhrn slov získáváme z písmen (...) Ta druhá nás poučuje o zákonech, podle nichž jevy přicházejí a mizí*“.⁴

Psychognosii, čili deskriptivní psychologii, můžeme pochopit jako klasifikaci psychických fenoménů a popis různých druhů, *jakým* se intencionální akty vztahují ke svým předmětům, a zároveň jako mereologickou analýzu způsobu, *jakým* se spojují v celek psychického života. Tento přístup lze nazvat také statickou deskripcí psychických fenoménů. (Naopak kauzální vztahy psychických fenoménů a fyziologické stránky lidské bytosti, stejně tak jako empirické zákony asociace psychických fenoménů mezi sebou zkoumá psychologie genetická.)

V Brentanově charakterizaci psychických fenoménů lze však zohlednit i prvky genetického, faktického stanoviska, které se v *Psychologii z empirického stanoviska* nedostává plně ke slovu a v němž nabývá soudová intencionalita na významu. Brentano totiž v žádném případě netvrdí, že představy tvoří *základní* elementy intencionálního života v jeho *faktickém* průběhu a odvíjení. Naopak, intencionální život *začíná* podle Brentana podobně jako pro Aristotela *vnímáním slasti a strasti*, které u něj spadají pod emocionálně-volní intencionalitu, a ta je zprvu emocionálně-volním

¹ Tuto část Brentanovy teorie rozvíjí již mladý Husserl v rozsáhlé kapitole své *Philosophie der Arithmetik*, F. Meiner, Hamburg 1892, kap. XI, „Die symbolische Vielheitsvorstellungen“.

² Brentano, F., *P.e.S. I*, cit. dílo, s. 112.

³ Výrazy psychognostický a deskriptivně-psychologický budeme v dalším používat ve stejném smyslu, přičemž preferovat budeme především druhý výraz.

⁴ Brentano, F., *Meine letzten Wünschen für Österreich*, Cotta, Stuttgart, 1895, s. 34.

odklonem, či příklonem k předmětům *smyslového vnímání*, které předpokládá soud a představu. Jelikož Brentano rozeznává pouze tři hlavní typy intencionálních aktů, tj. představu (*Vorstellung*), soud (*Urteil*), a emocionálně-volní fenomény (*Phänomene der Liebe und des Hasses*), můžeme říci, že faktické, časově prvotní elementy intencionálního života tvoří u Brentana „molekuly“ aktů *všech* intencionálních typů.

Řekli jsme, že smyslové vnímání je u Brentana již *souzením*. To má vážné dopady na celou teorii soudu, která je se smyslovým vnímáním spjata.

*To, že predikace nepatří k podstatě každého soudu, je také naprosto zřejmé z toho, že každé vnímání lze počítat k souzení.*¹

Předmět smyslového představování (počitek) je podle Brentana ve smyslovém vnímání doprovázen – ať již oprávněnou, či neoprávněnou –, bezprostřední asertivní vírou, čili akceptací (*Fürwahrhalten*) skutečnosti vnímaného předmětu. Z tohoto *genetického* hlediska je pak intencionalita původně nejen vztahem k předmětu, nýbrž na fakticky elementární úrovni smyslového vnímání, kterým život subjektu počíná, *afirmativním vztahem k předmětu*, což v případě smyslového vnímání znamená, že předměty smyslového vnímání (smyslové kvality) máme za skutečné (*wirkliche*), resp. kvalifikujeme je soudem jako skutečné.

Vzhledem k tomu, že veškerá pravda a nepravda, veškeré mínění předmětu ve smyslu „je“ a „není“, ať již spadá do oboru smyslového vnímání, či ho překračuje, je u Brentana založena „až“ v soudové intencionalitě a že představování nic neklade, *není* pro Brentana středního, klasického období tím prvním, co *mysl* uchopuje, v *deskriptivním* ohledu *jsoucno*, jak tvrdí slavná skolastická poučka, nýbrž ještě neposouzený imanentní *předmět*. V deskriptivním ohledu stojí takříkajíc mimo bytí a nebytí.

2.3.3 Třetí znak psychických fenoménů – vnitřní vnímání

Brentano má za to, že *každý* psychický fenomén je kromě svého „primárního“ předmětu *zároveň* zaměřen na sebe sama, a v tom spočívá třetí určení psychických fenoménů. Tomuto reflexivnímu zaměření říká Brentano *vnitřní vědomí* (*inneres Bewußtsein*)² a toto vědomí určuje bez dalšího jako *vnitřní vnímání* (*innere Wahrnehmung*).³ Každý psychický akt je tak sám pro sebe „sekundárním“ objektem a toto *pro sebe* je jakožto akt vnímání (*Wahrnehmung*) také aktem *souzení*. Zatímco vzhledem k pojetí intencionality jakožto aktů zaměřených na primární předměty vystupoval soud

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II, s. 50 Brentanův názor na predikaci jako podstatný znak soudu, který se v tomto citátu vyjadřuje, nechme prozatím stranou.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I, s. 128.

³ *Tamt.*

jako typ intencionální vztahu, který sice představuje „most“ ke skutečnosti, není však ze staticky klasifikujícího hlediska základní, vynořuje se nyní na druhé straně soud jako *nedílný prvek každého* psychického fenoménu:

„S každým psychickým aktem je spojeno dvojí vnitřní vědomí, na něj vztažená představa a na něj vztažený soud, tzv. vnitřní vnímání, které je bezprostředním, evidentním poznáním aktu.“¹

Závěr citátu zároveň odkazuje na silné descartovské inspirace Brentanovy koncepce vnitřního vnímání.² Rámcovou koncepci však, jak jsme viděli, Brentano vypracoval již ve svých interpretacích Aristotela. Vnitřní vnímání je podle Brentana jediným *vnímáním*, které skutečně *dává* svůj objekt, tj. psychický fenomén, jako nepochybně existující, a sice v nezpochybnitelně zajištěném (evidentním) soudovém aktu. Tento akt je bezprostřední, což jej odlišuje od jiného pojmu reflexe, s kterým bývá vnitřní vědomí často zaměňováno, totiž od vnitřního pozorování (*innere Beobachtung*), čili empirické znalosti sebe sama, které má empiricky-induktivní povahu. U vnějšího vnímání se podle Brentana s takovouto absolutní jistotou nikdy nestřetáváme, což s ohledem na etymologii německého slova vnímání – *Wahr-nehmung*, tj. uchopování pravdy, dovádí Brentana k následujícímu tvrzení:

„...vnitřní vnímání má, odhlédneme-li od zvláštnosti jeho objektů, ještě cosi dalšího, čím se vyznačuje, totiž onu bezprostřední, neklamnou evidenci, která mezi všemi poznatky zkušenostních předmětů patří pouze jemu samotnému... Když tedy říkáme, že psychické fenomény jsou ty, které jsou pojímány vnitřním vnímáním, pak tím říkáme, že jejich vnímání je bezprostředně evidentní.“³

Tuto bezprostřednost evidenci vnitřního vnímání kontrastuje Brentano s povahou poznání u vnějšího vnímání:

„... vnitřní vnímání není jen jediným bezprostředně evidentním, je vlastně jediným vnímáním⁴ ve vlastním smyslu slova. Viděli jsme, že takzvané vnější vnímání, i tehdy, je-li založeno zprostředkovaně (mittelbare Begründung), nelze v žádném případě vykázat jako pravdivé a skutečné (...) Takzvané vnější vnímání není tedy přísně vzato vnímáním a psychické fenomény mohou být tím pádem označeny jakožto ty, v jejichž případě je jedině možné vnímání ve vlastním

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv.II., s. 203.

² Viz např. Descartes, R., *Meditace o první filosofii*, přel. P. Glombíček, T. Marvan, Oikymenh, Praha 2010, druhá meditace. Konkrétní rozbor Aristotelských a Descartovských motivů Brentanovy koncepce vnitřního vnímání jsme pojednali v kap.2.1.2.1.

³ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, s. 128.

⁴ Celá pasáž je smysluplná pouze na pozadí německého výrazu pro vnímání, kterým je *Wahr-nehmung*, tj. zachycování pravdy ve smyslu opravdovosti bytí zachycovaného fenoménu viz interpretace v následujících odstavcích.

smyslu slova.“¹

Díky vnitřnímu vnímání se nám odhaluje intencionální vědomí jako celek probíhajících reálných aktů, tj. jako realita *o sobě* (*an sich*), *nikoliv* jako oblast kantovského vnitřního smyslu, v němž se naše prožitky konstituují jako pouhé jevy pro nás. Toto karteziánské dědictví přešlo i do Husserlovy fenomenologie, která se také domnívá zachycovat v reflexi absolutní realitu:

*„... Herbartovou, a před ním Kantovou velkou chybou bylo, že fenomény vnitřního vnímání uznali a přijali za základ svých zkoumání ve stejném smyslu jako jevy, na které se orientuje tzv. vnější vnímání, tj. jako pouhé zdání (Schein) odkazující na bytí, nikoliv jako to, co skutečně je.“*²

O fyzických fenoménech jako předmětech vnějšího vnímání lze podle Brentana říci, že z části mohou, přinejmenším v předpokladu, odkazovat na podobné, avšak nevnímané vlastnosti reálných předmětů existujících o sobě, zčásti žádné reálné jsoucno nereprezentují.³ Smyslové vnímání je však za reálné pokládá. Necháme-li se vést prostými „soudy“ či spíše vírou smyslového vnímání, upadáme tedy nutně v omyl týkající se povahy na nás nezávisle existující reality. Oproti tomu vnitřní vnímání zachycuje své předměty, tj. psychické fenomény, v *původní* neodvozené *danosti*, tj. to, co je na jeho základě soudově přijímáno za reálně existující, také podle Brentana skutečně reálné je – „*poznání, radost, touha existují reálně; barva, tón, teplo pouze fenomenálně a intencionálně.*“⁴

Vnitřní vnímání se tak stává zdrojem naprosto *evidentních* soudů, a jelikož je to vnímání, kterým se podle Brentana každý psychický akt, tj. i akt vnějšího vnímání v přísném smyslu, vztahuje k sobě samému, otevírá se pole, na němž lze založit Brentanem koncipovanou deskriptivní psychologii.

„Základy psychologie jakožto přírodní vědy tvoří vnímání a zkušenost. A především vnitřní vnímání vlastních psychických fenoménů se pro psychologii stává zdrojem. Nikdy bychom nezískali poznání o tom, čím je představa, soud, radost a smutek, touha a odepření, doufání a strach, odvaha a malomyslnost, čím je rozhodnutí a úmysl vůle, kdyby nám ho nepředvedlo vnitřní vnímání na

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, s. 129.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. „s 233-234.

³ Brentano se v tomto bodě opírá o známé Lockovy experimenty, jimiž mají být některé kvality prokázány za sekundární, tj. za do objektu zkušenostně projikované, avšak v objektu reálně neexistující kvality. Tak např. pokud si jednu ruku zahřejeme a druhou ochladíme, pak jestliže obě ruce ponoříme do stejné teplé vody, cítíme dvě rozdílné teploty této vody. Teplota je tedy sekundární kvalitou. Podobně postupuje Locke i u dalších typů kvalit, např. u barev či chutí. U Brentana se najdou četné pasáže týkající se této problematiky viz např. Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, s. 129-132.

⁴ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, s. 129. Vzhledem k povaze naší práce, nemůžeme podávat argumenty pro Brentanovu realistickou ontologii, stačí nám ji zde pouze doložit a ukázat, jak se projevuje v diskurzu, který se týká povahy fyzických a psychických fenoménů.

vlastních fenoménech.“¹

„Sebe-vnímání“ psychických fenoménů je podmínkou možnosti realizace deskriptivní psychologie, která se zaměřuje na popis *nezbytných* rysů různých typů psychických fenoménů a na *nutné* vztahy mezi nimi. Zatímco soud vnitřního vnímání poskytuje podle Brentana *naprosto jisté* poznání určitého nahodilého faktu, psychologicko-apriorní soud má zprostředkovat poznání nutné (tj. takové, že se to s tím, co poznává, nemůže mít jinak). Takovýto soud, má-li vyjadřovat *poznání*, se pak musí opírat o svůj specifický druh názorné *evidence*. Brentanovi, který svou filosofii zpočátku chápal jako nový typ empirismu, se tak otevírá nelehký úkol vysvětlit možnost takového poznání intencionality. Celá *Psychologie z empirického stanoviska* však postulací takovéto možnosti přímo začíná:

*„Moje stanovisko v psychologii je empirické, mojí učitelkou je jediné zkušenost, avšak spolu s jinými sdílím přesvědčení, že jistý ideální názor je s takovým stanoviskem dobře slučitelný.“*²

Tím jsme završili nástin problematiky, z níž se rozvrhují některé úkoly, které budeme u Brentana sledovat. Předběžné a nezávazně jsme načrtli tři hlavní epistemické role soudu v Brentanově filosofii. Soud jako výkon intencionality zaměřené k akceptaci či popření bytí (ve smyslu korelátu pravdy) primárního, od intencionálního aktu odlišitelného intencionálního objektu; soud jakožto vnitřní (sekundární) vědomí intencionálního aktu, čili jako reflexivní intencionalitu náležející všem intencionálním aktům a soud jako akt dávající nutné apriorně psychologické poznatky o uzpůsobenosti vědomí. Patrné je také, že jednotlivé oblasti na sebe navazují – vnitřní vnímání je možné jen tam, kde jsme zaměřeni na primární předměty intencionálních aktů, poznání nutného uzpůsobení našeho intencionálního života pak předpokládá vnitřní vnímání, které bezděčně doprovází každé zaměření na primární intencionální předmět a je zdrojem abstrakce pojmů, které tvoří materii apriorně psychologických soudů.

Čtvrtý a pátý znak psychických fenoménů

Brentano ještě zvažuje dvě další určení psychických fenoménů. Jednou možností dalšího určení by bylo říci, že všechny fyzické fenomény se jeví jako rozprostraněné, zatímco všechny psychické fenomény rozprostraněnost postrádají, podobně, jako to činil Descartes, když kontrastoval svou *res cogitans* s *res extensa*. Brentano však ukazuje na příkladech různých filosofů, že toto určení není jednoznačné (někteří tvrdí nerozprostraněnost některých fyzických, jiní zase rozprostraněnost psychických fenoménů), a proto ho zmiňuje, ale v dalším nezohledňuje.³

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv.I., s. 40.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I, s. 1.

³ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv.I., s. 120-124.

Druhé určení, které by podle Brentana šlo snad uplatnit, je říci, že všechny psychické fenomény se *jeví* jakožto části *jednoho* zahrnujícího psychického fenoménu, zatímco fyzické fenomény chápeme jako náležející různým věcným jednotám. Fenomén jednoty vědomí si však podle Brentana vyžaduje hlubší analýzy k tomu, aby byla jeho struktura vyjasněna, a tak jej nelze bezprostředně využít.¹

V poslední kapitole první knihy *P.e.S.* dochází Brentano ale jen k pozitivnějšímu určení zmiňované jednoty vědomí:

*„Jednota vědomí, tak jak ji lze poznat z toho, co vnitřně vnímáme, spočívá v tom, že všechny psychické fenomény, které se v nás nacházejí současně jako vidění a slyšení, představování, souzení a usuzování, milování a nenávidění, toužení a odvracení se, patří, jsou-li vnímány jako koexistující, společně k jedné jediné realitě, že jako částečné fenomény tvoří jeden psychický fenomén, jehož složky nejsou různé věci či části různých věcí, nýbrž náleží k jediné reálné jednotě. K jednotě vědomí je nutné pouze toto, více zapotřebí není.“*²

Tuto jednotu tedy zakládají vztahy jednostranné či vzájemné deskriptivní závislosti psychických fenoménů, které by bylo potřeba zajisté konkrétněji rozpracovat, a genetická pravidla jejich vznikaní a zanikání. Smyslem této nauky o jednotě vědomí je vymezit se proti založení jednoty vědomí ve výkonech „transcendentálního“ já či ve skryté substantiální jednotě. První tři znaky psychického fenoménu (odhlédneme-li od pojetí intencionální předmětu jako předmětu inexistujícího) Brentano uznával v celém svém díle na *obecné* rovině beze změn, byť i jeho teorie intencionálního vztahu a intencionálního objektu se několikrát radikálně proměnila.

2.3.4 Descartovská motivace rozdělení tří rodů psychických aktů a fundace soudů

Již jsme se částečně zabývali aristotelsko-scholastickým původem Brentanovy nauky o intencionální (objektivní) in-existenci předmětu v duši a myšlenku fundace různých intencionálních aktů, které se k intencionálnímu předmětu vztahují. Studium Aristotela vedlo Brentana k zařazení citu a vůle pod jeden rod aktů lásky a nenávisť zahrnující jak fenomény pociťování (*Gefühl*), tak fenomény vůle (*Wille*). Jisté přihlídnutí k Descartovi pak Brentana podpořilo v dalším rázném kroku, totiž v rozdělení aktů, které bývají často chápány jako spadající pod jeden rod označovaný jako *myšlení*, na dva radikálně odlišné a navzájem na sebe nepřevoditelné intencionální druhy aktů *představování* a *souzení*. Brentano tak ustanovil svou nauku o třech základních rodech psychických aktů.³ Touto naukou se vymezoval zejména proti Kantovi a jeho rozlišení mohutností rozumu na rozum, vůli a smyslovost, jejichž apriorním principům Kant věnoval své tři kritiky. Ke svému

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv.I., s. 135-136.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv.I., s. 234 nn.

rozlišení, které zastával celý svůj život, píše s ohledem na Descarta v roce 1889 následující:

„Podle rozdílu intencionálního vztahu k objektu existují tři základní třídy. Jako první je správně a úplně představil Descartes ve svých Meditacích, na jeho postřehy však nebyl brán dostatečný ohled a brzy upadly v zapomnění. V novější době byly nezávisle na něm opět znovu odhaleny. Dnes je můžeme pokládat za dostatečně potvrzené.

První základní třídou je třída představ (Descartovy ideae) (...) Druhou základní třídou je třída soudů (Descartova judicia) (...) Třetí základní třídou je třída hnutí mysli (Gemütsbewegungen) v nejširším smyslu slova ...“¹

Brentano tuto svou poměrně radikální interpretaci Descartova členění druhů „*cogitationes*“ čili psychických aktů opírá o třetí Descartovu meditaci, v níž Descartes píše:

„Zdá se však, že řád nyní vyžaduje, abych nejdříve všechny své myšlenky rozčlenil do jistých rodů a pátral, ve kterých z nich ve vlastním smyslu spočívá pravda a nepravda. Některé z nich jsou jakoby představy věcí a výhradně jim ve vlastním smyslu přísluší jméno ‚idea‘ [ideae]: třeba když myslím člověka, chiméru, nebe, anděla či Boha. Jiné však mají ještě jakési další formy: například když chci, když mám strach, když tvrdím, když popírám, vždy sice postihuji nějakou věc jako subjekt své

³ Přesná role studia Descarta v genezi Brentanova náhledu na klasifikaci psychických aktů v *P.e.S.* není snadno konstatovatelná. Brentano na jednu stranu uváděl, že na své členění přišel nezávisle na Descartovi, na druhou stranu, jak v dalším uvidíme, s Descartovou naukou svou klasifikaci identifikoval a některé prvky zajisté přebíral i v průběhu psaní *P.e.S.* Zejména nauka o soudu a založení pravdy soudu v evidenci má nepochybně descartovské kořeny. V *P.e.S.* se Brentano na Descarta s ohledem na klasifikaci psychických fenoménů přímo neodvolává, v pojednání *O původu mravního poznání* naopak své členění představuje přímo prostřednictvím Descartovy nauky. O významu sepětí Descartovy a Brentanovy filosofie svědčí i fakt, že pro Brentanovy žáky byla detailní četba a diskuze Descarta samozřejmostí a mnozí jeho žáci o Descartovi publikovali badatelské práce – namátkou např. Twardowski, K., *Idee und Perception bei Descartes*, C. Konegen, Vídeň, 1892 či Kastil A., *Studien zur neueren Erkenntnistheorie*, Max Niemeyer, Halle 1909, které jsou téměř celé věnované Descartovi. Z této tradice vyrůstá i Husserlovo známé zaujetí Descartem a jeho dílem, jehož pozdním plodem jsou i *Karteziánské meditace*. Díky tomuto významu jsme si dovolili zařadit Brentanův výklad Descartovy klasifikace duševních činností před výklad Brentanova členění duševních činností v *P.e.S.*

¹ Brentano, F., *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, Duncker a Humblot, Lipsko 1889, citováno z druhého vydání Meiner, Lipsko 1921, s. 15-16. Hnutí mysli se zde myslí pocitové a volní fenomény, které Brentano také nazývá akty zalíbení (*Gefallen*) a nelibosti (*Mißfallen*), popř. akty lásky a nenávisti. Občas užívá i další výrazy, které se shodují v tom, že v různých ohledech vystihují atrakci a repulzi, která je pro tyto fenomény podstatná. Na rozdíl od zbylých typů aktů neexistuje v němčině, jak si Brentano tu a tam stěžuje (např. týž, *P.e.S.*, cit. dílo, sv.2, s. 118) pro tuto třídu *cogitationes* kvůli její značné šíři vhodné a jednoznačné pojmenování. Stejná situace platí i pro češtinu. Budeme si proto pomáhat právě uvedenými pojmenováními, nejčastěji však budeme užívat název fenomény lásky a nenávisti.

myšlenky, ale myšlením pokrývám také něco víc než podobu té věci – jedny z těchto myšlenek se nazývají ‚chtění‘ [voluntates] či ‚stavy‘ [affectus], druhé pak ‚soudy‘ [judicia].“¹

Tato nenápadná pasáž z Descarta má pro Brentanovo pojetí psychických aktů ústřední význam. Kromě fundace aktů souzení a volně-emocionálních aktů v „postihování věci“, tj. v představování, je zde vyjádřen i určitý přebytek, tj. jistý kvalifikující akt. *Voluntates* a *judicia* jím k představování přidružují jistou „formu navíc“. Tou je podle Brentanova Descarta z hlediska soudů vědomí platnosti čili *soudová* síla, která má dvě modalidy. *Tvrzení* čili *přijímání* (*affirmatio*) a na druhé straně *popírání* (*negatio*) předmětu představování. Tento vztah kvalifikování představ lze vyjádřit také tak, že představování staví představované takřikajíc před mysl a zbylé dva rody psychických aktů vyjadřují *postoje*, které mysl vůči předmětu představy *zaujímá*. Zaujímání postojů je však voluntativní výkon, a tvrzení či negování proto představují jistý typ rozhodnutí, které je volním postojem k předmětu. Descartes tak podle Brentana vyřazuje akty soudů z jejich klasického vřazení mezi akty *rozumu* či *myšlení*, které byly v aristotelsko-scholastické tradici hierarchizovány v trojici pojem – soud – úsudek.² Podle Brentana však Descartes nejde tak daleko, aby souzení a akty vůle zařazoval do jednoho rodu aktů, tj. Brentano odmítá tzv. voluntaristickou interpretaci nauky o soudu u Descarta, která v dobové filosofii převládala. Ta tvrdila, že Descartes uznává pouze dva rody psychických aktů – akty percepce (*modi percipiendi, ideae*) a akty vůle (*modi volendi, voluntates*).³ Soud je podle této nauky vytvářen *kombinací* aktu představování a aktu vůle, je svým způsobem

¹ Descartes, R., *Meditace o první filosofii*, přel. P. Glombíček, T. Marvan, Oikoymenh, Praha 2001, III. Meditace, odst. 37, s. 55.

² Stupňovité členění intelektivních aktů jejichž výkonem je pojmové myšlení, spojení pojmů v soud a soudů v úsudek najdeme i v Kantově *Kritice čistého rozumu*, kde určuje celou systematiku teoretického myšlení. Netradiční Descartův náhled na soud jako na akt vůle je téměř jistě inspirován jeho četbou řeckých stoiků, zejména Epiktéta, a jejich vykladačů, např. Simplicia, kteří soud řadí k tomu, co je v naší moci, tj. k tomu, co lze zvládat v souladu či v protikladu s lidskou přirozeností, již je vlastní svoboda, viz Epiktétos, *Rukojeť*, přel. R. Kuthan, Svoboda, Praha 1971, s. 27. Descartovští interpreti se odvolávají zejména na Descartova žáka Louise De la Forge, jenž píše: „Ostatně Descartes není prvním myslitelem, který řadí soud mezi věci náležející naší vůli, neboť peripatetický vzdělanec Simplicius a Epiktétos tento názor podle všeho sdílí, když mínění zařazují mezi věci, které jsou v naší moci a náleží oblasti vůle.“; De la Forge, L., *Traité de l'esprit de l'homme*, Paříž 1666, citováno podle Nuchelmans G., *Judgment and Proposition from Descartes to Kant*, North-Holland, Amsterdam, 1983, s. 47-50.

³ Tento výklad zastávali zejména novokantovští filosofové např. Windelband, W., „Beiträgen zur Lehre vom negativen Urteil“, in: *Strassburger Abhandlungen zur Philosophie*, Tübingen, 1884, s. 171-173, Erdmann, B., *Logik*, Band. I., M. Niemeyer, Halle 1892, s. 282-285. Proti Brentanovi jej hájí ve své precizní studii Ferdinand Seyring, „Über Descartes Urteilslehre“ in: *Archive für Geschichte der Philosophie*, vol. 6(1), 1893, s. 43-59. Obhajobu Brentanova výkladu lze nalézt v práci jeho žáka Alfreda Kastila, která je celá zasvěcena Descartově nauce o poznávání (Kastil A., *Studien zur neueren Erkenntnistheorie*, Max Niemeyer, Halle 1909).

činem přidruženým k představě, přičemž míra, v jaké je soud motivován představou, se odvíjí od její jasnosti a zřetelnosti. Tato interpretace má v Descartovi značnou oporu. Zejména v *Principech filosofie* píše Descartes:

„Všechny mody myšlení, které v sobě zakoušíme, mohou být vztaženy ke dvěma obecným. Z nich jeden je vnímání [perceptio], čili úkon chápavosti; druhý pak volba [volitio], neboli úkon vůle. Smyslové vnímání, představování a čisté chápání jsou totiž pouze různé mody vnímání. A stejně tak chtění, odmítání, tvrzení, popírání a pochybování jsou různé mody volby.“¹

Brentano přiznává, že descartovská *judicia* jsou v mnohem podobná descartovským *voluntates*, obě totiž kvalifikují předmět představování a díky tomu představování předpokládají. Descartes však podle Brentana v posledně citované pasáži provádí *jinou* klasifikaci z hlediska *jiného* znaku než v třetí meditaci – právě citované rozlišení podle Brentana odlišuje akty na pasivní a aktivní. Akty vůle i akty souzení totiž mohou být „suspendovány“, tj. můžeme se jich *zdržet*, nevykonat je, což s akty představování nelze. Tento znak je pak podle Brentana v *Principech* pro Descarta klíčový, čímž se podle Brentana nesrovnalosti v Descartových vyjádřeních o počtu základních rodů psychických aktů řeší.²

Další strukturální shodu mezi souzením a volnými akty lze spatřovat v tom, že akty vůle umožňují tak jako akty souzení zaujmout dva *protikladné* intencionální postoje k předmětu, čímž se podstatně odlišují od aktů představování. Tento protiklad tvoří u aktů lásky a nenávisti postoj zalíbení a postoj odpuzování v nejširším smyslu, u soudů již zmiňované *přijímání* a *popírání*. Představování takovouto polaritu neumožňuje – zajisté si lze představit protikladné předmětnosti, např. černou a bílou barvu, není však možné *představovat si protikladně*.

Tento soulad aktů lásky a nenávisti a aktů souzení však nejde tak daleko, aby je zařazoval do stejné kategorie. Předmětně řečeno lze říci, že akty lásky a nenávisti vyjadřují podle Brentana hodnotu předmětu. Po ničem takovém není u aktů tvrzení či negování ani stopy. Soudové negování nemá nic společného s negativní hodnotou představovaného předmětu a soudové přijímání nijak nesouvisí s hodnotou pozitivní. A dále. Pokud je nesprávný afirmativní soud, je podle Brentana, který hájí zákon vyloučeného třetího jako evidentní, nutně správný soud negativní, a naopak. Fenomény lásky a nenávisti mohou být podle Brentana sice také správné a nesprávné (to je ostatně základ

¹ Descartes, R., *Principy filosofie*, přel. T. Marvan, P. Glombíček, Filosofia, Praha 1998, odst. XXXII, s. 39, překlad mírně pozměněn, neboť *perceptio* nelze zajisté na tomto místě překládat jako poznávání, jak to činí oficiální překlad. Poznávání zahrnuje tvrzení či popírání, které zde Descartes od pojmu *perceptio* právě odděluje.

² Viz Brentano, F., *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, první vyd., Duncker a Humblot, Leipzig 1889, s. 51-55, kde Brentano svou interpretaci obhajuje. Do druhého vydání, které vyšlo po Brentanově smrti, editor Brentanovu obhajobu vlastní interpretace Descarta z neznámých důvodů nezařadil.

Brentanovy etiky), pokud však není správné předmět milovat, neplatí automaticky, že je správné ho nenávidět, a naopak.

Téměř vše z toho, co jsme doposud řekli o Brentanově interpretaci Descartovy nauky, lze, až na detaily,¹ připsat i samotné Brentanově teorii soudu a naopak. Brentano vsutku viděl Descartovu klasifikaci psychických fenoménů ve světle vlastního uvažování. Shrňme tudíž jednou větou doposud probraná pozitivní určení Brentanovy teorie soudu.

Soud je nesamostatný intencionalní psychický akt *přijímání* či *popírání* předmětu představy. Toto přijímání a popírání se týká bytí předmětu.

Soud vždy tvrdí či popírá něco, tj. vztahuje se ze své podstaty k předmětu, a svůj předmět si není schopen dát sám, nýbrž je odkázán na představovou intencionalitu, jež je v tomto smyslu intencionalitou nižšího řádu, díky tomu lze hovořit o *fundaci* soudu v představě.

Byť se obě určení soudu, které jsme právě uvedli, tj. intencionalita a fundace soudu, zdají být v rámci Brentanem přijatých předpokladů samozřejmé, skrývá se v nich velké množství závažných problémů, s nimiž se pojí další aspekty Brentanovy teorie soudu a k nimž v následujícím výkladu postupně přikročíme. Kromě jiného tím také získáme přístup k některým Brentanovým názorům na vztah myšlení a jeho jazykového vyjádření.

2.3.5 Soud jako vědomí platnosti a Brentanova existenční teorie soudu

Brentanova teorie soudu nevyrostla na „zelené louce“, nýbrž, jak jsme právě vykazali, měla své ideové předchůdce. Pojetím soudu jako speciálního intencionalního aktu vystoupil Brentano proti jiným dobovým pojetím soudu, které byly v jeho době hojně rozšířena a s nimiž se Brentano snaží vyrovnat. Uveďme nejprve na základě *P.e.S.* krátké charakteristiky těchto pozic, aby lépe vynikl Brentanův přístup a kritika, s kterou se proti nim obrací. Brentano na základě své nauky o intencionalitě vědomí rozlišuje tři teorie soudu, přičemž rozdílnost těchto teorií spočívá ve způsobu zodpovězení otázky po tom, čím se soud odlišuje od pouhé představy. Evidentní rozdíl mezi pouhým představováním a souzením spočívající v tom, že soud je podle Brentana vlastní vědomí či spíše nárokování své platnosti (*Geltungsbewußtsein*), které se s ohledem na předmět rozpadá na považování jeho jsoucna za (ontologicky) pravdivé či (ontologicky) nepravdivé (*Fürwahrhalten*, *Fürfalschhalten*), lze z Brentanovy perspektivy vysvětlit trojím způsobem.

¹ Brentano sice původně zastával svobodnou možnost zdržet se vykonání soudu, byť v jeho filosofii jí nepřináleží metodický význam, u aktů lásky a nenávisťi ji však na rozdíl od Descarta za podstatný znak nepovažoval, neboť ně- které akty pocíťování slasti či strasti, radosti či smutku se svobodné volní kontrole vymykají a naopak, což z nich však nečiní akty jiného psychického rodu, neboť i ony jsou postojem zálibení či odporu k intencionalnímu předmětu. K celé argumentaci viz Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 110-111.

1.) Představa a soud jsou podstatně *totožné* intencionální akty, rozdíl spočívá pouze v *intenzitě* (živosti) aktu,¹ tj. silná intenzita „pojímání představy“ činí z představy soud. Brentano také říká, že podle této teorie spočívá rozdíl představy a soudu ve větší *dokonalosti* soudu.

2.) Představa a soud jsou podstatně *totožné* intencionální akty. Soud je však na rozdíl od představy výkonem spojování a rozdělování představ, rozdíl spočívá pouze v *předmětu*² aktu (tj. vztahu spojení či rozdělení entit udávaných soudem), který je výsledkem tohoto procesu. Způsob spojení je dále určen jako vztah *predikace*, který k sobě předmětnosti vztahuje jako spojené (v užším smyslu) či rozdělené tím, že predikát přičítá či upírá subjektu.

„Kdybychom mysleli jistý způsob spojení či vztahu dvou znaků, byla by [podle tohoto názoru] *myšlenka soudem*, zatímco každou myšlenku, která by neměla za obsah [tj. předmět] takovýto vztah, bychom museli nazvat pouhou představou.“³

3.) Představa a soud se *podstatně liší*, jde totiž o dva podstatně různé intencionální akty, jimiž se k objektu vztahujeme. Soud není nijak podstatně vázán na predikativní spojení dvou představ.

Brentano samozřejmě zastává třetí stanovisko, které podle něj odpovídá evidentní danosti soudu v reflexi, musí proto argumentovat proti prvnímu a druhému pojetí. Dále se v textu objevuje dodatečná argumentace proti dalšímu stanovisku, které Brentano zprvu ve svém výčtu explicitně nezmiňuje. Toto pojetí, které zastává zejména John Stuart Mill, tvrdí, že vědomí platnosti, kterým se soud jakožto intencionální akt vyznačuje, nelze sice ztotožnit se subjekt-predikátovou strukturou, subjekt-predikátovou strukturu však nutně *předpokládá*. Jde tedy o názor kombinující druhou a větší část třetí pozice našeho výčtu, který se Brentanově pozici dosti blíží, a proto ji také nejvíce ohrožuje.

Podívejme se však na argumentaci proti první pozici,⁴ která soud považuje za intenzivní představu, popř. představu za slabý soud. Její odmítnutí je relativně jednoduché. Brentano nijak nepopírá, že k představám náleží různé stupně intenzity. Stejná představa může být, jak poukazoval David Hume,⁵ jednou silná, podruhé slabá. Lze ovšem snadno najít množství příkladů, v nichž se intenzita představy nekryje s vědomím platnosti soudu. Brentano sám žádné neudává, je však zřejmé, že na

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 43.

² Volíme na základě pozdějších Brentanových vyjádření (např. *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 39-40, pozn.3) výraz předmět namísto původně užitého výrazu obsah. Brentano v *P.e.S.* tyto dva pojmy používá ve většině případů synonymně, např. obsah soudu (*Urteilsinhalt*) je totéž co objekt soudu (*Urteilsobjekt*), obsah intence totéž co předmět intence, což vzhledem k mnohoznačnosti výrazu obsah vyvolává velké zmatky.

³ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I., s. 44.

⁴ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 43-44.

⁵ David Hume, *Treatise of Human Nature*, Londýn 1739, kniha I., odd.I., kap.I.

jedné straně jsou např. silné halucinace, které jsou však uvědomovány jako halucinace, či např. poutavá divadelní představení, která nás v žádném případě nevedou k uznání reálné povahy dějů probíhajících na scéně. Na druhé straně lze poukázat na spoustu abstraktních pravd, u nichž je intenzita představy minimální, aniž by to nějak vědomí platnosti soudu rušilo. Řečené nepopírá, že intenzita představy může vědomí platnosti nějak motivovat, ztotožnit však jedno s druhým by podle Brentana znamenalo dopustit se hrubého omylu. Navíc není podle Brentana zřejmé, v čem by měla spočívat intenzita představy u soudu s negativní soudovou silou. Uvedené námitky jsou tak silné, že tuto pozici nelze podle Brentana brát příliš vážně.

Mnohem vážněji lze naopak brát tradiční pozici, podle které je soud spojením subjektu s predikátem. Brentano nejdříve uvažuje nauku, která soud a subjekt-predikátové spojení představ prostě ztotožňuje, a přichází s celou baterií protiargumentů, které můžeme prezentovat následovně:

a) Otázka může mít stejnou subjekt-predikátovou strukturu jako soud, soudem však není.

„Očividně se stává, že myšlenkový akt, který není ničím než pouhou představou, má za obsah složení více znaků, které je zcela podobné či naprosto stejné jako to, které v jiném případě tvoří předmět nějakého soudu. Když řeknu: ‚Nějaký strom je zelený‘, pak tvoří obsah mého soudu zeleň spojená jako jistá svébytnost s nějakým stromem. Někdo by se mne však mohl zeptat: ‚Je nějaký strom červený?‘ A já neznáje rostlinného světa a bez potuchy o barvách listů, bych se mohl zdržet jakéhokoliv soudu o této otázce. Přesto bych však otázce rozuměl a na jejím základě bych si představoval červený strom.“¹

Otázka má také subjekt-predikátovou strukturu, zjevně však není soudem. Jiný slovosled, který v mnoha jazycích odlišuje otázku od výpovědi, je dán čistě konvenčně a existuje mnoho jazyků, v nichž lze otázku od soudu odlišit pouhou změnou intonace. Obdobný příklad subjekt-predikátového spojení, které však není soudem, nabízí i výpověď *nejistého vědomí*, které neví, jak se má vzhledem k předmětu soudu rozhodnout, což může vést k suspenzi soudu, k čistému vzetí na vědomí. Tento fenomén pouhého vzetí na vědomí soudu zaujal mnoho Brentanových žáků – zejména A.Meinonga a E. Husserla, kteří mu věnovali podrobné analýzy a dále jej rozpracovali a transformovali v nauku o tzv. předpokladu. Brentano sám převzal svůj argument s největší pravděpodobností z Bolzana, kterého však sám neuvádí.²

Uvedené příklady jasně ukazují, že subjekt-predikátová struktura sama o sobě ke konstituci soudu nestačí, přidružit se musí podle Brentana navíc cosi *jiného*, totiž právě ono vědomí platnosti čili (podle Brentana) pozitivní či negativní soudová síla kvalifikující předmět jako jsoucí či nejsoucí.

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 45.

Tato nedostatečnost „pouhé syntézy“ pro konstituci soudu neunikla pozornosti některých zastánců této teorie soudu, jako byl např. James Mill či Herbert Spencer. Onen „prvek“ soudové síly však ztotožňovali s pevností asociace idejí v soudu. Je-li spojení představ asociačně tak silné, že jednu představu nelze myslet bez druhé, mělo se podle těchto autorů jednat o soud, v opačném případě mělo jít o pouhou představu. Vyvrácení této teorie podal John Stuart Mill, jehož Brentano cituje.¹ Síla spojení idejí se týká pouze pořadí, v němž nám ideje tanou na mysli, sama však není ani soudovou afirmací, ani negací toho, co je pro myšlení spojeno:

„... musíme nezbytně rozlišovat mezi pouhým návrhem jistého seřazení vjemů či idejí adresovaným mysli – jak je tomu, když myslíme na abecedu, či číselnou soustavu –, a udáním toho, že toto seřazení je faktem, který nastává, či kdysi jednou či vícekrát nastal, anebo který vždy za určitých okolností nastává, což jsou věci, které afirmativní predikace prohlašuje za pravdivé a negativní za nepravdivé.“²

Brentano (a také J. S. Mill) se proto domnívá, že hledaný prvek se musí od představ a síly jejich spojení lišit *podstatně*. Mill jej nazývá termínem *belief* a nepokládá jej za dále analyzovatelný.³ J. S. Mill se však navíc domnívá, že *belief* vždy nutně *předpokládá* predikativní spojení idejí. Právě v tomto bodě se s ním Brentano rozchází a nejen díky tomu, že kromě *belief* (pochopené jako

² V §290 své *Wissenschaftslehre* píše Bolzano následující: „Už z toho co bylo [v §19 a §34] řečeno, vysvítá dostatečně zřetelně, zvláště ve srovnání s §48, že soud je něco úplně jiného než pouhá (i když jen subjektivní) představa věty. Kdo si větu „Slunce je ohnivá koule“ jenom představuje, nemusí ji proto ještě vůbec považovat za pravdivou a nečiní-li to, nelze říci, že vynáší soud „Slunce je ohnivá koule“. S jakou jistotou pak vynášíme soudy, s takovou jistotou si můžeme také připisovat schopnost, nebo což zde značí totéž, sílu k tomu. Nazývám ji síla souzení.“ Citováno podle Bolzano, B., *Vědosloví (výbor)*, přel. M. Bayerová, J. Loužil, Academia, Praha 1981, s. 327. Brentanův vztah k Bolzanovi je nesnadno uchopitelný. Brentano se na Bolzana takřka neodvolává, přesto jeho četbu doporučoval svým žákům, kteří poté stáli za renesancí zájmu o Bolzana v moderní filozofii (značnou úlohu zde sehrál úspěch prvního dílu Husserlových *Logických zkoumání* vydaných v roce 1900). Když se Brentano filosoficky rozešel s teorií ideálních jsoucen (jakými jsou např. Bolzanovy představy, věty a pravdy o sobě), které přijímali Meinong s Husserlem a jiní, získal dojem, že Bolzano svádí své čtenáře metafyzicky na scestí a že to, co je na Bolzanovi filosoficky hodnotné, může svým čtenářům předat sám bez Bolzanových metafyzických omylů. Vzpomínku na Brentanův vztah k Bolzanovi zveřejnil v tomto smyslu jeho žák Hugo Bergman v H. Bergman, „*Bolzano und Brentano*“, *Archive für Geschichte der Philosophie*, Vol. 48, No. 1-3, s. 306–311, 1966.

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 46–47.

² John Stuart Mill, *Analysis of the Phenomena of the Human Mind*, Longmans, London, 1869, díl 1, poznámka 48, s. 162.

³ „Jaký je krátce řečeno rozdíl v naší mysli, když myslíme na realitu a když si reprezentujeme imaginární obraz? Přiznám se, že nevidím žádnou jinou možnost než vyhlásit jej za konečný a původní.“; John Stuart Mill, *Analysis of the Phenomena of the Human Mind*, cit. dílo, s. 412.

ascerce) přijímá, máme-li se držet tohoto termínu, i *disbelief* (negaci). Své námitky vyjádřil Brentano i v korespondenci s J. S. Millem, které se budeme záhy věnovat. K domluvené osobní schůzce Brentana s Millem, která se měla týkat právě diskuze tohoto bodu, bohužel již nedošlo, neboť Mill v roce 1873 během pobytu ve Francii náhle zemřel.

b) Argument z *povahy existenčního soudu*. Existenční soudy mají podle Brentana formu *A je*, popř. *A není*, přičemž za *A* si podle Brentana můžeme dosadit představený *předmět*, o němž platně predikujeme existenci („pravdu“), jestliže je afirmativní soud pravdivý, a neexistenci („nepravdu“), jestliže je pravdivý negující soud. Podle Brentana není existenční soud, *logicky* vzato, reálnou predikací. Představovaným předmětem existenčního soudu totiž není spojení předmětu. *A s předmětným* určením *existence*, nýbrž pouze předmět *A*.¹

Nepřítomnost subjekt predikátového predikativního spojení v existenčním soudu lze podle Brentana vykázat dvěma jednoduchými úvahami. První úvaha se týká afirmativních existenčních soudů. Podle této úvahy znamená existenční afirmace komplexní předmětnosti afirmaci každé její části. Kdo tvrdí, že *existuje černý člověk*, tj. spojení člověka a černě, tvrdí také existenci člověka a předmětného rysu černě. Kdybychom však chtěli stejným způsobem, tj. jako komplexní předmětnost, pojmout i spojení předmětu a existence např. v soudu „člověk existuje“, afirmovali bychom na jedné straně také existenci člověka, tj. *totéž*, co mělo být teprve výsledkem afirmace předmětného spojení člověka a bytí, a na druhé straně bychom tvrdili existenci existence, což nedává valný smysl.²

Druhá úvaha se týká negativních existenčních soudů. Podle této úvahy existenční negace komplexní předmětnosti *neneguje* existenci jejích částí. Kdo tvrdí, že *neexistuje černý člověk*, tj. v tomto případě něco o reálné skutečnosti, popírá spojení člověka a černě, nepopírá tím ani reálnou existenci člověka, ani reálnou existenci černě. Kdybychom však stejným způsobem chtěli pojmout i upření existence nějakému objektu, jak ho vyjadřuje např. věta „Člověk neexistuje“, pak bychom museli tvrdit, že v tomto soudu nepopíráme reálnou existenci člověka, což je zjevný spor.³

Existenční soudy tak nemůžeme chápat jako logické spojení subjektu a predikátu. Jejich subjekt-predikátová forma je čistě *gramatická*, což je podle Brentana důvod, proč jejich pravou povahu tolik filosofů dezinterpretovalo.

c) Argument z *impersonálií*. Tento argument nalezneme v *P.e.S.*, Brentano se však problému impersonálií věnoval krátce po vydání tohoto díla a používal ho na podporu své pozice. Tato

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 48-49.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 49.

³ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 50.

tématika byla později s oblibou pojednávána i jeho žáky.¹ I zde se můžeme střetnout s problematikou gramatické struktury věty. V mnoha jazycích existují totiž věty „s neurčitým či nevyjádřeným subjektem“, sestávajících z „impersonálních sloves“, u nichž není nijak zřejmé, v čem by mělo spočívat připsání predikátu subjektu, byť jde o věty spojené s nárokem na platnost, tj. o výrazy soudů. Nezávisle na Brentanovi se na zmapování tohoto jazykového fenoménu zaměřil lingvista Franz Miklosich, a to zejména s ohledem na slovanské jazyky.² Brentano krátce po vydání *P.e.S.* užívá Miklosichovy argumenty pro to, že věty typu „hřmí“, „*Es fehlt an Geld*“ a celá plejáda dalších případů – Miklosich sám rozlišil čtyři hlavní druhy podle typu sloves užitých v těchto větách, z nichž každý má několik poddruhů –, jsou snadno vysvětlitelné pouze za předpokladu, že jde o věty *bez subjektu*. Oproti tomu zastánci subjekt-predikátové teorie soudu byli nuceni hledat, co subjekt věty konkrétně označuje, což vedlo k mnoha podivným teoriím. Jednou z možných strategií je totiž vyhledávání „skutečného“ nevyjádřeného subjektu – tak např. někteří starověcí gramatici doplňovali do vět typu „Prší“ subjekt „*Zeus*“, někteří němečtí filosofové se zaměřili na představu „neurčité totality“ – „skutečnost prší“ (Lotze), „chaos prší“ (Schleiermacher), jiní za subjekt dosazovali myšlenku neznáma a tajemna. Přehled těchto pokusů působí bezděčně komicky, navíc lze většinou najít příklady asubjektivních vět, ve kterých si takové dosazení lze jen těžko představit (Brentano uvádí např. německé „*Es fehlt an geld*“, „*Es rauscht*“).³ Další strategií je např. odvozování subjektu ze slovesa dotyčné věty – „*das Regnen regnet*“, „*Rain rains*“ etc., opět lze najít množství příkladů, kde takové odvození není možné (podle Brentana např. již zmiňované „*Es fehlt an Geld*“ či např. „*Es geht mir gut*“, kde odvození subjektu substantivizací predikátu působí nesmyslně). Neúspěšně působí podle brentanovské nauky i strategie, které chtějí v subjektu nalézt ukázání na konkrétní subjektivní smyslový dojem, který je zpětně rozpoznán prostřednictvím pojmu v predikátu jako projev nějakého reálného objektu. Německé „*Es blitzt*“ by pak znamenalo něco jako – *ten smyslový dojem, který jsem právě zakusil, byl blesk*. Mnoho asubjektivních vět užíváme bez příslušných smyslových dojmů (např. při informování někoho, že „*venku prší*“). Brentano tudíž navrhuje chápat asubjektivní věty jako věty s čistě gramatickým subjektem, který je logicky bezvýznamný. Věta „*Es regnet*“ prostě subjekt z logického hlediska nemá, nakonec jde dle Brentana o existenční soud s nečleněnou matérií, který lze také ekvivalentně vyjádřit větou „*Es gibt Regnen*“ (stejně tak i v ostatních případech lze reformulovat – „*Es gibt Rauschen*“, „*Es gibt Fehlen*“).

¹ Za mnohé např. Marty, A., „Über subjektlose Sätze und das Verhältnis der Grammatik zur Logik und Psychologie“, in: *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*, Bd. 18, 1894.

² Franz Miklosich, „Die Verba impersonalia im Slavischen“ in: *Denkschrift der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Viedeň*, Philosophisch-historische Klasse, Bd. XIV, Viedeň 1865, s. 199-244.

³ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 185.

an Geld“ etc.).¹ Některé z těchto vět můžeme sice převést na subjekt-predikátový výrok, např. německé „*Mich friert*“ na „*Ich friere*“, ale je zjevné, že *smysl* věty se tím změní a to tak, že nelze ve všech kontextech jednu větu nahradit druhou – nová kompletní subjekt-predikátová věta není významově tatáž jako věta původní, a nejde proto o pouhé doplnění doposud nevyjádřeného subjektu, které by význam věty podstatně neměnilo. Pokud připustíme, že „*poté, co Miklosich dokázal, není správné tvrdit, že v každém soudu je vztažen pojem na pojem. Často se v soudu tvrdí či popírá pouze jednoduchý fakt. I v těchto případech je zapotřebí jazykový výraz a je zjevné, že nemůže spočívat ve spojení subjektu s predikátem*“;² celý problém s těmito větami odpadá, neboť tu *de facto* žádný problém k řešení nikdy nebyl. Jde o kvazi-problém vyvolaný mylnou představou o logické povaze soudu. Brentano tak jasně ukazuje, že nejen logika může trpět nedostatkem gramatických zkoumání, ale i naopak: lingvisté mohou popisovat jazykové fenomény na základě mylných logických pojetí struktury soudu. Koneckonců již fráze „nevyjádřený či neurčitý subjekt“ odkazuje na (dle Brentana) mylný předpoklad, že věta vlastně logický subjekt má, ten je však skrytý.³

d) *Argument z povahy vnímání*. Brentano v tomto argumentu vychází z klasifikace vnímání na vnější a vnitřní. Podle Brentana je pak každé vnímání vědomím platnosti vnímaného předmětu. Pokud slyšíme tón či vidíme barvu, nejsme pouze vztaženi k tónu či barvě jakožto předmětu intencionálního aktu vnějšího vnímání, nýbrž afirmujeme je jako existující, nemáme je za pouhé imaginace.⁴ Vnímání tu má tzv. tetickou (kladoucí) povahu. Stejně se tomu má i s vnitřním vnímáním psychických fenoménů. Když vidíme, víme, že vidíme, když slyšíme, víme, že slyšíme. Každý psychický akt podle Brentana doprovází vědomí existence sebe sama, tj. každý je afirmativním soudem, který však podle Brentana nemá subjekt-predikátovou strukturu.

Základní premisou Brentanova argumentu pro vnější vnímání je to, že smyslové vnímání není

¹ Kriticky by šlo poznamenat, že Brentanova analýza (a analýzy jeho žáka Antona Martyho) je vedena předpokladem existence jednotného vysvětlení asubjektivních vět, zatímco se přece zdá, že takovýchto „podivných“ vět je v jednotlivých jazycích mnoho typů a že by se při pokusech o vysvětlení toho, jak vypadá jejich logická struktura mělo postupovat více *ad hoc*. Znamenají např. velmi běžné (medio)pasivní reformulace – „běžíme na kopec“, „běží se na kopec“ změnu v logické struktuře výpovědi (podle Brentana dokonce ztrátu logického subjektu), anebo jde jen o povrchní změnu gramatického způsobu vyjádření téhož?

² Brentano, F., „Miklosich über subjektlose Sätze“ in: tentýž, *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., Dodatek, s. 187.

³ Naprosto vyčerpávající přehled o různých teoriích asubjektivních vět v 19. století s konečným brentanovským vyústěním lze nalézt u Brentanova žáka Antona Martyho, *Über subjektlose Sätze und das Verhältnis der Grammatik zu Logik und Psychologie* v Anton Marty, *Gesammelte Schriften*, Band II, 1. Abteilung, Niemeyer, 1918, s. 3-102.

⁴ Od tohoto „instinktivního“ tetického vědomí musíme odlišovat zcela jinou otázku po jeho oprávněnosti, která se týká např. toho, zda smyslovým kvalitám v objektivním světě něco odpovídá.

vnímání toho, že určovanému náleží nějaké určení, tj. komplexe dvou předmětností, nýbrž je vnímáním jednoduchého předmětu smyslu. Vnímáme *čerň* a tu posléze můžeme připsat nějakému nositeli, např. jako *čerň stolu*. Toto vnímání černě je již samo o sobě tetický soud. Čerň jako *čerň stolu*, není předmětem *smyslového* vnímání, nýbrž intencionálního *intelektuálního* (noetické) aktu představování, které opět vyžaduje soudovou afirmaci takřikajíc druhého řádu.¹

Zatímco argument z vědomí otázky (popř. argument z nejistého či suspendovaného vědomí) podle Brentana dokazuje, že subjekt-predikátová struktura není *dostatečná* k tomu, aby z představy učinila soud, argumenty *b*, *c*, *d* mají doložit, že není dokonce ani *nutná*. Brentano jde však dál a přichází v *P.e.S.* s mnohem radikálnějším tvrzením. *Žádný soud ve skutečnosti nemá subjekt-predikátovou strukturu.*

2.3.6 Brentanovo pojetí soudu jako existenčního soudu a jeho historický kontext.

Doposud jsme se soustředili na to, že podle Brentana existují dvě kvality soudu, v nichž se soud vztahuje k předmětu. Soud afirmující a soud negující. Nyní je potřeba lépe vyjasnit smysl této Brentanovy nauky. Brentano odmítá názor, že afirmace a negace kvalifikují logickém přičtení nebo odečtení predikátu subjektu, místo toho přichází v *P.e.S.* s radikálním tvrzením, že *všechny* výpovědi, v nichž po gramatické stránce nalézáme predikaci, jsou logicky vzato existenčními tvrzeními o nepropozičních jednoduchých či komplexních předmětech. Žádné predikativní soudy z hlediska logické struktury věty neexistují, predikace je čistě gramatický jazykový prostředek.

„... s naprostou jasností se dá ukázat, že každé kategorické tvrzení lze bez jakéhokoliv změny smyslu přeložit v existenční tvrzení a že poté na místo kopule nastupuje ono „je“ a „není“ existenčního tvrzení.“²

Zmiňovaný citát je sice slabší, neboť se v něm mluví pouze o přeložitelnosti predikace v existenční tvrzení. Brentano však nenechává nikoho na pochybách ohledně toho, co míní. Subjekt-predikátové tvrzení *vyjadřují* existenční soudy, takřikajíc je oblékají do gramatického hávu, který formě soudu nepadne. Je třeba je tedy reformulovat v existenční tvrzení, která jsou adekvátním vyjádřením logické formy soudu.

¹ Toto Brentanovo pojetí představuje v rozsáhlém úvodu k prvnímu svazku *P.e.S.* Oskar Kraus a polemicky jej staví proti Husserlově rozboru vnímání z *Logických zkoumání*. Brentano podle vcelku oprávněné Krausovy interpretace popírá, že by počitek mohl být imanentní *součástí* aktu. Počítky jsou vždy imanentní předměty aktů smyslového vnímání, tj. smyslové vnímání má podle Brentana intencionální povahu. Zároveň se Kraus vymezuje proti některým Husserlovým kritickým vyjádřením k Brentanovu pojetí psychických a fyzických fenoménů, které lze nalézt v *Dodatku* k Husserlovým *Logickým zkoumáním*, sv. II/2, cit. dílo, s. A694-775.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 56.

„Při převedení kategorického tvrzení na tvrzení existenční nastoupí ‚bytí‘ existenčního tvrzení na místo kopuly a ukazuje tak, že kategorické tvrzení obsahuje predikát právě tak málo jako tvrzení existenční. Poté lze zcela názorně vidět, jak spojení více členů, které bylo považováno za tolik podstatné pro obecnou a specifickou povahu soudů (tj. kombinace subjektu a predikátu, antecedentu a konsekventu atd.), není ve skutečnosti ničím jiným než věcí jazykového výrazu.“¹

Ponechme stranou kombinaci antecedentu a konsekventu, tj. Brentanovo tvrzení, že na existenční tvrzení lze převést i hypotetické soudy, a věnujme se kategorickým soudům.

Podle Brentana mají kategorické výroky následující existenční logickou formu:

- 1.) Partikulární kladný kategorický výrok *některá A jsou B* (někteří koně jsou černí) má existenční formu *existuje AB* (existuje černý kůň).
- 2.) Partikulární záporný kategorický výrok *některá A nejsou B* (někteří koně nejsou černí) má existenční formu *existuje A ne-B* (někteří koně nejsou černí).
- 3.) Obecný kladný kategorický výrok *všechna A jsou B* (všichni koně jsou černí) má existenční formu *neexistuje A ne-B* (neexistuje nečerný kůň).
- 4.) Obecný záporný kategorický výrok *žádná A nejsou B* (žádní koně nejsou černí) má existenční formu *neexistuje A B* (neexistuje černý kůň).

Vidíme, že všechny běžné predikativní výroky tak dospívají ke své redukci a že tu máme dvě formy „postavené“ na pozitivní a dvě formy na negativní soudové síle. Tyto formy již žádný logický predikát neobsahují. Dále vidíme, že to, co zbylo, jsou dvě soudové síly a spojení představ, které jsou pozitivní a negativní silou soudu kvalifikovány, přičemž mezi představy patří i negativní představy (negativní pojmy). Tento výsledek byl v jistém smyslu předznamenán v Brentanově interpretaci Aristotela (s. 13).

Z korespondence Brentana s Johnem Stuartem Millem je jasné, že Brentano toto radikální pojetí soudů vypracoval již před rokem 1872, neboť ho Millovi předkládá k posouzení. Následující Millova odpověď instruktivně ukazuje rozdíl mezi pozicemi obou autorů:

„Jsem vám zavázán za tak jasné vysvětlení vašich nových postřehů týkajících se mentální činnosti souzení. Velmi mne zaujaly a myslím, že svůj názor vám mohu sdělit ve třech bodech. Ve dvou se s vámi shoduji, v jednom je můj názor jiný.

- 1) Souhlasím s vámi v tom, že víra (belief) je nezbytným konstituentem specifičnosti soudu a že spojení dvou idejí je pouze předběžná či předcházející podmínka.

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 63.

2) *Nedomnívám se nicméně, že by dostatečnou předběžnou podmínkou mohla být jen jedna idea. Nijak nenahlížím, jak by mohla existovat víra bez subjektu a predikátu. Tvrdíte-li, že idea slona stačí k tomu, aby existovala víra ve slona, pak víra ve slona může znamenat pouze víru v to, že něco jako slon existuje, tj. že slon existuje, resp. že za určitých podmínek na nějakém známém či neznámém místě mohu svými smysly vnímat věc, která odpovídá definici slona. Toto, v co věřím, je fakt složený ze dvou termínů, nikoliv pouze z jednoho. Existence, tj. schopnost být za jistých okolností opravdu v přírodě k nalezení, být skutečně viděn či pociťován, je reálnou představou (conception) a (nebo?) ideou a reálným predikátem. Nemohu proto považovat vaši modifikaci přijímané teorie soudu za udržitelnou.*¹

Mill, jak vidíme, se tudíž staví proti předpokladu, že existence není reálný predikát, který, jak uvidíme, sdílí Brentano s Kantem, a snaží se mu dát reálný, predikovatelný obsah. Tímto obsahem je reálná dispozice předmětu k tomu, být smyslově zakoušen. V následující korespondenci poukázal Brentano na zjevné slabiny Millova tvrzení. Millova odpověď je opět instruktivní, neboť v ní, aniž by si to uvědomil, takřka přechází na Brentanovu stranu.

„V prvním ze tří příkladů ‚Kentaur je fikcí básníků‘ byl subjekt věty transformován způsobem, který jste naznačil, a je něčím ex professo pouze imaginárním. Proto, jak jste správně poznamenal, věta netvrdí, že kentaur může být za jistých okolností opravdu v přírodě k nalezení, být skutečně viděn či pociťován. To však dokazuje jen to, že jsem, přinejmenším ve vyjádření, podal příliš úzkou definici existence tak, jako bych tvrdil, že neexistuje nic, co nemůže být vnímáno vnějšími smysly. Nepopřete, že mentální představa (conception) existuje a že tedy propozice, která tvrdí, že fikce básníků, která odpovídá tomu, co míníme kentaurem, je, tvrdí tento druh existence. Kdyby toto mentální pojetí v myslech básníků neexistovalo, tj. kdyby neexistoval kentaur jako mentální představa, věta by byla nepravdivá. V důsledku toho věta tvrdí existenci (asserts existence). To platí, ať již existenci definujeme jakkoliv za předpokladu, že se domníváme, že vůbec nějaký význam má, a že tedy není, jak tvrdil Hegel, identická s nicotou.“²

Mill je zjevně na rozpacích, neboť není jasně schopen definovat, v čem má spočívat reálný obsah

¹ Dopis Milla Brentanovi z Avignonu, 18. prosinec, 1872. Třetí bod, který zde vynecháváme, představuje Millův souhlas s Brentanovou reformou logiky. Na rozdíl od Brentana se však domnívá, že Brentanův systém je pouze alternativou k přijímané sylogistice, a nikoliv jejím nahrazením. K Brentanově reformě logiky viz kap. 2.3.8

² Dopis Milla Brentanovi z Dijonu, 6. února, 1873. Dopisy jsou uloženy v Brentanově archivu ve Štýrském Hradci, kde byli tak laskaví a předložili mi je k nahlédnutí. Jejich přetisk je také přístupný v Mineka E., Dwight N. L. (eds.), *The Later Letters of John Stuart Mill 1849-1873, The Collected Works of John Stuart Mill*, vol XVII, University of Toronto Press, Toronto 1972, s. 1927-1929 a 1934-1935

predikátu existence. Jen velmi těžko bychom „být imaginovatelný“ mohli vydávat za reálnou potenci předmětu a Mill tak ani nečiní. Zároveň se přinejmenším zčásti vydává Brentanovou cestou. Brentano zajisté nepopírá, že pojem existence má smysl (existovat znamená být předmětem pravdivé afirmace a reflexí výkonu pravdivé afirmace můžeme získat i pojem afirmace a existence), popírá však, že je to *logicky* vzato *předmětný predikát*. Mladý Brentano se stejně tak jako Mill domnívá, že existují dva ontologické typy předmětů (reálné a intencionální, nebo-li mentální, o nichž také hovoří jako o ireálných předmětech). Rozdíly, které mezi nimi jsou, však podle Brentana patří k rozdílům *představovaných* předmětů, které můžeme tvrdit či popírat, nikoliv k aktu afirmace a pojmu existence, který je v něm korelativně založen. Koneckonců výše podaný argument proti subjekt-predikátové struktuře soudů z otázky či nejistého vědomí lze podat také tak, že si nejsme jistí, zda červené stromy existují v přírodě, anebo pouze intencionálně (pro kentaura platí totéž). Ani v jednom případě však existenci ještě *netvrdíme*, neboť ji neumíme rozhodnout. Existence a neexistence jako korelát pravdivých soudů se vypovídá jedním způsobem, rozmanitě se liší smysl toho, co je tvrzeno a co je tedy nejprve ve svém smyslu soudu předloženo k afirmaci (popř. negaci). Tím se již blížíme k lepšímu porozumění Brentanovu pojmu existence, k jehož prohloubení je vhodné se odvolat na hlavní inspirační zdroje této nauky. Jsou přinejmenším tři. Aristotelickou inspiraci, která se váže na Aristotelovy zmínky z *Metafyziky* Θ, 10 o způsobu poznání toho, co je svou povahou nesložené, a která toto poznávání určuje jako dotýkání (Θιγγεῖν), jsme již celkem podrobně rozebírali v kapitole „Být“ *ve smyslu být pravdivý* (s.8 nn.). V *P.e.S.* k tomu dodává ještě následující věc, přičemž znovu váže bytí ve smyslu pravdy a existenční soudy:

„Ve spisu De Interpretatione (kap. 3) říká Aristotelés zcela jasně, že ‚bytí‘ kopuly neoznačuje tak jako jméno něco o sobě, nýbrž pouze doplňuje výraz soudu, a od tohoto ‚bytí‘ kopuly nikdy neodlišoval ‚bytí‘ v existenční větě ani jako něco podstatně jiného a ani jako něco, co by již mělo význam samo o sobě.“¹

Ani v případech tradicí přijímaných kategorických soudů tedy podle Brentanova Aristotela „být“ není predikát, neboť ten musí mít jakožto prvek, který je v predikaci vztahován kopulou k subjektu, samostatný (kategorematický) význam. Existence má tudíž význam nesamostatný, předpokládá význam, který doplňuje (Brentano sám takové nesamostatné významy označoval jako významy *syntémantické*,² Husserl pro ně užíval označení *synkategorematické* významy³). Brentanova interpretace je zde velmi odvážná. Brentano vychází z toho, že kopula a existenční tvrzení na tomto

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 54.

² Kraus, O., *Einleitung des Herausgebers* in: *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I., s. XX.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv.II/1, cit. dílo, s. A305-307.

místě u Aristotela spadají nerozlišeně v jedno, tj. Aristotelés zde hovoří o obou významech výrazu „být“ zároveň.

Dalším, tentokrát spíše polemickým východiskem byla Brentanovi Kantova nauka o významu pojmu existence. Nastínění některých rysů (zdaleka ne všech) Kantova poměrně složitého postoje k pojmu existence se zde hodí, neboť je na něm zároveň dobře patrný rozdíl Brentanova přístupu. Kant, jak známo, píše, že existence není reálný predikát a rozebírá toto tvrzení v několika svých dílech, my se omezíme na *Kritiku čistého rozumu*.¹ (V jiných spisech nabízí poněkud jiná pojetí.)² Tímto výrokem chce říci, že pokud nějakému subjektu přiřkneme existenci, nijak se tím obsah pojmu v subjektu nerozšíří, nepřidá se k němu nový pojmový znak. Mezi pojmovým obsahem pojmu, jímž myslíme *možný* předmět, a obsahem pojmu, jímž myslíme *skutečný* (existující) předmět, není žádný rozdíl. Kant se tím dostává do jistých potíží, neboť predikát existence zjevně není ani obsažen v subjektu soudu, ale ani k němu nic nepřidává, tj. není snadné říci, zdali je podle známých Kantových definic existenční soud analytický či syntetický. Kant se přesto v *Kritice* rozhoduje pro druhé – existence sice není reálný predikát, přesto se v existenčním soudu střetáváme se subjekt-predikátovým soudem. Pojem existence v predikátu pak vypovídá „*pozici věci či určitých určení samých o sobě*“, což znamená, že „*předmět synteticky přistupuje k mému pojmu*“ čili „být“ ve smyslu existence *klade do vztahu*, a to „*předmět ve vztahu k mému pojmu*“.³ Význam predikace existence je v tomto pohledu proto extenzionální, tj. tvrdí se, že rozsah pojmu není prázdný. Že rozsah pojmu není prázdný, pak u empirických pojmů implikuje, že pojem lze uplatnit na smyslový jev. Díky tomuto uvádění do vztahu hovoří Kant o existenčních soudech jako o syntetických soudech (Od jiné verze Kantovy nauky, který činí z existence subjekt, tj. místo tvrzení, že pojem má předmět, říká, že něco existujícího spadá pod pojem, zde odhlížíme. Existence pak v tomto pojetí nejenže není *reálný* predikát, nýbrž vůbec není *predikátem*, obě možnosti pojetí existence u Kanta spolu zjevně úzce souvisí).⁴ Za zmínku také stojí, že *pojem existence (Dasein)* je jedním ze základních apriorních pojmů našeho myšlení předmětů, tj. podle Kanta *není odvozen ze zkušenosti*.

¹ Kant, I., *Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Daseins Gottes*, Akademische Ausgabe, Berlin, 1905, AA II/70-71; tentýž, *Kritika čistého rozumu*, cit. dílo, A597-602. Následující výklad není ani tak přesnou rekonstrukcí Kantova přístupu k existenčnímu soudu, jako spíše rekonstrukcí jednoho možného způsobu, jakým se Kantovi dalo rozumět. Takovýto pohled na Kantovu nauku zaujal např. Bolzano a Husserl, viz s. 241.

² Jejich krátký přehled nabízí např. Martin, W., *Theories of Judgment*, Cambridge University Press, Cambridge 2005, s. 49-55.

³ Kant, I., *Kritika čistého rozumu*, cit. dílo, A 601.

⁴ Kant, I., *Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Daseins Gottes*, cit. dílo, AA II/70-71.

Brentano zde souhlasí pouze s první tezí. Existence (a neexistence) skutečně není ani pro Brentana reálný predikát, není ale ani predikátem v nějakém jiném logickém smyslu (tj. pojmem, který by sám byl v predikaci vztažen k subjektu soudu), nýbrž je to synsematický pojem. Tento brentanovský význam, který jsme již výše krátce zmínili, pregnantně vyjádřil Anton Marty:

„*Pojem existence označuje vztah nějakého předmětu (předmětem zde rozumíme cokoliv, co je představeno) k možnému soudu, který jej uznává a přitom je pravdivý, čili správný.*“¹

Franz Hillebrand při výkladu Brentanovi nauky trefně poznamenává:

„*Něco jmenujeme jako ‚existující‘, jestliže soud, v němž je to uznáno, je pravdivý.*“²

„Být“ a „nebýt“ v rámci původní intence v existenčních soudech, a to jsou pro Brentana všechny soudy, podstatně *odkazuje na výkon* soudu – výkon popírání či tvrzení. Je zjevné, že tento *pojem* bytí, je v této teorii získán ve vnitřním vnímání umožněné reflexi na správné soudy a jejich předměty, a je tedy *odvozen* ze zkušenosti a v tomto smyslu je pro Brentana empirický.

Tím se dostáváme k třetí historické inspiraci chápání existence v Brentanově teorii soudu, k tzv. logice z Port-Royal.

Již jsme podrobně rozebírali analogii mezi Descartovou teorií soudu a Brentanovou filosofií samou. Historicky velmi vlivnou *Logiku, čili umění myslet* z Port-Royal,³ která vyšla v roce 1662 a která na Descarta v mnohém navazuje, Brentano již jako mladý důvěrně znal, odvolává se na ní v přednáškách z novověké filosofie a i na mnoha jiných místech a to spíše v pozitivním smyslu. Ostatně Brentanovo chápání obecných pojmů jako neurčených představ vzniklých odhlážením od daného konkrétního je s konceptualistickou pozicí *Logiky*, která v tomto navazuje na některé pozdně scholastické nauky o abstrakci, téměř shodné. Shodné je také odlišení zobecňující abstrakce poskytující species chápané jako pojmy v mysli a abstrakce ve smyslu rozlišení reálně neoddělitelných individuálních (metafyzických) momentů konkrétních předmětů (např. konkrétní barvy od tvaru, který pokrývá). V *Logice* pak najdeme jistý prvek nauky o soudu, který lze považovat za přímého předchůdce Brentanova učení o smyslu pojmu existence.

Následující Arnaulda s Nicolem můžeme problematice soudu v *Logice* z Port-Royal předeslat krátkou charakteristiku *slova*, neboť tyto autoři tvrdí, že nemá velký smysl v pojednání o logice oddělovat určení gramatická a určení logická (míšení lingvistiky a logiky je pro *Logiku* právě

¹ Marty, A., „Über subjectlose Sätze“ in: *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*, s. 171-172.

² Hillebrand, F., *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, cit. dílo, s. 27. Hillebrandova definice tu za Martyho definici zaostává, neboť ponechává neurčenu povahu soudu, tj. zdali jde o aktuálně vynášený či pouze možný soud.

³ Citovat budeme podle Arnauld, A., Nicole, P., *Logique de Port-Royal*, Paris 1874, dále jen *Logique*.

typické), neboť oboje spolu podle těchto autorů vzájemně souvisí. Soud je vyjadřován větou, která se skládá ze slov.

„Obecně lze na toto téma říci, že slova jsou rozlišené a artikulované zvuky, z nichž lidé učinili znaky označující to, co se odehrává v naší duši.“¹

Základní duševní činnosti, které slova vyjadřují, jsou v případě soudu dvě, neboť logika se v souladu se subjekt-predikátovou tradicí pojetí soudu domnívá, že:

„Je zřejmé, že bychom nemohli vyjádřit větu druhým, kdybychom nepoužili dvě ideje – jednu pro subjekt a druhou pro atribut a ještě jiné slovo, které označuje jednotu, kterou si mezi nimi duše představuje.“²

K vybudování vět jsou tedy podle Arnaulda s Nicolem zapotřebí dva základní druhy slov. První označuje činnost představování (*concevoir*), která je vzhledem k reprezentovaným objektům *ideou*, druhý označuje činnost souzení (*juger*), ta však na rozdíl od idejí nemá podle *Logiky* žádný reálný korelát, který by vyjadřovala. Podle dvou typů duševních činností člení *Logika* slova na *jména* a *slovesa*.

Věnujme se nejdříve slovesu, neboť je pro pochopení soudu v *Logice* z Port-Royal a tím i pro pochopení Brentanovy nauky důležité.

Logika říká:

„Lidé... necítili o nic menší potřebu vynalézt slova, které označují afirmaci, která je principiálním způsobem (la manière) našeho myšlení, než vymyslet ty, které označují objekty našich myšlenek. A to je ve vlastním smyslu to, co se nazývá slovesem, které není ničím jiným než slovem, jehož hlavní užití spočívá v označování afirmace...“³

Afirmace je hlavním, nikoliv však jediným způsobem užití slovesa, ostatní užití, především jiné slovesné způsoby než indikativ, jsou však z nauky o soudu pro svou údajnou odvozenost a logickou nepodstatnost vyřazeny. Afirmaci pak autoři z Port-Royal vidí vždy jako „znak spojení, které ustanovujeme v naší duši mezi dvěma termíny jedné propozice“⁴, čistě ji reprezentuje třetí osoba jednotného čísla neutra indikativu slovesa *být*, tj. *být* ve tvaru *je* (to se vlastně jeví být jediným skutečným slovesem, ostatní slovesa jej totiž vždy obsahují nebo modifikují).⁵ Autoři *Logiky* toto pojetí afirmace jako predikace drží natolik konsekventně, že i užití slovesa „být“ ve smyslu

¹ Arnauld, A., Nicole, P., *Logique*, cit. dílo, s. 107

² Arnauld, A., Nicole, P., *Logique*, cit. dílo, s. 186

³ Arnauld, A., Nicole, P., *Logique*, cit. dílo, s. 114

⁴ Tamt.

existence považují za predikaci jedné ideje druhé. „*Petr je*“ znamená *Petr je existující*. Jestliže si vzpomeneme na Brentanovu argumentaci právě proti subjekt-predikátové struktuře soudu, kterou jsme výše označili za argument z povahy existenčního soudu, a jestliže přibereme rezultující existenční redukci predikace, dostáváme se k Brentanově nauce. „Být“ neoznačuje ideu (představu), nýbrž právě psychický fenomén afirmování, ten však nemá na rozdíl od port-royalského pojetí postrádá predikativní smysl spojování dvou idejí. Brentano pak zavádí „nebýt“ pro negování. Jestliže jména vyjadřují v *Logice ideje* a slovesa *myšlenkové akty* a jestliže obsah soudu tvoří právě jednoduchý či komplexní předmět (idea v předmětném smyslu), pak „je“ a „není“ vyjádřené ve větě nepatří k obsahu výrazu, nýbrž označuje či spíše manifestuje myšlenkový *akt* mluvčího. Totéž platí *mutatis mutandis* u Brentana.

Nyní konečně můžeme přejít k výkladu dalšího aspektu bytí ve smyslu pravdy. Ten představuje jeden z citlivých bodů, na nichž se později v rámci brentanovské školy (včetně mladého Husserla) začaly rozcházet názory jejích jednotlivých představitelů. Uvedli jsme, že existenci v Brentanově pojetí nárokuje předmětu představy, která funduje afirmativní soud, neexistenci předmětu nárokuje předmětu představy, která funduje negativní soud. Tuto existenci (resp. neexistenci) pak vyslovujeme *platně* tehdy, jestliže jsou oba typy soudů, v nichž je vyslovena, opravdu *správné*, čili *pravdivé*. V čem ale vposledku podle Brentana spočívá *správnost* soudů?

Správnost soudu se zprvu zdá být *shodou* soudu se svým předmětem. Byť je soud v představování založen, nemůže se při tomto pojetí *správnosti* shodovat *s předmětem představy*, o němž bytí a nebytí vypovídá, neboť afirmativní a negativní soud se může vztahovat k *témuž* předmětu představy, byť nemohou být oba zároveň *správné*. Předmět představy vzatý sám o sobě je tedy ve vztahu k soudu v jistém smyslu „poddeterminován“, není schopen (je-li vzat v jisté deskriptivní abstrakci) učinit soud *pravdivým* či *nepravdivým*.

Je zjevné, že probranou teorii je třeba rozšířit či revidovat tak, aby tyto otázky zodpověděla. Toto rozšíření lze však provést přinejmenším dvěma různými způsoby, které chceme nazvat hypostazujícím a reduktivním přístupem. Pojetí pravdy jako shody snadno vede k postulaci *stavu věci*, který tvoří *vlastní* předmět soudu, s nímž se může za jistých okolností soud shodovat, a který činí soud *pravdivým* či *nepravdivým*. Jelikož je takovýto stav věcí ireálný, může existovat pouze intencionálně. Jak dokládá Stumpf¹, a také Brentanovy texty,² Brentano se tímto směrem zprvu

⁵ Do nepodstatných rysů slovesa odsouvá *Logika* i vztah k času, osobě a zahrnování atributu. Tak „*jedu*“ lze přepsat na „*já jsem jedoucí*“ a nositelem slovesné funkce se podle *Logiky* ukazuje vždy být pouze tvar slovesa „*být*“

¹ Stumpf, C., *Erinnerungen an Franz Brentano*, cit. dílo, s. 97-137.

² Brentano, F., *Logik*, EL 80, (Spring 2011 edition).

vydal.¹ Po čase však dospěl k přesvědčení, že toto pojetí s sebou nese více problémů, než řeší. Postupně a spíše pozvolna se u něj vypracovává druhý, reduktivní, epistemický přístup, který postulaci specifických předmětů soudů odmítá. Pravda soudu nespočívá pak ve shodě, nýbrž v *evidenci*, s níž je *předmět představy* v soudu *uchopen*. Oba přístupy se navzájem nevylučují přísně. Shodu soudu se stavem věcí lze také určit jako evidenci shody míněného stavu věcí s daným (názorným) stavem věcí, liší se právě v názoru, zda je či není stav věcí jako korelát soudu přijatelný, či nikoliv. Než se k těmto přístupům v následujících kapitolách dostaneme, pokusíme se však přesněji načrtnout některé důležité aspekty existenční redukce subjekt-predikátových soudů, které dobře ukáží jeho zvláštnosti.

2.3.7 Poznámka ke vztahu jazyka a soudové intencionality

Krok, ke kterému se Brentano ve své teorii soudu odhodlal, je nápadný svou extrémností, s níž se obrací proti jazyku. Víra, že gramatická struktura jazyka adekvátně odráží strukturu psychických fenoménů, jež jsou v nich podle Brentana vyjadřovány, opustila Brentano v souvislosti s formulací své teorie soudu někdy mezi lety 1866 až 1872, kdy začal Brentano zvažovat jazyk více z hlediska praktického prostředku lidské komunikace, jenž plní i jiné než teoretické funkce, a jako takový představuje nástroj, který má splňovat rozmanité utilitární požadavky. Teoretický popis však není v běžném užívání jazyka nijak dominantní a struktura psychických aktů, které jsou jazykově vyjadřovány, nemusí být z hlediska plnění komunikačních účelů adekvátně vyjádřena. To má za následek, že naše jazykové výrazy týkající se psychických fenoménů mohou být zmatené, či nám mohou zcela scházet, a že běžná řeč může strukturu fenoménu zastírat. Srovnáme-li tento postoj s postojem, který Brentano implicitně uplatňoval ve svých interpretacích Aristotela, vidíme, že posun je opravdu značný. Mladý Brentano inklinoval spíše k pojetí vzájemného zrcadlení struktur teoretického myšlení a jazyka. Díky tomuto zrcadlení jazyk, jestliže k němu nepřistupujeme nekriticky, může při analýze kategorií velmi dobře fungovat jako věrohodné vodítko. V *P.e.S.* je oproti tomu role jazyka ve filosofických zkoumáních mnohem negativnější a nejednoznačnější. Brentano však samozřejmě nemůže jít tak daleko, aby tvrdil, že mezi gramatickou stavbou teoretické věty a logickou stavbou soudu žádná shoda není. Podíváme-li se blíže na nový Brentanův postoj, je patrné, že nedůvěra k jazyku jako vodítku se týká pouze nedůvěry v možnost opřít se při zkoumání struktur myšlení s jistou předběžnou důvěrou o vyjadřování, které je v jazyku *obvyklé* či *převažující*. Jestliže jazyk může z podstatných důvodů zastírat pravou povahu psychických fenoménů, *nemůžeme z jazyka samého určit* ty formy, které budeme považovat za věrohodná východiska. Právě ty formy jazykových vyjádření, které jsou neobvyklé, se totiž mohou ukázat být „těmi pravými“.

¹ Viz kap. 2.4.1.

S ohledem na povahu soudu byly podle Brentana jazykové důvody, které zabránily dobrat se pravdy tak vynikajícím myslitelům, jako byl Aristotelés a jiní, dva. Prvním je povšechnost jazyka, který může pod jeden výraz zahrnovat zcela odlišné významy, či naopak rozlišovat tam, kde žádný podstatný rozdíl mezi předmětnostmi není. Správné pochopení povahy soudu bylo ztíženo tím, že výraz myšlení zahrnuje jak představování, tak souzení, čímž sugeruje podstatnou jednotu mezi obojím.¹ Mnohem závažnější je však podle Brentana jiný lingvistický fenomén. Z hlediska jazyka není *praktické*, aby byl soud vyjadřován pouze jedním slovem. Pokud se vyčlení jedno slovo pro představu a další výrazový prostředek pro afirmaci či negaci, získá se tím z hlediska účelnosti vyjadřování mnoho, neboť počet slov je redukován na polovinu. Toto složení slovního výrazu soudu však bylo interpretováno jako složení „představ“.

„Nemohlo tomu tudíž být jinak, než že dlouho před počátkem vlastního vědeckého zkoumání byl výraz soudu složen z více rozlišitelných částí. Na základě toho vznikl názor, že soud musí být rovněž jakýmsi složením, a to složením představ, neboť většinu slov tvoří jména, která jsou výrazy představ. Jakmile se tento názor ujal, zdálo se, že byl udán znak rozlišující soud od představy a nikdo neměl potřebu blíže zkoumat, zdali může tvořit celý rozdíl mezi představou a soudem, či zda se jejich odlišnost vůbec dá tímto způsobem pochopit.“²

K tomu, abychom byli schopni určit, zda nás jazyk svedl v tom kterém případě na cestu, či nikoliv, jsou podle Brentana zapotřebí *filosofické* argumenty. Podíváme-li se na ty, které nám nabízí Brentano v případě své teorie soudu, zjistíme, že Brentano používá argumenty rozličných typů, které většinou odkazují na nějaký jazykový fenomén a na povahu vnitřní zkušenosti, která ho doprovází. V ojedinělých případech se Brentano odvolává jen na vnitřní zkušenost, popř. na logickou úvahu opřenou o vnitřní zkušenost. Při rozumnění otázky (s. 52) např. nahlížíme v bezprostřední vnitřní zkušenosti, že specifický znak udávaný tradiční naukou pro rozlišení soudů a představ selhává. Naproti tomu argument z impersonálií (s. 54) je spíše lingvistický, byť vnitřní vnímání v něm hraje také roli – jazykové zkoumání ukazuje jazykové výrazy, jež jsou z hlediska reflexe doprovázeny afirmací či negací, které však mají atypickou gramatickou strukturu, již nelze eliminovat. Konečně argument z povahy existenčního soudu (s. 54) má logickou povahu, neboť existenční soud má z gramatického hlediska běžnou subjekt-predikátovou strukturu, přijetí této interpretace však lze vyvrátit pomocí *reductio ad absurdum*. Brentano tak neustále z různých perspektiv konfrontuje vnitřní zkušenost a jazykové výrazy. Tato Brentanova snaha po rozkrytí pravého vztahu jazykového výrazu a struktury soudu nepřipomíná nadarmo pozdější snahu filosofů *Vídeňského kroužku* rozlišit gramatickou a logickou formu výroku. Byť rozdíly mezi oběma směry

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II, s. 73-74.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II, s. 75.

jsou v mnoha ohledech výrazné – Brentano např. nepřikládá formalizaci výroků nijak zvlášť důležitou roli, drží se tradičního dualismu myšlení a jeho jazykového vyjádření a povahu myšlení chce odhalovat ve vnitřním názoru –, sdílí přeci jen společnou tendenci, což Brentanovi a jeho žákům vyneslo v manifestu Vídeňského kroužku pozici předchůdců logického pozitivismu:

„Vliv fyziků Macha a Bolzmanna na filosofické katedře umožňuje pochopit, proč panoval živý zájem o gnoseologické a logické problémy týkající se základů fyziky. Tyto problémy se základy fyziky vedly ke snahám o nové založení logiky. Tomuto úsilí byla ve Vídni připravena půda i ze zcela jiné strany, a to díky Brentanovi. Brentano rozuměl jakožto katolický duchovní scholastice, bezprostředně navázal na scholastickou logiku a na Leibnizovy snahy o reformu logiky, přičemž odmítal Kanta a idealistické systematické filosofy. Zájem Brentana a jeho žáků o filosofii jako byl Bolzano a jiní, kterým šlo o přísné založení logiky, byl neustále patrný. Zejména Alois Höfler tuto stránku Brentanovy filosofie zdůrazňoval před publikem, v němž byli díky Machovu a Bolzmannovu vlivu zastoupeni četní příznivci vědeckého pojetí světa. Ve Filosofické společnosti se za Höflerova vedení odehrálo mnoho diskuzí o otázkách základů fyziky a příbuzných gnoseologických a logických problémech. Filosofická společnost vydala jak „Předmluvy a úvody ke klasickým dílům mechaniky“, tak některé Bolzanovy spisy. Ve vídeňském brentanovském kroužku se pohyboval mladý Alexius Meinong, jehož teorie předmětu vykazuje v mnoha ohledech jistou spřízněnost s moderními teoriemi pojmu a jehož žák Ernst Mally taktéž pracoval na poli logistiky.“¹

Než se k vybranému souboru problémů, které kolem rané Brentanovy nauky vznikly, dostaneme, zdržíme se ještě chvíli u Brentanovy redukce kategorických soudů na soudy existenční. Smysl jeho nauky mnohem plastičtěji vyvstane tehdy, jestliže se zamyslíme jednak nad konkrétním výkladem momentů existenčních soudů (zejména kvality, kvantity), jednak nad tím, jaké důsledky měla jeho reforma pro nauku o vyplývání, tj. jak si Brentano představoval ono nové založení logiky, o němž se program *Vídeňského kroužku* zmiňuje. Přitom můžeme využít knihy Brentanova žáka Franze Hillebranda *Nové teorie kategorických soudů* z roku 1891, který se na podkladě Brentanových přednášek o logice těmto otázkám věnoval a v níž Brentanovu nauku pečlivě prezentoval, přičemž ji doplnil o výklady, které v *P.e.S.* chybí. Pokusíme se zároveň poukázat na některé prvky teorie soudu a vyplývání, díky nimž stojí Brentano na rozhraní tradiční sylogistiky a moderní logiky.

2.3.8 Exkurz: základní momenty Brentanovy existenční redukce soudů a jejich dopad na nauku o vyplývání

Prvním nápadným momentem Brentanova přístupu je, že z logiky eliminuje pojem subjektu (S) a

¹ Verein Ernst Mach (ed.), *Wissenschaftliche Weltauffassung. Der Wiener Kreis*, Artur Wolf Verlag, Vídeň 1929, odd.1, kap.1.

predikátu (P) a nahrazuje je pojmem komplexního předmětu PS, který je tvrzen či popírán. Pokud tento přístup přijmeme, je samozřejmě zcela jedno, zdali tvrdíme SP či PS. Pořadí, v kterém elementy konstituující komplexní předmět jmenujeme, je logicky zcela irelevantní. Hledisko toho, co se o čem vypovídá, patří zcela na úroveň jazyka, kde samozřejmě mohou mezi způsobem vyjádření předmětu soudu existovat psychologické a rétorické rozdíly. Tradiční logika možnost zaměnění subjektu a predikátu při zachování logické ekvivalence postulovala v principu tzv. *conversio simplex*, přičemž chápala tuto prostou konverzi jako postup, jímž je ze soudu typu *e* nebo *i* vyvozena nová platná věta prohozením pojmu v predikátu s pojmem v subjektu. Z „*žádný člověk není bílý*“ plyne „*nic bílého není člověk*“ a z „*nějaký člověk je bílý*“ plyne „*něco bílého je člověk*“. Tradice nepřipouštěla prostou konverzi u soudů typu *a* a *o*, protože z „*všichni lidé jsou bílí*“ neplyne „*všechno bílé je člověk*“ a z „*nějaký člověk není bílý*“ neplyne „*něco bílého není člověk*“.

Brentano však připouští prostou konverzi u všech typů soudu. Stačí připustit brentanovskou interpretaci soudů a možnost prosté konverze i u typů soudů *o* a *e* se stane evidentní. Tuto možnost lze běžnou řečí vyjádřit zhruba takto – soud *o*: „*nějaký člověk není bílý*“, lze zapsat jako „*existuje ne-bílý člověk*“, tj. původní věta by přesněji zněla „*nějaký člověk je ne-bílý*“, z čehož evidentně platí konverze „*něco ne-bílého je člověk*“. U soudu *a* – „*všichni lidé jsou bílí*“, tj. „*neexistuje ne-bílý člověk*“, by původní věta, kterou redukuje, měla přesněji znít „*nic, co je člověk, není bílé*“, („*Kein A ist B*“) pak získáme konverzi (poněkud nečeské) „*nic, co je bílé, není člověk*“ („*Kein B ist A*“, užití českého dvojího záporu zde mátló).

V Brentanově teorii, která chápe kategorickou strukturu soudu jako čistě jazykovou záležitost, platí, že u prosté konverze nejde o případ logického vyplývání závěru z jedné premisy, ale o pouhé *jazykové reformulace téhož soudu*.

2.3.8.1 Dvě kvality soudu a redukce kvantity soudu na kvalitu

Jedním z nejzajímavějších důsledků Brentanova přístupu k povaze soudu je, že z logického *formy* soudu eliminuje kvantitu soudu. Franz Hillebrand, Brentanův žák, který jako první Brentanovu logickou nauku představil v samostatné publikaci, píše:

„Nyní je ihned zřejmé, že jakmile do existenční formy převedeme všechny čtyři kategorické soudy (a,i,e,o), takže subjektu S není přičítán či odpírán predikát P, nýbrž je uznáván či popírán komplexní předmět SP, není v obsahu matérie SP obsažen žádný poukaz na to, zda P je spojeno s S celým svým rozsahem nebo pouze jeho částí.“¹

Rovněž Brentano ve zpětném ohledu tuto svou základní ideu popisuje takto:

¹ Hillebrand, F., *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, Vídeň, 1891, s. 40-41.

„Mezi novějšími pokusy o reformu logiky jako takové ... se nachází i pokusy, které trpí oklešťujícím matematizujícím pojetím logických operací tím, že kvantifikují subjekt, o čemž jsem, jak věřím, ukázal, že to není v žádném případě nutné k tomu, abychom mohli hovořit o obecných a partikulárních soudech.“¹

Podíváme-li se na způsob existenční reformulace subjekt-predikátových soudů, je patrné, že univerzálnost či partikulárnost soudů vyjadřuje v Brentanově koncepci samotná soudová kvalita.

Univerzální soudy tradičně označované písmeny *a* a *e*, tj. např. „všichni lidé jsou bílí“ (*a*) a žádný člověk není bílý (*e*), mají nyní podobu „neexistuje nebílý člověk“ (*a*) a „neexistuje bílý člověk“ (*e*), tj. jsou to soudy s *negativní* soudovou kvalitou. Oproti tomu partikulární soudy *i* a *o*, tj. např. „někteří lidé jsou bílí“ (*i*) a „někteří lidé nejsou bílí“ (*o*), mají podobu „existuje bílý člověk“ a „existuje“ nebílý člověk, tj. jsou to soudy s *pozitivní* kvalitou. Univerzální kvantifikace je v brentanovském pojetí v jistém smyslu implicitním *důsledkem negativní* kvality soudů, protože takový soud v brentanovském pojetí vlastně *vylučuje* výjimku (to je samozřejmě možné činit, i když pojem vůbec rozsah nemá). Soud partikulární naopak *tvrdí (klade)* předmět soudu. K tomu, aby mohl zmiňovanou redukci kvantity soudu na kvalitu provést, však potřebuje Brentano *dvě různé kvality* soudu. Existence dvou kvalit soudu proto u Brentana *není* pouhou samozřejmou přejímkou tradiční logické nauky, nýbrž nutně vyplývá z jeho existenční teorie soudu jako takové. Zároveň se zde setkáváme s dalším případem rozdílu mezi gramatickou formou jazyka a logickou formou myšlení. Soud *a* je jen *zdánlivě* kladný, zdání vzniká na úrovni jazykového vyjádření, z logického hlediska je negativní. Ve stejném ohledu je soud *o* jen zdánlivě záporný.

Přijetím dvou druhů kvalit se Brentano dostává do opozice vůči většině autorů moderní logické tradice, kterou inicioval Frege a která uznává pouze jednu kvalitu soudu, a to logickou aserci. Tato moderní pozice se opírá o Fregovu kritiku tradiční nauky, kterou Frege vyjádřil kromě jiného např. v menším spisu „*Verneinung*“.² Frege si mimo jiné položil následující otázku: podle čeho poznáme, že je nějaká věta (u Frega myšlenka v propozicionálním smyslu) pozitivní či negativní?

„Ba co víc, není vůbec snadné říci, co je negativní soud. Srovnejte následující věty: „Kristus je nesmrtelný“, „Kristus žije věčně“, „Kristus není nesmrtelný“, „Kristus je smrtelný“, „Kristus nežije věčně“. Která z těchto myšlenek je pozitivní a která je negativní?“³

Od Fregeho terminologie můžeme odhlédnout, zjevně zde jde o to, že být negativním či pozitivním soudem není pro Frega jakousi vlastností soudu o sobě, nýbrž relativní záležitostí. V pravém smyslu

¹ Brentano, F., „Von den Versuchen, die Logik zu Mathematisieren“, in: *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., Anhang, s. 174-175.

² Frege, G., „Die Verneinung“ in: *Beiträge zur Philosophie des deutschen Idealismus*, vol. I., 1919, s. 143-157.

³ Frege, G., cit. dílo, s. 149.

je podle Fregy lépe mluvit o negativním soudu tam, kde pravda soudu popírá pravdu soudu jiného, tj. negativní soud tvrdí, že kontradiktorní soud je nepravdivý.¹ Tak (tradičně řečeno) např. soud „Kristus žije věčně“ popírá pravdivost věty „Kristus nežije věčně“, soud „všichni lidé jsou bílí“ je popřením pravdy „nějaký člověk není bílý“, vzhledem ke svým kontradiktorním korelátům jsou to tedy „negativní“ soudy, přičemž aserce tu stojí proti aserci opaku, a proto můžeme přijmout pouze jednu kvalitu soudové síly, a to právě aserci. Z hlediska Brentanovy nauky je třeba s Chisholmem² upozornit na to, že zmiňovaný Fregův argument se jí nijak netýká. Pokud se otázkou po negativních soudech míní otázka po tom, zda soud obsahuje pozitivní či negativní pojem, pak jsou podle Brentana všechny soudy pozitivní. Pokud se otázkou myslí soudová síla, pak jsou všechny příklady s Kristem pro Brentana jakožto soudy partikulární (konkrétně singulární) jednoznačně kladnými. Soudy Všechny univerzální jednoznačně negativní. Brentanova nauka ona kritéria požadovaná Fregem vskutku dává, byť za cenu připouštění dvojí podoby přítomnosti negace ve smyslu soudové síly a negativních pojmů, čímž se dostáváme k dalšímu podstatnému rozdílu obou přístupů. Existenčně reformulované soudy typu *a* (neexistuje ne-bílý člověk) vskutku vyžadují na základě své formy jak negativní soudovou sílu (*neexistuje*), tak negativní pojem (*ne-bílý*), typy *n* a *e* pak buď jedno, či druhé. Brentano si původně nijak vážně nepoložil otázku, jak bez připuštění predikace negativní pojmy vlastně získáme.

Jelikož se díky snahám o reformu chápání logické struktury soudu Brentano a jeho žáci živě zajímali o obdobné pokusy na poli logiky, neunikla jim ani Fregova odlišná koncepce pojetí soudu v době, kdy byl Frege filosofické veřejnosti zcela neznámý. Byť souhlasili s Fregovým jasným oddělením tvrdící síly a obsahu soudu, a s důrazem na pouze gramatické rozlišení subjektu a predikátu, Fregovo odmítnutí členění kvality soudu na pozitivní a negativní nepřijali. Důvod k tomu se domnívali nalézt na poli reflexe. Popření se podle nich v reflexi jasně kvalitativně odlišuje od přijetí, nelze jej tudíž z *deskriptivní* teorie soudu vypustit. Za všechny vyjádřil přístup zastánců Brentanovy teorie soudu Anton Marty:

„Jestliže osvobodíme soud od navykého jazykového užívání, pak nám jeho pravá povaha nemůže zůstat skryta. A v tomto ohledu je pozoruhodné, že v nejnovější době také německý matematik, dr.

¹ Srov. též Tugendhatův pečlivý výklad Fregovy pozice in: Tugendhat E., Wollf U., *Logisch-semantische Propädeutik*, Reclam, Stuttgart 1993, s. 212-214. Na rozdíl od Fregových explicitních tvrzení má však Tugendhat za to, že Fregova nauka tradiční rozdělení soudů na negativní a pozitivní vyvrací (tam. s. 212). Frege sám se ale domnívá, že je pouze z hlediska logiky užitečnější se dvou kvalit tvrdící síly zbavit (Frege, *Verneinung*, cit. dílo, s. 154) a že ten, kdo by chtěl tradiční podvojnost znovu zavést, by musel jednak udat kritérium rozlišení pozitivních a negativních soudů, jednak vysvětlit proč se tato podvojnost vyplácí. K tomu viz Frege, *Verneinung*, cit. dílo, s. 150.

² Chisholm, R., *Brentano and Meinong Studies*, Rodopi, Amsterdam, 1982, s. 24-25.

Gottlob Frege, při pokusu vyjádřit myšlenky místo slov novým způsobem značení, které nazývá „pojmovým písmem“ (Begriffsschrift), dospěl velmi blízko ke správnému pojetí soudu, i když jej nedosáhl zcela. Pokus osvobodit myšlenky od navyklého jazykového vyjádření totiž přivedl také jej k názoru, že mezi subjektem a predikátem není žádný logický rozdíl, díky čemuž je lze také zaměnit, aniž by se tím soud změnil. V matematické formální řeči, dodává, může člověk rozlišit subjekt a predikát pouze při využití z vnějšku vnucených prostředků. Samo o sobě je logicky důležité jiné členění, totiž mezi obsahem, který je posuzován, a funkcí souzení samotnou. Vůči nim musí být výraz přísně rozdělen [následuje popis Fregovy značky pro tvrzení z Pojmového písma na rozdíl od pouhého spojení pojmového obsahu]... Nejpodivnější je, že Frege neuznává negování (Verneinung) za funkci souzení rovnocennou s uznáváním (Bejahung), nýbrž za znak (Merkmal) posuzovaného obsahu. To je však zcela nemožné.“¹

Kromě hlediska psychologického vzešel ze strany strany O. Krause a A. Martyho i spíše slabý protiargument snažící se postihnout jistý logický nedostatek Fregovy teorie. Kdybychom podle těchto autorů přesunuli soudovou negaci do matérie soudu, která by již obsahovala negativní představu, pak bychom vždy dostali dvojitou negaci, která by se sama vyrušila, což by změnilo původní smysl soudu – a skutečně, v Brentanově teorii matérie soudu není zaveden žádný přirozený ekvivalent závorek, takže není možné vyjádřit negaci vztahující se na celou konjunkci více představ. To je však spíše technická (a s největší pravděpodobností opravitelná) slabina Brentanovy teorie než argument proti Fregovi.

2.3.8.2 Odlišení singulárního a obecného soudu

Jestliže Brentanova teorie identifikuje univerzální soudy se soudy existenčně negativními a partikulární soudy se soudy existenčně pozitivními, je na místě otázka, jak se vyrovnává s jiným důležitým rozlišením, totiž s rozlišením soudů na soudy singulární, které se podstatně vztahují na jedno individuum a soudy obecnými (partikulárními a univerzálními), u nichž tomu tak není. Vždyť jak partikulární, tak univerzální soudy jsou v tomto ohledu pro Brentana soudy obecnými. Je jasné, že ani zde nelze k řešení využít mluvu o kvantifikaci rozsahu a Hillebrand na podkladě Brentanovy nauky správně poukazuje na to, že mluva o tom, že *rozsah* soudu se může vztahovat na všechna či některá individua spadající pod subjekt, anebo také na jedno individuum, není adekvátní ani z hlediska zastánců kvantifikace subjektu, neboť tam, kde se subjekt nemůže *podstatně* vztahovat na více individuí, nedává mluva o rozsahu žádný smysl. Z hlediska kvantity se totiž říká, že předmět singulárního pojmu vyčerpává celý jeho rozsah.² Jestliže však „rozsah“ singulárního pojmu nemá části, nemá také smysl mluvit o „celém“ rozsahu.

¹ Marty, A., *Gesammelte Schriften*, cit. dílo, Band II, 1. Abteilung, s. 56 a s. 58.

„Jak lze totiž hovořit o „celém“ rozsahu, když ze své povahy nemůže mít části? Stojí oproti „celému rozsahu pojmu Sokrates“ nějaký „částečný rozsah“? Co bychom si pod takovým částečným rozsahem měli myslet? Kdo chce, ať se na „rozsah pojmu Sokrates“ pokusí uplatnit definici pojmu „rozsah“, totiž že jde o soubor druhů či individuí, kterým náleží znak daného pojmu“¹

Singulární pojmy neintendují rozsahy, nýbrž jen předmět (*Begriffsgegenstand*), Hillebrand pak ve shodě s Brentanovou teorií dochází k následujícímu závěru:

„Soud je singulární, jestliže je jeho matérie individuální, tj. jestliže jí může odpovídat jen jedno individuum.“²

Subjektem singulárního soudu je individuální předmět, nikdy pojem s extenzí, pod níž by spadalo pouze jedno individuum. Singularita a obecnost jsou věci matérie soudu, nikoliv jeho kvantity či kvality. Co však rozumět pod matérií soudu? Zde se dostáváme k tématu důležitému vzhledem k celku našeho výkladu. Hillebrand vystupující jako apologeta Brentanovy teorie v roce 1891, kdy jeho kniha vyšla, charakterizuje matérii soudu způsobem, který sdílela drtivá většina posluchačů Brentanových přednášek a kterou rozvíjel Brentano po jistou dobu v osmdesátých letech 19. století. Hillebrand se přitom Brentanových dodatečných interpretací pojmu obsahu intencionálního aktu, a podle kterých značí pojem obsah či matérie soudového aktu *přísně vzato vždy specifický předmět* tohoto aktu, nikoliv předmět představy:

„Matérii [soudu] nerozumíme předmět sám, nýbrž posuzovaný předmět jakožto posuzovaný (a samozřejmě jakožto představovaný).“³

Co se tím chce říci, je podle všeho následující. Soud má sice za předmět předmět představy [v citaci se jedná o onen „předmět sám“], avšak jeho *vlastní* matérií čili obsahem (takříkajíc předmětem druhého řádu) je z hlediska Brentanovy existenční teorie soudu to, že *tento předmět je* či *že tento předmět není*, tj. „fakt“ bytí a „nebytí“.

Brentano tak v jistém období rozhodl otázku po tom, zdali výkonu soudu koreluje nějaký fakt, pozitivně (k oblasti otázek týkající se původní Brentanovy teorie viz s. 64 nn.).

Důsledkem koncepce pravdy jako shody pak je, že soud se neshoduje s předmětem představy, nýbrž s faktem existence či neexistence předmětu. I soud, který *popírá* předmět představy, implicitně

² To, jak se zdá, vedlo Kanta k tomu, že těmto soudům přiřadil kategorii věškerosti, zatímco univerzálním soudům, které v rozsahu soudu sjednocují všechny předměty, které pod něj spadají, přiřadil kategorii jednoty.

¹ Hillebrand, F., *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, cit. dílo, s. 51-52.

² Hillebrand, F., *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, cit. dílo, s. 50.

³ Tamt.

nárokuje či v evidenci uchopuje fakt nebytí. Brentano pro tato fakta v přednáškách zavedl termín *Sachverhalt* (věcný stav), čímž do značné míry inicioval užití tohoto termínu v moderní filosofii.

Podíváme-li se na právě řečené. Je jasné, že takto pojatý vlastní předmět soudu je fundovaný v předmětu představy, který v sobě zahrnuje jako část. Posuzovaný předmět představy (matérie soudu) pak může být dvojitý – individualizovaný, anebo abstraktní, a to podle povahy předmětu představy. Je-li v soudu intendován konkrétní fenomén, např. fyzický, „*pak je plně individualizován určitostí smyslové kvality, intenzitou, prostorovou pozicí, rozlehlostí a tvarem, jestliže však za jinak stejných okolností jedno z těchto určení chybí, pak matérie není individualizována a příslušná afirmace nechává neurčeno, kolik předmětů materii odpovídá ... Schází-li individualizace, může materii odpovídat jeden, ale také více (samozřejmě že konkrétních, a tedy individuálních) předmětů.*“¹

Co individualizuje *psychické* fenomény u Hillebranda řečeno není a bylo to předmětem mnoha diskuzí v rámci brentanovské školy. Na tuto otázku narážel Brentano již ve své interpretaci myšlení u Aristotela (viz s. 30). Brentanova teorie trpí tím, že fakta musí z hlediska předpokládáné ontologie existovat jen imanentně, tj. intencionálně. To lze však stěží sloučit s jejich rolí „truth makerů“. Není proto divu, že významní Brentanovy žáci Husserl a Meinong přijali příznivě Bolzanovský realismus a rozmanitě ho na problém specifických předmětů soudů aplikovali.

2.3.8.3 Složené soudy

Doposad jsme mluvili o Brentanově pojetí jednoduchých soudů. Jak však v rámci Brentanova svérázného přístupu k teorii soudu formulovat soudy složené? Brentano a přívrženci jeho teorií se k této problematice příliš nevyjadřují.² Ve svých přednáškách k logice však Brentano zaváděl za účelem jejich existenční interpretace dva typy komplexních předmětů, tzv. konjunktiva (A a B) a disjunktiva (A nebo B).³ Tyto komplexní matérie mohou být následně tvrzeny či popírány. Při možnosti dvojího druhu negace (negativní soudové síly a negativních termínů) je poté možno rekonstruovat na brentanovském základě i hypotetické soudy jako případy soudů disjunktivních („*Jestliže A pak B*“ je ekvivalentní s „*ne-A nebo B*“). Díky tomu lze zavést i pravidla vyvozování zvané *modus ponens* a *modus tolens*.

Problémem zůstává ontologická interpretace konjunktivů a disjunktivů. Brentano se o jejich uchopení pokoušel prostřednictvím teorie vztahů celků a částí, svůj přístup však až na pár

¹ Tamt.

² Hillebrand mlčí zcela. A. Kastil se ve svém pečlivém výkladu pozice pozdního Brentana omezuje jen na několik řádek.

³ Brentano, F., *Logik*, manuskript, EL 80.

poznámek nijak zvlášť nerozvinul.⁴

2.3.8.4 Brentanova reforma sylogistiky

Brentanova reforma sylogistiky je krátce zmíněna v *Psychologii z empirického stanoviska* a podána je v Hillebrandově knize, která je v tomto bodě opět pouze kopií Brentanových neuveřejněných přednášek.¹ I zde lze nalézt několik pozoruhodných nauk.

V celé své logice předpokládá Brentano evidentní platnost principu sporu a principu vyloučeného třetího. Princip sporu formuluje Brentano v mnoha podobách, formulace, která odpovídá stavu Brentanovy nauky v době *P.e.S.*, zní:

*Není možné, aby dva navzájem si odporující soudy (A je, A není) byly oba evidentní (= logicky ospravedlněné v sobě samých) resp. není možné, aby se shodovaly s evidentním soudem.*²

Předmět soudu nemůže být zároveň pravdivě (s evidencí) afirmován a negován. Zákon sporu je pak použit jako charakteristika platnosti vyplývání, byť je třeba přiznat, že oproti jiným pokusům, např. Bolzanovu, není příliš informativní:

*Vyplývání je správné, když tvrzení premis stojí ve sporu s popřením závěru.*³

Brentano dále na podkladu vlastní existenční teorie kategorického soudu řeší dva problémy týkající se tradičního vyvozování vět v rámci Aristotelova logického čtverce, kdy odvozená věta vyplývá pouze z *jedné* premisy. 1.) Kdy se tam, kde hovoří tradice o vyvození, jedná o skutečné vyvození a kdy jde pouze o transformaci jazykového výrazu soudu? 2.) Jestliže tradice mluví v nějaké případě o vyvození, je toto vyvození z hlediska Brentanovy nauky platné? Nejzávažnější důsledky Brentanovy teorie soudu se projevují v odmítnutí pravidla subalternace. Tradice jí rozumí možnost vyvodit ze soudu „*všichni lidé jsou bílí*“ soud „*nějaký člověk je bílý*“ a z „*žádný člověk není bílý*“ soud „*nějaký člověk není bílý*“. To znamená, že, tradičně řečeno, každý univerzální soud připouští „oslabení“ své kvantity (tj. změnu soudu z univerzálního na partikulární) při zachování pravdivosti.

⁴ K pokusu o technickou rekonstrukci této části Brentanovy nauky viz Parsons, Ch., *Brentano on Judgment and Truth* in: Dale Jacquette (ed.), *The Cambridge Companion to Brentano*, Cambridge University Press, Cambridge 2004, s. 168-197.

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 77-81, Hillebrand, F., *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, cit. dílo, s. 58-95.

² Tuto formulaci udává O. Kraus, „Einleitung des Herausgebers“ in: *P.e.S.*, sv. I., cit. dílo, s. LIII. V obdobném duchu lze formulovat i princip vyloučeného třetího, jehož platnost Brentano taktéž uznává. K tomu viz. Chisholm, R., *Brentano and Meinong Studies*, cit. dílo, s. 75-76, kde je pojem evidence v souladu s Brentanovou pozdní naukou nahrazen pojmem správného souzení.

³ F. Hillebrand, *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, cit. dílo, s. 203

Postup opačným směrem od partikulárního soudu k univerzálním je očividně nemožný.

Připustíme-li Brentanovu existenční interpretaci kategorických soudů, pak je zřejmé, že v případě subalternace má jít o vyvozování, a nikoliv jen o jazykovou reformulaci, a to již jen proto, že vyvozený soud patří k jinému ze čtyř typů soudu než soud, z něhož se vyvozuje. Zároveň je však jasné, že toto vyvození je neplatné. Ze soudu *a*, který dle Brentana znamená „*neexistuje ne-BA*“ neplyne „*existuje BA*“ a ze soudu *e*, tj. „*neexistuje BA*“ neplyne „*existuje ne-BA*“. Neplatnost subalternace je dle Brentana pouhým důsledkem toho, že tradiční aristotelské formulace univerzálních soudů předpokládají, že rozsah pojmu na místě subjektu *není prázdný*. Podle Brentana se však ukazuje, že tento předpoklad tvoří samostatný existenční soud a že platná subalternace je tedy de facto vyvozováním ze dvou premis (např. *existuje strom*, *neexistuje nebílý strom*, tudíž *existuje bílý strom*). Možnost pravdivých univerzálních soudů s prázdnou extenzí má značné důsledky na pojetí vztahů mezi čtyřmi typy soudů. Tradice např. tvrdila, že dva *univerzální* soudy se stejnou matérií, ale různou kvalitou jsou *kontrární*, tj. nemohou být oba pravdivé, mohou být však oba nepravdivé („všichni lidé jsou kuřáci“ a „žádný člověk není kuřák“ jsou nepravdivé kontrární soudy, kdyby však platilo první, neplatilo by druhé, a naopak). Toto pravidlo, které umožňovalo z pravdivosti soudu *a* vyvodit nepravdivost soudu *e*, popř. z pravdivosti soudu *e* vyvodit nepravdivost *a*, je v brentanovské logice neplatné, protože „kontrární“ univerzální soudy mohou být oba pravdivé (neexistuje-li *A*, pak je *pravda* že neexistuje *ne-BA* a zároveň neexistuje *BA*). Ze stejných důvodů neplatí *subkontrárnost* tradičních protikladných partikulárních soudů, která tvrdila, že soudy typu *i* a *o* nemohou být oba nepravdivé, mohou však být oba pravdivé, tj. z nepravdivosti jednoho lze usuzovat na pravdivost druhého. Pokud je však *AB* nepravdivé z toho důvodu, že *A* neexistuje, bude *A ne-B* také nepravdivé.

Brentanovo popření pravidla subalternace je prvkem, který má jeho logika společný s logikou moderní. V moderní logice však obvykle neplatnost subalternace nevyplyvá z existenčního pojetí univerzálních soudů, nýbrž (obvykle) z jejich „hypotetické“ interpretace. Podle ní nám soud „*Všechna x jsou y*“ říká, že jestliže je něco *x*, pak je to také *y*.¹ V Brentanově době zastával stejné stanovisko J. F. Herbart. Brentano ho z pochopitelných důvodů zamítá v *P.e.S.*, sv. II, s. 57-58, jako zvláštní případ subjekt-predikátové teorie soudu.

Jediný z tradičních vztahů mezi klasicky chápanými univerzálními a partikulárními soudy, který skutečně platí a umožňuje platné vyvozování je vztah *kontradikce* a *vyloučeného třetího* mezi soudy *a* a *o* na jedné straně a soudy *e* a *i* na druhé straně, u nichž platí, že jeden je vždy nutně pravdivý a

¹ Viz např. Tugendhat, E., Wolff, U., *Einführung in die Sprachanalytische Philosophie*, Suhrkamp, Frankfurt 1976, kap. 6.

druhý nepravdivý, což umožňuje z pravdivosti jednoho usuzovat na nepravdivost druhého a naopak. Všechny další postupy tradiční logiky, které předpokládají platnost některých z právě zavržených principů, jsou samozřejmě neplatné.

Reformy se dočkala i sylogistická nauka o vyvozování závěrů ze dvou premis. Nová nauka umožňuje Brentanovi formulovat čtyři evidentní pravidla vyvozování závěru z premis. Dvě z nich jsou jakožto evidentní ustanoveny pro vyvozování z jedné premisy. Již jsme se s nimi v obšírné podobě seznámili v „mereologickém“ argumentu proti pojetí existence jako reálného predikátu, viz s 54.

Jde o tato dvě pravidla

Pravidlo 1: *existuje AB, tedy existuje A*

Pravidlo 2: *neexistuje A, tedy neexistuje AB*

K těmto dvěma pravidlům přidává Brentano ještě další dvě, která formulují postup vyvozování ze dvou premis.

Pravidlo 3: *neexistuje AB, existuje A, tedy existuje A ne-B*

V podstatě jde o pravidlo platné subalternace pro případ soudů typů *e*. Druhé pravidlo zní takto.

Pravidlo 4: *neexistuje AB, neexistuje A ne-B, tedy neexistuje A¹*

Toto pravidlo je zajímavější, neboť tvrdí, že, pokud lze subjektu platně upřít predikát, jakož i jeho opak, pak lze popřít i subjekt. Hillebrand jej komentuje takto: „*Je evidentní, že pokud by existovalo A, muselo by být buď B, nebo ne-B, avšak díky premisám neplatí ani jedna z těchto možností, tudíž neexistuje ani A.*“²

S těmito prostředky lze již rekonstruovat celou aristotelskou sylogistiku. Brentano postupuje tak, že dokáže dvě základní „formy“ sylogismů, na které lze poté redukovat všechny ostatní platné formy sylogismů (aristotelské sylogismy, které předpokládají „existenční import“, nejsou bez přidání potřebné třetí premisy považovány za platné). K jejich zapsání je užitečné zavést značku #, která bude fungovat k zapsání termínu, jenž je „negativní“ vůči stejnému termínu bez této značky. Např. pokud je *a* pozitivním termínem, *#a* je termínem negativním, pokud je *a* negativní termínem, pak je *#a* pozitivním.³

Dvě základní formy jsou tyto:

¹ Všechna pravidla viz Hillebrand, F., *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, cit. dílo, s. 73.

² Hillebrand, F., *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, cit. dílo, s. 71.

1.) *neexistuje a#b*

neexistuje bc

tedy *neexistuje ac*

2.) *existuje ab*

neexistuje bc

existuje a#c

Jen pro ilustraci přikládáme Brentanův důkaz druhého z těchto dvou základních sylogismů.¹

existuje ab ,premisa

neexistuje bc ,premisa

neexistuje abc , pravidlo 2 uplatněné na 1,2

existuje ab#c ,pravidlo 3 uplatněné na 1,3

existuje a#c ,pravidlo 1 uplatněné na 4

Další důkazy již provádět nebudeme. Pouze poznamenejme, že ve všech platných sylogismech máme podle Brentana co do činění se *čtyřmi* termíny, nikoliv pouze se třemi, jak učí tradice ve své nauce o hledání středního členu. To je důsledek změny v interpretaci negace, která vytváří onen termín navíc, jenž zůstává v tradičních sylogismech, podle Brentana, skryt.² Úspěšná redukce celé tradiční sylogistiky na čtyři pravidla a dvě formy sylogismů dobře osvětluje dopady Brentanovy teorie soudu a je sama o sobě zajímavým výkonem, vezme-li se v potaz, že logika byla spíše vedlejším zájmem F. Brentana. Přišla však již za soumraku významu sylogistiky pro logiku jako takovou a nemohla, navzdory svým „moderním“ rysům, tudíž již historicky působit.

Doposavad jsme se soustředili zejména na expozici Brentanovy nauky vzhledem k jejím historickým zdrojům a některým jejím důsledkům. Nyní přišel čas podívat se na problémy a otázky, které Brentanovo pojetí představové a soudové intencionality vyvolává.

2.4 Potíže s intencionalitou, pravdou a bytím předmětu

Brentanovo znovuoživení intencionální in-existence předmětu, která tvoří základní znak psychických fenoménů, bylo často přejímáno jako samozřejmost. Každý si může podle Brentana ve vlastní zkušenosti ověřit, že prožívání je zaměřeno na předmět – vnímáme a posuzujeme vždy *něco*,

³ Brentano takový operátor nemá, používá pouze jeho slovní popis při komentáři platných sylogismů. Zavádí jej P.Simons v Simons, P., „Brentano's Reform of Elementary Logic“, in: Jacquette, D., (ed.), *Cambridge Companion to Brentano*, Cambridge University Press, 2002, s. 57, od něhož jej přejímáme.

¹ Důkaz lze nalézt v Hillebrand, *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, cit.dílo, s. 73 a 74 a také v. Simons, P., „Brentanos Reform of Elementary Logic“, cit. dílo s. 57.

² Např. ve větách: „*některá tráva je zelená*“ a „*některá tráva není zelená*“ vidí tradice dva termíny, ale Brentano tři – *tráva, zelená, ne-zelená*. Při pohledu na dvě základní formy sylogismů, na něž můžeme, jak lze dokázat, převést všechny ostatní vidíme, že obě obsahují čtyři termíny.

a také vždy *něco* pozitivně či negativně hodnotíme, upřednostňujeme či naopak upozadujeme etc. Tato samozřejmost je ale právě samozřejmá jen dokud nerozšíříme oblast tázání větším množstvím příkladů. Ponechejme prozatím stranou, zda přeci jen neexistují *podstatně* neintencionální psychické prožitky, a soustředme se na případy, kdy nás náš vlastní způsob vyjadřování vede zprvu k samozřejmému přijetí teze intencionality, jež se v dalším kroku sama stává filozofickým problémem. Prvním problémem, kterému musí Brentanova teorie čelit, je, zda je na předmět zaměřený opravdu *každý* akt představování, souzení a fenoménů lásky a nenávisti. Často hovoříme o existujících, možných a nemožných předmětech, s tím souvisí diskuze o tom, zda kromě reálných předmětů existují i předměty ireálné (ideální) atd., a jaká je vlastně jejich povaha, přičemž názory na to, jestli se k takovým předmětům vlastně můžeme vztahovat, se liší. Přijetím teze o intencionální povaze psychických aktů se samozřejmě žádná z tradičních metafyzických diskuzí sama o sobě nevyřeší, spíše se jen stanoví specifický rámec, na který má být celá problematika vázána.

Brentano sám si teprve postupně uvědomoval rozmanitost problémů souvisejících s tezí o intencionální povaze psychického fenoménu jako takového a soudu zvláště. Zčásti pod tlakem rozvoje deskriptivně-psychologického přístupu v pracích svých žáků, z části pod tlakem věcných problémů, s kterými se vyrovnával. My zde vyjdeme z Brentanovy pozice v *P.e.S.* a nastíníme logiku jejího pozdějšího vývoje, aniž bychom se pozdní Brentanovou pozicí z tematických důvodů detailně zabývali.

Veškerý psychický život je u Brentana zaměřen k předmětnostem intencionalitou představ. Právě v nich je ostatním typům psychických fenoménů vztah k předmětu zaručen. Je tomu ale opravdu tak? Nemohou existovat představy, které se k předmětům vztahují pouze zdánlivě, aniž by nějaký předmět měly? Okolnost, že Brentano působil v prostředí, v němž nebylo nikdy zcela zapomenuto dílo Bernarda Bolzana, vedla ke konfrontaci patrných rozdílů Brentanova a Bolzanova pojednání představ a jejich předmětů. Právě Bolzano totiž ve svém *Vědosloví* otevřel otázku nepředmětných představ (*gegenstandslose Vorstellungen*), která stojí vůči Brentanovu východisku na první pohled v opozici.

Východisko Bolzanovy teorie spočívá v odlišném pohledu na představy. O představách lze podle Bolzana hovořit v dvojím ohledu. Za prvé můžeme hovořit o *subjektivních* čili myšlených představách (*subjektive Vorstellungen*), které jsou reálnými výkony představování, tj. reálnými, individuálními myšlenkovými akty uchopování představovaného. Jako takové mají tyto představy jistý časový průběh a vyvolávají v mysli reálné účinky.¹ Každá subjektivní představa má za druhé

¹ Viz Bolzano, B., *Vědosloví*, cit. dílo, § 48-49, § 270.

látku, kterou tvoří tzv. objektivní představa (objektive Vorstellung), čili představa o sobě (Vorstellung an sich). Objektivní představa nemá reálnou existenci, přesto je však čímsi předmětným a zároveň ve své předmětnosti nezávislým na reálných aktech představování.

„Tato objektivní představa nepotřebuje žádného subjektu, který si ji představuje, nýbrž existuje, ne sice jako něco jsoucího, ale přeci jenom jako jisté něco, i kdyby neměla být uchopena ani jedinou jsoucí bytostí; a tím, že ji myslí jedna bytost, dvě bytosti, tři nebo více bytostí, se nezmnožuje s tím, jak vzrůstá počet příslušných subjektivních představ.“¹

O identitě subjektivních představ hovoříme podle Bolzana tam, kde je v jejich neomezené rozmanitosti myšlena tatáž „látka“, tj. tatáž objektivní představa.

Od objektivní představy je konečně třeba odlišit *předmět představy*, tj. to, co nám ve výkonu subjektivního představování její látka, tj. objektivní představa, představuje.² Podle Bolzana vysvětluje rozdíl mezi představou o sobě a jejím předmětem obzvláště jasně tam, kde pod objektivní představu spadá reálný předmět (např. Pražský hrad pod představu Pražského hradu) či kde jedné objektivní představě odpovídá větším množství předmětů (např. české hrady spadající pod představu český hrad). V prvním případě je patrný rozdíl mezi „ireálným“ bytím objektivní představy a reálným bytím předmětu, v druhém proti sobě navíc stojí objektivní představa jako jednotlivina a mnohost předmětů, které pod ní spadají.

Právě jmenované rozlišení umožňuje Bolzanovi kladně rozhodnout otázku po tom, zda existují bezpředmětné představy. Činí tak v §67 svého *Vědosloví*, jenž nese stvrzující název „*Jsou také bezpředmětné představy*“. Bolzano zde udává několik druhů příkladů bezpředmětných představ. Zcela nesporným příkladem se mu zdá být objektivní představa „*nic*“, již podle něj evidentně nemůže odpovídat nějaký předmět, neboť ten je vždy něčím. Následuje klasičtější případ představy předmětu s logicky spornými určeními – Brentano udává představu kulatého čtyřúhelníku. Uvedena je ještě představa nedávající smysl (zelená ctnost) a představa možného, avšak fakticky neexistujícího předmětu (zlatá hora). Právě představa o sobě je tím, co nás i v těchto případech svádí k mylnému dojmu, že i uvedené představy mají intencionální povahu, tj. vztahují se k nějakému předmětu. I zde si totiž něco nutně myslíme, ale „... *to, co si myslíme, není předmět těchto představ o sobě, nýbrž představa o sobě.*“³

Podíváme-li se z tohoto hlediska na Brentanovu teorii z *P.e.S.* dostaneme se do jistých problémů.

¹ Bolzano, B., *Vědosloví*, cit. dílo, §48, s. 78.

² Bolzano, B., *Vědosloví*, cit. dílo, §49, s. 79-80.

³ Bolzano, B., *Vědosloví*, cit. dílo, §67, s. 109. Bolzanovy argumenty odmítl z brentanovské pozice K. Twardowski viz kap. 3.1.3.

Brentano se totiž uvedeným problémem v *P.e.S.* explicitně nezabývá, přesto je možné brentanovský přístup k tomuto problému vztáhnout přihlédnutím k příležitostným zmínkám a k celkové logice jeho přístupu. Brentano v *P.e.S.* předkládá dvoučlennou strukturu aktů představování. Na jedné straně je představovaný předmět, na druhé straně představující akt. Významnou část funkcí, které u Bolzana zastává představa o sobě, zastává u Brentana tudíž samotný akt představování. Brentano u aktu hovoří o *způsobu* či *charakteru* představování. To platí nejen pro rodové rozdíly aktů (představování, souzení, emočně-volní akty, jež jsou různými způsoby vztahu k předmětu), nýbrž i pro druhové rozdíly v rámci jednotlivých rodů intencionality. U představování tak máme u Brentana např. rozdíly singulárních a obecných představ dány tím, s *jakou* mírou determinace, tj. jak je předmět intendován. Byť z *P.e.S.* není vždy zcela zřejmé, co přesně s ohledem na intenci rozhoduje, že míní ten, a ne nějaký jiný předmět právě v této, a ne nějaké jiné míře determinace, nemá tato nejasnost podstatný vliv na to, že akt *vždy* míní právě nějaký *předmět* odlišný od aktu samého. Jednak by bylo v rámci brentanovské teorie jen stěží přijatelné říci, že zatímco v běžných případech se akt vztahuje k předmětu, v případech uváděných Bolzanem míní, tj. vlastně představuje sebe sama (a jak by se takový sebevztah lišil od sekundárního, tj. reflexivního vědomí v běžném smyslu?), jednak rané aristotelovské interpretace a teze o intencionální in-existenci předmětu ukazují jiným směrem. Na tomto místě máme možnost dosavadní výklady shrnout a prohloubit.

Stranou prozatím necháme Bolzanův příklad s nepředmětností představy „nic“, který v krátkosti pojednáme v kapitole o K. Twardowském (viz kap. 3.1.3). Pozornost budeme věnovat fiktivním a rozporným předmětům. To, co jsme k tématu doposud řekli, doplníme o významnou Brentanovu nauku o dvojím smyslu atribuce. Brentano ji rozvíjí na půdě své jazykové teorie a to jak ve svých přednáškách o logice, tak v *P.e.S.*, kde jí věnuje rozsáhlou poznámku¹, a to v souvislosti s krátkou rekapitulací námi již referované Brentanovy korespondence s Millem. Brentano vychází z toho, že jazyková atribuce může mít dva významy – determinující a modifikační.² Determinující atribuce přidávají k předmětu jména nějaké vskutku předmětné určení (vlastnost v nejširším smyslu slova), tj. rozšiřují jeho význam, modifikace zcela proměňuje celý smysl jména. Atribut „*učený*“ ve výrazu „*učený člověk*“ rozšiřuje význam jména, zatímco atribut „*mrtvý*“ ve výrazu „*mrtvý člověk*“ podle Brentana význam jména zcela proměňuje – člověk je definován jako rozumový živočich, tj. život je jeho podstatným určením. (V oblasti predikace, pokud ji člověk připustí jako logickou formu, platí *mutatis mutandis* stejné rozlišení.). Mrtvý člověk ale není sporný výraz, nýbrž výraz, který, podobně jako výraz „*namalovaný člověk*“, označuje jiný druh reálného předmětu („*mrtvolu*“). Tentýž rozdíl lze očividně nalézt v oblasti komplexních představ, kterou tyto věty vyjadřují, tj. v

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv II., s. 60-63.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv II., s. 63.

oblasti intencionálních aktů představování. Patrné to je také ze dvou příkladů, které v *P.e.S.* používá jako doklad možnosti redukovat veškeré soudové predikace na existenční soudy. Právě příklady fiktivních předmětů totiž představují pro tento přístup zdánlivou hrozbu. Jak totiž hovořit o existenčních soudech tam, kde smyslem výpovědi je, že předmět neexistuje? První příklad přejímá Brentano ze své korespondence s Millem a již jsme jej vysvětlovali. Tvzení „*Kentaur je fikcí básníků*“ lze podle Brentana převést na tvrzení „*existuje básníky fingovaný Kentaur*“. Soud zde neklade reálný předmět, nýbrž právě předmět fiktivní, jenž existuje pouze jako intencionálně imanentní předmět. Představa „*fikce básníků*“ neobohacuje, nýbrž modifikuje povahu intendované předmětnosti, jež je soudu předkládána k afirmaci či negaci. Totéž je patrné i z druhého uváděného příkladu:

„*Obdobně se to má, jestliže řeknu „Jupiter není jsoucí“, tj. že je něčím existujícím pouze v obrazotvornosti, nikoliv ale ve skutečnosti. Pravda věty nevyžaduje, aby existoval Jupiter, nýbrž aby existovalo cosi jiného. Kdyby neexistovalo cosi, co existuje pouze v představě, věta by nebyla pravdivá.*“¹

Zamysleme se nyní nad uvedenými příklady a rozveďme, co je v nich implicitně obsaženo, abychom nastínili problémy, který jsou v nich snad přehlédnuty. Zastavme se u příkladu s Kentaurem a Jupiterem. Modifikace zde v podstatě znamená negaci, a to negaci reálného bytí, toto reálné bytí je odmítnuto a „nahrazeno“ (v tomto případě) bytím pouze intencionálním, které svou existencí garantuje pravdivost či nepravdivost výpovědi. Predikát/atribut „*fikcionalita*“ či „*neexistence*“ modalizují vypovídané bytí předmětu. Zatímco vypovídání reálných vlastností (kategoriální vypovídání) je vypovídáním ve vlastním smyslu, modifikovaná výpověď je podle Brentana vypovídáním ve smyslu *oslabeném*. Brentano proto píše: „*Věty typu „člověk je mrtvý“ nelze v přísném smyslu nazývat kategorickými, neboť „mrtvý“ neoznačuje atribut, nýbrž, jak jsme řekli, modifikaci subjektu.*“² „Modifikátory“ nejsou tedy reálné predikáty a patří mezi ně i „*pouze intencionální in-existence*“. Řekneme-li, že existuje pouze intencionálně, je chápán čistě jako korelát intencionální představy a na ni navazujících aktů. Tyto pouze myšlené předměty lze nazvat předměty intencionálně in-existujícími. Abychom mohli vypovídat o reálných předmětech, musíme na ně očividně také myslet, a v tomto smyslu jsou také předměty intencí. V jejich smyslu (s jistou výjimkou vlastních subjektivních aktů) však spočívá to, že „být myšlen“ je z hlediska jejich bytí „nahodilým stavem“. I bez uchopení myšlením by byly tím, čím jsou.

Nyní můžeme přejít ke klasickým logicky sporným výroky, které Brentano v *P.e.S.* nezmiňuje. I

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv II., s. 61.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv II., s. 63.

zde zjevně dochází k modifikaci intendované předmětnosti. Modifikace je zde způsobena logickým sporem. Jednotlivým částečným představám sice náleží nesporný, plný význam, sjednoceny jsou však ve vztahu vzájemné logické neslučitelnosti. Tak představa „čtverec“ intenduje určitou prostorovou entitu, představa „kulatý“ intenduje jistou její vlastnost. Ve spojení „*kulatý čtverec*“ však „*kulatý*“ skrze spor modifikuje bytí představovaného čtverce (a naopak), takže intendovaný předmět je, pokud je afirmován, kladen jako nereálný, jeho bytí je oslabené, či nevlastní (pouze intencionalní). Reálně existuje pouze symbolický akt představy kulatého čtverce, nikoliv kulatý čtverec, díky intencionalní povaze tohoto aktu a pravdivosti negace kulatého čtverce, lze však podle Brentana akceptovat mluvu o ireálném kulatém čtverci, který je předmětem představy, a jeho neexistenci, která je předmětem soudu. Takový výsledek – postulace oslabeného či nevlastního bytí sporných předmětů – není však zajisté zcela samozřejmý. Spíše se zdá být příznakem krize Brentanovy teorie intencionality středního období plynoucí z dvou konstatovatelných zdrojů.

2.4.1 *Brentanovo původní adekvátní pojetí pravdy soudu*

Nejnámější vyjádření pojetí pravdy jako adekvace lze nalézt v Brentanově textu z roku 1889 *O pojmu pravdy (Über den Begriff der Wahrheit)*.¹ Myšlenky, že pravda je v původním smyslu pravdou soudu se Brentano nevzdává ani v této přednášce:

„Ze vztahu k pravdivosti a nepravdivosti soudů získává vše ostatní, co se nazývá pravdivým a nepravdivým, své jméno; mnohé proto, že dává najevo pravdivý či nepravdivý soud, jako např. nepravdivé tvrzení či výraz; mnohé proto, že vyvolává pravdivý a nepravdivý soud, jako např. halucinace, chybně vyslovené či napsané slovo, kov, který je kvůli své podobnosti považován za zlato; mnohé proto, že usiluje o vyvolání pravdivého či nepravdivého soudu, jako např. pravý (wahr) rozum či falešné (unwahre) jednání ...“²

Je-li pravda pojata jako adekvace, pak jedním členem adekvace je pro Brentana soud. Co je však druhým členem adekvace? Zajisté by jí měla být v nějakém smyslu věc. Brentano však nemůže prostě přijmout tradiční Aristotelovo pojetí adekvace z *Metafyziky*, IX, kde Aristotelés říká: *„Kdokoliv má to, co je rozděleno, za rozdělené a to, co je spojeno, za spojené, soudí pravdivě a mylí se ten, kdo se chová v protikladu k tomu, jak se věci mají.“³* a podle kterého si odpovídá složení či rozdělení intendované subjekt-predikátovým soudem se složením či rozdělením na předmětné stránce soudu. Z hlediska Brentanova pojetí soudu není, jak jsme ukázali, složení podstatnou

¹ Brentano, F., „Über den Begriff der Wahrheit“, in: týž, *Wahrheit und Evidenz*, Meiner, Lipsko 1930, s. 6. Tato kniha je posmrtně vydanou kolekcí rozmanitých textů na téma pravdy a evidence pocházejících z různých období Brentanova myšlení. „Über Wahrheit“ zachycuje Brentanovu nauku z období osmdesátých let

² Brentano, F., „Über den Begriff der Wahrheit“, cit. dílo, s. 6.

³ Aristotelés, *Metafyzika*, cit. dílo, 1051 b.

stránkou výkonu soudu. Existenci a neexistenci lze vypovídat i o nesložených předmětnostech. Kdybychom tedy chtěli nějak zachytit Brentanovo pojetí, museli bychom uvést asi něco na tento způsob: *kdokoliv má to, co existuje, za existující, a to, co neexistuje, za neexistující, soudí pravdivě a mylí se ten, kdo tvrdí opak*. Brentano však v tomto období *trvá* na pojetí pravdy jako adekvace, tj. posuzováno musí být vždy *něco, nějaký předmět intence*. Již jsme probírali jistou ambivalenci mluvy o předmětu soudu. Posuzován je sice předmět představy, ovšem jakožto posuzovaný, tj. jakožto existující či neexistující, a fixace předmětu v tomto ohledu může být chápána jako vlastní předmětnost soudu, tj. jako jeho materie či obsah. To má při pojetí pravdy jako adekvace za důsledek to, že Brentanovi se v přednášce rozděluje oblast předmětu soudů podle těchto dvou oblastí. Nejprve jde o oblast předmětů představ.

„Něco‘ je samozřejmě vždy posuzováno. Co však znamená toto ‚něco‘? – Jde o termín, který může být vztažen na Boha, na svět, na každou věc a nevěc (Unding).“¹

Explicitně je tak připuštěna oblast korelátů soudů neomezující se na oblast reálného. Na konci přednášky o pojmu pravdy se Brentano pokouší o jistou opatrnou klasifikaci, když tvrdí, že pravdivé soudy lze rozdělit na 1) soudy o reálných předmětech (*realia*), 2) soudy o nereálných předmětech (*irrealia*), které jsou dále buď 2a) zprostředkovaně závislé na realitě (např. soudy o schopnostech, privacích atp.), anebo 2b) na realitě nijak nezávislé (soudy o nutných či nemožných předmětech).²

K této oblasti pak přistupuje vlastní výkon soudu, který ji vztahuje k existenci a neexistenci.

„Tato oblast, která je naprosto bez hranic, se však okamžitě rozpadá na dvě části. Protiklad afirmujícího a negujícího soudu s sebou totiž nese to, že v každém případě je jeden, ale také pouze jeden ze dvou způsobů souzení souladný (passend) a druhý nesouladný (unpassend)... Oblast, se kterou souhlasí afirmující soudy, nazýváme oblastí existujícího, což je pojem, který je třeba odlišit od pojmu věcného, podstatného, reálného; oblast, se kterou souhlasí negující způsob souzení, nazýváme oblastí neexistujícího.“³

Rozdíl reálného a nereálného tedy patří do oblasti představové intencionality, rozdíl existujícího a neexistujícího do oblasti soudové intencionality (i ireálném může vypovídat *neexistenci*, dejme tomu ve větě *„Rovnice není fikcí čínské mytologie“*, která popírá existenci mytologických čínských rovnic). Tím se vysvětluje i formulace klasické Brentanova definice intencionality z *P.e.S.*, která bývá často opakována, avšak velmi často nepochopena, a v níž se říká, že intencionálně in-existující

¹ Brentano, F., Brentano, F., „Über den Begriff der Wahrheit“, cit. dílo, s. 24.

² Tamt.

³ Tamt.

objekt nemá být myšlen jako reálný:

„Každý psychický fenomén je charakterizován tím, co středověcí scholastikové nazývali *intencionální* (či také *mentální*) *in-existencí* předmětu, a co bychom my, byť ne zcela jednoznačnými výrazy, nazvali vztahem k obsahu, směřováním k objektu (kterým se zde nemá myslet realita) či *imanentní předmětnosti*.“¹

Brentano zde zajisté nechce říci, že reálno nemůže být předmětem intence – u intencionality vnitřního vnímání existuje psychický fenomén, který jakožto předmět intence existuje intencionálně, *také reálně*, a to s evidencí, nemáme si však myslet, že předmětem intence je pouze reálno. Ireálné je předmětem intence stejně tak, jako reálné. Brentano však v přednášce o pravdě nevysvětluje, jak přesně chápat korelát soudu, tj. vztahení předmětu k existenci a neexistenci, k němuž dochází v *evidentním* soudovém uznání či popření. „Vynořuje“ se ve výkonu evidentního soudu, který vztahuje předmět představy k oblasti existujícího a neexistujícího, nová entita či jde o pouhé *façon de parler*? Přednáška *O pravdě* míří, navzdory tomu, že zůstává u pouhých obrysů, prvním směrem. Snaha tímto směrem jít však u Brentana vedla ke stále větší krizi v určení korelátu soudu. Souvislostem tohoto vývoje se nyní chceme v krátkosti věnovat.

2.4.2 *Hypostatická (ontologická) tendence v pojetí pravdy soudu*

Jestliže je pravda shodou, s čím se shodují pravdivé soudy o neexistenci? Tato otázka Brentanovi znovu a znovu vyvstávala. Snaha řešit ji v rámci adekvátního přístupu vede k hypostazujícímu pojetí pravdy soudu. Chceme tím říci, že podle této teorie soud vždy referuje k specifické entitě. Soudům, které Brentano chápe vždy jako soudy existenční, proto odpovídají jako obsahy soudů fakta (stavy věcí) existence a neexistence, které však bývají nejčastěji označovány jako „obsahy soudů“ či „soudová matérie“ (viz také citát z Hillebranda s. 72), či jen „posuzované jako takové“ (*das Geurteilte als solche*).² Tímto směrem z Brentanovy koncepce vyšli, navzdory všem rozdílům, v pojetí existenčních tvrzení Alexius Meinong (viz kap. 5.5.2), Edmund Husserl³ a v pojetí soudu ji zastával i Anton Marty.⁴

Jelikož Martyho text je mimořádně jasný a nejlépe shrnuje obecnou tendenci, kterou Brentanova nauka jeho žákům původně otevírala, ocitujeme ho celý:

„Protagoras se mýlil díky tomu, že nerozlišil mezi *fakticky posuzovaným* (uznaným a popíraným) a

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I, s. 124-125.

² Brentano, F., *Logik*, manuskript, EL 80, s. 36.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 597.

⁴ Marty, A., *Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie*, M.Niemeyer, Halle 1908, s. 307-316. Dále jen *Untersuchungen*.

tím, co si zasluhuje být takto posuzováno, tj. když tvrdil, že vše se stává pravdivým či nepravdivým tím, že člověk to pokládá za pravdivé či nepravdivé. Oproti tomuto relativismu jsem, podobně jako Sokrates a následovníci, které si v průběhu času získal, antipsychologistou. Na druhou stranu není nic špatného na tom, když vneseme pojem aktu i do toho, co je jím uchopeno: jde spíš o psychologismus, který je jediným možným druhem objektivismu, když sice ve věcném ohledu neoznačíme správnost či pravdivost soudu oproti jsoucím jako cosi dřívějšího, když však poznání jsoucího zcela postavíme na psychologické zkušenosti¹ souzení a jeho evidenci. Tehdy, a pouze tehdy, když uchopíme naše evidentní souzení, dojde k tomu, že spolupojmeme jeho adekvátní obsah jako adekvátní. Podle nás poznání zahrnuje obojí. Uchopení jednoho (reálného) fundamentu [tj. evidentního soudu – pozn. H. J.] je zároveň spoluuchopením, kompercepcí, druhého (nereálného) fundamentu [tj. stavu věcí, které nepatří mezi reálná jsoucná] a vztahu obou, tj. správnosti soudu a pravdy posuzovaného (...) A jelikož bytí čili existování [předmětu představy] uchopujeme pouze v soudu, jehož správnost se nám manifestuje, nemůže být pojem jsoucího získán jinak, než reflexí na takové souzení. Jsoucím a existujícím je, jak jsme již vícekrát řekli, to, co může být oprávněně uznáno [nejsoucím to, co může být správně popřeno – pozn. H. J.] (...) ...není tomu tak, že zprvu uchopíme jsoucí a pak z něj poznáme správnost soudu, který ho uznává – jak by proboha k něčemu takovému mohlo dojít? –, nýbrž že vše závisí na evidentním soudu, tj. soudu, který se manifestuje jako správný.“²

Máme zde tedy dvě perspektivy. Z hlediska poznání označuje soudící za jsoucí a nejsoucí předměty evidentně afirmovaných či negovaných soudů, jestliže však tutéž perspektivu obrátíme, pak to, co je v evidenci uchopováno a co funguje jako pravdu udílející předmět (*warmachender Gegenstand*), je *bytí* a *nebytí* předmětu, které je v soudu uchopováno jako intencionální předmět.³

Brentano vypracovával jistou verzi této teorie zřejmě v osmdesátých letech 19. století.⁴ Tato teorie, jak je patrné, postuluje existenci (takříkajíc existenci druhého řádu) věcného stavu existence a neexistence posuzovaných předmětů představ. Jelikož takový stav věcí je předmětem všech soudů, a to i nepravdivých, musí dále rozlišit fakticitu stavu věcí. Tato fakticita se manifestuje v evidenci soudu. Ptáme-li se, s čím se shoduje soud „čert neexistuje“, dostaneme od zastánců této teorie odpověď: „Čert neexistuje“ je pravdivý soud, jestliže se shoduje s faktem nebytí čerta, tj. shoduje-li

¹ K antipsychologistickému pojetí evidence, které celá Brentanova škola zastávala a o kterém přesto hovořila jako o psychické zkušenosti viz s. 94.

² Marty, A., *Untersuchungen*, cit. dílo, s. 314-315.

³ Viz také Simons, P., „Austrian Philosophers on Truth“, in: Textor, M. (ed.), *The Austrian Contribution to Philosophy*, Routledge, New York 2006, s. 163-168.

⁴ Chrudzimski, A., *Gegebstandstheorie und Theorie der Intentionalität bei Alexius Meinong*, cit. dílo., s. 41.

se matérií a kvalitou s *evidentním* soudem popřením čerta. „Čert existuje“ je pravdivý soud, jestliže se shoduje s faktem jeho bytí, tj. s evidentní afirmací čerta. Tato shoda se *manifestuje*, jak vidno, v prožitku evidence soudu. Evidence soudu nemusí být vždy fakticky přístupná, to však na myšlenku pravdy a evidence jako jejího kritéria nic nemění. Jelikož Brentano a Marty uznávají na rozdíl od Husserla s Meinongem *pouze* existenční soudy, existují u nich pouze dva typy stavu věcí, tedy „že X je“, resp. „že x není“, či v poněkud jiném obratu „bytí X“ a „nebytí X“. Za X můžeme dosadit jako jednoduchý předmět, např. Sokrata, tak komplexní předmět, např. Sokratovu moudrost. Problémy samozřejmě vznikají s empirickou evidencí vnějšího vnímání a zdá se, že evidenci bytí a nebytí zde podle Brentana, jehož Marty následuje, pojímáme spíše v analogii k oblastem evidence v přísném smyslu (viz kapitoly 2.1.1.1, 2.4.3.2, 2.4.3.3)

Naprosté a vědomé zamítnutí stavů věcí (postulace věčných stavů bytí a nebytí předmětů jakožto zvláštních předmětností, na nichž se ověřuje soud), ke kterému se ke konci 19. století Brentano postupně propracovával, je u Brentana motivováno četnými paradoxy, které z jejich přijetí podle něj plynou. Uveďme na základě jeho textů několik hlavních paradoxů, rozdělených do dvou skupin, aby nám bylo jisté, proč se Brentano nakonec vydal reduktivní cestou chápání výkonu soudu a jeho pravdivosti.

- 1.) Připustíme-li brentanovské obsahy soudů, pak podle Brentana okamžitě získáme nekonečné množství velmi podivných entit, jestliže např. připustíme kromě konkrétního koně i obsah soudu (stav věcí) ve smyslu *bytí* tohoto koně, pak, jelikož souzený předmět se vždy může stát předmětem dalšího soudu, který jej afirmuje, a ten potřebuje další věčný stav, na němž se ověřuje, dostaneme i *bytí bytí* tohoto koně, a opět i tento věčný stav může být pravdivě tvrzen atd. do nekonečna, zároveň však lze pravdivě popírat opak, dostáváme tedy soud vyžadující *nebytí* nebytí tohoto koně, tento obsah se pak může stát předmětem dalšího pravdivého soudu, a tudíž dostáváme *bytí* nebytí nebytí tohoto koně atd. Je zajímavé, že Brentano měl za to, že nutnost připustit tyto entity působí dostatečně absurdně na to, aby o nich někdo vážně uvažoval, zatímco Meinongovi na tom, jak uvidíme, nic divného nepřišlo a tyto entity podle všeho připouštěl. Schopnost akceptovat logicky nesporné, ale z hlediska každodenního rozumu neintuitivní teorie, je zjevně u různých filosofů velmi rozdílná.
- 2.) Na další problém upozorňuje Brentano v dopise z května 1916 a i on se týká teorií soudu, které chtějí z bytí či nebytí představovaného předmětu soudu činit předmět, tedy postulovat a reifikovat bytí a nebytí předmětu x (že x je; že x není) jako vypovídaný soudový obsah (*das Geurteilte als solche, Sachverhalt*). „*Je neexistence masožravého koně univerzálií, jejíž případy jsou na různých místech – dejme tomu jeden v Praze, druhý v Curychu, anebo je tato*

neexistence sama individuem?“ Zdá se, že obě alternativy jsou stěží akceptovatelné, buď se totiž všude nacházejí exemplifikace stavu věcí, jíž je v tomto případě nebytí masožravého koně, anebo se všude nachází individuální „fakt“ nebytí masožravého koně samého.¹ Každý se může zamyslet: je-li neexistence masožravého koně univerzálie (obecný předmět), kolik případů neexistence masožravého koně je např. v našem bezprostředním okolí? Jeden, dva, deset, nekonečně mnoho? A může být na jednom místě více případů neexistence téže univerzálie? Není-li však všude exemplifikovaná univerzálie, pak je to jediný fakt neexistence, který „je“ všude jako jeden a tentýž, neboť na každém místě v prostoru lze tímto faktem nebytí verifikovat soud „masožravý kůň neexistuje“, popř. falzifikovat soud „masožravý kůň existuje“. Připustit takovouto všudypřítomnost se zdá jít proti veškerému našemu smyslu pro realitu. Brentano pak upozorňuje ještě na další podivnost. Jestliže neexistence masožravého koně pochopená jako individuální fakt ručí za pravdivost soudu „Masožraví koně neexistují“ a tento fakt je zjišťován pokaždé, když tento výrok ověřujeme, pak platí, že neexistence masožravého koně zahrnuje také neexistenci masožravého hřebce, masožravého arabského hřebce, černého, červené, velkého, malého masožravého koně atd. Těchto parciálních faktů je nekonečné množství. Máme však říci, že tato individuální fakta jsou částmi onoho prvního faktu? Pokud ano, jak?

„Máme je pokládat za část [časoprostorového] kontinua, nebo za část definice, jež se k individuu [tj. k faktu nebytí masožravého koně] váže, nebo za rysy, které tím, že patří ke komplexní ideji, jsou zahrnuty v myšlení celku? Každá z těchto alternativ byla zjevně absurdní a oponenti se museli obracet k dalším fikcím, čímž se celá záležitost stala očividně monstrózním zmatením. A vynořují se i další obtíže: je-li nebytí masožravého koně a nebytí okřídleného koně, pak by [individuální] nebytí masožravého okřídleného koně muselo být částí obou těchto individuí [tj. numericky tatáž individuální část by byla částí dvou numericky rozdílných individuí]. Nemá však smysl s touto dialektikou pokračovat, polovina řečeného stačí k vykazání toho, že jsme se ztratili ve světě chimér.“²

Ne všechny argumenty, které zde Brentano poskytuje, jsou stejně platné, stav věcí nelze, např. podle Husserla, chápat ani jako reálné individuum, ani jako univerzálii. Je to v jistém smyslu

¹ Velmi podobný argument proti jistým typům ireálií, konkrétně proti bytí možných jsoucen, používá i W. O. Quine, „On What There Is“, in: Willard Van Orman Quine, *From a Logical Point of View*, Harvard University Press, Harvard 1980, s. 4: „Take, for instance, the possible fat man in the doorway; and again the possible bald man in that doorway. Are they the same possible man, or two possible men? How do we decide? How many possible men are there in that doorway?“

² Brentano, F., *Wahrheit und Existenz*, cit. dílo, dopis F. Hillebrandovi z 26. května 1916, s. 115-121.

ideální jednotlivina. Přesto je třeba litovat toho, že Brentanovy bystré kritiky zůstaly ze strany zastánců stavů věcí bez odpovědi.

- 3.) Na jiných místech udává Brentano rozpaky, do nichž by proponent takové teorie upadl, kdyby měl udat nadřazené logické části faktů nebytí. Zatímco u koně lze říci, že spadá např. pod savce a živočichy, u nebytí masožravého koně nemůžeme říci, že spadá pod nebytí koňů, nebytí savců a nebytí živočichů, neboť ty v jeho obsahu nejsou nijak implikovány (zatímco z existence koně můžeme usoudit na existenci savců a živočichů, z opaku totéž vyvodit nelze). V posledku nejsme schopni udat vůbec žádnou nadřazenou logickou část, kterou by měl fakt nebytí obsahovat.

Tyto argumenty, které dodnes neztrácejí na závažnosti, vedly Brentana k zavržení věcných stavů (faktů bytí a nebytí předmětů). Jestliže však za pravdivost soudů nemůže ručit takovýto věcný stav, co za pravdivost ručit může? Soud se přece nemůže shodovat s pouhým předmětem představování, neboť ten jakožto pouze představovaný za nic neručí. Brentanova původní idea pravdy jako shody se tak dostává pod tlak a Brentano ji proměňuje v nové *podstatně epistemologické pojetí pravdy*, které vyhovuje výše postulované reduktivní tendenci v pojetí výkonu soudu. Toto epistemologické pojetí opouští ideu shody a nahrazuje jí ideou založení pravdy soudu *čistě v jeho evidenci* bez postulace ireálného soudového korelátu. Z evidence jako kritéria pravdy ve smyslu shody se stává definice pravdy samotné.

2.4.3 Reduktivní (epistemická) tendence v pojetí pravdy soudu

Dospíváme k tendenci, která je nakonec pro Brentana typická. Toto směřování, které je patrné již v *P.e.S.*, je v jistém smyslu transformací předchozího, přičemž se snaží nahradit problematické pojetí pravdy jako shody čistě *evidenčním pojetím platnosti soudu*. Odpadá tedy nutnost postulace stavů věcí, které by měly být v evidenci „zasahovány“ a činit psychické fenomény souzení pravdivými. Inspirací je zde pro Brentana přes všechny výhrady Descartes se svým tvrzením, že pravda je založena v jasném a rozlišeném vnímání.¹ Právě evidence, vztah soudu k názoru, má ručit za správnost či platnost soudu, který lze v takovém případě označit za *poznávající soud*.² Všechna

¹ Brentano Descartovi vyčítá jednak, že hovoří o jasnosti a zřetelnosti na úrovni představ, a nikoliv soudů (viz Brentano, F., *Vom Ursprung sittlicher Evidenz*, cit.dílo, s. 50), jednak že vnitřnímu vnímání připisuje kromě jasnosti i zřetelnost. Podle Brentana není vnitřní vnímání zřetelné, nýbrž je původně dáno pouze „mimochodem“ jako moment zaměření na primární předmět vnímání. K tomu viz i následující rozbor evidence vnitřního vnímání.

² I toto pojetí se objevuje již v raných fázích Brentanova vývoje, např. ve svých přednáškách o metafyzice říká Brentano: „Pravdu může člověk také určit jako poznávající soud (a může ji ozřejmit příklady různých souzení.)“ Manuskript M96, citováno podle Chrudzimski, A., *Die Ontologie Franz Brentanos*, Kluwer, Berlin 2004, s. 76.

určení názoru jsou opět čerpána jen z názoru samého, a to v kontrastu k tzv. *slepým* soudům, které svůj předmět nenazírají. O. Kraus toto brentanovské pojetí shrnuje v předmluvě k výboru z Brentanových spisů *Wahrheit und Evidenz* takto:

*„Podle našeho pojetí je pojem ‚toho, co je v sobě oprávněné‘ = ‚toho, co je zcela správné‘ = ‚ná-
zorného soudu‘ ... čerpán bezprostředně z názoru a, jak tomu je obecně s pojmovými určeními, zís-
káváme jeho podstatný znak při srovnání se soudy, které tento znak postrádají.“¹*

Od počátku Brentano s ohledem na evidenci zdůrazňoval, že evidenci nelze zaměňovat s nějakým faktickým pocitem donucení či faktickou nemožností soudit jinak, než jak je souzeno.

Svéráz názoru, jasnost, evidence jistých soudů, od nichž nelze jejich pravdivost oddělovat, má jen málo či vůbec nic do činění s pocitem přinucení. Může se stát, že momentálně nemohu jinak než soudit tak a tak – v pocitu přinucení podstata jasnosti nespočívá a žádné vědomí nutnosti soudit tak a tak nemůže samo o sobě pravdu zajistit.²

Již jsme říkali, že opakem soudu evidentního je soud slepý. Od tohoto východiska je potřeba odlišit jiné úzce spřízněné rozdělení. Jde o rozlišení mezi *vlastní* a *nevlastní* představou, v níž je soud založen. V soudu, který je založen v nevlastní představě předmětu, je intendovaný předmět *zastoupen* jiným předmětem (který je sám představen vlastním způsobem), tj. je to představování a souzení intendující náhražku předmětu a pouze skrze ni a zprostředkovaně předmět sám. Často udávanými příklady nevlastních představ a soudů v nich založených bylo v Brentanově škole myšlení a počítání velkých čísel – a vůbec jakékoliv *nahrazení* předmětů jejich znaky, představování a posuzování cizího psychického života, lidská představa Boha a soudy o něm (usuzování z daného na nedané podle analogie), obraz či socha vzhledem k zobrazovanému originálu apod.³ Soud založený v nevlastní představě je soud slepý, ne všechny slepé soudy jsou však založeny v nevlastních představách – např. soudy smyslového vnímání postrádají u Brentana vzaty samy o sobě také evidenci, jsou tedy slepé, počítky však nejsou náhražky za něco jiného. Na podstatná rozlišení a vyjasnění vztahů mezi nevlastním/vlastním a evidentním/neevidentním intendováním se zaměřil Husserl, který, jak uvidíme, význam původně brentanovských distinkcí významně pozměnil a učinil z nich jádro svého vlastního, originálního východiska.

Jestliže bezprostřední evidence ručí za pravdu soudu, pak lze tento vztah zobecnit a vztáhnout na definici pravdivého soudu jako takového, tj. i na pravdivost (správnost) slepých soudů. Epistemicky

¹ Kraus, O., „Einleitung“, in: Brentano, F., *Wahrheit und Evidenz*, s. XXIV.

² Brentano, F., *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, cit. dílo, poznámka 32, s. 51.

³ Viz např. přepis Martyho přednášek v Kastil, A. (ed.), *Psychologie nach Prof. Dr. Marty*, s. 132-133; Meinong, A., *Hume Studien II*, (1882). In: *Gesammelte Abhandlungen*, Band II., A. Barth, Lipsko 1913.

reduktivní pojetí tak dospívá k následující definici pravdy, v němž se idea shody nevyskytuje:

„*Pravdivý je soud, který je evidentní či se shoduje se soudem evidentním.*“¹

Popř. slovy pozdního Brentana, který nakonec existenci aktů převádí na existenci toho, jenž akty vykonává:

„*Nakonec neběží o nic jiného, než že pravda přísluší soudu správně soudícího, tj. soudím toho, kdo soudí tak, jak by soudil ten, jenž vynáší své soudy s evidencí ...*“²

Tato definice již tedy shodu mezi soudem a předmětem nepředpokládá, kdykoliv pravdu nárokuje, tvrdíme, že soudíme tak, jak by soudil evidentně soudící. Idea shody soudu a myšleného předmětu (např. právě stavu věcí) je nakonec pro pozdního Brentana jazyková fikce. Můžeme sice říci, že myšlení odpovídá myšlený předmět (či obecněji – intenci intencionální předmět), což je sice pravda, avšak pravda zcela neinformativní. Stejně jako můžeme místo „*Jíme jahody*“ říci „*Jíme jezené jahody*“, můžeme i v případě intencionality zopakovat totéž dvěma gramaticky rozdílnými způsoby: místo vidění barvy vidět viděnou barvu, místo chtění předmětu chtít chtěný předmět atp. Jazykové fikce takovýchto posuzovaných, souzených, milovaných či nenáviděných předmětů následně ontologicky „ztvrdíme“ přijetím jejich zdánlivé oslabené (intencionální) in-existence. Další argument spočívá ve specifické povaze intencionální relace oproti relaci reálné. Jezení jahod je reálný vztah a jako každý reálný vztah předpokládá reálné bytí „jezených“ jahod, oproti tomu psychická intence není relace, nýbrž „relativ“,³ jak říká pozdní Brentano, a relativy nepředpokládají existenci termínu relace.⁴ Abych mohl afirmovat či negovat čerta, nepotřebuji intencionálně in-existujícího „myšleného čerta“ jako korelát myšlení, nýbrž stačí realita *myšlení* čerta samého, resp. myšlení reálně čerta myslícího „subjektu“. Tvrdím-li „Čert neexistuje“ nepotřebuji korelativní stav věcí, nýbrž tvrdím, že soudím tak, jako by soudil ten, kdo čerta popírá s evidencí, tj. afirmuji čerta-evidentně-negujícího-posuzovatele, nikoliv intencionálně in-existujícího čerta, který se nějak „schovává“ v našich myslích. Čert jakožto součást tohoto relativu (tj. *čerta-evidentně-negujícího-posuzovatele*) je myšlen *modo obliquo* (nepřímo), ten, kdo popírá čerta, *modo recto* (přímo). Co přesně znamená evidence v případě výroků o faktické neexistenci předmětů však nechává Brentano otevřeno. Jeho strategie by však podle všeho musela sledovat jeho obvyklý výklad negace. „Evidence“ neexistence je popřením *evidence* opaku, tj. popřením evidence existence. V posledku je všechna řeč o ireálných intencionálních předmětech

¹ Tamt.

² Brentano, F., *Wahrheit und Evidenz*, cit. dílo, s. 139.

³ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II, dodatek, s. 217.

⁴ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II, dodatek, s. 158-172.

podle Brentana převeditelná na řeč o „konatelých“ příslušných intencionálních aktů.

Podle možnosti evidence a způsobu jejího založení lze rozlišovat i jednotlivé druhy poznání čili poznávajících soudů. Další descartovský motiv Brentanovy pozice spočívá v tom, že o evidenci je podle Brentana v přísném smyslu možno mluvit pouze tam, kde je evidence pravdivosti soudu *nepochybná* a v evidenci je založena i platnost nejvyšších logických principů. Tj. Brentano *popírá*, že by mohly existovat různé stupně evidence. V *P.e.S.* nechává Brentano zcela stranou výklad možnosti a evidence apriorních pravd, mezi které patří nejvyšší logické principy (zejména zákon sporu a zákon vyloučeného třetího), a věnuje se místo toho vysvětlení možnosti nepochybných asertorických (aposteriorních) soudů, tj. soudů, které jsou sice nepochybně pravdivé, to, co vyjadřují však neexistuje nutně. Ty jsou pro něj v *P.e.S.* důležité z metodologického hlediska. Podívejme se na příslušné vysvětlení.

2.4.3.1 Soud vnitřního vnímání a jeho bezprostřední evidence

Při popisu psychického fenoménu jsme již zmiňovali jeho evidenci jako znak, kterým se odlišuje od fenoménů fyzických. Každý akt vnějšího vnímání je zároveň mimochodem zaměřen na sebe sama (tj. je sekundárním předmětem pro vnitřní vnímání) a to v trojím ohledu – je vnitřním představováním, afirmativním sebepoznáním (evidentním soudem) a sebepocit'ováním.¹ Získáváme tak zvláštní druh soudů, soudů vnitřního vnímání, které jsou pro Brentana nanejvýš významným druhem *poznání*, neboť v něm je založena možnost veškeré psychologie spolu s eminentním významem, který jí brentanovská škola připisuje. Brentano a většina jeho žáků zastává názor, že postulací takto pojatého vnitřního vnímání je možné odstranit hrozbu nekonečného regresu. Ta totiž hrozí tehdy, jestliže je vnitřní vnímání chápáno jako výkon dvou numericky odlišných aktů, reflektovaného a reflektujícího, přičemž akt reflektující, o němž přeci také víme, je opět uvědomován dalším odlišným reflektujícím aktem atd. *in infinitum*. V Brentanově teorii je již každý akt sebevědomý, byť tato sebevědomost sama nemusí být zřetelně postřehována (apercipována), což je však dáno jen *původním zaměřením pozornosti* na primární předmět psychického fenoménu. Důležité pro Brentana je, že *každý* psychický akt může být díky vnitřnímu vědomí apercipován (zřetelně pozornostně postřehován). Na rozdíl od Descarta, pro kterého je evidence reflexe vzorem jasnosti (*clara perceptio*, *Klarheit*) a zřetelnosti (*distincta perceptio*, *Deutlichkeit*), je proto vnitřní vědomí u Brentana spíše vnitřním povědomím, které sice nepochybně postřehuje existenci svého předmětu (tak Brentano vykládá *jasnost*), nikoliv však zřetelnost jeho pojetí, tj. rozlišení všech částí, které jsou mu vlastní. Zřetelnost tudíž předpokládá vždy mnohost, kterou je třeba odlišit.

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II, s. 125-133.

V psychické činnosti je totiž vždy spoluobsaženo její evidentní vědomí. Oproti tomu však v případech, kdy je tato činnost složitější, nedochází vždy k tomu, že tyto komplikované momenty jasně v jednotlivostech rozlišujeme. Proto máme jakožto psychicky činní chvíli co do činění s konfuznějším, chvíli se zřetelnějším poznáním. Jak o tomto konfuzním, tak o zřetelném poznání však stejnou měrou platí, že je evidentní.¹

To, v čem je následně založena evidence vnitřního vnímání, je poznání *identity* vnímajícího a vnímaného aktu.

„K objasnění [povahy vnitřního vnímání] je třeba říci, že k bezprostředně faktickému poznání nestačí, aby byl objekt poznávajícího identický s poznávajícím, nýbrž že je zapotřebí, aby byla spolu s tím identita poznávajícího a poznávaného poznána. Jestliže někdo soudí, že existuje soudící člověk, došlo by samozřejmě ke sporu, kdyby byl jeho soud nepravdivý. Avšak kdyby soudící nic nevěděl o vztahu [identity] soudícího a toho, o čem soudí, tento spor jako kdyby pro něj neexistoval“²

Tato *uchopená* identita je právě tím, co znemožňuje omyl, jinými slovy řečeno: vnitřní vnímání je ve svých třech momentech nesamostatným momentem vnímaného psychického fenoménu, a proto musí být vždy afirmativní (negace by zde znamenala popření fundamentu, který vnitřní vnímání ze své vlastní povahy předpokládá k tomu, aby vůbec mohlo existovat, což je apriori vyloučeno).³ Vnímání je však vždy vnímání nějakého faktu a fakt ze své podstaty není nutný. Proto je vnitřní vnímání sice nutně pravdivé, tj. neomylně zachycuje, že něco existuje, netýká se však nutných „pravd“ (že něco existovat *musí*). Jelikož je každé vnitřní vnímání afirmativní, tj. postuluje existenci, jsou všechny jeho soudy z hlediska Brentanovy existenční teorie soudu afirmativní, a tedy *partikulární*, uvidíme, že apodiktické soudy jsou oproti tomu negativní, a tudíž *univerzální*.

Stejně tak jako v představách *konkrétního vnějšího* představování byly založeny (fundovány) *obecné* představy týkající se předmětů vnějšího smyslu (fyzických fenoménů), které se sice vztahují

¹ Brentano, F., *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*, Felix Meiner, Lipsko 1928, s. 4.

² Brentano, F., *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*, cit. dílo, s. 6.

³ Nasnadě je samozřejmě kritická otázka, jak vnímáme vnitřní vnímání samotné, pokud nepřipouštíme žádný další reflexivní akt. Na tuto otázku tato teorie může uvést jen to, že vnitřní vnímání vnějšího vnímání vnímá zároveň sebe samo. Fenomén sebevědomí tedy není v této teorii *vysvětlen*, nýbrž pouze *postulován* a přijat jako primitivní fakt. Výstižně tuto Brentanovu pozici popisuje na příkladu slyšení tónu Anton Marty, který byl sám jejím zastáncem: „... všechny tyto momenty vědomí: Představa tónu, sebe-představa (*Selbstvorstellung*), sebe-poznání (*Selbsterkenntnis*) a sebe-pocítování (*Selbstgefühl*) se vzájemně prostupují a jsou spojeny v nejvnitřnější reálnou jednotu“, Kastil, A. (ed.), *Psychologie nach Prof. Dr. Marty*, cit. dílo, s. 30. Tato pozice je samozřejmě napadnutelná jako evidenčně nepodložená.

na tentýž předmět, avšak některá jeho určení v apercepčním pojetí „vypouštějí“, a jsou tudíž vzhledem k vynechaným ohledům indeterminované, jsou v konkrétních afirmovaných představách vnitřního vnímání podle Brentana apercepčně založeny obecné představy („pojmy“) o psychických fenoménech. Právě řečené nám umožňuje přejít k druhému základnímu typu evidentních soudů, jimiž jsou soudy *apriorní* (apodiktické).

2.4.3.2 *Apodiktický soud, jeho evidence a význam pro deskriptivní psychologii*

Zatímco v *P.e.S.* Brentano povahu apodiktických soudů nechal otevřenu, záhy se jejich výkladu začal věnovat ve svých přednáškách, přičemž teorii, kterou vyvinul, nikdy neopustil.¹ V souladu s tradicí chápe Brentano apodiktický soud jako soud, který je názorný na základě rozboru obsahu obecné pojmové představy. Takové poznání lze taktéž označovat za poznání apriorní, neboť nezávisí na tom, zda obecným pojmům něco reálného odpovídá. (Pokud však pro tyto pojmy nárokuje status vět vědecké teorie, pak jim samozřejmě něco reálně faktického odpovídat musí, to však vyplývá z nároku přírodověd a „psychických“ věd jako takových, neboť ty chtějí objasnit reálnou psychickou a fyzickou skutečnost.) Pro Brentanovo východisko jsou typická následující určení: všechny obecné pojmy (představy) získáváme z konkrétního vnějšího či vnitřního *názoru* prostřednictvím apercipující abstrakce, anebo syntézou již získaných obecných pojmů. Všechny pojmy tudíž mají empirickou genezi, apriorní pojmy neexistují (Brentano tak v tomto bodě zastává důsledné protikantovské stanovisko). To platí i pro pojmy matematiky. Brentano např. vysvětluje empirické založení pojmu čísla následujícím způsobem:

*„Když vnímáme a navzájem odlišujeme předměty, často zjišťujeme, že se jeden s druhým spolu v obecném hledisku shodují. Když je společně kolektivně uchopíme, pak dostaneme cosi, co obsahuje jako část jeden a zase jeden předmět téhož pojmu a co se z nich skládá. Tento celek jakožto skládající se z těchto částí nazveme „dva“. Stejně tak můžeme tentýž pojem, jenž je realizován v obou předmětech, nalézt realizovaný v předmětu, který se od obou zmiňovaných liší, a pak můžeme kolektivně spoluzahrnout i tento exemplář. Nové kolektivum se pak ukáže jako 2 a 1 a nazveme jej „3“. Postupujíc tímto způsobem, docházíme k novým a novým species čísel, a díky tomu i k obecnému pojmu čísla.“*²

Všechny vědy, ať již empirické či deduktivní, musí podle Brentana vycházet z *faktu* názorné danosti předmětů vnímání, na nichž se abstrakce zakládá. To však nijak nevylučuje možnost

¹ „Negativní povahu všeho apriorního, apodiktického poznání (všech axiomů) přijal Brentano již v roce 1874 s veškerou žádoucí evidencí.“; Kraus, O., Anmerkungen des Herausgebers, in: Brentano, F., *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*, cit. dílo, s. 134, poznámka 23.

² Brentano, F., *Versuch über die Erkenntnis*, s. 52.

apriorních věd. Zatímco empirické vědy stanovují obecné kauzální souvislosti mezi typem příčiny a typem účinku, na základě zobecněného pozorování, přičemž jejich závěry mají vždy pouze pravděpodobnostní, induktivní platnost, přihlíží apriorní vědy ve svých axiomech pouze k obecnému pojmu čerpanému z názoru a na základě evidence sporu vylučují ta určení obecné pojmové představy, která jsou s ním neslučitelná. Všechny apriorní soudy jsou tedy čistě soudy o nemožnosti a vzhledem k tomu, že v apriorních vědách nehraje podle Brentana indukce žádnou roli, nemá smysl jejich tvrzení pokládat za *empiricky platné*. Jelikož ten, jehož soud se shoduje s evidentním soudí správně a ten, kdo soudí opak nesprávně, má v jistém smyslu tudíž Brentano pravdu, když se brání později vznesenému „nařčení“ z psychologismu. V dodatcích k *P.e.S.* k tomu v roce 1911 poněkud hořce dodává:

„Dnes vidáme, jak mnozí zneužívajíce svéráz evidence zaměňují logickou platnost s genetickou nutností myšlenky týkající se jednotlivce, či celého lidského druhu, oproti tomu jsem jak ve svých přednáškách, tak ve svých spisech vždy naprosto přesně rozlišoval mezi zákonitostí ve smyslu přírodní nutnosti a ve smyslu správnosti (Korrektheit) nějaké činnosti. Nikdo přede mnou a po mně (včetně Husserla) o tom nehovořil tak jasně a s takovým důrazem, jako já.“¹

Vrátíme-li se zpět k Brentanovu pojetí apriorních soudů, pak lze snadno postřehnout, že chápání apriorních soudů jako soudů o nemožnostech je důsledkem již předvedené teorie soudu. Zatímco rozdíl singulárního a obecného soudu je rozdílem matérie, rozdíl partikulárního a univerzálního soudu je rozdílem kvality soudu. Partikulární soudy kladou existenci, soudy univerzální pouze vylučují výjimku a žádnou existenci nekladou. Vzhledem k tomu, že apriorní poznatky mají podle Brentana formu univerzálního soudu, mohou je ve vlastním smyslu tvořit pouze soudy *negativní*. S odvoláním na Leibnize však Brentano konstatuje, že výjimka není v jejich případě vyloučena pouze fakticky (výjimka neexistuje), nýbrž absolutně (výjimka nemůže existovat), a to na základě bezprostřední evidence sporu, ke které její připuštění vede.

Brentano udává příklad ilustrující jeho pojetí založení apriorních věd v obsahu obecného pojmu. Udaný příklad se týká vizuální oblasti.

Říkám-li například „Co je červené, je barevné“ či, což je totéž, „Nebarevná červeň není možná“, musel jsem ze všeho nejdříve vidět něco červeného, apercipovat v něm pojem červeného a barevného a na tomto základě vyřknout s apodiktickou evidencí soud: „Neexistuje nic červeného, jež není barevné“.²

Zatímco v případě bezprostřední asertorické evidence hovoří Brentano o názorné identitě

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. II., s. 181.

² Brentano, F., *Versuch über die Erkenntnis*, cit. dílo, s. 54.

poznávajícího a poznávaného, v případě bezprostředně apriorních soudů se jedná o *názor zahrnutí jednoho určení* v druhém, tj. o názor speciálního vztahu části a celku, jež můžeme charakterizovat jako neodlučitelnost.

„... [Apriorní soudy] jsou soudy, které jsou negativní a něco zavrhuji jakožto nemožné. Když poznám, že jedno určení je obsaženo v jiném, poznám také, že je nemožné, aby tomu, čemu prvé určení přináleží, scházelo určení druhé.“¹

Tento přístup nabízí možnost, jak se vyhnout některým hypostatickým tendencím adekvační teorie. Namísto stavu věcí, jímž by zde byla nemožnost bytí x, je zde pouze evidence sporu, která motivuje reálný akt popírání.

I sama platnost zákona sporu je založena v evidenci a tato evidence je založena v pojmech. Jestliže vnímáme a na základě apercepce ustanovíme pojmy soudu, předmětu a kvalit soudu, pak zpřítomněním těchto pojmů dospějeme k evidenci toho, že *navzájem protikladné soudy nemohou být oba evidentní*, čili že jestliže jeden soud popírá předmět, který druhý tvrdí, nemohou být oba evidentní. Při zohlednění pojetí pravdy jako shody s evidencí tak získáme brentanovskou formulaci zákona sporu – navzájem protikladné soudy nemohou být oba *pravdivé*. Podle Brentana je také evidentní, že každý soud se buď shoduje s evidentním soudem, anebo se s ním neshoduje, což lze opět příslušně přeformulovat na zákon vyloučeného třetího, podle nějž je každý soud buď pravdivý či nepravdivý.²

Pojetí univerzálních apriorních soudů jako negativních soudů o nemožnosti může mít zajímavý dopad na bolzanovskou otázku po tom, zda každému psychickému fenoménu musí odpovídat předmět. Musí být každá evidence evidencí danosti *předmětu* v názoru? Zdá se, že ne. Právě jsme viděli, že negativní univerzální soudy nekladou žádnou existenci, neříkají, že něco je (nevypovídají nic o existenci) a podle Brentana neříkají ani nic o podstatném mětí se tak a tak (nevypovídají nic o esenci), nýbrž říkají, že něco se nutně nemá tak a tak, tj. není. Tento přístup lze rozvinout při reduktivním přístupu k pravdivosti univerzálních apriorních soudů. Podle pozdního Brentana nemohu tudíž říci, že v soudu kulatý čtverec existuje jako předmět představy „jaksi“ existuje kulatý čtverec, přičemž je jako korelát soudu uchopena nemožnost jeho bytí (hypostatická varianta), popř. že se vztahuji ke kulatému čtverci v evidenci jeho nemožnosti (reduktivní varianta), mohu říci jen to, že existuje evidentní *popření* (či spíše evidentně soudící „popíratel“) zahrnutosti pravých úhlů v pojmu čtverce (a kdo by jej připustil, přiznal by, že nechápe jaká určení jsou v pojmu čtverce

¹ Brentano, F., *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*, cit. dílo, s. 9.

² K formulaci zákona sporu viz Brentano, F., *Wahrheit und Evidenz*, cit. dílo, s. 64 a také Kastil F., *Die Philosophie Franz Brentano*, cit. dílo, s. 200 a Chisholm R., *Brentano and Meinong Studies*, cit. dílo., kap. 2.

zahrnuta), tj. existuje obecně platné negování kulatého čtverce, nikoliv kulatý čtverec, který je negován, a fakt jeho nebytí. Obdobně se to má se všemi apriorními poznatky.¹ Původní reduktivní tendence vyúsťuje v nové řešení. Velmi záhy dospěl Brentano k tomu, že velké množství jmen figurujících v soudech (tj. pro Brentana v existenčních soudech) jsou pouze jazykem sugerovaná fiktivní jména nemístně fingující bytí posuzovaného předmětu. Jak jsme viděli, rozšířil Brentano tento svůj náhled z analýzy problému nemožných apriorních předmětností na celou oblast intencionálně in-existujících předmětů a soudů v nich založených.

Právě řečené má silný dopad na chápání projektu Brentanovy deskriptivní psychologie. Píše-li Brentano na začátku *P.e.S.*:

*“Název, který jsem své knize dal, vystihuje jak její předmět, tak její metodu. Moje psychologické stanovisko je empirické, jen zkušenost je mi učitelkou. Jsem však spolu s ostatními mysliteli přesvědčen, že toto stanovisko je zcela slučitelné s jistým ideálním náhledem.”*²

určuje se nyní i smysl mluvy o ideálním náhledu, stejně tak jako Brentanova představa o metodě deskriptivní psychologie: pojmy³ psychických fenoménů získané apercepce v asertorické evidenci vnitřního vnímání jsou následně zpřítomněny v názorném pojmovém rozboru, který stanovuje evidentní apriorní principy vyjadřující vztahy fundace psychických fenoménů prostřednictvím negativních soudů o nemožnostech.

Pouze dvojí bezprostřední evidence soudů, kterou Brentano uznává, tj. partikulární (asertorická) evidence soudu vnitřního vnímání a univerzální (apriorní) evidence soudu zamítajícího možnost některých komplexních předmětů, vede k otázce po epistemickém statusu soudů vnějšího vnímání a všech soudů, které jsou v něm založeny.

2.4.3.3 Epistemický status vnějšího vnímání

Několikrát jsme se již zmiňovali o tom, že vnímání je pro Brentana vždy již soudem, který afirmuje či neguje svůj předmět. Evidenci však Brentano přiznává pouze vnitřnímu vnímání psychických fenoménů. Jak se to však má se základními fenomény vnějšího vnímání, které máme obvykle na

¹ Jistý osvobozující potenciál, který tato teorie slibuje, pěkně popsal Oskar Kraus ve svém úvodu k Brentanovu *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*: „Sám za sebe mohu říci, že omyl v přijetí ireálií, ideálních předmětů atp. jsem nejprve pochopil na příkladu těchto „věčných pravd“. Tzv. „objektivita“ poznání, jeho obecná platnost a absolutnost je zcela zaručena, jestliže apodikticky nahlížíme, že ten, kdo je popírá, nemůže soudit správně. Co víc bychom chtěli?“, tamt., s. XXVII.

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I., s. 3.

³ Samozřejmě, že i ideální pojmy jsou podle pozdního Brentana jazykové fikce převeditelné na rozmanité deskripce různými způsoby intencionálně mínících „myslitelů“.

mysli, když hovoříme o smyslovém vnímání? Právě tyto fenomény nám přeci mají zpřístupňovat realitu kolem nás a zakládat její poznání, jsou proto nanejvýš filosoficky důležité.

V zodpovězení těchto otázek z hlediska Brentanovy pozice se stává patrné ta část Brentanovy deskriptivní psychologie a nauky o poznání, která čerpá z raně novověkých racionalistických (konkrétně karteziánských) a empirických nauk. Vnější vnímání staví Brentana před úkol vyjasnit jak descartovský problém evidence bezprostředního smyslového vnímání, tak humovský problém platnosti smyslovým vnímáním zprostředkovaných poznatků o empirii.

Brentanovo karteziánské východisko se naplno projevuje hned v první oblasti. Brentano souhlasí s descartovským argumentem snu. Vnější smyslové vnímání nijak nezaručuje a ani nemůže zaručovat existenci svého předmětu, neboť vnější vnímání nezaručuje v evidenci poznání kauzality, která jej vyvolává (mezi vnímáním a příčinou vnímání není vztah nahlédnutelné identity).¹ Jestliže je u asertorických soudů zaručenost existence jejich předmětů momentem jejich evidence, platí, že vnější vnímání evidenci radikálně postrádá. A jestliže je pravda (*Wahrheit*) založena v takto chápané evidenci, nenáleží vnějšímu vnímání pravda a nelze je v přísném slova smyslu označovat německým slovem *Wahr-nehmen*. Brentanova pozice tak stojí před klasickým problémem samotné existence vnějšího světa, kterou klade jako otázku po existenci na existenci vědomí nezávislého *prostorového* světa.

Je nanejvýš pozoruhodné, jak málo se Brentano problémem, který většina karteziánsky motivovaných filosofii považuje za jeden z ústředních, věnuje a jak málo jej řeší jeho doboví přívrženci (zejména jeho žáci a zároveň vydavatelé jeho díla O. Kraus a A. Kastil, kteří obhajobě Brentanovy nauky věnovali veškeré své síly) a konečně, jak málo se mu věnuje sekundární literatura. Z roztroušených zmínek u Brentana² a drobné pasáže z knihy Alfreda Kastila *Die Philosophie Franz Brentanos* lze usoudit následující: jelikož Brentano odmítal důkazy boží existence a nemůže se tedy jako Descartes odvolat na boha jakožto ručitele reálné existence a poznatelnosti světa vnějšího vnímání, musí Brentano v posledku pokládat existenci reálného vnějšího světa za *hypotézu*. Jestliže je však i hypotézou opačné tvrzení, vzniká otázka, jakou z možností přijmout? K tomu A. Kastil ve zmiňované pasáži uvádí:

„Proč bychom neměli mezi mnohými transcendentními pojmy, které se nám nabízejí, nalézt žádné, u nichž je předpoklad, že jim něco ve skutečnosti odpovídá, způsobilý k vysvětlení již zjištěného faktu a která myslitelné alternativní hypotézy nekonečně překonává? A tak se to vskutku také má.

¹ O neevidentnosti vnějšího vnímání mluví Brentano na mnoha místech. K jeho zdůvodnění neidentitou vnímání a jeho příčiny viz např. Kastil, A., *Die Philosophie Franz Brentanos*, cit. dílo, s. 194-196.

² Viz zejména Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv.I., s. 138-140.

*Hypotéza třídimenzionálního světa činí fyzické fenomény a jejich řád nesrovnatelně pochopitelnějším než hypotéza opačná. Tento předpoklad je základem všech přírodních věd, a kdybychom tento úsudek na transcendentno zamítli, celý tento základ by byl ztracen. Stejně tak je zcela oprávněný transcendentální úsudek, který nás vede k přijetí psychických individualit, lišících se od naší, a zejména k přijetí množství lidských duševně prožívajících bytostí.*¹

Předpoklad na vědomí nezávislé prostoročasové reality světa působícího na smyslové orgány a vyvolávajícího fyzické fenomény vnějšího vnímání, k jehož odmítnutí nelze podle Brentana najít racionální důvod, byl pro Brentana a jeho školu tak samozřejmý, že se nad možnými problémy, které se tu ukazují, příliš nepozastavovali. Takováto pozice však vede k *dvojímu* zásadně odlišnému pojmu předmětu. Prvním pojmem je pojem intencionálního předmětu, druhým je pojem předmětu reálného, o sobě jsoucího. Zatímco intencionální předmět je „imanentní“, byť imanencí se tu v protikladu k transcendenci často míní jen to, že jde o předmět intence, reálný předmět vnějšího (nikoliv vnitřního) vnímání jakožto součást mimo vědomí jsoucí prostoročasové reality je transcendentní a je myslitelný jen nevlastním způsobem. Očividně se tu otevírají známé problémy reprezentačních teorií.

Status intencionálního předmětu smyslového vnímání je proto v Brentanově filosofii v určitém ohledu ambivalentní. Vnější vnímání je na jednu stranu „kotvou“ do transcendentní reality, na druhou stranu se vztahuje k imanentnímu intencionálnímu smyslovému předmětu (k fyzickému fenoménu). A právě v teorii smyslového předmětu se ukazuje vázanost Brentanova východiska na některé klasické argumentace empiristů. Smyslové počítky, které jsou pro Brentana *předmětem* intencionálních aktů smyslového vnímání, totiž podle Brentana reálně neexistují. Soudy tvrdící realitu předmětu smyslového vnímání jsou tedy nejen slepé (podstatně neevidentní), nýbrž i *mylné* a to též podstatně.² Mladý Brentano má za to, že existují pouze fenomenálně, pozdní Brentano v souladu se svou teorií zamítá i jejich „fenomenální“ existenci jako jazykem sugerovanou fikci a redukuje je na bytí intencionálního „vnímatele“.³

Jelikož smyslové počítky (a to včetně subjektivních perspektiv tvarů a velikostí) reálně neexistují, vzniká otázka, jak vysvětlit poznání reálna, v němž nás smyslové vnímání „ukotvuje“. Tuto složitou otázku a Brentanovu pozici k ní zde nemůžeme ani zdaleka řešit celou. Poukážeme velmi obecně pouze na jednu vrstvu poznání reálného, které spočívá v poznání reálného prostoru, a tento postup zobecníme. Byť smyslové kvality samy o sobě neexistují, platí podle Brentana, že „*počitek je*

¹ Kastil A., *Die Philosophie Franz Brentanos*, cit. dílo, s. 239.

² Kritika evidence vnějšího vnímání, kterou ve svých dodatcích k *Logickým zkoumáním*, nabízí Husserl, je, jak oprávněně poznamenává v úvodu ke svém vydání *P.e.S.* O.Kraus, jistým nedorozuměním.

fundamentální představou reálných fyzických fenoménů (předmětů)“¹, všechny druhy smyslového vnímání nám podle Brentana totiž *původně kvalifikují* různorodá prostorová místa, čili všemu smyslovému náleží lokalizace, ve všem smyslovém je neoddělitelně spoludána „fenomenální“ prostorovost.² Podle Brentana odhalují všechny smysly prostorovost v *homogenním* smyslu, pro což svědčí i vzájemné pronikání smyslových kvalit jednotlivých smyslů v kvalifikujících určeních prostorovosti (jíme např. studené jídlo, počítky dvou smyslů se pronikají v *tomtéž* prostorovém tělese) a lokalizace polí samotného vnímání v těle (např. zrakové pole je v těle lokalizováno nad polem chuti, tj. vzájemná lokalizace je v témže prostoru atd.). Tuto prostorovost (*Raumlichkeit*) dále Brentano identifikuje s tělesovostí (*Körperlichkeit*). Počítkové kvalifikace prostorových míst jsou *zároveň* smyslovými kvalifikacemi těles, která tato místa zaujímají. Již původně nám tak vnímání podle Brentana dává uspořádaný názorný systém relací (odstupů těles v kvalitativně „vyplněném“ trojdimenzionálním prostoru). Byť prostorové představy smyslových vjemů dávají pouze prostor „fenomenální“, *je* v tomto prostoru na základě hypotézy spoludán prostor reálný. Jestliže se např. někdo blíží, *fenomenálně* se zvětšuje, *reálně* však nikoliv, obdobné rozdíly lze nalézt i v akustické prostorovosti atp. Ve fenomenálním prostorovém určení je tu na jeho základě spolumyšleno určení reálné, které se s prvním neshoduje. Tentýž rozdíl platí pro názor prostoru v celku. Na základě analogie k *názornému* smyslovému vnějšímu vnímání jsme podle Brentana nakonec schopni uchopit systém již nenázorných reálných prostorových vztahů vnějšího světa.³

Obdobné strategie rozvíjí Brentanův realismus i pro výklad vztahu prožívaného a reálného času (byť ontologicky se čas od prostoru radikálně liší). Všude je patrné, že Brentano se snaží pojmout

³ Podle pozdního Brentana neexistuje vnímaná modrá barva, nýbrž modrou barvu vnímající vnímatelé. Intencionální předměty a tvrzení jejich existence původně vyjadřují synsématické výrazy, které díky jazyku hypostazujeme ve fiktivní jména. Otázka „existuje modrá barva“ je nesmyslná, otázka „existuje vnímatel vnímající modrou barvu“ či lépe řečeno „vnímající modře“ smysluplná je a je to otázka po *reálném* bytí vnímatele. Stejně tak se podle Brentana neliší červená od modré, nýbrž ten, kdo vnímá červenou od toho, kdo vnímá modrou barvu, tj. jejich reálné bytí, nikoliv fenomenální bytí fenomenálních barev „o sobě“. Stejně tak podle Brentana *nemá smysl* z toho, že někdo vnímá modrou barvu dovozovat, že *je* modrý apod., jak to obhájí fenomenální existence barev v dovádění opačné teze *ad absurdum* činí – vnímatel takřkajíc vnímá modře, z toho přece neplyne, že je modrý, ledaže počítky hypostazujeme a nakládáme s nimi jako s věcmi. Jazykové fikce se nám však v psychologii smyslového vnímání a v jiných vědách hodí, neboť naše řeč by bez nich byla neobyčejně komplikovaná a zdlouhavá..

¹ Brentano, F., *Deskriptive Psychologie*, Meiner, Hamburg 1982, s. 139.

² Brentano, F., *Deskriptive Psychologie*, Meiner, Hamburg 1982, s. 104.

³ Celou právě předvedenou teorii dokládá na základě Brentanových manuskriptů A. Kastil in: Kastil, A., *Die Philosophie Franz Brentanos*, cit. dílo, s. 163-165. Kastilova kniha je v této pasáži víceméně reprodukcí a parafrází Brentanových rukopisů, jejichž výbor tvoří knihu Kastilem editovanou knihu Brentano, F., *Versuch über die Erkenntnis*, F. Meiner, Lipsko 1925.

vztah transcendence nenázorně reálného světa vůči intencionálně danému na základě usuzované *analogie*, v níž na základě zkušenosti a experimentů představově a soudově opouštíme omyly našeho „slepého“ smyslového vnímání. (Odtud častá mluva Brentana a jeho žáků o tom, že reálnému světu náleží tzv. „*Zeitähnlichkeit*“ a „*Raumähnlichkeit*“.)¹ Pro odmítnutí této analogie máme podle Brentana stejně tak malý důvod, jako pro odmítnutí reálné existence světa jako takového. Díky tomu, že k reálnu dospíváme pouze skrze smyslový názor, jsou některé jeho aspekty nepoznatelné (podle Brentana sem patří např. *absolutní* prostorová a časová určení, která nejsou skrze názor konkrétně uchopitelná), v rámci těchto omezení daných konečnou povahou lidského poznávání však reálnu uchopitelné je.

Na podkladě takto uchopeného reálného světa rozvíjí Brentano následně teorii indukce, která stanovuje zákony koexistence a sukcese reálných sil (pro jejichž přijetí máme podle Brentana podklad ve zkušenosti),² jimiž na nás a na sebe navzájem vnější (tělesový) svět působí. V *P.e.S.*, jejímž hlavním předmětem je ustanovení psychologie na deskriptivním základě se Brentano teorii indukce takřka nezabývá. Ve svých přednáškách ji však dlouhodobě rozvíjel. Zejména mu šlo o vyvrácení Humovy skepse týkající se pojmu kauzality. Humův argument o teoretické neoprávněnosti předpokladu uniformity průběhu minulých pozorovaných případů pozorování argumentuje z premisi možnosti absolutní nahodilosti, *absolutní* nahodilost (nulová pravděpodobnost) je však sporný pojem.³ Jestliže přijmeme indukci, která nikdy neposkytuje jistotu, nýbrž jen pravděpodobnost, jako teoreticky platný postup, můžeme na ní podle Brentana aplikovat matematický pravděpodobnostní počet. U některých případů zákonů, které jsme nesčíslněkrát bez falzifikace pozorovali, se tak pravděpodobnost *limitně* blíží absolutní jistotě, nikdy ji však nedosahuje, což pro empirické poznání ale zcela stačí.⁴

Brentanův přístup, který dobře dokládá jistý paradox v teorii poznání (na jedné straně nereálnost kvalitativních aspektů fyzických fenoménů, na straně druhé přírodní vědy jako kvantifikující metody užívající vědy o realitě) a který sehrál tak důležitou motivační roli ve filosofii Edmunda Husserla, jenž toto východisko od svého učitele dobře znal, výstižně vystihují následující citáty. Přestože jsme je již z části uváděli, stojí je uvést opakovaně, neboť se zde osvětlují z nové

¹ Je zjevné, že Brentano se drží tradičního novověkého učení, že východiskem poznání reálna je kvalifikovaná tělesová *prostorovost*, nikoliv smyslové kvality (barvy, zvuky, hmatové počítky), jež pro nás tuto prostorovost kvalifikují. Na rozdíl např. od Descarta však neidentifikuje fenomenální prostorovost s *res extensa*, nýbrž postuluje mezi obojím „pouhou“ podobnost.

² Kastil, A., *Die Philosophie Franz Brentanos*, cit. dílo, s. 223-230.

³ Brentano, F., *Versuch über die Erkenntnis*, cit. dílo, s. 123.

⁴ Brentano, F., *Versuch über die Erkenntnis*, cit. dílo, s. 160-183.

souvislosti:

„Viděli jsme, že fenomény tzv. vnějšího vnímání nelze v žádném případě ani zprostředkovaně zdůvodnit jako pravdivé a skutečné; ba že ten, kdo by je důvěřivě pokládal za to, za co se vydávají, dospěje na základě souvislosti jevů k omylu. Tzv. vnější vnímání není tedy přísně vzato vnímáním...¹

Přírodní věda je věda, která se pokouší vysvětlit následnost fyzických fenoménů normálních a čistých (zvláštními psychickými stavy a ději neovlivněných) smyslových vjemů na základě přijetí působení světa na naše smyslové orgány; světa, který se prostorově-analogicky rozprostírá ve třech dimenzích a časově-analogicky probíhá jedním směrem.“²

A jelikož za předmět vědy přirozeně označujeme to, pro co přímo a výslovně stanovuje zákony, nemyslím, že bych se mýlil, přijmu-li, že i v definici přírodní vědy jako vědy o fyzických fenoménech je často s tímto názvem spojován pojem sil prostorově-analogicky rozprostraněného a časově-analogicky probíhajícího světa, které svým působením na smyslové orgány vyvolávají počítky a vzájemně se ve svém působení ovlivňují a pro něž přírodní věda zkoumáním stanovuje zákony koexistence a následnosti.³

2.5 Stručné shrnutí výsledků

Doposud jsme prošli základní rysy Brentanovy teorie soudu. Soud je reálný psychický fenomén, který je fundován ve fenoménu představy, má nepropoziční obsah v tom smyslu, že zatímco všechny subjekt-predikátové struktury jsou záležitostí gramatické úrovně vyjadřování, vlastní forma soudu je existenční. Brentano rozlišuje dva typy soudové síly – pozitivní a negativní. Poukázali jsme na některé problémy týkající se teorie pravdy jako shody a na původní zavedení mnoha různých druhů pouze představovaných, ireálných předmětností, kterým náleží pouze intencionální in-existence. Jejich soudové afirmování a negování pak vede k otázce po vlastním korelátu soudu. Tuto otázku nejprve Brentano rozhodl kladně a zavedl specifické ireálné obsahy soudu (matérie soudu), jimiž jsou existenční „stavy věcí“. Na tuto fázi vývoje jeho teorie navázali, jak uvidíme, různým způsobem jeho žáci A. Marty, A. Meinong a E. Husserl. Naznačili jsme také postupný důraz na pojem evidence, který byl motivován problémy adekvátního pojetí pravdivosti při přijetí takovýchto stavů věcí, a ukázali jsme základní typy evidence, které Brentano uznával, a některé argumentace jdoucí proti zavedení speciálních předmětných korelátů soudů, které sám Brentano v jisté fázi svého vývoje inicioval.

Krom řečeného se však na pozadí Brentanovy teorie intencionality rýsuje další závažná

¹ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv. I., s. 128

² Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv.I, s. 138.

³ Brentano, F., *P.e.S.*, cit. dílo, sv.I, s. 139.

problematika. Při srovnání Bolzanovy a Brentanovy teorie jsme poukázali na to, že Brentanovo klasické pojetí je původně dvoučlenné: akt se intencionálně vztahuje k předmětu, předmět intencionálně in-existuje v aktu. Jak však, pokud někdo, tak jako mnozí Brentanovi žáci, zastává toto východisko, přesně vysvětlit konkrétní zaměřenost aktu na předmět, tj. to, že akt intenduje ten, a ne nějaký jiný předmět? A jak konkrétnost zaměřenost aktu vysvětlit u obecně zaměřené intencionality? Co a jak v představové intencionalitě soudu zaměřenost na předmět zajistí. Intencionální předmět sám? Někaký aspekt aktu? Při vší mluvě o intencionalitě nedává Brentano na tuto otázku v *P.e.S.* žádnou jednoznačnou otázku a byli to opět někteří jeho žáci, kteří se tím, že se ji pokoušeli zodpovědět, Brentana poněkud překvapili. I zde se do popředí postupně dostává Bolzanova teorie a i zde se vůči ní Brentano nakonec vymezuje negativně. Hlavním představitelem směru, který Brentanovo pojetí soudu a jeho fundování v představách rozvinul v konfrontaci s právě uvedeným problémem, byl, jak doložíme, Kazimierz Twardowski.

3 Twardowski

3.1 Twardowského reformulace Brentanova pojetí intencionality představ

Byť Kazimierz Twardowski (1866-1933) není dnes známou postavou, jeho vliv na filosofii 20. století byl značný. Narodil se ve Vídni, kde získal vzdělání. Ve Vídni také studoval od roku 1885-1891 filosofii (v roce 1891 zde obhájil svou dizertaci o Descartovi). Nelze nezmínit dva výrazné učitele, jejichž vliv je v jeho díle patrný: Franze Brentana a Roberta Zimmermanna¹ (1824-1898). Zimmermann, který se narodil a zemřel v Praze, kde také dlouhou dobu působil jako profesor a děkan filosofické fakulty, a to až do roku 1861, kdy získal profesuru filosofie ve Vídni, byl žákem a propagátorem Bernarda Bolzana (a také Herbarta). Bolzano mu do opatrování svěřil část své pozůstalosti. Zatímco Brentano poskytl Twardowskému filosofický rámec jeho nauky, Zimmermann, který byl vedoucím jeho dizertace, jej inspiroval ke studiu Bolzana, což vedlo k inovacím Brentanovy nauky o představové a soudové intencionalitě. Skloubení těchto vlivů se jasně ukazuje v Twardowského nejznámějším díle *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen*, které vyšlo v roce 1894.² Twardowski posléze získal profesuru ve Lvově a svou další činností v podstatě založil polskou filosofii 20. století. Mezi jeho žáky patřil jak fenomenolog Roman Ingarden, tak na logiku a formální ontologii zaměřený myslitelé jako Jan Łukasiewicz (1878–1956), Kazimierz Ajdukiewicz (1890–1963) a Tadeusz Kotarbiński (1886–1981), díky čemuž je Twardowski považován za zakladatele tzv. Lvovsko-Varšavské školy. (Do ní lze zařadit i Łukasiewiczovy varšavské žáky Stanisława Leśniewského (1886–1939) a Alfreda Tarského (1901–1983).) V dalším se zaměříme na vybraná témata Twardowského hlavního spisu. Pomijíme však roli, kterou Twardowski hrál v obnovení zájmu o formální ontologii, neboť toto téma by si zasluhovalo spíše samostatné pojednání a příliš by nás odvedlo od problémů deskriptivní psychologie, v jejímž rámci teorii soudu sledujeme.

3.1.1 Odlišení obsahu a předmětu představy

Již název Twardowského spisu *Nauka o obsahu a předmětu představ* dává jasně najevo, o jaké

¹ Jedním z kurióznějších momentů zrodu rakouské filozofie 19. století, jež zasáhla do vývoje moderní filosofie, představuje vliv Zimmermannovy učebnice *Philosophische Propädeutik für Obergymnasien* (první vydání Wilhelm Braummüller, Vídeň, 1851, následovala ještě reedice v roce 1860), do níž Zimmermann převzal bez udání autora mnohé nauky Bolzanova vědosloví (Bolzanovi byla dekretem Františka I. zakázána pedagogická činnost, a využití jeho díla pro výuku bylo tedy *de jure* nemožné. Zimmermann proto použil své jméno a Bolzana jím „zastřešil“). Ducha Bolzanovy antipsychologické a antiidealistické filozofie tak nic netušíce vstřebávaly celé generace rakouských gymnaziálních studentů.

² Twardowski, K., *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen*, A. Hödler, Vídeň, 1894. Dále citováno pod zkratkou *Inhalt*.

rozlišení Twardowskému jde. Není to však jediná důležitá inovace, s kterou se lze v tomto krátkém díle setkat. Občas bývají zmiňována slova známého amerického interpreta rakouské a německé filosofie J. N. Findlaye o tom, že toto dílo je „*nepochybně jedním z nejzajímavějších pojednání v oblasti moderní filosofie, jež je jasné, stručné a překvapivě bohaté na myšlenky*“.¹ S tímto hodnocením lze v celku souhlasit. Rozlišení obsahu a předmětu představy a soudu je však jednou z nejdůležitějších myšlenek našeho myslitele, a proto u něj začneme.

Twardowski zmiňované rozlišení „přejímá“ přímou citací z Höflerovy a Meinongovy filosofické propedeutiky pro rakouská gymnázia, jež měla v podobném duchu nahradit starší knihu Zimmermannovu, kde na sedmé straně čteme následující:

„1.) To, co jsme nazvali obsahem představy a soudu, se nachází právě tak v subjektu, jako akt představy a soudu. 2.) Slova „předmět“ a „objekt“ se užívají ve dvojím smyslu: na jedné straně pro to, co existuje o sobě ... a na co se takřkajíc zaměřuje naše představování, na druhé straně pro psychický obraz onoho reálného, který se nachází „v“ nás a který se mu více či méně blíží, přičemž tento kvazi-obraz (přesněji řečeno znak) je identický s obsahem, který jsme zahrnuli pod bod 1. Tento obsah představování a souzení (jakož i cítění a rozhodování) se také nazývá imanentním či intencionálním objektem, čímž je odlišen od předmětu či objektu, jenž je pokládán za nezávislý na myšlení.“²

Byť se díky tomu občas říká, že rozlišení obsahu a předmětu bylo ve „fenomenologické tradici“ zavedeno již před Twardowského naukou, není to pravda.³ Höfler s Meinongem se jen odvolávají na Brentanovo rozlišení. Všechny psychické fenomény mají podle Brentana středního období svůj imanentní předmět, některé nám však díky vztahu analogie umožňují se nevlastním způsobem vztáhnout k o sobě jsoucímu reálnému předmětu. Imanentnímu předmětu říká Brentano často *obsah* intence, aby jej odlišil od intence jako aktu a reálného předmětu. Vztah mezi intencionálním a (vnějším) reálným předmětem Brentano, jak jsme říkali, řeší spíše sporadicky. Pro Brentana nespadá tento vztah do oboru deskriptivní psychologie, nýbrž spíše do oboru teorie poznání. To čemu tedy říká Meinong s Höflerem obsah aktu je brentanovský intencionální předmět. Podobně jako u Brentana je i u raného Meinonga s Höflerem vnější reálný objekt z deskriptivní psychologie víceméně vyřazen, psychologie se zabývá především „vlastními“ předměty intencí, tj. intencionálně in-existujícími předměty. Psychologii tedy stačí dvoučlenná struktura intence – intencionální

¹ Findlay, J.N., *Meinong's Theory of Objects and Values*, Oxford: Clarendon Press, 1963, s. 8.

² Meinong, A., Höfler, A., *Logik. Unter mitwirkung von dr. Alexius Meinong verfasst von dr. Alois Höfler*, F. Tempsch, Vídeň 1890, §6., s. 7. Dále jen *Logik*.

³ Pro přesvědčivé doložení této teze pro Brentana viz Chrudzimski A., *Gegenstandstheorie und Theorie der Intentionalität bei Alexius Meinong*, cit. dílo, kap. 3.

předmět.

„Kvůli rozlišení od předmětu či objektu, který pokládáme za nezávislý na myšlení, nazýváme obsah představování a souzení (a také citění a vůle) imanentním či intencionálním objektem těchto psychických jevů. Tento předmět je vždy tím, co máme na mysli v logice a psychologii, pokud má být zkoumán nezávislé na metafyzických a gnoseologických naukách o věci o sobě.“¹

Twardowského pojetí obsahu a předmětu je naproti tomu výrazně jiné a v jistém smyslu není dobře patrné, proč se Twardowski na Höflera s Meinongem vůbec odvolává. Podle Twardowského, jak budeme mít ještě možnost ukázat, má *každá* intence vlastní *intencionální* předmět. Tento intencionální předmět tudíž zaujímá místo Brentanova předmětu imanentního. Obsah intence se naproti tomu stává momentem (nesamostatnou částí) intencionálního aktu a v původním intencionálním zaměření není intendován jakožto primární předmět. Oproti Brentanově tendenci pokládat intencionalitu za dvoučlennou strukturu, která se může občas rozšířit na tříčlennou „přidáním“ externího reálného předmětu, je tedy Twardowského pojetí intencionality v deskriptivní psychologii podstatně *trojčlenné* a tatáž trojčlennost se promítá i do intencionality soudu. Zavedení, obhajobě a aplikaci této struktury věnuje Twardowski prvních 47 stran, tj. necelou polovinu své práce.

Podle Twardowského je na vině nejasností týkající se podoby celé intencionální struktury jazyk, resp. dvojznačnost ve výrazu „obsah intence“. K vysvětlení této dvojznačnosti přitom používá Brentanovu nauku o modifikujících a determinujících určení, kterou jsme představili na s. 80n. V případě některých výrazů totiž záleží na kontextu, zda je budeme chápat v jejich determinujícím či modifikovaném významu. Twardowski udává příklad s namalovanou krajinou.² V determinujícím smyslu znamená tento výraz, že nějaká *reálná* krajina byla pro malíře inspirací pro namalování obrazu, na obrazu je potom vytvořena kopie této krajiny, která není reálnou krajinou, tj. determinujícím výrazem zde určujeme reálnou krajinu. V modifikujícím výrazu myslíme „namalovanou krajinou“ kopii krajiny, která se nalézá na plátně obrazu a originální téma zobrazuje, tj. krajinu, která vlastně není reálnou *krajinou*, nýbrž „jen“ krajinou namalovanou. Stejnou situaci lze podle Twardowského odhalit i v používání výrazu „předmět představy“, resp. „představený obsah“.³ V determinujícím významu je představovaným obsahem (předmětem) předmět aktu, v modifikujícím významu tímtéž výrazem označujeme obsahem jistou imanentní část aktu. Tuto trojitou strukturu u představy dokládá Twardowski analogií se sémantikou jmen – i zde přebírá

¹ Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, s. 7.

² Twardowski, K., *Inhalt.*, cit. dílo, s. 12-20.

³ Twardowski, K., *Inhalt.*, cit. dílo, s. 12-20.

nauku Brentana a Martyho. Twardowski na příslušném místě uvádí citát z Martyho, který však zohledňuje Twardowského nauku:

„Jménem se rozumí vše, co staří logici nazývali kategorematickým znakem. Kategorematické znaky jsou ale všechny jazykové prostředky označování, které nejsou pouze spoluvýznamové (mitbedeutend) (jako ‚otce‘, ‚aby‘, ‚nicméně‘ apod.) a které rovněž nejsou samy o sobě úplnými výrazy soudu (výpovědi) či pocitu a volního rozhodnutí (prosby, otázky, příkazy atd.), nýbrž jsou pouze výrazem nějaké představy. ‚Zakladatel etiky‘, ‚syn, který urazil svého otce‘ jsou jména.“¹

Podle této nauky vyřčení jména *manifestuje* psychický akt mluvčího (*kundgebende Funktion*), jeho významem je imanentní obsah představy (*Bedeutungsfunktion*), jež má být „vzbuzena“ u adresáta výrazu, a *jmenuje* předmět představy (*Nennfunktion*).² Tato trojice funkcí je přesným jazykovým vyjádřením aktu, obsahu a předmětu představy.

Z historického hlediska je velmi zajímavé, že Twardowski sám poukazuje na to, že touto reformou adaptuje v rámci Brentanovy nauky nauku Bolzanovu.³ Na úrovni představování jde konkrétně o Bolzanovo rozlišení subjektivní představy (intencionální akt), objektivní představy (obsah aktu) a předmětu představy. Z dnešního hlediska bychom však mohli říci, že Twardowski Bolzanovu nauku „naturalizuje“, neboť z objektivní představy, která je u Bolzana ideální entitou a která existuje „*an sich*“, tj. nezávisle na aktu představování, se u Twardowského stává část reálného aktu představování. Zároveň také Twardowski přejímá od Zimmermanna bolzanovskou mluvu o prostředkování, jež na rozdíl od Brentanovy teorie znamená, že imanentní obsah (předmět) *není* tím, *co* je intendováno, nýbrž tím, „*čím*“ se intenduje.

„O obsahu budeme říkat, že je v představě myšlen, představován, o předmětu řekneme, že je představován skrze obsah představy (či skrze představu).“⁴

Právě uvedený citát nás přirozeně uvádí k zodpovězení otázky, proč Twardowski Brentanovu nauku vlastně reformuloval. Zřejmě hlavním důvodem je nový status předmětu intence. Jakmile se

¹ Marty, A., „Über subjektlose Sätze“ in: *Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie*, n.VIII., 1884, s. 293.

² Toto rozčlenění zavedl v návaznosti na Johna Stuarta Milla Brentano ve svých přednáškách z logiky, viz Brentano EL 80, s. 34. Zásadní odlišnost od nauky Twardowského je však v tom, že pro Brentana je významem jména *předmět* intence ve smyslu intencionálního předmětu, jmenovaným předmětem, jde-li o předmět vnějšího vnímání, je případný reálně existující neintencionální předmět. Tam, kde se intence „vztahuje“ k neexistujícímu reálnému předmětu či k ireáliím je předmět a význam jména toutéž entitou. Podrobný rozbor této zvláštní Brentanovy teorie nabízí Chrudzimski A., *Gegenstandstheorie und Theorie der Intentionalität bei Alexius Meinong*, Springer, Dordrecht 2007, s. 20-24.

³ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 17.

⁴ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 18.

zdůrazní, že předmět intence není částí aktu, může vzniknout otázka po tom, co v intenci ručí za intendování právě tohoto, a ne nějakého jiného předmětu.¹ Twardowski sice nezavedl terminologii transcendence předmětu vůči psychickému aktu, tvrdil však, že intencionální předmět je intendován jako *nezávislý* na psychickém aktu.²

Tento názor, který se v Brentanovské škole, a to zejména u Meinonga a mladého Husserla Twardowského vlivem rychle ujal, se ozývá ještě v Husserlových *Logických zkoumáních*, právě tam, kde bez udání cíle kritiky Husserl kritizuje brentanovskou nauku o imanentním předmětu jako obsahu intence:

„Leckdo se tu bude s podivem ptát, k čemu by bylo třeba tolika komplikací, ne-li proto, aby byly odstraněny potíže, které jsme si do cesty postavili sami. Vždyť je to prý tak jednoduché. Každý akt představování má přirozeně obecný aktový charakter typu představy, a ten už nepřipouští žádnou další diferenciaci. Co však odlišuje jednu představu od jiné? Přirozeně „obsah“. Představa papež, představuje papeže, představa císaře, císaře.

S takovými „samozřejmostmi“ se ovšem může spokojit ten, kdo si nikdy neujasnil fenomenologická rozlišení ... a kdo na sebe nenechává působit onu pravdu, že předmět není ve vlastním smyslu „v“ představě.“³

Další oblastí, kterou lze rozdílem obsah a předmět osvětlit, je situace, kdy dvěma různým pojmům odpovídá stejný předmět tak, že je lze navzájem zaměnit. Těmto představám se v rámci Brentanovské školy říkalo „zaměnitelné představy“ (*Wechselvorstellungen*). Vzhledem k vlivu této nauky si dovolím ocitovat pasáž celou.

„Takovéto zaměnitelné představy jsou např. město ležící na místě římského Juvana a místo narození Mozarta ... V první představě se jako její obsahové části (Bestandteile) ukazují představy Římanů, antiky, města, které je tvořeno opevněným táborem. V druhé představě se jako její součásti jeví představa skladatele, vztahu, v němž se vůči svému rodnému městu nachází, zatímco vztah ke starému osídlení, které kdysi na onom místě stávalo a skrze nějž byla představena prvá představa, chybí. Navzdory těmto značným rozdílům v obsahových částech jmenovaných obsahů představ se oba obsahy vztahují na tentýž předmět ...

Právě uvedený postřeh lze snadno přenést i na představy, jejichž předmět [reálně] neexistuje. Kruh v přísně geometrickém smyslu zajisté nikde neexistuje. Přesto si jej lze představit nejrozmanitějšími

¹ Pokud je naopak, jak se domnívá Brentano, předmět intence vždy imanentní, tato otázka není problémem. Přidání dalšího imanentního obsahu, který by ručil za „nasměrování“ intence, by docházelo ke zbytečné duplikaci entit.

² Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 18.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. B 434.

*způsoby, ať již jako přímky s konstantním zakřivením, ať již jako útvar vyjádřený rovnicí $(x-a)^2+(y-b)^2=r^2$ či jako množinu bodů, které jsou od určitého bodu stejně vzdáleny. Ono jedno, na které se vztahují, je jejich předmět, to, čím se navzájem liší, je jejich obsah.*¹

Tento argument lze lehce reformulovat i v opačném gardu. Nejen že skrze více obsahů můžeme intendovat tentýž předmět, ale skrze tentýž obsah lze v jistých případech intendovat více předmětů. Např. u obecných představ podle všeho odpovídá jednomu obecnému obsahu množství individuálních předmětů. Podle velmi zvláštní Twardowského nauky, kterou vzápětí vyložíme, však platnost tohoto argumentu předpokládá platnost konceptualistického pojetí pojmů, který Twardowski odmítal. Twardowski tudíž připouští pouze to, že více obsahů může mínit tentýž předmět, opačně to však neplatí.

3.1.2 Twardowského pojetí obecného předmětu a otázka Brentanova konceptualismu

Již při výkladu Brentanova pojetí Aristotela a při výkladu apodiktických soudů jsme zmiňovali Brentanovu inklinaci ke konceptualistickému pojetí. Brentano se k tomuto pohledu na otázku po korelátech obecných pojmů dlouhodobě hlásí a svou pozici nikdy neopustil, byť mnohé její aspekty modifikoval. Obecné pojmy vykládá Brentano jako obecné představy, tj. jako obecně mínící intencionální akty představování. Těmto aktům odpovídá určitý „soubor“ momentů předmětu. Obecnost mínění je dána nedourčením či poddeterminovaností představy. Jelikož obecná představa vzniká aktem abstrakce, při němž odhlížíme od individuálních aspektů intendovaného individua, míníme v ní následně totéž individuum ovšem bez „přihlédnutí“ k individualizujícím částem, od nichž bylo v abstrakci odhlédnuto. Díky tomu může tutéž intenci názorně vyplnit principiálně neomezené množství individuí, jimž jsou vlastní stejné části intendované a identifikované tímto „neurčeným“ obecným aktem. V každém případě platí, že předmětem obecné intence je *vždy* individuální předmět, je však míněn pouze s ohledem na některé své rysy. Rozdíl konkrétnosti předmětu a jeho částí, které jsou tematizovány intencí, lze pojmut jako případ vztahu předmět/obsah obecné intence, o což se Brentano v některých rukopisech pokoušel:²

„Je-li představeno jsoucno tak, že ve vnějším světě existuje předmět, pak není nikdy představen vyčerpávajícím způsobem, nýbrž, jak se říká, s ohledem na určité rysy (Merkmalen), avšak bez ohledu na jiné. V důsledku toho může být každý předmět ve vnějším světě předmětem různých představ. Jedna ho uchopuje pomocí jedněch znaků, druhá pomocí jiných, a to zcela, nebo pouze částečně jiných ... Na druhé straně může dojít k tomu, že představa tím, že nepojímá (aufnehmen)

¹ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 32.

² Následující text Twardowski určitě neznal, neboť text vzniknul o pět let později než dizertace. Nakolik užíval rozdíl předmět a obsah představy ve svých nevydaných přednáškách není snadno zjištělné..

předmět s ohledem na všechny jeho znaky, zůstává nedourčená, tj. může jí ve vnějším světě odpovídat množství předmětů. Takovým představám se říká obecné představy, obecné pojmy.“¹

Jestliže je pak předmět jakožto předmět obecné intence afirmován *soudem*, získáváme partikulární soud, jestliže negován, dostaneme soud univerzální. Twardowski je zřejmě první Brentanův žák, který proti této koncepci obecných představ a v nich založených obecných soudů protestuje. Díky své pozici přijímající existenci univerzálií otevírá cestu pro pozdější deskriptivně psychologické realistické koncepce, zejména pro koncepci Husserlovu, jejíž geneze je bez Twardowského pozice jen stěží pochopitelná.

Výklad své pozice uvádí Twardowski, jak jsme již zmiňovali, odmítnutím jednoho z argumentů pro rozlišení předmětu a obsahu intence. Twardowski tvrdí, že každé představové intenci odpovídá jen jediný předmět, a to platí i pro akty obecného představování.² Zeptáme-li se totiž, co tvoří intencionální předmět pojmu, zjistíme podle Twardowského, že:

*„Tím, co je představováno pomocí obecného předmětu, je tedy skupina složek (Bestandteile), které jsou společné více předmětům. Tato skupina složek je představována jako sounáležející celek, a ten je předmětem obecné představy. Identifikovat jej s předmětem představy lze právě tak málo, jako identifikovat číslo deset s číslem sto (ve smyslu předmětu představy), ačkoliv v představě čísla sto je zahrnuta představa čísla deset.“*³

Tento celek složek musí být totiž míněn ve všech individuích jako jeden a ten samý. Jelikož o předmětech intence *nedourčené* obecné představy a *plně určeného* individua nelze predikovat totéž, nejde o stejné předmětnosti a máme zde tedy do činění s předmětem *sui generis*. Twardowského výklad však není vždy zcela srozumitelný. Někdy se zdá, že se vrací k jisté verzi konceptualismu:

*„Předmětem obecné představy je právě část předmětu jí podřazené představy, která se nachází vzhledem k určitým částem jiných jednotlivých představ ve vztahu stejnosti.“*⁴

To však zjevně odporuje Twardowského intenci ukázat, a to dokonce s odvoláním na Platona,⁵ že obecné představě odpovídá tentýž předmět. O něco později se pokouší Twardowski vztah mezi obecným předmětem a podřazeným předmětem individuální představy upřesnit („existenci“

¹ Brentano, F., „Abstraktion und Relation“, in: Fiset, D., Frechette, G. (eds.), *Themes from Brentano*, Rodopi, New York 2013. Citovaný text představuje Brentanův rukopis z roku 1899.

² Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 102.

³ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 105.

⁴ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 105.

⁵ „Platónovy ideje nejsou ve skutečnosti ničím jiným než předměty obecných představ“, Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 105.

používá Twardowski ve smyslu reálné existence):

„... předmět obecné představy si sice představujeme, neexistuje však,¹ o jeho existenci lze mluvit nanejvýš v tom smyslu, v jakém ho lze vykázt v předmětech příslušných individuálních představ v jisté formě, která je modifikována individuálními uzpůsobeními těchto předmětů.“²

O trojúhelníku jako takovém nelze tedy tvrdit totéž, co o individuálním trojúhelníku, a naopak, co je dokázáno pro předmět obecné intence, je zároveň dokázáno pro jednotlivé předměty, v nichž je tento celek složek míněn jako stejný a přítomen jako „modifikovaný“ (ať již to znamená cokoliv).

Obecná intence tudíž nemíní bezprostředně rozsah individuí téhož druhu, nýbrž vztah mezi univerzálií a jednotlivinami je jiný:

„Obecná představa představuje svůj specificky vlastní předmět. Předměty představ, které jsou podřazeny obecné představě, nejsou představovány touto obecnou představou, nýbrž skrze jednotlivé představy vystupující s obecnou představou jako její pomocné představy, jejichž počet není nikdy zcela určitý.“³

I tato teorie zůstává nejasná. Každopádně lze dodat alespoň následující: obecný předmět nejsme podle Twardowského nikdy schopni intendovat přímo, nýbrž pouze „skrze“ pomocnou představu jednotliviny. Tento vztah je dán tím, že představování obecného předmětu není nikdy názorné (názor je u Twardowského ztotožněn s názorem individuálního), potřebuje však smyslový názor, v němž je představa obecného založena. Díky tomuto vztahu je představa obecniny vždy druhem „symbolické“ představy. Twardowski mluví o tom, že je to vždy představa nepřímá. Individua téhož druhu jsou tedy vymezena jako skupina předmětů pomocných představ sloužících, každý sám za sebe, jako opora pro nepřímou představu téhož obecného předmětu, díky tomu jsou zpětně sdruženy pod tutéž species, pod stejný obecný předmět.

Konečně lze uvést dvě další věci: 1.) pro Twardowského není vztah názoru jednotliviny k myšlení obecniny nutným logickým vztahem, nýbrž pouze psychologickou funkcí, jež je nutná „pro nás“:

„... lze si docela dobře myslet dokonalejší psychickou organizaci, než je lidská, která by byla schopna myslet obecné předměty bez pomoci představ odpovídajících jednotlivých předmětů.“⁴

2.) Twardowski se snaží vyhnout i té platónské interpretaci, která má obecné předměty (ideje) za reálně existující.

¹ „Existovat“ je zde užito pro „být reálný“.

² Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 106.

³ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 109.

⁴ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 110.

V díle Twardowského lze tudíž nalézt odklon od Brentanova konceptualismu, který je natolik charakteristický pro pozdější deskriptivně-psychologické projekty, že se často hovoří přímo o renesanci platonismu. Byť Brentano sám proti veškerým platonismům vždy vehementně vystupoval, jeho hlas byl příliš slabý na to, aby v rámci „své“ školy zabránil spojení obecné intencionality s naukami o jsoucnosti obecných předmětů, ať již tuto jsoucnost interpretujeme jakkoliv.

3.1.3 *Nauka o podstatné souvstažnosti aktu a předmětu u Twardowského*

Již v souvislosti s Brentanem jsme představili Bolzanovu nauku o bezpředmětných představách a konfrontovali jsme s ní klasickou nauku Brentanovu.¹ Jelikož pro Brentanův psychický fenomén je podstatná intencionální in-existence předmětu, musí každému aktu odpovídat předmět, a bezpředmětné představy tudíž *neexistují*. Zatímco Brentanova nauka vycházela v oblasti psychologie z původně dvojčlenného pojetí intencionality, Twardowski v návaznosti na bolzanovskou tradici vnáší do psychického fenoménu trojčlennou strukturu. Na první pohled se tak nabízí rekonstrukce Bolzanovy nauky o bezpředmětných představách na podkladě změněné Brentanovy nauky. Twardowski to však odmítá. *Každý* intencionální akt *má* předmět, a to i v případě, kdy je intendován neexistující, nereálný či rozporný předmět. Důvodů pro odmítnutí Bolzanových argumentů ve prospěch bezpředmětných představ je podle Twardowského několik.

Vůči Bolzanovu argumentu, že rozporné představy mají sice význam (obsah), nikoliv však předmět, namítá Twardowski, že rozporné vlastnosti nemohou náležet významu, neboť co je rozporné, nemůže vůbec existovat. Jestliže však nositelem rozporných vlastností nemůže být význam (ten totiž v tomto případě dozajista existuje), pak jím musí být jediné to, co je intendováno, tj. předmět představy.² Tento rozporný předmět (kupř. kulatý čtverec) nemůže být dán názorně (vlastním způsobem), i tak je však nenázorným (nevlastním, „pouze myšleným“) předmětem intence a předmětem pravdivých soudů. Jestliže je však něco předmětem pravdivého soudu, pak to musí v nějakém ohledu *být* předmět. Tento předmět je taktéž tím, *co* je v jazykovém vyjádření *jmenováno*, není tedy *významem* vyjádření.³ I Twardowskému se tudíž vrací problematika bytí ve smyslu pravdy, ohrazuje se však stejně jako Brentano proti výkladu takového bytí jako bytí ve vlastním smyslu, pro kterou na rozdíl od Brentana užívá termín existence.

„Již víme, že je třeba se dobře chránit před zaměňováním existence předmětu s jeho být-představován (Vorgestelltwerden). To zahrnuje a zakládá existenci představovaného předmětu

¹ Bolzanova nauka viz Bolzano, *Vědosloví*, cit. dílo, §67.

² Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 23-24.

³ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 23.

právě tak málo, jako pojmenování (Genanntwerden) předmětu vede k jeho existenci či předpokladu jeho existence.“¹

Na otázku, co znamená, že předmět existuje nevlastním způsobem, však Twardowski nemá žádnou jinou odpověď, než že předmět existuje jen objektivně, čili intencionálně jako míněný. Na otázku, co znamená existovat intencionálně, již čtenář nenajde žádnou přímou odpověď. Byť „pouhé intencionální bytí“ se zajisté váže k tomu, že předmět je něčím spíše než ničím a že vše, co je, je možným předmětem představy, není toto bytí dostatečně analyzováno.

Jelikož otázku existence předmětu představ empiricky neexistujících předmětů lze zodpovědět pomocí stejných argumentů jako v případě předmětů rozporných, zbývá k řešení otázka představ obsahujících popření předmětu jako např. „*nic*“, kterou Bolzano uvádí jako jeden z důkazů nepředmětných představ. Twardowski řeší tento problém takto: zápor „*ne*“ v představě podle Twardowského označuje rozdvojení nadřazeného pojmu vůči pojmu, k němuž se dodává. Tak *ne-Řek* člení lidi na Řeky a ne-Řeky, *ne-latiník* mluví na ty, kteří umí latinsky a ty, kteří latinsky nemluví etc. Takto vždy vznikají *kategorematické* (samostatné, doplnění nevyžadující) výrazy (ty odpovídajícím způsobem vyjadřují samostatné představy).² Jelikož taková funkce negace přidružené k obsahu představy předpokládá, že vyšší rod existuje, nemůže mít výraz „*nic*“ ve smyslu *ne-něco* či *ne-jsoucno* žádný *kategorematický* význam, neboť *jsoucno* nespadá pod vyšší rod, který by šlo dělit. *Nic* tedy nevyjadřuje představu. Přihlédneme-li ovšem podle Twardowského k užití tohoto výrazu v řeči, zjistíme, že význam výrazu „*nic*“ je naopak *synkategorematický* (nesamostatný). Jedná se o jakousi gramatickou zkratku negativní věty (negativního soudu). „*Nic* není věčné“ (*Nichts ist ewiges*) znamená „Neexistuje něco věčného“. „*Nic* nevidím“ (*Ich sehe nichts*) znamená „Neexistuje něco mnou viděného“.³ Celý problém se tím podle Twardowského řeší. Stejně tak jako nemá smysl ptát se na předmět výrazu „žádný“, nemá smysl se ptát na předmět výrazu „*nic*“.

Pro plné pochopení Twardowského teorie představové intencionality je třeba zmínit ještě jednu Bolzanovu nauku, vůči níž se Twardowski vymezuje. Tato nauka odpovídá na otázku, zda musí každé části obsahu představy odpovídat nějaká jí vlastní část v předmětu. Bolzano takovouto korespondenci částí mezi představou (ve smyslu bolzanovské objektivní představy) a předmětem zamítá, čímž se vymezuje proti tradiční představě analýzy pojmu, jež je zároveň analýzou

¹ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 25.

² Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 21-22.

³ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 22-23.

předmětných znaků jednoznačně přiřazených částem konstituujícím pojem.¹ Kromě argumentu, že objektivním složeným nepředmětným představám nemohou odpovídat části představovaného předmětu, který Twardowski, jenž nepředmětné představy zavrhuje, samozřejmě odmítá, uvádí Bolzano následující:

„... ne každá věta vyskytující se mezi částmi představy je představou, která se vztahuje na jednu z částí nalézajících se na předmětu, jak můžeme poznat z představ takového druhu jako: „země, která nemá hory“, „kniha, která je bez mědirytin“ apod. ... Ještě nespornější je to u představ jako: „oko člověka“, „štít domu“ apod. ... Kdyby byl správný názor, který popírám, musel by být celý člověk částí svého oka, celý dům částí svého štítu apod.“²

Pro pochopení Twardowského argumentace, kterou se snaží prokázat, že částem představy jednoznačně odpovídá vždy jedna z částí předmětu, je třeba vysvětlit pojem nepřímé představy. Tento pojem přejímá Twardowski s odkazem na Benna Kerryho, v podstatě však jde o symbolickou představu, která slouží jako „vnitřní forma“ k navození významu, který je teprve následně uchopen:

„Předmět takového pojmu je myšlen prostřednictvím vztahu, jehož jeden člen je znám; on sám je poté druhým členem a díky své pozici (tj. skrze onu relaci a její známý člen) je dostatečně určen pod podmínkou, že ona dotyčná relace je s ohledem na neznámý člen, který je tudíž třeba určit, jednoznačná.“³

Takováto nepřímá představa poté podle Twardowského slouží jako pomocná představa pro navození významu, jenž má být myšlen a jehož předmět má být jmenován. Tuto ideu lze, myslím, dobře ilustrovat na výrazu „železný oř“, který v románech Karla Maye používají indiáni pro vlak. Jiný termín ani nemají. Asi ani indiány by však nenapadlo provádět analýzu obsahu pojmu kůň a hledat na předmětu vlak jeho předmětné koreláty. „Železný oř“ funguje prostřednictvím původních významů k navození významu vlak a jeho znaky pak podle Twardowského již předmětu vlak odpovídají. Časem se obvykle tato vnitřní forma významu vytrácí a výraz již nese nový význam přímo. Twardowski, který přebírá pojem vnitřní formy významu od Martyho, se tímto způsobem snažil zachránit klasickou myšlenku logické analýzy, kterou Bolzano zpochybnil.

Ve všech relevantních případech nesouladu složení obsahu a předmětu intence, které Bolzano udává, nalézáme podle Twardowského ve skutečnosti nepřímou představu, která navozuje představu přímou. Mluvíme-li o krajině bez hor, máme tedy jako jeden člen hory a jako relaci privaci,

¹ Velmi přehledné vysvětlení motivace tohoto kroku u Bolzana, kterou přebírá beze změny i Husserl, podává Lapointe, S., *Bolzano's Theoretical Philosophy: An Introduction*, Palgrave Macmillan, New York 2011, s. 29-43.

² Bolzano, *Vědosloví*, cit. dílo, § 63, s. 98.

³ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 95.

takovéto určení má však pomoci k navození „vlastní“ představy rovné krajiny, jejíž obsah je již vzhledem k tomu, co má být jmenováno, bezprostředním významem a částí tohoto obsahu podle Twardowského korespondují částem předmětu. Totéž se opakuje i s okem člověka, kdy představa člověka a vztahu části a celku je pouhou oporou k přechodu k intenci předmětnosti, o níž má být řeč a pro niž jazyku schází samostatný výraz.¹ Navzdory Twardowského pokusům lze pochybovat, zda lze popsanou strategii skutečně vždy úspěšně použít (viz také stručné poznámky k téže problematice u Husserla na s. 199, který se kritikou Twardowského vrací zpět k Bolzanově pozici).

3.1.4 Twardowského teorie soudu

Zatímco Twardowski byl radikálním novátorem na poli intencionality představ – a odtud také jeho značný vliv na Brentanovy žáky, v teorii soudu byl „tradicionalistou“ v tom smyslu, že se poměrně důsledně držel Brentanovy netradiční teorie soudu. V § 2 svého spisu, který se soudy zabývá, prokazuje nedostatečnost subjekt-predikátové teorie pomocí Brentanova argumentu z nejistého vědomí a z povahy existenčního soudu (viz s. 52 nn.). I v dalších aspektech se odvolává na Brentanovu *Psychologii z empirického stanoviska*.² Pro Twardowského jsou tedy soudy pouze nesamostatné afirmující či negující intencionální akty fundované v představách. Ovšem je tu jistá pochybnost. Twardowski se nikde příliš nevyjadřuje k Brentanově nauce o existenční redukci všech subjekt-predikátových soudů, tj. k Brentanovu nároku, že taková transformace zachovává smysl transformovaných vět. Z několika indicií se dá usuzovat, že si její platností nebyl zcela jist. Na straně 28 *Nauky o obsahu a předmětu představ* ji sice krátce probírá a redukci univerzálních subjekt-predikátových soudů potvrzuje (všechny poloměry kruhu si jsou rovné = neexistuje kruh s nerovnými poloměry), nevyjadřuje se však přímo k redukci partikulárním subjekt predikátových soudů. Na straně 99 pak v kratičké zmínce pod čarou schvaluje pro jisté typy soudů pozdější Brentanovu nauku o dvojitém soudu, která byla již příznakem krize původní Brentanovy redukční teorie a kterou předvedeme v následující kapitole (viz kap. 4.1).

Vraťme se však zpět k *Nauce o obsahu a předmětu představ*. Otázkou nyní je, zda se

¹ Říká-li Twardowski, že výraz „otec Sokrata“ (*Inhalt*, cit. dílo, s. 95) je pomocnou představou pro intenci „Sofroniskos“ vzniká otázka, v jakém smyslu odpovídají části představy „Sofroniskos“ předmětu této představy. Říká-li, že „krajina bez hor“ (*Inhalt*, cit. dílo, s. 96) označuje „rovnou krajinu“ není jasné, zda označení prvé deskripce za pomocnou a druhé za vlastní není spíše svévolným rozhodnutím. Lze asi říci, že i druhá deskripce sice značí *prostřednictvím* představy rovnosti, ale rovnost je zde reálnou vlastností krajiny, a tedy její částí, zatímco „být-bez-hor“ vlastností privativní. Na to lze odvětit, že vztahy těchto vlastností jsou poměrně složitou ontologickou otázkou, která v Twardowského spisu není nikde řešena. Na druhou stranu by i Bolzanovi šlo v některých bodech namítnout, že věcem náleží předmětně vše, co o nich lze pravdivě predikovat, tj. i částí privativní, např. „Člověku bez peněz“ nedostatek peněz.

² Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 8.

Twardowského rozlišení mezi obsahem a předmětem *představ* analogicky promítá na rovinu soudové intencionality. Na tuto otázku lze u Twardowského nalézt kladnou odpověď, ovšem vzhledem k svérázu teorie představování, která odlišuje imanentní prostředkující obsah a intencionální předmět, dochází v uplatnění rozdílu obsahu a předmětu intence v oblasti soudu k zajímavému posunu. Centrum Twardowského teorie se nalézá v jednom jediném odstavci, který si dovolím celý odcitovat:

„Analogie [soudu] s tím, jak se věci mají v oblasti představování, je tedy úplná. V obou případech nalézáme psychický akt: v prvním souzení, v druhém představování. Oba akty se vztahují na předmět, který je přijímán (angenommen) jako nezávislý na myšlení. Jak v případě, kdy je předmět představován, tak v případě, kdy je posuzován, je zde vedle psychického aktu a jeho předmětu cosi třetího, co je takřikajíc znakem předmětu: jeho psychický ‚obraz‘, jestliže je předmět představován, a jeho existence, jestliže je posuzován. Jak o psychickém ‚obrazu‘ předmětu, tak o jeho existenci se říká, že je v prvním případě představován, v druhém posuzována. Vlastním objektem představování a posuzování ale není ani psychický obraz, ani existence, nýbrž předmět sám. Právě tak málo, jako je psychický obraz předmětu či existence předmětu identická s předmětem samým, je i identický smysl slov, jimiž hovoříme o obsahu a předmětu představy jako o ‚představovaném‘ a o obsahu a předmětu soudu jako o ‚posuzovaném‘.“¹

První věc, které si lze všimnout, je reformulace toho, co hraje roli předmětu a obsahu soudu. Twardowski se v lecčems zprvu pohybuje v rámci reduktivního výkladu Brentana, na který se také odvolává, chce však pro výrazy „existence“ a „neexistence“ zachovat vlastní význam.² Předmětem soudu tedy pro Twardowského není existence a neexistence, nýbrž předmět, který však nyní není chápán jako imanentní obsah soudu (Brentano), nýbrž jako nezávislý předmět „sám“. Ve výkonu

¹ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 9. Významný je fakt, že Twardowski dává všude výraz „obraz“ do závorek, jež mají zjevně naznačit, že výraz nemá být brán doslovně. Představu, že by vynikající znalec Descartova díla a korespondence Twardowski (jenž o Descartově teorii idejí napsal svou dizertaci (Twardowski, K., *Idee und Perception. Eine erkenntnis-theoretische Untersuchung aus Descartes*, Konegen, Vídeň 1892)) neznal, jak se při diskuzi Twardowského domnívá např. Zahavi (Zahavi D., *Intentionalität und Konstitution*, Tusculanum Press, Copenhagen, s. 76), Descartův slavný příklad s tisícíuhelníkem, jenž zpochybňuje doslovně vzatý vztah zobrazování mezi ideou a jejím předmětem, lze bezpečně vyloučit. Na druhou stranu je třeba přiznat, že příklad s namalovanou krajinou k takové, celkem nepravděpodobné interpretaci svádí. Při přihlédnutí k dizertaci lze konstatovat, že 1) Twardowského interpretace Descarta se nese plně v brentanovském duchu (Twardowski v ní Brentanovy názory několikrát přebírá), 2) jasnou a zřetelnou idejí v ní nakonec Twardowski identifikuje s *pojemem* (Twardowski, K., *Idee und Perception*, cit. dílo, s. 28-33). Je tedy podle všeho na místě, že „Bild“ (včetně uvozovek) užívá Twardowski i později namísto latinského „idea“, avšak přebírá s tím i celou ambivalenci tohoto výrazu.

² Viz Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 4; s. 28 a s. 99.

soudu pak dochází k tomu, že předmět představy se novým způsobem jeví:

„Co se týče předmětu soudu, tentýž předmět, který je v jednom případě pouze představován, je v jiném případě také posuzován, uznáván či popírán. Brentano prokázal, že podstata soudu spočívá právě v uznávání či popírání. To, co je uznáváno či popíráno, je předmět soudu. S touto psychickou činností zaměřenou na předmět je spjata svébytným způsobem existence či neexistence předmětu. Posuzován je právě předmět. Jestliže je však uznáván, jeví se zároveň jeho existence jako uznána, jestliže je popírán, jeví se jeho existence jako popřena ... V tvrzení existence A je tedy A samo již uznáno, popíráním existence A je A samo již popřeno.“¹

„Ten, kdo soudí, tvrdí něco o existenci předmětu. Tím, že tento předmět uznává či popírá, uznává či popírá také jeho existenci. To, co je ve vlastním smyslu posuzováno, je předmět sám, a tím, že je posuzován, jeví se, ovšem v jiném smyslu, také jeho existence jako posuzovaná.“²

V obou případech máme tedy vlastní předmět mluvy o představovaném a posuzovaném předmětu, kterým je tentýž primární předmět intence (předmět sám) vzatý jako předmět dvou různých typů intencionálních aktů. Dále máme smysl sekundární, modifikovaný, či nevlastní, kterým je v prvním aktu představovaný obsah (imanentní „obraz“), jenž je při slovním vyjádření významem výrazu, v druhém posuzovaný obsah soudu (existence), který by měl analogicky tvořit význam soudu. Byť Twardowski mezi soudy a představami tvrdí „úplnou analogii“ tříčlenné struktury akt – obsah – předmět, k úplnosti má tato analogie podle všeho daleko. V případě představy je obsah „něco“, předmětnost, *skrze* kterou se akt zaměřuje na tu či onu představovanou předmětnost. Twardowski však musí popřít, a také naprosto stejnými argumenty jako Brentano popírá, že existence je „něco“ na předmětu, nějaký rys, jehož syntézu s předmětem by soud tvrdil.³ Situace se ještě zhorší při vědomí toho, že kdyby analogie mezi představou a soudem platila dokonale, musela by být existence prostředníkem, *skrze* který či *kterým* je předmět posuzován. A jelikož Twardowski tvrdí izomorfii mezi strukturou obsahu a předmětu představy, musel by existenci jako prvku obsahu soudu odpovídat nějaký prvek předmětu soudu, což bylo již vyloučeno. Takováto řeč o existenci jako imanentním obsahu nemá tudíž jasně srozumitelný smysl. Twardowski podle všeho naráží na meze pojmovosti, s kterou pracuje. Nechce postulovat existenci jako to, *co* je primárně intendováno, nýbrž v přiblížení k Brentanově reduktivní teorii spíše jako zvláštní *pohled* či intencionální *perspektivu* ustanovenou výkonem soudu. Twardowski však opomíjí nauku o evidenci jako pravdě soudu, která jediná zde snad nabízí nadějnější východisko. Ve svém spisu Twardowski

¹ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 8.

² Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 9.

³ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 8-9.

pojmem evidence, na rozdíl od své dizertace, nikde nerozebírá a stejně tak nelze v jeho textu nalézt nějakou definici pravdy. Nepřítomnost analýzy pravdy zjevně znemožňuje Twardowskému vztáhnout pravdivý soud a mluvu o existenci jakožto obsahu pravdivého soudu k aktuální či potenciální evidenci posuzovaného *předmětu samého*.

3.1.5 Twardowski, doplňující vymezení pojmu předmětu

Twardowski podává jistý rozbor pojmu předmětu v §7. I zde předjímá mnohé z Meinongových a Husserlových analýz:

„Předmět říkáme všemu, co je představováno představou, tvrzeno či popíráno soudem, všemu, co je předmětem touhy či odporu v hnutích mysli.“¹

„... je docela dobře možné, chápeme-li předmět v právě uvedeném smyslu, mluvit hned o reálném předmětu, hned o předmětu pojmu, o nereálném předmětu, protože předměty, jež jsou zároveň rozděleny na existující a neexistující, jsou jednak reálné, jednak nereálné.“²

„Toto slovo [předmět] nesmíme zaměňovat s “věcmi” (“Sachen” oder “Dingen”). Ty jsou spíše skupinou předmětů, pod něž spadá mnohé, co není věcí. Mezi předměty patří veškeré kategorie představitelného, zatímco věci označují jen jednu z těchto kategorií. Smrtelný pád není věcí, je však předmětem, stejně se to má také s předměty jako experiment, vražda, epileptický záchvat, uklidnění mysli, sinus (v trigonometrii) etc.“³

Takováto vymezení jsou plně ve shodě s Brentanovou filosofií středního období, která přijímala reálná a ireálná jsoucna intendovaná představami a vztahovala je k oblasti existence a neexistence intendované soudy. Rozšíření však přichází vzápětí:

„Abychom ozřejmili význam slova „předmět“ i z jiné strany, můžeme se, jak jsme to již jednou činili, odvolat na jazykové označení, že vše, co je jmenováno, je předmětem. Jmenování využívá buď „nomina“ pochopené v gramatickém smyslu, anebo složení jmen (nomina) s jinými výrazy, anebo konečně i jiné části řeči, pod podmínkou jejich substantivizace. Lze tedy říci, že vše, co je označeno substantivem či substantivizujícím výrazem, je předmětem ve zde stanoveném smyslu.“⁴

Předmětem je tedy cokoliv, co se dá pojmenovat a co může fungovat jako předmět predikovaných určení. V tomto smyslu je to předmět subjektu možných správných soudů, čímž lze Twardowského pozici vztáhnout k nauce o bytí jako pravdě.

¹ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 34.

² Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 36. Mezi nereálné předměty zařazuje Twardowski na stejném místě např. privace a možnosti.

³ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 36-37.

⁴ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. 37.

Byť je přínos Twardowského pozice v teorii soudu poměrně chudý – v podstatě ji lze ve spisu *O obsahu a předmětu představ* přiřadit jako variantu k Brentanově teorii devadesátých let, je jeho vliv poměrně značný, a to díky tematizaci problémů spojených s termíny obsah a představa. Jelikož Brentano své názory na tato témata nepublikoval, stalo se Twardowského pojetí a problematika, z které vychází, východiskem pro ostatní autory, kteří z Brentana vycházeli, zejména však pro Husserla, který v *Logických zkoumáních* provádí reprízu a revizi všech témat, které Twardowski ve své knize předznačil. Sám Twardowski je však, podobně jako později Husserl, „dirigován“ četbou Bolzana. Jeho zásluhy o rozvoj teorie intencionality to však nezpochybňuje.

4 Exkurz: Marty a Brentanovo opuštění existenční teorie soudu

4.1 Predikace a dvojitý soud

Doposavad jsme představovali Brentanovu nauku o soudu převážně v klasické podobě předložené v *Psychologii z empirického stanoviska*. Jediný vážnější problém, na který jsme doposud poukazovali, spočíval v otázce, zda výkonům existenční afirmace a negace odpovídá nějaký specifický intendovaný ireálný předmět (stav věcí), jež by činil soudy pravdivými či nepravdivými. Přijetí či odmítnutí takovýchto entit může sloužit jako kritérium členění teorií soudů u Brentana a jeho žáků.

Nyní je zapotřebí obrátit se k druhé problematické oblasti, která nám poskytne další kritérium pro posouzení vývoje teorie soudu u Brentana, a po Brentanovi. To se s prvním kritériem kříží, takže vznikají čtyři možné tendence, jež také byly historicky Brentanem a jeho žáky uchopeny a rozvíjeny.

V dosavadní interpretaci vývoje Brentanovy teorie jsme odhlíželi od vývoje názoru na otázku, která je v jistém smyslu fundamentálnější než předchozí. Jde o otázku po platnosti redukce *všech* teoretických subjekt-predikátových výrazů na existenční soudy. Právě ta vytváří radikálnost a novost původního Brentanova přístupu, její odmítnutí pak obvykle představuje jistý návrat k různým verzím tradičnějších pojetí soudu, byť v kombinacích s předchozí oblastí je i zde možno mluvit o významných inovacích.

Než se do této oblasti pustíme, nejprve jedna orientující poznámka. Brentano a všichni jeho žáci se bez výjimky shodovali na tom, že Brentanovy existenční soudy „existují“. V pojetí existenčních soudů se však lišili. Spor se vedl pouze o to, zda lze *všechny* soudy považovat za soudy existenční, popř. zda je třeba připustit ještě jiný druh soudů a jaký. V popředí diskuzí byl Brentanův smělý výrok o tom, že existenční redukce zachovává podstatný smysl redukovaných subjekt-predikátových výpovědí. (Jako třetí významný, avšak méně diskutovaný problém lze uvést otázku, zda je nutné přijmout dvě logické síly soudu, či pouze jednu.)

Existenční teorii soudu *Psychologie z empirického stanoviska* předkládal Brentano s nadějí, že povede k podstatné proměně tradiční sylogistiky včetně změny pohledu na platnost některých tradičních odvozovacích principů. Brentanovy návrhy se však setkaly spíše s nezájmem logiků, který byl pochopitelný, neboť Brentano nabídl veřejnosti jen krátkou skicu svého přístupu. Jistou výjimkou byla recenze J. P. N. Landa *On a Supposed Improvement in Formal Logic*, která vyšla roku 1876 v Amsterdamu.¹ Landova recenze, které nelze upřít bystrost, nebyla celkově vzato vstřícná. Byť všechny Brentanovy výtky sylogistice věrně reprodukovala, nebyla práva celkovému smyslu Brentanovy reformy. (Vynechala diskuzi všech Brentanových námitek proti názoru, že soud je pouze syntézou subjektu a predikátu a mnoho přidružených otázek. Land se také příliš neorientoval v německé literatuře, vůči které se Brentano vymezuje, což vedlo k dalším zkreslením). Na druhou stranu jí však nelze upřít důležitý postřeh. Brentanův explicitní nárok z *P.e.S.*, že kategorické soudy lze bez ztráty smyslu redukovat na soudy existenční, se může zdát být neoprávněný.

„V tomto okamžiku musíme odmítnout tyto pravidla [tj. principy Brentanovy logiky popírající některé důležité zásady tradiční sylogistiky],² neboť v překladu univerzálních kategorických soudů v negativní existenční soudy se ztrácí část významu, a to právě ta, na níž závisí zavrňované logické operace.“³

Landova námitka je nabíledni (omezujeme se pouze na její jádro). Brentanovy reformy předpokládají negativní kvalitu univerzálních soudů. Takové výroky jako „*Neexistuje nesmrtelný člověk*“ a „*Neexistuje smrtelný člověk*“ však samy neříkají nic o existenci či neexistenci lidí, pravidlo subalternace a jiné tedy neplatí. Tradiční sylogistika ale u vět typu „*Všichni lidé jsou smrtelní*“ a „*Žádný člověk není smrtelný*“ předpokládá, že pojem v subjektu není prázdný, a tento předpoklad je součástí jejich smyslu. Za tohoto předpokladu však klasická pravidla ovšem platí. Land sice sugeruje, že neprázdnost pojmu v subjektu je součástí smyslu všech univerzálních subjekt-predikátových vět, což je sám o sobě zjevný omyl, má však přinejmenším pravdu v tom, že je součástí mnoha takovýchto vět a že Brentanův nárok na to, že jeho redukce uchovává smysl redukovaných vyjádření, není tedy platný. Brentano si samozřejmě tuto věcnou situaci zčásti uvědomoval již při psaní *P.e.S.*, snažil se však tuto složku původního smyslu popřít, přičemž podle Landa zaměnil, řečeno dnešními slovy, logickou a sémantickou stránku své teorie. Brentano píše: „*Neumím představit, co by ve větě 'Žádný kámen není živý' mohlo znamenat omezení, Za*

¹ Land, J. P. N., „On a Supposed Improvement in Formal Logic“, in: *Abhandlungen der Königlichen Niederländischen Akademie der Wissenschaften*, Amsterdam 1876.

² K rámcovému výkladu této reformy viz kap. 2.3.8.

³ Land, J. P. N., „On a Supposed Improvement in Formal Logic“, cit. dílo, s. 10.

*předpokladu, že kameny existují'. I kdyby neexistovaly žádné kameny, tentýž výrok by byl stejně tak pravdivý jako za předpokladu, že kameny existují.*¹ K tomu však dodává Land: „*To je zajisté pravda, nikdo by se však ani v nejmenším neobtěžoval s názory na to, co kameny jsou nebo nejsou, pokud by nevěřil, že existují.*“² A o něco dříve Land na stejné téma poznamenává:

„Osoba, která takové věty [např. právě univerzálně obecné výroky] pronáší, je daleka tomu nechat svůj názor záviset na kontingenci existence ... , dává však sama za sebe najevo, že tato otázka je urovnána, či že může být kdykoliv urovnána jak k jeho, tak k posluchačovu plnému uspokojení. Tento předpoklad znamená, že považuje výrok ohledně existence subjektu, jež ve větě nasazuje, za oddělený a za takový, který má být ověřen mimo propozici, která od tohoto subjektu vychází.“³

Land má nepochybně pravdu. Mluvčí neprázdnost subjektu obvykle předpokládá, aniž by ho explicitně tvrdil, tj. premisa existence je ve významu implikována, nikoliv bezprostředně obsažena, a jen za těchto podmínek se mu obvykle jeví vlastní výrok jako užitečný a má *jím míněný smysl*. Zároveň lze z takového výroku odvodit jiné závěry (např. právě, že některé kameny existují), a to znamená, že Brentanův překlad těchto věd v existenční soudy není logicky ekvivalentní s originálem.

Zajímavá je Brentanova reakce na tuto kritiku, resp. její absence. Brentano si Landův krátký článek pečlivě prostudoval a v jeho pozůstalosti lze nalézt dvě stránky s celkem patnácti krátkými rukopisnými poznámkami k textu. Takřka všechny jsou trefné a celkem elegantně ukazují neplatnost rozmanitých bodů Landovy kritiky. Žádná z nich se však netýká hlavní, právě předvedené kritiky.⁴ Vzhledem k tomu, že Land si opravdu dává záležet na tom, aby tento bod ukázal jako hlavní (výtku ztráty smyslu v „existenčním překladu“ je jako jediné místo v Landově textu vysázena kurzívou) a rozebírá ho v krátké recenzi na dvou stranách, není možné, že by Brentano tuto argumentaci přehlédl. Brentano podle všeho vzal tuto kritiku v potaz jako jeden z podnětů pro rozšíření své teorie soudu. Odpovědí je pak jeho pozdější nauka o zdvojeném soudu (*Doppelurteil*). Brentano vypracoval svou novou teorii v soukromí a dlouho se o ní vědělo pouze z Brentanovy delší poznámky v prvním vydání *O původu našeho mravního poznání* z roku 1889. Zmínky o ní se objevují i v druhém vydání druhé části *Psychologie z empirického stanoviska*, která vyšla samostatně pod názvem *O klasifikaci psychických fenoménů* až v roce 1911. Veřejnosti ji za Brentana, který publikoval jen sporadicky, tlumočil K. Hillebrand a A. Marty. Twardowski se k

¹ *Pe.S.*, *Mutatis mutandis* lze totéž přenést i na analýzu tradičních vět typu všechny S jsou P, pokud uznáme jejich negativní povahu, což po nás Brentano vyžaduje.

² Land, J. P. N., „On a Supposed Improvement in Formal Logic“, cit. dílo, s. 13.

³ Land, J. P. N., „On a Supposed Improvement in Formal Logic“, cit. dílo, s. 13.

⁴ K obdobné kritice se ještě dostaneme při výkladu hlediska A. Meinonga v kap. 146.

ní hlásí v jedné krátké poznámce pod čarou, aniž by ji jakkoliv ve svém spisu využíval.

Brentanova nauka není zcela nabíledni. Nejsnazší obranou na Landovu kritiku by totiž bylo prostě připustit námitku a jednoduše říci, že běžné univerzální kategorické věty je nutné přeložit do *dvou* existenčních tvrzení. Kromě negativního existenčního soudu, který vyjadřuje univerzalitu, je nutné ve většině případů (o nichž rozhoduje kontext) přidat afirmativní existenční soud vyjadřující neprázdnost pojmu, který v původním gramatickém vyjádření stojí v subjektu. Hodnotu a pravdivost Brentanovy reformy logiky tudíž Landova námitka nijak nepostihuje, což si Brentano také sám uvědomoval, když si poznamenal v poznámce 5: „*Vyčítá mi [Land] vykonstruovanost (Künstlichkeit), aniž by si všimnul nesrovnatelně větší jednoduchost (Einfachheit)*.“¹ Brentanův systém je vskutku jednodušší než tradiční sylogistika, vystačí si s menším množstvím principů, názorně ukazuje a vyjasňuje některé přehlížené ambivalence tradiční nauky.

Brentano se však touto cestou nevydal a místo postuloval *novou formu soudu* nazvanou *dvojitý soud (Doppelurteil)*, která má problém smyslu mnoha běžných univerzálních soudů, a některé další závažné problémy, zejména otázku vzniku negativních pojmů, který je bez něj nepochopitelný, řešit.

V *O původu našeho mravního poznání* je tato nauka dodána jako „*nachträgliche Bemerkung*“. Podle všeho jde o text dodaný do spisu na poslední chvíli. Brentano v něm de facto *znovu přijímá kategorický soud, ovšem svérázně vyložený* a staví ho po boku existenčním soudům. Ocitujme nejdříve Brentanovu poznámku celou:

„*Dodatečná poznámka: to, co jsem zde právě řekl o obecné uplatnitelnosti existenčních forem, platí pouze při jistém samozřejmém omezení na skutečně a dokonale jednotné soudy. Pro vyjádření těchto soudů logika od pradávna využívala kategorické formy; v běžném životě je však často užíváme jako výraz mnohosti navzájem na sobě vystavěných soudů. Patrné je to např. ve větě „Toto je člověk“. V odkazujícím „toto“ je již implikována víra v existenci; druhý soud pak existujícímu přiznává predikát „člověk“. K podobnému jevu dochází poměrně často. Domnívám se, že původnějším určením kategoriální formy bylo sloužit [vyjádření] takovýchto dvojitých soudů. Domnívám se také, že existenční formy a imperativy, vzešly z těchto soudů. To na jejich podstatné odlišnosti nic nemění.*“²

Vidíme, že zde dochází k navrácení funkce logické predikace do Brentanovy teorie soudu a že přinejmenším mnohé (totiž komplexní) existenční soudy jsou chápány jako geneticky odvozené. Vedle tetických (prostých) soudů tedy máme nyní i soudy syntetické (subjekt-predikátové) a některé

¹ Brentano, F., *Zu J. P. N. Land*, rukopis Brentanova archivu ve Štýrském Hradci, List B02803,

² Brentano, F., *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, cit. dílo, s. 120-121.

tetické soudy odkazují geneticky na soudy syntetické. Jelikož právě uvedená citace byla na dlouho jediným zdrojem upozorňující na změnu Brentanova názoru, panovaly o smyslu Brentanovy nauky a jejím vztahu k nauce předcházející značné nejasnosti. Ještě Hillebrand v roce 1891 věnuje drtivou většinu své knihy o Brentanově existenční teorii a nauku o dvojitém soudu vykládá až v poslední kapitole jako jakýsi dodatek, což v době vydání knihy již zjevně vůbec neodpovídá jejímu systematickému významu. V roce 1892 vydává Alexius Meinong recenzi Hillebrandovi knihy, v níž ve věcně přijatelném ztotožnění Hillebrandovy a Brentanovy pozice podrobuje kritice celou Brentanovu teorii soudu. K dvojitému soudům v ní poznamenává: „*Nechápu, jak se může taková teorie vynořit, aniž by došlo k předcházejícímu popření [existenční] redukční teorie.*“¹ Sám Brentano, jak jsme uvedli, vyložil svou teorii o něco více teprve v dodatku své knihy *Von der Klassifikation der psychischen Phänomene*, tedy až v roce 1911, a i zde jde spíše o rámcový nárys. Hlavním zdrojem k detailnějšímu obeznámení se s Brentanovou naukou proto byla nakonec pro veřejnost část Martyho rozsáhlé stati „*Über subjektlose Sätze*“ z roku 1895,² v níž Marty přejímá a vykládá Brentanovu novou nauku, jejíž detaily mu Brentano předtím vyložil v obsáhlé korespondenci, kterou spolu oba myslitelé vedli.

Uveďme nejprve obecnou charakteristiku dvojitého soudu.

„*Kategorické čili dvoučlenné formy výpovědi vznikly jako přiměřený výraz dvojitých soudů. S dvojitým soudem se bezpochyby setkáváme ve větách jako: ‚Toto je červené‘, ‚Tato květina je modrá‘, ‚Můj bratr odcestoval‘, ‚Některé stromy v této zahradě namrzly‘. V těchto a ve všech podobných případech je významem věty specificky složený soud, který nelze převést na soubor jednoduchých [existenčních] uznání. Jakmile říkám „já“ či „tato květina“, je dáno uznání předmětu, na tomto základu je však vybudováno druhé uznání. Toto druhé uznání v jistém smyslu zahrnuje první, neboť to je jeho nutným fundamentem, od něž ho nelze oddělit. V takovémto soudu lze rozlišit subjektivní a predikativní část či mluvit o subjektivním a predikujícím soudu či částečném soudu. Nemáme zde totiž dva pojmy, nýbrž dva soudy, přičemž pouze ten druhý, predikující, má takovou povahu, že zahrnuje první ... Mezi oba elementy existuje pouze jednostranná odlučitelnost.*“³

¹ Meinong, A., „Rezension von: Franz Hillebrand, ‚Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse“, in *Göttingische gelehrte Anzeigen*, Nr. 11, 1892, s. 460, dále jen pod zkratkou *Rezension*.

² Marty, A., „Über subjektlose Sätze und das Verhältnis der Grammatik zur Logik und Psychologie“, *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*, Nr. 19, 1895, 19-87. Citovat budeme podle přetisku tohoto článku v Marty, A., *Gesammelte Schriften*, Band II., Max Niemeyer, Halle 1918, s. 223-277. Budeme přitom užívat zkratku *Su.Sä.*

³ Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 227-228.

Podle této teorie tedy nelze beze všeho reformulovat *smysl výroku* „Tento strom je černý“ jako „Tento černý strom existuje“ a „Někteří lidé jsou smrtelní“ popř. „Nějaký člověk je smrtelný“ jako „Existuje smrtelný člověk“. Zatímco prvé varianty byly dříve Brentanem chápány *pouze* jako jazykový háv pravého významu adekvátně vyjádřeného druhými variantami, jde nyní o dvě stejně právoplatné a navzájem na sebe neredukovatelné varianty, mezi nimiž však existuje vzájemná převoditelnost. Neredukovatelnost znamená, že tyto soudy *nejsou* významově *identické*.

Zeptáme-li se proč, dostaneme od Martyho poněkud nejasnou odpověď:

„Druhá věta [„Žlutá květina existuje“] není s první [„Tato květina je žlutá“] ani identická, ani ekvivalentní,¹ krom toho obsahuje prvá věta pojmový útvar, který mohl vzniknout teprve reflexí na onu svéráznou formu komplikovaného soudu. Ptáme-li se totiž, co vlastně znamená ‚žlutá květina‘, ‚smrtelný člověk‘, nelze to vyložit jiným způsobem, než že řekneme: je to ‚květina, která je žlutá‘ či ‚člověk, který je smrtelný‘.“²

Martymu lze snadno namítnout, že i na druhé straně možnou odpovědí na otázku, co znamená „květina, která je žlutá?“ je říci „Žlutá květina!“, tj. že tyto věty se bez dalšího navzájem nevykládají (Marty se proto pokouší o přesnější vysvětlení, viz s. 127). Marty chce, kromě genetické závislosti atributivní formy na predikativní, vyjádřit i to, že vztah, který je ve výrazu „Žlutá květina“ implicitní, odkazuje na větu „Květina, která je žlutá“, v níž je explicitní. Změna významu pak spočívá v tom, že v prvním případě je atribuce ve výrazu užita k přímému *jmenování* předmětu, jenž má být existenčně kladen či popírán, v druhém případě je jmenování doplněno vedlejší větou, která tematicky *vypovídá* určení subjektu. Květina je predikativně afirmována v tom *ohledu*, že je žlutá, což zároveň předpokládá existenční afirmaci květiny. Tím se vysvětluje, proč Brentano nepřijal pouze jednoduchou opravu své předcházející teorie. Např. dvojice soudů „A existuje a neexistuje A ne-B“ je pouze logicky ekvivalentní dvojitému soudu skrytému za gramatickou formou „Všechny A jsou B“, není s ním však významově identická, neboť *explicitní* artikulace vztahu nositele a jeho určení v této dvojici schází.

Navzdory částečnému návratu k tradici je ale třeba zdůraznit a vysvětlit dvě výrazné odlišnosti. Tato teorie nechápe predikativní soud jako syntézu dvou *pojmu*, nýbrž právě jako komplex dvou *soudů*, v němž je „predikativní“ parciální soud fundován ve svém „nositeli“. A dále, byť máme nyní dva typy výkonů soudu, tedy afirmování a popření (*Annerkennen / Verwerfen*) pro existenční soud a přiznání a odepření (*Zuerkennen / Aberkennen*) vybudované na afirmativním existenčním soudu pro

¹ Neekvivalentnost je tu dána nevhodným výběrem prvé věty, správně měl Marty zvolit pár „nějaká květina je žlutá“ a „existuje žlutá květina“, pak by věty byly ekvivalentní, avšak ne identické.

² Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 228-229.

parciálně predikativní soudy, jde v obou případech o „jednoduché“ akty. V prvním případě se afirmuje existence předmětu v druhé vztah celku a části. V podstatě se zde v pozměněné formě vrací interpretace výklad predikativní afirmace a negace, který Brentano rozvinul ve své interpretaci Aristotela (viz s. 13nn.).

„Je‘ a ,Není‘ označují v posledním [existenčním] případě, jak již víme, vždy jednoduché uznání či popření, ať již je uznané či popřené jakkoliv uzpůsobeno, ať již je to věcnost či privace, pouhá možnost, pouze představovaná předmětnost, a dále cosi jednoduchého či složeného, absolutní určení či relace. ,Bytí‘ se tu nedostává prostřednictvím jmen, s nimiž je spojeno, modifikace, nýbrž pouze doplnění, i když jde o doplnění, které je velmi důležité. Obdobně se to má s kopulou a syntaxí kategorické věty. Tato věta ve všech případech manifestuje stejným způsobem přiznání či odepření.¹ To, co je přiznáno či odepřeno, se však v různých případech liší. Jednou je přiznávána logická část individuu (tato barva je červená), jednou kategoriální [tj. Brentanova metafyzická] část odpovídajícímu celku (toto těleso je červené), pak kolektivní části kolektivnímu celku (shromáždění čítá dvě stě lidí), popřípadě části kontinua kontinuu.“²

Přiznání části zahrnuje uznání existence celku, jemuž je část přiznávána. Toto uznání, tj. subjektivý soud, je vždy existenční afirmace, a proto je subjektivý soud ve všech dvojitých soudech sám o sobě buď individuální či partikulární. Složitější je to podle Martyho s predikátovým soudem, neboť to, co je přiznáváno, může mít podle brentanovské teorie samo individuální či neurčitou matérii (nějaký savec žije u mne doma vs. nějaký savec je člověk). Marty při výkladu Brentanovy teorie případy s individuální matérií predikátového soudu nechává stranou a soustředí se pouze na *predikátové soudy s neurčitou matérií* (nezabývá se tedy singulárními soudy). Snaží se přitom zachovat původní Brentanovu nauku o redukci kvantity na kvalitu soudu. Máme-li tedy co činit s predikátovým *přiznáním*, bude *dvojitý soud* buď individuální (Sokates je bílý, Sokrates je ne-bílý), anebo partikulární (Nějaký člověk je bílý, Nějaký člověk je ne-bílý).

V případě dvojitých soudů s predikativním výkonem *odepření* získáváme podle Brentanovy klasické nauky soud *univerzální*. Tuto druhou, méně samozřejmou část, která zároveň bere v potaz Landovu námitku, je třeba s přihlédnutím k Martyho výkladu vyložit podrobněji.³ Vezměme nejprve

¹ Odepření však i zde chápe Marty a Brentano obvykle jako popření platnosti přičtení, tj. „A není B“ = Neguji, že A je B, popř. jako afirmaci přičtení negativního predikátu (Afirmuji, že A je B). Záleží na formě věty. K tomu viz následující výklady.

² Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 251-252. Vztah částí v prostorovém a časovém kontinuu začal Brentano analyzovat jako nový podstatný druh vztahu části a celku na konci svého středního období. Od něj tuto problematiku přebírá i Marty.

³ Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 232-233.

tradiční výpověď typu *e*, např. „Žádná kniha v mé knihovně není psána čínsky“. Logická forma této věty je podle této teorie poměrně průhledná, nejprve podle Brentana, tak jako ve všech dvojitých soudech, afirmuji předmět v subjektu, zde tedy nejprve existenčně afirmuji partikulárním soudem alespoň nějakou knihu v mé knihovně (tj. zajišťuji že rozsah subjektu není prázdný). Na tuto afirmaci navazuje *odepření* vlastnosti být napsán čínsky (vylučuji výjimku), a výsledný soud je univerzální. Jelikož předchozí partikulární afirmace v sobě nepřímo *implikuje* existenci jistého kolektivu (množinu knih v mé knihovně, které lze mínit obecnou matérií „kniha“), platí toto odepření podle Martyho pro všechny prvky tohoto kolektivu (Marty samozřejmě poznamenává, že neodpírám vlastnost kolektivu, ale distributivně všem prvkům patřícím do toho kolektivu).¹

Díky tomu má univerzální dvojitý soud podstatně jiný význam než univerzální existenční soud. Tvrdí existenci kolektivu, zatímco druhý existenci kolektivu (neprázdného rozsahu) nijak nepopírá ani netvrdí (věta „Neexistují kulaté čtverce“ neříká o tom, zda existuje čtverec, vůbec nic).

Podobné řešení je u dvojitých soudů s univerzálními větami tradičního typu *a*, např. „Všechny knihy v mé knihovně jsou psány čínsky“, jež ve své předcházející existenční teorii označil Brentano za věty s dvojí negací (V mé knihovně neexistuje nečínská kniha). I zde si však lze vypomoci s výkladem, že nepřímo afirmuji knihy v mé knihovně, tj. konstituuji nepřímo kolektiv těchto knih a říkám o prvcích tohoto kolektivu, že žádný z nich *není* nečínský. Kvalita prediktivního soudu je negativní, výsledek opět univerzální. Takto lze očividně reformulovat všechny věty typu *a*.

Jak je to však s větami typu „Některé mé knihy nejsou čínské“? Zde je predikátový částečný soud na první pohled negativní a celý soud je přesto partikulární. Podle Martyho a starší Brentanovy strategie však negace v této větě nepatří k výkonu soudu, nýbrž k matérii představy, tj. opět zde máme soud „Některé mé knihy jsou nečínské“. Predikativní část je v tomto převodu opět afirmativní a výsledek je partikulární. To je patrné podle Martyho z toho, že kdyby šlo v této větě o skutečné *odepření*, dostali bychom univerzální soud – velmi zjednodušeně řečeno bych tvrdil, že ať již vezu tu či onu knihu (tj. klidně postupně i všechny knihy) z mé knihovny, vždy zjistím, že nejsou čínské, což zajisté není smyslem původní výpovědi.

Vzhledem k tomu, že celá stará nauka o existenčních soudech zůstává *také* v platnosti, komplikuje se výrazně vztah gramatického vyjádření soudu a jeho logické formy. Kategorické tvrzení může

¹ Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 232-233. Celá Brentanova škola přísně rozlišuje mezi predikací vlastnosti kolektivu (např. Tato množina je sudá – jde o singulární soud) a distributivní predikací prvkům individuálního kolektivu konstituovaného afirmativním existenčním soudem (Všichni z lidí jsou smrtelní, Někteří z lidí jsou bílí), jde o soud obecný. Množiny jsou chápány jako celky diskrétních částí (problematiku kontinua zde pro její spletnost raději vypouštíme).

nyní vyjadřovat jak existenční, tak dvojité soud. Záleží na kontextu. Např. „Všichni apoštolové jsou židé“ je soud dvojité (všichni z apoštolů nejsou nežidé), „Všechny čtverce mají pravé úhly“ je negativní soud existenční, neboť jde o apriorní pravdu, tj. o tvrzení nekladoucí existenci (neexistuje čtverec s nepravými úhly, k existenci čtverců se tedy nezavazují). *Většinou* však kategorická věta nyní podle Brentana a Martyho vyjadřuje právě dvojité soud.

Než se dostaneme ke krátkému popisu genetické souvislosti mezi soudy dvojitými a existenčními, zmiňme jednu závažnou námitku proti Brentanově nauce o redukci kvantity na kvalitu soudu, kterou podal Meinong ve své kritice Hillebrandovy knihy. Z věcných důvodů předběhneme kapitolu věnující se této kritice (viz 146). Meinong říká podle nás zhruba následující: jestliže říkám, že všechny trojúhelníky mají součet úhlů 180° , nezavazují se podle Brentana k existenci trojúhelníků, neboť tvrdím pouze, že neexistuje trojúhelník nemající součet úhlů 180° . Stejně tak říkám-li, že pravoúhlé trojúhelníky mají součet úhlů 180° , netvrdím existenci pravoúhlých trojúhelníků, nýbrž říkám, že neexistují pravoúhlé trojúhelníky nemající součet úhlů 180° . V tom, tj. v *nekladení* existence, resp. v *neutralitě* týkající se faktické existence či neexistence, právě spočívá podle Brentana specifikum *apriorních* soudů. Jakmile však řeknu „Některé trojúhelníky jsou pravoúhlé“ musel bych se k *existenci* pravoúhlých trojúhelníků zavázat, neboť jde i z hlediska Brentanovy nauky o partikulární soud, a tedy o soud *afirmativní*. Existence trojúhelníků, pokud ji vůbec v nějakém smyslu přijmeme, je však *kontingentní* záležitost, a tento soud by tedy nemohl mít *apriorní platnost* matematické poučky. Udaná partikulární věta však očividně platí nutně, tj. Brentanova nauka je neplatná.¹ Meinongova námitka, že existují partikulární afirmativní soudy nekladoucí existenci, je jakýmsi protipólem Landovy námitky, který proti Brentanovi tvrdil, že existují univerzální soudy kladoucí existenci.

Na Meinongovu námitku odpovídá za Brentana Marty následujícím způsobem. Věta „Některé rovnostranné trojúhelníky jsou pravoúhlé“ má dva významy. Jednak ji lze brát jako větu tvrdící existenci rovnostranných trojúhelníků (jedno zda ji chápeme existenčně, anebo jako dvojité soud), a pak jde o větu platnou nahodile, anebo jí lze mínit univerzální dvojité soud speciálního typu. Tento soud tvrdí: „*Že neexistuje nic, co by spadalo do jisté třídy rovnostranných trojúhelníků a nebylo zároveň pravoúhlé.*“² Existenčním soudem zde má být soud „*V pojmu trojúhelníku lze rozlišit třídy*“, navazující predikativní soud pak, volně řečeno, všemu, co spadá pod jednu z těchto tříd, odepírá nepravoúhlenost, aniž by však rozodoval, zdali pod tuto třídu něco spadá.³

¹ Meinong, A., *Rezension*, cit.dílo, s. 451.

² Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 266.

³ Tamt.

Na jasném *ad hoc* charakteru Martyho obrany je vidět závažnost Meinongovy námitky. Marty si neuvědomuje, že touto obranou *de facto* opouští půdu Brentanovy nauky a přijímá jistou variantu alternativní nauky Herbartovy, tj. hypotetickou formu univerzálních soudů, proti níž Brentano bojoval a podle níž mají univerzální soudy tvar *jestliže spadá individuum pod pojem (patří do třídy) a,¹ pak tomuto individuu náleží (či nenáleží) vlastnost b.²* I o větě „Všechny trojúhelníky jsou rovnostranné“ by totiž nyní šlo konsekventně říci, že označuje jednu z existujících tříd geometrických útvarů a jestliže něco (tj. nějaké individuum) spadá do této třídy, pak je to rovnostranné (příp. není nerovnostranné). Takto lze postupovat u všech univerzálních soudů, existence se přitom neklade, ale Brentanova nauka je nahrazena jinou, což je důsledek, který Marty asi nezamýšlel.

Pojďme se na závěr podívat na genetickou souvislost mezi existenčními soudy a soudy dvojitými. Existenční soudy s jednoduchou matérií, například jednoduché smyslové percepce, jimž je vlastní perceptivní existenční víra, jsou zajisté původní a neodvozené. Říká-li Brentano (a také Marty): „Domnívám se také, že existenční formy a imperativy, vzešly z těchto [tj. z dvojitých] soudů.“,³ může mít na mysli pouze existenční soudy a imperativy s *komplexní* matérií. To znamená, že materie „žlutá květina“, která může být afirmována či negována, geneticky předpokládá soudovou formu „některé květiny jsou žluté“, tj. dvojitý soud, a nikoliv naopak. Marty tuto genetickou souvislost Brentanovy teorie pro empirické soudy popisuje takto:

„Je jasné, že dvojitě soudy časově předcházely všem těmto jednoduchým soudům [tj. existenčním soudům s komplexní matérií]. Co se týče jednoduchých empirických afirmací jako „Někteří lidé jsou zrzaví“, tj. „Existují zrzaví lidé“, nemohli bychom k nim nikdy dospět, aniž bychom se předtím ujistili existenci lidí a mezi nimi našli takové, jimž lze přiznat určení zrzavý. Tato indukce však vedla nejprve k dvojitému soudu: „někteří z lidí jsou zrzaví“. Teprve poté vznikl příbuzný a jednoduchý soud, který dnes často zní jazykově stejně a který má smysl „zrzaví lidé existují“.“⁴

Z dvojitých soudů pak lze učinit reflexí materie dalších existenčních soudů („Zrzaví lidé existují“) či dalších dvojitých soudů vyššího řádu („Někteří zrzaví lidé jsou vysokoškolsky vzdělání“).

Pokud právě popsaná obecná genetická souvislost platí, dochází přeci jen k důležitému omezení původní Brentanovy nauky, tak jak ji vykládá ještě i Hillebrand (viz s. 67 nn.). Z hlediska nauky o

¹ Rozdíl mezi třídou a pojmem je v našem kontextu irelevantní.

² Opět odhlížíme od rozmanitých variant nauk v otázce připuštění negativní kvality predikace. Zde jde pouze o hypotetickou formu univerzálních soudů.

³ Brentano, F., *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, cit. dílo, s. 121.

⁴ Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 268.

existenčním soudu je ve všech typech soudů přípustná konverze. Je lhostejné, zdali mluvím o existenci rovnostranného trojúhelníku či trojúhelníkové rovnostrannosti apod. Tyto vzájemně konvertovatelné varianty jsou pouze gramatickými vyjádřeními téhož obsahu soudu. Jestliže však komplexní matérie existenčních soudů vzniká z dvojitého (predikativního) soudu, pak se rozdíl mezi tím, o čem se vypovídá, a co se vypovídá, promítá i na rovinu *matérie* existenčního soudu. I ta nyní bude mít svou subjektivní a svou atributivní část. Marty proto dospívá k následujícímu názoru:

„Pojmy žlutá květina a květinově byvší žlut' jsou podle mne pouze ekvivalentní, právě tak jako jsou si na druhé straně ekvivalentní dvojité soudy 'Tato květina je žlutá' a 'Tato žlut' je květinou'. Není proto nevhodné i zde v jistém mluvit o subjektu a predikátu. Je třeba však dbát na to, že se tak při srovnání s dvojitými soudy děje v podstatně odlišném a pouze analogickém smyslu.“¹

Tj. není z hlediska významu věty lhostejné, zdali afirmujeme či negujeme AB či BA, byť oba soudy jsou logicky ekvivalentní. Genetické souvislosti dvojitých a jednoduchých soudů jsou však mnohem rozsáhlejší. I negativní představy (nečerný, neživý etc.) jsou podle Brentanovy a Martyho teorie odvozené z předcházejících výkonů dvojitých soudů.

„Jednoduché popření něčeho nemůže být ve skutečnosti zdrojem pojmů jako nelidský, neplodný, neživý. Z jednoduchých negací lze vytěžit nanejvýš pojmy jako neexistence člověka, neexistence živého tvora, avšak nic víc. Pojem neživý může být získán pouze reflexí na dvojitý soud. Jestliže existují lidé, ptáci, ryby, kovy, minerály a lidé, ptáci, ryby jsou živí, zatímco totéž o kovech a minerálech neplatí, pak mají posledně jmenovaní členové výčtu oproti prvně jmenovaným cosi společného, totiž právě to, že predikace života je v jejich případě nepravdivá. To znamená, že jsou neživé (bez života) ...“²

Jestliže je tedy k dispozici dvojitý soud „toto A není B“ (tj. kladení A a navazující odepření určení B), lze přejít k tvrzení „toto A je ne-B“. Marty se tímto způsobem snaží získat nauku vysvětlující genezi privativních a negativních představ a vykázat proč u nich predikace předchází atribuci.

Zatímco *pojem* existence a neexistence je podle Brentana a Martyho získán reflexí na existenční afirmativní a negující soudy, *pojem* identity a dodejme, že i *pojem* rozdílu, je podle Martyho výkladu nyní získán reflexí na soudy predikativní.³ Jestliže afirmativní soud oprávněně tvrdí, že A

¹ Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 270 Identický je nanejvýš *názor*, který je v dvojitých a existenčních soudech apercipován. Tentýž názor (jde-li vůbec o názornou představu) může být jednou apercipován v jedné, jednou v druhé variantě. Pro upřednostnění jedné varianty před druhou většinou existují pragmatické důvody.

² Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 234.

³ V následujícím výkladu již nelze Martyho názory bezpečně připsat také Brentanovi, což v předchozích případech bylo možné.

je B, pak tvrdí, že A je s B [parciálně] identický.¹

„Existující je to, co je oprávněně uznáno, identitu nalézáme tam, kde můžeme oprávněně jedno přiznat jinému, tj. jinými slovy tam, kde je jedno druhým.“²

„A stejně tak jako nemůžeme soudit ‚A je existující‘ dříve, než je souzeno ‚A jest‘, nemůžeme soudit ‚A je identické s B‘ dříve, než je souzeno A je B.“³

Identita je vyjadřována v afirmativní predikaci. Tato predikace je již dále neredukovatelný výkon. Identitu předmětu se sebou samým pak můžeme pojmut jako limitní případ afirmativní predikace.⁴ (Rozdíl je analogicky založen v predikativním upření vlastnosti.) To ale neznamena, že by snad byla identita či existence posuzovaného předmětu v soudu toho či onoho typu vytvářena.

„Když jsme vysvětlili, že pojem existence je vytvořen z uznávajícího soudu, nijak jsme nepopřeli, že důvod k vynesení takového soudu nám poskytují samy předměty. Totéž musíme říci i o identitě. Navzdory tvrzení, že tento pojem lze vysvětlit pouze rekurzem k fenoménu predikace, že je abstrahován ze soudů typu A je B, musíme přiznat, že pouze na uzpůsobení předmětů záleží, zda lze tento soud opravdu vynést, tj. zda lze oprávněně říci: ‚Tento kus papíru je čtyřhranný‘, ‚Tamtá barva je červená‘ atd.“⁵

Marty následně přechází k rozvíjení své nauky o soudu v oblasti ireálných korelátů soudu. Zatímco Brentano přešel k útoku na všechny stavy věcí, objektivy, specifické koreláty soudů atp., Marty se přidržel starší Brentanovy nauky, neboť pouze ta podle něj činí srozumitelnou myšlenku pravdy jako shody, která by u pravdivých negací byla jinak nesrozumitelná:

„Je-li soud pravdivý, pak tomuto obsahu osobitým způsobem odpovídá, tj. existuje (es gibt) obsah, který je mu adekvátní. To platí jak pro negující, tak pro afirmující soudy. Platí-li soud ‚A neexistuje‘, pak je faktem (Tatsache) nebytí A. Obsah soudu je dán, ale předmět neexistuje. Pro každý správný negativní soud, který nemá jako takový skutečný předmět, je myslitelný afirmativní soud reflektující jeho obsah, jemuž je dán skutečný objekt, např. ‚Je [to tak], že A není‘ či ‚Je pravda, že A není‘. Samozřejmě by nás pomýlila víceznačná forma jazykového výrazu, který o bytí A hovoří tak, jako hovoří o jeho tvaru a velikosti, kdybychom se domnívali, že objekt A je v obsahu

¹ Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 237.

² Marty, A. *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 239.

³ Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 237.

⁴ Obdobné strategie, které již zde nebude sledovat, se nabízí i pro vysvětlení geneze modálních pojmů jakými jsou pojmy nutnosti, možnosti, nemožnosti a skutečnosti. K tomu viz Kastil A., „Vorwort“ in: Marty, A., *Gesammelte Schriften*, sv. II, Max Niemayer, Halle 1918, s. V-XXXI.

⁵ Marty, A., *Su.Sä.*, cit. dílo, s. 239.

soudu ‚Nebytí-A‘ obsažen a v tomto smyslu je v něm ‚uchopen‘. Tatáž syntaxe, která v ‚Barva A‘ vyjadřuje determinaci či obohacení, vyjadřuje v ‚Nebytí A‘ modifikaci. I v ‚Bytí A‘, můžeme o obsaženosti A mluvit pouze *cum grano salis*.“¹

Kromě obsahu soudů (stavů věcí) ve smyslu bytí a nebytí předmětu A (*Das Sein von A*, *Das Nichtsein von A*), které podle Martyho odpovídají původní, čistě existenční teorii soudu Brentanových würzburgských a vídeňských přednášek,² postuluje nyní Marty ve shodě s novou teorií dvojitého soudu stavy věcí ve smyslu bytí něčeho nějak (*Das AB-Sein*), kde AB znamená přináležitost určení B nositeli A. Ve shodě s Brentanovým přístupem k Aristotelovi (s. 13), neexistuje však podle Martyho negativní varianta tohoto obsahu, nýbrž pouze negace tak-bytí (*Das Nichtsein des AB-Seins*) a jeho afirmace (*Das sein des AB-Seins*). V podstatě se jedná jen o předmětně-korelativní vyjádření přístupu, který výrok „A je/není B“ čte jako soud „Je pravda/Není pravda, že A je B“.³

Revize existenční teorie soudu zahájená Brentanem a rozpracovaná Martym otevřela Brentanovu deskriptivní psychologii ke zkoumání deskriptivně-genetických souvislostí různých syntaktických forem smyslu a byla tedy významným posunem vpřed oproti existenční teorii soudu, která taková zkoumání neumožňovala. Vliv měla zejména na Husserlova *Logická zkoumání*, který byl s Martyho dílem detailně obeznámen. Vysvětlení nominálních významových útvarů jako geneticky poukazujících na zakládající subjekt-predikátové soudy a pojetí soudů s okazionálními a jim příbuznými výrazy (např. „císař (*der Kaiser*) přijel“, „já jdu domů“) jako soudů, v nichž si nominální kladení vyžaduje doplnění predikací, je v mnohém poplatné Brentanově/Martyho teorii dvojitého soudu. Možnosti těchto genetických zkoumání zároveň překračují úzká vymezení Brentanovy a Husserlovy deskriptivní psychologie směrem k tomu, co později Husserl v mnohém hlubší a výrazně sofistikovanější podobě představí jako svou „genetickou fenomenologii“.

4.2 Temporalita pravdy u Brentana a Martyho

Martyho samostatné převzetí a rozvedení Brentanovy nauky má i další zajímavé aspekty, na které chceme upozornit. Obsahy soudů ve smyslu specifických předmětů soudů jsou na rozdíl od předmětů představ, na nichž se obsahy soudů zakládají, vždy ireálné.⁴ To mimo jiné znamená, že nejsou schopny na nic reálně působit. Marty však dodává, že mohou být zapříčiňované. To má

¹ Marty, A., *Untersuchungen*, cit. dílo, s. 293-294.

² Marty, A., *Untersuchungen*, cit. dílo, s. 292.

³ Marty nauku o obsazích soudu rozvinul poměrně detailně i v kontextu modalit soudů, v níž tvoří obsah soudu namísto bytí A např. nemožné bytí A a nutné bytí A. Od této nauky zde odhlížíme.

⁴ Předměty představ oproti tomu mohou být jako reálné, tak ireálné. Marty se důsledně drží Brentanovy nauky z přednášky *O pojmu pravdy* (viz s.83).

zásadní konsekvence pro pojetí pravdy. Dostáváme se zde k jistému prvku Brentanovy nauky, kterou jsme doposavad spíše opomíjeli. Brentano se v návaznosti na Aristotela domnívá, že pravdivost soudu se může měnit. Soudím-li, že prezidentem české republiky je Václav Klaus, pak je tato věta pravdivá, jen tehdy, dokud je Václav Klaus prezidentem. Předtím a poté je stejný soud *nepravdivý*. Byť Brentano tuto svou nauku příliš nerozebírá, je důsledkem jeho orientace na *realitu* jako základní ontologickou „vrstvu“ (u pozdějšího Brentana také vrstvu jedinou). Reálné pak může být také (kromě schopnosti reálného působení) charakterizováno jako to, co je časové. Privace, empirické možnosti a nemožnosti se podle Brentana zprostředkovaně na oblast reálného vztahují a jsou na ní *závislé* (např. slepota jakožto privace lidské určení může vznikat a zanikat s tím, jak se např. mění reálný stav sítnice apod., totéž platí i pro ostatní ireálné entity obdobného typu), nikoliv však tak, že by byly *reálně* zapříčiňovány či že by samy něco zapříčiňovaly. Brentano tuto závislost ireálného na reálném spíše postuluje, konkrétní analýzy nechává otevřené (viz krátké naznačení na s. 83). Vedle takovýchto ireálných entit pak ještě v období přednášky o pravdě postuloval ireálné entity ve smyslu ireálných obsahů analytických soudů:

„U soudů, v jejichž případě nemá představa reálný obsah [tj. předmět], je možné dvojí.

a) Buď jejich pravda vůbec nezávisí na realitě, to platí u všech, jejichž předmět je sám o sobě nutný nebo nemožný. Sem patří např. zákon sporu a všechny analytické soudy.

b) Anebo jsou, byť ne přímo, přesto však nepřímo závislé na realitě, tj. skutečnost, že jejich předmět existuje či neexistuje je, i když představa nemá reálný obsah, přesto důsledkem toho, že existují, existovaly či budou existovat jisté reálné věci a žádné jiné. Tak trvá, vzniká a zaniká prázdný prostor a nedostatek vůbec, schopnost, pouze myšlená věc atd. v souvislosti a v závislosti na reálných změnách.“¹

Shodu soudu o realitě s nějakými věčně trvajících entitami Brentano, který v citovaném textu stojí velmi blízko přijetí specifických obsahů soudů, důrazně odmítal:

„... budeme tvrdit, že konkrétní nedostatek, konkrétní scházení nějaké věci je také věcí? A dále: když tvrdím, že existuje nemožnost či jistá věčná pravda, např. pravda matematického zákona, budeme snad věřit, že někde ve světě či mimo něj existují věčné bytnosti, které se po způsobu platónských idejí shodují s nějakým soudem? Zcela jistě nikoliv!“

Vzhledem k tomu, že soudy o reálném a o ireálném, které je na reálném závislé, míní entity, které existují v čase, může se proměnit jejich pravdivostní hodnota. Co přesně míní Brentano ireálnými entitami v případě analytických soudů, není v tomto textu jasné.

¹ Brentano, F., *Wahrheit und Evidenz*, cit. dílo, s. 26.

Jestliže nyní Marty podržuje a rozpracovává jistý Brentanův návrh, tj. jestliže zavádí obsahy soudů ve smyslu stavů věcí, zavádí pouze nový typ ireálných entit, tj. kauzálně nepůsobících, avšak na realitě závislých předmětů. Tím je u Martyho podržena možnost změny pravdivosti soudů podle toho, zda příslušné reality, ireality a na nich vybudované obsahy soudů vznikají, trvají či zanikají. Obecně je nauka o ideálních propozicích, objektivěch, stavech věcí apod. tak silně spojena s Bolzanovou naukou o pravdách o sobě, že problematika irreálného obsahu soudu a jeho nečasovost bývá často nerozlišeně spojena dohromady. Marty však obě témata vědomě odděluje:

„Co platí o nereálných relacích, platí i o ostatních nereálných předmětech, na které se poukazuje (...), a to i o obsazích soudů (...) Také zde se setkáváme s něčím, co, jestliže nastane, není zapříčiněno a jestliže zanikne, pak nikoliv reálným účinkem. Jestliže zanikne fyzický či psychický stav, zanikne jeho bytí, a to znamená, že jeho afirmace přestane být platná, a pokud je tento stav zapříčiněn, nastane jeho bytí, což znamená, že afirmace začne být platná.“¹

Brentanova nauka o dvojitém soudu a obsahu soudu, stejně tak jako její převzetí a rozpracování Antonem Martym, který se podržením obsahů soudu vymezil proti svému učiteli, představuje rozšíření a obohacení původní Brentanovy nauky o soudu. Je však svou svéráznou rehabilitací predikace také důkazem oprávněnosti hlavních námitek, které směřovaly proti Brentanově původní koncepci soudu v *Psychologii z empirického stanoviska*. Zároveň začala zohledňovat genetické souvislosti intencionálního života a přiměřeněji toto intencionální předivo reflektovala. Rozvíjela se však v ústraní. Brentanovy nové názory tlumočil veřejnosti až jmenovaný Martyho článek v době, kdy se nejvýznamnější Brentanovi žáci – Meinong s Husserlem, dávno vydali vlastní cestou.

¹ Marty, A., *Untersuchungen*, cit. dílo, s. 321.

5 Meinong

Alexius Meinong (1853-1920) je mezi Brentanovými žáky jistou výjimkou. Vydal se svou vlastní cestou poměrně záhy.¹ Přesto nelze popřít, že Meinong byl Brentanem hluboce ovlivněn, zároveň však záhy sám poměrně vlivně působil.² Patrné je to zejména v případě Husserla *Logických zkoumání*, které samy zase mohly mít vliv na některé Meinongovy pozdější teorie. Mezi Husserlovým myšlením na přelomu století a Meinongovými spisy téhož období je patrná výrazná obsahová analogie. Některé shodné momenty svých teorií podle všeho vypracovali nezávisle na sobě, aby je následně objevili i v díle toho druhého. Díky tomu není snadné přesně stanovit poměr vzájemného. Je třeba říci, že Meinong byl o něco starší než Husserl a zpočátku také výrazně úspěšnější a že míra ovlivnění, zejména v devadesátých letech 19. století, mohla být zprvu větší u Husserla. Meinongův nepochybný talent byl také mnohem zjevnější. Mimořádným profesorem na univerzitě ve Štýrském Hradci se stal v roce 1882, kdy mu nebylo ještě ani třicet let. Řádným profesorem se na téže univerzitě stal v roce 1889, tj. v šestatřiceti letech. Stejně jako Brentano odmítal Meinong Kantovo transcendentální řešení filosofické problematiky a německý idealismus, chybí mu však onen takřka náboženský zápal, s kterým soudobou filosofickou scénu kritizoval jeho učitel. Podobně jako Brentano i Meinong měl v oblibě anglický empirismus, na rozdíl od Brentana se však neomezoval pouze na Locka, ale za velkého filosofa považoval také Davida Huma. První

¹ Cílevědomost je u něj patrná i z toho, že se mu podařilo zcela obdivuhodnou disciplínou zvládnout a skrývat závažnou oční vadu, která v pokročilejším věku přešla v slepotu. Na konci sedmdesátých let, kdy se jako účastník Brentanových přednášek spřátelil s jiným jejich účastníkem, T. G. Masarykem, již nebyl takřka schopen číst svůj vlastní rukopis a jen s velkými obtížemi mohl číst knihy. Masaryk mu pomohl s prvními obtížemi. Jako muž pokroku se seznámil Meinonga s novým americkým vynálezem a při následné návštěvě USA tam vyřídil Meinongovu objednávku. Jde sice o jistou kuriozitu, přesto si dovoluji z autoritativní biografie Evelyn Döllingové odcitovat Meinongův děkovný dopis Masarykovi:

„Smyslem tohoto psaní je ještě jednou vám co nejvřeleji poděkovat za podporu, kterou jste mi poskytl ve věci psacího stroje. Bez vašeho upozornění bych se o existenci Remingtonových strojů nikdy nedozvěděl a kdyby tomu vaše intervence nechtěla jinak, zcela jistě by mně nikdy nenapadlo si takto drahou věc bez obav obstarat. Budete se muset smířit s tím, že vy a můj psací stroj jste se mi spojili v jedné asociaci, která při zcela mimořádné roli, kterou tento stroj bude v mé budoucí činnosti hrát, má velkou šanci stát se tím, čemu starý James Mill říkal ‚nerozlučitelné spojení‘. Spojení na kterém se, jak známo, mohou podílet nejen představy, nýbrž také city.“ Viz „Meinong an Masaryk, 1893“ in: Döllingová E., *Wahrheit suchen und Wahrheit bekennen*, Rodopi, Amsterdam, 1999, s. 43-44.

Své hlavní spisy a dopisy, včetně výše citovaného, vyřukal Meinong na „Masarykově“ stroji, knihy potřebné ke studiu si nechával předčítat od členů rodiny (zejména od své ženy) a později od sekretářky a od studentů.

² K popisu této situace z Meinongovy perspektivy viz Meinong, A., *Über Annahmen*, 1. vyd., A. Barth, Lipsko, 1902, s. VII – XIII.

dva z Meinongových důležitějších spisů nesou koneckonců název *Humovské studie*. Tato orientace na anglickou filosofii vedla k tomu, že byl v Anglii recipován a kritizován (zejména Bertrendem Russellem a G. E. Moorem, obzvláště Russell prošel před začátkem 20. století jistým meinongovským obdobím) a Meinong nikdy nebyl v anglosaské filosofii zcela zapomenut, byť Russell se nakonec od Meinongových názorů odklonil a obraz Meinongových nauk, který prostředkoval, nebyl vždy Meinongovým skutečným názorům věrný.¹

Nemůžeme zde rozebírat celou pozoruhodnou šíři Meinongova myšlení a množství textů, které během své více než čtyřicetileté filosofické kariéry Meinong publikoval. Náš výběr proto bude velmi selektivní. Vybereme v souladu s již rozvinutými tématy pouze ty texty a pasáže, které se týkají Meinongova vztahu k brentanovské problematice povahy soudu, přičemž se omezíme, až na závěrečnou výjimku, na výběr ze spisů do roku 1902, tj. do prvního vydání *Über Annahmen*, včetně.

5.1 Raná Meinongova nauka o povaze soudu

Meinongův vztah k Brentanově nauce o soudu lze charakterizovat slovy, kterými popisuje postoj k celé Brentanově filosofii: „*I čtvrtstoletí poté [co Meinong studoval u Brentana] mi jak jeho nepřátelé, tak jeho přátelé nemohou odpustit. Ti první to, že jsem se od Brentana něco naučil, ti druhí, že jsem se vše nenaučil od něj, nýbrž že jsem se během své vědecké činnosti leccos naučil poctivou námahou od sebe samého či spíše z věcí samých.*“²

Právě Meinongova teorie soudu stojí vzhledem ke své důležitosti v centru celé kontroverze. Meinong se od Brentanovy nauky odchýlil již ve svém druhém spisu, v *Humovských studiích II*.³

Zatímco v *Humovských studiích I*, které vyšly u stejného nakladatele o pět let dříve, se Meinong zabývá kritikou nominalismu, přičemž se jeho výsledná teorie abstrakce ještě přidržuje Brentanova konceptualismu, *Humovské studie II*. přecházejí od tématu abstrakce k výkladu úzce souvisejícího tématu *relace* a v některých ohledech se přiklánějí na Humovu stranu. Tento příklon se projevuje i v teorii soudu.⁴ Hume, jak známo, postavil rozlišení dvou typů soudů na rozlišení dvou typů poznatků, které prezentuje ve slavném úvodu ke čtvrté kapitole *Zkoumání o lidském rozumu*:

„*Všechny předměty lidského rozumu a uvažování můžeme přirozeně rozdělit na dva druhy, tj. na*

¹ Viz Findlay, J. N., *Meinong's Theory of Objects and Values*, Oxford: Clarendon Press, 1963, s. IX.-XIV.

² Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. XI.

³ Meinong, A., *Hume Studien II. Zur Relationstheorie*, Karl Gerold's Sohn, Vídeň 1882.

⁴ Tutéž teorii zastává Meinong ještě v *Logice*, kterou vypracoval s A. Höflerem a kterou vydal v roce 1890. Budeme ji tedy využívat pro doplnění nauky *Hume Studien II*.

vztahy idejí (relations of ideas) a na záležitosti faktů (matters of fact)“¹

Hume se rozdílem mezi soudy o apriori poznatelných relací panujících mezi idejemi a aposteriorních poznacích faktických souvislostí snaží zachytit rozdíl mezi nutnými a nahodilými pravdami.

Viděli jsme, že i u Brentana hraje v oblasti vztahů jistý intuitivní náhled vztahu důležitou roli, neboť vytváří specifikum apriorních soudů. *Evidence neslučitelnosti*, která zdůvodňuje u Brentana apriorní soudy jako soudy o neexistenci, a tím pádem jako soudy univerzální, nepřechází u Brentana ve zprostředkované přijetí nutné platnosti opaku. Řekneme-li, že neexistuje nerovnoúhelný rovnostranný trojúhelník, Brentanova teorie nepovažuje vyjádření oné relace mezi rovnostranností a rovnoúhelností trojúhelníku větou „Všechny rovnostranné trojúhelníky jsou rovnoúhelné“ za adekvátní vyjádření soudu, nýbrž jen za čistě jazykový „překlad“ záporného soudu existenčního. Meinongova raná teorie apriorních soudů je v mnohém obdobná. Rozdíl je však v tom, že zatímco pro Brentana je náhled neslučitelnosti motivem pro vynesení soudu o *neexistenci komplexu*, mezi jehož členy by panoval nahlédnutý neslučitelný vztah, podle Meinonga jsou soudy založené v relaci neslučitelnosti pouze a jen *negace relace* slučitelnosti. Máme zde co do činění s jednou z několika aplikací výše zmiňované známé Humovy distinkce.

*„Je třeba říci, že Humova zásluha spočívá na jedné straně ve výslovném rozpoznání důležitosti relací v oblasti soudů, na druhé straně pak v současném zdůraznění toho, že soudy o relacích a soudy o existenci jsou dvě velmi odlišné věci.“*²

Oproti Brentanovu pojetí pak podle Huma a Meinonga soudy o jistých typech relací (*relations of ideas*), které Meinong nazývá relacemi v přísném smyslu ideálními (ty se dělí na relace neslučitelnosti a srovnání), právě bezprostřední *existenční* tvrzení o existenci či neexistenci komplexů a jejich částí *bezprostředně nezahrnuje*. Zdržme se u relací neslučitelnosti, než přejdeme k relacím srovnání.

Řekneme-li například, že mezi prvky *x* a *y* panuje vztah neslučitelnosti *z*, tj. že prvky *x*, *y* nemohou mít kupříkladu stejné prostorové a časové určení (nemohou být zároveň sjednoceny v témže místě),³ plyne z toho, že komplex sjednocení *x* a *y* neexistuje. Takový brentanovský soud je však z výroku o relaci neslučitelnosti *vyvozen*, není tedy jeho skutečným významem. Jeho významem je právě soud

¹ Hume D., *An Enquiry Concerning Human Understanding*, Oxford University Press, Oxford 2007, s. 18.

² Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 174-175.

³ Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 91. Alternativou je říci, že ony prvky nemohou být zároveň sjednoceny v témže nositeli, pokud ovšem výraz „nositel“ či „substance“ chápeme co nejvolněji. Viz Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, tamt.

o vztahu neslučitelnosti. Soud tvrdící relaci „ x je neslučitelné s y “ není proto identický s existenčním soudem „ xy neexistuje“, jak se domníval Brentano.

Společné mají obě teorie to, že *redukují* tvrzení o *nutné* koexistenci prvků na soudy založené v nemožnosti, která může být případně nahlédnuta s evidencí.

„Ze soudů o slučitelnosti jsou bezprostředně evidentní 1.) soudy o nemožnosti koexistence jistých párů psychických či fyzických předmětných znaků (Merkmale); 2.) soudy o nutné koexistenci určitého znaku Z2 se znakem Z1, který je myšlený jako daný, což se rovná náhledu, že mezi Z2 a nonZ1 je (besteht) vztah neslučitelnosti jmenovaný v bodě 1. 3.) Kromě soudů o „nemožnosti“ a „nutnosti“ patří mezi evidentní i mnoho soudů o možnosti.“

Vztahy mezi prvými dvěma třídami jsou důležité, neboť podle mladého Meinonga charakterizují soudy v oblasti matematiky, logiky (logické vyvození lze podle Meinonga artikulovat jako vztah neslučitelnosti mezi premisami a negací závěru) a vztahy fundace v deskriptivní psychologii. Jinými slovy tato nauka tvrdí, že nemáme evidenci nutného vztahu x a y (např. založení soudu v představě), nýbrž vždy evidenci nemožné slučitelnosti x a *non*- y . Podobně jako u Brentana se jedná o velmi radikální nauku a Meinong na některých místech poněkud váhá. Zejména tam, kde jde o jednoduché vztahy (jako příklad můžeme uvést např. vztahy vyjádřené větami „barva pokrývá plochu“ či „tři strany trojúhelníka svírají tři úhly“) či vztah pojmové zahrnutosti predikátu v subjektu založených v definici subjektu („vraník je černý kůň“) by snad šlo Meinongovi namítat, že uvědomění nemožnosti opaku zde slouží nanejvýš jako pomůcka k získání pozitivního náhledu, tj. že zde vskutku *afirmujeme* nahlížený daný vztah jako nutný. Mladý Meinong však trvá na své pozici.

„V celku musíme tedy trvat na tom, že z afirmativního hlediska analogon vztahů neslučitelnosti neexistuje (nicht besteht) a takzvané nutné afirmace koexistence je třeba chápat jako tvrzení o neslučitelnosti mezi afirmativním a negativním členem relace.“¹

Vymezením toho, co je nemožné, zároveň očividně vymezujeme i to, co je nutné, a to, co je možné, jakož i další nutně přidružené modality.

„Slovy ‚muset‘ (müssen) a ‚nemoci‘ (nicht-können) označujeme bytí vztahu nutnosti [sloučení, ovšem v reduktivní vazbě, kterou jsme právě popsali – pozn. H.J.] či neslučitelnosti, prostřednictvím ‚ne-muset‘ (nicht-müssen) negujeme bytí relace nutnosti, prostřednictvím výrazu ‚moci‘, který je svou formou afirmativní, tj. prostřednictvím tvrzení ‚možnosti‘ negujeme bytí relace-

¹ Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 100.

neslučitelnosti.“¹

Nyní musí Meinong ukázat, jak lze „bezprostřední evidenci“ těchto typů modálních soudů redukovat na bezprostřední evidenci neslučitelnosti. Zatímco *evidentní* soud o nutné koexistenci vztahu dvou členů lze, jak jsme viděli, *cum grano salis* pochopit jako vyjádření evidentního náhledu neslučitelnosti, afirmativní tvrzení založené v evidenci možnosti, na které trval např. Hume (kupř. „Některé trojúhelníky mohou být pravoúhlé“, tj. tvrdíme, že trojúhelníkovitost a pravoúhlost je *slučitelná*), lze na evidenci neslučitelnosti, a tedy na *negativní* soud popírající relaci slučitelnosti, převést jen s velkým podezřením umělých *ad hoc* konstrukcí. To dokládá následující citát:

*„Faktická nepřítomnost evidence relace neslučitelnosti s sebou nese z hlediska konstituující negace zprvu spíše presumpci slučitelnosti, jež je za různých okolností různě silná. Tato slučitelnost sama je ale dána teprve v evidenci toho, že dotyčné atributy jsou samy neslučitelné s předpokladem své neslučitelnosti. Takovou evidenci máme k dispozici, když např. oba atributy vystoupí jako počítkové obsahy [tj. počítkové předměty] určené stejnými místními a časovými daty.“*²

Jestliže je apriorní možnost negací nemožnosti a veškerá apriorita je založena v evidenci neslučitelnosti, musí být evidence možnosti nahlédnutím neslučitelnosti s předpokladem své neslučitelnosti.

Tento názor se zdá být příliš radikální. Ve skutečnosti by šlo s poukazem na Humův popis obrazotvornosti či na Husserlův popis získávání apriorních možností³ poukázat na to, že každá imaginativní *danost* je s evidencí uchopitelná jako důkaz *možnosti*. K tomu, abych nahlédl, že faktické sjednocení věcných vlastností počítače, který je přede mnou na stole, je případem „možnosti“, tj. že jeho sloučené předmětné známky jsou *evidentně* slučitelné, neboť jsou názorně *dány* jako sloučené, zajisté nepotřebuji názor toho, že tyto známky jsou „*neslučitelné s předpokladem své neslučitelnosti*.“ Zcela obdobně lze i v matematice pochopit např. vztah mezi geometrickým útvarem úspěšně sestrojeným v nějaké geometrické úloze a jeho matematickou možností. Jak již naznačuje Meinongova kritika Brentanovy teorie soudu, kterou jsme již předznačili na s. 126, Meinong se v další fázi svého vývoje naučil chápat evidentní soudy o možnostech jako partikulární *afirmativní* soudy.

Závěrem výkladu soudů založených v relaci neslučitelnosti přidejme několik charakteristik těchto relací, které nám pomohou proniknout o něco dále.

Nejprve je třeba říci, že v případě relací, které Meinong nazývá v přísném smyslu ideálními, se u

¹ Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 89.

² Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 93.

³ Viz např. Husserl, E., *Erfahrung und Urteil*, Akademie, Praha 1938, §90.

něj spojuje několik různých kritérií. Humovským kritériem by bylo to, že tyto relace jsou *nutné* v tom smyslu, že bezprostředně plynou z obsahu či z povahy členů relace. Jakákoliv změna v povaze členu relace je zároveň změnou relace, která mezi jejími členy panuje. Pro členy *a*, *b* ideální relace *x* platí, že

„*Tvrzení tohoto druhu (jedno zda se týká a či b anebo obou) musím ve skutečnosti interpretovat takto: a a b jsou uzpůsobeny tak, že kdyby byly kladeny do vztahu, bylo by výsledkem x.*“¹

Uvedený citát nás vhodně přivádí k druhému kritériu ideality relací, kterým je ta okolnost, že ideální relace *x* je podle Meinonga kladena díky aktivnímu intencionálnímu výkonu, v němž jsou „členy uvedeny do vztahu“, a není nám tedy pro vědomí pasivně dána.

„*Pokud je relace výsledkem zvláštní psychické činnosti, nepřínáleží tato relace fundamentům ve vlastním smyslu sama o sobě a bez této činnosti.*“²

Vzhledem k tomu, že ideální relace jsou založeny v „obsahové“ povaze členů relace, je pro soud, který konstatuje ideální relaci, irelevantní, zda členy relace také reálně existují či jsou pouze představované. K tomu, aby byla relace konstatována, *musí* být členy přinejmenším představeny, to však také velmi často stačí. Pouhé imaginární bytí členů relace nijak *nemodifikuje* platnost relace, ta *je* specificky *toutéž* relací bez ohledu na reálnou existenci svých členů. Relace povrchu a objemu příslovečné zlaté hory je (*besteht*) specificky tatáž jak pro skutečnou zlatou horu (pokud ve vesmíru někde je), tak pro zlatou horu, kterou si pouze představujeme. Stejně tak relace neslučitelnosti panují jak mezi imaginativními, tak mezi reálnými členy této relace (kulatý trojúhelník neexistuje ani reálně, ani imaginárně). Díky této „lhostejnosti“ vůči existenci členů jsou ideální relace a priori uchopitelné na základě pouhých předmětů představ. Jsou to takříkajíc meinongovské verze humovských „*relations of ideas*“ a husserlovských „*Wesensbeziehungen*“:

„*Relace prvního typu [tj. ideální relace] poznáváme nezávisle na zkušenosti, z pouhých představ a priori ...*“³

Zásadním momentem Meinongovy teorie je, jak jsme již uvedli, její důraz na to, že ideální relace

¹ Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 129. Pro popis tohoto a dalších kritérií ideálních relací z jiných pozic viz také z různých perspektiv vedené výklady v Findlay, J. N., *Meinong's Theory of Objects and Values*, cit. dílo., s. 132 – 137 a Chrudzimski A., *Gegenstandstheorie und Theorie der Intentionalität bei Alexius Meinong*, cit. dílo, s. 64-79.

² Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 150. Později Meinong odlišil aktivitu jako podmínku nutnou k uchopení relace od ideality relace. Ideální relace musí být aktivně pojímány, ale tato aktivita je nevytváří. I Husserl bude své kategorické relace chápat jako konstituované výkonem rozumu a fundované ve svých členech. Husserlova idealita není subjektivní idealitou ranného Meinonga, má však velmi blízko k idealitě z Meinongova spisu *Über Annahmen*.

³ Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 163.

nejdou beze všeho pasivní částí představové materie soudů. Pro onen nutný výkon, díky němuž jsou k sobě členy relace vztaženy, je podstatný výkon *soudu*, který teprve členy vztahuje. Uchopení ideálních relací je výkonem *soudu*, nikdy pouhé představy, a těmto soudům se podle toho říká relační soudy:

„Co se týče relace neslučitelnosti kruhového a čtvercovitého ukázala se naší analýze jako podstatná složka této relace evidentní negace, tj. rovněž soud.“¹

To je zajisté ještě třeba osvětlit, neboť Meinong se zde radikálně odklání od Brentana, pro kterého si relace představujeme jako obsahy soudu. Přibereme přitom druhý základní typ ideálních relací.

Ideální a apriorní povahu poznatků ideálních relací jsme doposud ilustrovali na relacích neslučitelnosti či sporu, Meinong však v návaznosti na Huma uznává další skupinu relačních poznatků (poznávajících soudů). Jde o poznatky relací srovnání (*Vergleichungsrelationen*), přičemž srovnání se tu vždy bezprostředně odehrává mezi nějakými atributy, či komplexy atributů. Výsledkem srovnání je buď specifická stejnost (*Gleichheit*) či rozdílnost (*Verschiedenheit*) členů srovnání, rozdílnost se pak pohybuje na ose podobnost (*Ähnlichkeit*)/nepodobnost (*Unähnlichkeit*). Nebudeme zde rozebírat Meinongovy subtilní rozbor relací srovnání, jen upozorníme na to, že tyto relace mohou být také apriorně evidentní. Např. konstatování rozdílu mezi modrou a žlutou barvou, jsou-li pro vědomí dostatečně jasně dány, je nezpochybnitelné a je jedno, zda si příslušné barvy pouze fantazijně představujeme či zda je skutečně vidíme, je taktéž jedno, jak vykládáme jejich metafyzický status. Ke konstituci tohoto rozdílu je podle Meinonga ale zapotřebí soud, nestačí pouhá „pospolnost“ barev v jednom vědomí. Oproti relacím slučitelnosti je zde však podstatný rozdíl:

„Základní rozdíl relací srovnání a relací slučitelnosti je nyní patrný. Zatímco u prvních se jako výsledek srovnání k obsahům představeným jako fundamenty přičlenila nová představová danost, nelze u relací slučitelnosti žádnou takovou danost nalézt, jediné, co přistupuje je evidentní soud.“²

Rozdíl je patrný, neslučitelnost si *nelze* názorně představit, lze ji pouze *konstatovat* na základě evidentního soudu jako „škrtnutí“ slučitelnosti. *Rozdíl* či *kontrast* mezi černou a bílou barvou, mezi hlubokým a vysokým tónem, sladkým a slaným je oproti tomu *vnímatelný*. I zde je však „relační“ soud podstatným prvkem konstituce této představy. Pouhé sdružení kontrastních prvků v jednotě vědomí podle Meinonga nestačí.

„Jsou-li dány oba fundamenty, představujeme si, za předpokladu, že zamýšlenému srovnání nic

¹ Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 156.

² Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 89-90.

nebrání, ve skutečnosti nejen relaci, nýbrž k této představě se podle všeho připojuje soudový akt, a tento akt snad ve skutečnosti patří podstatně k aktu kladení do vztahu (in Relation Setzens). Vytčený rozdíl [mezi oběma typy relací] se tím však nestírá. Neboť to, co je zde afirmováno, stejnost, podobnost, rozdílnost atd., se vždy jeví jako nový obsah představy, který nejprve vznáší nárok na to, aby byl nazýván předmětem představy.”¹

Díky tomuto rozdílu jsou soudy srovnání vždy *afirmativní* soudy, neboť uchopují a artikuluji představovou danost, kterou soudy slučitelnosti v poněkud jiném ohledu popírají. (Jinými slovy rozdíl mezi bílou a černou názorně *afirmujeme* a názor zde má v základu danost rozdílu. Že by černá a bílá mohla náraz pokrývat tutéž plochu s evidencí, *negujeme*, a tudíž *negujeme i názor*, který by nechal černou a bílou vyvstat na této ploše ve sjednocení).

Provedené srovnání dvou typů relačních soudů ukazuje, jak rychle se mladý Meinong vzdaluje od Brentanovy původní teorie. Nauka o soudech srovnání totiž již očividně popírá Brentanovu nauku o tom, že všechny univerzální apriorní poznatky *musí* mít negativní povahu. Nutnost soudu k *ustanovení* ideálních relací pak popírá Brentanovu nauku o vztahu afirmace a negace k představám. Není tomu tak, že relace je nejprve *představena*, aby poté přišel existenční soud, který ji tvrdí či popírá. Představy členů relace jsou sice podmínky *sine qua non* relačních soudů, soudové afirmování či popření ideální relace je však podle mladého Meinonga zároveň *uvedením* členů relace do vztahu (popř. popřením toho, že představené prvky se ve vztahu nacházejí). Toto uvedení nemohou představy „samy za sebe“ vykonat.

Další dva zbývající typy ideálních relací a relačních soudů, totiž relace kauzality a relace (empirické) identity, a tedy kauzální a identitní soudy, jsou vybudovány podle Meinonga na relacích a soudech srovnání a slučitelnosti, k nimž však nově přistupují *existenční* soudy o transcendentních předmětech a příčinách, díky čemuž tyto typy poznatků ztrácí svou apriorní povahu a nelze je považovat za ideální v přísném smyslu. Sem by tedy patřily relace z oblasti „*matters of fact*“ týkajících se vnější skutečnosti, jejichž rozbořením, tedy rozbořením empirických vztahů, se Meinong ve své prvotině příliš nevěnoval.

V obou případech musí relační soudy kauzality a empirické identity spolu se soudy existenčními zajišťovat mimo jiné vztah reprezentace mezi intencionálními předměty a transcendentními předměty, neboť např. kauzality nechceme konstruovat jako vztah mezi pouze intencionálně inexistujícími předměty, nýbrž pro věci o sobě a intencionální předměty jsou podle mladého Meinonga „*tytéž*“ pouze tehdy, jestliže reprezentují tentýž předmět o sobě. (Každý reálný psychický akt má samozřejmě vlastní intencionální předmět, proto není snadné v této teorii vysvětlit identitu

¹ Tamt.

předmětu daného ve dvou různých reálných aktech. V době Humovských studií neznal ještě Meinong Twardowského rozlišení mezi imanentním obsahem a předmětem intence).

Vzhledem ke komplikovanosti a speciálnímu zaměření těchto raných Meinongových nauk zde další výklady toho, z jakých poddruhů ideálních relací a existenčních tvrzení relace kauzality a empirické identity sestávají, pomineme.¹ Přejdeme však na krátko ke krátké diskuzi druhé hlavní skupiny relací, které nazývá Meinong relace reálné, neboť ty jsou důležité ve vztahu k deskriptivní psychologii. Meinong rozlišuje tři hlavní druhy reálných relací.² Relace mezi psychickými akty a jejich předměty, relace mezi komplexy psychických aktů a relace mezi členy ideálních relací a relací samou.

Reálné relace se odlišují od ideálních relací zejména tím, že nejsou konstituovány aktivními výkony, můžeme je v soudu odhalit, ale nikoliv teprve ustanovit. (Řečené samozřejmě neznamená, že bychom si ideální relace mohli vymýšlet, ale jejich geneze je vázána na intencionální výkon sestávající ze soudu anebo soud zahrnující). Patrné je to zejména u psychického aktu a jeho předmětu, tj. u intencionální relace. Kdybychom potřebovali další soudovou intenci k tomu, abychom tyto členy spojily v relaci, musely bychom vykonat další soudovou intenci, která spojí tuto novou intenci s jejím předmětem. Výsledkem by byl nekonečný regres.³ Totéž platí i o relaci, která by měla spojit členy ideální relace s ideální relací samou. Druhým kritériem je, že reálné relace jsou podle Meinonga založeny v originálně samodaných členech. Prvky relací stojí v relacích takřkajíc samy za sebe a v originále, nereprezentují nic dalšího, nejsou to „surogáty“ něčeho dalšího. Reálné relace se tak u mladého Meinonga omezují na oblast zachytitelnou v reflexi na „fakta“ vnitřního vnímání a všechny tedy mají *aposteriorní* povahu. Jak zdůraznil Reinhard Grossman, uznání relací, které nejsou tvořeny aktivitou mysli, a nejsou tudíž v tomto ohledu mentálními relacemi, znamenalo první otřes Meinongova psychologismu.⁴ Později Meinong adaptoval svou nauku o ideálních relacích svému antipsychologickému stanovisku. Ideální relace nejsou v mentální aktivitě *tvořeny*, nýbrž soudová aktivita uvádění do vztahu etc. je nutná pouze k tomu, aby byly pro vědomí *uchopovány*. Reálné relace jsou naproti tomu přijímány pasivně, spolu s daností svých členů. Rozdíl mezi apriorní povahou hlavních druhů ideálních relací a aposteriornitou relací reálných zůstal taktéž zachován.⁵

¹ Poučné rozborů nabízí Chrudzimski A., *Gegenstandstheorie und Theorie der Intentionalität bei Alexius Meinong*, cit. dílo, s. 69-78.

² Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 145-150.

³ Meinong, A., *Hume Studien II.*, cit. dílo, s. 146.

⁴ Grossman R., *Meinong*, Routledge and Kegan Paul, Londýn – Boston 1974, s. 43-47.

⁵ Grossman R., *Meinong*, cit. dílo, s. 47.

Nyní můžeme konečně přejít ke zhodnocení provedeného výkladu. *Relační soudy* konstatující, že *a* je ve vztahu k *b*, nelze podle Meinonga převést na *soudy existenční*, ty si však i nadále podržují své právo. Veškeré soudy se proto rozpadají na dva základní rody.

„Soudy typu ‚Bůh existuje‘, ‚Duchové nejsou‘ nemají jiný smysl a účel než tvrdit či popírat ‚bytí‘ posuzovaného. Soudy typu ‚Všechny průměry kruhu si jsou rovny‘, ‚Žádná část obvodu kruhu není rovná‘ se nijak nevyjadřují k otázce, zda ve skutečnosti [reálně] existují kruhy v přísně geometrickém smyslu, soudící by je dokonce nemusel vzít zpět, i kdyby byl přesvědčen, že takové entity [reálně] neexistují či dokonce ani nemohou existovat. Myšlenka, kterou chtějí takové soudy vyjádřit, spočívá v pouhém tvrzení či negování ‚vztahu‘ mezi dvěma obsahy [tj. předměty] představ.“¹

V souladu s psychologismem svého raného období zde pořád ještě Meinong chápe soudy o představách jakou soudy o (ideálních) relacích mezi *představovanými imanentními* předměty. Co je podstatné, je, jak jsme již upozorňovali, že bytí vztahu je přitom v případě relací srovnání a slučitelnosti nezávislé na ontologické povaze (reálném bytí či nebytí či možnosti takového bytí) členů relace.

„To, že v soudech o vztazích nepředpokládáme ‚skutečné‘ bytí členů relace, nejlépe dokládají příklady jako $100^{100} < 100^{100} + 1$, přičemž se u takového soudu v žádném případě zprvu neptáme, zda opravdu existuje něco, co je v takto ohromujících číslech, které se dají libovolně stupňovat, předkládáno. Stejně tomu je v příkladech jako: diamant o velikosti a tvaru krychlového metru má plochu $6m^2$.“²

Podívejme se nyní na interpretaci subjekt-predikátových vyjádření soudů. Meinong sice přijímá Brentanovu argumentaci, která ukazuje tuto strukturu jako pouze gramatickou v případě existenčních soudů, uznává však i *pravé* (vlastnost vypovídající) subjekt-predikátové (tj. kategorické) soudy, které podle Meinonga konstatují relace. Nejčastěji jde o relace koexistence a sukcese (sem patří vztahy kauzální).

„Předmětem tvrdící a negující víry je u kategorických soudů vztah koexistence a sukcese známek (Merkmale) představených v predikátu se známkami představenými v subjektu.“³

Jazykové vypovídání predikátu o subjektu se tak obvykle vztahuje k jedné ze dvou výše uvedených „myšlenek“. V soudech typu „Zlato je měkké“ podle Meinonga vypovídáme, že: „*Na věci, jíž náleží všechny vlastnosti (žlut, kovovost, velká specifická váha), díky nimž ji nazýváme zlatem, se*

¹ Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, s. 103-104.

² Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, s. 105.

³ Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, s. 107.

nalézá také vlastnost být měkký, tj. že tato vlastnost s oněmi koexistuje.“

Druhá obvyklá myšlenka, jež bývá gramatickou subjekt-predikátovou formou podle Meinonga vyjadřována, je myšlenka následnosti:

„Velmi často, totiž tehdy, kdy kopula spoluznačí příslušná časová určení, nahrazuje koexistenci na místě predikátu sukcese, a ta může být buď kauzálního či nekauzálního druhu, např. arsenik zabíjí, list vadne.“¹

Podobné rozboru vztahu mezi subjektem a predikátem zpopularizoval J. S. Mill, lze je však vystavit oprávněné zdrcující kritice (Husserlovu kritiku viz na s. 234).

Stejně jako u Brentana a všech jeho žáků převládá i u Meinonga (jakož i u Husserla) nedůvěra v „extenzionální“ interpretaci původní formy soudů (Brentano se rozsah z interpretace soudů snaží přímo vypudit), původní je podle Meinonga vždy pojetí „intenzionální“, tj. v soudu jde primárně o vztahy mezi předměty pojmů (Husserl interpretoval původní formu soudu rovněž tak, že se týká vztahu mezi pojmovými předměty (*Begriffsgegenstände*) viz s. 184, přičemž se opřel o Millovu kritiku tradičních extenzionálních a intenzionálních náhledů na soud), na jejichž základě se teprve mohou v jistých případech (pokud nejsou pojmy prázdné) ustanovovat vztahy mezi extenzemi pojmů.²

„Soudy ‚A je B‘ a ‚A není B‘ zprvu tvrdí či popírají bytí (bestehen) jistých obsahových vztahů pojmů S a P. Velmi často lze však takový soud více či méně násilně pojmout jako tvrzení jistých vztahů rozsahu, např. ‚Všechny kovy jsou prvky.‘ ve smyslu: ‚... patří mezi prvky.‘. ‚Některé z prvků jsou kovy, zbylé jsou nekovy‘, ‚Ten, kdo to udělal, nepatří mezi žáky této třídy‘. I když máme v takových případech tendenci myslet na všechny prvky, všechny žáky třídy a mezi nimi, tj. v rozsahu predikátového pojmu, takřkajíc vyhledávat individua určena subjektivním pojmem, je takováto „subsumpce“ možná teprve na základě soudu, že na všech věcech, kterým náleží známky kovů, se také nachází známky prvků. Proto je i v těchto případech kategorickým soudem určený vztah obsahů fundamentální pro jím spoluurčený vztah rozsahů, a to ve stejném smyslu, v němž jsme i u pojmů uznali obsah jako primární, rozsah jako sekundární určení.“³

Stejně jako podle Meinonga pojem udává soubor známek předmětu (*Inbegriff der Merkmalen*), a teprve pak je možné hovořit o všech předmětech, jejichž známky pojem splňují (pokud takové

¹ Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, s. 106.

² K tomu viz také Husserlovo upřednostnění „neextenzionálního“ výkladu soudů (kap. 6.1.2).

³ Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, s. 107.

předměty vůbec jsou) a jejichž soubor tvoří rozsah pojmu (třidu předmětů spadajících pod pojem),¹ je i původním smyslem kategorického soudu uvést ve vztah předmět obsahu pojmu v predikátu k předmětu obsahu pojmu v subjektu. Teprve následně lze (např. graficky) znázornit vztah mezi subjektem a predikátem jako vztahy (zahrnutí, průniku, disjunkce) mezi rozsahy pojmů v kategorickém soudu (obdobné pojetí hájí i raný Husserl viz 6.1.2).²

Byť jsou výše jmenované dva vztahy koexistence a sukcese hlavními typy vztahů obvykle vyjadřovanými subjekt-predikátovou gramatickou formou, nejsou podle Meinonga zdaleka jediné. Např. relaci rovnosti (ve smyslu stejnosti, např. ve větě „Tento stůl je stejný jako tamten.“) nelze redukovat na vztah koexistence znaků. Meinong taktéž stejně jako Twardowski prezentuje i nauku svého učitele týkající se modifikujících výpovědí. Některé predikáty nemají smysl sukcese či koexistence, nýbrž smysl modifikační, např. „Nějaký člověk je mrtvý“ zajisté neříká, že se známkami patřící člověku v tomto případě koexistuje známka být mrtvý, nýbrž tento predikát mění celkový smysl výpovědi a mění celý ontologický status předmětu spadajícího pod subjekt.

Viděli jsme také, že kategorická výpověď často prezentuje vztah, jenž je v různých ohledech založen na vztahu neslučitelnosti. I zde nehraje sukcese či koexistence žádnou roli.

¹ Meinongova teorie pojmu se v Humovských studiích drží Brentanova konceptualismu, který se stal přemětem Husserlovy kritiky v *druhém logickém zkoumání*. Dokládají to ve zkratce následující výstižné citáty: „Na otázku, jak jsou možné obecné pojmy, následuje tato odpověď: jsou možné tím, že z obsahu názorných individuálních představ, které jsme o individuálně existující věci získali zprvu pomocí vnímání a na jeho základě taktéž fantazií, vyzdvihneme abstrahující pozorností pouze ty známky, které se vyskytují (či mohou vyskytovat) stejným způsobem ve množství individuálních představ, ba dokonce na jejich nekonečném počtu. Žádný pojem si nelze představit sám o sobě bez názorného „substrátu“ (či kombinaci „substrátů“): avšak jako takový substrát může sloužit libovolná názorná představa, jestliže jí, spolu s libovolnými dalšími názornými představami, náleží také známky pojmutelné jako obsah pojmu.“ Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, s. 32. Obsahem pojmu je tedy u mladého Meinonga abstrakcí vyzdvižený, a tím pádem deindividualizovaný komplex předmětných známek, který může být zapojen v libovolném množství předmětů konkrétních představ, jež tvoří rozsah pojmu (pokud pojem vůbec rozsah má). Kromě jiných věcí (např. oné možnosti deindividualizace známky) neumí tato teorie přesvědčivě vysvětlit, co v různých aktech fixuje identitu obecného pojmu. K diskuzi problémů Brentanovy a Husserlovy teorie abstrakce viz Janoušek, H., *Brentanův konceptualismus, Husserlův realismus*, *Filosofie dnes*, Vol 5, No 1, 2013, s. 61-78.

² Řekli jsme, že podle Meinonga platí, že pokud je vyjadřována ideální relace, je platnost soudu nezávislá na reálné existenci členů relace. To si však vyžaduje upřesnění. V mnoha případech je v matérii soudu přidružen, ať již explicitně či z kontextu, moment, který zahrnuje kladení předmětu spadajícího pod subjekt jakožto reálného předmětu. Řeknu-li „(Tento) Sníh je bílý“, pak v situaci, kdy referuji ke sněhu napadanému za okny, zajisté výpověď uvádí do vztahu reálný předmět a reálnou vlastnost. Řeknu-li „Sníh je bílý“ ve smyslu explikace pojmového určení sněhu, artikuluji vztah pojmových obsahů pojmů (souborů známek intendovaných aktem obecné představy) a výpověď bude platná i v případě, že všechen sníh roztaje.

Za jazykovou formou kategorického soudu se spíše skrývá celá škála možných vyjádřitelných relací „mezi idejemi“ a je vždy na konkrétní analýze, aby je učinila patrnými. Čtenáři však není vůbec zjevné, jak přesně analýza a výčet těchto relací přispívá k analýze samotné kategorické povahy soudu a co rozhoduje o tom, že právě tyto vztahy, a ne nějaké jiné, jsou považovány za hlavní.

Soudy hypotetické a disjunktivní, vykládá Meinong podobným způsobem jako výpovědi soudů kategorických. V případě výpovědi s hypotetickou formou je artikulováno přesvědčení mluvčího (soud mluvčího), že mezi obsahem antecedentu a negací obsahu konsekventu je vztah neslučitelnosti, což výše popsaným způsobem zakládá vztah nutnosti mezi platností soudu v antecedentu a platností soudu v konsekventu.

V případě soudu disjunktivního je základem afirmace jednoho z členů disjunktivní řady alternativ, jenž však není specifikován, přičemž řada je podle Meinonga chápána mluvčím jako s ohledem na alternativy úplná a členy řady jako navzájem se vylučující. (Dnešní chápání disjunkce ve smyslu nevylučující disjunkce chápe Meinong jako disjunkci tří vylučujících se členů, tj. A nebo B nebo (A a B).)

Bok po boku soudům o vztazích stojí u Meinonga existenční soudy v Brentanově smyslu. Původní Meinongovo východisko pak připomíná výrazně reformované stanovisko Humovo. Díky přijetí Brentanovy nauky o evidenci vnitřního vnímání však padá Humův výlučný epistemologický protiklad nutných soudů o vztazích idejí a vždy podstatně *problematických* soudů o faktech. Místo toho Meinong svou „vidličkou“ třídí oblast apriorních a aposteriorních soudů a jejich *evidence*. Máme tu totiž evidentní soudy apriorní, které jsou druhem soudů o vztazích založených v nějakém druhu ideálního vztahu, a evidentní soudy aposteriorní (soudy vnitřního vnímání):

„Hledisko, z něž lze podle všeho nejsnáze spatřit případy bezprostřední evidence, nabízí staré rozlišení, které výslovně zformuloval teprve Hume, na soudy o faktech (Tatsachen) a soudy o vztazích idejí (Relationen von Ideen), či krátce řečeno na existenční a relační soudy (Existenz- und Relationsurteile). (...) Zejména s ohledem na evidenci je okamžitě patrné, že evidence se vyskytuje v obou oblastech soudů, přičemž v obou oblastech vystupuje v naprosto specifické podobě. Bezprostřední evidenci a ujištění o nepochybné jistotě prostředkuje vnitřní vnímání o stavech našeho vědomí, stejně nepochybně se nám, jak se zdá, vnucuje podobnost či odlišnost, ale také neslučitelnost mnoha obsahů představ.¹ Soudy o vnitřním vnímání tvrdí existenci psychických skutečností, které jsou přítomné pro vnímajícího. Jak soudy o podobnosti a odlišnosti, tak soudy o neslučitelnosti se týkají vztahů obsahů představ a jejich platnost vůbec nezávisí na tom, zda posuzovaným obsahům něco ve skutečnosti odpovídá, či nikoliv. (...) Mimo oblast vnitřního vnímání

¹ Meinong v tomto spisu ještě používal výrazy „předmět představy“ a „obsah představy“ jako synonyma.

*neexistují bezprostředně evidentní existenční soudy a mimo oblasti vztahů podobnosti, odlišnosti a neslučitelnosti neexistují bezprostředně evidentní soudy o relacích.*¹

V oblasti apriorní evidence se pak na bezprostředně evidentních soudech mohou zakládat soudy zprostředkovaně evidentní.

5.2 Vývoj Meinongovy teorie soudu v devadesátých letech 19. stol.

Publikace Meinongovy a Höflerovy *Logiky*, jež byla používána jako filosofická propedeutika na rakouských gymnáziích, způsobila v brentanovské škole nelibost. Meinong s Höflerem se sice na Brentana odvolávají a jejich výklady mají brentanovské ladění (fenomény se v této knize dělí na fyzické a psychické, psychické jsou intencionální, přístupné reflexi, člení se na představy, soudy, emocionálně-volní fenomény etc.) na centrálním místě, totiž právě v teorii soudu se však Brentanovy existenční teorie soudu nedrží a místo toho nabízí svou alternativní teorii. Meinong a jeho žáci tak byli z hlediska ortodoxních brentanovců označeni za „odpadlíky“ a kritika, která na ně směřovala, nabírala často osobně nepřátelské rysy. I v Meinongových obranách před těmito útoky zaznívá občas trpký tón. Odhlédneme-li však od osobní zaujatosti diskutujících, nabízí nám tyto dnes jen obtížně dohledatelné texty zajímavý vhled do pozic obou stran a zejména do vývoje Meinongovy teorie soudu v raných 90. letech. Pokusme se tedy tuto diskuzi shrnout.

5.3 Meinongova kritika Brentanovy existenční teorie soudu

Zatímco v době společné publikace *Logiky* s A. Höflerem byl Meinong vůči Brentanovu pokusu chápat všechny subjekt-predikátové výpovědi jako výrazy existenčních soudů pouze zdrženlivý, v důsledku následných výpadů cítil potřebu explicitně své námitky proti Brentanově původní teorii soudu formulovat (jinou ani nemohl znát, neboť teorii dvojitého soudu Brentano nezveřejnil a Hillebrand se jí příliš nevěnuje). Vítanou příležitostí mu poskytla Hillebrandova kniha *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, kterou jsme se již zaobírali a na kterou napsal Meinong recenzi. V úvodu Meinong nejprve věcně zdůvodňuje svůj nárok, že Hillebrand jakožto Brentanův žák píšící pod Brentanovým „dohledem“ reprezentuje Brentanovy názory. Není to sice ve všech ohledech naprosto jisté (např. srovnání Martyho výkladu dvojitých soudů a Hillebrandovy knihy ukazuje v přenesení na existenční teorii některé rozdíly, např. v možnosti nauky o tzv. konverzi, přičemž oba prezentovali Brentanovu nauku po přímých konzultacích s Brentanem samým), avšak možné odlišnosti mezi Brentanem a Hillebrandem se Meinongem kritizovaných částí nauky nijak netýkají. Meinong poté přechází k prezentaci a kritice Brentanovy pozice. Celkové rysy Brentanovy

¹ Meinong, A., „Zur erkenntnistheoretischen Würdigung des Gedächtnisses“ in *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*, n. 9, 1886, s. 14-15.

nauky prezentuje takto.

„Brentanova nauka o soudu se zakládá na dvou základních myšlenkách, z nichž první se bezprostředně týká podstaty soudu, druhá existence.“¹

První myšlenkou myslí Meinong neredukovatelnou povahu soudu, tj. svébytnost soudu jako specifického psychického fenoménu nepřevoditelného na jiné typy psychických fenoménů. S tímto důrazem Meinong bezezbytku souhlasí a hájí Brentana před pokusy o redukci soudů na specifické typy složených představ. Druhou myšlenkou míní Meinong toto:

„Svéráz Brentanovy teorie lze snad nejlépe naznačit následující formulací: kdo soudí, že x existuje, nepřipisuje snad x predikát ‚existence‘, nýbrž vynáší prostě afirmativní soud, jehož obsahem [tj. předmětem] je x . Tato nauka se mi zdá být velmi inspirativní, pokud se jí dostane přepracování, kterého je schopna.“²

Meinong se zde nedrží Hillebrandova výkladu přesně. To, co zde vykládá, by nejspíše spadalo pod to, co vykládáme jako reduktivní strategii. Hillebrand ovšem říká, že předmětem soudu není pouze představovaný předmět x sám, nýbrž předmět x jakožto posuzovaný, tj. z hlediska toho, že je či není.³ Více sice nedodává, je však jasné, že *vlastním* předmětem soudu je v tomto případě právě to, že x je popř. že x není (stav věci), tj. právě bytí či nebytí předmětu soudu.

Po tomto krátkém výkladu již Meinong přistupuje ke kritice absolutistického nároku Brentanovy existenční teorie, připojuje však i jistá slova uznání:

„To, co se pod názvem kategorický (či hypotetický, popř. jakýkoliv jiný) soud obvykle klade do protikladu k soudu existenčnímu, se od existenčního soudu liší [podle Brentana] pouze ve výrazu. Existenční věta je ‚nejadekvátnějším výrazem‘ všech soudů. Úvahy tohoto typu pak vedou Brentanovu logiku k tomu, že přednost, kterou měl po celá staletí kategorický soud, přiznává soudu existenčnímu. Jednostranné jsou podle všeho oba přístupy. Nepřipadá mi však obtížné zaujmout mezi těmito extrémy střední pozici, v níž jsou oba dva zastoupeny. Proto zůstane rozhodující zásluhou Brentana, že takříkajíc umožnil vystoupit existenčnímu soudu ze stínu kategorického soudu, kde se nacházel díky rozpakům a dlouhodobému upozad'ování, a že zdůraznil bezvýhodnost pokusů o zdánlivé převedení existenčního soudu na soud kategorický (např. ve tvaru x je existující).“⁴

¹ Meinong, A., „Rezension von: Franz Hillebrand, ‚Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse“ in: *Göttingische gelehrte Anzeigen*, 1892, Nr. 11., s. 447. Dále budeme spis uvádět pod zkratkou *Rezension*.

² Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 449.

³ Hillebrand F., *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, cit. dílo, s. 51-52.

⁴ Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 450.

Meinong následně zaměřuje diskuzi na Brentanův pokus o redukci čtyř tradičních forem kategorických soudů. V celé kritice se neustále objevují dvě témata. Brentanova redukce na existenční soudy nezachovává původní smysl kategorických výpovědí, v nejlepším případě dostáváme pouze ekvivalentní výpovědi. Kromě transformace smyslu redukováných výpovědí nezachycuje Brentanova redukce správně smysl obecnosti u partikulárních a univerzálních soudů.

Co se týče první výtky, Meinong se nejdříve věnuje soudu typu *e*. Výpověď typu „Žádné S není P“ nahrazuje Brentano výpovědí „SP neexistuje“, která má správně vyjádřit příslušný soud. Meinong sice připouští, že obě výpovědi jsou „logicky rovnocenné“, v druhé se však ztrácí smysl toho, že něco je něčemu upíráno. Meinong jinými slovy odmítá tezi, že upření určení nepatří k smyslu soudu, který je prvou výpovědí vyjadřován.¹ Upozorňuje přitom také na to, že existenční výrok po nás chce, abychom si představili (mysleli) předmět SP a na něj vztáhli negaci, v případě upření určení se ale podle Meinonga k představě komplexního předmětu SP často ani nedostaneme. „... kdo tvrdí, že žádný havran není bílý, nemá zapotřebí představovat si bílého havrana.“²

V případě *i* soudů zůstává z výpovědi „Některé S jsou P“ po redukci „SP existuje“. Závažnou Meinongovu kritiku jsme představili již v souvislosti s Martyho obhajobou Brentanovy teorie soudu (viz kap. 4.1). Přesto se vyplatí připomenout ji přímým citátem:

„Kdo mi zabrání soudit, že některé rovnostranné trojúhelníky jsou pravoúhlé, ačkoliv nejsem ochoten tvrdit [reálnou] existenci byť jen jediného rovnostranného či pravoúhlého trojúhelníku? S tvrzením, že každý partikulárně afirmující soud klade existenci subjektu, se sice teprve vyrovnáme, avšak tváří v tvář uvedenému příkladu je takový nárok neudržitelný.“³

U soudů typu *a*, v jejichž případě se výpověď „Všechny S jsou P“ redukuje na „S non-P neexistuje“ argumentuje Meinong obdobně jako v případě *e* soudů. Reflexe na prožívání ukazuje, že *a* soudy mají afirmativní povahu.

„Odvolávám se na přímé svědectví zkušenosti, jež bezpochyby dokládá, že v soudu ‚Všichni lidé jsou smrtelní‘ není nic negováno, ale spíše tvrzeno, a že predikován není negativní, nýbrž pozitivní atribut.“⁴

Meinong, který v době sepsání nebyl obeznámen s genetickou funkcí Brentanova dvojitého soudu, také trefně upozorňuje na to, že původní Brentanova nauka nijak nevykládá možnost negativních

¹ Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 206.

² Tamt.

³ Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 207.

⁴ Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 208.

termínů, které ve své nauce samozřejmě předpokládá.¹

Soudy typu *o* „vyřizuje“ Meinong dvěma větami:

„Převedení o soudu ‚Některé S nejsou P‘ [existuje S ne-P] obsahuje všechny nedostatky, které jsme jmenovali.‘ Partikulárně negující soud totiž popírá něco o něčem, subjekt přitom neafirmuje, neafirmuje vlastně vůbec nic a vůbec nepotřebuje negativní obsahovou část.“²

Meinongův verdikt je jasný:

*„Krátko řečeno: pouze dvě ze čtyř domnělých redukcí jsou ekvivalentní [tj. redukce *a* a *e* soudů], zbývající dvě [tj. redukce *i* a *o* soudů] nejsou ani to. O ‚identitu‘ se nejedná ani v jednom případě.“³*

V bližším přihlédnutí se v jádru této kritiky skrývá vlastní Meinongova teorie o rozdílu mezi existenčními soudy a kategorickými soudy jakožto soudy o relacích. Brentano se podle Meinonga nechal zmýlit pravou (popř. domnělou) logickou ekvivalencí a nevšiml si rozdílu v předmětu soudu. Pro bližší vysvětlení se Meinong odvolává na novokantovce Beno Erdmanna, zároveň zde poprvé formuluje základy vedoucí k známé teorii dvou typů objektivů.⁴

„Významným způsobem přispěly k jejich vysvětlení [tj. k vysvětlení kategorických soudů] a pevnějšímu uchopení nové výzkumy B. Erdmanna. Soud typu ‚Některé pravoúhelníky jsou čtverce‘ nemá za vlastní obsah [tj. za předmět] bezprostředně ani pravoúhelník, ani čtverec, nýbrž ‚bytí čtvercovým některých pravoúhelníků‘, předmětem tedy není ani subjekt, ani predikát, nýbrž relace mezi oběma ... Kopula je v našem příkladu zcela v souladu se svým původem ‚bytím‘, přesněji řečeno bytím-nějak (Irgendwie-sein) či tak-bytím (So-sein). Okolím, do kterého vstupuje je poté ovšem takřikajíc určena k bytí-čtvercovým, a to právě k bytí-čtvercovým některých pravoúhelníků.“⁵

Ponechme stranou zmatek, který vyvolává určení tak-bytí jako relace (později Meinong relace a „relační“ objektivy tak-bytí odlišil), a podívejme se na inspirační zdroj této nauky. Nahlédneme-li do Erdmannovy *Logiky*, nalezneme tam příslušnou pasáž, byť Erdmann termín tak-bytí nepoužívá:

„V soudu: ‚Světelné vlny jsou druhem elektrických vln‘ je subjektem ‚světelné vlny‘ predikátem ‚být druhem elektrických vln‘ a kopulou ‚být druhem elektrických vln světelných vln‘. A ještě druhý

¹ Tamt.

² Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 208.

³ Tamt.

⁴ V odborné literatuře bývá vznik této teorie mylně kladen až na konec 19. století, viz např. Rollinger, R., Rollinger, R., *Husserl's Position in the School of Brentano*, Springer, New York 1999, a Erdmanna, pokud je mi známo, nikdo nezmiňuje. U Erdmanna však Meinong našel jen potvrzení a výstižnější vyjádření své vlastní myšlenky relačních soudů. Recenze v celku Meinongova díla zapadla a lze ji snadno přehlédnout.

⁵ Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 209.

příklad, abychom se vyhnuli neporozuměním, které by navzdory předcházejícím poznámkám u nepoučeného mohlo vyvolat využití výrazu ‚být‘ v predikátu [být zde nemá význam reálného predikátu – pozn. H.J.]. V soudu ‚Mrtví jedou rychle‘ je subjektem ‚mrtví‘, predikátem ‚jedou rychle‘ a kopula ‚rychlé jetí mrtvých‘ (Das Schnellreiten der Toten).“¹

Je-li vlastním předmětem afirmativního kategorického soudu obsahově určená relace náležení určení svému nositeli, je třeba ji podle Erdmanna v explikaci uchopit zpředmětněle a vyjádřit jménem. Takto uchopené určení je předmětně vzato pozdějším meinongovským objektivem tak-bytí a tvoří předmět predikativního soudu. Vypovíme-li toto určení, ještě jsme podle Meinonga nezaujali žádný postoj k otázce *existence* předmětů, které tvoří členy oné relace. Bytí-*nějak* je v onom „jak“ pouze doplněno materií predikátu, bytí-*nějak*, které je vždy určením *něčeho*, je v onom „čeho“ doplněno materií subjektu. Důležité je, že toto určení nemůže být vykonáno v pouhé představě, nýbrž je možné *pouze v kategorickém soudu* (či později ve speciálním aktu tzv. předpokládání (*Annahme*), které Meinong v době psaní recenze ještě nezavedl), a není proto nutně spjata s kladením existence v soudu existenčním.

Alternativním vyjádřením předmětu predikátového soudu je užití vedlejší věty podmíněné uvozené podřadící spojkou „že“. Je vskutku věcí volby, zdali řekneme, že předmětem predikativního soudu „stůl je černý“ je „bytí černým stolem“ anebo „že stůl je černý“. Předběhneme-li poněkud Meinongův vývoj, vždy se očividně jedná o entitu jiného typu, než jsou předměty představ (objekty v užším smyslu). Odlišení tak-bytí od předmětu existenčních soudů již také implikuje jistou nezávislost prvé oblasti na druhé. O Pegasovi můžeme podle Meinonga vypovídat spoustu určení jeho tak-bytí, např. že je to létající kůň, aniž bychom rozhodli o tom, zda existuje, či nikoliv. Podle Brentana však vždy musíme mít na mysli zároveň Pegase jako intencionální *jsoucno*. Jinak bychom o něm nemohli nic vypovídat. Podle Meinonga je takové pojetí zmatečné. K tomu, abychom mohli soudit něco o Pegasovi, si sice musíme Pegase představit čili intencionálně mýnit, tato „pseudoexistence“ je však takřikajíc pouze externí psychologická podmínka. K tomu, aby něco neexistovalo, zajisté nepotřebuje být toto něco (např. Pegas) předmětem představy, tj. být intencionální *jsoucnem*, neboť je zřejmé, že by Pegas neexistoval i bez nás a veškeré naší intencionality. To by nás podle Meinonga mělo varovat před zaměňováním soudů o „relaci“ mezi subjektem a predikátem (která si v psychologickém ohledu žádá intencionální zaměření na členy relace) s existenčními soudy afirmujícími či negujícími bytí představeného objektu. Soud „Pegas je létající kůň“ je podle Meinonga pravdivý. Soud „Pegas jako takový existuje“, „Pegas jako takový existuje intencionálně“ je nepravdivý. Pegas neexistuje, a neexistuje tudíž ani v naší mysli.

¹ Benno Erdmann, *Logik*, sv. I., cit. dílo, 188-189.

U Meinonga se tedy od počátku rýsuje podvojnost dvou základních typů soudů. Neredukovatelnost kategorického soudu na soud existenční je dána neredukovatelným rozdílem v předmětu soudu. V prvním případě vypovídáme podle mladého Meinonga bytí relace (objektivy tak-bytí a relace Meinong dlouho nerozlišoval), v druhém vypovídáme bytí komplexu, který relaci zahrnuje jako svůj moment.

„Můžeme tudíž říci: kategorický soud ve východisku redukce posuzuje relaci mezi členy S a P, existenční soud, který vznikl díky převedení [relace na komplex], posuzuje komplex sestávající z S a P. Vždy lze dodat, že v druhém případě se jedná o komplex, který je vybudován ve smyslu relace dané v prvním soudu. Ať již jsou však díky tomuto předpokladu relace a komplex jakkoliv niterně spjaty, komplex je vždy něčím jiným než relací. ‚Identita‘ obou soudů je tudíž díky rozdílu jejich obsahů jednou provždy vyloučena.“¹

Druhá vážná námitka proti Brentanově teorii, která souvisí s první, spočívá v Meinongově ohrazení proti tomu, jak Brentanova nauka nahlíží kvantitu soudu, tj. soudovou obecnost. Viděli jsme, že tato nauka se snaží vyloučit kvantitu z určení soudu. Soud má vždy pozitivní či negativní soudovou kvalitu, na kterou je kvantita redukovatelná. Soudy, které se explicitně vztahují k rozsahům soudů (např. „Někteří/Všichni z Američanů jsou černoši“), jsou speciálním případem odvozených soudů, konkrétně rozmanitých soudů o kolektivech.

Obraťme se kriticky nejdříve k obecnému kvantifikátoru. Meinong vychází, jak jsme viděli, z toho, že *a* a *e* soudy, které ve svém vyjádření obsahují výraz „všechny“ (popř. specificky české „žádné“), nelze redukovat na existenční soudy a že se v nich vypovídá něco o něčem. Všeobecný kvantifikátor podle Meinonga vyjadřuje podstatný logický moment těchto soudů. Tento moment patří v soudu podle Meinonga nikoliv k jeho formě, nýbrž k jeho materii. To z hlediska Brentanovy teorie není možné. Zda míníme tuto neurčitou materii ve smyslu vyjádření „nějaké (některé) SP“ či všechna „SP“, tj. zdali ji klademe či popíráme, nemůžeme bez soudové afirmace či negace podle Brentana vědět. Na to má Meinong jasnou odpověď:

„To je prostě omyl. Proč bych neměl věřit mé zkušenosti to, že občas chceme soudit třeba něco o všech lidech, všech trojúhelnících, přičemž o nich nic nesoudíme? Experiment, při němž si myslíme obsah mající podobu ‚všechna x‘, je vždy po ruce a jeho úspěšná proveditelnost je na [dalším] uzpůsobení x zcela nezávislá, takže také může bezevšeho odpadnout domněle nezbytná dvoučlennost.“²

Meinong se zde vydává obtížnou cestou, tj. vidí ve výrazu všechna x jméno kolektivu, jmenující

¹ Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 210.

² Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 211.

naráz všechny jednotlivá individua spadající pod pojem x. Problém je v tom, že individua kolektivu zde míníme distribučně (nemíníme kolektiv nýbrž každý jednotlivý člen kolektivu), což Meinong samozřejmě ví. To však není možné bez intence přiznání či upření nějakého určení, tj. je to možné jen z hlediska predikace, na což Meinong nijak nereflektuje.

Argumentace, která v textu následuje, zůstává nesrozumitelná, pokud si čtenář nedovodí, že podle Meinonga jsou výrazy „některá x“, „všechna x“, nějaké x“, „x“ ve smyslu „x jako takové“ (tj. X obecně vzato)) právě výrazy *matérie* soudu, nikoliv části *formy* soudu. Jestliže však „všechna x“ a „některá x“ patří k „formě pojmu“, který do soudu vstupuje jako *matérie*, musí být principiálně např. smysluplné existenční soudy, které je mají jakožto fundament, třeba „Všichni smrtelní lidé existují“, „Všichni smrtelní lidé neexistují“, „Někteří mladí lidé existují“, „Někteří mladí lidé neexistují“. Meinong tuto výzvu přijímá:

„Co se týče věty ‚Všichni smrtelní lidé jsou‘, není sice příliš informativní, neobsahuje však očividně ani žádný nesmysl ...“¹

A o něco dále doplňuje:

„Rozsah může samozřejmě být jak logický, tak empirický. V druhém případě se výraz ‚všechny‘ či ‚některé‘ tudíž vztahují na společenství existujících entit odpovídajících příslušné představě. Věta ‚Všechna x existují‘ pak říká totéž, co ‚všechny z existujících x existují‘, a je spolu se soudem ‚některá x existují‘ tak zjevnou tautologií, že žádný běžný mluvčí je nepoužije.“²

Vysvětlení smyslu představy „všechna x“ a „některá x“ následně Meinong opírá o nauku, která není od Brentanovy teorie soudů o kolektivech ve skutečnosti příliš vzdálena.

„Jde o to, jak si ujasnit smysl výrazu ‚všechna‘ a ‚některá‘ ; již jsme výše zmínili, že východisko ve smyslu dvojité negace [Brentanovo ‚Všechna A jsou B‘ = ‚Neexistuje A non-B‘] je tváří tvář přímé zkušenosti potřeba odmítnout. Navíc je také naprosto postradatelné. Je-li totiž, jedno jakým způsobem, dán kolektiv X, neustále se nabízí příležitost sjednotit jeho části do nových souborů, které se více či méně přibližují identitě s X a numerické stejnosti (Gleichheit) s počtem jeho částí. V jednom z případů může být této identity a numerické stejnosti dosaženo. Tento jeden případ představuje, pokud se nemýlím, faktický stav (Thatbestand), který označuje výraz ‚všechna x‘, v ostatních případech mluvíme o ‚některých x‘.“

Tato Meinongova nauka vede k důležité revizi dalšího prvku Brentanovy nauky. Máme-li soud „Všichni lidé jsou smrtelní“ a soud „Člověk je smrtelný“ (das Mensch ist sterblich) ve smyslu

¹ Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 212.

² Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 213.

„člověk jako takový“, jsou tyto soudy logicky identické, či nikoliv? Podle Brentana identické být mohou – významem obou je: neexistuje nesmrtelný člověk. (Od kontextu Brentanovy nauky o dvojitém soudu v případě Meinongovy recenze odhlížíme). Meinong nesouhlasí:

„Soudy ‚Všechna S jsou P‘ a ‚Některá S jsou P‘ jsou obsahově odlišné od sebe navzájem a oba se liší od soudu ‚S je P‘. Posledně jmenovaný soud (např. ‚Trojúhelník má součet úhlů 180°) může být s prvně jmenovaným (v tomto případě tedy: ‚Všechny trojúhelníky mají součet úhlů 180°) bezevšeho opět ekvivalentní, aniž by se lišil, jak se domnívá Hillebrand, pouze jazykově.“¹

Celá předvedená kritika ukazuje, jak podstatně se mladý Meinong rozešel či přinejmenším snažil rozejít s Brentanovou teorií soudu. Další přepracování však Meinongovu teorii teprve čekalo a přivodila ji četba Twardowského spisu *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen*. Zatímco Meinong rozlišil soudy „tak-bytí“ a „bytí“ („že-bytí“), Twardowski se ve své práci z roku 1894 stále ještě drží existenční teorie soudu – ovšem v kontextu obecného rozlišení obsahu a předmětu intence. Následně si oba autoři tyto teorie po jistých úpravách vyměnili. Twardowski začal v nevydaných přednáškách z konce 19. století rozlišovat soudy subsistence relace „býti určením předmětu“ a soudy existence.² Meinong oproti tomu provedl svůj obrat k rozlišení obsah – předmět, které má samozřejmě značný dopad i na jeho teorii soudu. Meinongovo rozlišení se od Twardowského ovšem ve svém vypracování výrazně liší.

5.4 Meinongovo rozlišení mezi obsahem a předmětem intence

Byť Meinong přebíral rozlišení, s kterým se setkal v Twardowského známé práci, již ve svých přednáškách,³ zavedl svou variantu tohoto rozlišení teprve koncem devadesátých let ve své práci *Über Gegenstände höherer Ordnung und ihr Verhältnis zur inneren Wahrnehmung*.⁴ Na začátku Meinong předesílá nejprve důležité upozornění, které zpětně zdůvodňuje naše časté dodatečné dosazování výrazu „předmět“ tam, kde Meinong užívá výraz „obsah“. Zároveň se opět dokládá, že myšlenka ostrého rozlišení obsahu a předmětu intence vstupuje do brentanovské školy zejména díky Twardowského traktátu.

„... nikdo nebude pochybovat o tom, že není možné představování, aniž by bylo představováno něco, a také souzení, aniž by se soudilo o něčem. Stejně ochotně bude pravděpodobně přijato

¹ Meinong, A., *Rezension*, cit. dílo, s. 213.

² Betti, A., „Propositions et états de choses chez Twardowski“ in *Dialogue* XLIV, 2005, s. 474.

³ Marek J.C., „Meinong on psychological Content“ in: Albertazzi (ed.), *The School of Alexius Meinong*, Ashgate, Burlington, s. 262.

⁴ Meinong, A., „Über Gegenstände höherer Ordnung und ihr Verhältnis zur inneren Wahrnehmung“, in: *Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane*, Vol. XXI., 1899, s. 181-272. Dále pod zkratkou *Über Gegenstände*.

tvrzení, že neexistuje ani představování, ani souzení, které by nemělo obsah. Tato ochota ale dovede mnoho lidí k tvrzení, že obsah a předmět jsou takřikajíc totéž. I já jsem se dlouhou dobu domníval, že lze oba výrazy užívat záměnně, tj. nahradit jeden výraz druhým. Dnes to považuji za omyl a jazykové užití, které je tímto názorem určeno tak, jako moje „Zkoumání k teorii hodnoty“¹ za nepřesné.“²

Teprve nyní tedy Meinong zavádí přísné rozlišení mezi termíny ‚obsah‘ a ‚předmět‘ na jedné straně a termíny ‚obsah‘ a ‚akt‘ na straně druhé. Přihlédněme nejprve ke druhé dvojici, v jejímž rozlišení se zároveň zrcadlí i rozlišení první.

„... ať již si představuji věž kostela nebo vrchol hory, pocit nebo touhu, vztah odlišnosti nebo kauzální vztah či cokoliv jiného, vždy se jedná o představování. Všechny tyto psychické události vykazují navzdory přímo neomezené variabilitě předmětu moment, který je jim všem společný, totiž to, díky čemu jsou všechny představami, tj. vykazují moment představy čili akt představování. Na druhou stranu nemohou být představy, nakolik jsou představami různých předmětů, navzájem naprosto stejné: ať již je vztah představy k předmětu pojímán jakkoliv, rozdíl předmětů se musí nějak týkat dotyčných představ. To, v čem se vzájemně liší představy navzdory své aktové shodě, je tím, co si nárokuje označení ‚obsah‘. Obsah existuje, je reálný a prezentní, samozřejmě i psychický, a to i tehdy, jestliže je jeho předmět, jenž je takřikajíc představen pomocí obsahu, ne-existující, ne-reálný, ne-psychický.“³

Rozčlenění obsahu a předmětu osvětluje Meinong na problému bytí intencionálních předmětů pouhých představ. Zatímco předmět představy nemusí být reálný (např. v případě ideálních relací), popř. nemusí reálně existovat (např. v případě zlaté hory), obsah představy reálně existuje vždy. Lze nalézt i další podstatné rozdíly obou entit. Obsah představy je vždy prezentní, předmět může být představen jako minulý či budoucí; obsah je jakožto součást reálného aktu vždy reálný, předmět může být také ideální; obsah je vždy mentální, psychickou entitou, předmět může být i fyzickou entitou. Charakteristiky smyslových předmětů jako horký, studený, těžký, lehký, modrý atd., nejsou na obsahy uplatnitelné. Má představa nemůže být v žádném smyslu modrá či horká. Meinong dále poukazuje na to, že pomocí *rozdílných* obsahů, můžeme intendovat *tentýž* předmět a na rozdíl od Twardowského se domnívá, že pomocí reálného obsahu obecné intence můžeme intendovat více jednotlivých předmětů.

Právě tak, jako se přijetí rozdílu mezi obsahem a předmětem promítá do vztahu představy a jejího

¹ Meinong, A., *Psychologisch-ethische Untersuchungen zur Werth-Theorie*, Leuschner und Lubensky, Graz, 1894.

² Meinong, A., *Über Gegenstände*, cit. dílo, s. 184.

³ Meinong, A., *Über Gegenstände*, cit. dílo, s. 187.

předmětu, promítá se i do vztahu jména a jmenovaného předmětu:

„... okolnost, že jazyk je právě ‚výrazem‘ znamená mimo jiné, že prozrazuje představy mluvčího, a samozřejmě, že nejen představy vzaté obecně, nýbrž i jejich obsahová určení. Co však chce ‚řici‘ mluvčí, či přesněji řečeno to, o čem chce mluvit, ale není to, co slova vyjadřují, nýbrž to, co znamenají, a to není obsah, nýbrž předmět představy vyjádřené příslušným slovem.“¹

„Kdo vysloví např. slovo ‚slunce‘ obvykle tím vyjadřuje, ať již chce či nechce, že se v něm odehrává představa, která může být samozřejmě stejně tak vjemová, jako imaginativní. O jaké představování jde, se předně určuje tím, co je jí představováno, tj. jejím předmětem a tento předmět je právě tím, co slovo „slunce“ znamená.“²

Meinong, jak je patrné, odmítá, jak to činil Twardowski, označit za význam jména reálný obsah intence, nýbrž významem je pro něj předmět představy. Obsahy intencí jakožto mentální prvky nemohou být numericky identické, nýbrž jsou stejné pouze ve smyslu vztahu podobnosti, který mezi nimi panuje. Jejich „stejnost“ však není garantována ideální entitou na straně obsahu, jíž by byly reálné obsahy instanciace, nýbrž identitou *předmětu* intence. Vztah mezi obsahy a jím přiřazeným předmětem představ chápe nyní Meinong, a to zcela v protikladu ke své původní teorii (viz kap. 5.1), jako čistokrevnou ideální relaci.³ Máme tu tedy síť relací, kde na jedné straně stojí rozmanitost reálných imanentních obsahů aktů představování a těmto aktům je díky obsahům *primitivním, dále neanalyzovatelným* způsobem přiřazen na druhé straně *tentýž* člen, tj. tentýž předmět intencionálního aktu.

Latentní problém Meinongovi teorie ve spisu *O předmětech vyššího řádu* se samozřejmě objeví, jakmile se zeptáme, co je přesně přiřazeno představě zlatá hora, jejíž existenci v reálném smyslu Meinong popírá, pokud je nyní významem jména jeho předmět. „Zlatá hora“ je totiž smysluplný výraz.

Právě vylíčený kontrast obsahu a předmětu intence bude mít, jak uvidíme, výrazný dopad na Meinongovu koncepci pravdy, která je vposledku důsledně „ontologická“ a pravdu soudu chápe jako pravdu v odvozeném smyslu. Zároveň se drasticky promítne do Meinongova chápání pravdy

¹ Meinong, A., *Über Gegenstände*, cit. dílo, s. 187-188.

² Meinong, A., *Über Annahmen*, 1. vyd., Barth Verlag, Lipsko 1902, s. 19-20.

³ Reálné entity totiž mohou mít za členy pouze reálné entity a představování by se tak nemohlo vztahovat k mnoha třídám předmětů, které právě reálnou povahu nemají. Do krize se tím dostává předchozí jasné kritérium rozlišení reálných a ideálních relací, podle něž je ideální relace aktivním výkonem mysli (psychologický postoj mladého Meinonga) či, jak tvrdil Meinong později, je uchopitelná pouze aktivním výkonem (antipsychologický realismus). Představy intendují totiž své předměty naprosto „pasivně“, samy od sebe.

jako adekvace myšlení a „věci“.

Vše, co jsme řekli o obsahu a předmětu intence, se doposud vztahovalo pouze na akty představování a ve svém traktátu *O předmětech vyššího řádu a jejich vztahu k vnitřnímu vnímání* Meinong kupodivu vůbec nijak nepojednává otázku vztažení tohoto pojetí na intencionalitu vůbec. Viděli jsme, že Twardowski se pokusil distinkci obsah/předmět rozšířit i na intencionalitu soudovou a že výsledky byly nejasné (viz s. 3.1.4). Meinong sám o obsazích soudů ve smyslu aktů souzení příliš nehovořil. Přesto i předmětům soudu koreluje na straně aktů reálný obsah soudu jakožto moment reálného aktu souzení orientující soud na ten či onen „soudový předmět“. Meinong však jeho povahu nijak zvlášť nerozebírá, prostě jej postuluje jako psychologickou podmínku soudové intencionality.¹ O to více se naopak věnuje specifické povaze předmětu soudu.

Předtím než přejdeme k této stránce Meinongovy teorie intencionality představ a soudů, bude dobré zmínit druhé důležité téma právě analyzovaného spisu, tj. téma předmětů vyššího řádu, neboť to přijde vhod pro popis Meinongovi teorie předmětu soudu, čili objektivu, která zavádí novou třídu právě těchto předmětů. Meinong zavádí výraz „předmět vyššího řádu“ zprvu pouze pro relace a komplexy a formuluje mezi těmito druhy předmětů tzv. principu koincidence. V literatuře ohledně výkladu předmětu vyššího řádu jistý zmatek, a to právem. Meinongovo vysvětlení není zrovna vzorem jasnosti. Předměty vyššího řádu je třeba odlišit, neboť:

„Jsou, jak známo, předměty, kterým lze připsat vnitřní závislost. Nemám na mysli onu nesamostatnost ve výskytu (im Auftreten), díky níž si nelze představit barvu bez rozlohy. I tato nesamostatnost může být založena v povaze barvy a rozlohy, lze ji však stále nazývat vnější závislosti oproti oné, jak bych rád říkal, nehotovosti, která náleží např. předmětu „rozdíl“, jestliže se jej pokoušíme držet v izolaci od toho, co je rozdílné. Myšlenku rozdílu si prostě nemohu myslet bez vztahu k objektům, mezi nimiž rozdíl panuje, zatímco má docela dobrý smysl mínění, že v myšlence na modř či žlut není žádná prostorovost obsažena, ačkoliv je nemožné myslet si barvu, aniž bychom nespolumysleli prostor. Byť je třeba tento pokus oba druhy nesamostatnosti oddělit pomocí popisu sám velmi hrubý a nedostatečný, bezprostřední empirie nás ohledně podstaty jednoho a druhého případu, která nemusí být již dále popsitelná, nenechává na pochybách.“²

¹ Krátkou pasáž lze v tomto smyslu nalézt v Meinong, A., *Über Annahmen*, 2. přepracované vydání, Barth, Lipsko 1910, § 59, s. 338-345. Všobecně lze však říci, že zde jen shrnuje to, co je v jeho spisech různorodě přítomno, totiž že každá intence má reálný obsah, který ji zaměřuje na její předmět, což je nutně dané tím, že vztah aktu k předmětu prostřednictvím obsahu chápe Meinong jako ideální relaci. Kdyby akt neměl obsah, scházel by jeden člen této relace. Zavržení ideálních obsahů aktů je pak podstatným rysem Meinongova *předmětného* přístupu k intencionalitě, podle níž jsou všechny rozdíly intencionalních mínění rozdílem v povaze míněných předmětů.

² Meinong, A., *Über Gegenstände*, cit. dílo, s. 188-189.

Meinong je však sám na pochybách, zdali se mu povedlo rozdílnost zachytit. Přesnější rozlišení by asi vedlo k některým dodatečným úpravám Meinongovy teorie. Jedním ze znaků předmětů vyššího řádu u Meinonga očividně je, že jde o předměty nesamostatné, tj. předměty, které si podle zákonitosti dané vlastní povahou žádají doplnění, bez kterého nemůžou být, tj. jejich bytí není bez bytí doplňujících částí vůbec představitelné. Meinongův rozlišení založené v tom, že myšlení barvy si myšlenku na prostor nevyžaduje, je mylný, neboť zde míní nenázorné myšlení barvy, stejně tak nenázorně si lze však myslet relaci rozdílnosti bez myšlenky na členy relace. Jestliže chci však myslet barvu či rozdílnost názorně, musíme „myslet“ i to, co je barevné, popř. i ty prvky, které se vůči sobě liší. Zde tedy zásadní rozdíl není. Co se týče dalšího argumentu: v žlutí a zeleni samotné, tj. v jejich izolovaně vzatém specifickém obsahu není dán sice žádný předepsaný odkaz na prostorovost, jenže ten je dán tím, že žlutí a zelení jsou specifikace barvy a co platí pro rod, platí zároveň i pro druh. Cokoliv je žluté, pokrývá vizuální prostor, ale nejen to – cokoliv je modré, zelené etc. také prostor pokrývá, odkaz není dán tedy tím, že se jedná o žlutí, nýbrž tím, že se jedná o barvu.

Důležité jsou podle všeho dva jiné znaky. Za prvé je jasné, že Meinong chce vymezit předmět vyššího řádu. Barva a vizuální plocha jsou předměty stejného řádu, neboť, což Meinong kupodivu neuvádí, se vyžadují navzájem. Jestliže je však závislost jednostranná, je závislý předmět předmětem vyššího řádu oproti tomu, co je na něm nezávislé. V tomto smyslu se takovýto jednostranně závislý předmět „vybudoává“ na předmětu, který k svému bytí potřebuje. A vskutku, Meinong sám, který tento zjevný rozdíl symetrické a asymetrické závislosti netematizuje, o něco později dodává:

„Vnitřní nesamostatnost, která jediné nás bude v následujícím zajímat, by šla také popsat tak, že se jedná o takové předměty, které se takříkajíc vybudoávají na jiných předmětech jakožto na svých předpokladech... Předměty, na kterých je takovýto předmět vyššího řádu postaven, lze popřípadě označit za inferiora, předmět, který se ukazuje být vůči jinému předmětu tím, co je na něm vybudoováno, lze označit za jeho superius.“¹

Meinong chce za předměty vyššího řádu považovat zejména ideální relace a komplexy, tj. vylučuje všechny reálné předměty s výjimkou reálných relací a komplexů. Ideální předměty vyššího řádu se pak vyznačují dvěma rysy. Za prvé neexistují v čase, byť jejich inferiora se v čase vykytovat mohou, za druhé plyne jejich povaha nutně z povahy fundujících prvků. Mezi relacemi a komplexy panuje zákonitá souvislost.

„Relace je spíše částí komplexu. Co však komplex kromě relace obsahuje a co je pro něj pod označením složky (Bestandstücke) zprvu konstitutivní jsou členy relací, tj. právě to, vůči čemu je

¹ Meinong, A., *Über Gegenstände*, cit. dílo, s. 189.

relace právě tak nesamostatná, jako komplex vůči relaci. Tento vztah částečné identity a vzájemné nesamostatnosti označuji výrazem „částečná koincidence“¹

Relace je částí celku, který spolu se svými členy vytváří, celek relaci obsahuje jako část, v níž je fundován. Viděli jsme již v kritice Brentanovy teorie soudu, že kategorický soud, který Meinong dlouhou dobu pojímal jako soud mající za předmět právě relaci, a jeho transformace na soud existenční nejsou svým smyslem nikdy totožné, což je okolnost, která je důsledkem tohoto principu částečné, nikoliv však naprosté koincidence relace a komplexu.

Pojem předmětů vyššího řádu v sobě, jak vidíme, zahrnuje celou řadu určení, která nejsou všechna vždy stejně jasně rozlišena. My jsme se mu věnovali proto, že Meinong se pokouší ve svém dalším díle zahrnout pod pojem ideálního předmětu vyššího řádu specifické předměty soudů.

5.5 Meinongův spis *Über Annahmen* a Meinongova teorie objektivu.

Jestliže lze první fázi vývoje Meinongova pojetí soudové intencionality označit za vzpouru proti Brentanovu existenčnímu přístupu k teorii soudu a druhou za fázi diferenciaci obsahu a předmětu představ jako podkladu soudů, je třetí fáze, která je obsažena v prvním vydání spisu *Über Annahmen*, již provedením propozičního přístupu v teorii soudu a jednoznačným opuštěním názoru, že nositelem pravdivosti je primárně psychický fenomén soudu. Tento Meinongův přístup definitivně popírá další základní tezi Brentanovy filosofie.

Již před Meinongem zaváděli Brentanovi žáci Marty a Stumpf a nezávisle i Beno Erdmann specifické předměty soudů. Zatímco ale Brentano, který takový vývoj sám inicioval, tento přístup zavrhl, jeho žáci nový typ předmětnosti uznali a začali pro tuto předmětnost užívat výraz stav věcí či obsah soudu (*Sachverhalt*, *Urteilsinhalt*). Meinong převzal tento náhled, odmítl však na rozdíl od Brentana chápat všechny soudy jako soudy existenční. Taktéž odmítl označovat slovem „existující“ předmět afirmativního soudu a nahradil slovo „existující“ neutrálnějším výrazem „jsoucí“ (*Seiende*, nominalizovaný tvar „existence“ pak nahradil výraz „bytí“, *Sein*). Dáno je to tím, že výraz „existující“ chápe Meinong vždy s významem existující v čase (tj. reálně existující). Přijetí předmětů soudů s sebou však podle Meinonga nese uznání speciálního typu existence entit, které *jsou*, avšak nikoliv v čase (takovou entitou je např. již několikrát zmiňovaný rovnostranný trojúhelník). Takové existenci říká Meinong „subsistence“ (*Bestand*). Konečně posledním vymezením je odmítnutí užívat pro název předmětu soudu výraz „stav věcí“, neboť ten podle Meinonga sugeruje fakticitu (*Thätsachlichkeit*) tohoto stavu. Když se ale zamyslíme nad tím, že každý soud má specifický předmět a že mezi tyto soudy je třeba zařadit i soudy nepravdivé, bude podle Meinonga lepší, když výraz „stav věcí“ pro předmět soudu užívat nebudeme. Po chvíli

¹ Meinong, A., *Über Gegenstände*, cit. dílo, s. 192-193.

hledání volí Meinong pro předmět soudu svůj vlastní výraz „objektiv“. Soudům o bytí a nebytí předmětu nyní odpovídají jako jejich předměty objektivy bytí. Subjekt-predikátovým soudům pak v návaznosti na Meinongovu interpretaci Beno Erdmanna odpovídají objektivy tak-bytí.¹ Předmětům představ říká nyní Meinong „objekty“, všechny předměty intencí jsou nyní nazvány termínem „předměty“ (*Gegenstände*).

5.5.1 Meinongův důkaz specifických předmětů soudu

Právě řečená rozlišení měla čistě terminologickou povahu. Otázkou je, zda lze pro přijetí objektivů jakožto ústředního „faktu“ této teorie udat i nějaké přesvědčivé věcné důvody. Obvyklou strategií, které se kromě Martyho drží i Meinong, je poukázat nejprve na pravdivé negativní soudy, neboť na nich se dobře vykazuje diskrepance mezi předmětem v běžném smyslu, tj. ve smyslu věci či věcného určení, a předmětem soudu.

„Řekne-li někdo např. o parlamentních volbách, které předcházela vzrušená agitace, že při nich nedošlo k narušení pořádku, nikdo nebude popírat, že pokud je předložený soud pravdivý, je jím „něco“ poznáno (...) Pokusíme-li se toto ‚něco‘ blíže udat, je ihned nápadné, že za běžných okolností, chceme-li se vyhnout uměle vytvořeným označením, nemáme k dispozici jednotlivé slovo a že se nám naopak zcela přirozeně nabízí jako výrazový prostředek věta s ‚že‘. Co v dotyčném příkladu poznávám je právě toto – ‚že nedošlo k narušení pořádku‘ (...) Zdůraznil jsem právě osobitou pozitivitu toho, co je poznáno naším negativním soudem. ‚Že nedošlo k narušení pořádku‘ není ovšem kusem skutečnosti, jaký svou přirozeností uchopuje afirmativní existenční poznatek, je však něčím faktickým (etwas Tatsächliches) a nepochybně je něčím, co se může stát také předmětem afirmativního soudu. Mohu přece docela oprávněně říci: ‚Že nedošlo k narušení pořádku, to je fakt‘, případně také méně vhodně: ‚Že nedošlo k narušení pořádku, [tak] to je. Tím je však zároveň řečeno, že dotyčné ‚něco‘, které je naším negativním soudem poznáno, není ničím jiným než předmětem, nelze ho však označit za předmět právě tohoto negativního soudu, pokud nechceme slovu ‚předmět‘ udělit nový, širší význam.² To, co jsme totiž dosud rozuměli předmětem soudu [tj. předmět představy, na němž se soud zakládá], nechybí samozřejmě ani u právě diskutovaného negativního soudu, tím [tj. předmětem fundující představy] však není to, co je vyslovováno větou s ‚že‘, nýbrž ‚narušení pořádku‘ atd. (...) Chci proto pro tento předmětný fakt stojící oproti našemu negativnímu soudu používat v případě, že je třeba ho takříkajíc popsát z perspektivy soudu, označení ‚objektiv‘.“³

¹ Od složených soudů prozatím odhlížíme.

² Tento širší význam nakonec Meinong slovu „předmět“ (*Gegenstand*) udílí.

³ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 150-151.

Tento patrný kontrast následně přenáší Meinong i na pozitivní poznatky.

„Dívám-li se z okna a následně soudím: ‚Venku je sníh‘, pak je sníh předmětem tohoto poznání, vedle toho je však ‚že je venku sníh‘ objektiv, který tentokrát nestojí v onom svérázném protikladu, který učinil objektiv negativního poznání obzvláště patrným.“¹

Meinong tedy u každého soudu odlišuje objekt a objektiv. Na nejnižší úrovni je objektem předmět představy, objektiv jakožto korelát soudu je pak na ní vybudován jako předmět vyššího řádu. Zatímco na objekt jsme však takřikajíc zaměřeni, jako na to „o čem“ soud je, objektiv je míněn implicitně jako to, co se o objektu říká, co se vypovídá. Sám se stává předmětný jen jako subjekt objektivu vyššího řádu.²

Odstínit objektiv od reálných předmětností, a tím se vyhnout dodatečným možným pochybnostem, není v rámci Meinongovy teorie, pokud na ní čtenář přistoupí, příliš těžké. Sám Meinong o tom zčásti hovoří v §41.³ V tomto paragrafu představuje velmi důležitou nauku, která rovněž razantně popírá Brentanovu teorii a její rozpracování u Martyho a v mnohém upomíná na jednu z charakteristik vět o sobě Bolzanovy teorie. Tato nauka tvrdí nečasovost objektivů.

„Můj psací stůl je věc existující v jistém čase. ‚Že existuje nyní‘ subsistuje nyní právě tak, jako v celé minulosti a budoucnosti, i když vědění minulosti byla tato znalost nepřístupná a v budoucnosti zmizí. To [‚že existuje nyní‘] není o nic více v čase, než že dva pravé úhly jsou větší než ostrý úhel.“⁴

V důsledku tohoto pojetí byl, je a bude podle Meinonga vždy pravdivý soud, který příslušný objektiv tvrdí. Oproti tomu Brentano, který věčné koreláty soudů odmítal, se domníval, že soud „můj psací stůl existuje“ je pravdivý jedině tehdy, když můj stůl právě existuje, předtím a potom pravdivý není. Soudy tedy podle Brentana *mohou* měnit svou pravdivostní hodnotu (viz kap. 4.2). Diskuze mezi těmito dvěma pozicemi se mimo jiné odvíjí od možnosti převedení kontextově závislých významových prvků soudu (vyjadřovaných indexickými výrazy jako „dnes“, „tam“, „já“ etc.) na výrazy kontextově nezávislé a (mimo jiné) od předpokladů týkající se ontologie času a prostoru. Meinong takovou možnost zcela objektivního vyjádření objektivů spíše jen postuluje,

¹ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 153.

² Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 165.

³ J.N. Findlay se o toto odstínění pokouší ve své interpretaci Meinonga pomocí vykázaní objektivů jako předmětů chtění a usilování. Těší-li mne, že A je B/ A není B/ A existuje/ A neexistuje, pak je předmětem potěšení právě objektiv, a nikoliv pouhá vlastnost či konkrétní předmět či izolovaně uchopená relace, viz Findlay, J. N., *Meinong's Theory of Objects and Values*, cit. Dílo, s. 91-93.

⁴ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 189.

jejím hlubším prokázáním proti závaznějším námitkám a pro různé kontextově závislé výrazy¹ se však příliš nezabývá. V oblasti času a kontextově závislých časových výrazů (včera, dnes, zítra atd.) například přiřazuje bytí objektivu reálných existencí k časovým bodům lineárně pochopeného času, proto je v těchto případech vždy možné soudit např., že v čase t existoval můj stůl, a tento soud bude mít pak vždy hodnotu pravda či nepravda podle toho, zda miní pravdivý či nepravdivý (faktický či nefaktický) subsistující objektiv. Totéž lze *mutatis mutandis* ukázat i pro související objektiv tak-bytí. Tím se jasně ukazuje, že v rámci Meinongova systému nemůže být objektiv reálnou entitou, nýbrž entitou ideální, neboť reálné entity existují v čase. Pokud by to byla však entita ideální, lze si ještě myslet, že ji lze nahradit ideální relací či ideálním komplexem. Viděli jsme však, že tyto relace a komplexy mají původně u Meinonga nutnou povahu plynoucí z povahy jejich částí (např. „že $3 > 2$ “ plyne z povahy členů této relace). Z povahy Meinongova psacího stolu však nijak neplyne, že musí existovat v čase t , objektiv tedy nemůže být ideální relací či komplexem. Meinong tedy v tichosti rozšiřuje své určení ideálních předmětů vyššího řádu. Kromě ideálních relací a komplexů tedy máme nyní ještě druhy ideálních objektivů, které jsou sice fundovanými předměty, jejich povaha však nemusí nutně plynout z povahy objektů, které jim spočívají v základu.

5.5.2 Předpoklady, objektiv bytí a objektiv tak-bytí

Zaměřme se nyní na rozlišení dvou základních druhů objektivů. Prvým takovým druhem jsou objektiv bytí. Tyto objektivy mohou mít pozitivní, nebo negativní povahu podle toho, zda jsou to objektiv existence (popř. subsistence), či neexistence (popř. nesubsistence) předmětu, na němž se objektiv zakládá. Zde naráží Meinong opět na starý problém. Tyto objektivy jsou koreláty příslušných soudů bytí. Než je však možno o objektu tvrdit, že je či není, musím být tento objekt jakožto objekt představy nějak pro mysl „zde“, tj. zdá se, že již musí nějak *být*.

Tato otázka má pro Meinonga dvě související stránky. Jednak je zde otázka, jak se mohou vztahovat představy k objektům, pokud je uchopení *bytí* těchto objektů „záležitostí“ *teprve* na objektech založených soudů, jednak je zde související otázka, co vlastně znamená, že k posouzení objektu je třeba objektiv intencionalně uchopit (*Erfassen, Ergreifen*). V řešení problematiky hraje důležitou roli nový typ intencionality, který je Meinongem vřazen mezi představy a soudy a který nazývá předpokládáním (*annehmen*). Předpokládání či předpoklad má společné se soudem to, že uchopuje objektiv, tj. vztahuje se na stejný typ předmětnosti jako soudy. Soudu je však kromě vztahu k

¹ Zejména není jasné, zdali význam kontextově závislých výrazů vposledku nepředpokládá význam výrazů kontextově závislých, bez kterých by samy vposledku neměly smysl a které jsou tedy nepostradatelné. Sem patří i problematika nahrazení kontextově závislých časových určení objektivním časovým rámcem, např. soustavou středověkovského času atp. Pro obhajobu pozice hlásající nemožnost takovéto náhrady pro oblast osobních zájmen viz např. Tugendhat E., *Selbstbewusstsein und Selbstbestimmung*, Suhrkamp, Frankfurt 1979.

objektivu vlastní ještě *přesvědčení* (*Überzeugung*) *soudícího* o tom, že soud *platí* či *neplatí* a objektiv tedy vskutku subsistuje (je „faktický“) či nesubsistuje (není „faktický“), v tom případě jakožto nefaktický *je*, avšak „oslabeným“ způsobem. Právě toto přesvědčení předpoklady *postrádají* a právě v tomto bodě jsou podobné pouhému představování. Jde v nich o čisté či pouhé uchopování objektivů. Objektivy tak mohou být předměty dvou typů různých intencionálních aktů. „Neutralizované“ uchopování objektivů, které je vlastní předpokladům, je následně Meinongem využito k řešení mnoha filosofických problémů (viz následující kapitola).

Přejdeme již nyní k první otázce, na kterou dává Meinong v prvním a druhém vydání spisu *O předpokladech* různou odpověď. Odpověď prvního vydání spočívá v zavedení potenciální předmětnosti představ. *Aktuální* předmětnost mají podle Meinonga v tomto období pouze představy, na nichž jsou založeny pravdivé afirmativní *soudy* uchopující *jsoucí* objekty. Představa zlaté hory má pouze *potenciální* předmětnost, protože může být aktuálně uchopena v afirmativním *předpokladu* existence zlaté hory. Představy mají tedy předmětnost pouze *natolik, nakolik* mohou za jistých, třeba i fiktivních okolností, jimž nevěříme, *možným* základem či fundujícím prvkem afirmativních soudů, anebo právě kvazi-afirmativních předpokladů. Je-li pak předmět představy fiktivně v *předpokladu* prezentován, hovoří Meinong pořád ještě opatrně o pseudoexistenci předmětu pro myšlení, což je označení, které lze s celkovou tendencí celého spisu jen těžko smířit.¹ Otázku, jak může mít tedy předmětnost představa kulatého čtverce, řeší Meinong tedy odkazem na akt předpokládání. Chceme-li popřít, že kulatý čtverec existuje, musíme nejprve jeho bytí *předpokládat* v afirmativní objektivu bytí (tento předpoklad nijak neangažuje naši soudovou víru). Na tomto předpokladu je vybudován negativní soud *popírající* předpokládanou subsistenci kulatého čtverce. Jedním z problémů této koncepce je v tom, že intencionalita představ je redukována na pouhou *dispozici k intenci*, která sama o sobě není podle Meinonga zakusitelná a která se realizuje v soudu či předpokladu. V druhém vydání vyhláší Meinong původní koncepci za omyl – fiktivní, pseudoexistenční předmětnost představy zlatá hora není vlastně žádnou předmětností:

„*Spočívá-li předmětnost ve ‚vlastnění‘ předmětu a musí-li tento ‚vlastněný‘ předmět být jsoucí, pak nemá představa v žádném z oněch fiktivních příkladů předmět a lze jen těžko nahlédnout, proč by se měla navzdory své odkázanosti na fikci stále nazývat předmětnou ...*“²

Meinong se tedy v druhém vydání rozhodl, že místo toho, aby představy, které mají předměty uchopitelné jako členy afirmativního objektivu bytí pouze v předpokladu, nazval pseudo-předmětnými představami, raději celou problematiku vyřeší novým způsobem. V pozadí stojí již námi prezentovaný náhled, že myslím-li na pseudo-existující předmět, např. na imaginárně daného

¹ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 13, 18.

² Meinong, A., *Über Annahmen*, 2. vydání, cit. dílo, s. 234.

boha Jupitera, pak Jupiter neexistuje ani v mé mysli, ani mimo ni, ani nějak intencionálně, neboť vůbec není. Jestliže však řekneme, že v takovém případě existuje pouze intence představování a její obsah, pak jsme postulovali možnost *nepředmětných* intencí, což je kontradikce. Intence zde podle Meinonga svůj předmět má. V druhém vydání Meinong nachází východisko v tom, že popře svůj původní předpoklad, že předmět představy musí „nějak“ být, abychom mohli hovořit o tom, že představa má předmět a následně mohli tento předmět popřít. Odmítá tedy i myšlenku *potenciální* předmětnosti představ, kterou mají zajistit předpoklady bytí, a místo toho rovnou přiřazuje každé představě na základě jejího obsahu předmět, který je *mimo bytí a nebytí*, je to takřikajíc „mimo-bytný“ předmět (*ausserseiender Gegenstand*). Každý takovýto objekt představ je konstituentem buď afirmativního, anebo negativního objektivu bytí. Objekt představy *má* bytí, jestliže *subsistuje* objektiv jeho bytí. Tento bytí zaručující objektiv pak již nezískává své vlastní bytí díky participaci na afirmativním objektivu bytí vyššího řádu, čímž by vznikl nekonečný regres znemožňující jakékoliv bytí objektivu, nýbrž je takřikajíc svým vlastním bytím.¹ Stejně tak lze říci, že objekt představy *není*, jestliže *subsistuje* objektiv jeho nebytí. Tím se proměňuje i Brentanův výklad Aristotelovy nauky o bytí ve smyslu pravdy. Aristotelova věta (tak, jak byla Brentanem původně chápána), že i nicota v tomto smyslu existuje, neboť „nicota je nejsoucí“ je pravdivá věta, potřebuje upravit. To, co „je“, není nicota ve smyslu pravdy, nýbrž objektiv (fakt), že nicota není. Bytí ve smyslu pravdy, jestliže jimi označíme předmětnosti, které činí soudy pravdivé, nenáleží v žádném případě objektům, nýbrž právě jen objektivům.²

Již jsme řekli, že na nejběžnější úrovni soudů máme na mysli primárně objekt soudu (např. Jupitera) a sekundárně objektiv (že není). Předmět soudu se však může posunout takřikajíc o patro výše, a to například při sporu o tom, zda nějaký objekt je či není, či zda je takový či onaký. Jestliže se hádáme o tom, zda Jupiter je či není, tj. o „faktu“ jeho existence, je předmětem takto sporných soudů („Je to tak/není to tak, že Jupiter existuje“ vs. „Je to tak/není to tak, že Jupiter neexistuje“) objektiv, na němž je nyní založen implicitní objektiv druhého řádu. Prvý objektiv je posuzovaný (*beurteilte*) čili jmenovaný, druhý je souzený (*geurteilte*) čili vypovídáný:

„Použijeme-li třeba znaky + a – jako symboly pro afirmaci a negaci, takže zápis A +/- je výrazem pro soudy ‚A je‘ a ‚A není‘, můžeme objektiv ‚že A je‘ či ‚že A není‘ označit například závorkami a v případě, že se tento objektiv sám stane předmětem soudu, lze tento soud znovu vyjádřit znakem pro afirmaci či negaci, což dává (A +/-) +/-, přičemž zapsání obou soudových znaků pospolu takřikajíc odkazuje na to, že oba znaky uvnitř a mimo závorky jsou ze své povahy volně

¹ Meinong, A., *Über Annahmen*, 2. vydání, cit. dílo, s.70-71

² Každý objekt představy je na druhou stranu vždy nutně prvkem nějakého objektivu bytí a nebytí.

kombinovatelné.“¹

Celý proces lze očividně opakovat. Vzhledem k tomu, že soudy své objektivy nevytvářejí, z toho pro Meinonga plyne neblahý důsledek, na nějž poukazoval Brentano, že každý objektiv je členem nekonečné řady takto „rekurzivně“ na sobě vybudovaných objektivů. Meinongova příslušnost k Brentanově škole je stále patrná v tom, že oproti Frege a Husserlovi připouští spolu s tradicí kladnou a negativní soudovou sílu, tj. logickou aserci i logickou negaci. Ta samozřejmě platí jak pro objektivy bytí, tak pro objektivy tak-bytí. Tato nauka přijde Meinongovi tak samozřejmá, že v základních Meinongových spisech nelze nalézt ani její obhajobu.

Přístupme nyní k druhé otázce. Co znamená, že předmět představy, která zakládá soud, je *uchopen*. Do značné míry jsme již odpověď podali. Samotné představy sice podle Meinonga (podle prvního vydání *Über Annahmen*) mají předměty, nejsou však samy schopny tyto předměty *prezentovat*. Představové „mětí“ předmětů (přiřazení představ k objektům na základě obsahů představ) je pasivní. Uchopování předmětu tak, že jsme si přinejmenším vědomi toho, co míníme, je oproti tomu *aktivní* výkon. Tento výkon náleží podle Meinonga buď soudovému uchopení objektu představy, anebo právě předpokladům. Předpoklady přitom hrají významnou roli v intencionálním životě vědomí. Např. všechny negativní soudy musí nejdříve uchopit předmět, jehož bytí či jehož určení popírají, což není bez předpokladů možné.² Obdobné uchopování je nutné pro všechny fiktivní diskurzy (např. pro literární díla), pro jakékoliv aktuálně vykonávané „pouhé“ představování, které je podle Meinonga právě předpokládáním bez soudového přesvědčení. Předpokládání tvoří také základ pro chápání otázek či pro fenomén nejistého vědomí a je podle Meinonga podstatné i pro uchopování ideálních relací. Předpoklad je pro Meinonga díky právě zmiňovaným rolím dostatečně důležitý na to, aby jeho jméno stálo v názvu jednoho z jeho nejdůležitějších děl.

Zavedením objektivů jakožto předmětů soudů dochází k obratu v Meinongově filosofii a k jejímu vypracování v definitivní antipsychologické podobě. Celá logika se nyní týká vztahů mezi tím, co je souzeno, tj. „logických“ vztahů mezi objektivy, a nikoliv vztahů mezi psychologickými akty souzení. Objektivů se týká i úkol teorie poznání, ta musí vyjít z platných objektivů jako prvků poznání (poznatků, neboť teorie poznání vyjasňuje právě pojem a možnost poznatku), rozlišit jejich druhy, vztahy (včetně zmiňovaných vztahů logických) a oprávněnost evidence, s kterou vystupují v našem psychickém životě. S tím souvisí úkol popsání intencionálních fenoménů, které mají

¹ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 165.

² Meinong vychází z toho, že negativní představy nemohou existovat, a to ani jako výsledky soudů. Předpoklady tedy přejímají roli, kterou v genetickém ohledu hrají u Brentana dvojité soudy, jejichž moc produkovat negativní představy Meinong popírá.

objektivu za předměty.

„Přehlédneme-li tudíž celou oblast toho, co podle našich výkladů spadá do oblasti objektivů, hrozí že odkaz na gnoseologický význam toho, co sem náleží, spíše nedoceníme než přeceníme. Nyní totiž nemůže být vůbec pochyb o tom, že do této oblasti objektivů spadá celá vlastní oblast teorie poznání a logiky.“¹

Meinong se tak svou koncepcí, vypracovanou víceméně samostatně, blíží k Husserlovu antipsychologickému programu z *Logických zkoumání*. U Meinonga dominuje zaměření na předmětnou stranu této logiky, kterou Husserl nazývá formální ontologii.

„Dnes si ovšem myslím, že teprve od té doby, kdy jsem se seznámil se skutečností objektivů, umím doopravdy říci, proč není teorie poznání psychologií. Nechtěl bych tvrdit, že tentýž názor se již pod jiným jménem nebo beze jména nevynořil dříve. Zejména by nemělo zůstat beze zmínky, že Husserlovo vystoupení ve jménu čisté logiky vděčí za svůj původ náhledům, které se v celkem podstatných bodech shodují s tím, co zde bylo řečeno o objektivěch.“²

Teorie objektivů s sebou také nese nutnost úpravy Meinongovy původně konceptualistické pozice v otázce obecnin a obecných soudů, kterou však Meinong záhy opustil. Univerzálie začal kolem roku 1907 ztotožňovat s tzv. nekompletními objekty, vztah jednotliviny a univerzálie potom popisuje jako tzv. implexivní bytí nekomplektivní objektu ve svém nositeli. Nekompletní objekty jsou neurčeny vzhledem k bytí a nebytí (je jim vlastní tzv. *Seinsunbestimmtheit*) a o jejich nedourčených vlastnostech nelze rozhodnout, zdali je mají či zdali je nemají (porušují tudíž zásadu vyloučeného třetího). Na tomto základu lze poté podle Meinonga vypracovat sémantiku různých typů obecných soudů. Tato problematika však, vzhledem k tomu, že patří do závěrečného Meinongova období, již překračuje naše téma. Pro nás je důležité následující. Podobně jako Twardowski hledá Meinong vlastní korelát obecného pojmu v jistém typu speciálního objektu. Vzhledem k jisté nezajištěnosti takové teorie je pro ni v obou vydáních *Über Annahmen* sice místo, vlastní problém obecnin a obecných soudů v nich však Meinong neřeší.

5.5.3 Ontologická povaha pravdy soudu a role evidence

Doposud jsme se spíše stranili výkladu Meinongovy teorie pravdy a evidence. Naukou, kterou u Meinonga můžeme považovat za klasickou, představíme nejlépe v kontrastu vůči rané Meinongově pozici, v níž ještě Meinong užíval pojmy obsah a předmět intence synonymně. Tato raná pozice se v základních rysech příliš nelišila od pozice Brentanovy. Pravda je Meinongem vyložena jako pravda soudu a soud je pochopen jako psychický *akt*. Všechny ostatní významy mluvy o pravdě vykládá

¹ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 196.

² Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 197.

raný Meinong jako odvozené od pravdy soudu.

„Vlastnosti ‚pravda‘ a ‚nepravda‘ náleží ve vlastním smyslu výlučně soudům, a nikoliv jiným fyzickým či nějakým jiným psychickým fenoménům. Jestliže často hovoříme o pravdivých či nepravdivých představách či pravých a nepravých věcech ... lze v tom vždy snadno spatřit zkratky, jimiž je vždy míněno, že určité soudy, které jsou o představě či věci činěny, jsou pravdivé či nepravdivé.“¹

Dalším rysem Meinongovy rané teorie je kritika jistého druhu pochopení adekvační teorie pravdy jako shody myšlenky a předmětu. I zde se Meinong poněkud svérázně drží svého zaměření na psychické akty soudů, a nikoliv na předměty těchto aktů.

„Často byly činěny pokusy podat definici pojmu ‚pravda‘ následujícím způsobem: ‚Pravda je shoda myšlení a jeho věci‘ (‚Veritas est adaequatio rei et intellectus‘). Pro tuto definici zdánlivě hovoří okolnost, že na otázku: ‚Proč, v jakém smyslu, nazýváš to, co tu bylo řečeno ‚nepravdivým‘?, zní okamžitá odpověď: ‚Protože to nebylo tak, jak se o tom hovořilo‘. Přesto si lze snadno všimnout, že přitom není v žádném případě srovnána vyjádřená myšlenka se skutečností, nýbrž že je srovnána vyjádřená myšlenka s jinou myšlenkou (totiž s tou, kterou při lži člověk již předtím poznal jako pravdivou a v případě omylu teprve následně při novém přezkoušení).“²

Stojí za povšimnutí, že Meinong hledí na tradiční definici adekvace od počátku s nelibostí a že to, co se podle raného Meinonga shoduje, jsou dva soudy. Syntézu těchto soudů však Meinong na rozdíl od Husserla nevypracovává a nečiní ji ústředním předmětem analýz své teorie poznání.

Další důležitou věcí je, že Meinong od počátku odděluje dvě otázky, a sice 1) co znamená pravda?, a 2) čím se pro nás vyznačují myšlenky, které označujeme za pravdivé?.

První otázka je otázkou definice pravdy, druhá otázka je otázkou kritéria *poznání* pravdivých a nepravdivých soudů. Právě v druhé oblasti udává Meinong jako rozlišující znak *evidenci* soudu. Ani zde se mladý Meinong neodchyluje od Brentana, byť ani zde žádný konkrétní popis nepodává a omezuje se na pouhé poznámky.

Ani podle Meinonga nespočívá evidence v pocitu přinucení, které by přicházelo z vnějšku (tj. odmítá evidenci jako přírodní kauzalitu), není to ani pocit či volní akt.³ I podle Meinonga spočívá evidence v náhledu či názoru, s nímž je soud vykonán a který zakládá přesvědčení o pravdě soudu.⁴

¹ Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, 14.

² Tamt.

³ Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, 15.

⁴ Meinong, A., Höfler, A., *Logik*, cit. dílo, 16.

Podívejme se nyní na teorii pravdy poté, co Meinong přijal propoziční teorii soudu a rozlišení mezi aktem, obsahem a předmětem soudu. Pravda zůstává sice také vlastností soudu, je však výrazně orientována na bytí objektivu, který činí soud pravdivým. Je sice nepopíratelné, že objektiv lze nazvat pravdivým pouze relativně k pravdivému soudu, který ho uchopuje, avšak soud je pravdivý jen díky tomu, že uchopuje *jsoucí (subsistující)* objektiv. Bytí objektivu je proto možno nazvat pravdivým v hlubším smyslu, který můžeme nazývat ontologickým. Meinong toto východisko porovnává s obdobnou situací při mluvě o evidenci:

„Důležitá je zde zejména situace evidence. Již jsme podotkli, že i ji lze vypovídat nejen o soudu, nýbrž i o objektivu. Ještě lépe a přirozeněji lze však označit za pravdivý objektiv uchopený evidentně jistým soudem. Objektiv uchopený evidentně nejistým soudem pak za pravděpodobný. Dlouhé, marné hledání předmětu, kterému by šlo skutečně oprávněně připsat pravdu (cum grano salis ale i pravděpodobnost), bylo zapříčiněno právě tím, že objektivy přitom vždy zůstávaly [filosofickými teoriemi] nepovšimnuty.“¹

Stejně tak o několik let později v předmětněji zaměřeném druhém vydání *Über Annahmen* a s vynecháním restriktivního požadavku aktuální evidence soudu:

„Pravdivý‘ se nazývá ‚objektiv‘ (stav věcí), který ‚fakticky‘ je, jestliže je zároveň myšlen jako předmět (skutečného či možného) soudu.“²

Při jistém zamyšlení se Meinongova ontologická pozice jeví v rámci jeho předpokladů jako jediná konsekventní a mluví pro ni několik souvisejících úvah.

Viděli jsme, že významem výrazu je podle Meinonga to, k čemu výraz referuje, výraz pak vyjadřuje reálný akt spolu s jeho reálným obsahem. Pravdivost však připisujeme významům teoretických vět, tj. tomu, co může být totéž v mnoha vyjádřeních. Významem teoretických vět, které splňuje tento požadavek, je však u Meinonga právě objektiv. S tím souvisí i pohled na to, co je teoretickou větou vyjádřeno. Akt i obsah jsou u Meinonga *reálné* entity, byť vztah mezi reálným obsahem aktu a jeho předmětem má ideální povahu. Reálné entity však vznikají a zanikají v čase, mnoho pravd, např. matematických, má však mimočasovou povahu, nemůžeme tu tedy hovořit primárně o pravdivých aktech a jejich obsazích, nýbrž o mimočasově subsistujících (faktických) a nesubsistujících (nefaktických), nýbrž jen oslabeně jsoucích předmětech (objektivech) činících soudové akty a obsahy pravdivými či nepravdivými. Mezi obojím je často možnost jistého přenosu určení. Je-li objektiv soudu ontologicky pravdivý (faktický), hovoříme o pravdivém soudu, je-li naopak soud evidentní, můžeme hovořit o evidentním objektivu, je-li soud nutný, můžeme hovořit o nutném

¹ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 192.

² Meinong, A., *Über Annahmen*, 2. vydání, cit. dílo, s. 192.

objektivu (a naopak) atp. V oblasti *našeho* poznání toho, jaký je objektiv, který uchopujeme, vždy přihlížíme k povaze soudu, který ho uchopuje.

„Samotné diferenciace [objektivů] však získáváme prostě zohledněním charakteristických momentů [evidentních] soudů, které je uchopují, jejichž vlastnosti se za jistých okolností dají, jak jsme opakovaně viděli, prostě predikovat o objektivu jako jeho vlastnosti.“

Důležitou výjimkou je právě asymetrie soudu a předmětu v oblasti bytí. Jednak soud je vždy reálný psychický fenomén, objektiv je ale vždy ideální, jednak bytí objektivu vzato čistě o sobě nijak nezávisí na pravdě soudu a nelze jej z pravdy soudu podle Meinonga ani dostatečně dobře definovat. Vzpomeňme na užší definici bytí jako pravdy u Brentana (a také u Martyho). Existovat znamená být předmětem pravdivého afirmativního soudu. Oproti tomu subsistence objektivu u Meinonga je sama o sobě lhostejná vůči existenci soudících bytostí, v evidentním soudu se pouze *manifestuje*. Podmínky „ukazování“ bytí, ale nemůžeme podle Meinong chápat jako v nějakém smyslu konstitutivní podmínku bytí samého.¹ Pojem bytí je primitivní a na nic dalšího nepřeveritelný, jestliže ho získáváme, pak nikoliv reflexí na soudy, nýbrž reflexí na to, co je souzeno, stejně tak jako pojem zeleně nezískáváme reflexí na vidění, nýbrž na to, co vidíme.²

Jak se to však má s teorií pravdy jako adekvace? Podle Meinonga je zjevné, že myšlenka, že by mezi obsahem a předmětem soudu měl být nějaký vztah podobnosti je absurdní, shoda může být pouze mezi tím, co je míněno, a tím, co je dáno:

„Je totiž snad až triviální pravda, že pokud chci svým myšlením uchopit čtyřhranný stůl, nemůžu si tento stůl myslet např. jako oválný, nýbrž právě pouze jako čtyřhranný. Znamená to však, že za tímto účelem musí být čtyřhranná moje představa, či lépe řečeno její obsah? Neomezuje se tento požadavek spíše na to, že moje představa musí být, pokud nemá vést k omylu, právě představou něčeho čtyřhranného, totiž právě čtyřhranného předmětu?“³

Hned další pasáž však poukazuje na nedostatečné nástroje Meinongovy teorie, která nikdy, na rozdíl od teorie Husserlovy, nezavedla, jak upozorňuje Ernst Tugendhat, pojem danosti předmětu.⁴ Proto se u Meinonga musí shodovat dva předměty, nikoliv to, jak byl tentýž předmět pouze myšlen s tím, jak je názorně dán, tj. předmět ve dvou způsobech danosti.

„Podíváme-li se blíže, není požadovaná shoda shodou mezi mojí představou a dotýcnou zkušeností, nýbrž shodou mezi imanentním [tj. intencionálním] předmětem mé představy a skutečností.“

¹ Viz např. stručné vyjádření této myšlenky v druhém vydání spisu *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 62.

² Tamt.

³ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 125.

⁴ Tugendhat E., *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, De Gruyter, Berlin 1970, s. 30-31.

Samotná úvaha, že představa, resp. její obsah, nemůže být ani kruhová, ani oválná či čtyřhranná, ani rozlehlá, ani fyzická, nýbrž je svou povahou nevyhnutelně psychická, poskytuje jeden z nejhmatatelnějších důvodů pro to, že v případě obsahu a předmětu máme co činit s toto genere odlišnými skutečnostmi.“¹

Problematická Meinongova teorie shody, podle níž máme při srovnání dva předměty, jeden intencionální myšlený a druhý skutečně daný, zůstává již u Meinonga bez dalšího opravňujícího vysvětlení. Stejně tak naprosto bez vysvětlení zůstává vztah reálných obsahů aktů, jimiž se k těmto dvěma předmětům vztahujeme. Nevysvětlený konečně zůstává i vlastní pojem reálného obsahu soudu a způsobu přiřazení objektivu k tomuto obsahu. Jediné, co se čtenář dozví je, že:

„Aby naše intelektuální jednání mohlo dosáhnout skutečnost či kvazi-skutečnost, musí, k čemuž vede i docela přirozená úvaha, být splněny jisté kvalitativní podmínky jak na straně soudu, který přichází v potaz, tak ale i na straně dotyčné skutečnosti či kvazi-skutečnosti. Obě strany se k sobě musí svými vlastnostmi takříkajíc hodit. Takovýto „soulad“ nemusí však být ani málo podobností či dokonce totožností ...“²

Co ale tento „soulad“ znamená, není u Meinonga jasné.

Evidenci Meinong v *Über Annahmen* takřka neanalyzuje, neboť je pro něj jakožto charakter soudového prožitku primitivním pojmem. Jelikož k témuž objektivu se může vztahovat jak evidentní, tak neevidentní soud, nemůže být evidence vlastností *obsahu* soudového aktu, neboť obsah mají oba příslušné akty stejný, nýbrž právě jen charakteru soudového aktu samého. Evidentní soud pak uchopuje *skutečnost* objektivu.

„Evidentní je soud, v jehož povaze spočívá uchopování bytí objektivu.“³

Takový prožitek můžeme nanejvýš kontrastovat s obdobným prožitkem, který evidentní není. V prvním vydání *Über Annahmen* hovoří o základním faktu evidence (*Grundtatsache der Evidenz*)⁴ a i v druhém vydání zůstává situace stejná. Samozřejmostí zůstávají pro Meinonga již výše zmiňované antipsychologické rysy v pojetí evidence. Co se týče jejích druhů, dochází oproti Brentanově teorii, z které Meinong původně vycházel, k zajímavé proměně. Absolutní evidenci Meinong uznává u některých případů bezprostředně apriorních soudů, potažmo jejich objektivů, které lze korelativně označit za názorné. I zde dochází k zdůraznění předmětného zaměření:

¹ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 125.

² Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 127.

³ Meinong, A., „Selbstdarstellung“, in: *Die deutsche Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen*, R., Schmidt, Lipsko 1921, s. 114.

⁴ Meinong, A., *Über Annahmen*, cit. dílo, s. 62.

zaměřujeme se na nutné vztahy *objektivů*, soudy, které je uchopují, se vyznačují charakterem nutnosti. U evidence vnitřního vnímání Meinong hned po svých *Hume Studien II.* přehodnotil či spíše rozšířil své brentanovské stanovisko. Jelikož každý psychický akt má také časový průběh, podílí se na jeho konstituci paměť, která absolutní evidenci neumožňuje. Čím více se tedy reflexe zaměřuje na *právě* prožívaný moment, tím evidentnější její soud – v rámci bezprostředně nazíratelného *je evidence absolutní*, pokud však soud vnitřního vnímání *překračuje* bezprostřední přítomnost (např. když reflektujeme na to, že prožívaná bolest delší dobu sílí) náleží mu pouze různý stupeň evidence domněnky (*Vermutung*), která je kromě jiného podle Meinonga také vlastní paměťovému vybavování.¹ Třetí typ evidence, tj. evidence vnějšího vnímání u pozdního Meinonga nanejvýš činí pravděpodobným, že fyzické fenomény jsou také *projevy* o sobě jsoucí reality. Meinong se vzdal bezprostředního *kauzálního* usuzování z předmětů fenoménů na jejich skrytou příčinu.² Realistickou tendenci ve svém myšlení však podržel.

¹ Meinong, A., „Zur erkenntnistheoretischen Würdigung des Gedächtnisses“, in: *Vierteljahresschrift für wissenschaftliche Philosophie*, vol 10, 1886, s. 17-20.

² Meinong, A., *Über die Erfahrungsgrundlagen unseres Wissens*, Springer, Berlin 1906.

6 Husserl

6.1 Husserlova raná teorie intencionality a místo v soudu v ní

6.1.1 Reprezentace a názor

Přecházíme-li nyní k Husserlovi, činíme jistý krok zpět na počátek devadesátých let 19. století do období po Husserlově publikaci *Filosofie aritmetiky* (1891). Cesta od *Filosofie aritmetiky* k *Logickým zkoumáním* bývá obvykle popisována jako Husserlova cesta od psychologismu k jeho překonání. Byť tato charakteristika není nevhodná, je pouze součástí hlubšího pohybu, v rámci něhož Husserl vypracovával svou vlastní koncepci intencionality a v návaznosti na ní i svou teorii soudu.

Při pohlednutí na *Filosofii aritmetiky* zainteresovaného čtenáře zarazí, že v ní vlastní Husserlův názor na povahu soudu a na logicko-psychologickou tematiku, která s ní byla koncem 19. století spjata, není jasně tematizován. Teprve z prací uveřejněných Husserlem v 90. letech a z neuveřejněných prací téhož období lze usoudit,¹ zda byl ve *Filosofii aritmetiky* Husserl Brentanovi ještě zavázán a jak dalekou cestu měl v *Logických zkoumáních* za sebou. Kromě několika rozsáhlých recenzí a drobných polemik² publikoval však Husserl po *Filosofii aritmetiky* během takřka deseti let pouze dvě drobnější práce. V roce 1891 dvacetistránkový článek *Der Folgerungscalcul und die Inhaltslogik*³ a v roce 1894 o něco rozsáhlejší studii *Psychologische Studien zur elementaren Logik*.⁴ Ze systematických důvodů se jeví vhodnější věnovat se *Psychologickým studiím k elementární logice*. Jejich téma se totiž týká některých obecných otázek teorie intencionality. Teprve následně přibereme dřívější článek se speciálně logickou problematikou. Tento postup je také usnadněn tím, že oba texty patří svým vznikem před rok 1894, který je pro Husserlovu teorii v jistém smyslu přelomový, neboť se v něm seznámil s Twardowského dílem *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen*.

Psychologické studie se samy člení na dvě části. V první části se Husserl zabývá vymezením rozdílu

¹ Podstatné jsou texty uveřejněné v Rang B. (ed.), *Husserliana XXII, Aufsätze und Rezensionen (1890-1910)*,. Martinus Nijhoff, Hague 1979, *Untersuchungen zur Urteilstheorie, Texte aus dem Nachlass*, Husserliana XL, Springer, Dordrecht 2009 a částečně též Husserl E., *Logik. Vorlesung 1896*, Kluwer, Dordrecht 2001.

² Za zmínku stojí zejména "Bericht über deutsche Schriften zur Logik aus dem Jahre 1894.", in: *Archiv für systematische Philosophie*. n. 3, 1897, s. 216-44.

³ Husserl, E., "Der Folgerungscalcul und die Inhaltslogik" in: *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*, n.15, 1891, s. 168-189, dále jen *Der Folgerungscalcul*.

⁴ Husserl, E., "Psychologische Studien zur elementaren Logik" in: *Philosophische Monatshefte*. n. 30, 1894, s. 159-191, dále jen *Psychologische Studien*.

samostatných a nesamostatných obsahů („obsah“ v deskriptivně-psychologických zkoumáních tu ještě používá Husserl ve shodě s Brentanem synonymně se slovem intencionální „předmět“) a jejich vztažením na konkrétní a abstraktní části předmětu, které později Husserl pojmenoval „momenty“ předmětu. Definice je následující:

„Obsah, vzhledem k němuž máme evidenci, že změna či zánik alespoň jednoho ze spoludaných (tj. ne pouze v něm zahrnutých)¹ obsahů musí změnit či způsobit zánik i jeho samého, nazýváme nesamostatný obsah, obsah, s nímž se to takto nemá, nazýváme obsahem samostatným. V druhém případě nevede myšlenka, že zánik všech spoluprezentních obsahů nechá obsah nedotčen, k žádné absurditě. Lze také říci, že u obsahů prvního druhu máme evidenci, že tak, jak jsou, jsou myslitelné pouze jako části obsáhlejších celků, zatímco u obsahů druhého typu tato evidence schází.“²

Většina těchto rozlišení, která víceméně přebírají Brentanovu nauku o částech (viz s. 33), se později stala základem Husserlova třetího logického zkoumání.³ Teprve v druhé části se však setkáváme s tím, co lze označit za jeden z prvních vážných odklonů od Brentanovy teorie intencionality. Husserl se v ní pokouší vykázt, že Brentanův pojem představy je *nejednoznačný*. Ve skutečnosti lze v rámci toho, co Brentano označuje jako představy, odlišit podle Husserla dva podstatně odlišné druhy psychických fenoménů. Pojem představa by šlo tudíž označit nanejvýš za *rodový* pojem. Ani toto užití termínu „představa“, které by nyní označovalo zhruba řečeno jakýkoliv akt, jenž vztahuje „mysl“ k předmětu (tzv. objektivující akt), Husserl pro jeho zatíženost filosofickou tradicí v závěru své práce nedoporučuje.⁴ Ony dva *druhy* „představujících aktů“ označuje Husserl jako *reprezentace* a *názory* a v úvodu druhé studie udává charakteristické příklady, které mají rozdíl mezi nimi osvětlit. Jako první uvádí Husserl s odvoláním na dobovou psychologii příklad vnějšího vnímání:

„Přirozené vědomí má za to, že [vnější vnímání] jedním pohledem, jedním prostým aktem názoru pojímá samotnou objektivní věc, tuto jednotnou rozmanitost jako to, co je, a tak, jak je, intendována. Víme, že jde o omyl. Skutečně je nazírána pouze malá část toho, co se domníváme nazírat. Pouze pár rysů faktického obsahu je v pohledu k dispozici tak, jak jsou v představě věci, kterou pohled prostředkuje, intendovány a jak ve ‚věci samotné‘ skutečně koexistují. Plný obsah (Gehalt [Gehalt = předmět]) vnímání věci je názorný pouze ve stálém obsahovém průběhu, přičemž

¹ Husserl své zkoumání zaměřuje na vztah disjunktních obsahů, tj. obsahů, které spolu nemají žádnou část společnou (např. tvar a barva, či dva fyzické „kusy“, které potřebují spojit nějakým dalším pojítkem), viz *Psychologické studie*, §1.

² Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 162.

³ K podrobnému výkladu této nauky o samostatných a nesamostatných částech viz Janoušek, H., "Husserlova teorie částí a celků", in: *Reflexe* 36, 2009, s. 57-75.

⁴ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 185-187.

*jsou přítomny jisté psychické akty, které doprovázejí posloupnost vnucujících se částečných názorů, které identifikují prostřednictvím odkazování to, co je vzájemně vztaženo, a které probíhají v rámci jednoho kontinuálního aktu vypracovávají objektivní jednotu.*¹

Husserl zde naráží na ambivalenci mluvy o názorném vnímání předmětů. Běžně mluvíme o tom, že vidíme (ve smyslu nazírání) např. nějakou budovu, omezíme-li však vidění na to, co je ve vědomí imanentně dané, vidíme (nazíráme) pouze její část. Vnímání se tedy dělí na akt *názoru* toho, co je z předmětu právě dané, a na akty *reprezentace* toho, co je předmětu vlastní, ale není právě názorně dané. Má tedy podle Husserla smysl mluvit o názoru předmětu jako takového? Husserl odpovídá pozitivně. Z hlediska pozdější vlivné Husserlovy teorie vnímání stojí za poznamenání, že Husserl se v této fázi vývoje příležitostně pohybuje v blízkosti některých „novopozitivistických teorií“ např. Ernsta Macha. Jelikož dosud nedisponuje jasným rozlišením mezi obsahem intence a jejím předmětem a má k dispozici pouze pojem imanentního předmětu v brentanovském smyslu předmětu prezentně daného ve vědomí, je mu *celkový předmět* názoru jakožto imanentní obsah psychického fenoménu roven *celému kontinuálnímu průběhu* parciálních názorů a reprezentací (Husserl tedy zatím nevyvozuje plné důsledky z toho, že toto kontinuum je také neustálou *identifikací* předmětu). Celkový *názor* předmětu vnímání je tedy tvořen kontinuem parciálních názorů předmětu. Navíc Husserl v roce 1894 ještě stále po vzoru Brentana odlišuje mezi imanentním obsahem ve smyslu předmětu, který je obsažen v psychickém fenoménu a který jediné zajímá deskriptivní psychologii, a transcendentním reálným předmětem, který existuje *an sich*, o jehož poznání podle této teorie usilují zejména přírodní vědy a jehož možnost poznání zdůvodňuje gnoseologie, která však samozřejmě navazuje na již provedenou deskriptivně-psychologickou analýzu psychických fenoménů.

Na druhé straně přirozené, běžné vědomí, které se o vědu a gnoseologii nestará, zná pouze „netranscendentní“ („nepřírodovědecké“) předměty, které však chápe v mnohem širším významu než Brentano a které pro něj platí za předměty „vůbec“. Husserl proto může názor vyloučit z oblasti přírodovědecky transcendentních předmětů, neboť ty nikdo bezprostředně nenazírá, nýbrž jen „myslí“, chce však zachovat termín názoru i pro předměty přirozeného vědomí, pro které užívá výraz *fenomenální předměty*, čímž již překračuje Brentanem vymezené hranice, viz:

*„Přirozenému myšlení je věcí samotnou ona posloupnost v sobě souvisejících a jistými psychickými akty doprovázených a spjatých obsahů, které za normálních okolností vnímání prožíváme při „pojdnání věci ze všech stran“.*²

¹ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 170.

² Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 178.

„Chápeme-li ‚věc‘ ve smyslu transcendentní jednoty, pak eo ipso nemůže být řeč o názoru.¹ Chápeme-li však toto slovo ve smyslu reprezentací přirozeného vědomí tak, jak je vlastní např. slovům ‚dům‘, ‚strom‘, pak spočívá jejich poslední vyplnění v kontinuálním průběhu nazíraných obsahů, který je obemknut jednotným, a sice ve vši kontinuální rozmanitosti obsahů trvajícím aktem, a je vzhledem k němu tedy imanentní ... Proč bychom měli tvrdohlavě trvat na tom, že imanentním obsahem aktu lze rozumět pouze imanentní obsah aktu v nějakém momentu jeho výskytu? Podle nás jím má být rozuměn také imanentní obsahový průběh, resp. imanentní obsahové kontinuum během jeho celého kontinuálního bytí. Podle toho, o co nám jde, můžeme bez jakýchkoliv rozporů používat jednou to, podruhé ono pojetí, a podle toho budeme mluvit jednou o momentálních, podruhé o kontinuálních názorech.“²

Teprve rozpory tohoto pojetí a Twardowského distinkce mezi obsahem a předmětem aktu vedly Husserla k pozdějšímu rozlišení transcendence identického fenomenálního *předmětu* vůči imanentním vjemovým *obsahům* (původní přírodovědecké, transcendentní předměty byly následně uchopeny jako předmětné rezultáty specifických aktů idealizace).

Rozdíl mezi reprezentací a názorem je v *Psychologických studiích* dále vykazován v oblasti „pojmových představ“.³ U mnoha pojmů nejsme fakticky schopni nazírat jejich předmět (připomeňme známý Descartův tisíciúhelník), u jiných, které obsahují sporná určení, je názor *apriori* vyloučen. Přesto jsou oba typy pojmových aktů smysluplné, a Husserl je tudíž označuje jako *reprezentace*. Tyto představy své předměty tudíž pouze míní, ale nenazírají.

Poslední příklad, pomineme-li některé vedlejší Husserlovy diskuze nazírání v oblasti fantazie, představuje vztah znaku k označovanému.⁴ V mnoha oblastech, zejména v matematice, označuje znak označované, aniž by označované muselo být předmětem názoru. Přesto má znak význam, tj. funguje jako reprezentant.

„Proberme nakonec představování ve smyslu označování (*das Vorstellen im Sinne des Bezeichnens*) (...) Matematik příležitostně říká, že znak *x* představuje libovolné číslo, představuje kořen rovnice etc., namísto aby říkal ‚*x* označuje‘. Jen málokdo bude chtít toto představování nazývat nazíráním,

¹ „Zprvu musíme rozlišit mezi fenomenální a transcendentní věcí. Pojmu objektivní jednoty tak a tak uzpůsobených částí a rysů, které existují nezávisle na našem vědomí, neodpovídá přirozeně žádný názor. To by byl protimluv. Tento pojem však nepatří do oblasti přirozeného myšlení, je výsledkem reflexe obrácené na představy věcí v rámci společného života.“; Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo. s. 178.

² Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 178-179.

³ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 171.

⁴ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 173-174.

a to zjevně z podobných důvodů jako v předchozích případech.“¹

Tyto příklady vedou Husserla k předběžným *definicím* reprezentace a názoru.

„Jisté psychické prožitky, které se obecně nazývají představy, mají tu zvláštnost, že v sobě nezahrnují své ‚předměty‘ jako imanentní, tj. ve vědomí přítomné obsahy, nýbrž je ‚pouze intendují‘, tj. smysluplně na ně poukazují, míní je, pomocí jistých obsahů daných ve vědomí, aniž by bylo k dispozici pojmové vědění o panujícím vztahu mezi reprezentantem a intendovaným předmětem. Představy v tomto smyslu označuji jako reprezentace.“²

Z této definice lze vyjít i pro předběžnou definici názoru.

„Oproti nim [tj. reprezentacím] stojí jiné psychické prožitky, pro něž mnoho psychologů také užívá výraz ‚představy‘ a které své ‚předměty‘ pouze neintendují, nýbrž je jakožto imanentní obsahy skutečně v sobě pojímají. Představy v tomto smyslu nazýváme názory.“³

Husserl však okamžitě poukazuje na jistou ambivalenci v pojmu názoru, jejíž rozlišení si pro něj udrží trvale význam. Nejprve se nabízí pojmut názor jako *cíl* reprezentace. Každá reprezentace odkazuje pomocí jistého nevlastního imanentního předmětu (reprezentanta) na předmět *názoru*. *Intencí* označuje Husserl v tomto období právě tento *vztah* psychických fenoménů, nikoliv psychický fenomén reprezentace či psychický fenomén jako takový. *Názor* se tak jeví jako *vyplnění* (*Erfüllung*) reprezentace, díky čemuž máme „*vědomí vyplnění intence*“.⁴ Zatímco však platí, že každá reprezentace míří na názor, neplatí, že každý názor má svou přiřazenou reprezentaci. Jednak může být tentýž názor vyplněním různých reprezentací, jednak „*nikdo nebude protestovat, řekneme-li že dítě prvé smyslové obsahy, k nimž se obrací, nazírá. Reprezentace zde nemohou být ve hře, neboť ještě vůbec nejsou utvořeny*“.⁵

Ve druhém smyslu je názor prostě „*vztahem*“ k *danému* imanentnímu předmětu bez ohledu na to, zdali akt nazírání zároveň funguje ve vztahu k nějaké reprezentaci jakožto její „*vyplnění*“. Tento druhý smysl pojetí názoru chápe Husserl jako základnější.⁶

V dalším sledu provádí Husserl dodatečná upřesnění pojmu názoru. Nestačí, aby byl nazíraný předmět imanentně prezentní, musí být také předmětem explicitního postřehování: „*Pohlížím-li na nůž, který leží přede mnou, je nazírán pouze nůž, a nikoliv současně opomíjené pozadí, které se*

¹ Tamt.

² Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 174-175.

³ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 175.

⁴ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 175.

⁵ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 175-176.

⁶ Tamt.

*nevnucuje jako předmětnost (...) Často máme co do činění s více částečnými obsahy, které vystupují o sobě, které se odlišují od sdíleného pozadí a přesto nám jde pouze o jeden z nich a právě tento obsah nazýváme.*¹

Názor v roli vyplňujícího názoru je dále také „vymezeným a vymezujícím aktem“, a sice díky tomu, že jej předchází reprezentace.²

Probraná určení, a zejména toto poslední, umožňují nyní Husserlovi přejít k přesnějšímu popsání vztahu mezi reprezentací a názorem. Hlavní otázka se zprvu týká toho, zdali je rozdíl mezi reprezentací a názorem rozdílem v tom, co je nazíráno. K tomu svádí to, že reprezentace také „nazírá“ „svůj“ předmět, totiž ten, který funguje jako reprezentant či znak (vyslovené slovo, přítomná strana předmětu odkazující na nepřítomnou stranu atp.), avšak např. v Husserlově příkladu „čistého“ myšlení *pojmu* tisíciúhelníku takový znak dokonce schází (navíc stejně jako Descartes odmítá i Husserl brát konkrétní fantazijní *ilustraci* tisíciúhelníku za nazíraný předmět, neboť může právě tak dobře ilustrovat i pojem pětisetúhelníku). Husserl však názor reprezentanta nepopírá, naopak, ve velké skupině reprezentací je jejich nutnou deskriptivní složkou, ukazuje však, že takovýto reprezentant jako předmět „návoru“ reprezentace funguje právě díky tomuto začlenění zcela jinak než předmět názoru v běžném smyslu, je takřikajíc nevlastním předmětem reprezentace:

„Uvažme např., že určité tvary nebo arabesky na nás působily zprvu čistě esteticky a nyní se znenadání vynoří porozumění tomu, že může jít o symboly či slovní znaky ... Co vytváří rozdíl, když nějaké konkrétní A prostě přijímáme tak, jak je, a když ho pojímáme jako reprezentanta pro libovolné A?“³

Rozdíl podle Husserla vytváří podstatně rozdílný způsob, jakým je imanentní obsah uvědomován, tj. reprezentace a názor jsou dva odlišné *způsoby* vědomí (*Bewusstseinsweisen*). Tentýž imanentní obsah může dokonce zároveň fungovat jako obsah názoru a obsah reprezentace. Nahlížená stránka viděného předmětu je vzhledem k ukazujícímu se předmětu názorem, vzhledem k neviděným stránkám však funguje zároveň jako reprezentant, který na ně odkazuje, který zakládá jejich intencionální mínění.⁴ Z řečeného vyplývá i radikální konsekvence vzhledem k Brentanově teorii intencionality. Reprezentace *není* v deskriptivně psychologickém smyslu fundována v názoru svého vlastního předmětu, byť na něj cílí, a názor *není* fundován v reprezentaci. Nelze tudíž bez upřesnění říci, že všechny psychické fenomény jsou buď představy, anebo jsou v představách fundovány.

¹ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 180.

² Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 181.

³ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 181.

⁴ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 184.

Brentano tím totiž chtěl říci, že všem fenoménům, které nejsou představami, spočívá v základu „tentýž“ intencionální vztah, tj. tentýž *způsob vědomí* imanentního předmětu, který prostředkují právě představy. Husserl nyní říká, že všem fenoménům spočívá v základu vztah k předmětu, ten však může být realizován *dvěma* odlišnými způsoby, které již neodkazují na další, základnější *způsob vědomí*. Husserl *Psychologických studií* by tedy řekl, že všechny psychické fenomény jsou buď reprezentace, nebo názory, anebo se na nich zakládají.

„Je jasné, že jejich označení [tj. reprezentací a názorů] za představy, neznamena pro deskriptivní analýzu vůbec nic. Naše definice lze jen těžko dezinterpretovat tak, jako bychom si pomocí tohoto označení nárokovali sebenepatrnější příspěvek k analýze fenoménů samých.“¹

Konkrétní deskriptivně-psychologické analýzy názorů a reprezentací, včetně způsobů jejich korelace, se nyní ukazují Husserlovi jako fundamentální téma teorie intencionality jako takové. Jde o téma, jehož rozvinutí je podmínkou pro řešení problematik rozmanitých oblastí a které Husserla v jistém smyslu zaměstná na zbytek filosofické kariéry.

„Z hlediska celé psychologie, zejména psychologie poznání a logiky, má podle mne průzkum probíraných psychických funkcí zásadní význam. Z hlediska psychologie – neboť pro řadu nanejvýš důležitých aktů (připomínám pouze touhu a vůli) je podstatné, že za základ či předpoklad mají představy ve smyslu reprezentací, zatímco s jinými akty tomu tak není, z hlediska logiky – neboť pojmy, soudy a všechny ostatní logické úkony samy patří k této význačné skupině.² Zejména si dovoluji tvrdit, že žádná teorie soudu nemůže být práva skutečnosti, pokud se nezakládá na hlubším studiu deskriptivních a genetických vztahů názorů a představ.“³

Problematika vztahu reprezentací (či, jak Husserl bude později říkat, „signitivních intencí“) a názorů řešená na poli teorie soudu a jazykového významu, poprvé v Husserlově díle vyvrcholila v druhém dílu *Logických zkoumání*, a to právě v problematice kategoriálních soudů. Mezitím však musela celá Husserlova teorie intencionality, a soudové intencionality zvláště, prodělat několik dalších transformací, na které bychom se nyní chtěli zaměřit.

6.1.2 Univerzální soud v logickém kalkulu

Začneme u druhého kratšího textu, který Husserl v první polovině devadesátých let publikoval a

¹ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 186.

² Podle Husserla předpokládá jakékoliv složitější logické myšlení užití znaků ve smyslu symbolických představ, tedy reprezentací.

³ Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 187.

který nese název *Kalkul vyplývání a logika obsahu*.¹ Tento text spadá do období, kdy se Husserl zajímal o logický kalkulu, který procházel bouřlivým vývojem a byl zdrojem mnoha diskuzí (z celé řady autorů zmiňme např. George Boola, Augusta De Morgana, Charlese Peirce, Johna Venna a Stanleyho Jevonse). Fregovo dílo zůstávalo bez povšimnutí a zejména v německy mluvících zemích dominovalo pojetí logického kalkulu z pera logika a matematika Ernsta Schrödera.² Husserl do této diskuze zasáhl ve dvou ohledech, které lze oba vztáhnout k našemu tématu.³ První ohled se týká otázky, jak „interpretovat“ (chápat) soudy (dnes bychom řekli „výroky“) logického kalkulu. V Husserlově době převládalo extenzionální pojetí logiky, podle něhož se soud logického kalkulu týká vztahu tříd tvořících rozsah pojmu v subjektu a v predikátu. Tyto třídy se mohou nacházet ve vztahu identity, exkluze, zahrnutí třídy přiřazené subjektu v třídě přiřazené predikátu, zahrnutí třídy přiřazené predikátu v třídě přiřazené subjektu a vzájemného křížení. (Lze připomenout tzv. Vennovy diagramy, které tyto vztahy znázorňují pomocí vztahu kruhů a které bývají mnohdy užívány pro názornou demonstraci platnosti klasických aristotelských sylogistických figur.) Schröder na tomto extenzionálním základě vyvinul symbolický zápis použitelný pro vztah pojmů v soudu a analogicky i pro vztah soudů mezi sebou navzájem, který umožňuje „početním“ způsobem rozhodovat platnost či neplatnost vyplývání na úrovni výrokové logiky. Důležité je, že Schröder zastával extrémní názor, že žádné jiné chápání soudů vybudování logického kalkulu neumožňuje. Zejména však není možné při „intenzionální“, obsahovém chápání soudu jako vztahu mezi obsahy pojmů v subjektu a predikátu. Celá Brentanova škola (Meinonga a Husserla nevyjímaje) však považovala vztah mezi extenzemi za sekundární, tj. závislý na jiné, původnější interpretaci subjekt-predikátové struktury a v mnoha případech (např. v případě pojmů s prázdnou extenzí) za nerealizovatelný. Husserl se proto snaží ukázat, že celý Schröderův logický kalkulu bude fungovat i pro jiné než extenzionálně zaměřené pojetí soudu. Svůj výklad zaměřuje na univerzální afirmativní soud, což je dáno tím, že ve Schröderově pojetí lze celou logiku tříd (a její varianty, včetně té Husserlovy) vybudovat prostřednictvím univerzálních soudů, jejich konjunkcí, negací a negací všeobecného kvantifikátoru.⁴ Za tímto účelem uvádí tabulku různých interpretací univerzálního soudu

¹ Husserl, E., "Der Folgerungscalcul und die Inhaltslogik", in: *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*, n.15, 1891, dále citujeme jako *Folgerungscalcul*.

² Schröder E., *Vorlesungen über die Algebra der Logik (Exakte Logik)*, I.-III., Teubner, Lipsko, 1890-1905. Husserl reagoval na první svazek tohoto monumentálního díla.

³ Nebudeme zde předvádět technické provedení Schröderova kalkulu a jeho Husserlovo převzetí, tj. nebudeme ani diskutovat vhodnost a nevhodnost takového kalkulu. Obě témata se týkají čistě logické tematiky, která zde stojí stranou našeho zájmu. Omezíme se pouze na to, co lze z Husserlova článku vyvodit pro jeho postoj k teorii soudu a pro jeho vztah k brentanovské škole.

označovaného aristotelskou zkratkou *a*, v níž vyčleňuje tři základní možná pojetí.¹ Husserl rozlišuje:

1. O obsah opřené pojetí soudu *a*, které má dvě hlavní varianty:

1.1. Varianta bez kvantifikace obsahu

1.1.1. Hypotetický výklad: *pokud je něco S (má znaky S), je to P (má také znaky P)*

1.1.2. Negativní výklad: *neplatí, že něco je S a není P, resp. ne-P jsoucí S není* (Es gibt nicht ein nicht-P seiendes S).

1.2. Varianta s kvantifikací obsahu pojmu: *ideální obsah S zahrnuje ideální obsah P*²

2. Čistě rozsahové (extensionální) pojetí soudu *a*.

2.1. Subsumační forma: *třída S je subsumována třídě P*

2.2. Identitní forma

2.2.1. Třída S je identická s třídou P jsoucích S

2.2.2. Třída ne-P jsoucích S je prázdná třída

3. Smíšené formy

3.1. S kvantifikací subjektu: *všechny S jsou P*, či: *náleží-li něco do třídy S, pak má znaky P*, popř. negativní varianta: *nic z toho, co spadá do třídy S, je ne-P*

3.2 S kvantifikací predikátu: *pokud je něco S (má znaky S), pak patří do třídy P*

Tato tabulka s různými interpretacemi soudu *SaP* pokrývá nejběžnější varianty. Variantu 1.1.1. zastával např. Herbart. Variantě 1.1.2. by šla přiřadit při určité reformulaci Brentanova teorie. Variantu 2.1. zastával Peirce a Schröder a většina nominalistů, variantu 2.1.1. Jevons, variantu 2.1.2. Boole. Pokusme se ještě pro každou variantu výkladu *SaP* udat příklad, aby Husserlova strategie nabyla na názornosti. Vybereme si asi nejslavnější univerzální afirmativní soud.

1.1.1. *Pokud je něco člověk (má znaky určené pojmem člověk), je to smrtelné (má znaky určené pojmem smrtelnosti)* / 1.1.2. *Ne-smrtelně jsoucí člověk není* / 1.2. *Ideální obsah pojmu člověk*

⁴ Např. pět základních vztahů lze vyjádřit konjunkcí dvou univerzálních výroků. Všechna A jsou B a všechna B jsou A (identita tříd A a B); Všechna A jsou B a ne všechna B jsou A (zahrnutí A v B); Ne všechna A jsou B a všechna B jsou A (zahrnutí B v A); Ne všechna A jsou B a ne všechna B jsou A (křížení); Žádné A není B (a žádné B není A).

¹ Husserl, E., *Der Folgerungscalcul*, cit. dílo, 171.

² Ideální obsah pojmu tvoří všechny platné znaky (*Merkmale*), které náleží předmětu pojmu jako takovému., tj. které o něm mohou být pravdivě vypovídány. Viz Husserl, E., *Der Folgerungscalcul*, cit. dílo, s. 171.

zahrnuje ideální obsah pojmu smrtelnost (Soubor všech znaků pojmu člověk zahrnuje soubor všech znaků pojmu smrtelnost / 2.1. Třída lidí je zahrnuta v třídě smrtelných bytostí/ 2.2.1. Třída lidí je identická s třídou smrtelných lidí / 2.2.2. Třída ne-smrtelně jsoucích lidí je prázdná třída. 3.1. Všichni lidé jsou smrtelní (Patří-li něco do třídy člověk, má znaky určené pojmem smrtelnosti) a její negativní varianta Nic co patří do třídy člověk je ne-smrtelné / 3.2. Pokud je něco člověk (má znaky určené pojmem člověk) patří do třídy smrtelných.

A nyní přichází Husserl s tvrzením, které je např. pro Brentana či pro Schrödera a mnoho jiných autorů nepřijatelné:

„Nepotřebuji snad říkat, že tato dlouhá řada forem výpovědí v žádném případě nevyjadřuje stejný soud. Různé matérie jsou posuzovány zřejmě zčásti afirmativní, zčásti negativní formou. Podstatná je přesto ta okolnost, že všechny tyto výpovědi jsou si navzájem ekvivalentní, tj. mohou být ze sebe vyvozeny.“¹

Pokud by měl Husserl něco dokázat, pak je to právě toto tvrzení. Celé původní úsilí Brentana spočívalo podle našeho výkladu přeci v tom, že se snažil prokázat vyjádření 1.1.2. jako jediné adekvátně vyjadřující formu soudu SaP. Formu 1.1.1. a formy s kvantifikací predikátu zcela odmítal² a kvantifikaci v subjektu považoval v rámci logiky za nadbytečnou a mimo ní za formu soudu, která je odvozená, neboť takřikajíc buduje svůj předmět za předpokladu obsahového výkladu soudu a dodatečného předpokladu neprázdnosti extenzí pojmů v soudu. (Nejdříve musí něčemu náležet pojmové znaky pojmu S, teprve pak můžeme říci, že všechny předměty, kterým náleží znaky pojmu S, tvoří třídu pojmu S a něco o příslušné třídě vypovídat). Oproti tomu radikální nominalisté by odmítli mluvu o obsahu pojmu. „Obsah“ pojmu tvoří totiž podle nich právě třída předmětů, kterým je na základě vzájemné podobnosti, popř. jiných vztahů, asociováno slovo. Obsahem soudu jsou pak vztahy mezi třídami.

Husserlův přístup k soudu, což nebývá příliš zdůrazňováno, je v právě uvedeném případě *pluralistický*. Většina různých jazykových vyjádření vyjadřuje podle Husserla také různé logické formy sestávající z různých logických kategorií a forem jejich spojení. (Jen málokdy lze u Husserla nalézt polemiky, které se snaží *naprosto* diskvalifikovat různá v logice běžně zavedená pojetí výkladu soudu.) Důležité je, zda mezi jednotlivými způsoby vyjádření panují apriorní zákony vzájemné „převeditelnosti“, tj. zdali jsou logicky ekvivalentní (navzájem vyvoditelné jedna z druhé). Husserl měl za to, že vzájemnou převeditelnost lze u většiny tradičních přístupů vykázat.

¹ Husserl, E., *Der Folgerungscalcul*, cit. dílo, s. 175.

² Brentano, F., „Von den Versuchen, die Logik zu mathematisieren“ in: týž, *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, sv.II., druhé vydání, Meiner 1927, Anhang, s. 172-179.

Jestliže Schröder vyvinul logický kalkul pro jeden typ těchto forem, pak je, pokud se podaří vyvrátit jeho argumentaci proti takové možnosti, po prokázání ekvivalence mezi různými typy logických forem, jeho kalkul různými způsoby reformulovatelný. Jediné, co je třeba, je změnit výklad základních definic a axiomů, který Schröder užívá, respektive provést jejich překlad do zvoleného cílového pojetí výkladu soudu. Husserlův pluralismus si však žádá pragmatická omezení.

„Existuje mnoho ekvivalentních forem, o jejichž výčet se nikdo vážně nebude pokoušet. Omezení, které jsem si ve výše uvedeném výčtu uložil, je podmíněno zvláštním zájmem, který je zde pro mne určující, totiž zkonstruovat co nejprůměřenější logické algoritmy. Odhlédneme-li od forem, které již sloužily logickému kalkulu, mají být uvažovány pouze takové, jejichž algoritmické pojetí lze obzvláště doporučit kvůli jejich logickému charakteru, častému užívání v běžném myšlení či výhodné použitelnosti pro technické využití.“¹

Smyslem kalkulu je umožnit algoritmické zpracování inferencí, nikoliv být teorií významu. Je to technika, jejíž další rozvoj Husserl upřímně vítá jako dramatický pokrok užitečný v mnoha vědeckých oblastech.² Zároveň však stanovuje kalkulu jasnou mez:

„Kalkulující logika tudíž hojně využívá prostředek ekvivalentních transformací soudů, kdykoliv se jí to hodí, a nenechává se ani v nejmenší svést tím, že se tím odklání od pochodů běžného myšlení, a to často velmi podstatně. Postupuje takto zcela oprávněně, pokud si jen nečiní nárok místo techniky vyplývání vyložit jeho logiku [tj. logiku běžného myšlení]. Nic nepřispělo tolik k rozšířenému pohrdání kalkulem jako nejasné směšování těchto dvou, tolik se lišících cílů ze strany lidí, kteří jej vynalezli a hájili.“³

Nyní stojí Husserl před úkolem vybrat tu nejvhodnější, tj. nejzákladnější a běžnému myšlení nejbližší formu univerzálního soudu, jež má být v kalkulu využita. Husserl odmítá formulace

¹ Husserl, E., *Der Folgerungscalcul*, cit. dílo, s. 175.

² V kalkulu však podle Husserla struktura jazyka přesně odpovídá struktuře jazykem vyjadřované logické oblasti a pravidla platného tvoření nových výrazů odpovídají logickému vyvozování závěrů. Právě proto může reprezentativní funkce jazyka v kalkulu odpadnout a symboly samy se mohou stát předměty „bezmyšlenkovitých“ symbolických operací, což vede k značnému zvýšení efektivity vyvozování. Výsledky symbolických operací však musí moci vždy nabít svou reprezentativní funkci. Díky této situaci má výraz symbol v kalkulu dvojí význam. Jednak znamená výraz *vyjadřující* logickou myšlenku, jednak znamená *náhražku* myšlenky. Náhražkou může být pouze díky systému pravidel řídících jeho výstavbu a funkci v početních operacích. Díky tomu má i symbol jako náhražka svůj operační význam. Stejně tomu je i v aritmetice – viz. Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 68-70. Takovéto nahrazení není v oblasti přirozeného jazyka možné, neboť ten, kdo bezmyšlenkovitě mluví, přestává být mluvčím. Viz také Husserl, E., „Besprechung: Schröder, Ernst, Vorlesungen über die Algebra der Logik“, in: *Göttingische gelehrte Anzeigen*. Göttingen, 1891, s. 243-78.

³ Husserl, E., *Der Folgerungscalcul*, cit. dílo, s. 176/7.

hledící na soud zcela z hlediska extenze jako odvozené od formulací hledících na soud z hlediska obsahu, pro což však nepodává žádný jasný důkaz. Zbývají mu tedy víceméně čtyři hlavní formy soudu, z nichž si může vybrat. *Pokud je něco S, pak je to P / Ne-P jsoucí S není / Všechny S jsou P (a její negativní reformulace) / Pokud je něco S, náleží do třídy P.*¹ Husserl nejdříve odmítá ty formy soudu, které jsou formulovány negativně jako nepraktické a ze zbylých volí první variantu, neboť z hlediska kalkulu je upřednostnění afirmativního, či přesněji řečeno hypotetického vyvozování podle Husserla výhodnější.

*„Nejjednodušší ze tří zbývajících forem je bezpochyby hypotetická elementární forma, vzhledem k této formě mohou být ostatní formy nahlíženy jako její komplikace (Verwicklungen). Tak např. forma: ‚Všechny S jsou P‘ (‚Pokud něco patří do souhrnu S, pak je P‘), je myšlenkově komplikovanější než forma typu: ‚Pokud je něco S, pak je to P‘.“*²

Právě tuto interpretaci formy univerzálního soudu pak Husserl využívá pro vybudování kalkulu Schröderova typu, pro což nepotřebuje nic jiného než výše zmiňované reformulace základních axiomů a principů vyvozování. Pro takovýto kalkul však Husserl nárokuje výsadní postavení, neboť splňuje uvedené pragmatické požadavky – kromě vhodnosti k technickému užití také nejlépe reprezentuje běžné myšlení a to z následujícího důvodu:

*„Kalkul, který nyní chceme vybudovat, má být kalkulem pojmových předmětů (Begriffsgegenstände) a právě tím se dokládá jako vpravdě logický. Všechno souzení, jak ostře zdůraznil již Mill, totiž nesměřuje na třídy, nesměřuje na obsahy pojmů, nýbrž jediné a pouze na pojmové předměty.“*³

A v poznámce pod čarou upřesňuje:

*„Toto tvrzení se díky svému přísnému pojetí může asi zdát problematické. Bude se namítat, že příležitostně můžeme posuzovat i třídy a obsahy pojmů. Pokud se tak stane, pak jsou třídy a obsahy pojmů samy posuzovány jako předměty jistých pojmů, avšak samozřejmě že nikoliv jako předměty pojmů, které k nim náležely v původním smyslu.“*⁴

Husserl, byť ani necituje, ani neudává žádnou pasáž, se odkazuje na Milla, který v tomto smyslu pravděpodobně inspiroval již Brentanovu koncepci. *Locus classicus* pro Brentana a jeho školu tu tvoří pátá kapitola první knihy Millova hlavního spisu *A System of Logic*, kterou má Husserl pravděpodobně také na mysli. Zde nalezneme jasné odmítnutí teze, že předmětem soudu jsou vztahy mezi třídami:

¹ Husserl, E., *Der Folgerungscalcul.*, cit. dílo, s. 177/8.

² Husserl, E., *Der Folgerungscalcul.*, cit. dílo, s. 178.

³ Husserl, E., *Der Folgerungscalcul.*, cit. dílo, s. 178.

⁴ Tamt.

„Tato teorie je podle mne zářným příkladem logické chyby, které se v logice hojně vyskytuje, a sice ὕστερον πρότερον spočívající ve vysvětlování věci něčím, co ji předpokládá. Když říkám, že sníh je bílý ... nemyslím vůbec na bílé předměty vyjma sněhu, avšak pouze na něj a na vjem bílé, který mi poskytuje. Poté, co jsem soudil či souhlasil s výroky, že sníh je bílý a že několik dalších věcí je bílých, mohu začít postupně myslet na bílé předměty jako na třídu, včetně sněhu a oněch ostatních věcí. To je však pojetí, které nepředcházelo, ale následovalo, a proto nemůže být podáno jako vysvětlení.“¹

Nejsou to však ani vztahy mezi vztahy mezi idejemi či obsahy pojmů v tradičním smyslu:

„Pojetí, podle kterého je pro logika v propozici nejdůležitější vztah dvou idejí odpovídajících subjektu a predikátu (namísto vztahu mezi dvěma fenomény, které každá [idea] za sebe vyjadřuje), mi připadá být jednou z nejosudovějších chyb, které kdy byly ve filosofii logiky zavedeny ... [mnoho významných teorií] takřka vždy implikuje teorii, podle které hledání pravdy spočívá ve zvažování a nakládání s našimi idejemi či pojetími věcí namísto věcí samých.“²

Milla to dovádí k následujícímu názoru ohledně afirmativního univerzálního soudu:

„[Univerzální] Tvrzení nespočívá tedy jako předtím [u singulárního soudu] v tom, že atributy, které predikát konotuje náleží nějakému danému individuu či skupině individuí, které předem známe jako Jana, Tomáše etc., ale že tyto atributy náleží každému individuu, kterému náleží jisté další atributy ... Cokoliv má atributy člověka, má také atributy smrtelnosti.“³

Mill tedy spadá do skupiny výkládající univerzální asertivní soud podle formy 1.1. Tím se také upřesňuje poněkud nešťastná Husserlova mluva o logice založené na hledisku obsahu pojmu. V návaznosti na něj Husserl ve shodě s tradicí, z které vychází, přes množství strukturálních rozdílů, koriguje v jistém smyslu klasické rozlišení na logiku rozsahu a logiku obsahu. Mluví sice o tom, že pěstuje logiku obsahu, její základní strategii však nemáme chápat podle vzoru 1.2., jako kdyby se jednalo o zaměření na vztahy mezi pojmovými znaky, nýbrž právě podle Millovy instrukce. Toto pojetí „staví“ na předmětu vzatém ve formě neurčitosti (*ein X*) z hlediska spadání pod pojmy ve smyslu obecných predikátů. Tento předmět pojmu (*Begriffsgegenstand*) je pak vykládán konceptualisticky, jako předmět, který je sice vždy individuální, ale od jeho individuality se odhlíží a přihlíží se pouze k splnění atributů, které intenduje obecná intence. Z tohoto hlediska lze vyjádřit i pět základních vztahů logiky tříd následujícím způsobem:

¹ Mill, J. S., *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive*, Longman, London 1895, s. 60.

² Mill, J. S., *A System of Logic*, cit. dílo, s. 57.

³ Mill, J. S., *A System of Logic*, cit. dílo, s. 63.

„1) Předmět pojmu *A* jako takový je předmětem pojmu *B*, tj. jestliže má něco znaky *A*, pak to má také znaky *B*. Opačný vztah však neplatí.

2) Předmět pojmu *B* jako takový je předmětem pojmu *A*. Opačný vztah však neplatí.

3) Předmět pojmu *A* jako takový je předmětem pojmu *B* a naopak.

4) Předmět pojmu *A* jako takový není předmětem pojmu *B* a naopak.

5) Předmět pojmu *A* je i (anebo není) předmětem pojmu *B*; tento předmět však není předmětem pojmu *B* (či předmětem, který není předmětem *B*) jakožto předmět pojmu *A*, takže nenastává žádný z případů 1 až 4.“

Poslední vztah má vyjádřit vztah křížení, podle kterého spadání pod jeden pojem nevylučuje, avšak ani nezaručuje spadání pod druhý pojem. Následně zavádí Husserl řadu schröderovských axiomů (např. axiom identity, komutativnosti a ekvivalence) a demonstruje ekvivalenci svého kalkulu s kalkulem Schröderovým. Téma stavů věcí či meinongovského objektivu „kompletovaném“ v spadání předmětu pod pojem je v textu ponecháno zcela stranou.

Shrňme výsledky této interpretace pro naše téma. V roce 1891 již Husserl nedržel Brentanovu nauku o existenční redukci soudu, nýbrž považoval ji za pouze ekvivalentní jiným interpretacím soudu. Z hlediska reformy logiky na základě logického kalkulu (sylogistiku, kterou se snažil reformovat Brentano, měl Husserl za již překonaný koncept logiky, který lze kalkulem nahradit) není Brentanovo pojetí nejlepší možné. Nevyjadřuje ale ani vhodně žádnou obvyklou formu „běžného“ myšlení. Na druhou stranu na obecné úrovni platí Brentanovo (a Millovo) pojetí, že logika rozsahu je nanejvýš odvozeným přístupem, který předpokládá logiku obsahu. Tu však nemáme chápat jako logiku vypovídající něco o vztazích mezi pojmy (či idejemi), nýbrž o vztazích mezi intedovaným předmětem (individuem) nakolik spadá (v univerzálním soudu) pod pojmy v subjektu a predikátu.

Oba dva texty z první poloviny devadesátých let, které jsme analyzovali, naznačují, že vyrovnání se s Brentanem jak na poli deskriptivní psychologie, tak na poli teorie soudu, tvořilo v této době jedno z velkých témat Husserlovy filosofické práce. Oba texty však již pracují spíše s výsledky, ke kterým Husserl došel, přičemž text k logickému kalkulu přistupuje k problému soudu z čistě logického hlediska bez příměsí psychologických zkoumání, zatímco *Psychologické studie* neopouští deskriptivně psychologickou problematiku. Vzájemná souvislost těchto dvou přístupů se pro Husserla teprve stává problémem.

Nedávno publikovaný svazek textů z tohoto období umožňuje alespoň zčásti nahlédnout do

procesu, jímž Husserl k zkloubení obou problematik prezentované v *Logických zkoumání* dospěl, a na způsob řešení témat, která v rámci několika málo publikovaných textů devadesátých let nemohla být pojednána.

6.1.3 Husserlovy nepublikované texty devadesátých let

Příhlédněme nejprve k textům relevantním pro naše téma, jež byly nedávno vydány ve 40. svazku edice Husserlian s titulem *Untersuchungen zur Urteilstheorie*.¹ Důležité jsou pro nás první dva texty pokrývající období mezi lety 1893-1895. Dále bychom chtěli v našem zkoumání zohlednit dva nepublikované texty vzniklé díky Husserlovu vyrovnávání se s naukou K. Twardowského. Jedná se o recenzi Twardowského habilitace (1896) a zejména o zásadní text zvaný *Intencionální předměty* (1894). Oba texty vyšly v Husserliana XXII *Aufsätze und Rezensionen (1890-1910)*, u druhého textu však zohledníme edici jeho původního znění od Karla Schuhmanna.

Texty *Husserlian* 40 nemají žádné Husserlem pevně stanovené vlastní názvy. Husserl je nadpisoval stručnými charakteristikami jejich obsahu, editor jim tudíž přiřadil čísla podle rekonstruovaného pořadí vzniku. Budeme je v zájmu stručnosti ve shodě s editorem nazývat těmito čísly.

6.2 Text č.1 – stavy věcí, evidence a předpoklady

Text č.1 z roku 1893 představuje vzácný a doposud nepřístupný náhled na rané počátky Husserlovy teorie soudu. Husserl ho koncipuje jako *Pojednání o původu pojmu „nutnost“ a „nutný důsledek“; o hypotetickém a kauzálním soudu*. Musíme si uvědomit, že Husserl v době jeho vzniku ještě nepřijal v plném smyslu podněty od Bolzanovy teorie a Twardowského teorii neznal, zároveň však již publikoval text ke kalkulu vyplývání a měl zpracovánu značnou část svých *Psychologických studií*. Z naší perspektivy lze vyzdvihnout tři důležitá témata, která jsou v něm pojednána: a) Husserlovo rané pojetí pojmu stav věcí a jeho objektivitu, b) Husserlovo vztazení pravdy k evidenci a c) Husserlův vlastní objev předpokladů v Meinongově smyslu.

Termín termín „stav věcí“ (*Sachverhalt*) Husserl takřka určitě převzal od Carla Stumpfa, jehož přednášky o psychologii a logice navštěvoval během svého pobytu v Halle v letech 1886-1887.² Stumpf tento výraz používal jako alternativní výraz pro obsah soudu v Brentanově či, jednoznačněji řečeno, v Martyho pojetí, tj., jak naznačuje slovo „obsah“, pro imanentní předmětnost korelující aktům soudu, kterou vyjadřují „že věty“ (*Dass-Sätze*), tj. vedlejší věta podmíněná.³ Příhlédnutí k

¹ Husserl, E., *Untersuchungen zur Urteilstheorie, Texte aus dem Nachlass*, Husserliana XL, Springer, Dordrecht 2009.

² Viz Rollinger R., „Einleitung des Herausgebers“ in: Husserl, E., *Untersuchungen zur Urteilstheorie, Texte aus dem Nachlass (1893-1918)*, cit. dílo, s. XX-XXI.

³ Stumpf, C., *Erscheinungen und Psychische Funktionen*, Königl. Akademie der Wissenschaften, Berlin 1907, s. 28-34.

Husserlově článku o logickém kalkulu jasně ukazuje, že v roce 1893 již Husserl úzké chápání stavu věcí ve smyslu „že x je/ že x není“ opustil, a že kromě „existenčních“ stavů věcí připouštěl i „predikativní“ stavy věcí, které se v našem textu také objevují, byť jejich přímou analýzu text neobsahuje.¹ Podobně jako na Meinonga i na Husserla zapůsobila silným dojmem analýza Benno Erdmanna, kterou jsme představili na s. 149 a která mohla tento odklon podpořit. Husserl v analyzovaném textu zároveň hájí pozici, která je jakýmsi středem mezi Brentanem a Meinongem. Stav věcí je sice předmětem soudu, ovšem např. fakt, že rozumíme tomu, co soudí druzí lidé, aniž bychom museli vůči jejich soudům zaujímat stanovisko, svědčí pro to, že ke stavu věcí musí přistoupit jistý moment, jemuž odpovídá přesvědčení o platnosti či přesvědčení o neplatnosti posuzovaného stavu věcí, tj. afirmace či negace. Husserl tedy v počátku devadesátých let stejně jako Brentano ještě přijímal *dva* druhy soudové síly.

„Uznání a zamítnutí (Anerkennen und Verwerfen), pokud jimi rozumíme elementární soudové akty, se může týkat libovolných stavů věcí ...“²

Text č. 1. v dalších pasážích prokazuje, že Husserl si byl již v tomto období vědom některých problémů psychologismu. Jde zejména o otázku identity soudu a stavu věcí. Jestliže je stav věcí imanentní, je to *můj* intencionální předmět, čímž se tato teorie vystavuje výtce subjektivismu. To, co posuzujeme, musí být přeci platné objektivně, tj. pro všechny soudící, tj. musí to být tentýž stav věcí v mnoha různých jednotlivých intencionálních míněních. Zároveň musí být tímž i v proměnlivém proudu vlastních reálných psychických aktů jediného subjektu. Každý soud jakožto reálný psychický fenomén je však individuální a mělo by platit, že i jeho imanentní korelát je individuální. Soud jako psychický fenomén vzniká a zaniká, je individuálně reálný, je „subjektivní“. Jak je možné přejít v rámci takového brentanovského schematu k objektivním soudům a stavům věcí?

Husserl si pomáhá odvoláním na abstrakci, která má stav věcí (popř. soud, v němž je stav věcí) objektivizovat, zároveň se pokouší poprvé představit jistý vztah deskriptivní psychologie k logice. První zmínka o vztahu „subjektivního k objektivnímu“ je ještě terminologicky poněkud zmatečná. Husserl tu odlišuje dva pojmy jistoty o pravdě soudu. Prvním je prostá nepřítomnost pochybnosti doprovázející vynášený soud, která může doprovázet i slepé a nekritické soudy. Od této nekritické jistoty lze odlišit jistotu ve smyslu pevnosti (*Festigkeit*):

¹ Viz např. „Že zlato je zelené si mohu představit, aniž bych si představoval příslušný soud ... Stav věcí zde předpokládá více [vjemově fantazijních] soudů, avšak ne to, o co běží.“; Husserl, E., „Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 19/20.

² Husserl, E., „Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 19.

„Taková [netematizovaná] jistota však nemusí být jistotou v jiném smyslu, ve smyslu pevnosti. Nerozmyšlený soud může vést při první reflexi, popř. prostým přechodem k představě protikladného stavu věcí, k vědomí své nepravdivosti či pochybnosti ... Často myslíme ale jistotou soudu právě to, že soud, který je jistý v předchozím smyslu, si udrží jistotu i při kritickém přezkoumání...“¹

Jistý soud je tedy odůvodněný a jeho odůvodněnost je podle mladého Husserla založena v názornosti:

„Náhled (Einsicht) podmiňuje jistotu ve smyslu pevnosti.“²

Reflektovaná jistota ve smyslu pevnosti se pak týká objektivizovaného soudu.

„Jistota v prvním smyslu je deskriptivně psychologickým charakterem jednotlivého aktu soudu, jistota v druhém smyslu se na jedné straně týká soudu identifikovaného a tím zároveň objektivovaného v opakovaných aktech, na druhé straně soudové dispozice, která nás za udaných okolností vždy znovu přivede k témuž soudu.“³

Pevnost soudu tudíž původně vzniká, když je náhledem vyražena pochybnost o jeho pravdivosti. Oproti této pevnosti ještě Husserl vymezuje takové pojetí pevnosti soudu, které připouští větší či menší jistotu soudu. „[Takovéto] Přesvědčení je tím větší, čím menší význam přikládáme zpochybňujícím důvodům, které se mohou při kritické reflexi vynořit.“⁴ Tento pojem pevnosti však Husserla příliš nezajímá, pouze poznamenává, že „pokud nalezne pochybnost oporu, ztrácí ovšem rozhodovaný soud své logické odůvodnění.“⁵

V kritickém náhledu identifikujeme soud a jeho pravdivost jako tytéž v mnoha různých aktech. Pevnost právě implikuje, že žádný budoucí akt, ať už náš či někoho jiného, pravdu soudu nezpochybní. Jelikož pevnost pravdy soudu je založena v náhledu (v názoru) dostáváme se přirozeně k druhému tématu, jehož analýzu v textu jsme si vytkli, a tím je vztažení pravdy k evidenci. Právě evidence má ve vztahu k objektivitě soudu rozhodující úlohu. Poslední paragraf Husserlova textu začíná následujícím postřehem:

„Musíme ještě pojednat objektivaci, která odlišuje logický způsob pojetí od psychologického. Jestliže tvrdíme evidenci stavu věcí, nemíníme pouze, že je evidentní pro nás, neposuzujeme individuálně prožívaný fenomén tak, jak se v našem momentálním aktu vědomí jeví našemu individuálnímu já. Kdybychom měli explikovat to, co skutečně míníme, odpověděli bychom takto:

¹ Husserl, E., Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 6.

² Husserl, E., Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 5.

³ Husserl, E., Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 6.

⁴ Tamt.

⁵ Tamt.

Každý, kdo by chtěl posuzovat „tentyž“ stav věcí, by ho musel posuzovat právě tak, jak to nyní činíme my, jinak by neuznal pravdu jako pravdivou (das Wahre als wahr) a nepravdu jako nepravdivou (das Falsche als falsch). Dále by, je-li schopen náhledu a při normální schopnosti logicky chápat, která náleží i nám, musel mít evidenci, že posuzuje pravdu jako pravdivou a nepravdu jako nepravdivou.“¹

Jako pravdivý zde Husserl, navzdory celkově brentanovskému ladění citátu, obdobně jako Meinong již označuje stav věcí, a nikoliv soud. V celém textu však zůstává bližší určení vztahu pravdy soudu k pravdě stavu věcí bez analýzy. Nyní konečně přechází Husserl v klíčové pasáži k souvislosti stavu věcí, evidence a objektivace.

„V dotyčném [evidentním] soudu samém se zaobíráme výlučně posuzovaným stavem věcí a psychickým charakterem, který díky evidenci získává. V tom však eo ipso spočívá i abstrakce a koncepce. Stav věcí je vyzdvihnut či spíše vypracován jako identický (psychologický, konkrétní fenomén přitom v žádném případě není absolutně identický, tj. invariantní) z celkového obsahu vědomí, který netrvá ani okamžik beze změny, a je pojmově uchopen jako ‚toto‘ či ‚toto A‘ či ‚toto A, které je B‘ apod., stejně tak je abstraktivně vyzdvihnut moment evidentní pravdy či nepravdy a pojmově uchopen, a teprve tak je ustanoven soud, i prostý vjemový soud. Teprve tak je možná také myšlenka, že nyní i později se přede mnou i před druhým vyskytuje ‚stejný‘ soud, teprve tak se může stát subjektivní soudový akt reprezentantem objektivního soudu, soudu v logickém smyslu ‚soudu o sobě‘.“²

Abychom mohli porozumět této pasáži, musíme si uvědomit, že Husserl zde zužitkovává svůj konceptualismus přejatý od Franze Brentana. Teorie v pozadí je, zdá se, zhruba takováto: objektivně uchopovaný stav věcí je stav věcí, při jehož uchopování *odhlížíme* od momentů, jež mu náleží jako individuálnímu korelátu právě prováděného souzení (tomuto stavu věcí tohoto soudu), pozornostně jsme zaměřeni na ty jeho charakteristiky, které se opakují jako „tentyž“ u vícero (tj. u neomezeného počtu) imanentních korelátů psychických fenoménů souzení a které jsou právě tím, co je obecnou intencí abstraktivně „vyzdviženo“ a pojato jako objektivní stav věcí. Jestliže je objektivován *evidentní* stav věcí, je objektivován v „objektivní evidenci“ stavu věcí, tj. evidence není pojata jako prožitek nezpochybnitelnosti tady a teď pro mne, nýbrž jako evidence kdykoliv a pro kohokoliv. Husserl dále zdůrazňuje, že předmět intence je to, k čemu jsme primárně přikloněni, s objektivací předmětu soudu však dochází i k objektivaci soudu. Stav věcí o sobě je totiž korelátem „soudu o sobě“ a je tu jistý vztah „nejprve – pak“, který však nesmíme brát v časovém či kauzálním ohledu,

¹ Husserl, E., „Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 6.

² Husserl, E., „Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 28-29.

nýbrž tak, že „reflexe“ na objektivní soud je možná jen „od“ objektivně pojatého stavu věcí. Objektivní soud je pak pravdivý, jestliže je „pravdivý“ stav věcí, který je jím míněn, a může se stát předmětem dalších, specifických predikací.

Evidence, názornost, je tím, co celý akt objektivace vede. Co je evidentní, to přesahuje „pouhou“ psychickou imanenci. Jak je něco takového možné Husserl při bližším pohledu nevysvětluje (výsledek abstrakce, jak lze namítnout, je totiž právě tak imanentní jako její fundament). Lze však vyjasnit vztah mezi pojmem objektivní evidence a pravdy. Každý evidentní soud je pravdivý, opačně tento vztah neplatí. Ne každá pravda je zároveň evidentní. Husserl však přesto v našem textu definuje pravdu prostřednictvím evidence, a to na základě následující úvahy:

„Když označujeme (objektivní) soud, třeba matematický, jako evidentní, myslíme tím, že každý normálně disponovaný mezi námi by jeho evidenci mohl prožít a při normálním logickém pojetí ji prožije ... Mluvíme o pravdách, které nemůže nahlédnout žádný člověk jako takový a které nikdy nenahlídne. Normální dispozice, o nichž jsme hovořili, byly dispozice logicky zdatného člověka ... Utvoříme-li si pojem absolutní ideál logické zdatnosti, absolutně dokonalou soudnost, odpovídá jí jako korelát objektivní pravda.“¹

Následuje definice:

„Pravdivý je každý soud, kterému by ideálně logická bytost (das ideale logische Wesen) přitakala s evidencí, nepravdivý takový, kterému by s evidencí odporovala.“²

Logika věci dovedla Husserla v období přijímání brentanovsky laděné deskriptivní psychologie k obdobné definici, ke které dospěl později i Franz Brentano. Husserl ji však promýšlel, jak díky nově publikovaným textům víme, zhruba o deset let dříve a hlavně odmítal připsat pravdu fenoménu v brentanovské smyslu. Nositelem pravdy má být oproti Brentanovu reálnému aktu ovšem logický „stav věcí“, popř. logický soud (záleží na úhlu pohledu). Pokud bychom měli být kritičtí, pak je třeba podotknout, že touto teorií abstrakce nepozorovaně roubuje Husserl na vztah mezi imanentním a logickým stavem věcí a psychickým a logickým soudem vztah jednotliviny k obecnině. To, co se získá odhlédnutím, totiž může být právě jen *obecný* způsob mínění předmětu intence. Takovýto model se zdá být teoreticky jen obtížně udržitelný, neboť jednotlivé soudové intence podle všeho míní *individuální* fakt jako jeden.

Jestliže nyní pomineme rozdíl v otázce nositele pravdivosti a tuto koncepci pravdy srovnáme s konečnou definicí pravdy u Brentana, kterou jsme probrali na s.90, zjistíme, že rozdíl definic není

¹ Husserl, E., „Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 28-29.

² Tamt.

kupodivu tak velký. Brentano sice říká, že: „*Nakonec neběží o nic jiného, než že pravda přísluší soudu správně soudícího, tj. soudím toho, kdo soudí tak, jak by soudil ten, jenž vynáší své soudy s evidencí...*“¹, jenže s evidencí může pravdu ve mnoha případech vynášet právě jen ten soudící, jehož schopnosti překračují naše faktická omezení, a pro *všechny* pravdy to je dokonalý nazírající rozum (tradičně Bůh). Husserl tak v jistém smyslu konstatuje jen to, co je v Brentanově definici skryto. Husserlova definice samozřejmě neznamena žádný ontologický závazek ve vztahu k existenci dokonalého rozumu, vysvětluje čistě, co podle mladého Husserla míníme pod označením „pravdivý soud“, jestliže dovedeme implikace tohoto mínění do důsledků. Celek objektivní pravdy jako korelát logicky dokonalého, tj. pouze ideálně a jako regulativ koncipovaného rozumu se v různých obměnách prolíná následně celým Husserlovým dílem. Stojí za zmínku, že Husserl s epistemologickou definicí pravdy (definováním pravdy čistě pomocí evidence) *začíná*, Brentano *končí*. Byť u Husserla doznal koncept pravdy dramatických změn, epistemickou vazbu na pojem evidence a tím i svoji povahu, jež koření v teorii poznání, si vždy zachoval. Co se týče rozdílů mezi definicemi obou myslitelů, zdá se zprvu, že Brentanovu definici lze lépe uplatnit na evidenci vnitřního vnímání. Vynáším-li soud s evidencí, že cítím bolest, pak soudím správně, neboť soudím tak, jak by soudil ten, kdo soudí s evidencí, a v tomto případě jsem tímto soudícím já sám. Naproti tomu Husserlovo vymezení zdůrazňuje více intersubjektivní aspekt. *Každý kompetentní soudící* (do této třídy samozřejmě spadá i onen ideál absolutně nazírajícího rozumu) by za okolností, v nichž se nalézám já sám, vynesl soud „cítím bolest“ *s evidencí*. Proto Husserl hovoří výše o tom, že objektivace se týká i vjemových soudů.²

Tímto tématem jsme načrtli i problém typů evidence, resp. náhledu. Mladý Husserl se drží spíše klasické (brentanovsko-) karteziánské koncepce, příliš ji nerozebírá. Evidentní jsou soudy, jestliže pochybnost je nemožná. Tato nemožnost je výsledkem *názoru* a nemá nic co do činění se subjektivním pocitem přinucení.³ Evidentní, čili pravdivé soudy můžeme označit za nutné. Tento pojem nutnosti je však takřikajíc epistemický, jde o nutnou pravdivost ve smyslu absolutní jistoty. Tuto pravdivost zaručují jednak reflexivní soudy, jednak názorně uchopitelné apriorní pravdy. V obou typech evidentních soudů lze říci, že jsou nutné (tj. zcela jistě) pravdivé. Nutnost se však obvykle vypovídá v jiném smyslu.

„Pojem nutnosti v tomto smyslu slova je ekvivalentní, byť ne identický, s pojmem evidence; vedle tohoto základního pojmu evidence nehraje proto žádnou zvláštní roli. Kde je řeč o logické nutnosti,

¹ Brentano, F., *Wahrheit und Evidenz*, cit. dílo, s. 139.

² I zde musíme odlišit smysl, s kterým pravdu tohoto soudu vynášíme, od kritérii jeho verifikace. Druhý nemá k originálnímu prožitku bolesti bezprostřední vjemový přístup, což však na objektivní pravdě jeho výpovědi nic nemění.

³ Husserl, E., „Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 9.

*miní se obvykle něco jiného. Důležitou roli má zejména pojem nutnosti, který je určen protikladem ke skutečnosti. Nutné v tomto smyslu je to, co je absolutně pojmově uchopitelné (das Begreifliche), tj. to, co není učiněno evidentním pouze z důvodů, nýbrž z evidentních a čistě pojmových důvodů na základě čistých zákonitostí.*¹

Husserl nabízí klasickou koncepci. Nutné je odvoditelné čistě z nahlédnutelných důvodů pravd na základě nahlédnutelných principů vyplývání (přičemž takovéto premisy a principy samy patří mezi logicky nutné pravdy).

Než text č.1 opustíme, zastavíme se u našeho třetího vytčeného bodu, jenž se týká Husserlova „odkrytí“ předpokladů (*Annahmen*) jako důležitých fenoménů oblasti poznání a jenž se v mnoha textech devadesátých let objevuje jako důležité téma. V jistém smyslu tak tento text tvoří předpoklad pochopení důležitého textu *Intencionální předměty* z poloviny devadesátých let. Po seznámení se s Meinongovým textem prvního vydání *Über Annahmen* poslal Husserl tyto texty Meinongovi.² Shody v popisech tohoto fenoménu jsou celkem pozoruhodné, jsou zde však i jisté rozdíly (Meinongovo pojetí viz s. 155). Zatímco Meinong pokládal předpoklady (*Annahme*) často za akty vztahující se k objektům bez jakéhokoliv předpokládání jejich platnosti či neplatnosti a od Brentanových komplexních představ je většinou odlišoval tím, že mluvčí v nich *rozumí* predikaci či existenčnímu kladení a popírání (afirmaci a negaci), což je výkon, kterého *představování* není schopno, Husserl zprvu postuluje předpokládání jako neredukovatelný typ aktu, jemuž „chybí“ soudové přesvědčení o platnosti stavu věcí, protože samotná *platnost* či *neplatnost* soudu je představována, je „hypotetická“, což lze vyjádřit větami typu „*Přijměme, že A platí/neplatí*“ atd. Husserl cítí lépe rozdíl mezi představováním toho, že něco je či není, má či nemá se tak a tak apod. a představováním si *platnosti* toho, že něco je či není, má či nemá se tak a tak apod. Stejně tak, když druhý něco tvrdí, mohu mít představu toho, co tvrdí, včetně toho, že to považuje za platné, aniž bych sám musel činit předpoklad, že to, co říká, je pravda. Pouhé představování, které ovšem Husserl v textu explicitně nevypracovává, a hypotetické předpokládání stavu věcí, jsou dva různé různé vztahy ke stavu věcí, které spolu úzce souvisí. Nějakou „pouhou“ myšlenku mohu nasadit jako hypotézu (předpokládat avšak nepřijímat její pravdivost) v nějaké úvaze. Není jasné, zdali si byl Husserl vždy tohoto rozdílu vědom. Ostře ho rozlišil až v *Idejích I*.³ V textu č.1 pak uvádí:

¹ Husserl, E., „Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 10.

² Viz Rollinger R., „Einleitung des Herausgebers“ in: Husserl, E., *Untersuchungen zur Urteilstheorie*, cit. Dílo, s. XXVIII.

³ Husserl, E., „Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie“, in: *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, n. 1, 1913; česky: Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I.*, přel. A. Rettová, P. Urban, Oikoymenth, Praha 2004. § 110.

„Hypotetické kladení, „předpokládání“ (Annehmen), je osobitým psychickým chováním vůči objektivně předloženému¹ (představenému) stavu věcí a náleží mu stejná psychologická neredukovatelnost jako uznávání, popírání, očekávání, pochybování atd. V reflexi na toto psychické chování vzniká korelativní pojmový pár předpokládání a předpokládaného, z posledně jmenovaného pak při abstrakci od individuálního a subjektivního objektivní pojem předpokladu, hypotézy ... Předpokládám, že všechna tělesa jsou oduševnělá: v tom je obsaženo, že si to představuji, to však nestačí, předpokládám, že tomu tak je, že to platí.“²

Důvodem, který Husserla dovedl k „objevení“ předpokladů, je fakt patřící do oblasti teorie poznání, která v jeho době zahrnovala i mnoho z toho, co dnes spíše řadíme do teorie vědy a logiky. Nešlo mu v jejich popisu tedy zprvu ani o oblast umění (např. sledování děje románu čtenářem), ani o problémy deskriptivní psychologie. V premisách mnoha vědeckých dedukcí nestojí přijímaná fakta, nýbrž předpoklady v právě zmiňovaném smyslu, a to včetně předpokladů rozmanitých zákonitostí. Z těchto předpokladů se pak vyvozují rozmanité závěry, které samy mají hypotetický charakter. Fenomén předpokladů je také důležitý v mnoha argumentacích, např. v redukci *ad absurdum*, tj. ve vyvození absurdních konsekvencí z předpokladu platnosti opačného tvrzení, než které zastáváme apod. Husserl, jak uvidíme v kap. 6.4, využil tohoto psychického fenoménu podobně jako Meinong pro řešení problému intencionality představ.

6.3 Text č.2 – vlastní a nevlastní soudy, dynamické pojetí evidence, odmítnutí představ a nesamostatnost stavu věcí

Zatímco první text probírá otázky, které se také objevují v pozdějším textu o intencionálních předmětech, je druhý text Husserlian *XL* snahou o pokračování *Psychologických studií k elementární logice*. Husserl je zakončil tím, že neredukovatelný rozdíl mezi názory a reprezentacemi má fundamentální význam pro teorii soudu, tento význam však ve studii samé nerozvedl (viz s. 177). Vzápětí však přikročil k náčrtům, které měly část problematiky názorů a reprezentací přenést na pole teorie soudu. Jde vskutku o náčrty a rozmanité úvahy, které nedrží vždy jednotnou a srozumitelnou souvislost, čímž se liší od poměrně precizně vypracovaného textu č.1, přesto jde o text z hlediska pochopení vývoje Husserlovy teorie významný.

Jestliže existuje zásadní rozdíl mezi reprezentací a názorem jakožto intencionálními akty, jejichž způsob vědomí je navzájem neredukovatelný, co to znamená pro teorii soudu? Soud vždy v nějakém smyslu kvalifikuje představu ve smyslu obsahu, který ke kvalifikaci předkládá předmětnost. Díky vztahu mezi reprezentací a názorem je nyní podle Husserla nutné rozlišit u

¹ *Hingestellten*.

² Husserl, E., „Text n. 1“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 18-19.

soudu dvojí:

„1.) Soudovou materii: ta v logickém ohledu sestává z logického obsahu reprezentující představy. Říkám-li např., že existuje učený člověk, pak tvoří učený člověk materii ... Logickým obsahem reprezentující představy je ten její příslušející, a v případě rudimentárnosti reprezentující představou zprvu intendovaný obsah anebo příslušející pojem, který v sobě explicitně zahrnuje to, co má být na věci nalezeno a uznáno jako jsoucí.“¹

Nyní dochází k dalšímu rozlišení. Primariát hraje v našem psychickém životě soud založený právě v *reprezentující* představě, tj. soud nenázorný. To je zřejmé již jen z toho, že *názorný* soud uchopuje jako samodané to, co je „pouze“ míněno, je tedy vždy soudem vyplňujícím a *předpokládá* reprezentovaný obsah. S právě řečeným souvisí druhé rozlišení:

„2.) Vztah poznání (Erkenntnisbeziehung) mezi představou [v předmětném smyslu] a [daným] předmětem, který spočívá všem soudům stejným způsobem v základu: tento vztah je v základu všech soudů jako intence, ačkoliv ne každý soud ho skutečně představuje. Nesrovnatelně větší množství soudů tvoří tedy nevlastní soudy. Afirmace bezprostředně navazuje na reprezentaci.“²

Jinými slovy, posuzovaný (v této fázi Husserlovy teorie afirmovaný či negovaný) stav věcí není většinou soudů názorně dán, nýbrž je pouze míněn. Vzhledem k tomu, že všechno teoretické poznání se odehrává v soudech, jsou právě probrané souvislosti zcela fundamentální pro popis fenoménu poznání. Analýza se v teorii soudu může taktéž vydat dvěma směry na dvou právě rozlišených rovinách. V rámci analýzy (např. boje proti psychologismu) lze již v roce 1894 u Husserla de facto tematizovat obecnou povahu logického „obsahu“ (předmětu) jako takového, bez ohledu na to, zdali je předmětem „reprezentací“ či „názorů“, lze však také tematizovat onen právě zmiňovaný „vztah poznání“, v němž dospívá obsah poznání k potvrzení své platnosti. Husserl si pro poslední jmenovanou analýzu připravuje půdu předběžnými vymezeními. První se týkají explikace specifického vědomí doprovázející „nevlastní“, na reprezentaci založený *afirmativní* soud, jehož „nevlastnosti“ si často nejsme ani vědomi.

„Představuji si [jakožto reprezentaci] tedy např. oheň v kostele sv. Marie. Nyní říkám „Hoří“ (es ist Feuer)... Když vykládám význam tohoto výrazu „Hoří“, nejspíše bych řekl: kdybych stál před kostelem sv. Marie, viděl bych ho hořet. Pak bych měl názor odpovídající představě. V přechodu od představovaného k nazíranému si tudíž představuji osobité zesílení a uspokojení. Tato představa sama však k němu samozřejmě nevede. Musím ji přeci již mít, mám-li přistoupit k [názorné] explikaci představy. S touto představou [vyplnění] se však pojí porozumění reprezentaci. Mé

¹ Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 36

² Tamt.

současné představě odpovídá něco „skutečného“, něco, co představa jen neintenduje, nýbrž něco, co také existuje.“¹

Husserl zde všude poněkud zmatečně používá pro reprezentaci i pro odkaz z reprezentace na názor označení „představa“, neřídí se tudíž terminologickými návrhy, které sám nabídl (viz s. 172). Význam je však relativně jasný: afirmuji-li nevlastně, odpovídá této nevlastnosti *představa* možného přechodu od pouhého mínění k názoru (lidově řečeno – kdyby bylo to, co míním, „zde“, potvrdilo by se to, co říkám). Právě ona tvoří svéráz odkazu mezi reprezentací a názorem. Tato představa však není vyjádřená, toto vědomí přechodu a možného tvoří takříkajíc pozadí toho, že nevlastním způsobem afirmujeme něco jako existující či mající se tak a tak a většinou zůstává nerealizováno. K vyjádření se toto odkazující vědomí dostane teprve, mám-li své nevlastní soudové vědomí explikovat (co znamená, že to, co říkám *existuje*, popř. že to *je pravda*). Platnost nevlastního soudu je tedy právě tímto svérázným způsobem podmíněná. „*Plná afirmace se týká věci [názoru] jakožto korelátu představy [reprezentace]. Pokud ji nazírám a prožívám jakožto to, co je intendováno představující intencí, mám „evidenci“, že představě [tj. tomu, co je představeno] odpovídá „předmět“ a skrze ni se představa vyznačuje jako platná.*“²

Evidence je tudíž Husserlem pojata jako *přechod* od reprezentace k názoru, tj. *dynamicky*. Nepatří tudíž k názoru „o sobě“, nýbrž k názoru jakožto uskutečněném *cíli* reprezentace. Již v našem raném textu tak Husserl poznamenává: „*Představuji si tedy přechod od představy k věci a to zahrnuje její poznatek jako té, která byla představena.*“³

Jisté terminologické provinění páchá Husserl na sobě samém mluvou o platnosti představ. Platný či neplatný může být přísně vzato pouze *soud*, „představa“, pokud jí nemyslíme něco na způsob Meinongova objektivu, je pravdivá či nepravdivá nanejvýš v přeneseném smyslu.⁴ Domyšleno do konce je tudíž *analýza rozlišení mezi reprezentacemi a názory, které ovládá náš psychický život*,

¹ Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 34.

² Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 35.

³ Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 35. Z hlediska vývoje fenomenologie je zajímavé tyto první Husserlovy zápasy o vymezení fenoménu vyplnění sledovat. V Husserlově textu není nikde patrné rozlišení mezi předmětem a způsobem jeho danosti, tj. panuje v něm jistá vágnost. Je nutné dále držet na paměti, že předmět zde byl pro Husserla stále imanentním obsahem vědomí, neměl k dispozici žádné obsahy ve smyslu reálních a ideálních částí aktů a nedisponoval plně vypracovaným termínem intencionality. „Intence“ zatím označuje *vztah* mezi reprezentací a názorem jakožto dvěma mody vědomí. Absence rozlišení předmětu a jeho danosti vede k nejasnosti, zdali má reprezentace a názor *dva* předměty či *jeden*. Husserl často mluví o tom, že nevlastním způsobem soudím, přičemž mám dán fantazijní *předmět*, o ten mi však nejde, nýbrž tento fantazijní předmět odkazuje na názorný předmět, který bych měl, kdybych měl vyplnění reprezentace. Složitě vztahy, které zde panují, řešil Husserl teprve později.

možná jen v rámci teorie soudu, popř. teorie předpokladu, neboť toto rozlišení má, pokud je pojato vlastním způsobem, své místo pouze v teorii poznání. K tomuto pojetí Husserl nakročil v druhé části námi analyzovaného textu, která obsahuje další posun v kritice Brentanova pojmu představy.

Inspiraci k této kritice lze částečně připsat Husserlovu seznámení se s Erdmannovou *Logikou*, která vyšla v roce 1892. Kromě podrobné diskuze stavu věcí, jejíž vliv na Meinonga jsme již diskutovali (viz s. 149) a která bezpochyby podpořila Husserla v rozvoji jeho vlastní teorie, zmiňuje Husserl, Erdmanna i v další, úzce související souvislosti:

„Erdmann podle všeho zahlédl v jistém smyslu něco správného, totiž že soud v úzkém smyslu (ve smyslu nositele ‚vědomí platnosti‘ či přesvědčení) může zároveň s otázkou, s očekáváním atd. být založen ve společném fenoménu, který nazývá ‚soud‘, který by se však měl spíše jmenovat ‚posuzovaný stav věcí‘.“¹

Editor zde odkazuje na stranu 271 opoznámkovaného svazku prvního dílu Erdmannovy *Logiky* s podtitulem *Logische Elementarlehre*, kde lze Husserlem zmiňovanou úvahu skutečně najít.

„Souhlas (Zustimmung) není součástí všech soudů. Schází otázkám: ‚Co se nachází v Megaře?‘ – ‚Jaká je cena kukuřice?‘ – ‚Jak to, chlapče, vypadáš?‘ – ‚Co se děje?‘ – ‚Co mám dělat?‘. Predikativní vztahy se vyskytují i v jejich případech, a to nejen v jazykovém vyjádření. Kdo se ptá, má na mysli předmět, který predikativně člení. Logickou imanencí predikátu v subjektu si však není jistý.“²

Oproti Brentanovi, který udával obdobný příklad pro důkaz nemožnosti redukovat soud čistě na spojení představ a pro důkaz založení soudu v představě, se Husserl domnívá s Erdmannem, že „subjekt-predikátové“ členění není pouze věcí gramatického vyjádření a že „poptávaný“ předmět zde není brentanovský komplexní předmět, nýbrž právě kategoriálně členěný stav věcí (obdobný Meinongovu objektivu „tak-bytí“). Proti Erdmannovi však, jak lze vidět o několik stran dříve, míní Husserl, že v otázce „Existuje Bůh“ žádný stav věcí v Erdmannově smyslu nalézt nelze, zajisté však nalezneme stav věcí ve smyslu Brentanově/Stumpfově. (Ten je opět obdobný Meinongovu objektivu „že bytí“).

„Brentano má pravdu, když rozhodně tvrdí možnost soudu s prostou matérií, tj. s matérií, která je

⁴ *Mutatis mutandis* lze k evidenci jakožto vyplnění platnosti afirmativního soudu zavést evidenci neplatnosti, tj. zklamání vyplnění afirmativního soudu. Odtud se lze geneticky pokusit odvinout vztahení vyplnění platnosti a neplatnosti negativního soudu k pojmu evidence. Tyto složité otázky Husserl nechává stranou a volí vyplnění afirmativního soudu jako paradigmatický případ své teorie.

¹ Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 45.

² Erdmann B., *Logik*, sv.I., cit. dílo, s. 271.

bud' jednoduchá, anebo nepotřebuje žádnou analýzu.“¹

Jsou možné tedy obě varianty – „tetická“ i „syntetická“. O několik stran dále však Husserl vznáší novou otázku:

„Když pochybuji, že pec je černá, mám ke stavu věci jiný vztah, než když se ptám či když očekávám, zkoumám či se ‚zdržuji soudu‘ atd., a opět jiný, když si pouze představuji, že je pec černá. Možné jsou nyní dva případy: bud' je tu ve všech případech jedno a totéž představování a k němu přistupuje ještě přání, rozhodování atd. s intencí směřující na budoucí rozhodnutí, tj. na přijetí či odmítnutí, anebo ne.“²

První varianta je zjevně varianta brentanovská, podle které spočívá všem intencím v základu samostatný psychický fenomén představy. Husserl však tuto variantu odmítá ve prospěch druhé:

„Po svědomitém přezkoumání musím, myslím, říci, že ve všech případech je tímž pouze stav věci a že ve vztahu k němu nemáme k dispozici psychický vztah, který nazýváme představováním. Pouze si představuji, že trouba je černá, věřím v to, očekávám to, pochybuji o tom. Máme zde koordinované fenomény a představování jim nespočívá rovnoměrně v základu. Mám-li stav věci, kterému věřím, pak jej mám jako základ věření. Mám-li ho v pouhém představování, pak ho mám jakožto základ představování. ‚Stav věci‘ je tedy vlastně abstraktum. Je něčím společným vícero fenoménům.“³

Termín „abstraktum“ je zde myšlen v jiném smyslu než dříve. V textu č.1 byla abstrakce chápána jako pozdvižení soudu a jeho předmětu (tj. věcného stavu) k objektivitě pomocí *zobecnění*. Zde se jím myslí nesamostatnost stavu věci jako korelátu psychických fenoménů, které se k němu vztahují. Stav věci musí být doplněn či kvalifikován jistým postojem (věřením, ptáním, předpokládáním etc.) a jen tak je „plným korelátem“ psychického fenoménu, tj. je afirmovaný, negovaný, dotazovaný, je předmětem pochybností, očekávání atd. Na jistém místě svého textu dodává Husserl, že onen základní „doplňek“: *„Není přítomen jakožto [samostatný] akt, nýbrž jako uzpůsobení (Beschaffenheit), které je vnitřně vztaženo na obsah.*“⁴ Husserl zde mluví poněkud mlhavě o „uzpůsobení bytí“ (*Seinsbeschaffenheit*) či „charakter bytí“ (*Seinscharakter*).⁵ Husserl nenakládá s „charaktery bytí“ vždy zcela jednoznačně, nemá totiž žádný termín (ve smyslu pozdějšího termínu *noema*),⁶ který by na předmětné stránce aktu označoval onu vzájemnou odkázanost „čistých“ stavů věci a uzpůsobení bytí. V některých pasážích se proto zdá, že charakter bytí jsou založeny v čistě

¹ Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 36.

² Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 49.

³ Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 49.

⁴ Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 42.

⁵ Tamt.

intencionálních postojích zaujímaných vůči předmětu soudu, což je pojetí, které zastával pozdní Brentano.

Díky rozvinutí Erdmannovy nauky není již u Husserla soud psychický fenomén v *Brentanově* smyslu, neboť *není založen v samostatném psychickém fenoménu představy*: stává se různorodým vědomím platnosti či neplatnosti jím kvalifikovaného (tj. posuzovaného) stavu věcí. „Pouze“ představovaný stav věcí ve smyslu brentanovského představování je svým způsobem *suspendovaným* soudem, jehož *způsob vědomí* je pouhé představování si (odtud „objev“ předpokladů u Husserla a Meinonga) stavu věcí, a nejen že není deskriptivně základním fenoménem, ale je i jako „zdržení se víry“ fenoménem *geneticky odvozeným*. Slovo představa, což je nutné dodat, je pro Husserla od roku 1893 tedy přinejmenším dvojznačné. Predikativní či existenční stav věcí je pro Husserla původně ustanovitelný jen jako korelát *soudu* a je tedy vždy kvalifikován uzpůsobením bytí ve smyslu intence jeho platnosti. Teprve je-li toto vědomí platnosti reflexivně variováno, můžeme mluvit o *pojmu* stavu věcí označujícím totožný momentu různých typů psychických fenoménů. Tento „čistý“ stav věcí, že *A je/není*, popř. že *A je/není B*, který vyžaduje doplnění kvalifikací, bychom mohli označit za představu v novém smyslu slova. Všechny soudy, které kvalifikují stavy věcí, by tak byly v tomto smyslu založeny v nesamostatných představách, tj. v čistém předmětu soudu.

„Máme tedy říci, že posuzovatelný stav věcí a představený soud [v předmětném smyslu] jsou totéž? Plyne z toho, co tu máme, kladná odpověď? Myslím, že zde musíme rozlišovat. Rozumíme-li soudy, kterému nevěříme, pak ano.“⁶

„Pouhé představování zde označuje pouhé vyzdvižení stavu věcí ve způsobu, kterým vězí v základu např. všem soudům a sprízněným fenoménům.“⁷

Takovéto pojetí založení soudů a obdobných fenoménů v „představách“ je od původního Brentanova pojetí již značně vzdáleno.

Zrekapitulujme řečené: termín „představa“ označuje již zmiňované „pouhé myšlení si“, což je specifická *kvalifikace* stavu věcí, která stojí bok po boku jiným typům kvalifikací jako je posuzování, očekávání, tázání atp. a které, právě tak jako jim, spočívá v základu představa stavu věcí. Může však také označovat nesamostatný základ, který nám staví před oči stav věcí v *abstrakci* od jeho kvalifikace.

⁶ Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I.*, přel. A. Rettová, P. Urban, Oikoymenh, Praha 2004, § 94.

⁷ Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 42.

² Husserl, E., „Text n. 2“ in: *Husserliana XL*, cit. dílo, s. 50.

Probrané aspekty Husserlovy rané teorie můžeme vhodně uplatnit při rozvedení smyslu existenčních soudů a můžeme načrtnout první Husserlovy koncepce jejich pojetí.

6.4 Husserlova reakce na Twardowského spis *Nauka o obsahu a předmětu představ.*

Pokud lze říci, že problém smyslu existenčních soudů zaměstnával Husserla příležitostně již před rokem 1894, po seznámení s Twardowského spisem se pro něj stal problém existence v kontextu teorie intencionality jedním z centrálních filosofických problémů. Zároveň Husserl radikálně rozšířil a přepracoval svou teorii intencionality. Přitom spolupůsobilo zejména studium Bernarda Bolzana, jehož jméno a spisy o matematice dobře znal z přednášek Franze Brentana a na jehož *Wissenschaftslehre* narazil Husserl náhodou začátkem devadesátých let.¹ Vliv měla i četba Hermanna Lotzeho, zejména třetí část prvního dílu jeho *System der Philosophie*, který nese název *Logika*.²

Věnujme se nyní nejprve problematice, kterou řešil Husserl v návaznosti na Twardowského. Reakce Husserla byla dvojí. Spis *Intentionale Gegenstände* z roku 1894 – tento spis byl koncipován jako druhá část rozsáhlejšího systematického pojednání *Vorstellung und Gegenstand*, jehož první část se nezachovala.³ O dva roky později shrnul Husserl znovu krátce tentýž postoj, který k Twardowskému v *Intent. Gegenstände* vypracoval, a sice v recenzi Twardowského *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen* pro Natorpem vedený časopis *Archiv für systematische Philosophie*.⁴ Natorp však mezitím vypracoval a otiskl svou vlastní recenzi Twardowského knihy, takže Husserlova recenze nebyla otištěna.⁵ Vzhledem k tomu, že se v krátké recenzi jedná o tutéž pozici a že může sloužit jako jakýsi výtah z důležitého pojednání *Intentionale Gegenstände*, prohodíme pořadí, v němž oba texty pojednáme. Husserl v obou textech předložil několik kritik Twardowského nauky.

První zásadní kritika se týká teorie významu výrazu. Twardowski, jak jsme ukázali (s. 106), identifikuje význam s imanentním obsahem aktu. Tento akt je zároveň termínem vyjadřován a termín označuje skrze význam předmět aktu. Stejně jako Meinong (viz s. 155) však odmítá Husserl identifikovat význam s *reálným* obsahem aktu. Uvádí následující argumenty. 1.) Význam dvou

¹ Schuhmann K., *Husserl-Chronik*, cit. dílo, s. 26.

² Schuhmann K., *Husserl-Chronik*, cit. dílo, s. 463.

³ Rang B., „Einleitung de Herausgebers“ in: Husserl, E., *Aufsätze und Rezensionen (1890-1910)*, Husserliana XXII., Nijhoff, Haag, 1979, s. XXIX.

⁴ Citovat budeme podle Husserl E., „Besprechung von K. Twardowski, *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen*“, in: Husserl, E., *Aufsätze und Rezensionen (1890-1910)*, Husserliana XXII., Nijhoff, Haag, 1979, s. 349-356, dále uváděno pod zkratkou *Besprechung*.

⁵ Rang B., „Einleitung de Herausgebers“ in: Husserliana XXII., cit. dílo, s. XXIX

vyřčených jmen může být tentýž, zatímco reálný obsah aktu, který slouží jako reprezentant, se často radikálně liší.¹ 2.) Reálné obsahy mohou být pouze podobné a jsou proměnlivé, významy jsou však identické.² 3.) reprezentující obsah je vždy individuální a psychický, může být smyslově postřehován, jak je tomu např. u znění slov, napsaných znaků, perspektiv předmětů. Oproti tomu význam není individuálně reálnou entitou, není smyslově postřehován, je identicky *týž* v mnoha reálně rozdílných aktech a není to psychické datum.³ Všechny tyto argumenty jsou variace na jedno téma – význam *není* imanentní, tj. reálnou částí představy. Důležité je však, co z toho Husserl vyvozuje. Na rozdíl od Meinonga, který význam identifikoval s předmětností intence (s předmětem jmen či subsistujícím objektivem soudů a předpokladů), zavádí Husserl nový sémantický prvek. Navrhuje totiž oddělit dvojí.

„I. Reálný, psychologický obsah (Gehalt), a sice a) reprezentující akt, b) reprezentující obsah. II. Ideální, logický obsah, a sice a) význam, b) předmět.“⁴

Pro odlišení dvou typů logického obsahu udává Husserl následující typický argument (Twardowski sám použil stejný pro odlišení obsahu a předmětu aktu). Představy Wilhelma II. a současného německého císaře představují (v době, kdy Husserl text psal) tentýž předmět odlišným způsobem. Lze tedy odlišit obsah, ten však nemůže být reálný, tj. je ideální, a předmět, jenže ten také není reálným kusem představy, nýbrž něčím identickým v různých pojmových pojetích. Husserl zakončuje příslušnou pasáž poznámkou, že analogická rozlišení lze učinit i v oblasti soudů. U Husserla tak definitivně končí období synonymního užívání termínů „obsah“ a „předmět psychického aktu“.

Po další krátké výtce Twardowskému – obsah nelze nazývat představeným obsahem v tomtéž smyslu, v jakém je předmět představeným předmětem, neboť obsah je prožíván a jeho představování a vůbec předmětné vědomí o jeho přítomnosti je výsledkem *dodatečné* reflexe na akt, odmítá Husserl kritiku Bolzanových „nepředmětných představ“ v Twardowského spise (viz s. 112). Tím se otevírá tradiční problém. Na jedné straně některým fantazijním či logicky sporným představám neodpovídá žádný existující předmět, na druhé straně nedává smysl hovořit o představě, která nepředstavuje „něco“, a sporné predikáty nelze připisovat obsahům aktů, neboť tyto obsahy zcela zjevně *jsou*.

Obvyklým řešením je zde podle Husserla rozlišit dva předměty – intencionální existující předmět a

¹ Husserl, E., *Besprechung*, cit. dílo, s. 349-350.

² Husserl, E., *Besprechung*, cit. dílo, s. 350.

³ Husserl, E., *Besprechung*, cit. dílo, s. 350.

⁴ Husserl, E., *Besprechung*, cit. dílo, s. 350.

předmět sám. Zatímco každý akt má *intencionálně* existující předmět, pouze některé akty mají předmět „o sobě“ *existující*. Přiznáme-li prvnímu předmětu intencionální existenci, má zde slovo „intencionální“ *modifikující* význam. Jde o existenci v nevlastním smyslu. Ve vlastním smyslu může existovat pouze předmět sám. Toto klasické Brentanovo pojetí pojetí připisuje Husserl oprávněně také Twardowskému.

Husserl namítá tomuto řešení následující:

„Neučil nás však autor, když rozlišil obsah a předmět u každé představy, že předmět je tím, co je posuzováno v příslušném existenčním soudu? Podle toho by tím, co je představováno, mohl být jen předmět sám, a ne představovaný předmět jako takový, který přeci existuje i u rozporných představ a který určitě nemáme na mysli, když mu např. pravdivě upíráme existenci. A dále: Jak by mohl být mezi představeným A a A samým rozdíl – vždyť když je pravdivá věta „A existuje“, totéž A, které je představeno, zároveň existuje? Tentýž Berlín, který si představuji, také existuje.“¹

Husserl tedy upozorňuje na to, že předměty se nerozpadají na dva typy předmětů – intencionálně a „skutečně“ existující, nýbrž tentýž předmět, který je např. zprvu pouze představovaný, může být odhalen jako existující apod. Za touto námitkou stojí do značné míry již Husserlem rozvinutá koncepce identifikace předmětu reprezentace a předmětu vyplnění. Když myslíme na Berlín, aniž by byl názorně přítomen, nemyslíme na pouze intencionálně existující předmět, nýbrž na Berlín sám. Husserlovu myšlenku můžeme trochu rozvést: může se stát, že Berlín právě zanikl, aniž by se k nám o tom dostala zpráva, interpretace, že ve chvíli jeho zániku jsme začali myslet na imanentní předmět, je však zjevnou ad hoc konstrukcí, stejně jako interpretace, že na imanentně existující předmět myslíme nyní, když jsme se o zániku Berlína dozvěděli.² Spíše došlo ke změně postoje. Místo nároku na potvrzení intence Berlína názorem, nyní nárokuje její zklamání. Jaký smysl má však tedy řeč o *pouze* představovaném předmětu, který má být korelátem všech čistých představ? Ta přeci přirozeně vede k mluvě o existenci v představách, popř. o existenci spočívající čistě v „být představován“.

V recenzi Husserl vlastní řešení nenabízí, omezuje se pouze na následující tvrzení:

¹ Husserl, E., *Besprechung*, cit. dílo, s. 353.

² Celá tato kritika však předpokládá jinou interpretaci „existujícího“ předmětu. Brentano a Twardowski se v případě vnějšího vnímání drží ne zcela vyjasněné pozice. Twardowski sice říká, že v případě vnímání krajiny je vlastním způsobem představena krajina jako intencionální objekt, a ta by tedy měla být předmětem existenčního soudu, do hry však vstupuje reprezentacionalismus, podle kterého skutečně existuje jen to, co nás učí přírodní vědy (Berlín jako „místo k bydlení“, tj. „věc“ s praktickými určeními, potažmo smyslové předměty v tomto smyslu neexistují). Tím však v celé nauce vzniká napětí.

„Řešení těchto a podobných obtíží je možné pouze tehdy, když se způsob vyjadřování jako ‚každá představa se vztahuje na předmět, každá představuje předmět‘, ‚existuje (es gebe) intencionální předmět‘, ‚předmět má intencionální existenci‘ apod. pojmu jako zcela nevlastní tak, že v jejich případě není ve věci předmětu vynášen žádný existenční soud, nýbrž je označována pouze jistá funkce všech představ, totiž vstupovat do souvislosti soudů způsobem, který zůstává typicky stejný, bez ohledu na to, zda se naskýtá příslušný existenční soud anebo ne.“¹

Takovýto popis, který zajisté není vzorem jasnosti, se v jistém smyslu shoduje s Meinongovým východiskem prvního spisu *O předpokladech* a má vážné konsekvence pro nauku o intencionalitě představ. Ta by byla stejně jako u Meinonga v prvním vydání *O předpokladech* pouze potencionální – představa má předmět pouze jako možná složka soudu (či předpokladu) a předmět je předmětem pouze jako možný prvek předmětného korelátu soudu (či předpokladu). Z krátkých zmínek však není možno získat bližší představu o Husserlově řešení. Je proto namístě se podívat do textu, z něhož vychází, tudíž do textu *O intencionálních předmětech*. Říkali jsme, že se jedná o druhou část většího spisu *Vorstellung und Gegenstand*, z nějž se první část nezachovala. To je bezpochyby škoda, protože právě v první části vypracoval Husserl poprvé teorii intencionality, která rozvíjí motivy Bolzanova díla, a to v návaznosti na jasné uvědomění si rozdílu mezi obsahem a předmětem. Druhá, zachovaná část je pak takřka celá věnována řešení problému intencionality představ a neexistujících předmětů představ.

„Mluvíme o ‚imaginárních‘ číslech jako odmocnina z -1, o fiktivních předmětech jako ‚lernajská hydra‘. V dotýcných představách jsou představeny nemožné či fiktivní předměty, neexistují však. Budiž výslovně řečeno, že tyto problémy neplatí pouze pro pouhé představy v běžném a užším smyslu slova, v němž zůstávají vyřazeny věty, nýbrž i pro věty samotné, tedy pro celý rozsah námi upřednostňovaného a širšího pojmu představy. Každá věta, i nepravdivá či dokonce absurdní, představuje, jak lze říci, stav věcí (jakožto ‚předmět‘) a přeci neodpovídá každé větě stav věcí: neplatná věta představuje stav věcí, který neexistuje, není.“²

Husserl tedy musí vysvětlit význam dvou tvrzení: 1.) Každá představa představuje předmět a 2.) ne každá představa má předmět, a sice tak, aby se jejich rozpornost ukázala jako zdánlivá. Funkcí představ je „vstupovat“ do souvislosti soudů jako identické představy a plnit v nich stejnou roli. Husserl tedy představou míní ve svých výkladech objektivní, logické představy. Navíc se také

¹ Husserl, E., *Besprechung*, cit. dílo, s. 353.

² Husserl, E., „Intentionale Gegenstände“ in: *Brentano Studien*, 1990/1991, s. 142-143, dále jen *Intentionale Gegenstände*. Místo na edici Husserlian odkazujeme na edici Karla Schuhmanna, která reprodukuje původní podobu textu z roku 1894.

omezuje na „nominální“ představy s tím, že výsledky lze přenést na představy „propozicionální“.¹ Obecná strategie řešení je takováto:

„Jedna ze dvou zdánlivě kontradiktorních výpovědí je na základě našich dosavadních úvah již zcela jistá: ‚Ne každé představě P odpovídá předmět‘, tj. ne každá představa P zakládá pravdu věty ‚A existuje‘, ne každá představa je ‚platná‘ představa, ne každá má ‚opravdový‘, ‚existující‘ předmět či krátce a vlastním způsobem řečeno: ne každá představa má předmět. Ve skutečnosti jsou výrazy ‚předmět‘ a ‚existující, pravý, skutečný, vlastní předmět‘ zcela ekvivalentní, a zůstane-li význam slova ‚mít‘ bez modifikace, pak zahrnuje bytí toho, co je vlastněno. Na předměty ve vlastním smyslu se vztahuje každá pravá identita; ta spojuje dvě představy a identifikuje jejich předmět. Bytí identický (Identischsein) (a rovněž být rozdílný (Differentsein)) předpokládá bytí identického (das Sein des Identischen), resp. různého. Obdobně se to má s pravými pravdami o relacích. Bytí relace zahrnuje bytí členů relace. Vztahování se na předměty spočívá ve všech těchto případech na platnosti představ, které do takovýchto spojení soudů vstupují.“²

Od toho se podle Husserla odvíjí i nevlastní smysl řeči o tom, že každá představa má předmět:

„Její smysl by vyjadřovala, resp. nepřímou naznačovala věta: každá představa by, za předpokladu, že by pro ni platil příslušný afirmativní existenční soud, měla rozsah, představovala by jeden či více předmětů.“³

Mluva o intencionalitě tudíž „logicky“ implikuje předpoklad (*Annahme*), „jakoby“ platnost příslušného existenčního soudu. Fenomén předpokladu hraje tedy pro Husserla stejnou roli pro vysvětlení intencionality představ, jako měl zpočátku u Meinonga.

Stejně tak se redukuje mluva o identitě intencionálního předmětu více představ:

„Bezpodmínečně kladená identita přece zahrnuje existenci identifikovaného. ‚Odhlédnout od existence a neexistence identifikovaného‘ zde může znamenat jen, že rozhodnutí tu není třeba, při takové identifikaci se vždy jedná o vztah představ, který o jejich platnosti či neplatnosti nic neříká, a to je přece možné jen tam, kde klademe identitu hypoteticky, zatímco to v případě absolutního kladení možné není. Říkáme-li tedy, že představy V a V' představují též předmět, že mají tentýž intencionální předmět, není tím myšleno nic jiného, než že přijetím dodatečného předpokladu, který je za daných okolností samozřejmý, mají stejné předměty; např. (abychom uvedli nejjednodušší

¹ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 164-165.

² Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 150.

³ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 150. Prakticky totožné řešení vypracoval v otázce intencionality představ Meinong v prvním vydání *Über Annahmen*, v druhém však tuto tezi označil za předpoklad ve prospěch bytí a vypracoval svůj koncept předmětů „mimo bytí a nebytí“ (viz naše výklady na s.).

*příklad) že pokud vůbec mají předměty, pak mají tytéž předměty.*¹

To, že předmět je kladen v hypotéze platnosti existenčního soudu, neznamená explicitní vědomí o tomto kladení. Často je předpoklad pouze implikován a výpověď má podobu běžné, kladoucí aserce. Smysl výpovědi však na rozdíl od vlastních asertivních výpovědí odkazuje na příslušný nevyřčený předpoklad:

*„Představa ‚Zeus‘ a ‚Nejmocnější bůh na Olympu‘ mají tentýž předmět, tj. Zeus je nejmocnější bůh na Olympu – podle řecké mytologie. Zpravidla tento dodatek vypouštíme a nepostrádáme ho, jestliže chybí: je samozřejmé, že ten, kdo soudí o mytických předmětech, stojí na půdě mýtu, aniž by ho ve skutečnosti zastával. Kdyby byl mýtus starých Řeků pravdivý, byly by platné i tyto záměnné představy a existovala by kladená identita. V tom spočívá smysl zdánlivě absolutního tvrzení o identitě ...“*²

Zde se otevírá jistý problém, který Husserl netematizuje – jak se to má s intencionalitou předpokladů neexistence? Předpokládáme-li nyní, kdy Miloš Zeman existuje, že Miloš Zeman neexistuje a následně vyvozujeme, co by znamenala jeho neexistence pro náš politický systém, pak je obtížné vysvětlit, že intencionalita představy „Miloš Zeman“ znamená, že představa „Miloš Zeman“ by měla předmět, kdyby byl příslušný pozitivní existenční soud o Zemanovi pravdivý. My totiž operujeme právě s předpokladem, že pravdivý není a že pravdivý je právě soud o neexistenci Zemana, do kterého vstupuje parciální představa Zeman jako jistá část. A přesto máme něco na mysli. Husserl sice tvrdí, že „každá představa představuje předmět“ znamená:

*„Každá představa může fungovat za předpokladu (unter einer Assumption) tak, jako kdyby byla v předmětném ohledu nepodmíněná, může se stát subjektivou představou v rozmanitosti platných (tj. hypoteticky přijatých) kategorických větách a jejich (hypoteticky přijatým) předmětům připadají tyto či ony vlastnosti a jiné jim naopak nenáleží, až na to, že všechny tyto predikace jsou samy přítomny právě pouze jako podmíněné, anebo jsou na podmíněné deklasovány dodatečnou kritickou reflexí.“*³

To je sice pravda, ale čtenáře by zajímalo, jak intencionálně funguje představa, když právě *není* součástí předpokladu existence, nýbrž když je součástí předpokladu neexistence nebo pouhého měti na mysli, pouhého představování bez předpokladu platnosti či neplatnosti.

Ať je to jakkoliv, Husserl se sám musel vyrovnat s patrnějšími obtížemi, čímž dospívá k poměrně zajímavým vypracováním svého přístupu. Nejprve se snaží vyrovnat s mluvou o existenci u

¹ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 150.

² Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 151.

³ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 165.

ideálních předmětů:

„Často se termín existence užívá ve smyslu výskytu (Dasein), ve smyslu existence v rámci reálné skutečnosti, zde je primitivní a obecnější pojem existence obsahově obohacen a omezen na oblast reálných předmětů. Pravdy, věty, pojmy jsou také předměty, také v jejich případě se v plném a vlastním smyslu hovoří o existenci, nejsou ale něčím, na co by šlo narazit v reálném světě. Oblast pojmu existence sahá všude tam, kde si může nárokovat výraz ‚A je‘ smysl a pravdivost.“¹

Husserl si jako vzorovou oblast vybírá matematiku a zejména geometrii. Řeč o existenci matematických předmětů je pak dvojznačná. Může se vztahovat na oblast reálných předmětů. Z této oblasti lze abstraktivně čerpat pojmy, ty však nejsou formálně matematické. Dobrý příklad zde dává geometrie, na níž se Husserl omezuje. S ohledem na pozdějšího Husserla můžeme říci, že z oblasti reálna čerpáme podstatně vágní reálné pojmy, jimiž charakterizujeme prostorovost přirozeného světa – mluvíme např. o oválných, tupých či srdčitých reálných tvarech apod. Ty nelze zaměňovat s pojmy geometrie jako formální matematické disciplíny. Geometrické pojmy jsou jednak přesné, jednak se podle Husserla samy o sobě neodkazují ve svých konstrukcích na smyslový názor (tvar zde např. v žádném smyslu neodkazuje na barvu, hmat či jiná pole smyslových prožitků).²

„Odvoláme-li se na formální matematiku, odvolá se náš protivník na matematiku reálnou. Prvá je uvažováním odpoutaným od všeho názoru, která pojednává čisté formy matematických souvislostí a systémů v nejvyšší obecnosti ... Reálná matematika se opírá o názor, v něm pramení její pojmy a z ní čerpají svou osobitou realitu.“³

V realitě sice nenarazíme na kruh, avšak pojem kruhu, který jsme získali abstrakcí, nám může pomoci znázornit nějaký víceméně přesný individuální tvar. Tento znázornění kruh však není kruhem zavedeným v rámci formální geometrie.

„Trojúhelník jako nazírané abstraktum není geometrickým tvarem, geometrovi slouží jako pouhý symbol, jehož charakteristickému typu náleží v jeho mysli dispoziční spojení s příslušným čistým pojmem a jeho ideálním a pouze ‚myšleným‘ předmětem.“⁴

Ihned následuje upřesňující rozlišení:

¹ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 158.

² Zde je třeba odlišit podstatně jinou, genetickou otázku, tj. zdali se historicky může ustanovit geometrie jako věda bez zkušenosti s prostorovostí přirozeného světa a zdali je možné se ji bez této zkušenosti naučit. Tato běžná prostorovost je však pro mladého Husserla podmínkou geneze formální geometrie, sama však nevstupuje do obsahu jejich pojmů.

³ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 157.

⁴ Tamt.

„Názorný tvar opravdu existuje tak jako názor sám, zakládá tedy evidentní možnost představy takto uzpůsobených předmětů vůbec. Geometrickému tvaru náleží oproti tomu pouze představovaná existence, existence na základě definice a platné dedukce z axiomatických základů. Možnost geometrických útvarů, tj. slučitelnost určení sjednocených v jejich představách, není zaručena názorem těchto útvarů (neboť ten postrádáme), nýbrž slučitelností elementárních určení přiřazených k sobě v axiomatických základech a čistou dedukcí, která poskytuje ‚důkaz existence‘.“¹

Výroky o existenci a kategorické výroky o určeních matematických předmětů a zákonitostí mají v matematice tedy nevlastní, hypotetický smysl.

„Všechny věty geometrie, existenční stejně tak jako nomologické, spadají pod nevyjádřený, protože samozřejmý předpoklad: za předpokladu, že existuje prostor, rozmanitost takového a takového (v základech přesně definovaného) druhu,² pak existují ty a ty útvary a platí pro ně ty a věty atd. Matematická existence a neexistence je tedy existence za hypotetického kladení dotyčných základů.“³

Husserl se pokouší o tentýž postup jako v předcházejícím případě:

„V definovaném prostoru‘ existuje krychle, nikoliv však kulatá krychle ... obdobně říkáme ‚v řecké mytologii existují nymfy‘, ‚v německých pohádkách‘ Červená Karkulka, byť v těchto případech nemáme nic do činění s vědeckými hypotézami a čistými dedukcemi.“⁴

Akt hypotetického „kladení rozmanitosti“ podle Husserla vede k řeči o různých světech. Tato řeč je ale podle Husserla díky tomu pouze nevlastní.

„ Svět mýtu, svět poezie, svět geometrie, skutečný svět, nejsou ‚rovnoprávné‘ světy. Existuje jen jedna pravda a jeden svět, avšak mnoho představ, religiózních a mytických přesvědčení, hypotéz, fikcí a celé rozlišení spočívá v tom, že často, např. z důvodů praktické pohodlnosti mluvíme tak, jako by soudy, které vynášíme, byly nepodmíněné.“⁵

¹ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 158.

² Prostor (geometrická rozmanitost) je „vytvořen“ zvoleným počtem axiomů a pravidel odvozování jakožto jejich deduktivní konsekvence.

³ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 159.

⁴ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 159. Stejně jako v případě článku o logice můžeme předpokládat, že volba axiomů geometrie je u Husserla ve vztahu k prostoru našeho světa podmíněna pragmaticky, tj. tak aby byla užitečná pro jeho přírodovědný popis. Ani zde nemůžeme zaměňovat „formálně geometrický prostor“, fyzikální prostor a žitý prostor.

⁵ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 159-160.

Na hypotézy často nemyslíme, o podmíněnosti našich slov pouhým předpokladem existence mnohdy nevíme. K vlastnímu smyslu našich vět nás může donutit případná kritická reflexe, ovšem za předpokladu, že jsme schopni se něčemu takovému vůbec věnovat:

„Geometr vůbec nevynáší podmíněné soudy. Teprve kritická reflexe nad jejich hodnotou ho dovede, pokud vůbec, k poznání celé situace.“¹

Oproti tomu „pravý svět“ prostě existuje. Neplatí pro něj takřikajíc generelní hypotéza, nýbrž „generelní teze“, jak bude později Husserl říkat.

Tato nauka o intencionalitě se musí promítnout i na úroveň logické analýzy. Jedním z jejích důsledků je totiž tvrzení, že subjekt kategoriální věty nemůže být prázdný. Každá predikace buď tvrdí, anebo předpokládá bytí nositele určení. Husserl díky tomu ve svých dalších pracích opouští svou předchozí interpretaci univerzálních kategorických soudů (Je-li něco S, pak je to P), protože ta očividně neodpovídá *předpokladu* či *tvrzení* neprázdného rozsahu S, jenž má spoluutvářet význam univerzálního kategoriálního soudu.

Musíme kriticky říci, že Husserlův projekt „hypotetické“ redukce matematiky naráží na jisté problémy.

„Existenční věty [v matematice] jsou tak, jako všechny matematické poučky neúplné, jsou to pouhé konsekventy hypotetických vět se vždy stejným antecedentem. Výjimku tvoří pouze existence kladené v základech, ty nejsou existencemi za předpokladu, nýbrž předpoklady, tedy opět nevlastní existence.“²

Zatímco dává jistý smysl říkat, že „zlatá hora“ je předmětem představy, jež by se realizovala v názoru za tichého předpokladu platnosti tvrzení „zlatá hora existuje“, není příliš zřejmé, co by měla znamenat nevlastní existence v případě matematických axiomů zavádějících matematický bod, či tvrdící, že každými dvěma body prochází právě jedna přímka apod. Matematickou existenci totiž Husserl definoval jako platné odvození ze zvolených základů. Axiomy však nejsou odvozeny, nýbrž to, z čeho se odvozuje, a tento výklad existence jejich předmětností (bodu, přímky, plochy apod.) je tedy nepřístupný. Co tedy představuje představa „bod“ jako část geometrického axiomu? Odpověď, že představuje to, co by bylo, kdyby soud „Bod existuje“ byl platný, není sama o sobě srozumitelná. Není jasné, zda lze u axiomů formálního systému jakožto *podmínek* veškeré platnosti v oblasti, kterou zakládají, vůbec smysluplně hovořit o platnosti. Často se tu míní jen to, že základní platné postuláty jsou na sebe neredukovatelné (jeden nelze vyvodit z druhého) a že z nich nelze odvodit

¹ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 160.

² Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 159.

sporná tvrzení. Tím se do úzkých dostává Husserlova celková strategie postulovat předmětnost jen tam, kde platí či se činí předpoklad platnosti tvrzení „x existuje“.

Je příznačné, že drtivou většinu problematiky intencionality „neexistujících předmětů“ a nevlastní kategoriality Husserl ze svého hlavního raného díla, totiž z *Logických zkoumání*, vypustil. Není to podle nás dáno nálezem nějakého lepšího řešení, neboť to v *Logických zkoumáních* není k nalezení. Závazné interpretaci tvrzení „každá představa představuje předmět“ a „předmět některých představ není“ se proto Husserl spíše vyhnul.¹

Navzdory tomu se zdá, že Husserl v našem textu rozvíjí a pokouší se přijmout jistou lákavou možnost:

*„Jako hlavní výsledek pojednání poslední kapitoly můžeme označit poznatek, že, tak jak jsme očekávali, vnitřní a podstatné určení představy je pouze význam, zatímco předmětný vztah poukazuje na jisté souvislosti pravdy (Wahrheitszusammenhänge), do nichž se význam začleňuje.“*²

Takto by šlo totiž odmítnout otázku po předmětnosti představ jako mylnou. Představy jsou, uvažovány samy o sobě, tj. abstraktivně, pouze ideálními významy a *vůbec nejsou* intencionalní, nemá tedy smysl hovořit o tom, že každá představa představuje předmět. Intencionalitu „nabývají“ představy pouze *jako součásti* různě kvalifikovaných vět o sobě ve smyslu soudů, předpokladů, otázek apod. Analýza by se tak posunula či spíše začínala o úroveň výše. Je však otázkou, zdali by se tím nějak zmenšily problémy, které mají být vyřešeny. Husserl se každopádně cestou takto pojatého „holismu“ nakonec nevydal. S tím souvisí, že Husserl v našem textu neodmítá hovořit o intencionalitě představ, což by bylo konsekventnější, nýbrž snaží se k ní vztáhnout teorii „předpokladů“, které mají tuto mluvu o intencionalitě osvětlit.

Zatímco tato problematika do pozdějších *Logických zkoumání* tolik nepronikla a lze pochybovat o tom, jestli je v ní vůbec vyřešena, jiná témata Husserlovy recepce Twardowského a Bolzana se do *Logických zkoumání* promítla. Jedná se zejména o otázku, zdali každé (materiální) části představ je jednoznačně přiřazena nějaká část předmětu. Mohli bychom zde mluvit o otázce strukturální izomorfie. Ukázali jsme, že Twardowski tuto otázku zodpověděl kladně, a předvedli jsme podrobně argumenty, kterými odmítal Bolzanovy příklady, které tuto izomorfii zamítají (krajina bez hor, oko člověka etc., viz kap. 3.1.3). Husserl tyto Twardowského argumenty v textu o intencionalních předmětech neakceptuje a drží se v otázce analýzy Bolzana. Odmítá Twardowského výklad výrazu

¹ Nelze se tu odkázat na známou pasáž z *Logických zkoumání*, sv II., cit. dílo, A 352-353 s Jupiterem, ta se totiž netýká tohoto problému, nýbrž jde o kritiku tvrzení, že představa Jupitera, který, jak známo, reálně neexistuje, představuje intencionalně in-existentjší jsoucno, tj. imanentní předmět „v“ představě.

² Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 164.

„*Nichts*“, který jsme vyložili na s. 112. Byť i podle Husserla tento výraz většinou funguje tak, jak to Twardowski líčí, tj. synkategorematicky, „... *scholastická interpretace non-A jako něčeho vůbec, co není A, se sice neshoduje s faktickým jazykovým užíváním, proto však není nesmyslná. Stejně tak dává interpretace výrazu „nic“ jakožto „něčeho, co není“ srozumitelný smysl, který ovšem neodpovídá normálnímu, synkategorematickému užívání tohoto slova.*“¹ Stejně tak odmítá způsob, jakým Twardowski užívá vnitřní formu, čili nepřímé představy k znovunastolení isomorfie mezi složením významu a předmětu. Twardowského argumenty, které si vypomáhají pojmem *etymonu* či vnitřní formy, ale selhávají, protože Twardowski si neujasnil rozdíl subjektivního a objektivního obsahu:

„*Kdo uchopil rozdíl subjektivního a objektivního obsahu, ten se vyhne omylu a nesmíchá dohromady ve složeních jako „krajina bez hor“ části objektivního významu se subjektivními momenty prožitků, s etymonem či ostatními pomocnými představami. Podobné záměny psychologických a objektivních intencí dovedly Twardowského k odmítnutí Bolzanovy nepochybně správně a samozřejmé nauky.*“²

Husserl proto schvaluje základní Bolzanovy příklady jako platné. „Krajina“, „bez“ a „hor“ jsou bezpochyby části ideálního významu, který konstituují, a nikoliv subjektivní opory významu, které mají navodit ideální význam „rovná krajina“. Jednoduchá představa „něco“ může i podle Husserla představovat komplexní předmět a na druhé straně např. představa „jednoduchý předmět“ je sama složená, ale její předmět složený není.³

6.5 Husserlova *Přednáška o logice* (1896)

Přednášky o logice, které Husserl měl v roce 1896,⁴ znamenají definitivní osamostatnění Husserla z původní vázanosti na Brentanovskou tradici. Text těchto přednášek Husserl ve svých kurzech i nadále opakovaně využíval a vypracoval v něm již mnohé myšlenky, které se později vyskytují v *Logických zkoumáních*. Název přednášek říká zcela jasně, že půjde o logiku, koncem 19. století se však toto slovo používalo v mnohem širším významu než dnes. Zahrnovalo do značné části konglomerát různých problematik – psychologie myšlení, metodologie, nauky o vyplývání a teorie poznání. V souvislosti s tím vypracovává Husserl pojem logiky v mnohem širším kontextu, než bývá zvykem.

¹ Husserl, E., *Besprechung*, cit. dílo, s. 352.

² Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 168.

³ Husserl, E., *Intentionale Gegenstände*, cit. dílo, s. 167-8.

⁴ Husserl, E., *Logik. Vorlesung 1896*, Husserliana: Materialienband 1, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 2001. Dále citováno jako *Logik, 1896*.

Husserl začíná obecnou charakteristikou situace, v níž se nacházejí přírodní vědy. Těm schází jasné filosofické objasnění metafyzických předpokladů, s kterými operují.¹ Chybí však také zkoumání jiného typu, neboť vymezen není ani pojem vědy jako takové. A právě v této oblasti je třeba založit novou nauku, totiž vědu o vědě jako takové. Aby Husserl představil povahu a úkol této vědy, provádí některá předběžná vymezení. Můžeme říci, že věda je souborem pravdivých soudů (*Inbegriff der Wahrheiten*).² Tento soubor však není pouhým shlukem pravd, nýbrž poznatky (pravdivé soudy) jsou v něm systematicky uspořádány ve vztazích zdůvodnění (*Begründung*) jedněch pravd druhými, čímž vzniká uspořádání pravd, v nichž jsou jedny pravdy zdůvodňující a jiné zdůvodňované. Systematické spojení pravd ve vztazích zdůvodnění je důležité z hlediska evidence poznatků. Sami můžeme bezprostředně nahlédnout pouze velmi malé množství pravd.

*„K čemu by bylo zkoumání vztahů zdůvodnění a konstrukce důkazů, kdyby nám byla pravda přítomna v bezprostředním názoru? Fakticky se ale evidence bezprostředně dostavuje pouze u relativně omezené skupiny nejjednodušších stavů věcí.“*³

Vědu, která se zabývá zkoumáním zákonů umožňujících zdůvodnění, tj. metodický postup založení pravd, nazývá Husserl v přednášce *vědoslovím* (*Wissenschaftslehre*) ve smyslu nauky o metodě (*Methodenlehre*).⁴ Toto vědosloví obsahuje kromě obecných zákonitostí zdůvodnění i postupy zdůvodňování, které se vážou na jednotlivé předmětné oblasti věd. Zároveň využívá i psychologii intelektuálních operací, která může poskytovat prostředky pro ulehčení jednotlivých postupů zdůvodnění.⁵ Toto vědosloví bylo často prostě nazýváno logikou či logikou poznání a Husserl se tomuto pojmenování nevyhýbá.

Teprve v dalším kroku však získáme pojem logiky, o který Husserlovi vlastně jde. K tomuto vymezení se dostaneme, když nejprve vezmeme v potaz, že každé konkrétní zdůvodnění lze pochopit jako případ zdůvodnění, v němž je aplikována specifická obecná *forma* zdůvodnění:

„Je pozoruhodné, že žádné zdůvodnění není izolované. Spojení poznatku s poznatkem nemůže nastat bez toho, že by v něm nebyl vyjádřen určitý typ, ať již ve způsobu spojení či ve způsobu

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 5-6.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 6.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 10.

⁴ Pro názornost stojí za to udat definici nauky o metodě, jejíž novověké kořeny sahají k Descartovi a logice z Port-Royal, z dobového a velmi vlivného filosofického slovníku. „*Naukou o metodě rozumíme tu část logiky, která se zabývá obecnou metodikou zkoumání (definice, důkaz) a speciálními metodami jednotlivých věd vzhledem k jejich logické hodnotě a účelnosti. Nauka o metodě je analýzou a kritikou vědeckého postupu.*“; Eisler R., *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, Mittler und Sohn, Berlín 1904.

⁵ Viz Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 27.

spojení vzatém společně s vnitřní konstitucí jednotlivých [logických] vět (Sätze), který, je-li uchopen v obecných pojmech, okamžitě vede k zákonu zdůvodnění, který se týká nekonečného množství případů.“¹

Husserl tu vyjadřuje myšlenku formalizace zdůvodnění, v níž odhlížíme od veškeré matérie vět, díky čemuž je získaná forma zdůvodnění nezávislá na jakékoliv předmětné oblasti, a je tedy ve všech těchto oblastech aplikovatelná. Zároveň je jasné, že takováto logika, či vědosloví v užším smyslu, je nutně předpokládána vědoslovím v širším smyslu nauky o metodě. Husserl tuto logiku v užším smyslu nazývá v přednáškách *čistou logikou*² a domnívá se, že nutnost a samotné vypracování takovéto logiky, byť má pro vědu zásadní význam, nebyly dosud adekvátně uchopeny (s výjimkou Bolzana, jehož výkon na tomto poli nemá podle Husserla obdoby a jehož koncepci vztahu vědosloví a logiky v mnohém ve svých přednáškách přebírá, a s výjimkou některých náběhů u Kanta a jeho následovníků, např. Herbarta). Lze říci, že podle Husserla stojí rozvoji logiky v cestě dvojí. Zmatky či přímo dezinterpretace ontologické povahy vlastní oblasti logiky a vázanost na aristotelskou logiku, která svým rozsahem nestačí vyhovět nárokům „skutečné“ čisté logiky.

Zastavme se u prvního bodu, v jehož objasnění přejímá Husserl východisko, které dle všeho obdobně vypracoval již ve ztracené první polovině textu *Představa a předmět* z roku 1894. Z našich citátů je jasné, že čistá logika se zabývá logickými větami (Sätze) a vztahy mezi nimi z hlediska jejich formy a v něm založeném vyplývání.

„Předměty, na něž se váže logický zákon ..., nejsou tedy lidské duševní fenomény a dispozice, nýbrž věty, které jsou charakterizovány jako členy jistých obecných tříd vět. Někdo by se ale mohl domnívat, že věty jsou přesto psychické fenomény. Zde však musíme rozlišovat představování či mínění věty a větu samou. Když myslím na to, že $2*2=4$, je toto myšlení fenoménem mého vědomí. Tento fenomén, tento myšlenkový akt zmizí, jakmile se začnu věnovat jinému předmětu. Jestliže posléze opět myslím na to, že $2*2=4$, mám co do činění s novým aktem myšlení. Psychický fenomén není týž, ale to, na co myslím, je totéž. Tímto způsobem může nespočetně aktům, jedno zda mých či někoho jiného, spočívat v základu totéž, a toto identické, které samo není psychickým fenoménem, je věta $2*2=4$.“³

Pravdivé a nepravdivé tudíž nejsou reálné psychické fenomény, jak se domníval Brentano, ani objektivy, jak se domníval Meinong, (byť i Husserl příležitostně mění v tomto bodě úhel pohledu), ale nositelem pravdivosti jsou v přednášce o logice ideální věty. Výraz „věta“ zde ovšem nemyslí

¹ Viz Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 25.

² Viz Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 19.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 19.

Husserl ve vztahu k jazyku, nýbrž jako to, co je ve volném smyslu „přítomno“ jako totéž v různých aktech soudu, totiž ideální obsah (význam) soudu. Podle Husserla tohoto období věty zůstávají pravdivé a nepravdivé bez ohledu na to, zdali je někdo vůbec myslí, či nikoliv.¹ Zákony, kterými se věty z hlediska zdůvodňování (vyplývání) řídí, nejsou sice beze vztahu k myšlení, neboť myšlením je uchopujeme, přesto lze říci:

„Žádný zákon, který logika s ohledem na formy zdůvodnění stanovuje, nemá smysl zákona psychických fenoménů a dispozic, nýbrž zákonitostí, které se týkají objektivních vztahů mezi větami.“²

Husserl se tím dostává do konfliktu s dominujícím psychologickým založením logiky své doby, zejména s vlivnou koncepcí Johna Stuarta Milla (v Německu byl tento směr zastoupen mysliteli, jakými byl např. Sigwart a Lipps), vůči kterému se Husserl často v přednáškách vymezuje.

„Prvním a hlavním základem veškeré logiky je objektivní, tedy nepsychologická teorie vztahu podmíněnosti mezi větami.“³

Anebo :

„... bylo by naprosto pomýlené mluvit o formách myšlení, poznání, o formách soudů, formách představování, jako kdyby tyto formy postihovaly psychické činnosti a jako kdyby zákony odvozování tedy takovéto činnosti vyjadřovaly. Formy, o něž zde jde, jsou zjevně formami předmětů, pojmů a vět a formální zákony jsou zákony, které jsou obecné takovým způsobem, že platí pro libovolné předměty, pojmy či věty.“⁴

Na tomto určení staví Husserl svou korekci Kanta a na něj navazujících antipsychologických určení logiky. Kant, jak známo, kladl důraz na odlišení logiky od psychologie myšlení a odmítal směřování jedné oblasti s druhou. Východiskem mu bylo známé rozlišení mezi *sein* a *sollen*. Zatímco psychologie se zabývá tím, jak myšlení reálně probíhá, logika se zabývá tím, jak *má* probíhat, stanovuje tedy *normy* myšlení. Novokantovská škola to obrazně vyjadřovala frází, že logika je *etikou* myšlení.⁵ Této koncepci se dá vytknout, že myšlení, probíhající tak, jak má, je pořád myšlením a že *pravidla* myšlení jsou právě pravidly *myšlení*, tj. nijak se z pole psychologických zkoumání *nevymykají*. Ve skutečnosti měl však podle Husserla Kant na očích zákony, které svým *obsahem* nijak na myšlení neodkazují. Samy o sobě jsou „lhotejné“ vůči tomu,

¹ Viz Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 21.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 19.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 19.

⁴ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 43.

⁵ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 25-26.

zdali je někdo myslí, aplikuje atd. Jsou-li však uchopeny a nahlédnuty, může být jejich platnost pochopena jako *závažnost* pro myšlení, a tedy jako *pravidlo* (norma), podle kterého *máme* myslet. Tyto zákony tedy nejsou normy, mohou však jako normy sloužit.

*„A priori víme, že když někdo činí zdůvodnění podle této [platné] formy, zdůvodňuje [formálně] správně.“*¹

Čistá logika, která tvoří formální „kostru“ všech věd, však není dosud ani zdaleka vypracována:

„Jak je tomu však s logikou! Jak malá je oblast shody, která by vytvářela identický materiál vědy. Ve všem ostatním panuje konflikt ... Nejhuře na tom jsou části, které se zabývají základy a které obvykle tvoří první polovinu každého systému [logiky] ve smyslu nauky o elementech čili nauky o pojmech, soudech a úsudcích.“

Ani v druhé části logiky, která systematizuje formy platného vyplývání, není situace lepší.

*“To, co tradiční logika tak nedostatečným způsobem pojednává v nauce o úsudcích, je pouze malý kousek mnohem širší a, je-li uchopena ve své obecnosti, nanejvýš zajímavé nauky.“*²

A dodává:

*„Nauka o úsudcích nespočívá v pouhém výčtu a seřazení jistých principů odvozování, nýbrž ve vybudování systému, v němž po zajištění axiomatických základů jsou metodicky deduktivně odvozovány vyšší a komplikovanější zákonitosti.“*³

S přihlédnutím k Husserlovým nehotovým skicám rozvrhu takového logického systému,⁴ lze říci, že na mysli má systém budovaný po vzoru hilbertovských systémů axiomatizace logiky, s nimiž byl velmi dobře obeznámen.

Odlišení čisté logiky v užším smyslu od logiky jako nauky o metodě, umožňuje Husserlovi zodpovědět několik tradičních otázek, které se logiky týkají. Zatímco logika jakožto nauka o metodě je závislá na několika vědách (mimo jiné na logice v užším smyslu a na psychologii), logika v užším smyslu je na jiných vědách nezávislá již jen proto, že ji všechny vědy předpokládají. Zatímco logika jakožto metodologie si bere svůj obsah i z jiných oblastí poznání, je logika v užším smyslu čistě formální vědou, a to vědou „demonstrativní“. To umožňuje Husserlovi věrohodně zodpovědět klasickou otázku, zdali je logika naukou o praktické dovednosti, nebo teoretickou vědou. Zatímco pojem praktického umění vyžaduje podřízení a seřazení poznatků z hlediska

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 21.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 29.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 30.

⁴ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 267-276.

nějakého účelu, jehož realizaci mají sloužit a který je určující pro jednotu praktické vědy,¹ pojem teoretické vědy předpokládá věcnou souvislost poznatků, které patří k jedné a téže předmětné oblasti.² Byť i na nauku o metodě lze pohlížet jako na teoretickou disciplínu srovnávající a popisující různé metody poznání a jejich vztahy, je jejím vlastním smyslem očividně vyhledávání a zajišťování nových metodických postupů, tj. má svůj *cíl*, jímž je rozšiřování poznání. Oproti tomu je čistá logika, jak bylo vysvětleno, podstatně teoretickou disciplínou, její výsledky lze však využít normativně, tj. prakticky. Tím se celý spor o povahu logiky řeší a Husserl může přejít k představení prvních elementů svého pojetí čisté logiky, tj. k předvedení své nauky o pojmu.

Husserl v nauce o pojmu nejprve opět zdůrazňuje některé rysy svého východiska. Identita ideálního významu aktu stojí oproti rozmanitosti reálných aktů jako jedno oproti mnohému. Ideální význam nesmíme zaměňovat s příležitostnými singulárními fantazijními obrazy, jimiž si můžeme význam „ilustrovat“ a které jsou právě tak subjektivní jako akty. Psychické akty se mohou však také stát předměty, které jsou míněny v příslušných aktech druhého řádu, to však vyžaduje dodatečnou reflexi.

„Psychické akty jsou přítomné, bez ohledu na to, zda je sledujeme, či nikoliv. I je však můžeme sledovat a můžeme z nich učinit předměty myšlenkové činnosti, jak to ostatně děláme, když mluvíme o našich aktech představování, očekávání, afirmování – ať již v obecnosti či v zaměření na ten či onen předmět. Subjektivní akty se mohou tedy samy stát předměty teoretického pojednání ... a věda, která se na ně zaměřuje, je samozřejmě psychologie.“³

Z hlediska čisté logiky Husserl připomíná, že tentýž *objektivní obsah* může být obsahem *různých* typů aktů – souzení, představování etc., a následně se vrací rozlišení mezi („objektivními“ či ideálními) představami v užším smyslu a větami. Husserl se nemůže opřít o tradiční rozlišení tohoto objektivního obsahu, které liší věty od pojmových představ tím, že prvé mohou být pravdivé či nepravdivé, protože, jak uvidíme (kap.6.7.4.5), pro Husserla mohou být za jistých okolností kladoucí i nominální představy, tj. i ony mohou být pravdivé. Zbývá mu tedy pouze *výčet příkladů*, který má obě skupiny obsahů rozlišit:

„1), Sokrates, nejmodřejší z Aténanů‘, ‚pravoúhlý trojúhelník‘, ‚kůň, který vyhazuje ze sedla‘, ‚žhavý led‘.

2) ‚ $2 \times 2 = 5$ ‘, ‚Bismarck oslavil osmdesáté narozeniny‘, ‚Je-li Bůh spravedlivý, nespravedliví budou

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 34.

² Tamt.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 34. Husserl tudíž přijímá bezproblémovou možnost „sebeobjektivace vědomí“, což je významné z hlediska jeho metodologických východisek.

potrestání‘. “¹

Představy druhé skupiny jsou logické věty, představy první skupiny jsou logické představy v užším smyslu. Husserl chce věty, které jediné tvoří prvky věd (Husserl kupodivu tuto zjevnou a důležitou okolnost nezmiňuje a nezamýšlí se nad jejími důvody), nejprve pojednávat v odhlédnutí od pravdy či nepravdy. V tomto ohlédnutí o nich hovoří jako o objektivních myšlenkách (*objektive Gedanken*). Věty jsou jazykově vyjadřovány *gramatickými větami* (později bude Husserl hovořit o výpovědních větách – *Aussagesätze*). Ty se však mohou měnit, aniž by se měnila vyjadřovaná „logická“ věta.

„Věty v našem smyslu, zůstávají stejné, ať již jsou vyjádřeny ve francouzštině či v němčině. Pro gramatické věty to samozřejmě neplatí. Pro celou objektivní myšlenkovou větu (Satzgedanken) zde užíváme jméno ‚věta‘ (Satz).“²

Oproti nim stojí představy předmětů v užším smyslu (*Gegenstandsvorstellungen*), které jsou vyjadřovány *jmény*. Husserl následně kontrastuje rozdíl v typech předmětností, k nimž se tyto dvě skupiny objektivních představ vztahují:

„V širším smyslu slova odpovídá každé představě, a tedy i větné představě (Satzvorstellung), předmět. Stav věcí, který představuje věta, by tedy byl také předmětem. V užším smyslu bychom však stav věcí, že divadlo je naproti univerzitě, nenazvali předmětem, zatímco v tomto užším smyslu je předmětem divadlo či univerzita.“³

Objektivita představ může být v aktech kladení či popírání doplněna o moment pravdivosti či nepravdivosti. Takové doplnění mění objektivní obsah, resp. objektivní význam aktu:

„Kdo soudí, má co do činění s jiným objektivním obsahem než ten, kdo si pouze představuje [totéž]“⁴

Tento moment pravdy či nepravdy má sám opět *ideální* povahu, tj. myslíme *identickou* „objektivní“ pravdu objektivní představy, která se sdílí v mnohosti intencionálních aktu:

„Nespočet aktů může mít společné ono identické, které nazýváme objektivní myšlenkou ... , nespočet aktů může mít na druhé straně společné to, co nazýváme odpovídající pravdou.“⁵

Všechny ideální předmětnosti mají společné podle Husserla to, že jejich bytí a v případě pravd a nepravd i jejich platnost, nijak nezávisí na tom, zdali jsou poznávány či ne.

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 50.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 51.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 51.

⁴ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 47.

⁵ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 47.

„Pojem křivky druhého stupně se v hledisku geometrů objevil v jistý historický okamžik. Právě tak se to má s pojmem rentgenového paprsku vzhledem k hledisku fyziků a s nespočetným množstvím dalších vědeckých pojmů. A přesto se tyto pojmy nestaly tím, čím jsou, teprve objevem geometrů či fyziků, právě tak málo jako se pravdy, které platí ve vztahu k těmto pojmům, staly pravdami svým odhalením.“¹

Husserl tedy v úvodu svých přednášek k logice vymezil logiku jasně anti-psychologisticky jako nauku o ideální větě, jejích možných ideálních prvcích a formách a deduktivních zákonitostech, které mezi nimi panují. Zároveň je však tato logika vypracovávána s ohledem na pojem vědecké teorie a rozmanité typy zdůvodnění, které v nich mohou panovat. Pojem objektivní věty je odlišen od pojmu objektivní představy. Předmětem věty je stav věcí, zatímco předmětem představy je předmět v užším smyslu. Jak věta, tak představa mohou být objektivním obsahem psychických aktů. Jsou-li vyjádřeny, odpovídá prvním výpovědní věta a druhým jméno.

Tato rozlišení je však třeba vztáhnout k aktům (k intencionálním) prožitkům bytostí, které „logicky“ myslí, tj. je třeba vysvětlit, jak je myšlení představ, vět a prav o sobě vůbec možné. Tento deskriptivně-psychologický úkol, který má anti-psychologistickou a již Bolzanem předjímanou a vypracovávanou logiku zbavit námitky pouhé spekulace pracující s fiktivní metafyzikou (tak to viděl např. Brentano), se však Husserl snažil splnit teprve ve svých *Logických zkoumáních*. V přednášce k logice Husserl se ke vztahu oblasti čisté logiky a intencionality vyjadřuje spíše příležitostně a zabývá se spíše objektivně-logickými rozlišeními, přičemž se drží tradičního členění problematiky na nauku o pojmu (logické představě), soudu (logické větě) a úsudku (logickému vyplývání). Důraz je kladen zejména na první dvě oblasti, které trpí nedostatečně vypracovanými základy.

6.5.1 Pojetí předmětných představ (pojmů) v Přednášce o logice (1896)

Husserl zahajuje svou nauku o objektivních představách obhajobou rozlišení akt – ideální obsah – předmět, které vypracoval v reakci na Twardowského:

„Sokrates‘, ‚nejmoudřejší z Aténanů‘, ‚zakladatel nauky o definici‘, ‚Platónův učitel‘ atp. se všechny vztahují na tentýž předmět, představy jsou však rozdílné, a to nejen subjektivní představy, nýbrž i objektivně vzato je význam výrazů různý.“²

Zdůrazněna je nově poznávací hodnota nalezení předmětné identity různých významů, jež umožňuje např. i v matematice hovořit o rozšiřování poznání:

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 49.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 49.

„Poznání identity předmětu různých takových pojmových představ může dokonce znamenat podstatné rozšíření poznání, jak tomu je často v matematice, kdy bývá identita čísla či útvaru pozměněná růzností pojmů vykazována teprve po obtížných úvahách.“¹

Na základě této úvahy zavádí Husserl následující terminologii.

„Nestačí oddělit jen subjektivní představu a objektivní náplň (Gehalt), nýbrž v tomto objektivním obsahu, tj. v objektivní představě, musíme oddělit takříkajíc její materii a její předmět.“²

Zaměříme-li se blíže na materii, jejíž funkcí je určit, který předmět je míněn, můžeme konstatovat, že i u představ předmětů často bývá *komplexní*. To naznačuje již komplexita jejich jazykových vyjádření, která slouží Husserlovi jako vodítko.

„Výrazy většiny představ předmětů se skládají z více slov a přejdeme-li k významům, zjistíme, zpravidla, že i v nich lze konstatovat složení.“³

V každém složeném celku je třeba rozlišit elementy či části v silném smyslu, které se sjednocují, od formy sjednocení samé. Kdybychom totiž formu sjednocení elementů pokládali za další samostatný element, vznikla by otázka, jak je tento element sám sjednocen s tím, co má sjednocovat, díky čemuž bychom museli postulovat další sjednocující element a takto bychom dostali regres *in infinitum*. K řešení tohoto formálně ontologické problému komplexů používá Husserl brentanovské rozlišení nesamostatných a samostatných částí, které sám vypracoval již ve svých *Studiích k elementární logice*:

„Jsou-li v jednom celku sjednoceny dva samostatné objekty, pak je novým samostatným objektem ... Nemáme zde však pouhý soubor. Části jsou spojeny a jejich spojení je novým momentem, nikoliv však samostatným předmětem. Bez samostatných členů, které spojuje, není ničím.“⁴

Jelikož to, co se spojuje, jsou představy, nechce formy spojení představ Husserl nazývat také představou. Představami se tyto formy „stávají“ pouze tehdy, stanou-li se předměty tematizujících aktů. V této „objektivaci“ můžeme, chceme-li se zaměřit čistě na formu, členy spojení nahradit neurčitou „materií“, tj. proměnou, do níž je možno dosadit libovolnou samostatnou objektivní představu, pokud splňuje požadavky, které na členy spojení klade ta či ona forma.⁵ Obdobný „protiklad“ najdeme i na jazykové úrovni složení výrazů, která se nemusí se složením představ vždy krýt, často tomu však je. Na úrovni jazykových výrazů zavádí Husserl s odkazem na scholastiku a

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 55.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 55.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 55.

⁴ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 57.

⁵ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 57.

na Johna Stuarta Milla (který ji v tomto následoval) termíny *synkategorematické* a *kategorematické* výrazy. Tak ve výrazu „*Dům bez oken*“ můžeme identifikovat kategorematický výraz *dům* a synkategorematický výraz *bez oken*, popř. abstraktivně vyčlenit formu *a bez b*.

Představám odpovídají předměty, které samy mohou být jednoduché a složené. Celou tuto problematiku jsme již podrobně na několika místech probírali a Husserl se zde od svých názorů nijak neodchyluje. Co jsme však neprobírali, je takřikajíc první Husserlův pokus předběžného rozlišení různých typů představ, s nimiž se v kontextu teorie logické věty setkáváme.

6.5.2 *Jednotlivé, neurčité, konkrétní a abstraktní představy, představy vlastností*

Začneme nejprve u představ zmíněných v nadpisu. Ty se rozlišují podle typu a způsobu mínění předmětu. Jestliže je předmět představy jednotlivý předmět, nazývá se představa jednotlivou představou (*Einzelvorstellung*). Jednotlivý předmět může být myšlen buď naprosto neurčitě, nejobecnější představou je zde logická představa představa „něco“, anebo může být takřikajíc na druhém pólu myšlen zcela konkrétně, tj. prostřednictvím konkrétní představy (Husserl zmiňuje např. vlastní jména jako např. „Sokrates“ či „Afrika“).¹ Individua jsou pak nositelé (subjekty) vlastností, *představy* těchto vlastností nazývá Husserl abstrakta. Každé abstraktum (např. čerň) implicitně odkazuje na nějakého nositele, v němž inheruje a jehož je vlastností. Vlastnosti vždy předpokládají své individuální nositele. Jelikož některá abstrakta mají podle Husserla také vlastnosti, vůči kterým vystupují jako individuální nositelé, lze zmiňované pojmy vnímat relativně, vposledku však musí vlastnostem spočívat v základu „absolutní“ nositel vlastností. Již jsme řekli, že „o sobě“ představená vlastnost (čerň, tíže, sudost atp.) implikuje inherenci, tj. bytí „v“ nositeli. Jestliže tento vztah vyslovíme, vyslovujeme takzvané uzpůsobení předmětu (*Beschaffenheit*). Inherence červeně v předmětu odkazuje na uzpůsobení „být červený“ (*Rotsein*), tíže odkazuje na „být těžkým“ (*Schwersein*). Toto uzpůsobení je specifickým *předmětem* intence právě tak jako abstraktum.

„Uzpůsobení jsou v našem smyslu právě tak předměty jako abstrakta a individua.“²

Husserl upozorňuje na to, že abstraktum je v jistém smyslu obsaženo v uzpůsobení jako část v celku, což je patrné i v gramatickém výrazu (ctnost – být ctnostný). Jestliže uzpůsobení o něčem *vypovídáme*, činíme tak prostřednictvím *predikátu*. Představa uzpůsobení je původně získána nominalizací predikátu, který je, jak za chvíli uvidíme, pro Husserla sám *předmětnou* částí stavu věcí. Celou souvislost se můžeme pokusit znázornit následující tabulkou.

¹ V dalším výkladu volíme vlastní seřazení výkladových kroků a odkaz na kontext, z kterého Husserl vycházel. To poněkud zprůhledňuje Husserlovu spleť argumentací. Kroky dokládáme jednotlivými citáty.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 60.

Subjekt + kopula	Predikát (uzpůsobení – abstraktum)
Tento dům je	červený (být červený – červeň)
Sokrates je	bílý (být bílý – běl)
Tato množina je	čtyřlenná (být čtyřlenný – čtyřlennost)

Situaci můžeme zprůhlednit bolzanovským převedením kopule na „mětí“, které sám Husserl nepokládá za základnější, ani za identickou formu, její vyjádření je však pro něj ekvivalentní původnímu výrazu.

Tento dům	má červenost
Sokrates	má bělost
Tato množina	má čtyřlennost

Zatímco *červeň* je abstraktum, *být černý* je uzpůsobením a *je černý* je predikát. Husserl sám tuto v textu velmi nepřehledně popsanou situaci popisuje takto:

„Každému abstraktu koresponduje určité uzpůsobení. Abstraktu červená barva odpovídá uzpůsobení bytí červeným, abstraktu barva odpovídá uzpůsobení bytí barevným, abstraktu ctnost být ctnostným, abstraktu trojúhelník být trojúhelníkovitým.“¹

Na druhou stranu lze říci:

„Všude je abstraktum právě abstraktem subjektu příslušné vlastnosti. Navíc zjišťujeme, že představa uzpůsobení neobsahuje žádné části, které by se nevztahovaly k abstraktům.“²

Dodatečně Husserl zavádí ještě jistou korekci. Abstraktum je v podstatě vlastností předmětu, kromě vlastností je však možné odlišit vlastnosti v širším smyslu, a sice *vztahy*, které lze také označit za vnější uzpůsobení (*äussere Beschaffenheit*). Ty samozřejmě neinherují v jednom nositeli jakožto ve svém subjektu, Husserl poněkud bojuje s tím, jak přesně na ně uplatnit stejnou konstrukci jako na výše popsané vnitřní uzpůsobení (*innere Beschaffenheit*). Omezuje se pouze na jednu poznámku, v níž za nositele, kterému inheruje abstraktum vnějšího uzpůsobení, označuje jednotnou názornou souvislost (*de facto* názor *komplexu*, v níž je abstraktum jakožto relace zakládající vnější uzpůsobené inherující části).

Kriticky je nutno dodat dvojí. Zaprvé jde Husserl proti věcné logice výkladu, což je dáno tím, že se

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 61.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 62.

drží tradičního schématu postupu, který začíná s pojmy a končí s úsudky. Srozumitelnější by však bylo začít s predikovanými určeními (je červený), jejichž zpředmětněním získáme nominální představy vlastností (být červený). Odhlédnutím od vztahu vlastnění pak získáme abstrakta (červeň). Zadruhé zde Husserl terminologicky úzce navazuje na Bolzana a zůstává za úrovní analýzy, kterou by mu umožnila orientace na Brentana a jeho rozlišení metafyzických a logických částí. Zejména je patrné, že vlastnost předmětu, která mu inheruje, je právě tak individuální jako předmět sám – jde o metafyzickou část. To, co získáme oddělením abstrakta jako části z nominalizovaného predikátu, však není metafyzická část, nýbrž část logická, čili obecný pojem (červeň, ctnost, lichost apod.), popř. univerzálie (záleží k jaké teorii se kdo kloní). Právě tak dvojnásobný je i Husserlem popisovaný vztah inherence, který jednak znamená inherenci metafyzické části v nositeli, jednak spadání individua pod pojem. Nerozlišení těchto souvislostí má velmi negativní vliv na následující Husserlova určení v *Přednášce o logice*. Husserl tyto zmatky zdědil, zdá se, po Bolzanovi, v jehož díle podle všeho také nacházíme dvojnásobnost v termínu *Beschaffenheit*, jak dokládá ve své bolzanovské monografii Mark Textor.¹ Husserl sám v později dodaných a četných poznámkách pod čarou na příslušných místech sám zmatení doznává² a odlišení abstraktní části ve smyslu individua a obecniny, a tedy i jistý návrat od Bolzana k Brentanovi, opět zavádí v *Logických zkoumáních*.³

I když přijmeme Husserlovu teorii, v *Přednášce o logice* ji lze jen těžko sloučit s konceptualismem, který v ní Husserl zastává. Míněné předmětné abstraktum, na které jsme pozornostně zaměřeni, je lhotečné vůči svému „doplnění“, od kterého výkon abstrakce odhlíží, takže funguje takřka jako fikce své obecnosti jako totéž. Přísně identický je však, jak lze vyčíst z předcházejících výkladů, také ideální logický obsah představy abstrakta (*Vorstellung an sich*). Zde bychom mohli Husserlovi položit otázku. K čemu tato výjimka? Neměly by být i bolzanovské obsahy představ právě tak abstrakta, získaná reflexivním zaměřením na části jednotlivých aktů stejně tak, jako tomu je v případě předmětných korelátů na objektivní straně? U Husserla však v přednášce fungují ideální obsahy, např. pravdy o sobě, jako obecné předměty, které se sdílí v mnohosti aktů a které „jsou“ či „platí“ i „bez nás“, nikoliv jako abstrakta odkazující na své nositele a závislé na aktech abstrakce. To vytváří v celé teorii nezdůvodněný předěl.

Každopádně Husserl v přednášce rozlišuje na předmětné straně *predikát*, *vlastnost*, *abstraktum* a na subjektivní straně (ideální) *představu predikátu*, *představu vlastnosti*, *představu abstrakta*. Predikát a představa predikátu zde jsou prvky patřící do jiného řádu výkladu, neboť predikát je

¹ Textor, M., *Bolzan's Propositionalism*, de Gruyter, New York 1996, kap. 1.3 *Beschaffenheit*.

² Např. Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 60, pozn. 2.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 156-160.

nesamostatným *momentem* stavu věcí a nesamostatná „představa“ predikátu („je červený“) je nesamostatným momentem logické věty (*Satz*), kterou vyjadřujeme synkategorematickým výrazem. Vlastnost a abstraktum (být červený a červeň) jsou pak předměty *samostatných* představ „být červený“ a „červeň“ a tyto představy vyjadřují kategorematické výrazy.

6.5.3 Pojem pojmu a terminologické zmatky

V *Přednášce o logice* Husserl tu a tam váhá, čemu nakonec vlastně říkat „pojem“ (*Begriff*). Jak poznamenává, panuje v soudobé literatuře naprostý zmatek. Husserl nejprve zmiňuje Herbartovo terminologické stanovisko, které mu bylo poměrně blízké, používat „pojem“ pro jakoukoliv logickou *představu předmětu* včetně singulárních, tj. pro jakýkoliv význam vyjadřovaný jménem. V přednáškách se však na některých místech explicitně rozhoduje neříkat singulárním představám pojmy, neboť u pojmů mluvíme o rozsahu, a používat „pojem“ pro *predikát*, tj. pro (nesamostatný) *předmět* „představy“ predikátu, tj. pro ne-nominální, predikativní moment stavu věcí. Celý kontext není však zcela jasný.¹ V interpretaci vycházíme z následujících citátů:

„Uzpůsobení (*Beschaffenheden*) jsou v našem smyslu předměty právě tak jako abstrakta či individua. Mají však tu zvláštnost, že jsou, na rozdíl od nich, takřikajíc zpředmětněním predikátů. Ve stavu věcí „Zlato je těžké“ představuje „těžký“ predikát.“²

Zpředmětnění zde zjevně znamená osamostatnění nesamostatného momentu „těžký“ na „být těžký“ (*Schwersein*). Predikát je tedy (nesamostatný) „předmět“ (nesamostatné) představy predikátu. Díky tomuto osamostatnění lze říci, že uzpůsobení (být těžký) v jistém smyslu „obsahuje“ predikát (těžký). Rozhodující pasáž je pak tato:

„Jestliže však ztotožníme pojem a predikát, pak představa pojmu není samostatnou představou, nýbrž složkou takové představy, totiž složkou představy stavu věcí [tj. logické věty – pozn. H.J.]. Tento způsob mluvy budu upřednostňovat, neboť predikát je oproti uzpůsobení nepochybně třeba brát jako původnější, což je zřejmé z toho, že predikát je částí uzpůsobení.“³

Předmětem pojmu je pak *nositel* predikátu. Z toho může vzniknout poněkud matoucí vyjadřování. Pojem v subjektu např. není pojmem, ale předmětem pojmu, např. známý příklad „Pojem kůň není pojmem“, rozuměj predikátem, je i u Husserla pravdivou větou. A dále: jelikož u předmětu představ

¹ Viz také Rollinger R., *Austrian Phenomenology*, cit. dílo, s. 96, který tutéž pasáž vykládá v poněkud jiném smyslu. Totiž tak, že Husserl nazývá pojmem v *Logice* představu predikátu.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 64.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 66. Husserl tu míní, že predikát „červený“ je částí uzpůsobení „být červený“. „Být červený“ je však předmětem představy, která vznikla nominalizací představy predikátu, proto je predikát původnější.

chce Husserl myslet na samostatné předměty, nemůžeme predikát v přísném smyslu označit za *předmět* (rozuměj subjekt) představy predikátu a „představa“ predikátu není označitelná za představu v přísném smyslu (nýbrž za nesamostatnou částí věty (*Satz*)). Stojí za zmínku, že v přednáškách tedy volí Husserl terminologii velmi blízkou terminologii Fregově, kterou bezesporu znal.¹

Než budeme pokračovat, je třeba se na chvíli zastavit. Takovouto náhlou fixací terminologie totiž čtenář sleduje s velkým zmatením. V celém předchozím textu totiž Husserl *již používá* běžně „pojmem“ v podstatně odlišném významu – totiž pro význam jména oproti významu výpovědi, které označuje předmět, a nikoliv stav věcí. Tak celý paragraf §4 je nadepsán *Matérie a předmět pojmu (významový obsah a předmět)*. Vzhledem k tomu, že nyní byl „pojmem“ vymezen jako predikát, který je navíc momentem stavu věcí, tj. patří na předmětnou stránku intence, nadepisuje Husserl celou kapitolu, jež má pojednat nauku o pojmu, jako nauku o pojmu v nejširším smyslu. Jak tomu tak bývá, nepoužívá Husserl v textu žádná upřesňující určení, takže mnohdy nelze jasně říci o jakém významu slova „pojmem“ mluví. Aby toho nebylo málo, mluví Husserl, a to nikoliv zřídka, o „pojmu“ ve smyslu *představy* predikátu, tj. jako o predikátové představě, která je částí logické věty. Ani na toto užití nijak neupozorňuje a stejná dvojznačnost lze najít i u Husserlova užití termínu „predikát“. Smysl Husserlových teorií v *Přednášce o logice* není na některých místech díky těmto terminologickým obtížím, které si však způsobil Husserl sám, vždy jasný.

Postupme však dále. U „pojmu“ může Husserl v rámci své koncepce vymezit tradiční vlastnosti pojmu (znaky, obsah, rozsah) – zjevně zde jde o pojem ve smyslu toho, co je vypovídáno o předmětu, tj. o pojem jako predikát. I zde je v některých ohledech citelná podobnost s některými učenými Gottloba Fregy, například hned v následujícím výkladu znaku pojmu:

„Nic nepřispělo k omylu vydávajícím předměty za něco složeného z pouhých pojmů tolik jako právě pojednávána ekvivokace výrazu „znak něčeho“. Naprosto se přehlíželo, že je něco zcela jiného připisovat vlastnosti pojmu a připisovat vlastnosti předmětu, takže nakonec se míchá mluva o vlastnostech pojmu a vlastnostech jeho předmětů. A dále se přehlédlo, že pojmy jsou právě predikáty, zatímco předměty vůbec nejsou predikáty, takže je absurdní chtít předmět pojmu červený čtverec skládat z pojmů červený a čtverec.“²

Pojmy z nichž se pojem skládá, jsou částečné pojmy (*Teilbegriffe*) čili pojmy předmětných znaků (*Merkmalbegriffe*). Ty se predikují o předmětu pojmu a vypovídají uzpůsobení předmětu, které

¹ Frege G., „Über Begriff und Gegenstand“, in: *Vierteljahrsschrift für Wissenschaftliche Philosophie*, n. 16, 1892, s. 192-205.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 68.

předmětu náleží. Znaky pojmu (*Merkmale des Begriffs*) nejsou oproti tomu pojmy znaků, nýbrž *vlastnosti* pojmu, které se o něm predikují v predikátech druhého řádu (to samozřejmě předpokládá zpředmětnění predikátu v subjekt výpovědi). V případě směšování dochází k absurditám:

„Pojem červeného čtverce není červený a čtvercový, nýbrž obsahuje parciální pojmy červený a čtvercový.“¹

A naopak, abychom našli také nějaký opačný příklad (Husserl žádný neuvádí): vypovídám-li o pojmu „něco“, že je jednoduchý, není jednoduchost pojmem znaku, nýbrž znakem pojmu, protože jinak by muselo vše, co je tímto pojmem označeno, být samo jednoduché, což je nesmysl.

Částečné predikáty mohou být spojeny v komplexním predikátu, a to různým způsobem. Zde je dobré si uvědomit, že Husserl se nepokouší vybudovat teorii predikátu v systému logického kalkulu, nýbrž chce analyzovat běžnou významovou formu našeho myšlení, která vidí distinkce, které jsou z hlediska techniky odvozování nadbytečné. To z nich ovšem podle Husserla nedělá psychologické či čistě gramatické rozdíly. Husserl připouští konjunktivní predikáty, v nichž v jednom aktu predikace naráz připisujeme předmětu více určení (*a je (A a B)*), predikáty disjunktivní (*a je (A nebo B)*), popř. predikáty determinativní (*a je A, které je B* vs. *a je B, které je A*).

Řečené Husserlovi stačí k tomu, aby vymezil pojem obsahu pojmu:

„Obsahem pojmu rozumím soubor navzájem disjunktivních, ať již konjunktivních či determinativních parciálních pojmu. Disjunktivními parciálními pojmy myslím takové, které nemají žádný konjunktivní či determinativní pojem společný.“²

Komplexní predikát (pojem) tvoří konstitutivní znaky. Znaky, které se dají z obsahu pojmu logicky odvodit, nazývá Husserl konsektivními znaky. Soubor konstitutivních a konsektivních znaků pojmu, nazývá Husserl ideálním obsahem pojmu.³ Formu sjednocení znaků v pojmu nechává Husserl bez analýz.

Pouze predikáty mohou mít rozsah, který tvoří všechny předměty, o nichž lze predikát pravdivě vypovídat a které jsou díky tomuto vztahu v jistém smyslu sjednoceny.⁴ Důležité však je, jak jsme vícekrát podotkli, že predikáty tyto předměty nepředstavují:

„Pojem ‚červen‘, tj. predikát červen, není představou, která by všechny tyto předměty představovala. Predikát červen [a tedy predikát jako takový] není představa, nýbrž předmět

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 68.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 70.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 72.

⁴ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 72.

představy, totiž představy predikátu.“¹

„Když pojmu přiřadíme (zuweisen) rozsah, není rozsah souborem předmětů, které pojem představuje, nýbrž míněn je soubor předmětů, které se nacházejí v jistém vztahu k predikátu, totiž v tom vztahu, že jsou jeho subjekty. A stejně tak jako má predikát vztah k těmto subjektům, má odpovídajícím způsobem příslušná představa predikátu vztah k představám těchto subjektů. To je vše.“²

Husserl zprvu vymezuje rozsah jako reálný rozsah pojmu. Ten tvoří všechny existující předměty, které pod pojem spadají. Takto chápaný rozsah lze rozšířit na *možnostní* rozsah tím, že do rozsahu zahrneme vše, co by pod předmět spadalo, kdyby to existovalo. Husserl vymezuje ještě poněkud kontroverzní ideální rozsah, jenž obsahuje i rozporné předměty, které neexistují, pokud jejich existenci hypoteticky přijmeme (kulatý čtverec v tomto smyslu spadá pod predikát „kulatý“ neboť platí, že je „podle předpokladu“ kulatý).

Již jsme řekli, že individuální představy rozsahy nemají:

„V zmiňovaných bodech se zcela odchyľují od logické tradice. Logici zaměňují zcela různé věci, když vedle sebe staví jednotlivé a obecné představy ... Individuální představy nelze však označit za singulární pojmy a u ne-pojmových představ nelze vůbec mluvit o rozsahu, jak se to všeobecně děje.“³

Jaké představy jsou v *Přednášce o logice* ne-pojmové? Husserl zmiňuje zejména *vlastní jména* jako „Sokrates“ či „Sirius“ a také demonstrativa jako např. „toto“.⁴ Z definice je jasné, že ne-pojmové, ne-predikátové představy představují individuální předmět. Existují ovšem i *singulární* atributivní a v tomto smyslu *pojmové* představy, např. superlativa.

„... např. stálice, která je jasnější než všechny ostatní stálice. Rozsah tohoto pojmu sestává z jednoho jediného předmětu a tím je Sirius. Neplatí však pouze „Sirius je nějakou nejjasnější stálicí (ein hellster Fixstern), nýbrž právem říkáme „Sirius je tou nejjasnější stálicí (der hellster Fixstern).“⁵

„Sirius“ a „nejjasnější stálice“ tedy označují tentýž předmět, ovšem podstatně různým způsobem. Husserl říká, že v prvním případě je představa přímá, v druhém nepřímá. Husserl zde podle všeho přejímá a po svém rozpracovává Millovo slavné rozlišení na denotativní a konotativní

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 72.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 73.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 74-75.

⁴ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 76.

⁵ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 77.

(spoluo značující) jména.

„[Přímé] představy představují předmět jako to, čím je, v jeho vlastní určitosti, jako např. představa ‚Bismarck‘, ‚červen‘,¹ ... Neurčitá atributivní představa oproti tomu představuje zprvu nějaký neurčitý předmět jako nositele toho či onoho predikátu.“²

V *Logických zkoumáních* označil Husserl atributivní představy za založené v příslušných predikativních soudech, které musí mít v posledku neatributivní individuální představy. Přesto Husserl nechává fungovat atributivní představy v rolích subjektů vět. Opět je třeba připomenout, že Husserl by asi považoval jejich ekvivalentní „překlad“ do predikací (např. „tento člověk je vzdělaný“ jako „toto je člověk a je vzdělaný“) za možný a vhodný pro případné účely logického kalkulu, nikoliv však za významově identický.

Dále Husserl ošetřuje některé speciální otázky. Pokud máme dvě vlastní jména téhož předmětu, Husserl dává příklad dvou jmen téže hvězdy – *Arcturus* a *Alpha Bootis*, nemáme dvě objektivní představy vztahující se na tentýž předmět, nýbrž tutéž objektivní představu se dvěma jmény (to platí i v jiných ohledech, např. „pes“ a „Hund“ mají tentýž význam i předmět). Oproti tomu dvě různé atributivní představy mohou představovat tentýž předmět jako předmět různých predikátů, rozdíl zde je tedy i v objektivním obsahu představ (např. „člověk, který prohrál u Waterloo“ a „člověk, který vyhrál u Jeny“, popř. po stažení vedlejší věty do přívlastku „vítěz od Jeny“ a „poražený u Waterloo“). Již krátce po *Přednášce o logice* však Husserl začal existenci přímých ne-pojmových představ zpochybňovat, jak o tom svědčí o několik let později dodaná poznámka:

„Lze se ptát, zda na představy, které odpovídají vlastním jménům, skutečně pohlížet jako na přímé představy. Sokrates: ta osoba, která byla velkým filosofem, narodila se tam a tam ... Zde máme existenční soudy připojeny bok po boku atribucí, avšak tak, že není podána žádná určitá definice. Identická představa rozmanitých, známým způsobem vymezených predikátů.“³

Cestou redukce přímých představ na shluk deskripcí se však Husserl nakonec nevydal, zejména díky tomu, že takovýto shluk je vždy neurčitý, a není tedy nikdy zaručeno, že pod něj spadá právě jedno individuum. Tvrdíme sice, že nějaký existující předmět (proto Husserl hovoří o existenčním soudu) je předmět atribucí osoba a velký filosof a narozena tam a tam – není však podána určitá „definice“, tj. tento výčet nezaručuje, že je jím identifikováno právě jedno individuum. „Sokratem“

¹ „Červen“ na rozdíl od „červený“ je jménem uzpůsobení, který je také svého druhu jednotlivinou. Husserl i tento náhled přebírá od Milla. Jméno uzpůsobení není samo atributivní představou, tj. nejmenuje *nositele* pomocí atributu. Viz. *A System of Logic*, London 1843, kap. 2, § 4.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 80.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 80.

však nutně míníme právě jedno individuum. Na druhé straně ani v pozdějších *Logických zkoumáních* nepodal Husserl jednoznačně přijatelné vysvětlení významů vlastních jmen (viz kap. 6.7.1.4).

Jelikož individuální představy se mohou týkat jak jednotlivých předmětů, tak jejich vlastností, vymezuje Husserl užší pojem logické substance (logického individua) takto:

„Jde o jednotlivý předmět v užším smyslu (není to ale představa),¹ který je zároveň absolutním konkrétem a absolutní subjektem. Vlastně jsme tu shromáždili řadu negativních určení: jednotlivost, tj. nikoliv mnohost, nikoliv stav věcí, nikoliv abstraktum, nikoliv uzpůsobení, nikoliv představa.“²

Čistě pojmovou představou nazývá Husserl představy „v nichž se nevyskytuje žádná přímá individuální představa.“³

Oproti individuálním představám stojí představy kolektivní, které se liší od pouhého výskytu tím, že jsou sjednoceny nějakou formou sjednocení. Základním sjednocením představ konstituujících soubor je konjunktivní forma tvořená spojkou „a“. Soubory mají samozřejmě také vlastnosti, které nelze redukovat na vlastnosti jednotlivých členů. Pojem sjednocení se dá však rozšířit tak, že se vztahuje na jakoukoliv jednotu, v níž jsou spojeny části, tj. v nejširším smyslu i na jednotu, v které jsou předměty sjednoceny nějaký případem vztahu. V tomto volném smyslu „spojuje“ vztah své fundamenty v jednotu komplexu.

„V tomto smyslu musíme větu ‚Moltke byl větší vojevůdce než Blücher‘ označit za spojení Moltkeho a Blüchera. V čem zde spočívá jednota mezi Moltkem a Blücherem? V tom, že existuje či je představen stav věcí, v němž je jeden předmět subjektem uzpůsobení, v němž druhý vystupuje jako složka.“⁴

Ani zde Husserl nevypracovává do hloubky své porozumění relacím, věnuje se pouze některým jejím typům (např. symetrickým a asymetrickým relacím). Vždy však bojuje proti psychologizaci relací, tj. proti jejich pochopení jako imanentních obsahů našeho vědomí:

„... mám za naprosto pomýlené označit vztah přitažlivosti mezi Sluncem a Zemí za něčí subjektivní stav vědomí.“⁵

¹ Husserl chce říci, že individuálním předmětem primárně rozumíme předmět představy, nikoliv představu. Odhlédneme-li od psychologicko deskriptivní problematiky, pak jsou ovšem i představy individuální nositelé vlastností.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 84.

³ Tamt. Takovou

⁴ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 90.

⁵ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 96.

Velmi důležité je pak rozlišení představy třídy a distributivní představy třídy. Třidu tvoří soubor předmětů sjednocených tím, že spadají pod tentýž predikát. Zatímco však představa třídy je, např. v subjektu věty, představou třídy jako předmětu (kolektivní představou), o němž se vypovídá, distributivní představa vztahuje predikát ke každému členu třídy jednotlivě (smrtelná není kupř. *třída* lidí, nýbrž *každý jednotlivý* člověk). Vidíme, že Husserl tu v pojmu distributivní představy stojí již v opozici proti Brentanovi, který obecný kvantifikátor redukoval na negativní kvalitu existenčního soudu („*Žádný člověk není nesmrtelný*“). Této tematiky jsem se dotkli při výkladu teorie dvojitého soudu (viz kap. 4.1)

Důležitým momentem Husserlovy nauky, a sice ve smyslu jeho vymezení proti Twardowskému, je jeho pojetí negativních čili popírajících představ (*verneinende Vorstellungen*). Již z jejich názvu je patrné, že obsahují popírání, tj. v nějakém smyslu implikují predikativní vztah (viz následující rozbor na s. 230). Z toho plyne, že *pouze* atributivní představy mohou být negativní.

„*Každá atribuce reprezentuje vlastně vedlejší větu. Nemocný člověk = člověk, který je nemocný.*“¹

Za normálních okolností negativní představa dichotomicky rozděluje nadřazený pojem (Husserl tu navazuje na Twardowského nauku o infinitaci). Kupé pro nekuřáky není kupé pro nekouřící psy, kočky či matematické rovnice, ale pro *lidi*, kteří nekouří. Pojem „*nic*“, který se sám o sobě zdá být jménem, je ve skutečnosti synkategorematický „*Nic* jsem nezjistil“ = „*Žádnou novou věc* jsem nezjistil“. Ale může stát podle Husserla (oproti Twardowskému) i sám o samotě, kategorematicky, pak má sice rozporný, avšak smysluplný význam. „*Nic*“ = „*Něco, co není*“.

Identitu představ vymezuje Husserl v souladu se svou naukou takto: „... *že jsou naprosto stejné představy identické, znamená v případě pojmových představ, že mají identickou konstituci* [tj. *matérii*] *a identicky tentýž vztah k předmětům. Objektivní náplň je v každém ohledu identická.*“²

Zatímco objektivní představa může být ve dvou subjektivních aktech představování identická, nikoliv stejná, akty představování identické představy jsou naopak vždy stejné a nikdy identické. Husserl tak má již k dispozici východisko pro svou pozdější kritiku nominalismu – tato kritika spočívá ve vykazání odkázanosti vztahu stejnosti (jako limity vztahu podobnosti) na přísnou identitu tvořící ohled, v němž jsou představy stejné.³

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 106.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 113.

³ Kromě rozsahů pojmů zavádí Husserl i jejich šíři (*Weite*), což je dáno rozvojem Bolzanovy nauky o nekonečnu. Dva pojmy mají stejnou šíři, pokud je mezi jejich předměty vztah vzájemně jednoznačného přiřazení. Mezi členy dvou nekonečných řad může takové přiřazení existovat, navzdory tomu, že jedna řada je částí řady druhé (například ke každému sudému číslu můžeme přiřadit číslo přirozené).

Na nauce o vztazích rozsahu pojmu a ekvivalentních vztazích předmětů pojmů, kterou jsme rozebrali na s. 184, Husserl nic nemění. Pojem rodu a druhu vymezuje Husserl v souladu s moderní tradicí, omezujeme se opět jen na nejdůležitější rozlišení.

„Je-li skupina koordinovaných pojmů [pojmů jejichž extenze se vylučují – pozn. H.J.] $B, B' \dots$ natolik úplná, že suma jejich rozsahů vyčerpává rozsah jim příslušejícího nadřazeného pojmu β , říkáme, že pojem β se dělí na pojmy $B, B' \dots$ “¹

Díky tomuto vztahu můžeme β označit vzhledem k $B, B' \dots$ za rod a $B, B' \dots$ za druhy tohoto rodu. Husserl však takovou mluvu o dělení rodu v druhy označuje za přenesenou. Ve skutečnosti dělíme *rozsah* pojmu β . Obdobně se specifická druhová difference (např. schopnost rozvinutého pojmového jazyka u člověka) vztahuje nejprve k *předmětu* v relaci k jinému *předmětu* s ohledem na nadřazený pojem. To, že nadřazený pojem proprium neobsahuje, tedy neznamená, že mu tento pojem *schází*.² Schopnost rozvinutého pojmového jazyka schází opicím a všem ostatním druhům savců, nikoliv savcům jako takovým, byť v pojmu savce není jako složka obsažen.

„Mluví-li se o tom, že pojem druhu obsahuje oproti pojmu rodu nový rys (merkmal), nemíní se tím, že mu tento rys náleží a druhému nikoliv, nýbrž že obsahuje jistý parciální pojem a druhý ho neobsahuje.“³

Již jsme zmínili Husserlovo jasné odmítnutí rozsahu individuálních představ. Při jistém posunu perspektivy můžeme získat velmi důležité rozlišení, na které Husserl klade značný důraz. I zde stojí bok po boku Gottloba Fregeho (ani zde se na něj však neodvolává).⁴ Jedná se o rozlišení *subsumpce* a *subordinace*. Předmět je *subsumován* pod pojem, pojem je pod jiný pojem *subordinován*, tj. jeho *rozsah* je částí *rozsahu* pojmu nadřazeného pojmu, v obou případech se jedná o naprosto rozdílné vztahy. Naproti tomu předmět žádný rozsah nemá. Z jejich velmi snadného přehlédnutí plynou omyly. Pojmy totiž k sobě nemusí stát vždy ve vztahu subordinace, nýbrž také ve vztahu subsumpce. Kromě již zmiňovaného vypovídání vlastností pojmu (např. tradičních predikabilí jako tomu je ve větě „*Pojem člověka je pojmem druhu*“) lze k tomuto rozlišení vztáhnout i rozdíl mezi dvojím způsobem vypovídání subordinace mezi druhy a rody. V normálním případě subordinace spadají pod pojem predikátu individuální předměty tvořící rozsah subjektu. Existuje však i subordinace pojmů, v nichž poslední předměty netvoří individuální předměty, nýbrž *nejnižší druhy* podřazeného druhu, a ty jsou vůči predikátu ve vztahu subsumpce, nikoliv subordinace. Těmto

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 113.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 128.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 128.

⁴ Frege G., *Über Begriff und Gegenstand*, s. 75

vztahům říká Husserl vztahy mezi *aristotelskými* druhy a rody (Husserl má za to, že právě tak chápal Aristoteles „synonymní“ predikaci rodu o druzích).

„Tyto zvláštní rodové a druhové vztahy jsou tím, co označujeme jako aristotelské druhy a rody, neboť v odhlédnutí od vši metafyziky jsou tím, co měl Aristotelés objektivně na očích.“¹

Tak například vypovídáme-li rody přirozených čísel, jsou předměty nejnižší číselná species (v přirozených číslech tedy např. 1, 2, 3 ...), když říkáme „Barva je kvalita“, říkáme vposledku, že červeně je kvalita, modře je kvalita, žlutě je kvalita apod., tj. extenzi pojmu barva tu tvoří nejnižší pojmy (oproti tomu Brentano tu považoval za logická individua abstraktní individuální momenty, tj. např. *tato* černě, žlutě, zeleň je barva, viz. s. 22).

Oproti říkáme-li, že „člověk je smrtelný“ (tj. predikujeme-li, aristotelsky řečeno, něco o první substanci), vypovídáme naopak smrtelnost o všech individuích spadajících pod pojem člověk, nikoliv něco o druzích lidí:

„Řekneme-li: ‚Všichni či někteří lidé jsou smrtelní‘, reprezentuje ‚člověk‘ pojem, a sice takový, který není předmětem pojmu ‚smrtelný‘. Smrtelné věci nejsou pojmy, nýbrž lidé, a mezi lidmi nepobíhá nic takového jako je ‚pojem člověk‘.“²

6.5.4 Komplexní věta

Načrtněme v krátkosti základní obrysy vět.

„Věty samy jsou představy, jsou to však představy v širším smyslu. Jejich předměty jsou stavy věcí ...“³

V tomto smyslu lze na věty aplikovat obecné pravdy týkajících se představ vůbec. Stejně jako představy v užším smyslu lze i věty rozlišit na věty jednoduché a na věty, které se z jednoduchých vět skládají. Věty, které „vstupují“ do spojení musí být samostatné, tj. nemohou to být věty vedlejší.

Věty mohou být spojeny konjunktivně, disjunktivně a hypoteticky. Husserl se v tomto bodě příliš neodchyluje od dnes obvyklého chápání výrokové logiky. Typický je opět boj proti psychologizaci forem komplexních vět.

„Kdo říká ‚Není pravda, že Bůh je všemocný a špatné lidi nechá bez trestu‘, nepopírá spojení obou představ vět v jednom aktu vědomí – popření přece tuto jednotu samozřejmě předpokládá, nýbrž

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 128.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 145.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 133.

popírá něco objektivního, a toto objektivní nazýváme právě konjunktivním spojením.“¹

Stejně tak premisy argumentu nejsou izolované věty, pouze dané dohromady v jednotě vědomí, nýbrž jsou uchopeny právě ve své konjunkci, jako objektivní „celek“ premis.

S ohledem na disjunkci vykládá Husserl, opět ve shodě s tradicí, rozdíl mezi exkluzivní (vylučující) a inkluzivní disjunkci a za základní logickou formu pokládá formu inkluzivní, v níž i pravdivost obou disjunktivně spojených elementárních vět vede k pravdivosti celé komplexní věty.

6.5.5 *Kategoriální věta a predikace*

Každé složení vět předpokládá nakonec poslední prvky, tj. věty, které již samy nejsou složené. Analýza totiž nemůže postupovat *in infinitum*. I tyto poslední prvky musí samy být členěné. Forma jejich členění se ovšem musí lišit od formy, která člení komplexní věty. Husserl mluví v celém svém díle o formě těchto vět jako o kategoriální formě. Na gramatické úrovni volí Husserl pro její vyjádření tradiční obraty *S je P*, *S není P* (*S ist P*, *S ist nicht P*). Takové určení je samozřejmě samo také gramatickou větou. Vyjadřuje tedy Husserlův názor, že právě toto vyjádření nejlépe zrcadlí „strukturu myšlení“, a to lépe než Bolzanem navrhované *S má P*.² Jasně důvody pro upozadění Bolzanovy formy Husserl v *Přednášce o logice* neuvádí.³

Jedním z překvapivých prvků *Přednášky o logice* je, že Husserlova výsledná pozice je v mnoha ohledech poplatná Brentanovu „alexandrovskému“ výkladu kategoriálního soudu u Aristotela, který jsme podrobně vyložili v kap. 2.1.1.1, zejména na s. 12 nn. Tato pozice je ovšem přijata po jistém váhání, v němž Husserl změnil své původní stanovisko. Konkrétně se jedná o otázku, zda na logické úrovni přijmout dvě, nebo jen jednu formu kategoriálního spojení subjektu a predikátu, tj. formu afirmativní a navíc i formu negativní. V první pasáži *Přednášky o logice*, která se zabývá kategoriální větou, Husserl přijímá, jak se zdá, nejprve dvě formy kategoriální jednoty. Za tímto účelem vyvrací dvě možná čtení, která redukují negativní kategoriální formu na formu afirmativní.

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 136.

² Negativní formu soudu Bolzano neuznává. *S nemá P* pro Bolzana ve skutečnosti vyjadřuje *S má (ne-P)* a v tomto smyslu stojí blíže dnešní tradici.

³ Viz také podrobný rozbor zaměňování těchto dvou forem o něco níže. Vztahy obou forem Husserl podrobně rozebírá ve své knize *Erfahrung und Urteil*, cit. dílo, § 52. Zde Husserl chápe adjektivní predikát jako predikát vyjadřující nesamostatné uzpůsobení věci a nominální jako vyjadřující samostatné uzpůsobení věci. Každé jsoucno je však a priori tím, co je *explikovatelné*, tj. může být dáno ve formě neurčité určitelnosti, kterou vyjadřuje výraz „něco“. Jelikož všechno je „něco“, lze i původně adjektivní určení nominalizovat a převést do formy *A má B*, v těchto případech (*A má červenost*) však predikát genetický odkazuje na svou původní formu (*A je červené*). Husserl tu trochu zapomíná, že totéž by šlo říci i v opačném gardu, kdy je podle Husserla původní forma měti (*A má dvě ruce* – \rightarrow *A je dvouruké*).

První z nich navrhl Hermann Lotze a spočívala v přečtení negativní formy jako predikace neplatnosti. Výpověď „S není P“ z tohoto hlediska vyjadřuje soud „Že S je P, je neplatné“.¹ Jenže podle Husserla je tento soud identický se soudem „*Není pravda, že A je B*“.² Vyvrácení je nasnadě a Husserl si ho vypůjčuje z Bolzana.³ Jestliže vyložíme Lotzeho větu jako predikaci nepravdivosti věty „A je B“, získáváme nekonečný regres, neboť tuto větu bychom museli díky přítomnosti negativní formy predikace opět explikovat jako „*Není pravda, že je pravda, že A je B*“, a tak bychom museli pokračovat do nekonečna.

Tento regres lze na první pohled zastavit dvěma způsoby. Buď lze přijmout negativní formu predikace jako originální logickou formu, anebo vše vysvětlit negativní formou predikátů. Bolzano sám přijal po „dlouhém váhání“⁴ druhou možnost, tj. Bolzano přijal pouze jednu formu kategoriálního spojení, a sice afirmativní, a všechny výpovědi typu „S není P“ četl jako logické věty „S je ne-P“. Husserl však Bolzanovo pojetí odmítá tímtež argumentem, který použil Marty (a v přednáškách zřejmě i Brentano) „proti“ negativním pojmům v článku *Über Subjektlose Sätze*, a to při obhajobě Brentanovy teorie dvojitého soudu (tento argument jsme odcitovali na s. 128), tj. Husserl přijal negativní predikaci. Mezi oběma formami „S není P“ a „S je ne-P“ je sice podle Husserla ekvivalence, ale geneticky je primární negace jako forma kategoriální výpovědi:

*„Tento člověk je nesmrtelný? Co to znamená? Zjevně, že ten člověk má vlastnost, že není smrtelný ... Platí-li ‚S není P‘, pak platí, že ‚S má vlastnost, že je ne-P‘. Negativní predikáty předpokládají negativní kategorické věty. Ne-P je pojmem něčeho, co není P ...“*⁵

Husserl sice v kapitole o kategoriální větě přijal dvě původní formy kategoriálního spojení subjektu s predikátem, nakonec však toto pojetí v kapitole o negativním existenčním soudu odmítá, a vrací se k Brentanově raně aristotelské pozici (a také svéráznému terminologickému přiřazení „pravdy“ ve smyslu bytí k afirmaci a „nepravdy“ k negaci). Pozitivní a negativní gramatická „kopula“ výpovědi manifestuje či indikuje podle této pozice dvě *kvality* soudu, které afirmují, resp. negují, tutéž kategoriální matérii „S je P“. Výpověď „S je P“ v „je“ manifestuje (poukazuje na) akt afirmace „S je P“ a referuje k „bytí S je P“, zatímco výpověď „S není P“ v „není“ manifestuje akt negace a referuje k „nebytí S je P“.

„Správné je to, co jsme dříve tvrdili. „Je“ vyjadřuje, že predikát náleží subjektu, nesmíme však

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 156.

² Pokud by někdo hájil „neplatnost“ či „nepravdu“ jako negativní pojem, který je přičten spojení „S je P“, vystavil by se další Husserlově námitce, kterou se budeme zabývat vzápětí.

³ Bolzano, B., *Wissenschaftslehre*, Band II., cit. dílo, §136, s. 44-50.

⁴ Bolzano, B., *Wissenschaftslehre*, Band II., cit. dílo, §136, s. 45, s.46-47.

⁵ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 159.

říkat, že je výrazem kategorického vztahu, nýbrž že je výrazem afirmace, týkající se tohoto vztahu, tj. pravdy. Tento moment musíme musíme jakožto osobitý moment kontrastovat s matérií. V negativní kategorické větě „*S není P*“ nemáme „není“, pokud je věta skutečně negativní, přičítat kopuli. „Není“ vyjadřuje negaci kategoriálního vztahu, zatímco v případě, kdy „ne“ patří k predikátu, máme co činit s afirmativním vztahem zahrnující negativní predikát.“¹

V *Přednášce o logice* tedy Husserl ještě ve shodě s Brentanem uznával soudovou negaci jako základní kvalitu stojící bok po boku soudové aserci. Je jistou záhadou, proč Husserl tuto nauku opustil a přijal logickou aserci jako *jedinou původní* soudovou kvalitu. Je jen málo pravděpodobné, že by ho k tomu dovedly Fregovy bystré úvahy o negaci podmíněné logicko-pragmatickými důvody (viz s. 69). Jakmile však Husserl přijal pouze jednu soudovou sílu, tj. aserci, musel v rámci své teorie nutně přijmout dvě kategoriální formy spojení a dvě inherentní formy stavu věcí. Jinými slovy, místo toho, aby bylo afirmována či negována tatáž „představa“ stavu věcí, tvrdí se buď stav věcí nebo jeho kontradiktorický opak, což pro Husserla v případě kategorického soudu znamená, že buď tvrdíme „že S je p“ či tvrdíme „že S není p“.

Začněme nyní s několika souvisejícími kritickými pozorováními, které lze vesměs přenést i na *Logická zkoumání*. Husserl jako by měl za to, že formy *S je p*² a *S má P* jsou ekvivalentní. Rozdíly jsou však patrné. Ve výpovědi *S je p*, např. „*Tento stůl je červený*“, je predikát *červený* synkategorematický výraz, jehož vyjadřovaná představa může mít svůj význam pouze v doplnění, tím však mohou být pouze jedna (*Přednášky o logice*) či dvě formy kopule (*Logická zkoumání*) – tj. *je*, popř. *není*. Ovšem i po doplnění získáme jen nesamostatný význam *je červený/ není červený*, který opět může mít význam ve vlastním smyslu jen po doplnění *subjektovou logickou představou*. Na předmětné straně bychom měli nesamostatné části stavu věcí – pojmy a vztah spadání či nespádání pod pojem –, které vyžadují doplnění další částí, v případě korelátu subjektu tedy předmětem. Naopak v „*S má P*“ např. „*Tento stůl má červenost*“ je *červenost* kategorematický význam, je to jméno abstraktního předmětu (při vší dvojznačnosti výrazu abstraktní předmět v *Přednášce o logice*). V tomto případě máme tedy dva kategorematické výrazy – jméno předmětu a jméno abstrakta a to, co vyžaduje doplnění, je nesamostatná kopula, která tím, že prvé spojí s druhým, představí jeden předmět *jako nositele určení* a druhý jako *pojem tohoto určení*, takřikajíc je vřadí do jejich kategoriálních rolí a vztáhne k sobě.³ Celkový obraz je tedy různý. Na jedné straně nesamostatný predikát, na druhé straně skládání se predikátu a subjektu v jednotě kategoriální formy. V prvním případě máme vždy již celý útvar *x je/není červený*, neboť „adjektivum“ nutně

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 226.

² V dalším užijeme Bolzanovu konvenci označování adjektivních predikátů malým písmenem a nominálních velkým, kterou příležitostně používá i Husserl.

odkazuje na nositele a jediné dosazení (tj. „syntéza“) představuje dosazení za proměnnou pro předmět určení. V druhém máme předmět a samostatný obecný pojem, které se mají v aktu syntézy nějak „sešroubovat“ dohromady.

Husserl přesto tvrdí, že tyto dvě strategie interpretace kategorické věty jsou ekvivalentní. Tuto těžko udržitelnou podvojnost lze vidět i v detailech. Řekli jsme, že termín „pojem“ fixoval Husserl jako termín označující predikát jakožto moment stavu věcí v odlišení od předmětu, který je vždy předmětem predikátu. Ovšem Husserl říká zároveň následující:

„Chceme-li pojem definovat jako předmět, pak ho musíme nazývat předmětem uzpůsobení.“¹

Není vůbec zřejmé, co *přesně* Husserl zpředmětnění predikátu jakožto části stavu věcí míní. Lze samozřejmě zpředmětnit predikát a místo nesamostatné představy „červený“ získat samostatnou obecnou představu abstrakta „červen“, popř. uzpůsobení „být červený“. Po dosazení do kategoriální formy pak získáme větu „*Tento stůl má uzpůsobení být červený*“. A zase: pokud dbáme jen na abstraktum, která tvoří „tělo“ uzpůsobení, získáme „*Tento stůl má červenost*“. Husserl však pracuje s těmito výroky jako by vyjadřovali tentýž vztah.

„Jestliže se mluví o pojmu, není daleko řeč o předmětu pojmu. Jím máme samozřejmě mínit subjekt příslušného predikátu [S je p – pozn. H.J.], resp. subjekt příslušného uzpůsobení [S má uzpůsobení P]. Když však Husserl fixuje termín „pojem“ pro predikát. Říká:

„Budu tuto mluvu upřednostňovat, protože na predikát lze pohlížet jako na cosi vůči uzpůsobení primárního, což je jasné z toho, že predikát [např. červený] je částí uzpůsobení [např. být červený].“²

Forma „*S je p*“ (popř. „*S není p*“) by tak byla nejlepším vyjádřením predikátové formy. Bohužel z textu *Přednášky o logice* není zcela jasné, jak přesně si Husserl představuje ustrojení stavu věcí, které by měl představě stavu věcí (větě) korelovat, a jak přesně lze tuto strukturu vztáhnout ke konceptualismu, podle kterého obecné pojmy míní nějaké určení předmětu obecným způsobem. Jasné je, že predikátová představa nemůže, přísně vzato, označovat *předmět*. Předmětem predikátu

³ Právě tento obraz skládání, které však naráží na tradiční problémy platónské teorie, si vybral pro svou kritiku Husserlovy teorie významu Ernst Tugendhat, viz. Tugendhat E., *Einführung in die Sprachanalytische Philosophie*, Suhrkamp, Frankfurt 1976, kap. 9 a 10. Tugendhatova kritika na jedné straně představuje hluboký vhled do Husserlovy teorie významu, na druhou stranu zcela ignoruje ty momenty, které hovoří pro první námi analyzovanou variantu „kategoriální syntézy“. Pro Husserla je charakteristická právě podvojnost a ambivalence v chápání vztahu subjektu a predikátu.

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 128.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 66.

je to, o čem se něco vypovídá, tj. subjekt. Smyslem by nejpravděpodobněji bylo *nesamostatné* předmětné určení, které není představováno, nýbrž *vypovídáno*. K tomu však u Husserla v přednáškách nedošlo. Zatímco nauka o „pojmu“, zejména v §§10-12 *Přednášky o logice*, tuto cestu otevírá, nauka o kategoriální formě §42, ji opět uzavírá tím, že *S je p* je ztotožněno a fakticky převedeno na *S má P*. To je patrné z následujícího:

„Zcela jasný je význam P [sic]. Představuje nějaký pojem, který přináleží S, ve vztahu k němuž je S pojmovým předmětem. Tomu odpovídá význam S: S zastupuje subjektivou představu předmětu, kterému náleží být-P. Kromě S a P nalézáme ještě synkategorematické slovíčko „je“ v afirmativní formě a spojení „není“ v negativní formě. Jaká je nyní funkce takzvané kopuly? Předmět a pojem myšlený v jednotné představě není zjevně totéž jako jednotná představa, která myslí oba ve zvláštní jednotě, podle které nese předmět pojem jako ὑποκείμενον tohoto pojmu a díky čemu je pojem predikátem náležejícím předmětu. Založení a naznačení jednoty je právě funkcí kopuly. Objektivně jí tedy odpovídá forma jednoty, která je vlastní kategoriální větě a vposledku ji dále nelze definovat... Prohození S a P není bez dalších prostředků proveditelné, a zatímco za P musí vždy stát pojem, v S může být i ne-pojem.“¹

Máme zde co do činění s pozoruhodným citátem, neboť dobře ukazuje Husserlovu podvojnou tendenci v pojetí kategoriální věty. Zatímco původně byl pojem uzpůsobení chápán jako *odvozené zpředmětnění* predikátu a predikát sám byl chápán jako *nesamostatný moment stavu věcí*, nyní je uzpůsobení být-P samozřejmě označeno za význam predikátové představy, která je spolu se subjektivou představou „svázána“ formou jednoty, jež ji znesamostatňuje, tj. denominalizuje. Husserl používá metaforu vzájemného pronikání.² Potvrzuje se tak, přinejmenším částečně, Tugendhatova kritika Husserla,³ která mu vyčítá chápání stavu věcí jako předmětného komplexu, a to na textu psaném ve značném předstihu před *Logickými zkoumánímí*. Můžeme podotknout, že obdobná podvojnost se vztahuje i na Husserlovo pojetí předmětu.⁴ Definujeme-li jako předmět předmět možné predikace, a nikoliv jako předmět logické afirmace, což by z hlediska Husserlovy teorie bylo konsekventnější, definujeme předmět prostřednictvím *kategoriální formy věty*. Husserl zde poněkud přehlíží následující: představa subjektu je *nesamostatnou* představou, není totiž subjekt bez predikátu. Jestliže subjektivou představu vyvážeme z její funkce představovat předmět *jako* subsumovaný pod predikát, získáme samozřejmě *samostatnou* představu představující předmět, nikoliv však *jako* subjekt možných predikací. Husserl však postup, zdá se, převrací zcela

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 144-145.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 145.

³ Tugendhat E., *Einführung in die Sprachanalytische Philosophie*, Suhrkamp, Frankfurt 1976, kap. 9.

⁴ I zde je možná vazba na Brentanovu školu, zejména na Twardowského viz kap. 3.1.5.

analogicky k tomu, jak naložil s predikátem. Samostatná představa je „vtažena“ do formy prezentující ji „jako“ nositele, kde nabývá novou funkci. Poměrně radikální posuny v chápání predikace tak souvisí s tím, zdali upřednostníme základní formu věty *před* jednotlivými samostatnými významy, které z ní můžeme „uvolnit“, či celý pohled převrátíme (to samozřejmě ani v tomto případě neznamena, že by spojení představ ve větě budovalo větu tak, jako je dům vybudován z cihel – vzniká však známý Platónský problém participace). Obě možnosti lze v Husserlových textech rozmanitě sledovat, na klíčových místech se však prosazuje spíše tendence k chápání celé predikace jako výkonu spojující dvě představy prostřednictvím jednotící formy tak, že jedna funguje jako subjekt a druhá jako predikát:

„Každá kategoriální forma věty nám poskytuje obecnou představu o tom, jak nějaké předměty či pojmy či představy nejobecnějších logických tříd mohou být spojeny v jednotě kategorické věty.“¹

Proč však neříci, že každá nominální forma představy nám poskytuje obecnou představu o tom, jak nějaké předměty či pojmy mohou být z kategoriální formy uvolněny jako předměty dalších kategoriálních určení?

Velkou roli v pomnutí takovéto strategie zde hraje Husserlova postulace nominálních „soudů“, či spíše tezí, vlastních například prostému smyslovému vnímání. Ta je převzatá z brentanovské školy, která k výše popsané hypostazované teorii svádí, neboť v ní jako soud funguje i samostatně „stojící“ představa. Budeme se jí ještě krátce věnovat v naší diskuzi *Logických zkoumání*, kde poukážeme na to, že Husserl měl při následování tradiční předmětně orientované teorie významu zároveň na mysli problematiku, která některým kritikům Husserla unikají (viz kap. 6.7.4.5).

Vraťme se k rozsáhlejšímu citátu o něco výše. Husserl v něm též odmítá analýzu formy jednoty subjekt-predikátové věty ve smyslu bližšího konkrétně-materiálního určení kategorických vět jako vět vyjadřujících např. sukcesi, podobnost, příčinnost etc. jako bezobsažnou (viz naši diskuzi tohoto postupu u Meinonga na s. 142, Husserl sám se odvolává na obdobný postup u Milla).

„Předmětem afirmující či negující věty je podle něj [Milla] v kategorické větě koexistence či sukcese dvou fenoménů či prostě existence, resp. neexistence, anebo příčinnost či konečně podobnost.² Co se však takovým výčtem získá? Nemám zde nic než výčet jistých příkladů, v nichž je ve všech dána myšlenka predikace, čili myšlenka kategorické věty. Bližší určení této myšlenky jakožto myšlenky kategoriální tak ovšem nezískáme. Samozřejmě, že když blíže určíme S a P, myšlenka se materiálně změní, tím se však nezmění kategorická věta jako taková, tj. s ohledem na

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 193.

² Mill, J. S., *Logic*, cit. dílo, §§5-6.

svou formu.“¹

Husserl také v souladu se svou kritikou logiky rozsahu a logiky obsahu odmítá extenzionální výklad formy *S je P* jako formy vztahující k sobě *původně* dva rozsahy pojmu, což plyne již jen z toho, že individuální představy žádný rozsah podle Husserla nemají. Pokud je pod predikát podřazena extenze pojmu v subjektu, pak se jedná o vztah *subordinace* dvou pojmů, který však odkazuje na vztah *subsumpce* předmětů extenze subjektu pod predikát.

„Je potřeba držet se následujícího, je naprostý omyl, vidět ve formuli ‚S je P‘ výraz vztahů rozsahu S a P. Abych zabránil omylům, zdůrazňuji, že když logici píšou ‚Všechna S jsou P‘ či ‚Některá S jsou P‘ a pak pro oboje při potlačení znaků pro kvantitu píšou ‚S je P‘, existují mezi S a P vztahy rozsahů a popř. takové, které jsou ekvivalentní původním větám. Znaky S a P pak však mají zcela jiný význam než v naší formuli. Pro nás je S předmětem P, tedy nakonec [v singulárních soudech] individuum. Ve formulích tradiční logiky však musí, přísně vzato, S rovněž a za všech okolností označovat pojem a nikdy pojem, který je předmětem [tj. předmětným korelátem] predikátu.“²

Interpretaci kategoriální formy jako formy vztahující k sobě obsahy pojmů Husserl též odmítá. Přitom používá Millův příklad. Říkám-li, že Slunce vychází, zajisté nevychází obsah pojmu slunce. V *Přednášce o logice* navíc Husserl připouští přímé, *nepojmové* představy předmětů (vlastní jména, okazionální výrazy), které žádný *obsah nemají*, přestože mohou stát v subjektu věty.

Jakmile Husserl ustanovil svou nauku o formě a kvalitě kategoriálního soudu, diskutuje své náhledy na tzv. kvantitu soudu. Kvantitu soudu nechápe Husserl jako součást formy věty, nýbrž její matérie:

„V poslední přednášce jsme probrali, že kategoriální forma věty vykazuje pouze jeden podstatný rozdíl, a sice rozdíl kvality. Všechny ostatní rozdíly se týkají matérie, tj. zvláštnosti kategoricky spojených subjektů a predikátů.“³

Viděli jsme, jak roztříštěné byly dobové náhledy na povahu univerzálního soudu. Totéž se týká i soudu partikulárního a singulárního. Husserl se tedy znovu pokouší najít svou cestu pro výklad těchto rozdílů. Nejprve se věnuje univerzálnímu soudu, a to soudu afirmativnímu.⁴ Viděli jsme k jakému řešení se Husserl uchýlit na začátku 90 let: smysl univerzálního soudu nejlépe vyjadřuje pojetí *„Je-li něco A, pak je to B“*. Toto pojetí má tu výhodu, že podobně jako Brentanův výklad nepředpokládá existenci A. Nyní však Husserl míní, že tato hypotetická forma přeci jen neodpovídá

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 146.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 145.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s. 193.

⁴ V další části budeme z praktických důvodů předpokládat, že univerzální soud, o kterém mluvíme je kladný, což bude ostatně beztak zjevné i z kontextu.

dostatečně přesně tomu, co *kategoriální* výpovědi „Všechna A jsou B“ myslíme, neboť v této formě podle Husserla právě *předpokládáme*, že rozsah A není prázdný. Toto odmítnutí je výsledkem posunu od článku *Der Folgerungscalcul und die Inhaltslogik* (viz kap. 6.1.2.) k analýze intencionality ve studii *Intentionale Gegenstände* (kap. 6.1.3), v níž je bytí předmět každé intencionální představy, a jako představu, tj. jako matérii soudu, chápe Husserl i „všechna A“, zajištěn přinejmenším ve smyslu předpokladu. V univerzálním soudu předpokládáme bytí alespoň jednoho A, tj. neprázdný rozsah subjektu (To ovšem neznamená, že si předměty rozsahu nějak intencionálně představujeme).

Konečný výsledek se velmi podobá Brentanově a Martyho interpretaci univerzálních dvojítych soudů (viz. s. 124nn.),¹ což je kromě jiného dáno výše probraným chápáním negace jako soudové síly popírání kategoriálního vztahu:

*„Je důležitý postřeh, na který připadl ve stejný čas jako Sigwart i Brentano a který Brentano následně zhodnotil, že slovo ‚všechna‘ naznačuje, že nic nechybí, že neexistuje žádná výjimka, tj. že podle toho zahrnuje dvojitou negaci.“*²

Distributivní smysl *všechna A*, tj. že predikát nenáleží celému kolektivu, nýbrž každému jednotlivému prvku rozsahu, jehož neprázdnost předpokládáme, anebo tvrdíme, vyjadřuje Husserl frází „*mezi A*“. Výsledkem je poněkud krkolomná interpretace věty „Všechna A jsou B“, totiž *mezi A není A, které není B*. Analogicky lze pochopit i „Žádné A není B“ jako *mezi A není A, které je B*.³ Vidíme, že Husserl se drží svého nového náhledu a jak „afirmativní“, tak „negativní“ přiřítání predikátu v kategoriálním soudu, si nyní vyžaduje předpoklad bytí (nikoliv však reálnou existenci!) neprázdného rozsahu v subjektu. Příklady a vysvětlení fenoménu předpokladů, které Husserl v *Přednášce o logice* podává, se nijak neliší od výkladu podaném v textu *O intencionálních předmětech*.⁴ Od Brentana si konečně pro vysvětlení neintuitivnosti svého výkladu univerzálního soudu vypůjčuje strategii rozlišení logického a psychologického obsahu:

¹ Lze snad říci, že Husserl tuto teorii z Martyho článku přímo přebírá, byť Husserl se na Martyho neodvolává.

² Husserl, E., *Logik*, 1896a, cit. dílo., s. 174. Husserl však upozorňuje na problém. Jsou-li dvě věty ekvivalentní, musí být ekvivalentní jejich negace. Negace „*Neexistuje A ne-P*“ je „*Existuje AP*“, negace „*Je-li něco A, pak je to ne-P*“ je podle Husserla pouze „*Může existovat AP*“, tj. získané případy negace nejsou ekvivalentní. Viz *Logik*, 1896a, cit. dílo, s. 186. Tento náhled ho později dovedl k opuštění variant Brentanovy interpretace univerzálního soudu.

³ Partikulární soudy lze získat dodatkem „*mezi neurčitým množstvím A*“. Tyto soudy totiž nevylučují, že predikát může být vztahen ke všem A. Na druhou stranu však nic takového ani netvrdí, ani nepředpokládá.

⁴ Příslušná pasáž se v *Logice* nachází na straně 183-185 citovaného vydání. Krátkost s jakou Husserl tak závažný problém diskutuje naznačuje, že své řešení již zčásti chápal jako samozřejmé.

„Stojíme na útesu, před nímž vás musím varovat, pokud nemáte ztroskotat na záměně psychologického a logického. Je nutné zcela odlišit otázku po tom, co v případě nějaké větné formy myslíme, co v sobě při užití odpovídající výpovědi nalézáme, od otázky po objektivním obsahu, po významu výpovědi.“¹

Byť lze takto zajisté diskvalifikovat kategoriální chyby při výkladu logického obsahu, kdy se např. povahu ideálního významu snažíme vysvětlit reálnými procesy, není snadné nahlédnout, jak by ho bylo možné využít pro rozhodnutí mezi konkurenčními nepsychologizujícími přístupy k interpretaci univerzálního soudu. Husserl se snaží (podobně jako příležitostně Brentano) popsat psychologický proces, který má ukázat, že [díky tomuto procesu]: „ ... *predikáty, jejichž vlastní význam je negativní, jsou [v tomto případě] zastupovány afirmativními a v případě negativních slovních spojení nelze vždy usuzovat na negativní pojmy* ... “²

Husserl nyní tvrdí v tomtéž případě opak toho, co tvrdil Meinong, a i on sám o několik let dříve, tj. nepřítomnost negace pro psychologickou reflexi neznamena, že logicky vzato nemá pozitivně formulovaná výpověď negativní logickou formu. Problém s odvoláváním se na psychologicko-genetické souvislosti spočívá v tom, že nejsou vždy tak průkazné, aby je šlo zbavit jistého nádechu spekulativnosti. Tak například, říká-li Husserl opakovaně při odmítnutí extenzionálního výkladu kategoriální věty, že v jejím případě zajisté nemyslíme na vztahy rozsahů pojmů, šlo by mu namítnout, že otázka po tom, na co skutečně myslíme je zde irelevantní, a trvat dále na svém. Tím se celá argumentace dostává do patové situace.

Rozlišení mezi logickým a psychologickým obsahem výpovědi přichází znovu k uplatnění při speciálním rozlišení univerzálních a *generelních* soudů, které pro Husserla později představují zvláštní případ obecných soudů. Vzhledem k významu tohoto rozlišení a k roli, kterou hraje v přechodu od konceptualismu zastávaného v *Přednášce o logice* k pojmovému realismu *Logických zkoumání*, se mu vyplatí věnovat kratší samostatnou kapitolu.

6.5.6 *Generelní soudy v Přednášce o logice*

Nemalá část výroků, které jsou v teoretickém diskurzu využívány, má povahu *A (jako takové) je B*. Říkáme „Člověk je savec“, „Sníh je bílý“, „Trojúhelník má tři strany“, „Barva pokrývá plochu“ etc. Jak máme takové soudy chápat? Ocitáme se zde samozřejmě v centru sporu o univerzálie. Realistická tradice, zejména tradice platónská a aristotelská, tvrdila, že struktura soudu zde má povahu obdobnou singulárnímu soudu. Předmětem, ke kterému vztahujeme predikát, však není individuum, nýbrž *obecný* předmět. Husserl, který čtyři roky před vydáním *Logických zkoumání*

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896a, cit. dílo. 177.

² Husserl, E., *Logika*, cit. dílo. 180.

stále ještě stojí na konceptualistické pozici, takovéto pojetí přijmout nemůže. Abstraktní obecné intence jako např. představa „barva“ či „trojúhelník“ nemíní nějaký univerzální předmět, nýbrž pouze odhlíží od individuálních určení té či oné barvy či (nejnižších specifických určení) trojúhelníku, díky čemuž mohou *fungovat* obecně.

Zároveň má však Husserl za to, že generelní soud („*Člověk je savec*“) se od soudu univerzálního („*Všichni lidé jsou savci*“) výrazně liší. Pokud tato odlišnost není významově logická, musí spočívat v rozdílné „psychologické funkci“, v jiném zaměření pozornosti, kterou navozuje *výpověď*, tj. gramatická stránka téhož soudu:

„Jestliže ještě pozornost setrvává na předmětech či druzích, přičemž vzhledem k nim sbíráme poznatky, a proto je musíme uvažovat jednotlivě, slouží nám univerzální forma. Kde však na něčem takovém nezáleží, jelikož jde pouze o koexistenci [obecných určení] A a B, slouží forma generelní. V ní směřuje [psychologický] zájem ke spojení rysů, v předchozí formě k předmětům či druhům jako nositelům či vlastníkům rysů. Funkce a význam výpovědi jsou rozdílné. Význam patří do oblasti formální logiky, funkce do oblasti psychologie a praktické logiky.“¹

Husserlovi by šlo namítnout, že na právě popsaných rozdílech není nic psychologického a že rozhodnutí o tom, že je tento rozdíl psychologický, je diktováno Husserlovou teorií abstrakce. Tato teorie abstrakce vede Husserla i k následujícím určením. Generelní představy patří původně do souvislosti kategoriální věty, v níž vystupují jako subjektové představy.

„Z dobrých důvodů jsem při výčtu možných rozdílů v oblasti představ nezminil představy obecných předmětů. Něco takového jako obecný předmět vystupuje pouze v generelní větě. Jeho svéráz v ní nevytváří nějaký nový logický druh předmětů, nýbrž osobitá psychologická funkce, která spočívá v pojmovém obsahu S, spočívá v něm však jako v kvazi-subjektu této věty.“²

Generelní věta je tak věta s domnělým obecným předmětem v subjektu.

„Máme dáno fantazma trojúhelníku, na němž nacházíme tři úhly. Totéž nám může být dáno, když chceme pouze myslet, že nějaký trojúhelník, nikoliv trojúhelník vůbec, má tři úhly. Zde však nemíníme nějaký trojúhelník, nýbrž trojúhelník vůbec. Dbáme pouze na názorný charakter obrazce, vše ostatní nám je lhostejné. Ve skutečnosti je vždy, když je dán tento názorný charakter, dán i predikátový rys. Fantazma trojúhelníku slouží pouze jako příklad, jako reprezentant pro cokoliv, co spadá pod tentýž pojem. Tím, že dbáme pouze na určující momenty, může tedy singulární věta, která se týká příkladu, sloužit jako reprezentant obecné věty, kterou míníme.“³

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 204.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 202.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 200.

„Díky tomu se v logice můžeme obejít bez zavádějící nauky o obecných předmětech ... Generelní výpověď tudíž vyjadřuje buď univerzální větu, nebo větu hypotetickou či nějakou jinou, jí ekvivalentní větu.“¹

Husserl by tedy v *Přednášce o Logice* podle všeho interpretoval tuto větu vzhledem k uvedenému výčtu možností vždy podle kontextu, v níž se nachází. Opět se musíme proti Husserlovi ptát, jak je to s generalitou významu ve větách typu „Význam ‚červen‘ jako takový se sdílí mnoha větám“, pokud by platila Husserlova teorie museli bychom významy „jako takové“ prohlásit za fikci, a to je důsledek, který by Husserl v *Přednášce k logice* jen stěží akceptoval.

Právě probrané otázky v jistém smyslu uzavírají klasický výklad vět jako vět kategorických, popř. komplexních vět, které se z kategorických skládají. Husserl se tím dostává k nové důležité otázce: „Leží podstata soudu [vždy] v přiznání či odepření predikátu, tedy v predikaci?“²

6.5.7 *Existenční (a asubjektivní) výpovědi v logice; existence a pravda*

Husserl zůstává věren Brentanovi a začíná s fenoménem asubjektivních, tj. také apredikátových výpovědí, které nazývá „impersonální výpovědi“. V přednáškách probírá klasické příklady těchto vět a teorie, které se je snaží vysvětlit z hlediska tradiční subjekt-predikátové koncepce věty a které jsme již představili (s. 54). I Husserlova odmítnutí těchto přístupů a Husserlova odpověď na ně se víceméně shodují s Brentanovou a Martyho analýzou, které Husserl přejímá. „Hoří“ je skutečně věta, je skutečně bez subjektu a afirmuje oheň (ve smyslu. „*Es gibt Feuer*“), je to tedy existenční výpověď. Obecně platí, že takovéto věty jsou odpovědi na otázky po tom, co se děje, nikoliv po tom, co je předmětem domnělého predikátu:

„Nikoliv: ‚Co prší?‘, ‚Co mrzne?‘, ‚Čemu se nedostává peněz?‘ apod., nýbrž ‚Co je?‘, ‚Co se děje?‘ [je pravou otázkou] ...“³

Máme tu tedy co činit s jednočlennými existenčními afirmacemi. To rovnou vede k otázce po smyslu existenčních výpovědí, jejichž vyjasnění se Husserl dlouhodobě zabýval. Husserl nejprve nastiňuje okruh problémů. Jak chápat smysl „existence“ v existenční výpovědi? Je existenční výpověď výpovědí kategoriální? Je existence vůbec predikát? Pokud ano, odkud se pojem existence bere? Husserl probírá klasickou Kantovu odpověď, zmiňuje Huma, Bolzana a Brentana. Nakonec však uzavírá:

„*Náš postoj ke sporům ohledně existenčních výpovědí můžeme několika slovy formulovat takto: Všechny [probrané] pozice jsou mylné a přece má naše pojetí mimořádně blízko k brentanovskému*

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 202.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 208.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 212.

stanovisku. Představuje takříkajíc pouze přenesení brentanovského výkladu ze subjektivně-psychologické oblasti do oblasti objektivně-logické.¹

Husserl nyní vnáší do celého tohoto pochodu bolzanovskou perspektivu. Je sice podle Husserla pravda, že pojem „existence“ a pojem „soudové aserce“ či „soudové afirmace“ spolu souvisí, je však jeden „součástí“ vymezení druhého tak, jak to předpokládá Brentano?

„Má být v pojmu existence skutečně obsažen pojem soudu jako složka?“ Musíme tedy, když mluvíme o existenci Boží, myslet na možné soudy, které afirmují Boha a jsou přitom pravdivé?“²

Husserl zde není k Brentanovi zcela vstřícný. Brentano netvrdí, že musíme na možné soudy explicitně myslet, že se však odkaz na ně odhalí *filosofické reflexi*. Husserl sám se však zajímá o hlubší explikaci toho, k čemu odkazuje výraz „možné soudy“:

„Všimněme si, že když je soud pravdivý, je pravdivý každý soud vůbec, který má stejnou matérii. V tom se právě ukazuje, že norma správnosti je zcela nezávislá na jednotlivém aktu soudu, že všechny soudy jedné a téže matérie mají jedno a totéž měřítko.“³

Tím, co mají možné akty souzení společné, je tedy objektivní význam v nejširším smyslu, tj. tyto akty soudů soudí tentýž „logický soud“ či „větu“ (mají identický obsah ve smyslu objektivní představy či věty). Vzhledem k tomu, že objektivita představy sama o sobě nezaručuje pravdu (nepravdivé soudy jsou v tomto smyslu také objektivní), dochází Husserl k poněkud prázdné odpovědi, že správnost soudu zajišťuje *pravda jeho obsahu*, vymezuje tím však přinejmenším vztah správného soudu a pravdy.

„Pojem správného soudu a pravdy není tedy identický, nýbrž správný je právě ten soud, který soudí to, co je objektivní pravdou. Pravda není správnost nýbrž měřítko správnosti.“⁴

Odtud se odvíjí odmítnutí Brentanova stanoviska:

„Jsme-li však přesvědčeni, že pojem správného soudu předpokládá pojem pravdivosti, zdá se být rekurz k prvnímu pojmu zhola zbytečný. Jedinou cestou je opřít se přímo o korelativum, tj. definovat: předmět existuje znamená, že je předmětem pravdy ... Existence a pravda jsou pojmy, které lze pouze odkázat na sebe sama a na pojem objektivní představy, které však nemohou být ve vlastním smyslu definovány. Jsou to poslední deskriptivní elementy formální logiky.“⁵

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 227.

² Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 218.

³ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 219.

⁴ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 219.

⁵ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 219.

Další analýzy těchto základních pojmů provádí Husserl až v rámci speciálních deskriptivně-psychologických zkoumání, které samy již nepatří do oblasti čisté logiky a které jsou obsaženy v *Logických zkoumáních*, kde se jim podrobně věnujeme (kap. 6.7.5.3).

Vypracovaná rozlišení z oblasti intencionální analýzy nyní Husserlovi umožňují vyjasnění tradiční definice pravdy jako adekvace. *Adaequatio rei et intellectus* se týká identity předmětu představy (předmětu pouze myšlené logické věty či logické představy) a předmětu soudu (afirmované logické věty či logické představy). Husserl díky této analýze adekvace upustil v *Přednášce o logice* od Bolzanovy analýzy vět *A existuje*, která je četla jako věty predikující představě A předmětnost (viz naše analýza na s. 61). Husserl nyní o této shodě říká:

„Smysl věty ‚S existuje‘ je: představovanému předmětu odpovídá existující předmět.“

Věta „S existuje“ je nyní ale pro Husserla větou *kategorickou*. *Existence* je v této větě pojem, jehož náležení je tvrzeno.

„To, co je predikováno, je, že představovanému S je vlastní, že je předmětem pravdy, která ho razí (*stempelt*) jako existující.“¹

Existenci ve smyslu pojmu je tudíž *možno* podle Husserla *predikovat*, v mnoha případech prostého existenčního kladení se tak však podle Husserla *neděje*. Tím získáváme jednočlenné nepredikativní soudy (nominální soudy). Několikrát jsme zmiňovali smyslové vnímání, které samo o sobě nemá podle Husserla propoziční charakter, ale právě i asubjektivní věty jako např. „Prší“ či naopak „Neprší“ jsou prostým, jednočlenným existenčním kladením, které může být kategoriálně reformulováno v ekvivalentní kategoriální soud. Česky bychom sice asi neřekli „Děšť existuje“, ani v němčině obdobně krkolomné „Das Regnen ist“ (němčina umožňuje však vhodnější tvar „*Es gibt Regnen*“), podle Husserla se však jedná o explicitní kategoriální reformulace původní věty. Stejně tak, když říkám jen „*Tento člověk*“ např. při ukazování či v souvislosti „*Tento člověk. Ten to udělal*“, jde o přímé jednočlenné kladení, z něž můžeme následně vyvodit ekvivalentní kategoriální výpověď „*Tento člověk existuje*“.

Podle našich předcházejících výkladů kategorických soudů v *Přednášce o logice* můžeme tedy říci, že ve větě „S existuje“ afirmujeme kategoriální vztah „S je předmětem pravdivé logické věty ‚S existuje‘“ a ve větě „S neexistuje“ tento vztah popíráme. Existenci a neexistenci však můžeme „klást“ i v jednočlenných soudech. Husserl tak dospívá ke svému závěru:

„Každý předmět v nejširším smyslu může být materií prostého existenčního kladení, v němž není pojem existence predikátem. Ne všechny pravdy jsou tedy kategoriální. Ke každé pravdě lze však

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 224.

přiřadit ekvivalentní kategorickou pravdu tím, že uplatníme predikát ‚je pravda‘, ‚existuje‘.“¹

6.5.8 Úkoly a problémy.

Prošli jsme Husserlovým textem *Přednášky o logice*, přičemž jsme přeskočili závěrečnou část o úsudcích, která je vypracována jen z části a v níž se Husserl snaží představit logiku ve světle své reformulace Boole-Schröderovy logiky a ve snaze dostat požadavkům, které na výstavbu formálně-logického systému kladla Hilbertova koncepce.² *Přednáška o logice* není myšlenkově jednotný text, spíše se v něm ukazuje zápas s důležitými problémy teorie soudu. Asi největší napětí *Přednášky o logice* panuje mezi teorií abstrakce na jedné straně a bolzanovským pojetím objektivních představ, vět a pravd na straně druhé, které lze jen těžko nějakým způsobem pojmut jako abstrakce z jednotlivin.

Další, již konkrétnější pochybnosti měl Husserl ohledně své Millem inspirované koncepce vlastních jmen a demonstrativ jako ne-pojmových, přímých představ. Také interpretace nominálních kladení a existenčních soudů vyvolávala některé pochybnosti.

Mnohem vážnější a náročnější úkol, před kterým Husserl stál, však spočívá v přivedení rozmanitých deskriptivně psychologických zkoumání a zkoumání logicko-sémantických do jedné navzájem se osvětlující souvislosti. Patrné je to v *Přednášce o logice* takřka na každé straně. Jaká je souvislost mezi čistou logikou a jejími komponenty na jedné straně a psychickými fenomény na straně druhé? Upozornit lze v *Přednášce o logice* zejména na určení pravdy soudu ve smyslu psychického aktu jako jeho shody s pravdivou větou o sobě, které zůstane neinformativní, pokud se nevysvětlí, jak je takováto shoda možná a co přesně z deskriptivně-psychologického hlediska znamená.

6.6 Logická zkoumání

6.6.1 Prolegomena

Z hlediska našeho výkladu nepředstavují *Prolegomena k čisté logice*, které Husserl vydal v roce 1900 jako první díl svých *Logických zkoumání*, značný posun. Přesvědčivé důvody pro nemožnost převedení logiky na část psychologie myšlení měl Husserl k dispozici již v roce 1896. V koncepci nové předmluvy k druhému vydání *Logických zkoumání* Husserl píše:

¹ Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo., 230.

² K Husserlově nauce o vyplývání viz Centrone S., *Logic and Philosophy of Mathematics in the early Husserl*, Springer, New York, s. 128-146.,

„*Prolegomena* jsou v podstatných bodech a zejména s ohledem na antipsychologickou interpretaci pouze novou verzí univerzitních přednášek z léta a podzimu 1896.“¹

Byť vydavatelka *Přednášky o logice* prokázala, že Husserlova paměť nebyla ve všech ohledech přesná (na podzim 1896 Husserl nepřednášel), věcně lze s touto Husserlovou poznámkou souhlasit. Husserl však přeci jen podcenil množství práce, které vynaložil na vypracování hlavních směrů argumentace.

Podíváme-li se na *Prolegomena*, zjišťujeme ve srovnání s *Přednáškou o logice* několik změn. Základní otázky po povaze logiky jsou však položeny stejně.² Stejně je načrtnuta i krize v logických základech věd.³ V rámci řešení sporných otázek, které se také od *Přednášky o logice* neliší, je zavedeno i totožné rozlišení logiky jako vědy o struktuře a formách vědeckých zdůvodnění na praktickou, metodologickou část ve smyslu logiky jako *Kunstlehre* a teoretickou, čistou logiku (*reine Logik*), která je sama ze strany logiky jako „umění myslet“ předpokládána.⁴ Předvedení čisté logiky se opět odehrává na horizontu kritiky psychologismu, který je označen za jednoho z hlavních viníků dobového neutěšeného stavu bádání o logických základech vědeckých teorií. Oproti *Přednášky o logice* je však tato kritika psychologismu mnohem hlubší. Husserl se snaží prokázat rozpornost, protismyslnost, která se ukáže tehdy, jestliže vezmeme psychologismem postulovanou empirickou povahu logické platnosti vážně. Věnuje se zejména těm směrům, které si samy konsekvence svého stanoviska uvědomují a vystupují jako uvědomělé relativismy, a ukazuje, že v posledku všechny vedou ke sporu, přesněji řečeno – předpokládají, co samy popírají, totiž neempirickou platnost logických zákonitostí a nerelativizující názor jejich platnosti. Husserl popisuje tři aspekty této nepřiměřenosti. Za prvé jsou psychologické zákony, tak je je prezentuje empirická psychologie, velmi vágní, avšak „z vágních teoretických základů mohou pramenit pouze vágní pravidla.“⁵ Přihlédneme-li však k logickým zákonitostem, a pokud v matematice vidíme odvětví logiky, můžeme přihlédnout i k matematickým zákonům, zjistíme, že jsou naprosto přesné, element neurčitosti jim chybí. Nemohou být proto založeny v empirických zákonech.⁶ Za druhé jsou psychologické zákony získávány *aposteriori* z indukce, tj. na základě pozorování jednotlivých případů, a jejich platnost je díky tomu pouze pravděpodobná. Vždy se může objevit falsifikující případ, který obsah zákona pozmění. Logické zákony jsou oproti tomu podle Husserla poznávány

¹ Citováno podle Schuhmann E., „Einleitung der Herausgeberin“ in: Husserl, E., *Logik*, 1896, cit. dílo, s.XI.

² Seznam sporných otázek týkajících se povahy logiky je v §3 *Prolegomen* doslovně převzat z Husserlovy *Logiky*.

³ Husserl, E., *Prolegomena*, cit. dílo, §4-6.

⁴ Husserl, E., *Prolegomena*, cit. dílo, §11, §§15-16.

⁵ Husserl, E., *Prolegomena*, cit. dílo. s. A 61.

⁶ Husserl, E., *Prolegomena*, cit. dílo. s. A 61.

apriori a v apodiktickém názoru, mluvit v jejich případech o pouze induktivní a fakticky podmíněné platnosti nedává žádný srozumitelný smysl.¹ Za třetí neodkazují logické zákony svým obsahem na žádné psychologické entity – a nepředpokládají ani existenci žádné z nich. Oproti tomu empirické zákonitosti předpokládají existenci předmětů, jichž se týkají a mají empirický pojmový obsah, který na ně odkazuje.² I v tomto ohledu je patrné, že jedno nelze zaměnit s druhým a že příčiny všech těchto záměn spočívají v tom, že se neodlišuje ostře psychický, reálný akt na jedné straně a jeho ideální obsah na straně druhé.

Čistá logika jakožto věda o ideální formě jakékoli teorie vůbec má v *Prolegomenech* tři úrovně. Na základní úrovni stojí identifikace a výzkum primitivních forem a kategorií významů a jejich kombinací, které jsou podmínkou možnosti teoretické jednoty věd jakožto „souborů“ vzájemně fundovaných logických vět – tuto stránku čisté logiky nazývá Husserl *formální logikou* nebo *formální apofantikou* v nejširším smyslu.³ A jelikož každé poznání je nutně poznání týkající se nějaké věcné oblasti, tvoří předmětný korelát formální logiky (tj. druhou, předmětnou stránku vědosloví) takzvaná *formální ontologie*, která zkoumá kategorie a „formy“ předmětů jako takových.⁴ Jinými slovy – formální ontologie zkoumá *kategoriální formy předmětnosti* jako takové, čistá formální logika *kategoriální formy významu* jako takového (a nejvyšší formou významu je teorie, nejvyšším formou předmětu je předmětná oblast teorie). Kromě výzkumu obou oblastí je třeba také objasnit jejich vzájemný vztah. Husserl rád vyjmenovává příklady pojmů druhého řádu, které v těchto dvou oblastech v rámci čisté logiky získáváme a jejichž „předměty“ se čistá logika zabývá. Na straně formální logiky uvádí Husserl často pojmy *pojmem, věta, pravda, vyvození* atd., na straně formální ontologie pojmy *věc, stav věcí, jednota, mnohost, vztah* atd. Husserl tedy v *Prolegomenech* rozšiřuje projekt čisté logiky o formálně ontologickou stránku, a to způsobem, který v mnohém upomíná, i když mírou svého rozpracování výrazně překonává, návrh formálně ontologických zkoumání Kazimiera Twardowského.⁵

Na druhé úrovni zkoumá čistá logika zákony objektivně platného vyplývání čili zákonů objektivní platnosti, jak Husserl říká. Husserl myslí zejména na formálně logickou nauku o vyplývání, ale podle všeho sem patří i základní zákony objektivní platnosti v jednotlivých předmětných oblastech, např. základní zákony aritmetiky (*die reine Anzahlenlehre*), které koření v oblasti počtu (*Anzahl*), a další zákony objektivní platnosti, které se uplatňují v dalších formálně ontologických oblastech

¹ Husserl, E., *Prolegomena*, cit. dílo, s. A 62.

² Husserl, E., *Prolegomena*, cit. dílo, s. A 70-72.

³ Husserl, E., *Prolegomena*, cit. dílo, §67.

⁴ Tamt.

⁵ Twardowski, K., *Inhalt*, cit. dílo, s. §§ 8-11.

(Husserl zmiňuje například oblast *mnohosti*, *Vielheit*).¹

Na třetí, nejvyšší úrovni zkoumá čistá logika ideu teorie, tj. jednotné, odůvodněné souvislosti pravd, a dále možné formální podoby této souvislosti, tj. možné podoby výstavby teorie jako takové.²

Oproti *Přednášce o logice* nabízí Husserl tedy v *Prolegomenech* konkrétnější rozpracování úkolů čisté logiky, v hlavních bodech se však jedná o tentýž projekt.

Kromě útoků na psychologismus a obhajoby ideje čisté logiky se lze v *Prolegomenech* setkat ještě s třetí oblastí, která hraje centrální roli v druhém svazku prvního vydání *Logických zkoumání*. V jistém smyslu lze její manifest nalézt v předmluvě k tomuto druhému svazku,³ který zde můžeme zohlednit.

Teorie sice představují soubor ideálních pravd, které jsou spjaty vztahy založení, jsou to ale také útvary možného poznání, tj. jsou ideálními obsahy různorodých možných názorných prožitků, v nichž si je psychické bytosti uvědomují jako pravdy týkající se stavů věcí rozmanitých předmětných oblastí. Podle Husserla platí, že uchopení ideálních významů odpovídá nahlédnutelná apriorní struktura, v níž jedině k něčemu takovému jako je uchopení a případnému názoru platnosti té či oné ideálně-významové jednoty může dojít. Krátce řečeno: má-li se stát nějaký ideální význam obsahem intencionálního aktu, musí být tento akt nutně prvkem jistého, přesně daného typu aktu a typické souvislosti aktů, v nichž jedině může být tento ideální význam uchopen. Rozmanité ohledy, které se tu otvírají, má popisovat deskriptivní psychologie, která se v tomto případě dostává do role teorie poznání.

Jelikož právě zmíněna ideální noetická zákonitost neříká, že psychické bytosti musí ten či onen ideální význam myslet, nýbrž jen, že pokud ho mají myslet, musí mít jejich intencionální akty nutně tu či onu názorně uchopitelnou a popsitelnou povahu (podstatu), vyhýbá se myšlenka apriorní souvislosti mezi intencionalitou, řídí ideálních významů o sobě a intencionálními předměty antropologismu. Obecná struktura intencionálních aktů se „řídí“ povahou obsahů, které se v ní instancují. Touto myšlenkou Husserl prohlubuje schéma intence – její ideální obsah – předmět intence, které, jak jsme viděli, začal vypracovávat již v polovině devadesátých let 19. století.

6.7 Šest logických zkoumání, náčrt problematiky

V následujícím nemůžeme z důvodu rozsahu práce podat detailní analýzu druhého dílu *Logických zkoumání*, který čítá přes sedm set stran textu. Zaměříme se spíše na zhodnocení a rozvoj těch témat, která jsme na pozadí Brentanovy filosofie a filosofie jeho hlavních žáků sledovali.

¹ Husserl, E., *Prolegomena*, cit. dílo, §68.

² Husserl, E., *Prolegomena*, cit. dílo, §69.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. Dílo, § 2.

Detailnější analýzy budou mít proto selektivní povahu diktovanou naším tématem. Nejprve stručně naznačíme obsah šesti logických zkoumání.

Pokud lze Husserlovi ve výstavbě *Logických zkoumání* něco vytknout, pak je to nedostatečné předvedení a obhajoba myšlenky apriorní psychologie. Husserl už její ideu prakticky předpokládá a čtenář, který s ní není obeznámen, je rychle uvržen ve zmatek. Jak mohou mít kategorie a formy čisté logiky svůj původ v psychických aktech a jak v nich lze hledat jejich genezi, a přitom se vymezovat proti psychologickým teoriím? Pro Brentana jsou všechny naše psychologické pojmy získané v reflexi na konkrétní psychické fenomény a v na ní navazující abstrakci, tj. apriorní pojmy neexistují. Abstrakce je pak chápána konceptualisticky a spočívá ve fixaci stejných momentů izolovaných pozornostním odhlédnutím od individualizujících okolností. Pokud je reflexe pečlivě provedena, je možné získat adekvátní pojmy a svéráz osobitých a fundačních souvislostí psychických fenoménů vystoupí na světlo v náhledech (v evidentních negativních univerzálních soudech) přivádějící k názornému sporu soud protiřečící obsahu psychologického pojmu. Empirický původ pojmů tak nebrání vzniku apriorních disciplín (podobně je podle Brentana možno získat základní aritmetické pojmy čísla apod. a rozvinout aritmetiku jako apriorní disciplínu). Pokud Husserl cítil v takovém postupu psychologismus, zajisté nespočíval v nedostatku uvědomění obecné povahy logické evidence na rozdíl od evidence empirické a v rezultujícím rozdílu logické a empirické platnosti (toto rozlišení jsme u Brentana vícekrát přesvědčivě doložili, viz např. s. 94, a Brentanovým žákům bylo všeobecně známé). Útok (odhlédneme-li od celé problematiky rozlišení obsahu a předmětu intence) mohl být pouze bolzanovský. Kdyby podle Brentana neexistovaly žádné psychické bytosti, nebyly by ani žádné akty souzení, a tedy ani pravdy, tj. u Brentana správné soudy chápáné jako psychické fenomény. Hovořit o pravdách, které tu jsou samy o sobě, není u Brentana možné. Husserlova pozice v *Logických zkoumáních* je již jiná a tuto nezávislost objektivní, teoretické pravdy naopak obhajuje. Podle Husserla prvního vydání *Logických zkoumání* by bylo např. absurdní nechat platnost přírodních zákonů záviset na nahodilém výskytu bytostí, které si ji mohou uvědomit. Snaha odvolat se na pouze ideálně možný soud není bez přijetí ideálního obsahu soudu pro Husserla srozumitelná (viz s. 240). Každá abstrakce, či přesněji řečeno ideující abstrakce, sice předpokládá individuální danosti pro nějaké vědomí, v abstrakci konstituovaný pojem a jeho pojmový předmět lze však z hlediska *ideální objektivity a její platnosti* chápat jako jejich uchopení pro nás (či jako projev, jak říkal Bolzano), které není zpětně redukovatelné na individualitu, od které se při uchopování původně vycházelo. Samozřejmě rovněž platí, že základní formy a kategorie čisté logiky nejsou pro Husserla v žádném případě *vrozené* (apriori dané v tom smyslu, že by pouze čekaly na své „oživení“ ve faktickém průběhu poznávání),

jak si to představoval konceptualismus Kantův. Popis *intencionalní* souvislosti poznání, v nichž se uchopení předmětností čisté logiky odehrává, je tak z hlediska *Logických zkoumání* diktován *nezávislou čistě-logickou* povahou ideálních významů, která slouží jako vodítko. Obecné obhajobě této pro čistou logiku naprosto centrální koncepce abstrakce věnuje Husserl druhé logické zkoumání, jehož třetí, čtvrtá a šestá kapitola ukazující záměny v chápání abstrakce je do značné míry Husserlovou sebekritikou. Deskriptivně-psychologickému objasnění temných souvislostí kategoriálních aktů, přičemž slovo kategoriální Husserl používá nyní v širším významu jakéhokoliv aktu mínění či nazírání ideálních významů a předmětností, věnuje Husserl své šesté logické zkoumání, které považoval za nejdůležitější.¹ Do tohoto zkoumání také spadají důležité analýzy pojmu pravdy, evidence a poznání jako identifikující syntézy, které jsou v předcházejících zkoumání spíše jen předznačeny.

V šestém zkoumání Husserl odkrývá novou oblast deskriptivní analýzy kategoriálních významových a názorných aktů, páté zkoumání je, až na výjimky, spíše shrnutím, reformováním a systematickým ujednocením problematiky povahy intencionalních aktů, kterou měl Husserl dlouhodobě rozpracovanou a na kterou si vytvořil poměrně jasný náhled již koncem devadesátých let. Problematiku značné části tohoto zkoumání, např. kritiku mnohoznačnosti Brentanova chápání představy, či rozdíl mezi materií a kvalitou aktu jsme se již několikrát dotkli.

Zatímco páté a šesté zkoumání jsou vybudované kolem rozboru povahy intencionalních aktů a základního určení intencionalní souvislosti, která patří k výkonům poznání, má třetí zkoumání formálně-ontologickou povahu. Jde v něm o vyjasnění předmětných kategorií celku a části a i zde Husserl navazuje na své rozbor samostatných a nesamostatných částí z raných devadesátých let publikovaných v textu *Psychologische Studien zur elementaren Logik*, zbavuje je však původní psychologické terminologie. Nový oproti brentanovským rozlišením, které Husserl přebírá, je pokus o formalizaci nauky o celku a části, které je věnována druhá polovina tohoto zkoumání. Z hlediska Husserlovy fenomenologie a vztahu teorie intencionality a čisté logiky má třetí zkoumání značný metodologický význam, neboť na podloží rozlišení formálních a materiálních nesamostatných částí je provedeno rozlišení apriorně analytických a syntetických pravd, které „koření“ v obecné povaze příslušných částí a které stanovují invariantní podobu doplnění či nasycení těchto částí v celek. Kromě jiných disciplín hledá takovéto invarianty také deskriptivní psychologie. V *Logických zkoumání* je pole této disciplíny vázáno výslovně na deskriptivní analýzu povahy a souvislosti psychických prožitků, byť je již v některých oblastech tiše rozšířeno na oblast způsobů danosti

¹ Husserl, E., „Selbstanzeige. Logische Untersuchungen. Zweiter Teil: Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis. Halle a.S.: Max Niemeyer, 1901.“ In: *Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie*. Vol. 25, 1901, s. 261.

předmětů těchto prožitků.

Invarianty jako meze možných variací předpokládají ideující abstrakci (názor obecné povahy individuálního momentu) a kategoriální názor (názor stavů věcí). V tomto smyslu předchází třetí zkoumání ta zkoumání, které sama předpokládá.

Ve čtvrtém zkoumání jsou výsledky třetího zkoumání uplatněny na rozlišení samostatných a nesamostatných významů a výrazů. To mimo jiné Husserlovi umožňuje rozlišit apriorní zákony doplnění významu ve smysluplné celky, tj. logiku „smyslu“ vylučující *ne-smysl*, od logických zákonů v běžném smyslu, které vylučují z oblasti poznání formální *proti-smysl* (logický spor).

Celou vrstvu poněkud jinak orientované problematiky vnáší do *Logických zkoumání* zkoumání první, jehož charakterizaci jsme si nechali nakonec. Husserl v něm totiž tematizuje problematiku jazykového vyjadřování a jeho významu. Problém „reprezentace“, o níž se opírají symbolické intence, tak získává nové a systematictější zhodnocení v analýzách vyjadřování zaměřených na vyjadřování vět teorie. Je třeba říci, že Husserlovo pojetí jazyka v *Logických zkoumáních* vychází ze služební funkce, kterou ve vztahu k projektu čisté logiky má, což se nezdá být zcela v souladu s intersubjektivní rolí, kterou má v našem každodenním životě a s jistým tušením, že jazyk nejen významy vyjadřuje, nýbrž, přinejmenším v některých oblastech, také významy artikuluje.¹ Husserl si díky tomu není zcela jist, zdali je jazyk ideální (nutnou) či reálnou (nenutnou) podmínkou teoretického poznání.² To má samozřejmě neblahé konsekvence. Nelze nemít, řečeno hermeneuticky, jisté předpojetí o povaze jazyka a to se samozřejmě projeví i v příslušných analýzách. Fakticky Husserl pojednává v *Logických zkoumáních* jazyk spíše jako pasivně vyjadřující médium, a tedy, až na výjimky, jako pouhý *faktický* prostředek mluvené a psané komunikace.

6.7.1 První logické zkoumání

6.7.1.1 Znak a výraz

Již ve svém spise *Psychologické studie k elementární logice* podal Husserl důležité analýzy značení.³ Např. názorná perspektiva při vnímání smyslového předmětu poukazuje na perspektivy nenázorné, jazykový znak prostředkuje vztah k označené věci, avšak sám ustupuje do pozadí apod.

¹ I kdyby bylo takové tušení mylné, je přece jen vzhledem k důležitosti možných konsekvencí zapotřebí ho argumentativně vyřadit (jak to činil např. brentanovský lingvista Anton Marty), což Husserl nikde nečiní, a ponechává tak celou otázku nejen nezodpovězenou, ale s ohledem na *Logická zkoumání* vlastně i nepoloženou. Seznam a pojednání celé skupiny ambivalencí týkajících se jazyka podává Urban P., „Jazyk mezi protiklady. Poznámky k Husserlově filosofii jazyka v *Logických zkoumáních*“ in: *Reflexe*, č.26, 2004, s. 21-42.

² Viz Urban, P., „Jazyk mezi protiklady. Poznámky k Husserlově filosofii jazyka v *Logických zkoumáních*“, cit. dílo.

Na počátku prvního logického zkoumání má Husserl možnost tyto jednotlivé motivy alespoň provizorně systematizovat. Východisko a hlavní zájem jsou jasné:

„Teoretické myšlení a poznávání se odehrává ve vypovídání, tj. v jistých výrazech a v aktech, které jsou s nimi niterně spjaty, jež bývají uchopovány pod nejasnými tituly „význam“ a „mysl“. Gnoseologické usilování se přirozeně obrací k analýze rozdílu, který patří k podstatě „vyjadřování““¹

Je tedy potřeba zasadit výraz do širšího sémiotického kontextu. Je třeba říci, že Husserl nenapsal §§1-5 prvního logického zkoumání zrovna přehledně. Základní rozlišení jsou však celkem jasná. „Každý znak je znakem pro něco“² a hlavní dva druhy znaků jsou znamení (*Anzeichen*) a výrazy (*Ausdrücke*). Znamením je společné to, že:

„... jisté předměty či stavy věcí, o jejichž výskytu má někdo aktuální poznatek, poukazují tomuto člověku na výskyt jistých jiných předmětů či stavů věcí takovým způsobem, že přesvědčení o bytí oněch prvních je jím pocítováno jako motiv (a sice jako neevidentní motiv) pro přesvědčení nebo domněnku o bytí oněch druhých.“³

Máme zde tedy vztah *poukazování* a dva členy stojící takříkajíc na stejné úrovni. Předmět *a*, který poukazuje a funguje tedy jako znak, a předmět *b*, na nějž je poukazováno a který je díky tomu chápán jako existující⁴. Mezi jejich spojením není žádná nutná (logicky evidentní) souvislost, nýbrž souvislost faktická (logiky neevidentní).

Druhým druhem znaku je výraz, který je třeba od znamení podle Husserla ostře odlišit. Výraz je znak s významem, který je s ním niterně svázán, a Husserl „výraz“ rezervuje pro znaky *jazykové* a znaky s nimi podstatně příbuzné. Slovo *nepoukazuje* na význam tak jako kouř na oheň, nýbrž znak, který je slovem, má takříkajíc dvě slité stránky – smyslovou a významovou. Husserl se věnuje bližší analýze těchto dvou stránek a konstatuje následující rozlišení, které známe již z *Psychologických*

³ Náš text se zabýval fenoménem znaku pouze částečně a pouze v přímé souvislosti se změnami Husserlova pojetí soudové intencionality. Husserlovou „filosofií znaku“ se rozsáhle zabývá Petr Urban ve své knize, v níž mimo jiné zohledňuje ty Husserlovy manuskripty, které se již před *Logickými zkoumáním* plně věnovaly analýzám znaku. Významný je v této souvislosti Husserlův text *Zur Logik des Zeichens* z raných devadeátých let.

¹ Husserl, E., *Selbstanzeige*, in: *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. 260.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 23.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 25.

⁴ Husserl jakoby sugeroval, že bytí předmětu, který má roli znaku, musí být bytí reálné. Celá mnemotechnická tradice se však místo na Husserlem udávané „uzly na kapesníku“ věnuje, obrazně řečeno, vytváření „uzlů na fantazijním kapesníku“. fantazijní předmět však přesto při svém vybavení poukazuje na reálné předměty či stavy věcí a jeho bytí je pouze předpokládáno.

studií:

„Postavíme-li se zprvu na půdu psychologické deskripce, rozčlení se konkrétní fenomén smyslem oživeného výrazu na jedné straně na fyzický fenomén, v němž se konstituuje výraz po své fyzické stránce, a na druhé straně na akty, které mu dávají význam a eventuálně názornou plnost a ve kterých se konstituuje vztah k vyjádřené předmětnosti. Díky těmto aktům je výraz více než pouhým zněním slova. Míní něco, a tím, že to míní, se vztahuje k něčemu předmětnému.“¹

Díky oživení význam udílejícím aktem mění fyzický fenomén zcela způsob, jakým je vnímán. Znak sice vnímáme, není pro nás však tematický, tématem je pro nás to, co znak označuje, tj. předmět (viz Husserlův starý příklad s arabeskou měnicí se v písmo (s. 176), který je přejat i do *Logických zkoumání*). Znak a značené tu tedy nestojí fenomenologicky na téže úrovni.

Akty *názoru* toho, co znak díky významu míní, označuje dále Husserl jako význam *vyplňující* akty.² Každý významuplný výraz je tudíž Husserlem vztažen k možné názorné syntéze vyplnění, která platnost významu potvrdí či vyvrátí.

Husserl dále samozřejmě sahá k již vypracovanému rozlišení reálných aktů a ideálních obsahů. Udílený ideální význam je tentýž v mnoha různých význam udělujících aktech.³ Určitou novinkou je uplatnění stejného rozlišení i na smyslovou stránku výrazu.⁴ I na této straně vnímáme tentýž výraz v mnoha svých konkrétních realizacích. Stejně tak jako význam udílející akty prostředkují výrazu ideální význam, díky čemuž je výrazem cosi signitivně míněno, názorné akty s sebou „přinášejí“ ideální vyplňující význam, jemuž koreluje názorná danost předmětu. Máme tu tedy akt smyslového jevení znaku, smysl udělující akt a případně i akt vyplňující. V těchto aktech se exemplifikuje ideální znak, ideální intendující význam a případně i ideální vyplňující význam.⁵ V této souvislosti jsme díky vyjadřovanému významu zaměřeni na předmět, který je výrazem míněn.

Husserl nyní své rozlišení znaků poněkud komplikuje tím, že byť jsou znaky vždy znaky pro něco, přesto podle Husserla neřekneme, že všechny znaky něco označují. Řekneme například, že kouř je znakem ohně, nikoliv však, že kouř *označuje* oheň. Pouze ty znaky, které jsou *vytvořeny* s účelem za něco stát, tj. umělé znaky, můžeme nazývat znaky označujícími. Je jasné, že všechny výrazy označují, bok po boku jim pak stojí uměle vytvořená znamení (např. Husserlem zmiňované uzly na kapesníku nebo třeba světla na semaforu).

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 37.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 38.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 43, A97.

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 43.

⁵ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 51-52.

Konečně další postřeh, který Husserl uvádí, je, že v komunikativním užití jsou výrazy také znamenání, a sice znamenání aktuálních rozmanitých aktů mluvčího (viděno z hlediska adresáta). Husserl toto znamenání psychických prožitků nazývá *manifestace* (*Kundgabe*). Tato druhá, poukazující či manifestující funkce znaku může odpadnout v osamělém duševním životě, kdy není žádný adresát, pro kterého by mohl výraz fungovat jako odkaz na akt, neboť mluvčí své akty bezprostředně prožívá a tato funkce pro něj tedy podle Husserla nemá smysl. Zde je důležité upozornit na to, že Husserl svým soustředěním na teoretické výpovědi, jež míní teoretické předmětnosti, vyřazuje na subjektivně orientované emocionální a volitivní řečové obraty, tj. výrazy v nichž si mluvčí domlouvá, přikazuje, chválí se, haní se atd., a že fenomenologická reflexe stejně jako u Brentana má mít v *Logických zkoumáních* neintrospektivní povahu, tj. netýká se hledání motivů a myšlenek mého empirického já, v němž mohou prožívané vyjádření *poukázat* na leccos skrytého. Právě v těchto souvislostech se ale většinou hovoří o rozhovoru „duše se sebou samou“ a z této perspektivy lze Husserlovi činit řadu výtek. Husserl však myslí spíše na počítání rovnic či promýšlení fyzikálních pouček odehrávající se v jazyce. V takovém případě je opravdu těžké nalézt nějaký „informativní“ smysl poukazování na právě prožívané akty počítání či dedukování.

Další psychologická deskriptivní rozlišení opět sledují strategii z *Psychologických studií k elementární logice*. Význam výrazu nemůže spočívat ve smyslovém, ani jakémkoliv jiném subjektivním názoru předmětu. Výrazy jako „diferenciální rovnice“, „věda“, „církev“ jsou smysluplné, ale nemají svá smyslově názorná vyplnění. Pokud při nich smyslově něco nazíráme, jedná se o nahodilé fantazijní ilustrace (polička s knihami ilustruje vědu, kostel na kopci za městem církev apod.).¹ Tyto ilustrace jsou proměnlivé, mohou se intersubjektivně velmi lišit, význam je však jeden a tentýž, a proto nelze jedno s druhým identifikovat. U některých výrazů je, jak Husserl podotýká, smyslový názor dokonce apriori vyloučen, například u logicky sporných výrazů,² u jiných slouží pouze jako opora – nakreslené geometrické obrazce nelze např. zaměnit s vlastním předměty geometrických pojmů, slouží nanejvýš jako opora idealizace, v nichž se má míněná předmětnost vykázat.³

Konečně reflexe na běžnou mluvu ukazuje, že v převážném množství případů nedoprovází užití výrazů ani žádné fantazijní znázornění, a pokud ano, jedná se opět o nahodilé ilustrace.⁴ Z hlediska analýzy *pouhého* vyjadřování je proto možno zatím odhlédnout od souvislosti smysl udílejícího a smysl vyplňujícího názoru.

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 63.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 67.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 65.

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 67.

„V nesrovnatelné většině případů je totiž tento názor zcela nepřiměřený ve vztahu k významové intenci. Pro naše pojetí rozhodně nepředstavuje žádnou potíž. Nespočívá-li významuplnost v názoru, pak mluvení bez názoru nemusí být mluvením bez myšlenky. Odpadne-li názor, zůstává s výrazem spojen právě akt téhož druhu, jako je akt, který byl v jiném případě vztažen k názoru a zprostředkovával poznání jeho předmětu. Akt, ve kterém se uskutečňuje znamenání, je tak přítomen v prvním i druhém případě, anebo jsou to přinejmenším akty téhož druhu, které mají společnou významovou podstatu.“¹

Význam výrazu v žádném případě nespočívá v nazírání. Šlo by samozřejmě tvrdit, jako to činil Meinong a Brentano, že význam spočívá v intendované předmětnosti. Husserl se však brání, přičemž používá svou interpretaci Twardowského a jeho rozlišení obsahu a předmětu. V *Logických zkoumáních* se nic nemění – stejná předmětnost může být míněna dvěma různými významy a tentýž význam může mínit různé předmětnosti. Dvě jména mohou znamenat něco různého, a přitom jmenovat totéž:²

„Např.: vítěz od Jeny – poražený od Waterloo; rovnostranný trojúhelník – rovnouhlý trojúhelník ... Naopak může také docházet k tomu, že dva výrazy mají tentýž význam, ale různý předmětný vztah. Výraz kůň (ein Pferd), ať již vystupuje v jakékoli jazykové souvislosti, má tentýž význam. Jestliže ale jednou říkáme: Bucephalus je kůň (ein Pferd), a jindy: tento valach je kůň (ein Pferd), pak zjevně při přechodu od jedné výpovědi k druhé prodělává smysl-udělující představa proměnu. Její „obsah“, význam výrazu kůň (ein Pferd), zůstává sice nezměněný, ale předmětný vztah se mění. Pomocí téhož významu představuje výraz kůň v prvním případě Bucephala, v druhém případě valacha.“³

Stejnou podvojnost vidí Husserl i u stavu věcí:

„Při tomto přístupu lze pak uvést jako příklad následující páry vět: a je větší než b a b je menší než a. Obě dvě věty vypovídají zjevně něco odlišného. Liší se nejen gramaticky, nýbrž i „myšlenkově“, tedy právě svým významovým obsahem. Vyjadřují ale tentýž stav věcí, táž věc je dvojným způsobem predikativně pojata a vypovězena.“⁴

Husserl tak získává rozdíl mezi předmětem a „významovým“ způsobem toho, jak je předmět míněn, tj. předmětným smyslem.

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 67.

² Je otázka, zdali tyto příklady skutečně diskvalifikují Meinongovu strategii, která by tu mohla identifikovat předmět dvou různých objektivů tak-bytí předmětu „že x je vítěz od Jeny“ a „že x je poraženým od Waterloo“. Jmenovat někoho vítězem od Jeny lze totiž pouze v kontextu platného objektivu, na který se musí analýza jména obrátit.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 47-48.

6.7.1.2 Idealita významu jako species

Husserl dlouhodobě zápasil s otázkou, jak lze objektivitu významu aktu představy a soudu uchopit, tj. jak vysvětlit jeho možnost, totéž se týkalo i objektivitu stavu věcí. V *Textu č.1* se, jak jsme měli možnost vidět, se Husserl ještě odvolával na konceptualistickou abstrakci, která má z individuálního soudu a korelativního stavu věcí vyzdvihnout objektivní soud a objektivní stav věcí. V *Přednášce o logice* sice idealitu významu postuloval, ale nijak ji vlastně nevysvětlil. Univerzálii jako předmět generelní představy zavrhnul jako fikci a začlenil ji do kontextu geneze generelního soudu, jenž vzniká konceptualistickou abstrakcí z jednoho singulárního případu. Nahlížíme-li pravdu věty „*Tento jasmín má pronikavou vůni*“ můžeme se odvážit tvrzení „*Jasmín jako takový má pronikavou vůni*“.¹ Ve skutečnosti jsme podle této teorie v subjektu nepřešli v předmětu k novému, univerzálnímu předmětu, ale myslíme jistou skupinu předmětných momentů v odhlédnutí od konkrétního kontextu.

Námitka je ve vztahu k *Přednášce o logice* nabíledni. Pokud je jasmín o sobě fikce, proč není fikcí i bolzanovský význam o sobě (např. význam pojmu člověk jako takový) a proč může podle Husserla fungovat mimo souvislost generelní věty jako obecné jméno (význam nominálního představování)? Jestliže však nyní, což se nabízí, pochopíme identitu významu po vzoru univerzálie, musíme přijmout univerzálie i v oblasti intendovaných předmětů. Neexistuje totiž žádný prostředek, kterým by šlo zdůvodnit, že v jednom druhu předmětné oblasti univerzálie máme, a v jiném nikoliv. Rozdíl mezi individuem a univerzálií je ve svém nároku *formálně-ontologickým*, a nikoliv *materiálně-ontologickým* rozdílem.

Zatímco dosavadní témata prvního logického zkoumání úzce navazovala na starší problematiku, představuje v *Logických zkoumáních* Husserlovo tvrzení, že ideální význam se ke svému aktu vztahuje jako univerzálie ke svému případu, tj. uznání existence obecných předmětů, které v citátu zazní takřka mimoděk, zásadní rozhodnutí.

„*Význam se má ke konkrétním aktům znamenání (logická představa k aktům představování, logický*

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 49. Husserl se tu však dostává do úzkých, neboť stav věcí je to, co označuje nominalizace věty, a „že a je větší než b“ je očividně jiný stav věcí než „že b je menší a“. Pokud je jeden pak je však nutně i druhý a naopak. V druhé vydání zaměnil tedy Husserl „stav věcí“ za „situaci“ (Sachgehalt), zůstává však otázkou, jak přesně vztáhnout tento pojem k pojmu stavu věcí.

¹ Vytvořením generelního soudu jsme samozřejmě *pravdu* generelního soudu nezdůvodnili (hned další jasmín by například vůbec vonět nemusel) k tomu by bylo potřeba buď nahlédnout nemožnost názorné danosti jasmínu bez vůně, anebo generelní soud potvrdit induktivně, empirickou zkušeností, popřípadě jeho pravdu stanovit jako pravdu o typickém znaku, tj. znaku obvyklém. Význam takového soudu by samozřejmě byl pokaždé jiný, neboť by byl jiný modus kladení příslušné předmětnosti (modus nutnosti, fakticity, pravděpodobnosti).

soud k aktům souzení, logický úsudek k aktům usuzování) tedy stejně, jako se má např. červen in species ke zde ležícím proužkům papíru, které „mají“ všechny tuto stejnou červen. Každý proužek má kromě jiných konstitutivních momentů (rozlohy, formy apod.) svou individuální červen, tj. svůj jednotlivý případ této barvové species, tato species sama však reálně neexistuje ani v tomto proužku, ani jinde v celém světě; zvláště pak ne „v našem myšlení“, neboť to přináleží k oblasti reálného bytí, ke sféře časovosti. Mohli bychom také říci, že významy tvoří třídu pojmů ve smyslu „obecných předmětů“.“¹

Zatímco všechny významy o sobě jsou univerzálie, ne všechny univerzálie jsou významy. Husserl proto rozlišuje, odhlédneme-li od toho, že v reflexi a v ní založené ideaci se významy stávají předměty intencí, mezi předmětnými species a významovými species. Výrazy „číslo čtyři“ a „druhé sudé číslo v číselné řadě“ představují totéž číslo (čísla jsou pro Husserla obecné předměty), mají však různý ideální význam.² Každý obecný předmět musí být intendován pomocí významu o sobě, tj. pomocí významové species, to však platí pro všechny předměty vůbec, nejen pro obecné předměty. Husserl proto rozlišuje individuální a generelní významové obecniny, podle toho, zdali je v jejich realizaci intendován individuální či obecný předmět.³

6.7.1.3 Význam jako species, Lotze a Husserlova modifikace Bolzanovy nauky

Opakovaně jsme hovořili o tom, že Husserl chápe v prvním vydání *Logických zkoumání* význam jako ideální obecný předmět, který je instanciován jako tentýž v materii potenciálně neomezeného množství význam udílejících aktů. Toto pojetí je bolzanovské v tom ohledu, že takovýto význam (představa, věta, popř. pravda či nepravda o sobě) je chápán jako nečasová, neměnná entita, která nezávisí ve svém bytí a platnosti na psychických aktech subjektu a která je v množství psychických aktů míněna jako tatáž. Bylo by však chybou myslet si, že Husserl Bolzanova rozlišení, která jsme již několikrát zmiňovali, prostě přenesl do své teorie významu. Husserl ve skutečnosti Bolzanovu nauku značně upravil a roli prostředníka tu podle Husserlových vlastních slov hrál Lotze:

„Zejména se týče mých pojmů ‚ideálních‘ významů, ideálních obsahů představ a soudů, tyto pojmy nepochází, jak naznačuje již výraz ‚ideální‘ z Bolzanovy, nýbrž z Lotzeho logiky. Především jeho myšlenky uskupené kolem interpretace Platónovy nauky o idejích na mne silně zapůsobily. Teprve přepracování těchto dle mého soudu ne zcela jasných Lotzeho myšlenek mi poskytlo klíč k podivně působícím a zprvu kvůli fenomenologické naivitě nesrozumitelným Bolzanovým koncepcím a

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 101.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, § 33.

³ Tamt.

pokladům jeho Vědosloví.“¹

Husserl přepracováním Lotzeho zodpověděl dvě následující otázky: 1.) jak chápat bytí představ a vět o sobě, 2.) jakým způsobem chápat vztah představ a vět o sobě k duševním představám a soudům. Obě otázky byly na Bolzana vzneseny již za jeho života. Zejména ze strany filosofa Herbartovské školy Franze Exnera, který o těchto tématech vedl s Bolzanem rozsáhlou a velmi poučnou korespondenci.²

Ad 1.) Bolzano je velmi opatrný a podává spíše negativní určení bytí představ a vět o sobě. Tvrdí, že tyto entity nejsou skutečné (tj. nejsou reálné, z čehož plyne, že nejsou v čase, a tedy ani nejsou proměnlivé). Jediné, co o nich lze říci, je, že existují, ani to však není přesné. „Existenci“, jak jsme viděli, chápe Bolzano jako predikát druhého řádu, který vypovídá předmětnost o představě. „Představa o sobě je“ znamená tedy, že představa této představy *má* předmět (termín „být“ ve smyslu kopule znamená „mít“ a „bytí“ ve smyslu existence znamená předmětnost – z toho plyne aktuální nekonečno představ, protože i tato představa představy je, tj. její představa má předmět atd.). Představy a věty o sobě jsou jinými slovy předměty na ně orientovaných představ o sobě, které jsou tím pádem „předmětné“.

*„Říkáte-li tedy: ‚Vy připisujete věcem vůbec bytí,‘ pak protestuji a honosím se tím, že jsem prohlašoval zřetelněji, než činili mnozí jiní, pravý opak, když jsem upozorňoval, že ‚je‘, které bylo vydáváno za pojem spony, není v podstatě nic jiného než pojem ‚má‘ a když jsem věty formy ‚existují A‘ (například ‚existují pravdy‘) přesněji určil v tom smyslu, že nevypovídají nic jiného než předmětnost představy (totiž představy A).“*³

Lotze ve své *Logice* zavedl ideje a pravdy, které jsou Bolzanovým představám o sobě a větám o sobě velmi podobné v tom, že také nepodléhají času, jsou neproměnné a nejsou závislé na subjektivních psychických aktech, přestože v nich mohou vystupovat jako jejich numericky totožné obsahy.⁴ Lotze tyto charakteristiky pochopil jako určení *způsobu* bytí těchto prvků a tento způsob jejich bytí nazval jejich ideální skutečností, kterou také označuje slovem platnost.⁵ Oproti této

¹ Husserl E., „M. Palágyi, Der Streit der Psychologisten und Formalisten in der modernen Logik, Leipzig 1902 in: *týž, Aufsätze und Rezensionen (1890-1910)*, Husserliana XXII, Bernhard Rang (ed.), Nijhoff, Hague 1979, s. 156.

² Bolzano, B., „Z korespondence Bernarda Bolzana s Franzem Exnerem“ in: Bolzano, B., *Výbor z filosofických spisů*, přel. J. Loužil, Svoboda, Praha 1981, s. 303-434. Tento spis budeme dále uvádět zkratkou *Korespondence s Exnerem*.

³ Bolzano B., *Korespondence s Exnerem*, cit. dílo, s. 339.

⁴ Instruktivní srovnání Lotzeho a Bolzanova chápání bytí objektivně logických entit podává Beyer, Ch., *Von Bolzano zu Husserl*, Kluwer, Boston 1996, s.131-153.

⁵ Lotze, H., *Drei Büchern der Logik*, F. Meiner, Lipsko 1912, s. 511-512.

existenci postavil reálnou skutečnost smyslových předmětů, psychických procesů a vztahů, které jsou v čase, a jsou proměnlivé a které jsou z psychologického hlediska předměty objektivovaných (ideálně pojatých) smyslových počitků. Husserl tento způsob charakterizace a kontrastu uplatnil na Bolzanovy představy a věty o sobě, čímž se mu „otevřela“ říše ideálních předmětností. Místo „ideality“ užíval Lotze také termín „platnost“ (*Geltung*), platné jsou samozřejmě ideální pravdy a přeneseně i ideje, které jsou v nich obsaženy.

„[Logická] věta není tak (*ist nicht*) jako věci, ani se neděje [jako události] ... o sobě a v odhlédnutí od všech svých uplatnění, kterých se jí může dostat, spočívá její skutečnost pouze v tom, že platí a že její opak neplatí.“¹

Ad 2.) Bolzano nechává vztah mezi představou a větou o sobě na jedné straně a jejich subjektivními protějšky na straně druhé spíše nevyjasněný. Představa a věta o sobě je jednou označena za materiál (*Stoff*) subjektivní představy a soudu, hovoří se však také o tom, že se představě jeví (*erscheint*), či že je rozumem *pojímána* či *uchopována* (*aufgefasst*). V korespondenci s Exnerem se Bolzano kloní spíše k tomu, že tento vztah je primitivní a že termíny jako je „pojetí“ je třeba chápat metaforicky.² Na některých jiných místech označuje Bolzano objektivní představy a věty o sobě za předměty subjektivních představ a soudů:

„[Subjektivní] představě ‚nejvyšší mravní zákon‘ jistě odpovídá nějaký předmět, avšak žádný takový, který bychom směli nazvat skutečným, neboť tento předmět je věta o sobě, tedy žádná jsoucí věc.“³

S tímto předmětným pojetím se ale těžko smiřuje pojem „představy o sobě“ neboť např. subjektivní součástí objektivu či stavu věcí je předmět, nikoliv představa o sobě, kterou však Bolzano od předmětu jasně odlišuje (předmětný korelát věty o sobě ve smyslu stavu věcí či objektivu Bolzano nemá). Husserl sám si nebyl jist, jak přesně Bolzanovy věty o sobě chápat. Ještě v roce 1899 píše:

„Bolzano mluví velmi vágně o větě jako materiálu soudu. Dokonce celkem nevhodně označuje soud za jevení věty. Právě tak označuje akt představování za jevení ‚představy o sobě‘. Tím pádem by věta byla stavem věcí a představa o sobě předmětem. To však není a nemůže být Bolzanův názor.“⁴

Lotze chápe své ideje a pravdy jako předmětné obsahy, tyto předměty ale v dalším určuje jako

¹ Lotze, H., *Drei Büchern der Logik*, cit. dílo, s. 512.

² Bolzano B., *Korespondence s Exnerem*, cit. dílo, s. 417.

³ Bolzano B., *Korespondence s Exnerem*, cit. dílo, s. 337.

⁴ Husserl, E., „Text Nr.“ 7 in Husserl, E., *Untersuchungen zur Urteilstheorie*, cit. dílo, s. 139.

obecné předměty, které jsou instanciovány či „realizovány“ v individuálních případech.¹ Lotzeho pojetí je pouze dvoučlenné – představám odpovídají ideálně pojaté předměty, popř. ideje, subjektivně platným soudům ideální pravdy. Husserl nyní učinil dva kroky. Zaprvé se orientoval na Bolzanovu mluvu o objektivních představách a větách jako o obsahu subjektivních představ a soudů, které pojal jako intencionální prožitky. Obsah pak pojal s Twardowským a jeho trojčlenným pojetím jako to, díky čemu míníme tu a tu předmětnost, tj. jako smysl aktu, resp. význam výrazu. Tento obsah je však ideální, a nemůže být proto obsažen v aktu jako moment nebo kus. Husserl proto v aktu nalézá reálný *moment*, který nazývá materií objektivujícího aktu, v němž je ideální obsah instanciován. V tom spočívá druhý Husserlův krok – ideální význam je v odkazu na Lotzeho vyložen jako obecný předmět.

6.7.1.4 *Objektivita významu, podstatně okazionální výrazy a vlastní jména*

Z analýzy výrazu a jeho významu ve spojení s ideou říše ideálních předmětností, který má významu a jeho platnosti zajišťovat objektivitu, vyvozuje Husserl, stejně jako Meinong a před Meinongem Bolzano, radikální konsekvence. Jelikož říše ideálních významů vylučuje smysluplné výrazy, které by byly srozumitelné pouze kontextově, tj. tak, že by výraz měl význam *pouze* při zohlednění situace, v níž je užíván (např. kdy, kde a kdo výraz pronáší apod.) a jelikož význam nespočívá v názoru, musí být možné převést všechny situačně závislé výrazy, tj. výrazy, které podle všeho potřebují k *ustanovení* své reference *názor*, na výrazy situačně nezávislé. Husserl zde myslí zejména na osobní zájmena a demonstrativa a další přidružené *podstatně* situačně závislé výrazy jakož i komplexní výrazy, které mají tyto tzv. podstatně okazionální (nutně kontextově závislé) výrazy za své složky. Těmto výrazům říká Husserl také subjektivní výrazy. Tyto výrazy jsou principiálně nahraditelné výrazy exaktními čili objektivními, jejichž srozumitelnost zohlednění kontextu nevyžaduje.² Tuto tezi označuje Husserl také termínem „neomezenost objektivního rozumu“ a ilustrují ji následující dvě citace:

„Poznali jsme různé třídy výrazů, které se mění ve svém významu a které jsou všechny subjektivní a

¹ Lotze, H., *Drei Büchern der Logik*, cit. dílo, s. 507-508.

² Podle Husserla zůstává tato nahraditelnost právě jen principiální, fakticky neproveditelná. Husserl však z této praktické neproveditelnosti nevyvozuje žádné podstatné důsledky. Viz Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 90-91. Kromě podstatně okazionálních výrazů patří mezi subjektivní výrazy i výrazy víceznačné (např. „koruna“ - tj. podle kontextu česká měna nebo královská insignie, ovšem tato okazionalita není podle Husserla podstatná a šlo by ji odstranit zavedením jednoznačných termínů pro jednotlivé významy) a vágní („kupa“, „dav lidí“, „srdčítý tvar“). Husserl však považuje (snad poněkud optimisticky) *podstatně* okazionální výrazy (např. „já“, „ty“, „nyní“, „tam“ apod.) za nejnebezpečnější vzhledem k hlavnímu sémantickému předpokladu *Logických zkoumání*, tj. vzhledem k tezi o objektivitě významu.

okazionální potud, že na tuto změnu mají vliv nahodilé okolnosti promluvy. Proti nim jsme postavili jiné výrazy, které jsou v korelativně širokém smyslu objektivní a pevné potud, že jejich význam je pomocí pevné asociace se slovem nebo zároveň s formou související promluvy normálně oproštěn od jakéhokoli kolísání.“¹

A dále:

„Je skutečně jasné, že naše tvrzení, podle kterého je možno každý subjektivní výraz nahradit výrazem objektivním, nevypovídá v zásadě o ničem jiném než o neomezenosti objektivního rozumu. Vše, co je, je „o sobě“ poznatelné, a jeho bytí je obsahově určité bytí, které se dokumentuje v těch a těch „pravdách o sobě“. To, co je, má své o sobě pevně určené vlastnosti a vztahy, svou pevně určenou rozlohu a pozici v prostoru a čase, své pevně určené způsoby setrvávání a změny. To, co je o sobě pevně určené, to musí být možno objektivně určit, a to, co lze objektivně určit, to je možno, ideálně vzato, vyjádřit v pevně určených slovních významech. Bytí o sobě odpovídají pravdy o sobě a pravdám o sobě odpovídají zase pevné a jednoznačné výpovědi o sobě.“²

Další, v lecčems příbuznou problematiku tvoří význam vlastních jmen. Ta sice nejsou kontextově závislá, není však jasné, jak přesně jejich *objektivní* význam z hlediska teorie ideální říše významů pojmut, resp. co by takový význam mělo vlastně tvořit. (Připomeňme, že Husserl pod vlivem Johna Stuarta Milla zpočátku nechápal vlastní jména jako významuplné (konotující) výrazy.)

Nechceme sledovat do detailu náročnou a rozsáhlou problematiku těchto typů výrazů, která byla hojně diskutována i v rámci analytické filosofie 20. století, a nemůžeme sledovat ani nuance Husserlova pojetí. Omezíme se na obecné postřehy.³

V *Přednášce o logice* pojímal Husserl vlastní jména a také jména atributů jako nepojmové, resp. neatributivní představy. Zejména vlastní jména, kterým se Husserl věnuje o něco více, jsou chápána jako přímé prezentace. Husserl v jejich případě zřejmě chvíli váhal, zda se nevydat cestou, která byla jistou dobu velmi populární, totiž cestou chápající vlastní jméno jako zkratku za soubor atributivních představ, které mají svou kombinací jednoznačně vymezit svého nositele. Problém je ale v tom, že konotující jméno (atributivní pojem) vždy podává předmět z hlediska jistého

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 90.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 90.

³ Velmi instruktivní a komplexní předvedení Husserlovy koncepce lze nalézt v Urban, P., *Výraz a význam. K problematice jazyka ve filosofii E. Husserla 1900-1914*, dizertační práce Úfar, Filozofická fakulta 2008, s. 131-148. Viz také Soldati, G., „Die Objektivität der Bedeutung“, in: Mayer V. (ed.), Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen*, Akademie Verlag, Berlin, 2008, s. 61-77 a Gurwitsch, A., „Outlines of a Theory of Essentially Occasional Expressions“, in: Mohanty, J. N. (ed.), *Readings on Edmund Husserl's Logical Investigations*, The Hague 1977, s. 112-127.

pojmového určení, tj. nepřímou, nikdy ho však díky tomu nevyčerpává, nýbrž nechává další jeho určení otevřená, a proto také nikdy předmět naprosto jistě neidentifikuje (u Waterloo koneckonců neprohrál Napoleon, ale všichni francouzští vojáci, někteří z nich zajisté zvítězili u Jeny a někteří se také mohli jmenovat Napoleon a zároveň se narodit na Korsice, řadu je teoreticky vzato vždy možno doplnit, nelze ji uzavřít). Vlastní jména však označují *jednoznačně*, a to nutně, a jako předměty potenciálně nevyčerpatelných určení, neříkají však sama o sobě, jaká ta určení jsou. Proto je pro toho, kdo označený předmět nezná, znalost jeho vlastního jména zcela neinformativní. Právě tato neinformativnost vedla Milla k tomu, aby vlastním jménům upřel *význam*. To je podle Husserla nyní omyl. Vlastní jméno míní předmět s *implicitně určitelnými*, avšak nevyjádřenými vlastnostmi. Tento implicitní význam patří k objektivní „významové funkci“ vlastního jména. Díky tomu slouží právě jako fundament pro navazující parciální, atributivní výklad, který tuto funkci není schopen nahradit. Tak podle Husserla platí pro vlastní jméno nějaké osoby následující:

„Nepochybně budeme muset odmítnout, že by bylo možné vlastní význam pojímat jako význam, který se člení ve významy a je tímto způsobem složený. Zároveň budeme muset ale připustit, že vlastní význam v sobě skutečně nese jisté složení. Protože vlastní význam představuje právě pouze tuto osobu, a sice přímým způsobem, musí se rozličná určení této osoby projevovat v představující intenci. Tato určení jsou tedy jistým způsobem představována, ale jsou představována takříkajíc v jednom svazku, pouze implicitně, nikoli explicitně. Vlastní význam není složen z významů, které by byly jako izolované intence zaměřeny na daná předmětná určení (totiž na určení, která konstituují představovaný předmět jako takový). Teprve postupné analýzy a na ně navazující akty atribuce či predikace poskytují každému implicitně intendovanému rysu odlišený význam.“¹

To, že vlastní jména mají význam, dosvědčuje podle Husserla to, že i v jejich případě lze mluvit o vyplnění významové intence názorem. Předmět míněný vlastním jménem může být identifikován v názoru jako tentýž. Husserl však na druhou stranu tvrdí, že význam vlastního jména nemá kategoriální formu, nýbrž různé kategoriální explikace pouze implikuje. Z toho vyplývá, že momenty, které k singulárnímu významu náleží jako části nejsou jakési „němé“ určité deskripce. Ty totiž kategoriální formu mají.

„... budeme se ale zdráhat ony postupně vystupující atributivní určení vlastního významu interpretovat jako parciální významy, nebo dokonce přijmout, že tento vlastní význam je identický s tím složeným významem, který pomocí předmětně zaměřené analýzy obsahu představy Schultze postupně utváříme v podobě určité A, které je a, b, c ...“²

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 87-88.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 87.

Husserl nechal bezpochyby svou teorii nevypracovanou. Na jedné straně ví, že vlastní jméno nelze zredukovat na soubor atributivních určení, na druhé straně ke smyslu singulární intence nutně patří explikovatelnost. Explikovaná určení jsou nově konstituované významy, k nimž náleží složky, které překračují a rozvíjejí implicitní, pre-kategoriální momenty vlastního jména.

Teorie přímé reference a její možnost by musela být popsána více, než jak tomu v *Logických zkoumáních* je, aby šlo její nárok potvrdit. V posledku není proto plně srozumitelná bez dalších vysvětlení a příkladů, které Husserl v textu *Logických zkoumání* nepředstavuje.

Vraťme se však zpět k podstatně okazionálním výrazům. Husserl nabízí několik analýz různých takových výrazů. Zaměřuje se především na výrazy „já“ a „to“. Ihned se ukazuje, jak těžké téma se tím otevírá, což dokládá i to, že Husserl např. u výrazu „já“ a „to“ nabízí dvě různé analýzy na různých místech *Logických zkoumání*. Podle analýzy prvního logického zkoumání¹ náleží k užití výrazu „já“ *všeobecná významová funkce* „ten který mluvčí, který označuje sám sebe“, ta však není významem výrazu „já“. „Já“ ve větě „Já mám radost“ není významově identické s „*Ten, kdo označuje sám sebe, má radost*“, nýbrž v individuálním pojmu „já“, na který obecně významová funkce poukazuje:

„Každý promlouvající má svou představu já (a spolu s tím svůj individuální pojem já), a proto je u každé osoby význam tohoto slova jiný.“²

Tento význam je významem „poukazovaným“ a v pravém smyslu vlastním významem výrazu „já“.

Obdobně i s výrazem „to“ se pojí všeobecná poukazující významová funkce „*něco, co se nalézá v názorném či myšlenkovém zorném poli*“, která funguje jako odkaz na vlastní význam:

„Čteme-li slovo to bez kontextu, postrádá opět svůj pravý význam a my mu rozumíme jen proto, že vyvolává pojem své odkazující funkce (to, co nazýváme jeho poukazujícím významem). Plný a skutečný význam se však může v libovolném případě normální funkce slova to uskutečnit jedině tehdy, když přistoupí představa toho, na co se toto slovo předmětně vztahuje.“³

V šestém logickém zkoumání Husserl svou pozici poněkud reviduje. Poukazující a poukazovaný význam je nyní interpretován jako obecný neurčitý význam toho, co je míněno, a konkretizace této neurčitosti *názorem* tak, že se konstituuje vlastní významová intence. Náзор zde má roli podkladu, který poskytuje tak a tak jevíci se předmět intence a který sice není složkou významu výsledné významové intence, která je však vyžadován k tomu, aby se neurčitý význam mohl konkretizovat.

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 82-83.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 82.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 83-84.

Zatímco u mluvčího jsou obě funkce takřikajíc od počátku slity v jednu, u posluchače jsou následné.

Problémy tohoto pojetí jsou značné zejména v tom, že není dostatečně jasně vysvětlena možnost přímé reference, ve které okazionální výraz rezultuje a jejíž význam by měl být objektivně nahraditelný neokazionálním výrokem. Co vlastně je individuální představa já? Jak vůbec může být má individuální představa já předmětem intence posluchače? V čem spočívá přímé mínění předmětu smyslového nebo myšlenkového pole?

Co přesně znamená teze o nahraditelnosti kontextově závislých výrazů výrazy nezávislými z hlediska intencionality myšlení konečné bytosti je přinejmenším otevřeno diskuzi.¹ Jedno je však jasné. Výrazu má podle Husserla vždy odpovídat jasný objektivní význam a díky tomu je vždy převoditelnost na kontextově nezávislý výraz, který může být jako tentýž opakovatelně myslitelný libovolným množstvím subjektů, podle Husserla možná. Konkrétní a jasně průkaznou teorii, která by takovému nároku dostála, však Husserl v *Logických zkoumání* nenabízí.

6.7.2 Druhé logické zkoumání: teorie abstrakce na pozadí brentanovské školy

Zatímco první logické zkoumání rozpracovává hlavní distinkce, s nimiž jsme se měli možnost již seznámit při sledování Husserlových starších textů, a snaží se je předběžně zabezpečit proti některým možným námitkám, v druhém zkoumání představuje Husserl svou antinominalistickou a antikonceptualistickou teorii abstrakce, jež má obhájit skutečnost univerzálie. Ještě v *Přednášce o logice* odmítal Husserl přijmout generelní předměty jako předměty generelních představ (pojmu). Na druhou stranu však již pod vlivem Bolzana přijímal idealitu významu. Konceptualismus však nejde dost dobře sloučit s představou objektivních představ a pravd *o sobě*. Pokud je např. obecný význam *získán* abstraktivním odhlážením od reálných intencí, musí být všechny obecniny nějakým způsobem instanciované. Řeč o pravdách, které platí, ale nikdo je třeba nikdy nebude myslet, naopak vede k představě ideální oblasti, která je na reálných intencích psychických bytostí nezávislá, byť je vždy v možných intencionálních aktech myslitelná.

Sdílení téhož významu mnoha reálným aktům jde navíc podle Husserla *Logických zkoumání* těžko vysvětlit jinak než podle vzoru univerzálie. Dokud však Husserl univerzálie odmítal, neměl idealitu významu čím vysvětlit. Zřejmě to byly úvahy podobného typu, které Husserla vedly k přijetí umírněného platonismu a k odmítnutí nominalistických a konceptualistických pojetí obecnin.

¹ Taková nahraditelnost má často neintuitivní implikace, jak názorně ukazuje Meinongova filosofie. Navíc není jasné, co znamená absolutní nezávislost popisu pro výrazy jako „zde“ a „nyní“. Pokud přijmeme tezi časového a prostoro-rového kontinua, které je donekonečna dělitelné. Objektivní význam soudu by musel být pro každý nový prostoro-časový index (např. v časovém ohledu na úrovni vteřin, desetin, setin, tisícín atd.) jiný.

Husserl teorii abstrakce věnuje většinu druhého logického zkoumání, která nese název *Ideální jednota species a novější teorie abstrakce*. Zejména třetí kapitola druhého zkoumání *Abstrakce a pozornost* je celá věnována vyvrácení nominalismu. Toto vyvrácení je velmi podobnému tomu, které ve svých přednáškách používal Brentano. Husserl však chce zaútočit i na konceptualismus, a tím se vůči Brentanovi vymezit. V druhém logickém zkoumání si bere nejprve na mušku konceptualismus ve své době velmi populární teorii abstrakce Johna Stuarta Milla. V knize o Hamiltonovi píše Mill, že „přísně řečeno nemáme vlastně žádné obecné pojmy, máme pouze komplexní ideje konkrétních předmětů, jsme však schopni věnovat exkluzivní pozornost jistým částem konkrétní ideje ...“.¹ Husserl může snadno poukázat na to, že žádný pozornostní výkon zaměřený na individuální část konkrétní ideje neudělí této části charakter obecnosti (popř. z ní neučiní znak obecné reprezentativní funkce, jak tomu chtěl Berkeley).² Zmiňovaný moment zůstane právě tak individuální, jako byl před pozornostním uchopením:

„Dejme tomu, že soustředíme naši pozornost na zeleň právě před námi stojícího stromu. Kdo to svede, nechť vystupňuje koncentraci rovnou až k oné Millem předpokládané nevědomosti ohledně všech spolu s ní vystupujících momentů. Nyní, říká se, zmizely všechny jakkoliv uchopitelné opory pro uskutečnění individualizujícího rozlišení. Kdyby nám byl náhle podsunut nějaký jiný předmět přesně stejné barvy, nevšimli bychom si žádného rozdílu, zeleň, na kterou jsme výlučně zaměřeni, by pro nás byla jednou a toutéž. Řekněme, že na to vše přistoupíme. Byla by ale nyní tato zeleň skutečně tatáž jako ona?“³

Podle všeho lze spolu s Husserlem říci, že zajisté nikoliv. Nová zelená barva by prostě byla jiným individuálně míněným momentem. Kritika, kterou tu Husserl dělá, je zjevná. John Stuart Mill a také George Berkeley, o němž Husserl také v několika odstavcích druhého zkoumání pojednává, zaměňují divisivní čili vyzdvihující abstrakci, kterou Husserl občas nazývá „*pointierende Abstraktion*“, s abstrakcí generalizující (*generalisierende Abstraktion*).⁴ Tato záměna vede zároveň k nejasnostem ohledně předmětů zmiňovaných abstrakcí, takže podle Husserla *Logických zkoumání* tito myslitelé zaměňují individuální momenty s nejnižšími species (s obecnými druhy, např. s nuancí nějaké barvy). Byť lze předměty získané těmito dvěma výkony abstrakce označit za neurčené, jde o dva různé významy neurčenosti. Označíme-li předmět divisivní vyzdvihující abstrakce za moment, pak je možné o něm říci, že je neurčený v tom smyslu, že při jeho uchopení odhlížíme od komplexu, v němž je začleněn a na němž v potřebě doplnění závisí. V „ideálním“

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 138.

² Berkeley, G., *Principles of Human Knowledge*, Oxford University Press, Oxford 1996, Introd., Sect. 11-12.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 153.

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 221.

případě naprosto vystupňované pozornosti sice víme, že dotyčný moment potřebuje jinou doplňující *individuální* entitu k tomu, aby mohl existovat, necháváme však zcela stranou, jak a čím je tato individuální entita konkrétně dourčena. Barva stolu, na nějž právě hledím, je doplněna konkrétním tvarem stolu, ten nás však nezajímá, stejná barva by právě tak mohla pokrývat i jiný tvar. Husserl však trvá na tom, že příslušná barva vždy může existovat pouze individuálně, tj. právě a jedině v jednom individuálním celku. Síla odhlížení na této okolnosti nic nezmění. Nevím-li, kde se nachází můj zaběhlý pes, mohu jej myslet jako nacházejícího se na libovolném množství míst, avšak vždy právě na jednom. Díky této rozmanitosti individuálních doplnění míst však můj pes není zobecněn a ani nezačne vzhledem k těmto místním okolím *fungovat obecně*, tj. nestane se reprezentantem obecnosti. V případě species je naopak neurčitost dána principiální neomezeností případů, na něž může být species predikativně uplatněna tak, že v každém jednotlivém případě jejího uplatnění vznikne pravdivý kategoriální soud.

Nyní můžeme přejít k druhé části Husserlovy kritiky. V centru tentokrát stojí hlavní teze nominalismu. Klasický nominalismus chce, jak je známo, nahradit mluvu o obecné identitě mluvou o mnohosti individuí, mezi nimiž nastávají vztahy podobnosti. Právě tyto vztahy podobnosti umožňují mluvu o stejnosti individuálních předmětností a konstituují skupiny či množiny stejných individuí, čímž konstituují jednotu rozsahu asociovaného se slovem, který díky tomu funguje obecně. Významem tohoto slova je podle této teorie právě takto konstituovaná třída. S tímto přístupem Husserl naprosto nesouhlasí:

„Proti tomuto argumentu namítám, že nevlastní způsob mluvení o identitě stejných věcí odkazuje, právě jakožto nevlastní, zpět na odpovídající způsob vlastní; a tím ale na určitou identitu. Všude, kde existuje stejnost, nalézáme skutečně také identitu v přísném a pravém smyslu. Nemůžeme označit dvě věci jako stejné, aniž bychom udali určitý ohled, ve kterém jsou stejné. Řekl jsem určitý ohled – a zde spočívá identita. Každá stejnost má vztah k určité species, pod kterou spadají srovnávané případy; a tato species není na obou stranách opět něčím pouze stejným a nemůže tím být, neboť jinak by byl nevyhnutelný nejabsurdnější regressus in infinitum.“¹

Tato kritika se v podstatě shoduje s Brentanovými argumenty. Brentano odmítal redukovat identitu logických částí na mnohost „stejných“ individuí. Z Brentanova hlediska platí, že individua si mohou být v mnoha ohledech podobná, abychom však mohli říci, že si jsou podobná v tomto, a ne v nějakém jiném ohledu, potřebujeme již *pojem* této podobnosti. Tento argument proti nominalismu byl u Brentana a jeho žáků zcela běžný, Husserlův představuje jen jeho „zpředmětnělou“ variantu.² Shoda jde však i dále. Oba autoři proti nominalizmu asociujícího množství individuí s jazykovým

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 113.

termínem, jenž pak může být nazván *obecným* termínem, poukazují na to, že množství individuí spadajících pod obecnost nemyslíme jakýmsi *neurčitým* způsobem. Oba se domnívají, že vysvětlovat obecnost termínu konfusním myšlením množství k termínu asociovaných individuí znamená zaměnit víceznačnost (*Vieldeutigkeit*) s obecností (*Allgemeinheit*)¹ či, jak říká Husserl, zaměnit *psychologickou* (asociativní) funkci (*psychologische Funktion*) s funkcí *logickou* (*logische Funktion*).² Oba se také domnívají, že nominalismus, a to i v umírněné verzi George Berkeleyho, jehož zajisté nelze podezřívat z matematické naivity, nedokáže vysvětlit nárok na univerzální platnost matematických důkazů. Nominalista by podle Brentana musel dokazovat, že „stejný“ důkaz platí pro každý individuální případ, jenž je k původně dokázanému případu vztažen prostřednictvím podobnosti.³ Husserl vůbec popírá, že důkaz platné matematické věty pro jediný případ dává nějaký smysl.⁴ Souhlas obou myslitelů jde i do poměrně jemných detailů. Jak Brentano, tak Husserl se domnívají, že byť k zobecňující abstrakci potřebujeme srovnávání individuálních případů, toto srovnávání nevstupuje do tvorby obecné entity, je pouze její psychologickou podmínkou. K uchopení červeně jako takové zajisté potřebujeme vidět i jiné než červené, tj. např. modré předměty, jestliže však následně obecně myslím červeně, nemusím na ni myslet ve vztahu k jiným barvám (Brentano). Lze asi říci, že k uchopení specifické identity je často v psychologicko-genetickém smyslu zapotřebí nahlédnout opakování stejného momentu na různých individuích, to však na způsobu, jakým nahlížíme specifickou identitu na podkladě jediného momentu, nic nemění (Husserl).⁵

Značná shoda obou myslitelů v kritice veškerého nominalismu, která je v mnohém dána tím, že Husserl byl Brentanův žák a Brentanovy argumenty dobře znal, se však rozpadá, jakmile má dojít na interpretaci povahy oné neredukovatelné obecnosti. Rozdíl je vskutku významný.

Rozviňme nejprve Husserlovu pozici ve vztahu k Brentanovi. Oba myslitelé tvrdí nemožnost disponování obecností, jejíž uchopení není v nějakém smyslu *fundováno* v individuích daných ve

² Brentanovy argumenty proti nominalismu přehledně představuje jeho žák, lingvista Anton Marty, který je sám přijímá, v Marty, A., *Vorlesungen zur deskriptiven Psychologie* (1894/95). Königshausen & Neumann, Würzburg 2010, s. 120-121. Martyho shrnutí se do značné míry zakládá na Brentanově výkladu sporu o univerzálie v Brentano, F., *Geschichte der mittelalterlichen Philosophie im christlichen Abendland*, Felix Meiner, Hamburg 2008.

¹ Brentano, F., *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*. Felix Meiner, Leipzig 1928, s. 86-87.

² Husserl, E., *Logická zkoumání, sv. II/1*, cit. dílo, s. A 145-146.

³ Brentano, F., *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*, cit. dílo, s. 86-87.

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání, sv. II/1*, cit. dílo, s. A 177.

⁵ Brentano, F., *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*, cit. dílo, s. 97, Husserl, E., *Logická zkoumání, sv. II/1*, cit. dílo, s. A 114.

smyslově empirickém nazírání, oba tedy odmítají extrémní konceptualismus descartovského a kantovského typu. Brentano vychází z toho, že obecný pojem je *způsobem* prezentování vždy individuálního objektu, tj. tentýž předmět daný ve smyslovém vnímání je intendován obecnou představou, která je tímto fundována v představě individuálního. Husserl se nyní domnívá, že individuální předmět je vždy v okamžiku vlastního uchopení obecnosti názorně spolupřítomen, avšak právě jen spolupřítomen jako základ pro fundované nazíravé uchopení primárního *předmětu* obecné intence, jímž je univerzálie.

„... individualizující určení nejsou postřehována tak jako to, čemu náleží náš přednostní zájem, ani nejsou postřehována mimochodem jako objekty, které leží zcela mimo panující zájem, nýbrž jsou spolupostřehována jako něco, co náleží k tomuto zájmu a je svérázným způsobem implikováno v jeho intenci ...“¹

„Živost“ vnímání, v níž smyslové individuum vystupuje, nehraje v konstituci zpředmětnělé obecnosti žádnou roli. Občas ve skutečnosti *plně a silně* vnímáme jednotlivinu, míníme a soudíme však obecně:

„...hledíme na tento kvetoucí jasmín, přivoňujeme si k němu a vypovídáme: „Jasmín [tj. jasmín jako takový] má omamnou vůni.““²

Přesun jednotliviny z pozice primární předmětnosti do pozice základu pro intenci obecného předmětu (na níž obvykle navazuje predikace) není změnou v pozornosti odklánějící se od individualizujících určení, nýbrž změnou ve *formě* intence. Právě tato *nová forma* či struktura intendování korelativně míní (konstituuje) i novou formu předmětnosti, tj. *species* jakožto předmět obecné představy. Musíme však zdůraznit, že případ, kdy je *primárním* předmětem intence *obecný předmět* v přísném smyslu slova, je u Husserla *pouze jednou z mnoha* forem intence obecného. Ne každá obecná intence je *představou* obecniny. Tomu odpovídají i rozmanité korelativní předmětné formy obecnosti.

„A podle logické funkce obecného jména, podle významové souvislosti, ve které vystupuje a kterou pomáhá vyjádřit, je obsah tohoto mínění vždy různý a rozmanitě se diferencující v souladu se svou deskriptivní podstatou. Individuálně nazírané již není míněno prostě tak, jak se zde jeví; nýbrž jednou je míněna *species* v její ideální jednotě (např. tónový stupeň c, číslo 3), jindy třída jakožto veškerost jednotlivin, které mají na daném obecném účast (všechny tóny tohoto tónového stupně; formálně řečeno: všechna A), jindy nějaká neurčitá jednotlivina tohoto druhu (nějaké A) nebo z této třídy (libovolné z A), jindy tato názorná jednotlivina, ale myšlena jako nositel atributu

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 158-159.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 158.

(toto A zde) atd.“¹

Husserl nikde v *Logických zkoumáních* nedává kompletní výčet možných forem mínění obecného, avšak neustále se vrací ke třem formám mínění obecnosti, které podle všeho považuje za velmi významné.

„Postavme vedle sebe následující tři formy: nějaké A, všechna A, A vůbec; např. nějaký trojúhelník, všechny trojúhelníky, trojúhelník, posledně jmenované podle vzoru věty ‚trojúhelník je určitým tvarem‘.“²

K tomu však zároveň dodává:

„Zdá se, že slovo, které je v těchto spojeních symbolicky vyjádřeno písmenem A, bude muset zprvu platit za synkategorematické. Výrazy: lev (der Löwe), nějaký lev, tento lev, všichni lvi atd. mají jistě, ba dokonce evidentně určitý společný významový prvek; ten, jak by se mohlo zdát, ale nelze izolovat. Mohli bychom říci prostě „lev“ („Löwe“), avšak samostatný smysl může toto slovo mít jedině podle vzoru jedné z oněch forem. Na otázku, zda přece jen není jeden z těchto významů zahrnut ve všech ostatních, zda ve všech ostatních významech není obsažena přímá představa k A náležející species, budeme muset odpovědět negativně. Species A je v těchto významech sice ‚obsažena‘, ale jen potenciálně, a ne jako míněný předmět.“³

Brentano se oproti tomu domnívá, že společný významový prvek izolovat lze. Jde právě o onu soudem ještě nekvalifikovanou obecnou představu. Zároveň, jak ještě uvidíme, by z výčtu vyřadil onu formu intendování species (A jako takové) jako fikci a, jak jsme viděli, formy partikulární nějaké A a univerzální všechny A by redukoval na afirmativní a negativní existenční soud.

Znamé zření podstaty (*Wesensanschauung*), jež vyvstává v idealizující abstrakci a jež se precizuje v eidetické variaci, která odkrývá invarianty v obsahu species, náleží k formě A jako takové a z citátu jasně vidíme, že taková forma není jakýmsi jádrem ostatních forem. Zastavme se u ní přesto, neboť pro Husserla má názor species a soudy, které se jí týkají, metodicky důležitý význam. Formu vědomí nazírání species bych rád nazval *exemplatorním* vědomím.

Mínit něco jako „příklad“ druhu znamená mínit to jako adekvátní či ilustrující příklad něčeho. Ono něco je pro Husserla obecný předmět (species), který samozřejmě není nikdy dán *smyslově*, přestože není nikdy *názorně* uchopován bez svého individuálního případu, který, jde-li o species *smyslově* názorných předmětů, samozřejmě *smyslový* je.

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 170.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 146.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 147.

Oproti Brentanovu přístupu, který chce kromě individuálního předmětu připustit již jen obecný pojem (obecnou představu), pod nějž předmět spadá (tj. která jej platně intenduje), poukazuje Husserl na prožitek evidence. Oproti pouhému mínění specificky obecného (např. matematického vztahu) stojí evidence téže obecnosti. Nahlížíme např. s evidencí, že úhly trojúhelníka jako takového mají v součtu 180° . Takovýto názor platnosti se liší od pouhého předběžného porozumění pojmům, z nichž se skládá věta poučky. Kde je názor obecného, musí však být podle Husserla i *něco* nazíraného, tj. nazřené species, jako referent názoru. Brentano se naopak snaží vykázt mluvu o species jako pouze jazykovou formu vyjadřování. Tak např. existují pouze červené předměty. Jazyk nám však umožňuje nominalizovat vlastnost *červený* a mluvit o *červení* jako takové, mluvíme však ve skutečnosti o *všem*, co je červené, a touto univerzální mluvou vlastně vyjadřujeme negativní existenční soud (např. neexistuje nebarevný červený předmět). Zvětšení nominalizovaného výrazu podle Brentana vede pouze k vytvoření fikce, která se může pro účely našeho myšlení hodit, je-li však brána vážně, má to neblahé následky.

Brentanova teorie by nám tedy musela dát nějakou odpověď na to, co přesně je míněno v představě obecného, která je následně kvalifikovaná afirmací, čímž vzniká partikulární soud, či negací, čímž vzniká soud univerzální. Tato brentanovská nekvalifikovaná představa obecného implikuje (pokud neobsahuje spor) svou neurčeností, že obecnou intencí (tj. obecným pojmem) X by mohlo být míněno alespoň jedno individuum x. Pokud tuto obecnou intenci soudově afirmujeme, *tvrdíme* že X míní nějaké x, *popření* takové splnění intence *vylučuje*. Tato brentanovská obecná představa je velmi podobná tomu, co Husserl popisuje v rámci své subjekt-predikátové teorie soudu jako neurčitou a neredukovatelnou *formu obecnosti* vyjadřovanou termíny *nějaké A* (*ein A*), a to v *predikativním* užití (na rozdíl od subjektového užití obecného jména).

„V predikativní funkci může výraz nějaké A (ein A) sloužit jako predikát v neomezeném množství kategorických výpovědí a souhrn pravdivých či v sobě možných výpovědí tohoto druhu určuje všechny možné subjekty, kterým opravdu přísluší nebo by mohlo bez rozporu příslušet být nějakým A; tedy jinými slovy určuje pravý a možný ‚rozsah‘ ‚pojmu‘ A. (...) Tato obecnost tedy patří k logické funkci predikátu. V jednotlivém aktu, v tom kterém uskutečnění významu nějaké A, nebo odpovídajícího adjektivního predikátu, je ničím; je v něm zastoupena formou neurčitosti. To, co vyjadřuje slovíčko nějaké, je forma, která evidentně náleží k aktovému charakteru významové intence či významového vyplnění. Je to přímo neredukovatelný moment vědomí, jehož osobitý charakter lze jediné uznat, nikoli ale zrušit pomocí nějakých psychologicko-genetických výkladů. Ideálně řečeno: slovo ‚nějaký‘ vyjadřuje určitou primitivní logickou formu.“¹

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 146-147.

Nyní lze říci následující: byť Husserl v *Logických zkoumáních* vztah mezi různými základními formami obecnosti (nějaká A, všechna A, A jako takové) nespecifikuje, je zřejmé, že názor univerzálie je fundován v realizaci neurčité formy obecnosti a to v jejím *predikativním*, popř. *atributivním* užití. Nejdříve musíme moci říci „Toto *a* je (nějaké) B (*dieses a ist ein B*)“, popř. v přechodu od predikace k atribuci klást „Toto B (*dieses B*)“, teprve potom můžeme případně tvrdit, že na podkladu názorného vyplnění předchozích soudů či nominálních kladení intendujeme při změně formy intence *B jako takové* (*das B als solche*). Právě v tomto totiž spočívá přechod od mínění individua k mínění species (např.: od „Toto je omamně vonící jasmín“ k „Jasmín jako takový má omamnou vůni“). Jasně je také, že species B (B jako takové) není aktuálně míněna ve formě neurčité obecnosti (nějaké B), jejíž predikativní vztažení na oblast individuí určuje rozsah pojmu, přesto má jaksí implicitně ručit za *jednotu* rozsahu pojmu B. Nemožnost redukovat jednotu tohoto rozsahu na vztahy podobnosti mezi individui byla pro Husserla přece důvodem k odmítnutí nominalismu a přijetí předmětné species. Bez vysvětlení souvislosti ale není vůbec jasné, proč jednotu rozsahu nemá určovat prostě a čistě jenom „neurčitá obecnost“ predikátu. Navíc lze poukázat na to, že partikulární a univerzální forma obecnosti je ve velkém množství případů užívána bez toho, aby kdy byla přivedena k husserlovskému mínění species. Jistě umíme určit spoustu individuí obecným predikátem či říci, že všechna individua s nějakým určením mají nějakou vlastnost, aniž bychom tato určení kdy zpředměťovali a mínili ve výrazu typu B jako takové. Přesto je nám zcela jasné, co a jak v takových případech obecnosti míníme. Dokonce právě tak jasné, že k žádným nominálně zpředměťujícím formám obecnosti ani nepřecházíme.

Domnívám se, že rozmanité problémy podobného typu vedly Husserla k pozdějšímu rozvoji tématiky vztahů různých forem subjekt-predikátových soudů v rámci tzv. genetické fenomenologie (zejména singulárních subjekt-predikátových soudů). Husserlova teorie *Logických zkoumání* je však v mnoha ohledech nejasná, a to i v případě, že připustíme, že názoru obecného skutečně odpovídá obecný předmět.

Ovšem Brentanův konceptualismus na tom není nakonec o mnoho lépe. Brentano sice škrta nazírání obecnosti, který patří k Husserlově *Wesensschau*, jako fikci, a proto nepotřebuje řešit, k čemu referuje nominalizovaný predikát. Musí však řešit, *k čemu* v individuálním předmětu referuje ona nekvalifikovaná intence obecného. Co však v individuálním předmětu této intenci odpovídá? Co je oním základem pojmu *in re*? Zajisté to nemůže být žádný individuální moment či množina těchto momentů. Ta, a zde má Husserl nepochybně pravdu, snad sice může sloužit za základ procesu abstrakce ústícího u Brentana v konstituci logických částí (obecných intencí), nemůže však být jejich referentem. Množina momentů předmětu je zajisté předmětem *sui generis*, jenže právě opět

individuálním (viz celá Husserlova výtka zaměřování momentů a nejnižších species). Brentano tak sice odmítá obecné předměty a nechává existovat obecné pojmy v mysli, nezdá se však, že by se tím problém reference obecných intencí nějak zvlášť ujasnil či posunul.

6.7.3 Třetí a čtvrté logické zkoumání, analytické a syntetické zákony a soudy

Přejdeme-li nyní k problematice třetího logického zkoumání, vstupujeme do oblasti formální ontologie, jejíž důležitost spočívá pro nás v tom, že její vypracování Husserlovi umožňuje stanovit rozdíl mezi analytickými a syntetickými soudy. Vztah části a celku je v první řadě vztahem mezi předměty. Formální povaha tohoto vztahu je pak dobře patrná z následujícího Husserlova výroku ze začátku III.LU, v němž člení předměty na jednoduché a složené:

„Každý předmět je skutečnou či možnou částí, tzn. existují skutečné či možné celky, které ho zahrnují. Na druhé straně asi ne každý předmět potřebuje mít části, a tak se naskýtá ideální rozdělení předmětů na předměty jednoduché a složené.“¹

Posun oproti *Psychologickým studiím k elementární logice* spočívá v tom, že Husserl obě určení depsychologizuje, resp. ontologizuje. „Obsah“ nyní prostě všude znamená předmět. Husserl nejprve opakuje známý rozdíl mezi samostatnou a nesamostatnou částí.

„Při zaměření pohledu na jisté obsahy máme evidenci, že změna či odstranění přinejmenším jednoho z obsahů, které jsou s nimi spoludány (avšak nikoli v nich zahrnuty), by musela změnit či zrušit je samotné. U jiných obsahů tuto evidenci nemáme; myšlenka, že by při libovolné změně či odstranění všech obsahů, jež s nimi koexistují, zůstaly samy nedotčeny, není vnitřně sporná. Obsahy prvního druhu jsou myslitelné jen jako části obsáhlejších celků, zatímco ony druhé se jeví jako možné i v takové situaci, kdyby kromě nich neexistovalo vůbec nic, tedy ani nic, co by se s nimi spojovalo v celek.“²

Prvním obsahům, čili předmětům, říká Husserl nyní *momenty* (*Momente*), zatímco ty druhé nazývá *kusy* (*Stücke*). Ovšem nový rozměr získává celá starší brentanovská distinkce teprve v dalším kroku. Husserl využívá svou nauku o obecninách k tvrzení, že ontologická závislost či nezávislost jednotlivých částí pramení z její obecné „povahy“ a že platnost této závislosti či nezávislosti má díky tomu *apriorní* povahu.

„Jinými slovy řečeno, v „povaze“ [samostatného] obsahu samého, v jeho ideální podstatě, není založena závislost na jiných obsazích, obsah je ve své podstatě, díky které je tím, čím je, lhostejný vůči všem ostatním obsahům. Může tomu být fakticky tak, že spolu s jeho existencí jsou v souladu s

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 223.

² Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 227.

empirickými zákonitostmi dány obsahy další; avšak ve své ideálně uchopitelné podstatě je tento obsah nezávislý, tato podstata sama v sobě, tedy a priori, nevyžaduje spojení s žádnou jinou podstatou.

Odpovídajícím způsobem spočívá smysl nesamostatnosti v pozitivní myšlence závislosti. Obsah je ze své podstaty vázán na jiné obsahy, nemůže být, pokud spolu s ním nejsou zároveň jiné obsahy ... Nesamostatné obsahy tedy mohou existovat pouze jakožto části obsahu.“¹

V dalším se Husserl koncentruje na nesamostatné části, čili momenty. Ty jsou nutně nemyslitelné bez přináležení k obsáhlejšímu celku, či struktuře, do níž jsou začleněny. Této nutnosti myslet si takovou část za každých okolností sjednocenou s nějakým dalším obsahem říká Husserl potřeba doplnění (*Ergänzungsbedürftigkeit*).² Nyní však přichází velmi důležitý postřeh – potřeba doplnění nesamostatné části má svou nutnou povahu, a jestliže se na tuto povahu zaměříme, získáme tzv. podstatný zákon (*Wesensgesetz*), kterým se potřeba doplnění řídí.³ Tento zákon udává vzhledem k nesamostatné části jednak nutnou povahu (typ) části, která může toto doplnění uspokojovat, jednak nutný způsob přináležení, kterým je moment do celku začleněn. Tomuto doplnění nesamostatné části jinou říká Husserl vztah fundace,⁴ či fundování, přičemž nesamostatná část je částí fundovanou, doplňující část částí fundující. Husserl také neumdlévá v upozorňování na to, že nesamostatnost konkrétní části tkví v této části jakožto části určitého typu, nikoliv v nahodilém faktu jejího individuálního bytí (tj. tkví ve specifické povaze části). Zákon nesamostatnosti může být v tomto ohledu formulován s různým stupněm obecnosti. Nejobecnější formulace by mohla znít: určitá nesamostatná část je nutně určitým způsobem sjednocena s určitou jinou částí. Takové sdělení by nebylo příliš informativní. Naštěstí je možno tento zákon specifikovat, přičemž specifikace vždy naráží na nějakou úroveň obecnosti, pod kterou již nemůže jít (to záleží, s jakým typem nesamostatné části máme co do činění). Tak např. pro moment barva bychom podle Husserla mohli stanovit takovýto podstatný, apriorně platný zákon: nesamostatná část typu barva je po způsobu vnitřního rysu sjednocena s částí typu rozloha. Platnost zákona zde tedy tkví ve species (druhu) barva a species rozloha. Nižší úroveň jím již není regulována a jsou v ní možné libovolné variace, které se však odehrávají v zákonitě předepsaném „poli“. Např. zákon, že všechny modré

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání II/I*, cit. dílo, s. A 232.

² Husserl, E., *Logická zkoumání II/I*, cit. dílo, s. A 254-255.

³ Samozřejmě, že potřeba doplnění je u momentu vždy již nějak uspokojena, neexistuje moment, který by musel na své doplnění teprve čekat, a to i u časově nesamostatných momentů (úlohu doplnění mohou hrát i protence či prázdná intence a obsah doplnění se může sám měnit, jeho zánik by však vedl nutně i k zániku momentu, který je na něj vázán).

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání II/I*, cit. dílo, s. A 255.

barvy pokrývají nějakou variabilní rozlohu, netkví tedy v jejich specifické diferenci (že jsou modré), ani ve faktu bytí modrých individuí (zákon by pro možné modré barvy platil, i kdyby někdo všechny reálné modré předměty přetřel na červeně), nýbrž v nadřazeném druhu (že modrá je druh barvy a všechny barvy pokrývají rozlohu), a to lze podle Husserla nazít s evidencí. Odkrytí pravdy stanovující povahu nesamostatné části, povahy doplnění a povahy doplňujícího členu, tj. odkrytí všech momentů podstatného zákona nás samo sebou odkazuje na variaci jakožto metodu, kterou podstatný zákon určíme. Po prvotní identifikaci konkrétního momentu můžeme v myšlenkové variaci přirozeně přejít k odhalení toho, jaký způsob doplnění si tento moment žádá, jaká nejnížší úroveň specifické povahy momentu toto doplnění předepisuje, jakou specifickou úroveň doplňujících částí zákon předepisuje a jaký je nejnížší specifický způsob doplnění.

Variace je tedy u Husserla metodou sledování zákonů *fundace*, jejichž povahu lze popsat prostřednictvím zákonů pramenících z obecné povahy nesamostatných částí. Pojem zákona fundace nesamostatné části, který si jako metodu svého popisu a odhalování vyžaduje variaci, však předpokládá teorii nesamostatných částí, která je sama úsekem mereologie (tj. nauky o částech), a je jí proto záhodno spolu s jejím kontextem vypracovat samostatně, což je pravým věcným motivem samostatnosti třetího logického zkoumání. Tam, kde Husserl hovoří o podstatách a podstatných zákonitostech, má na mysli určení částí a struktury fundace sledované ve výše zmíněných odkazech daných podstatou nesamostatných částí, od nichž se vychází. Ukázkovým příkladem uplatnění tohoto postupu je celé páté a šesté logické zkoumání se svými výzkumy vedoucími k analýze intencionální podstaty aktu (páté zkoumání) a poznávací podstaty aktu (šesté zkoumání), nebo například analýza pojetí druhého z Husserlových *Karteziánských meditací*, která sleduje v jakých částečných konstitutivních aktech je fundován celkový předmětný smysl druhého jakožto *alter ego*.

Zatímco doposud jsme pouze konstatovali, že podle Husserla je platnost zákonů fundace ve výše popsaném smyslu apriorní a že se zakládá v ideálních species, můžeme nyní konstatovat, že podle toho, zda se zákon zakládá v materiální či ve formální species (kategorii), lze podle Husserla rozlišit syntetické a analytické zákony a jejich ozvláštnění – syntetické a analytické nutnosti.

U Husserla je přitom patrná jistá podvojnost. Ta je dána tím, že každá předmětná species je míněna prostřednictvím významové species (např. červen o sobě pomocí významové species červen). Místo aby definoval formální a materiální zákony předmětně, tj. jako nutné předmětné relace, odvolává se Husserl kupodivu na povahu vět a pojmů, v nichž jsou míněny. Nejprve však doplníme příslušející mezikrok:

„ ... [materiálně ozvláštněním] *esencím* [tj. předmětným species] *odpovídají dále věcně obsažené pojmy*‘, resp. věty, které ostře odlišujeme od ‚pouze formálních pojmů‘ a vět, které neobsahují žádnou ‚věcně obsažnou materii‘. K posledně jmenovaným náleží formálně-logické kategorie a kategorie formálně ontologické ... a syntaktické útvary, které z nich vyrůstají.“¹

Nyní již můžeme říci s Husserlem:

„Analytické zákony jsou nepodmíněně obecné věty, které neobsahují žádné jiné pojmy než pojmy formální ... Analyticky nutné věty ... jsou takové věty, jejichž pravda je zcela nezávislá na věcném svérázu jejich předmětností a na případné fakticitě případu ...“²

„Každý čistý zákon, který zahrnuje věcně obsažené pojmy takovým způsobem, který nepřipouští formalizaci těchto pojmu *salva veritate* ... je syntetický zákon *apriori*. Ozvláštnění takovýchto zákonů jsou syntetické nutnosti [tj. synteticky nutné věty – pozn. H.J.].“³

„Věcně bezobsažné“ zákony získáme tím, že ve větě nahradíme všechny věcně obsažené pojmy proměnnými. Husserl ideu formalizace bohužel nikde nevypracovává, nýbrž předpokládá ji jako danou.

Po vypracování těchto rozlišení se Husserl obrací k jejich aplikaci. Konkrétně se jedná o nastínění možnosti čisté gramatiky.

Tímto přenesením mereologie do oblasti významů, které je pro teorii významů zcela základní, se zabývá většina čtvrtého logického zkoumání, jak napovídá jeho samotný název – *Rozdíl mezi samostatnými a nesamostatnými obsahy a idea čisté gramatiky*. První věty tohoto zkoumání to vyjadřují takto:

„V následujících úvahách chceme zaměřit naši pozornost na fundamentální rozdíl v oblasti významů, který se skrývá za nenápadnými gramatickými rozlišeními mezi *kategorematickými a synkategorematickými, uzavřenými a otevřenými významy*. Objasnění takovýchto rozdílů nás vede k uplatnění našeho obecného rozlišení mezi samostatnými a nesamostatnými předměty na oblast významu tak, že rozdíl, jež máme na mysli v nynějším zkoumání, lze charakterizovat jakožto rozdíl mezi samostatnými a nesamostatnými významy.“⁴

Rozdíl mezi samostatnými a nesamostatnými významy je v oblasti teorie významu velmi často uplatnitelný (lze jej uplatnit např. při definici morfému). Na nejnižší úrovni Husserlovy *formální*

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 246.

² Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 247.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 248.

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 286.

logiky jím však lze postihnout rozdíl mezi kategoriální *formou* a kategoriální *matérií* věty. Věta je totiž základní jednotkou teorie, jejíž formu čistá logika popisuje.¹ Formalizace zde postupuje tak, že ze správně utvořeného samostatného komplexního významu vypustí všechny materiální významové části tím, že za ně dosadí *neurčité proměnné* a získá tak *nesamostatné* části (formu), které, jak vyplývá z logiky věci, jsou jednak *fundovány* v jiných významových částech, jednak společně představují *formu* spojení samostatných částí ve významovou jednotu (celek významu). Další postup na této úrovni by poté, co bylo řečeno o třetím logickém zkoumání, by měl být zřejmý:

*„Ke každému případu nesamostatného významu náleží, poté, co jsme zcela obecně objasnili o nesamostatných předmětech vůbec, určitý podstatný zákon, který řídí jejich potřebu doplnění jinými významy, tj. ukazuje druhy a formy souvislostí, v nichž musí být začleněny.“*²

*„V žádné oblasti nemůžeme každou libovolnou jednotlivost sjednotit s každou libovolnou formou. Nýbrž oblast jednotlivostí a priori omezuje počet možných forem a určuje zákonitosti jejich vyplnění.“*³

Jinými slovy řečeno – pokoušíme-li se variovat proměnné, v nichž jsou fundovány části tvořící formu věty (můžeme jí říkat syntaktická forma), zjistíme, že ne všechna dosazení jsou syntaktickým zákonem vyjadřujícím nesamostatnou povahu syntaktické formy dovolena, což nám umožňuje toto syntaktické pravidlo teprve explikovat. Jen některá konkrétní dosazení vytvoří jednotný a v posledku významový útvar (jednotný smysl), v našem případě větu, ostatní dosazení vytvoří absurdní kombinace. Dosazení musí vyhovovat syntaktickým zákonem předepsanému sémantickému *typu* dosazované části, tj. významové kategorii, jejímž má být dosazovaná část případem. Tomuto úkolu vypracovat sady podstatných syntaktických zákonů vyjadřující podstaty syntaktických momentů (tj. forem) říká Husserl úkol vypracování *nauky o formách významů* (*Formenlehre der Bedeutungen*)⁴. Tato nauka u Husserla *předchází* nauku o objektivní platnosti věty, tj. nauku o možné logické bezrozpornosti věty. (Husserl proto rozlišuje „věty“ syntakticky nesmyslné (*unsinnige Sätze*) např. „*a nebo jestli za také*“ a věty logický nesmyslné, či jak říká

¹ Je zajímavé, že byt' Husserl mluví o kateorematických významech, tematizuje jako takové významy pouze věty a z hlediska čisté logiky ani nic jiného nemá smysl (prvky teorie zajisté nemohou být nominální výrazy). V druhém vydání *Logických zkoumání* pak Husserl tematizoval novým způsobem nominální význam. Nominální význam má významový jáderný obsah (*Kerninhalt*), který může vstupovat do subjektivní či objektové („akuzativní“) syntaktické formy. I v onom jáderném obsahu můžeme rozeznat jadernou formu a jadernou, prepredikativní materii. Totéž rozlišení lze provést i pro adjektivní význam (viz Husserl, E., *Logická zkoumání*, cit. dílo, B 325).

² Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 307.

³ Tamt.

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 309.

Husserl protismyslné (*widersinnige Sätze*), např. „kulatý trojúhelník je geometrické těleso“.

„Tyto zákony, které panují v oblasti významových komplexů a které mají za úkol oddělit v ní smysl od nesmyslu, nejsou ještě takzvanými logickými zákony ve vlastním smyslu. Čisté logice poskytují možné formy významu, tj. apriorní formy komplexních, jednotně smysluplných významů, jejichž „formální“ pravdivost, resp. předmětnost poté řídí „logické zákony“ ve vlastním smyslu.“¹

Věta ve smyslu komplexní matérie, která může být tvrzena, zpochybňována, na kterou se můžeme ptát apod., tedy musí splňovat syntaktická pravidla významových komplexů, než může vůbec dojít k tomu, aby se mohla tematizovat její pravdivost.

Vztahy mezi složením na straně významu a složením na straně předmětu vykládá Husserl obdobně jako v *Přednášce o logice* (viz s. 207) a v tomto ohledu je čtvrté logické zkoumání spíše rekapitulací starší látky.

6.7.3.1 Bolzanovská kritika Husserlovy myšlenky logické gramatiky

Po řečeném můžeme Husserla v několika ohledech samostatně kritizovat, nebo se přinejmenším o takovou kritiku pokusit. Husserl ve svém pojetí syntetických a analytických apriorních soudů navazuje zcela zřetelně na bolzanovskou tradici. Právě Bolzano přišel proti klasickému Kantovu rozlišení s myšlenkou opírající se o možnost variace při zachování pravdy (či nepravdy) instanciací věty. Tato myšlenka pak Bolzanovi umožňuje dále rozlišit dva typy analytických soudů. Pokud po fixaci částí soudu, které se nemění, a tvoří tedy formu soudu, do níž se dosazuje, k posouzení pravdy soudu stačí pouze znalost pojmů majících logickou povahu (takových částí jako a, nebo, jestliže X, pak Y, některé X, veškeré X atd.), jsou soudy (řečeno dnešní terminologií) formálně analytické, jestliže se mezi složkami věty, které zvolíme za fixní, vyskytují i jiné než logické pojmy, jsou takové soudy materiálně analytické. Ostatní věty jsou syntetické.²

Husserl ve své čisté gramatice nahrazuje vodítko pravdivosti vodítkem pravdivosti výpovědi o jednotném smyslu, tj. ponechává „jednotný smysl“ jako invariantní predikát. Pokud je ve variaci X dosazením za proměnné formy Y dodržen čistě gramatický apriorní zákon, jde o útvaru X *pravdivě* vypovídán predikát „X má jednotný smysl“ čistě z názoru podstaty prvků formy. Pokud zákon dodržen není, je nominalizovaná věta X s predikátem „má jednotný smysl“ nutně nepravdivá. Husserlův postup v čisté gramatice je tedy variantou bolzanovské variace. A zde můžeme rozvinout několik myšlenek.

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 286.

² Tamt., str. 84. Ke krátkému shrnutí Bolzanovy koncepce viz Janoušek H., Kolman V., *Syntetické apriori*, nakl. Filosofie, Praha 2013, s. 27-33.

1.) Husserlova forma věty je formou logickou nikoliv ve smyslu logického kalkulu, nýbrž z toho hlediska, že se snaží zachytit *formu* významové matérie vyjadřované intence a odlišit ji od významové *matérie samé*. Bolzano však na rozdíl od Husserla tvrdí, že rozlišení toho, co patří k logické formě a k logické materii není nikdy natolik jasné, aby to nebylo předmětem možného sporu. Z toho hlediska může být vždy předmětem diskuze co a jak ve větě nahradit proměnnými.¹ Vezměme větu „*Všichni lidé jsou smrtelní*“. Je „*všichni*“ čistě jazykově gramatickým nástrojem vyjádření kvality soudu (Brentano)? Má formalizovaná věta tvar *A je B*, přičemž „*všichni*“ patří k formě obecnosti jména (Husserl), anebo má tvar *Všechna A jsou B*, přičemž „*všichni*“ patří k formě věty (Frege)? Husserl sám vlastně žádná kritéria neudává a za výslednou formu obvykle bez potřebné diskuze označí své stanovisko. Toto stanovisko pak má za názorně ověřitelné.

2.) *Označení* čistě syntaktických pravidel za pravidla smyslu je asi příliš silné. To, co Husserl analyzuje, jsou formální podmínky smyslu výpovědi, které jsou nutnou, ale nikoliv postačující *podmínkou* smyslu. Husserl sám tvrdí, že jednotu smyslu dostaneme pouhým dosazováním jednotek téže formálně gramatické kategorie. Díky tomu jsou však pro Husserla věty „*Červená rovnice si zpívala*“ logicky smysluplné, a teprve v dalším sledu nepravdivé. Stejně tak úsudek „*Tato restaurace je pro nekuřáky, tedy červené rovnice a kameny zde nemohou kouřit*“ je pro Husserla platný, a nikoliv nesmyslný. Husserlova čistá gramatika jinými slovy povoluje v *Logických zkoumáních* věty s *materiálně* kategoriálními chybami jako smysluplné. Jestliže se však podíváme na Husserlovu koncepci významu obecně, pak formálně pravdivý (tetický či syntetický) význam je význam, který může být vyplněn smysl vyplňujícím aktem (názornou intencí), a v tomto smyslu je i „*zlatá hora*“ platným významem, pro formálně nepravdivý význam (a tedy stále *význam*) pak platí, že jednotu mínící intence nutně vyplněna být nemůže, a to díky sporu v logickém významu intence, tj. z logicky názorných důvodů. Jiné významy možné nejsou, neboť intence může být *bud'* potvrzena, *nebo* zklamána. To, že se v logice smyslu neptáme podle Husserla na pravdu či nepravdu významu na celé věci nic nemění. Nyní by snad šlo tvrdit následující: určení jedné *materiální* oblasti nestojí s určeními jiné v logickém *sporu*, nýbrž určení jedné v druhé vůbec neexistuje. Rovnice jsou nečasové, protože čas se v oblasti aritmetických entit z apriorních důvodů *nevypovídá*, nikoliv kvůli tomu, že by byly nějak „*s časem*“ ve sporu. Díky tomu nemohou být určení ze dvou kategoriálních oblastí sporně vypovídána vzhledem *k témuž* a ve *stejném ohledu*, jak praví klasická definice vyloučeného sporu. Význam, v jehož složení *není* logický spor, ale *přesto* nemůže být *vyplněn názorem* (např. „*Kvadratické rovnice nekouří*“), protože o předmětu výpovědi vypovídáme určení, které v materiální oblasti, do níž tento předmět patří vypovídat *nelze*, musí být podle nás proto i z Husserlova hlediska nesmyslný.

¹ Bolzano B., Vědosloví, cit. dílo, § 148, s.194-195.

3.) Z řečeného vidíme, že logiku smyslu a logiku pravdy nelze zcela oddělit tak, jak se Husserl domníval, ale že smysl musí být vždy analyzován s ohledem na možnou materiální pravdivost nebo nepravdivost věty, pro níž je dodržení syntaktických pravidel nutnou *podmínkou*. Z tohoto hlediska by Husserlova nauka byla, jak jsme řekli, pouze naukou o *formální* smysluplnosti věty, přičemž smysl věty vyžaduje i pravidla materiální, ale ta právě vymezují oblast „možných“ a „sporných“ názorů (jevové oblasti či regiony). Jinými slovy řečeno: všechny smysluplné věty jsou formálně správně utvořené, ale ne všechny formálně správně utvořené věty jsou smysluplné věty. Formální smysluplnost je pouze nutnou, nikoliv dostačující podmínkou smyslu. Věta „Červené rovnice kouří“ nemá jednotný smysl, přestože má Husserl pravdu v tom, že z formálního hlediska se jedná o větu.

4.) Varovat by nás mohlo také to, že, jak jsme ukazovali v úvodu této kapitoly, platnost zákonů logiky smyslu je platností formálně analytických tvrzení a ta sama patří mnohem spíše do oblasti, která má na logiku smyslu podle Husserla teprve navazovat. Jestliže však nemáme definováno formálně analytické tvrzení, k čemuž potřebujeme i pojem pravdy, jak můžeme vůbec začít z výstavbou logiky smyslu, která z takovýchto tvrzení sestává?

Jmenované argumenty by měly poněkud zpochybnit Husserlem přísně rýsované vrstvy čisté logiky.

6.7.4 Páté zkoumání

Lze říci, že z hlediska Husserlova předchozího vývoje má rekapitulující povahu i páté logické zkoumání. Nalezneme v něm řadu již vypracovaných argumentů proti Brentanově nauce o intencionalitě soudu, ty jsou však zapojeny do nového přepracování Husserlovy vlastní teorie intencionality. Intencionalita vědomí (tj. vědomí jako psychický akt) a její výzkum je v tomto zkoumání upřednostněna před dvěma dalšími významnými pojmy vědomí, tj. vědomím ve smyslu fenomenologické jednoty prožitků já¹ a vědomím ve smyslu vnitřního vnímání.² Oba tyto pojmy otevřely v následném vývoji fenomenologie pole pro rozsáhlou problematiku, kterou zde nemůžeme sledovat. Z našeho hlediska není vzhledem k prvnímu pojmu také důležitý vztah mezi jednotou proudu prožitků a „já“, kterému tato jednotka náleží a který Husserl řešil v prvním a druhém vydání různě, přičemž nauka prvního vydání se nijak zvlášť neliší od Brentanovy pozice z *Psychologie z empirického stanoviska*, na jejíž stručné předvedení (s. 46nn.) můžeme odkázat. Pro nás je důležitý rozdíl mezi intencionálními a neintencionálními prožitky. Tento rozdíl je totiž radikálním popřením Brentanovy pozice, která stojí na předpokladu intencionality jako podstatného rysu všeho psychického. Husserl se vydává poměrně neintuitivní cestou, která počítky vykládá jako

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 326-330.

² Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 333-334.

prožitky vědomí, a nikoliv jako *předměty* vědomí. Husserl tedy chápe počítky jako imanentní součásti proudu vědomí, čímž se mu daří ostře rozdělit smyslové počítky a smyslové kvality, které se jeví díky objektivizujícímu pojetí počitků, a vymezit se kriticky vůči soudobé populární teorii vnímání Ernsta Macha, která tyto pojmy vysvětlovala jako dvojí pohled na tentýž element – psychologický a fyzický. Je-li podle Macha vztažen dále neanalyzovatelný „atom“ zkušenosti k psychickému kontextu vědomí, pak jde o počitek, a je-li tentýž element vztažen ke kontextu fyzických věcí, pak jde o kvalitu vnějšího světa.¹ Husserlův přístup s sebou ale nese také řadu nejasností. V jakém smyslu je např. prožitek červený, je-li červen jakožto počitek prožitkem? Vědomí se Husserlovi nyní rozpadá na oblast neintencionálních a intencionálních prožitků, což nadále znemožňuje užití termínu „*psychický fenomén*“ pro psychický prožitek jako takový. Jelikož je tento termín založen Brentanovskou tradicí, užívá nyní Husserl pro prožitek, jenž se vyznačuje intencionalitou, termín „*psychický akt*“, „*akt*“, popřípadě „*intencionální akt*“ či „*intencionální prožitek*“. Objektivní představy a věty jsou nyní ideálními významy instanciovanými v jistém typu intencionálních prožitků.

Z hlediska soudů vnitřního vnímání můžeme k Husserlově pozici poznamenat několik následujících věcí, a to opět na ose vztahu Brentano-Husserl. Byť je Husserlova kritika Brentana v mnohém přesvědčivá, míří totiž na nejasnosti ve výkladu bytí imanentních předmětů, jsou některé závěry problematické. Když Brentano říkal, že vnější vnímání není vnímání v pravém smyslu, neměl tím na mysli možnost omylu tohoto vnímání oproti nemožnosti omylu vnitřního vnímání, nýbrž podstatný omyl tohoto vnímání, které sugeruje jako o sobě jsoucí smyslové předměty, zatímco, jak lze podle Brentana empiricky dokázat, tyto předměty v realitě tak, jak se jeví, vůbec neexistují. Jejich vnímání není tedy vůbec vnímáním v přísném smyslu. Husserl by zajisté odmítl i takto založené rozlišení, musel by však předložit kritiku karteziánské ontologie *res extensa* a rozlišení primárních a sekundárních kvalit, což v *Logických zkoumáních* nikde nečiní. Místo toho se soustředí na zajímavé vykázání zajištěnosti vnějšího vnímání, které však nemá s Brentanovou pozicí, vůči níž má být kritikou, bezprostředně mnoho společného.

Byť Husserl nemůže říci, že v reflexi takřikajíc pojímá jeden a tentýž akt sebe sama, což umožnilo Brentanovi označit za zdroj evidence vnitřního vnímání identitu poznávajícího a poznávaného, spatřuje Husserl evidenci reflexivní intence v adekvátní samodanosti, tj. v plné názornosti reflektovaného prožitku, který je zcela a plně dán tak, jak je reflexivní intencí míněn. Evidence vnitřního vnímání je tedy v *Logických zkoumáních* plnou identifikací, a tedy naprostou *identitou* míněného a daného.

¹ Mach, E., *Die Analyse der Empfindungen*, G. Fisher, Jena 1903, kap. 1.

„Předmět je skutečně „zde“ jako to, co je, tělesně přítomný, tedy ve vnímání samém přítomný a s ním jednotně jsoucí.“¹

Názor, o který se evidence reflexivního soudu opírá (Husserl mluví v *Logických zkoumáních* o názoru já ve smyslu empirického já), nediktuje jednoznačně způsob svého následného pojmového vyložení. Nemohu se sice mýlit o tom, že jsem, ale přesně reflexivně „trefit“, jak jsem, tj. zjednat „adekvátnosti“ jasnost, je věc obtížná a umožňující omyl, a tedy i kritiku. Navíc následný fenomenologický výklad se týká podstatných struktur prožitků provedený v ideující abstrakci, prožitky samotné naproti tomu tvoří „herakleitovský proud“ vědomí, který nelze „zastavit“.

„V soudu ‚já jsem‘ se evidence pojí k jistému pojmově ostře nevymezenému jádru empirické představy já ... Všechny tyto [reflexivní] soudy sdílejí osud soudu ‚já jsem‘, nejsou pojmově [tj. z hlediska artikulace toho, co nazírají] dokonale uchopitelné a vyslovitelné, jsou evidentní jen ve své živoucí intenci, která však není slovy přiměřeně sdělitelná.“²

Největší hrozba Husserlovi hrozí ze strany tradiční námitky nekonečného regresu. Platí-li, že každý akt je nějak uvědomován, pak reflexivní akt musí být uvědomován v reflexivním aktu druhého řádu, který je však také aktem atd. . Husserl sice popře Brentanovu tezi, že proud vědomí je zároveň kontinuálním proudem vnitřního vnímání, tj. že každý akt je již z tohoto titulu bezděčně uvědomován, nevysvětlí však v *Logických zkoumáních*, jak je možné upřít akt reflexe na absolutně neuvědomovaný psychický akt. To se dokonce zdá být *a priori* nemožné (asi tak jako je nemožné hledat něco, naprosto však nevědět, co je hledáno). Vyměnit jednu nemožnost, totiž nemožnost vnímat každý akt vědomí, za jinou se nezdá být dobrou odpovědí a otázky, zdali Husserlovo odmítnutí plynulo z hrubého podcenění problému sebevědomí, či zdali měl na mysli jiné řešení tohoto problému, nelze z Husserlových kusých vyjádření na téma reflexivních aktů dost dobře rozhodnout.³

6.7.4.1 Páté zkoumání: objektivující akty a představa

V rámci sledování Husserlova vývoje pojetí intencionality jsme zaznamenali přinejmenším tři Husserlovy útoky na Brentanovo pojetí představy jako základu na ně navazujících soudů. Již ve svých *Psychologických studiích k elementární logice* z roku 1894 tvrdil Husserl, že na úrovni představ lze rozlišit rozdíl mezi pouhou reprezentací a názorem, který může reprezentaci vyplnit. Ve svých nepublikovaných textech se Husserl snažil přenést toto rozlišení i do oblasti soudové intencionality. Dále ve svých nepublikovaných textech a ve své *Přednášce o logice* našel Husserl

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 333.

² Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 154-155.

„dvojznačnost“ Brentanova pojetí představy v tom, že termín „představa“ může označovat za prvé významovou materii, ve které musí být fundovány všechny intencionální akty, neboť materie „předepisuje“ intenci předmět. Za druhé může představovat způsob (kvalitu), jakým je předmět intence uvědomován, a sice pouhé myšlení si např. oproti „víře“, afirmaci předmětu, či oproti jeho negaci atp. Konečně Husserl také popřel Brentanovu snahu redukovat všechny subjekt-predikátové soudy na afirmace či negace komplexních předmětů a vedle takového afirmování a negování předmětů hájil soudové afirmace a negace kategoriálního subjekt-predikátového vztahu. Soudy v nejširším smyslu jsou tedy jednak „nominální“, tetické, jednak „subjekt-predikátové, syntetické. V příslušné materii těchto soudů se buď instanciuje objektivní představa (nominální soudy), anebo objektivní logická věta (subjekt-predikátové soudy). Husserl nyní všechny tyto kritiky spojuje v *Logických zkoumáních* tématem vymezení a analýzy tzv. *objektivujících* aktů. Ty hrají podle Husserla roli fundamentálních intencionálních aktů a přebírají tak pozici Brentanových intencionálních představ.

Celou svou diskuzi zahajuje Husserl tím, že veřejnosti v pátém zkoumání představuje svůj vlastní pojem intencionality, který nastupuje v druhé kapitole jakožto třetí pojem vědomí a který je tematizován i ve všech následujících kapitolách pátého zkoumání. Toto pojetí nebylo vůbec známo. Husserl, odhlédneme-li od krátkého pojednání tematiky reprezentací a názorů, totiž na téma intencionality jako takové do té doby nic nepublikoval. Oproti tomu Brentanovo pojetí bylo obecně známé. Husserl proto v pátém zkoumání prezentuje a sjednocuje všechna významná rozlišení v

³ Velmi elegantní a celkem intuitivní vysvětlení podává Zahavi ve své knize *Subjectivity and Selfhood* (viz Zahavi, D., *Subjectivity and Selfhood*, MIT Press, Cambridge 2006, s. 40-41). Husserl podle Zahaviho rozlišil prereflexivní sebevědomí, které je prostě prožíváním intencionálních a neintencionálních prožitků – Husserl skutečně na zásadních místech pátého zkoumání říká, že prožitek se nejeví, nýbrž „prožíváme ho“, a reflexivní akt, který tyto prožitky objektivizuje a který probírá v §5 pátého logického zkoumání. Problém Zahaviho teorie je v tom, že ji lze sice z textu *Logických zkoumání* vytěžit, je však na Husserla příliš pokročilá a orientovaná pozdějšími diskuzemi. Husserl by si již v *Logických zkoumáních* musel uvědomit, že 1.) reflexivní intence druhého řádu nikdy nemůže vysvětlit možnost sebevědomí a že 2.) ho nemůže vysvětlit ani prvořadová reflexivní intencionalita Brentanova typu, neboť myšlenka intencionality minící prožitek již jako *objekt* není fenoménu sebevědomí práva. Obě myšlenky jsou však tak neobyčejně závažné, že není možné, aby je Husserl alespoň jednou někde v *Logických zkoumáních* nezmínil, například právě v paragrafech, které se vnitřního vnímání týkají. Husserl spíše žádnou jasnou představu o problematice sebevědomí a reflexe v *Logických zkoumáních* neměl, a proto se jí hleděl vyhnout, což ale není vždy možné. Na jedné straně byl podle všeho dostatečně soudný, aby nezastával mínění, že o „já“ a prožitcích máme po-
něti jen tehdy, když je reflektujeme, což husserlovo rozlišení nejevících se, avšak *prožívaných* prožitků a jevících se předmětů dokládá, na druhé straně byl dostatečně soudný na to, aby netvrdil, že máme reflexivní povědomí o každém prožitku, který prožíváme. Tím se otvírá možnost čtení, které rozvinul Zahavi. K výstavbě teorie, která by tyto náhledy nějak vypracovala, neměl ale Husserl v *Logických zkoumáních* dle všeho dostatečné prostředky.

oblasti intencionálních aktů, ke kterým došel, a posléze je odstiňuje od Brentanovy koncepce. V §§ 9-10 pátého zkoumání Husserl uvádí na scénu Brentanovo vymezení psychického fenoménu a soustředí se na dvě Brentanova určení psychických fenoménů – na jejich intencionalitu a na to, že psychický fenomén je představa či se na představě zakládá. Zatímco druhá a třetí kapitola rozvíjí téma intencionálního aktu, čtvrtá a pátá v tomto rozvinutí pokračuje při souběžné kritice Brentanova určení představy jako fundamentu vši intencionality. V §11 kritizuje Husserl Brentanovo pojetí předmětu intence jako imanentního či mentálního předmětu zcela v souladu s kritikou, kterou rozvinul ve spisu *O intencionálních předmětech*. Bůh Jupiter není obsažen ani v aktech, a není tedy imanentní, a neexistuje ani reálně, přesto je intencionálním předmětem příslušné představy. Husserl však kupodivu zůstává pouze u negativního vymezení se. Bůh Jupiter neexistuje imanentně, nýbrž jeví se jako předmět neredukovatelný na akt a v tomto smyslu je transcendentní. Zároveň však není ani reálný, a kdyby se ukázal být reálný, způsob jeho „představování“ by se nezměnil, změnila by se kvalita této představy. Smysl pravdivých výpovědí týkajících se Jupitera, který byl v *O intencionálních předmětech* osvětlen pomocí teorie předpokladů, zůstává ale v *Logických zkoumáních* netematizován.

Hned vzápětí přivádí Husserl na scénu základní rozlišení mezi reelním (deskriptivním) a intencionálním obsahem, aby následně v intencionálním obsahu rozlišil intencionální matérii, intencionální kvalitu a intencionální předmět. S většinou těchto rozlišení jsme již měli možnost se seznámit. Přejdeme k jejich rekapitulaci, přičemž bychom chtěli poukázat na některé nejasnosti, které literatura týkajících se *Logických zkoumání* přehlíží.

6.7.4.2 Reelní obsah

Rozdíl reálného (deskriptivního) a intencionálního obsahu je založen v mnohokrát zmiňovaném rozdílu reálného aktu a ideálního obsahu. Jelikož reálný akt, v němž se ideální obsah instanciuje, není jednoduchou, nýbrž komplexní entitou, což je dobře patrné například v aktech názorného smyslového vnímání, tvoří všechno to, co je v něm plně obsaženo jako část v celku jeho deskriptivní, reelní obsah.¹ Husserl nechce používat slovo reálný obsah, neboť je zatíženou metafyzickou představou věci či věčnosti.² Z hlediska dalšího postupu je důležité uvědomit si, že Husserl v prvním vydání používá pojmy „deskriptivní“, „fenomenologický“, „imanentní“ a „reelní“ obsah aktu často jako různá vyjádření téhož, tj. pro popis částí intencionálního aktu. Tak kapitola, která zavádí reelní obsah aktu, se nazývá §16. *Rozlišení mezi deskriptivním a intencionálním*

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 374.

² Husserl, E., *Logická zkoumání II/1*, cit. dílo, s. A 375.

obsahem.¹

6.7.4.3 Nejasnosti Husserlova určení reelního a intencionálního obsahu

Reelní obsah intencionálního aktu sestává z „kusů a momentů“, tj. z prožitků a jejich vlastností. Některé z nich jsou odlučitelné a jedná-li se o smyslové počítky, které mohou, ale nemusí být v aktu zahrnuty, nejsou samy o sobě intencionálními prožitky. Husserl často opakuje, že reelní obsah, a tedy i akt sám se nejeví, nýbrž je prožíván, což je další důvod, proč Husserl nerad používal Brentanův pojem psychického fenoménu (u Brentana se naopak bezděčně spolujeví každý prožitek jako předmět vnitřního vnímání). Ovšem i reelní obsah se může stát intencionálním předmětem v aktech reflexe. Zatímco však Husserl v *Logických zkoumáních* příležitostně zdůrazňuje neintencionalitu a obvyklou netematizovanou přítomnost počítků, vzniká jistý zmatek v mluvě o intencionálním obsahu aktu. Míjí se intencionálním obsahem, jehož význačnými složkami je materie a kvalita aktu (ty tvoří tzv. intencionální podstatu aktu), nějaká ideální entita, anebo reálná část aktu? Z prvního logického zkoumání je patrné, že význam jakožto *species* má svou instanci právě v reelním *momentu* aktu tak, jako červen má instanciaci v individuálním momentu červeného předmětu. Máme tu tedy na jedné straně rozlišení mezi případnými neintencionálními a intencionálními reelními částmi aktu a na straně druhé mezi reelními částmi aktu a ideálními *species*, které se v aktu instanciují. Jestliže Husserl tak důrazně odlišuje reelní a intencionální obsah aktu, může se zdát, že tím chce odlišit zejména reelní a ideální „obsah“ aktu. To je takřka automatická úvaha, kterou nalezneme jako dominující např. v celé, jinak velmi vydařené knize Dana Zahaviho:

*„Nyní musíme pokračit v popisu Husserlových analýz a objasnit pojem intencionálního obsahu. Tento pojem značí, že se sice na rozdíl od intencionálního předmětu jedná o obsah, že však není ve vědomí imanentně obsažen.“*²

Stejně tak Tugendhat:

*„Reelním obsahem je tedy vše, z čeho se prožitek sám ,skládá‘ a co ho spoluutváří a míní prostě to, co nekvalifikované slovo ,obsah‘ pro každý předmět. Přídavek ,reelní‘ je u intencionálních prožitků, neboť mají (a pouze ony) také ,obsah‘ ve zcela jiném smyslu, totiž svůj ,intencionální korelát“*³

Pokud se však ideální obsah sdílí aktu, pak jde právě o reelní momenty aktu, které ho instanciují a

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 374.

² Zahavi, D., *Intentionalität und Konstitution*, cit. dílo, s. 48.

³ Tugendhat E., *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, cit. dílo, s. 34. Tugendhat zde předjímá pozici *Idejí*, v nichž je intencionální obsah pojat (také) jako noema, tj. korelát aktu.

kteřé, navzdory Zahavimu a Tugendhatovi, jsou v prožitku obsaženy v reálním smyslu.

„Zejména můžeme obsahem, např. nominální představou, mínit význam jako ideální jednotku: představu v čistě logickém smyslu. Tomu jakožto reálný moment v reálném obsahu aktu představu odpovídá intencionální podstata s kvalitou a materií představu.“¹

„V deskriptivním [tj. v reálním ! – pozn. H.J.] obsahu každého aktu jsme rozlišili kvalitu a materii jako dva navzájem se vyžadující momenty.“²

„Poznamenejme ještě následující: kvalita aktu je nepochybně abstraktním momentem³ aktu [!], který nelze oddělit od materie ... s materií se to bude mít obdobně.“⁴

Vzhledem k tomu, že v *Logických zkoumáních* lze jen stěží nalézt vyjádření, které by nezařazovalo intencionální podstatu (tj. materii a kvalitu jako složky intencionálního obsahu aktu) do deskriptivního či fenomenologického obsahu aktu (srov. *„Jestliže nám kvalita a materie aktu platí za složky (Bestandstücke) aktu ...“⁵*), či o nich nehovořilo jako o abstraktních momentech aktu, či niterných momentech, popř. konstituentech aktu,⁶ zdá se, že Husserl v příslušné pasáži chce spíše vyčlenit z obsáhlejší skupiny imanentních (reálních) částí, které utváří akt, právě ty, které k tomuto prožitku patří jakožto k prožitku intencionálnímu, díky nimž má *intencionální charakter*. V tomto smyslu náleží intencionální materie a kvalita aktu díky *specifické* (podstatné) povaze intencionálního aktu, není to však obsah ideální! Tyto složky mohou být podkladem ideující abstrakce, která je bere jako individuální případy specifických idealit. Významem či smyslem aktu pak není *matérie*, nýbrž ideální význam uchopitelný v ideující abstrakci. Ideující abstrakce kvality aktu pak poskytuje *species* aktového charakteru (soud, pouhá představa, ale v dalším sledu i např. přání, rozkaz, slib apod.).

Jestliže se ptáme, proč bystří interpreti mají či měli tendenci vidět v intencionální podstatě aktu cosi ideálního a ontologicky rozdílného od reálního obsahu, pak lze důvod najít v nešťastné terminologii a také v poměrně nešťastné pasáži, v níž jsou právě intencionální materie a intencionální kvalita rozlišeny jako složky intencionální podstaty aktu (intencionální podstata = intencionální obsah) a s

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 470. V prvním vydání používal ještě Husserl navzdory svým vyjádřením občas místo „reální moment“ výraz „reálný moment“. V druhém vydání všude změnil „reálný“ na „reální“.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 392.

³ K rozdílu abstraktního momentu, který je vždy brán jako nedílná část předmětu, zde tedy reální součástí aktu jakožto druhu reálního prožitku, a ideální species viz *Logická zkoumání*, sv. II/1 s. A 158.

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 391.

⁵ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 392.

⁶ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 400.

ní související Husserlova laxnost mluvy o „stejném“ a „identickém“. Co se týče prvního důvodu a užití termínu „podstata“ poznamenal poměrně trefně Urban:

„Výrazem ‚intencionální podstata aktu‘ tedy Log. zkoumání neoznačují žádnou ‚obecnou‘ či ‚ideální‘ entitu (jak by se mohlo díky slovu ‚podstata‘ zdát), nýbrž jistý moment aktu, který nesmí prožitku chybět, má-li vůbec dojít k uskutečnění vztahu k předmětu ...“¹

Husserl matérii a kvalitu aktu rozlišuje §20 pátého logického zkoumání:

„Tak např. obě tvrzení ‚ $2 \times 2 = 4$ ‘ a ‚Ibsen je pokládán za hlavního zakladatele moderního realismu v dramatickém umění‘ jsou tvrzení jednoho a téhož druhu, každé je kvalifikováno jako soud. Tento jejich společný rys nazýváme kvalitou soudu. Jeden je však soudem tohoto ‚obsahu‘, druhý soudem jiného ‚obsahu‘. Abychom tento ‚obsah‘ odlišili od jiných pojmů obsahu, hovoříme zde o matérii soudu. Podobná rozlišení mezi kvalitou a matérií provádíme u všech aktů.“²

Z příkladu je zjevné, že dva momenty kvality zde jsou stejné, protože oba prožitky jsou prožitky identického *specifického* charakteru. Jsou tedy specificky identické. Kvalita charakterizuje akt právě z hlediska toho, o jaký typ aktu se jedná při odhlédnutí od toho, *co* a *v jakém předmětném smyslu* akt míní.

Když však Husserl na témže místě mluví o matérii, udává, či snaží se udat, příklad jiného ražení.³ Totiž příklad intencí s *numericky* identickou intencionální *předmětností*:

„Kdo si představuje, že na Marsu snad existují inteligentní bytosti, představuje si totéž, jako ten, kdo činí výpověď ‚Na Marsu existují inteligentní bytosti‘, a zase totéž jako ten, kdo se ptá ‚Existují na Marsu inteligentní bytosti?‘, nebo jako ten, kdo si přeje ‚Kéž na Marsu existují inteligentní bytosti!‘ atd. Záměrně zde explicitně předkládáme přesně odpovídající výrazy. Stejnost „obsahu“ při různosti aktové kvality nachází své viditelné gramatické vyjádření, a tak může harmonie gramatických útvarů naznačit směr našich úvah. Co tu tedy znamená tentýž obsah? Zjevně je v oněch různých aktech intencionální předmětnost tatáž. Jeden a týž stav věcí je v představě představován, v soudu kladen jako platný, v přání žádán, v otázce dotazován.“⁴

¹ Urban P., *Výraz a význam*, cit. dílo, s. 91.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 386.

³ Pojem intencionální podstaty, jehož složkou je matérie a kvalita aktu, označuje z *hlediska aktu* totéž, co plný význam konkrétního výrazu. Akt ovšem může zůstat nevyjádřený. Jestliže vyjádřený je, funguje ve vztahu ke svému výrazu právě jako význam udílející akt, Husserl pak v tomto případě hovoří z *hlediska výrazu* o významové podstatě výrazu, což je z *hlediska aktu* vyjadřovaná intencionální podstata aktu, viz Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 392-396.

⁴ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 387.

Matérie však „fixuje“ *co* akt míní (předmět) a *jak* je předmět míněn (předmět v předmětném smyslu). Dva akty se stejnou matérií v našem příkladu míní numericky identický intencionální předmět, jímž je zde stav věcí. Jelikož předmět je tu numericky stejný, svádí to k pojetí, podle kterého je zde numericky identická i matérie, což by bylo možné pouze tehdy, jestliže by šlo o idealitu sdílející se mnoha aktům. To je však omyl. *Předmět* je numericky tentýž, matérie jakožto momenty různých pochybností, soudů, přání téhož jsou numericky různé, instanciují však tutéž ideální logickou větu.

Husserl naráží na meze své teorie významu z *Logických zkoumání* ještě v jiném smyslu. Vztah mezi identickým ideálním významem (významovou species) a reálnými akty je podle Husserla vztahem mezi obecninou a jednotlivinou. Vztah mezi numericky identickým intencionálním *předmětem* a množstvím různých intencionálních aktů, v nichž je předmět míněn, však není vztahem mezi obecninou a jejími případy – není zde množství stavu věcí a nad nimi jakýsi „obecný“ stav věcí, byť jsme viděli, že Husserl se v raných textech snažil chvíli něco takového postulovat (viz s. 187nn.). Stav věcí však není reálná entita existující v čase a prostoru, přesto se sdílí jako numericky tatáž mnoha intencionálním aktům. Toto její sdílení však nemá povahu instanciace obecniny. Vzniká tedy otázka, zdali by podobně nešel pochopit také ideální význam soudu, tj. jako svým způsobem předmětný význam, který je jako předmět intence tentýž pro mnoho aktů a díky němuž jsme zaměřeni na předmět v přísném smyslu.

Toto rozšíření noetické stránky o stránku noematickou (řečeno Husserlovými pozdějšími termíny) však není pro Husserla *Logických zkoumání* přístupné, neboť intencionální předmět není nijak v reálném obsahu intence obsažen. Právě výzkum reálného obsahu intencionálních aktů, který je zajištěn reflexí, je však cílem brentanovské deskriptivní psychologie. Z hlediska takovéto deskripce je proto intencionální předmět v *Logických zkoumáních* z teorie významu vyřazen:

„Pro fenomenologické pozorování předmětnost sama není ničím; je, obecně řečeno, vůči aktu transcendentní. Ať už je v jakémkoli smyslu a s jakýmkoli oprávněním řeč o jejím ‚bytí‘, ať už je reálná nebo ideální, pravdivá, možná nebo nemožná, akt je ‚na ni zaměřen‘. Ptáme-li se nyní, jak je třeba rozumět tomu, že by něco nejsoucího nebo transcendentního mohlo v nějakém aktu, ve kterém vůbec není, platit jako intencionální předmět, pak na to není žádná jiná odpověď než ona jedna a vskutku zcela dostatečná odpověď, kterou jsme podali výše: předmět je intencionální, to znamená, je tu určitý akt s nějakou určeným způsobem charakterizovanou intencí, která v této určenosti vytváří právě to, co nazýváme intencí na tento předmět.“¹

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 387-388.

6.7.4.4 Kvalitativní modifikace, objektivující akty a kritika Brentana.

Uvedli jsme, že Husserl rozlišil matérii a kvalitu jako nutnou složku intencionálního aktu. Husserl při této příležitosti v pátém logickém zkoumání opakuje beze změn svou kritiku Brentanova učení. Brentano tvrdil, že každý psychický fenomén je buď představou či se na představě zakládá. Pod představou však myslel nijak nekvalifikovaný fenomén představy, který stojí v základu druhořadového fenoménu soudu. Husserl naopak tvrdí, že „pouhá představa“ je materie, která má *kvalitu* „zdržení se soudu“ a matérii, která určuje co a jak je pouze představováno. Druhou základní a v jistém smyslu vlastně tou nejzákladnější kvalitou, která podle Husserla může bezprostředně kvalifikovat matérii, je kvalita „kladení“, díky níž je předmět materie míněn jako jsoucí (tj. zároveň jako předmět aserce), popř. v modalitě tohoto mínění.¹ Právě tato kvalita je vlastní soudové intencionalitě. Husserl se tak v *Logických zkoumáních* bez komentáře vzdává dvou soudových kvalit – logické afirmace a logické negace –, které přijímal ještě v *Přednášce o logice*.

Matérie kvalifikovaná kladením či pouhým představováním tvoří podstatu tzv. *objektivujícího* aktu, neboť teprve takovýto akt intenduje objekt a prostředkuje ho všem intencionálním aktům vyššího řádu. Stejně jako tvrdil Brentano, že všechny psychické fenomény jsou buď představy, anebo nesamostatné akty v představách založené, tvrdí nyní Husserl, že všechny intencionální akty jsou buď akty objektivující, anebo jsou v těchto aktech založené.² Všechny neobjektivující akty jako přání, rozkazy, hodnocení, volní rozhodnutí, fenomény lásky a nenávisti apod. jsou takto Husserlem pojaty jako intencionální *kvalifikace* objektivujících aktů, s tím, že v běžném smyslu samozřejmě kvalifikují intencionální předmět objektivujících aktů, nikoliv tyto akty samotné (obvykle mám radost z toho, že něco se má tak a tak, nikoliv ze soudu, v němž je stav věcí tvrzen). Jelikož objektivující akty jsou svou funkcí analogické Brentanovu pojmu představy, říká Husserl poněkud paradoxně, že vymezují nejširší pojem představy (v tomto smyslu je i soud v obvyklém smyslu představou).³

Byť tato Husserlova úvaha a s ní spojená kritika Brentana byla již v sekundární literatuře několikrát rozebrána – česky např. zdařile v Rezkově knize *Husserlova věčnost*,⁴ stojí za to učinit několik úvah, které nebývají obvykle prováděny. Jednak jde o to, že neutralizace kladení v pouhé představě

¹ Uvidíme, že teprve v šestém zkoumání zohledňuje Husserl vztah intencionální kvality k výkonu negace, která modalizuje kladení, nestojí s ním tedy na stejné úrovni, nýbrž vždy kladení předpokládá a nikdy není jeho prostým opakem. Mnohem hlubšího rozpracování se kladení ve smyslu aserce jako tzv. *urdoxa* a jeho různé možné doxické modality dostalo teprve v *Idejích I*.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 458.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 449.

⁴ Rezek, P., *Husserlova věčnost*, Ztichlá klika, Praha 2009, kap. 2-3.

je *založena* v kladení, tj. v mínění jsoucna. Husserl tedy vrací pojem intence zpět do tradičního aristotelského, resp. středověkého kontextu, z níž ho Brentano vyjímá. Tím „prvním“, k čemu se „fundamentální“ intence vztahuje, je nejen ve faktickém ohledu, nýbrž i v ohledu deskriptivně-fenomenologickém, *předmět kladený jako jsoucí*. Pro Brentana se představa vztata sama o sobě vztahuje k intencionálnímu objektu, který intence „má“ jakožto imanentní objekt. Tento imanentní objekt uvažován deskriptivně sám o sobě je však takříkajíc mimo jsoucno a nejsoucno, neboť předchází existenční afirmaci a negaci. Pro Husserla je však primární objekt intencionality míněn již jako *jsoucí* a vyřazení či modifikace kladení (včetně negace) této „víry“ na tuto intencionalitu implicitně odkazují. Je zjevné, že takováto teorie potřebuje silnější deskriptivní důkaz, než který je v pátém logickém zkoumání podán.

Mnohem závažnější je však možná jiný aspekt nauky o kvalitách. Ani ten nebývá zmiňován,¹ byť je v kontextu pátého zkoumání, které je do jisté míry polemikou s Brentanovým konceptem intencionality, relativně zjevný. Kupodivu ho, jsk jsme již poznamenali, nezmiňuje ani Husserl a vlastně ho v *Logických zkoumáních* nikde samostatně neprobírá. Celé Brentanovo pojetí soudů operuje se *dvěma* kvalitami jako navzájem protikladnými a rovnocennými, totiž s afirmací a negací (anglicky bychom museli hovořit o *belief* a *disbelief*). Ještě v *Přednášce o logice* Husserl váhal, zdali přijmout dvě základní kvality soudu, anebo právě jednu kvalitu ve smyslu kladení či víry (*belief*). Zatímco Frege, který také přijal obdobnou teorii, měl však pro svou nauku logicko-pragmatické důvody, Husserl se chce opřít o důvody fenomenologické a i jeho nauka se pohybuje ve zcela jiném kontextu než Fregova. Snad právě kvůli potížím s fenomenologickou deskripcí je však nauka o kladení a jeho modalitách, s výjimkou modifikačního výkonu negace v šestém zkoumání, o kterém se v pátém zkoumání Husserl dokonce ani nezmiňuje, probrána v *Logických zkoumáních* jen nezřetelně. O něco zřetelněji se Husserl vyjádřil v druhém a pátém článku *Zprávy o německých spisech o logice z let 1895-1899*,² které spadají do roku 1903 (druhý článek) a do roku 1904 (pátý článek) a v kterých se Husserl odkazuje na svá *Logická zkoumání*.

V druhém článku, který je stejně jako první článek celý věnován kritice knihy Julia Bergmanna, *Die*

¹ Světlou výjimkou je Pietersma, H., „Assertion and predication in Husserl“, in: *Husserl Studies*, Vol. 2, No. 1, 1985, s. 75-95, který se krátce zabývá naukou *Idejí I* o urdoka a doxických charakterech, přičemž se s odkazem na druhý článek Husserlovy *Zprávy o německých spisech o logice z let 1895-1899* (viz pozn. 3 na této straně) stručně věnuje právě Husserlovu příklonu k „univerzálnosti“ humovské *belief*.

² Husserl, E., "Bericht über deutsche Schriften zur Logik in den Jahren 1895-1899", in: *Archiv für systematische Philosophie*, Vol. 9, 1903, s. 113-32, s. 237-59, s. 393-408, s. 523-43; & Vol. 10, 1904, s. 101-25. Dále jen *Bericht n.I-V*, přičemž číslice značí číslo článku.

Grundprobleme der Logik,¹ ohlašuje Husserl s patřičnou opatrností rozhodnutí, ke kterému v *Logických zkoumáních* dospěl:

„Nejen *matérie* v tradičním smyslu (*S*, *P*), nýbrž také všechny kategoriální formy, jako např. ‚nějaký‘ a ‚nějaké‘, ‚jestliže‘ a ‚pak‘ a zejména ‚je‘ a ‚ne‘ náleží do ‚matérie‘. ‚Je‘ tedy není vůbec žádným vyjádřením ‚víry‘ a ‚není‘ už vůbec nevyjadřuje ‚nevíru‘, ‚charakter bytí‘ a ‚jistoty‘ náleží spíš *matérii*, ať ji v další artikuluje s ohledem na její části jakkoliv ... V každém případě patří výraz odmítnutí, *nevíry*, resp. *nepravdy* k *matérii* těchto výpovědí, a to, co z nich činí výpovědi není predikovaná *nevíra*, nýbrž *charakter přesvědčení*, ‚víry‘, která tuto *matérii* takříkajíc oživuje. Každé vypovídání je ‚vírou‘. Ať již je toto pojetí, ke kterému se po dlouhém váhání přikláním, konečné či ne, koření každopádně ve skutečnostech, které potřebují pojednat a objasnit.“²

„Od Martyho a Brentana se odchyluji tím, že ve shodě s Humem zcela odmítám negativní protipól k *belief*.“³

Husserl opomíná říci, že se tím odchyluje i od sebe sama, neboť Brentanovu nauku velmi dlouho zastával. Pokusíme se nyní tuto novou nauku pokud možno vysvětlit.

Čeština v jistém smyslu vhodně pro „intencionální“ kontext říká, že *A pokládám* za jsoucí, *pokládám* za nejsoucí, *pokládám* za možné, *pokládám* za nemožné, ve vztahu k výroku „*A*“ pak, že ho *pokládám* za pravdivý, *nepravdivý*, *pravděpodobně pravdivý* apod. Husserl tuto situaci vázanosti v pokládání či bytí vyjadřoval tím, že hovořil o vázanosti *aserci*, *kladení*, *prostého mínění bytí*, *víru*, *vědomí platnosti* či o „doxické“ modifikaci tohoto charakteru (všechny právě zmiňované výrazy mají u Husserla vyjadřovat různými způsoby totéž).

Řekli jsme, že Husserl odlišil „být“ a „nebýt“ ve smyslu součásti *matérie* od *kvality aserce* (*kladení*) čili *víry* (*urdoxa*). V *Přednášce o logice* a na jiných místech jsme poukázali na to, v jakém smyslu pokládal Husserl, existenci za *predikát* v kategoriální výpovědi. Interpretaci, o kterou jsme se pokusili, totiž že původní bolzanovské chápání *bytí* jako *predikátu*, jež o *představě* predikuje předmětnost, bylo proměněno teorií intencionality v pojetí, které o míněném tvrdí identitu s daným v možné identifikující verifikaci, Husserlův v textu *Bericht n.5* šťastně potvrzuje.

„*Akt* ‚víry‘ nevytváří v logickém smyslu ještě [kategoriální] *soud*. V jistém smyslu sice míní *bytí*, *ne* však tak, že by bylo obsaženo v jeho obsahu (smyslu). (Zde oprávněně přichází ke zhodnocení vlastní smysl Brentanovy myšlenky.) Pokud je *víra* správná (*richtig*), pokud ‚sedí‘ (*stimmt*), pak je, ideálně řečeno, možná verifikace, v ní by byl souhlas míněného a daného prožitkem.

¹ Bergmann J., *Die Grundprobleme der Logik*, Mittler und Sohn, Berlin 1895.

² Husserl, E., *Bericht n.2*, cit. dílo, s. 244-245.

³ Husserl, E., *Bericht n.5*, cit. dílo, s. 112.

Prostřednictvím takového prožitku je míněné nazíráno, uchopeno a označeno jako ‚jsoucí‘, jako se sebou (tak jak je míněno) identické. V prosté nominální pozici schází pojem jsoucna, který vystupuje teprve v existenční větě tak, že ona identita se sebou samým nazřena v prožitku evidentního ‚souhlasu‘ je přiznána míněnému předmětu jako kategoriální predikát. Korelativně náleží k predikátu představovaného předmětu predikát představy, totiž že je schopna adekvace. Proto není věta ‚Představa A má předmětnost‘ významově identická s ‚A je, A existuje‘, nýbrž je jejím bezprostředně evidentním ekvivalentem. Příbuznost tohoto ‚je‘ predikátu v existenční větě s ‚je‘ kopuli bije do očí. I posledně zmiňovaná vyjadřuje identitu, nikoliv však identitu sebepojetí, nýbrž identitu mezi subjektem a predikátem, která náleží každé predikaci. Ani v tomto, ani v předchozím případě nevyjadřuje tedy ‚je‘ víru. Jak by také mohlo, když vše ve výrazu náleží ke stavu věcí, který není psychickým prožitkem, nýbrž intencionální jednotou? Stejně tak ‚není‘ nevyjadřuje nevíru, nýbrž predikativní rozpor, tj. objektivní vztah.“¹

Tím je zcela opuštěn Brentanův názor, že výrazy „je“ a „není“ vyjadřují v existenčních výpovědích akt soudové afirmace či negace. „Je“ a „není“ patří do matérie objektivujícího aktu a jejich ideou je identita míněného a daného předmětu (v existenčních soudech), popř. „stavu věcí“ (v kategoriálním soudu). Tato idea může být buď sama nenázorně dána, anebo dána názorně, přičemž názor tu dodává identifikující či „rozporující“ syntéza míněného a daného. Mohu například pre-predikativně věřit, že Varšava existuje. Takový soud je podle této teorie nominálním soudem, který má jako soud kvalitu aserce, nezahrnuje však nijak ideu bytí, nýbrž pouze ideu „Varšava“. Jestliže tuto víru např. někdo zpochybní (píše se, dejme tomu, rok 1944 a ve Varšavě proběhlo povstání, o čemž mi do Čech dorazila zpráva), mohu explicitně svou víru zvyšlovnit a vyjádřit kategoriální soud „Varšava (přece) existuje“, v němž je uchopeno, že to, co míním, se shoduje se skutečností. Mohu se případně rozjet do Varšavy a přivedením míněného a daného k identifikaci názorně uchopit *identitu* (označit stav věcí, že míněné je identické s názorně daným) a názorně tvrdit „Varšava existuje“, popř. při pohledu na spáleniště kolem zakusit zklamání víry (tj. uchopit neidentitu míněného a daného, které označuje idea nebytí) a *tvrdit* „Varšava neexistuje“. Alternativně mohu reflektovat nikoliv na předmět, nýbrž na význam soudu, tj. zde na představu „Varšava“ a ideou predikativního soudu potom není „bytí“, nýbrž „pravda“ (viz také naše následující analýzy 6. logického zkoumání na s. 303) – tj. „Je pravda, že Varšava existuje“.

Tutéž strategii lze uplatnit i na kategoriální věty. Ve výroku „Himaláj je rozsáhlé pohoří“ mám sice „je“, ovšem toto „je“ má smysl kopuli (přičítá rozsáhlost Himaláji), nikoliv existenční smysl. „Bytí“ ve smyslu být pravdivý není zahrnuto v matérii soudu. Při letu nad Himalájí mohu své mínění buď

¹ Husserl, E., *Bericht n.5*, cit. dílo, s. 112.

implicitně ověřit pohledem okna, anebo také afirmovat, tj. opět uchopit identitu míněného a daného. V tom případě tvrdím „*Je to tak, že Himaláj je rozsáhlé pohoří*“, anebo v reflexi na kategoriální význam „*Je pravda, že Himaláj je rozsáhlé pohoří*“. Ve všech případech patří „je“ a „není“, „pravda“ a „nepravda“ k obsahu aktu a nevyjadřují kvalitu aktu. Tytéž věty si totiž mohou pouze představovat, číst je v románu apod., a pak je vztah míněného a daného na předmětné straně a vyplňovaného (signitivního) a vyplňujícího (intuitivního) pouze představován, nikoliv tvrzen. Idea „je“, jak říká Husserl, aby oboje rozlišil, je ideou *afirmace*. Kvalita soudu není ideou afirmace, nýbrž logickou *aserci*. (Důsledkem toho, že každé slovo vyjadřuje matérii instanciuující ideální význam, a tento důsledek Husserl kupodivu nevyvodil, je, že aserci, tj. kvalitu soudu, nelze v Husserlově smyslu *nikdy* vyjádřit, nýbrž pouze, za velmi specifických okolností označit, neboť není instanciovaným ideálním významem, nýbrž reálně psychickým postojem k instanciovanému významu, či přesně řečeno, k předmětu tohoto významu – viz naší podrobnou kritiku v kap. 6.7.6.4.).

Z hlediska toho, jak je celá nauka důležitá, je nápadné, že Husserl, nakolik vím, nikde neuvádí vlastní důvody a argumenty proti pojetí, které pracuje se dvěma soudovými silami a které kromě Brentana v jistém smyslu zastává např. i Descartes a jiní filosofové. Je také zjevné, že díky akceptaci pouze jedné soudové kvality musí Husserl v oblasti kategorických soudů přijmout dva původní predikativní vztahy (viz naší diskuzi těchto souvislostí na s. 230nn.).

Páté zkoumání je již v rámci odlišení *kvality* kladení a neutralizace jako „víry“ a „absence víry“ od afirmace a negace jako právoplatné součásti *matérie* očividně na cestě ke zkoumání šestému, které jsme již v mnohém předpokládali. Výklad toho, že existence a neexistence patří k významové matérii intence, by bez takového předpojetí zůstal nesrozumitelný. Ještě, toto poslední zkoumání probereme, musíme detailněji nastínit rozlišení nominálních „soudů“ (či spíše „kladů“) a soudů v přísném, kategoriálním smyslu, které jsme již z podobných důvodů také užívali.

6.7.4.5 Nominální kladení a soud

Nominální kladení je brentanovské kladení nominální matérie, tj. bez „být“ jak ve smyslu kopuli, tak ve smyslu predikace existence v matérii kladení. Byť většina jmen a všechna atributivní jména původně podle Husserla vznikla ze soudů, jedná se mezi kladoucím „jmenováním“ a kladoucím souzením o dva zcela různé druhy intencionálních výkonů, jejichž matérie má zcela odlišnou formu. Odpovídajícím způsobem se liší i způsob, jakým je uvědomován intencionální předmět. Zcela obecně je jméno Husserlem určeno následujícím způsobem:

„*Vidíme zde, že slova nebo soubory slov, které mají platit za jména, vyjadřují nějaký uzavřený akt*

*jen tehdy, když bud' reprezentují kompletní subjekt výpovědi (přičemž vyjadřují kompletní subjektivní akt), anebo když tak, jak jsou, mohou plnit funkci subjektu v nějaké výpovědi.*¹

Následně Husserl upozorňuje na to, že podstatná jména, tak, jak je nalezneme ve slovníku, nejsou z logického hlediska jména, neboť musí být v němčině doplněna členem (v češtině totéž doplňuje kontext výpovědi), aby mohla fungovat jako předmět výpovědi. Výčet příkladů jmen, který Husserl uvádí, je poměrně pestrý:

„Výrazy ‚kůň‘ (‚das Pferd‘); ‚nějaká kytice květů‘ (‚ein Blütenstrauß‘); ‚dům, který je postaven z pískovce‘; ‚otevření budovy Reichstagu‘ – ale také výrazy jako ‚že budova Reichstagu je otevřena‘, jsou jména.“²

Logická jména jmenují, soudy vypovídají, Husserl se snaží tento rozdíl ve vztahu k intencionální předmětnosti vykázat na příkladu, v němž jednou vystupuje plná výpověď a podruhé nominalizace téže výpovědi jako jméno. Jelikož mezi atributivními jmény a kategorickými subjekt-predikátovými výpověďmi, resp. mezi atributivními logickými představami a logickými kategorickými subjekt-predikativními větami panuje podle Husserla apriorní zákonitost vzájemné převeditelnosti, kontrastuje Husserl jména právě s kategorickými (predikátovými) soudy. Na jedné straně je tedy vypovídaná věta „Nastal déšť.“, na druhé „Že nastal déšť – to sedláky potěší.“:

„Stav věcí na jedné straně a druhé straně je tentýž, ale je nám předmětný zcela jiným způsobem. V prosté výpovědi soudíme o dešti a jeho nastání; toto je nám ve vlastním smyslu slova předmětné, je to představováno. Neprovádíme však pouhou poslušnost představ, nýbrž soud, zvláštní ‚jednotu vědomí‘, které ‚spojuje‘ představy. A v tomto spojení se pro nás konstituuje vědomí o stavu věcí. Provádět soud a být si tímto způsobem ‚vědom‘ nějakého stavu věcí je jedno a totéž. Toto vědomí je však zjevně něco zcela jiného než ono mít něco předmětně, klást něco proti sobě v možném subjektivním aktu, v představě. Srovnajme pozorně způsob, jakým je ‚uvědomován‘ déšť, a především srovnajme soudové vědomí, kdy je stav věcí vypovídán, s vědomím představovým – které s ním v našem příkladu bezprostředně hraničí, když je tentýž stav věcí jmenován: ‚to [, že nastal déšť,] sedláky potěší‘. Slovo ‚to‘ jako prstem ukazuje na vypovídaný stav věcí. Míni tedy tento totožný stav věcí. Toto mínění však není souzením samým, které předcházelo a uplynulo jako tak a tak konstituovaná psychická událost; nýbrž je novým aktem a aktem nového druhu, který si jakožto ukazující akt proti sobě staví subjektivně stav věcí, a má ho tedy za předmět ve zcela jiném smyslu než soud. Tento stav věcí je sice jistým způsobem uvědomován i v soudu; ale ne tak, aby v něm byl pregnantně řečeno předmětem.“

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 433.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 433-434.

V druhém vydání *Logických zkoumáních* říká Husserl metaforicky, že příslušná významová intence mínící tentýž stav věcí, je v prvním případě vícepaprsčitá (zde konkrétně dvou-paprsčitá) a v druhé případě jednopaprsčitá, je zaměřena na jeden předmět v jednotném aktu, který sám může být samozřejmě komplexní. „Rozebraný“, avšak jednotný akt subjekt predikátové výpovědi, pak v druhém vydání Husserl kontrastuje s kladoucím jménem takto:

„Provádět soud a být si tímto „syntetickým“ způsobem, kdy se něco klade „na něčem“, „vědom“ nějakého stavu věcí je jedno a totéž. Jedna teze je provedena a na ní druhá nesamostatná teze, a to tak, že v založení těchto tezí na sobě navzájem dospívá k intencionální konstituci syntetická jednota stavu věcí. Toto syntetické vědomí je zjevně něco zcela jiného než klást něco proti sobě takřkajíc v jednopaprsčité tezi, v možném prostém subjektivém aktu, v představě.“¹

To skutečně zní takřka stejně jako Brentanova nauka o dvojitém soudu (viz kap. 4.1). Na místě je otázka, jestli se zde Husserl v něčem liší. Tuto otázku lze zodpovědět kladně a to ve dvou bodech. Každý soud, tj. kladená kategorická subjekt-predikátová matérie, sice obsahuje jméno, které klade předmět jakožto fundament nesamostatné teze, víra, která kvalifikuje tuto matérii, je však *jedna* a týká se celku soudu. Také bychom mohli říci, že jméno v subjektivé roli, je v rámci celé věty vzhledem k této roli nesamostatné, tj. obě parciální teze jsou založeny *na sobě navzájem*. Nemáme zde tedy co činit s nějakou skutečnou podvojností (dvou tezí) – např. v soudu „Tento kruh není kulatý“ nesoudím o kruhu nejprve, že je, abych o něm následně tvrdil, že není, což v rámci jednoho soudu není ani možné. V soudu „Bůh neexistuje“ nejmenuji v samostatném aktu kladoucím způsobem nejdříve Boha a pak toto kladení neberu zpět. Zamyslíme-li se, Husserlova teorie se velmi blíží tomu, co tvrdil Meinong v prvním vydání *O předpokladech*. Kladení předmětu subjektu v rámci syntetické konstrukce stavu věcí je nesamostatné předpokládané kladení, které musí být doplněno predikátem, aby se mohla ustanovit jednota, která *teprve* má svou vlastní kvalitu. Za druhé: Husserl na rozdíl od Brentana, přijímá vyřazení teze jako specifickou kvalitu.² Ve vztahu k subjekt-predikátové matérii tak rezultuje, zcela jako u Meinonga, jako výsledný útvar *předpoklad* (*Annahme*). Husserl však podle všeho předpoklady nepokládá za jakýsi nový druh psychických fenoménů nacházející se někde na půl cesty mezi představou a soudem, jak to činil Meinong, nýbrž za jednu ze dvou základních kvalit objektivujících aktů. Některé neobjektivující kvality, např.

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. B 476.

² Husserl v *Logických zkoumáních* ještě neodlišoval ostře mezi neutrálním kladením a předpokladem – pro jasný doklad smíšení obou viz Husserl, E., *Bericht n.5.*, cit. dílo, s. 113. Toto ostré odlišení provedl Husserl až v *Idejích*, kdy se každá vyřazená teze může stát předpokladem, je-li takřkajíc *nasazena* v souvislosti, která hledá ověření. Předpoklady a hypotetické souvislosti se mohou ukázat jako platné či neplatné, což u pouhého „myšlení si“ není možné, viz Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I.*, cit. dílo, §110.

otázky, podle všeho předpokládají neutralizace jakožto akty zaručující otázce předmětnost.

Celkově vzato máme tedy podle Husserla čtyři druhy objektivujících aktů: Kladoucí a nekladoucí „jména“, kladoucí a nekladoucí „soudy“. Stejně tak, jako Husserl tvrdil, že kladení a nekladení (neutralizace, pouhé předpokládání, myšlení si, pouhé představování a další synonymické výrazy téhož) se k sobě mají jako dvě možné obměny kvality, jsou představa a soud, resp. (v kontextu vyjadřování) jméno a výpověď dvěma základními typy matérie. Husserl tvrdí, za podmínky, že jméno je atributivní, vzájemnou převeditelnost obou, která pramení čistě z významových logických forem jména a výpovědi:

„Každému kladoucímu jménu evidentně odpovídá nějaký možný soud, každé atribuci možná predikace, a naopak: pak zbývá – poté, co jsme popřeli identitu aktu ohledně jejich podstaty – jen přijmout to, že zde existují zákonité, a zjevně ideálně zákonité souvislosti. Ideálně zákonitými souvislostmi rozumíme nikoli kauzální vznikání nebo empirický spoluvýskyt vzájemně přiřazených aktů; nýbrž to, že ‚nelze‘ s ohledem na specifickou významovou podstatu příslušných aktů jedny provádět, aniž by se uznaly ony k nim přiřazené akty jako oprávněné; že nelze – rozumně – např. začít mluvit o tomto S, aniž se tím ‚potenciálně‘ uzná, že S existuje.“¹

6.7.4.6 Poznámky k nominálním „soudům“

Mluví-li Husserl v pátém logickém zkoumání o nominálním kladení, používá takřka výhradně příklady z oblasti vyjadřování, kde takovému kladení odpovídají nominální výrazy. Ovšem i nemodifikované, pasivně probíhající smyslové vnímání má mít podobný charakter, stejně tak i jednoduchá vzpomínka. Vidím či vzpomínám si např. na Karla, Karel je v takových aktech přímo, pre-predikativně míněn (popř. i názorně či imaginativně dán), a to s kvalitou kladení (přičemž vzpomínka může tuto kvalitu svérázně modalizovat, což je téma, které Husserl v *Logických zkoumáních* ponechal stranou). Z výše uvedené charakteristiky jména vyplývá, že základních druhů jmen je větší množství. Husserl se věnuje spíše jen některým z nich. Z hlediska klasifikace je třeba říci, že nominální kladení, včetně smyslového vnímání vyplňujícího nominální intenci je sice vždy ne-predikativní, ale nikoliv pre-kategoriální. Řeknu-li „tento dům“ či jen „dům“ (*das Haus*), resp. „nějaký dům“ (*ein Haus*), je významovou matérií v užším smyslu významové jádro vyjádřené slovem „dům“, které však vždy musí být doplněno kategoriální formou *toto x*, (*das x*) (v češtině je funkce členu vyjádřena kontextem) či např. *nějaké x* (*ein x*). V případě názorného vyplnění intence i zde musí tedy docházet ke kategoriálnímu názoru. Označuje-li Husserl jména za ne-predikativní, neznamena to také, že by geneticky předcházela predikativní výpovědi, všechna atributivní jména

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 450.

naopak podle Husserla předpokládají ke svému ustanovení předchozí predikace, např. „přicházející x“ podle Husserla geneticky předpokládá „x přichází“. To však podle Husserla v žádném případě neznamená, že predikace tvoří význam jména, resp. že jména založená v predikacích jsou jakýmsi zkratkami za výpovědi. Viděli jsme, že každé atributivní jméno je podle Husserla apriori převeditelné na výpověď a každá výpověď na jméno. „Tento stůl“ např. v „Toto je stůl“. Díky tomu, že prvky logiky (včetně čisté logiky jako formy teorie) mohou být jen logické soudy, musí všechna kladoucí jména konverzi ve výpověď prodělat, jestliže s nimi má být možno vůbec v logice pracovat.¹ Podle Husserla se však jedná o dvě navzájem na sebe převeditelné formy významu, které nelze redukovat jednu na druhou.

Kladena, popř. „myšlena“ v předpokladu mohou být samozřejmě i vlastní jména (srov. Praha vs. Atlantis). Díky tomu, že každá výpověď musí obsahovat jméno, nemohou být všechna jména založena ve výpovědích (jinak bychom dostali nekonečný regres). Neatributivní jména se u Husserla nazývají ta jména, která jmenují předmět přímo, jako to podle Husserla činí např. demonstrativa a některá jiná zájmena a také vlastní jména. Význam neatributivních jmen se pak *nečlení* na logickou formu a matérii. Problémy, které jsou s takovýmto pojetím v teorii názoru spojeny, ponecháme zatím stranou, neboť se týkají vlastní problematiky šestého *Logického zkoumání*.

6.7.5 Šesté logické zkoumání: význam udílející akty a neobjektivující akty.

Husserl považoval šesté *Logické zkoumání* za nejvýznamnější část celé knihy,² a to oprávněně – mnohé originální myšlenky, které jsou v něm obsaženy, jsou vyjádřením problematiky, která byla pro Husserla v době práce na tomto zkoumání stále ještě nová. Toto zkoumání tedy není shrnutím a reformulací starší látky, jak tomu bylo ve zkoumání pátém, a z tohoto důvodu vyvolává, podobně jako třeba Kantův text o schematismu z *Kritiky čistého rozumu*, dojem věcně důležitého, avšak temného textu, v němž Husserlova intuice poprvé dospívá k výrazu. Hlavním tématem šestého zkoumání je fenomenologické objasnění poznání či spíše některých jeho základních aspektů. Toto objasnění poznání je kupodivu zarámováno jistou speciální problematikou týkající se objektivujících aktů, tj. otázkou, zdali může význam výrazům udílet i jiný typ aktů než akty objektivující. Na první pohled se zdá, že ve vztahu k výrazům přání, rozkazů, otázkám fungují jako význam udílející akty bezprostředně právě příslušné *akty* přání, rozkazů, otázek apod. Na druhé straně jsou však některé argumenty, které hovoří proti tomu. Přáním druhého můžeme například rozumět, aniž bychom přání sdíleli – zdá se, že v takovém případě odkazuje výraz přání

¹ Zde je jistá nejasnost, protože konverze jméno ve výpověď může mít u Husserla několik podob a Husserl tuto oblast v *Logických zkoumáních* detailně nezkoumal.

² Husserl, E., *Selbstanzeige*, cit. dílo, s. 261.

na soud „x si přeje y“ a i na straně mluvčího lze uvažovat o tom, že význam udílející akt by byl aktem objektivujícím. Tím pádem by šlo hájit tvrzení, že každý význam je v podstatě „*nominální či propoziční význam* či, lépe řečeno, *každý význam je buď významem výpovědi či možnou částí takového významu.*“¹ Jelikož ostatní, neobjektivizující akty by pak byly předmětem názoru těchto nominálních či propozičních, smysl udílejících aktů, přechází Husserl k obecné problematice vztahu intencionality a názoru jako k podmínce možnosti zodpovězení své otázky.

6.7.5.1 Intence a názor

Husserl v šestém zkoumání navazuje na své starší práce, přičemž sám odkazuje na centrální ideu studií z roku 1894. Již v tomto starším textu tvrdil následující:

*„Přejde-li reprezentace ve svůj korelativní fenomén, např. v názor, který je reprezentací bezprostředně intendován, pak může být bezprostřední psychický prožitek toho, že nazírané je také tím, co je míněno, nazván vědomím vyplněné intence. V tom případě říkáme, že názor je prodchnut vědomím vyplněné intence, o reprezentaci pak prostě to, že nalezla vyplnění.“*²

Místo reprezentací hovoří Husserl nyní o signitivních intencích a změnil se i pojem názoru. Husserl se vzdal v případě podstatně neadekvátního nazírání (např. vnímání smyslového předmětu) ztotožnění názoru věci s totalitou všech parciálních názorů, v nichž může být dána. Smyslové vnímání nemůže nikdy svou věc vyčerpat a vnímaná předmětnost není nikdy redukovatelná na vjemový průběh, v němž se ukazuje. V tomto smyslu zůstává smyslově vnímaná věc vůči vnímání transcendentní a názor náležící takovému vnímání ji nikdy nemůže skutečně vyčerpat. Zároveň však nelze názor smyslové věci omezit ani na aktuální názornou perspektivu věci, neboť ta nám sama o sobě není schopna názor předmětu zajistit. Husserl proto píše, že se vzdal „*pojmu názoru, který v nich [tj. v Psychologických studiích] byl upřednostněn*“.³

Se vztahem intence a názoru jsme se zároveň střetli v našem rozboru prvního *Logického zkoumání*.

Fakt, že výrazy zůstávají smysluplné, i když to, co tvoří téma mluvy, není názorně dáno, vedl Husserla k rozlišení význam udělujících a význam vyplňujících aktů. Pouze akty prvního druhu jsou nutné k zajištění významuplnosti výrazů. Významuplnosti aktů se, v abstraktivním ohlédnutí od jejich možného vztahu k výrazům, týkalo i celé páté zkoumání se svými rozlišeními matérie a kvality aktu, které tvoří tzv. intencionální podstatu aktu. Teprve nyní však přichází ke slovu deskriptivní analýza význam vyplňujícího smyslu a celého prožitku vyplnění. Právě z tohoto

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 483.

² Husserl, E., *Psychologische Studien*, cit. dílo., s. 176.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 505.

prožitku vyplnění činí Husserl v šestém zkoumání intencionální akt *sui generis*. Jde zjevně o akt nesamostatný, tj. o aktových *charakter*, který je fundován na jedné straně v signitivní intenci a na straně druhé v názoru, jenž je také pojat jako intencionální prožitek. Zde je znovu opět jistá, celkem neškodná dvojznačnost termínu intence. Jelikož původně se u Husserla vztahoval ke vztahu mezi reprezentací a názorem, díky němuž šlo tvrdit, že reprezentace „intenduje“ své vyplnění názorem, může být v jistém smyslu užíván zástupně pro signitivní intence či „pouhé“ intence. V tomto smyslu lze mluvit poněkud nepřesně, avšak prakticky, o tom, že intence se vyplňují v názoru. Lze je však použít i místo původního výrazu „psychický fenomén“, neboť ten se v brentanovské tradici vyznačuje relací k předmětu. V tomto přesnějším smyslu jsou intencemi i názory jakožto význam vyplňující akty. Tato situace vede Husserla k tomu, aby u oněch intencí, které k sobě vztahují signitivní a názorné intence, hovořil jen jako o *prožitcích vyplnění*, přestože jsou samozřejmě také intencionální – jejich povaha totiž spočívá v *aktuálním výkonu* (nikdy v „pouhé intenci“) identifikační syntézy a předmětností, kterou jim Husserl v *Logických zkoumáních* připisuje a která se v nich konstituuje (tj. je uchopována), je *identita* či *rozdílnost* předmětu signitivní a názorné intence. Tuto syntézu názoru nesmíme samozřejmě zaměňovat s (kategoriální) syntézou představ v rámci (nenominální, tj. právě syn-tetické) kategoriální matérie aktů, i když obě syntézy spolu ve výkonu „poznání“ souvisí. *Názorná* syntéza identifikuje matérie signitivního a názorného aktu, tj. to, co je „pouze“ míněno, je identifikováno s tím, co je nazíráno. Jistá a-systematičnost této syntézy *qua* intencionálního prožitku je patrná tehdy, zeptáme-li se, zdali se jedná o objektivující akt. Na jedné straně je to akt *nesamostatný* a jako všechny fundované akty by mohl být z definice považován za akt, který objektivující akty předpokládá, a sám si není schopen „zaručit“ vztah k svému předmětu (identitě či rozdílu míněného a nazíraného). Na druhou stranu je to právě tento aktových *charakter*, tj. prožitek „vyplnění“, který může definovat *objektivující akty* jako takové, neboť to jsou právě ty akty, které se mohou stát členy „syntézy poznání“. Těmito akty jsou jednak nevyplněné intence, jejichž „vyplnění“ je syntézou názorné identifikace *předmětu*, jednak názorné akty, které jsou schopny do této syntézy předmětné identifikace vstupovat jakožto intencionální „výplň“. Aktový charakter vyplnění tedy patří k objektivujícím aktům z jejich podstaty.

Nyní jsme se opět dostali na místo, kdy je třeba odstranit z cesty novou dvojznačnost, která se právě týká pojmu názoru a vyplnění a která opět prochází celým šestým logickým zkoumáním. I tuto dvojznačnost předjímal Husserl již ve svých *Psychologických studiích* a již jsme ji zmiňovali (viz s. 175). Vnímání, popř. zpřítomnění je to, co vyplňuje intenci, a sami jsme ho označili za druh intence. V tomto smyslu jsou např. kategoriální signitivní intence (vyjádřené např. větou „tento stůl je bílý“) vyplňovány intuitivní intencí, jež je kategoriálním vnímáním („vidíme“, že stůl je bílý a

věta je tedy pravdivá). Kategoriální vnímání, které vstupuje do syntézy vyplnění, však už nemůžeme považovat za další syntézu signitivní a názorné (kategoriální) intence, neboť bychom dostali nekonečný regres, anebo bychom museli přinejmenším rozlišit dva podstatně odlišné druhy signitivních kategoriálních intencí, což však nedává na této rovině dostatečně srozumitelný smysl. Jak se však konstituuje kategoriální vnímání, které může být členem syntézy poznání, tj. jak dojde k onomu vidění bělosti stolu, která může např. vyplnit soud „tento stůl je bílý“? Občas se zdá, jakoby by Husserl nedržel obě otázky ostře odděleně a hovořil o konstituci kategoriálního *vnímání* jako o kategoriálním *názoru*, tj. jako o „realizaci“ signitivní kategoriální intence, což je z hlediska systematiky *Logických zkoumání* zjevně omyl, neboť tato intence je tím, co se samo má kategoriálním vnímáním v syntéze poznání vyplnit, nikoliv to, co ho má ustanovovat. Stejně tak, jako šlo v psychologických studiích rozlišit názor jako dynamické vyplnění reprezentace a názor jako akt vnímání či zpřítomnění, lze tentýž rozdíl přenést i na oblast kategoriálního názoru. Jakákoliv snaha přenést rozdíl pouhé mínění – vyplnění z první oblasti do druhé však vede k nekonečnému regresu.

Otázkou je, zdali je celý problém vůbec řešitelný při předpokladu trojčlenné teorie (signitivní akt, názorný akt, prožitek vyplnění). V jistém smyslu se obdobná otázka vynořuje i na úrovni nepropoziční syntézy názoru, kterou Husserl postuluje jednak pro vyplnění jistých typů nominálních „soudů“, jednak pro prosté smyslové vnímání (o problémech tohoto pojetí budeme záhy hovořit). I zde se jednak nominální „soud“ vyplňuje prostým vnímáním a jednak se ustanovuje názornost prostého vyplňujícího vnímání. I v názornosti prostého vnímání lze podle Husserla následně odlišit novou rovinu signitivní a intuitivní intence *stránek předmětu* v rámci kontinuální syntézy vnímání téhož předmětu a i zde se lze tedy ptát, jak se konstituuje intuitivnost oněch vyplňujících intencí, které do syntézy názoru vstupují. To již samozřejmě není další syntéza prázdného a plného *aktu*, nýbrž pojetí *neintencionálního* smyslového počítku/prožitku aktem, díky kterému je smyslový prožitek vyložen (apercipován) jako odstiňující stránka jevícího se předmětu. Názor jinými slovy v šestém zkoumání znamená jednak syntézu názoru, jednak v jistých kontextech intuitivní intencionální element, který do této syntézy vstupuje, a po jehož *názornosti*, resp. intuitivnosti samé, tj. po struktuře, která jej činí právě intuicí, se také můžeme ptát, a zde zjevně nemůžeme v posledním kroku znovu operovat se syntézou názorných a nenázorných intencí, nýbrž s dvojicí intencionální, pojímající *forma* a pojatý *obsah* této formy.

6.7.5.2 Obecná rozlišení názorných intencí a kategoriální názor

Krátká úvaha k možné dvojznačnosti termínu názor, kterou je třeba odlišovat, nás vede k Husserlovu rozšíření analýzy objektivujících aktů. Analýza intencionální podstaty aktu měla zajistit

nezbytné minimum, které náleží každému objektivujícímu aktu právě jakožto aktu mínícímu předmět. Předmět však může být míněn nenázorně, anebo může být intenci názorně přítomen a tento rozdíl není v pojmu intencionální podstaty aktu nijak zohledněn. Přistupující složce, která tento rozdíl zohledňuje, říká Husserl *intuitivní náplň aktu* (*intuitiver Gehalt*).¹ Intencionální podstatě vzaté pospolu s intuitivní náplní aktu říká Husserl *poznávací podstata aktu*. V šestém zkoumání Husserl tvrdí, že náplň má většina objektivujících aktů a že tato náplň tvoří jednotu s intencionální materií soudu. Podle formy, kterou tato jednotu má a které Husserl říká také *forma pojetí* (*Auffassungsform*), je určeno, jakým způsobem je realizován vztah k předmětu. Pokud je forma pojetí signitivní, „funguje“ či je pojata náplň aktu jako prezentace smyslového znaku, jemuž je v jednotě výrazu udělen význam. Kromě tohoto případu pak také Husserl často hovoří o signitivní funkci stránky předmětu, která díky zákonům „kontiguity“ předznačuje nevnímané, avšak spolumíněné stránky smyslového předmětu, a která díky tomu funguje také jako svého druhu znak (ke kritice zařazení obou těchto případu pod jeden druh signitivních intencí viz Tugendhat).² V tomto případě funguje tatáž náplň zároveň jako intuitivní (znázorňuje aspekt předmětu) i jako signitivní (předznačuje spolumíněné avšak neznázorněné stránky předmětu) – Husserl proto mluví o smíšené náplni takovýchto aktů. *Signitivní „náplň“* jako takovou označuje Husserl také za *nevlastní* náplň, protože její pojetí nijak neprezentuje či nezobrazuje vlastní předmět, který akt míní, a protože náleží aktu vnímání, v němž se konstituuje smyslový *znak* a v němž je signitivní (tj. znaková) intence založena.³ Jelikož nijak nenapomáhá k realizaci poznání předmětu, vylučuje obvykle Husserl signitivní náplň jako nevlastní náplň z poznávací podstaty aktu.⁴ Od takového signitivního pojetí náplně je pak třeba odlišit intuitivní pojetí, které náleží všem intuitivním aktům ve vlastním smyslu a díky němuž náplň funguje taktéž jako intuitivní, tj. prezentuje či zpřítomňuje ve svém pojetí vlastní předmět intence. Husserl mluví v *Logických zkoumáních* o dvou formách takového pojetí – *perceptivního* čili *prezentujícího* pojetí na jedné straně a *imaginativního* čili *obrazného* pojetí na straně druhé. První typ pojetí náleží smyslovému vnímání, druhé vnímání smyslově daného jako skutečného či fantazijního obrazu vlastního předmětu intence (Husserl v *Logických zkoumáních* drží vnímání obrazu a fantazii pospolu). Ve vztahu k poznání má první typ intuitivního pojetí náplně jistou přednost, neboť pouze v něm má předmět, který se názorně jeví, charakter *originality* – jeví se jako „předmět sám“. V obrazném pojetí je sice také předmět intence zpřítomněn a případně jako tentýž předmět, který míní intence signitivní, vůči níž může fungovat

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. Dílo, §22, s. A 550-551.

² Tugendhat, E., *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, cit. dílo, s. 70.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. Dílo, §22, s. A 568.

⁴ Takové vyloučení se zdá být možné pouze ve vztahu k signitivním intencím vázaným na výrazy, což Husserl podle všeho tiše předpokládá.

jako vyplnění – charakter originality zde však schází.

Tím se dostáváme k závěrečnému postřehu, kterým chceme výklad nejobecnějších rozlišení intencionality názorného aktu završit, přičemž pomíjíme Husserlovy subtilní analýzy různých aspektů intuitivní náplně aktu (živost, rozsah, obsah reality).¹ První a páté zkoumání stanovilo, že to, co je intencí míněno, určuje *matérie* aktu. Ta tedy samozřejmě určuje i to, co je nazíráno a funguje tedy ve vztahu k intuitivní náplni jako *smysl jejího pojetí* (*Auffassungssinn*).² Pojetí nazývá Husserl alternativně také *apercepce* či, poněkud nevhodně, neboť transcendentní předmět je ze zkoumání vyloučen, *reprezentací*. To, co je v intuitivní náplni pojímáno, tedy např. „smyslová data“, nazývá Husserl také *reprezentujícím obahem* či prostě *reprezentantem*.

Jestliže tedy řečené shrneme, náleží k intuitivní náplni smysl pojetí, forma pojetí a reprezentující obsah. Např. při smyslovém vnímání, které je vždy kladením, funguje matérie vjemu jako smysl toho, co je vnímáno, formou pojetí je právě vnímání, které dává předmět sám, a reprezentanty jsou pojímaná smyslová „data“. Díky smyslu, formě a obsahu pojetí se na předmětné stránce aktu „konstituuje“ (jeví) vnímaný smyslový předmět.

Matérie intuitivně názorného aktu pak ve vztahu k matérii signitivního aktu může fungovat v rámci prožitku identifikující syntézy jako onen vyplňující význam, o němž Husserl hovořil v *Prvním logickém zkoumání*. Takovéto vyplnění lze nazvat názorem v nejširším smyslu, neboť je zde myšlen bez ohledu na kvalitu vyplňovaných a vyplňujících aktů. V přísném smyslu hovoří Husserl o názoru jakožto *evidenci* pouze tam, kde (v posledku) oba identifikované akty jsou kladoucí akty. Kladoucím vyplňujícím aktem může být však pouze akt *vnímání*, který dává předmět v originále. Díky tomu je Husserl nucen, jak uvidíme, rozšířit pojem vnímání tak, aby zahrnoval i kategoriální názory. Jen v evidenci se dále konstituuje *pravda* a její korelát – *bytí*.

6.7.5.3 Čtyři pojmy pravdy v *Logických zkoumáních*.

Na právě řečené může přímo navázat rozbor pojmu, či spíše pojmů pravdy v *Logických zkoumáních*. Husserl nejprve začíná rozlišením evidence v přísném a volném smyslu.

„Epistemologicky přísný smysl evidence se ... týká výlučně tohoto posledního nepřekročitelného cíle, aktu této nejdokonalejší syntézy vyplnění, který uděluje intenci, např. soudové intenci, absolutní plnost obsahu, plnost předmětu samého. Předmět není pouze míněn, nýbrž je v nej přísnějším smyslu slova dán, a to tak, jak je míněn a ve spojení s míněním; je celkem lhostejné, zda se jedná o individuální či obecný předmět, o předmět v užším smyslu anebo o stav věcí (korelát

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, §23.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, A 563.

identifikující či rozlišující syntézy).“¹

O něco dříve popsal Husserl toto vyplnění následujícím způsobem:

„Všíáme si toho, že dokonalost adekvace ‚myšlenky‘ vůči ‚předmětu‘ je dvojí: na jedné straně je dokonalé ono přizpůsobení se vůči názoru, protože myšlenka nemíní nic, co by názor s úplností nepředstavoval jako k ní náležející, na druhé straně tkví určitá dokonalost v úplném názoru samotném. Názor nevyplňuje intenci, která se v něm završuje, sám znovu na způsob intence, která by ještě vyžadovala vyplnění, nýbrž vytváří poslední vyplnění této intence.“²

Oproti tomu evidenci ve volném smyslu charakterizuje pouze první právě uvedená stránka adekvace. Intence je sice vyplňována názorem, avšak tento názor není „čistým názorem“, tj. vnímání funguje z části jako „pouhá“ intence dalšího názoru.

Nedokonalá evidence je pro některé typy vyplnění očividně předepsána z podstaty vyplňujícího vnímání. Modelovým případem tu je „vnější“ vnímání smyslového předmětu.³ Pouze nedokonalá evidence připouští stupňování a v *Logických zkoumáních* určuje Husserl dokonalou evidenci jako cíl tohoto stupňování. Teprve následně, totiž v *Idejích*, zdůraznil Husserl po kantovském způsobu nemožnost dosažení tohoto cíle u podstatně nedokonalých typů vnímání. Evidence v přísném smyslu tu funguje jako „regulativní idea v Kantovském smyslu“.⁴ Dokonalá evidence je stejně jako u Brentana u raného Husserla možná pouze jako evidence reflexivních aktů a jako evidence obecných zákonitostí (apriorních pravd). Jak je to s evidencí obecných předmětů nominálních intencí zůstává v *Logických zkoumáních* podle nás otevřeno.

Vzhledem k množství distinkcí, které Husserl svou deskriptivní analýzou intencionality a evidence získal, udává Husserl čtyři souvislosti, v nichž lze hovořit o pravdě, přičemž souvislost mezi nimi je jen zběžně naznačena. Všechny čtyři pojmy se různým způsobem vážou k myšlence vyplnění signitivní intence intencí názornou a více či méně explicitně předpokládají pojem absolutní evidence. Navážeme na analýzu pravdy z *Přednášek o logice*, což povede k jinému seřazení těchto pojmů, věcně se však nic nemění.

Významnou část logicky realistické pozice *Přednášky o logice* shrnuje Husserlův čtvrtý pojem pravdy.

„Konečně z hlediska intence poskytuje pojetí vztahu evidence pravdu jakožto správnost

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 594.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 591.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 528-531.

⁴ Husserl, E., *Ideje k čisté fenomenologii a fenomenologické filosofii I.*, cit. dílo, § 143.

(*Richtigkeit*) intence (konkrétně např. správnost soudu), jakožto adekvátnost pravdivému předmětu (*der wahre Gegenstand*); resp. jako správnost poznávací podstaty intence *in species*. V posledním ohledu např. správnost soudu v logickém smyslu věty: věta se řídí (*richtet*) věcí samou, říká – tak to je, a je to opravdu tak. Tím je však vyřčena ideální, tj. obecná možnost, že vůbec každé kladení takovéto matérie lze vyplnit ve smyslu přísné adekvace.“¹

V tomto smyslu je např. pravdivá věta o sobě (logická věta), a to i jakožto ideální význam signitivního propozičního aktu (nominální akty a ideální logické představy zde Husserl vynechává, ale totéž lze uplatnit po změnách i na ně), a to protože, jednoduše řečeno, „říká“ či „řídí se tím“, jak se věci skutečně mají – odtud pravda jako správnost: *Richtigkeit*. Díky tomu jsou *a priori* pravdivé (správné) všechny kladoucí instanciace téže matérie vzaté ve smyslu ideje (jinými slovy: každý, kdo tvrdí, tvrdil, či bude tvrdit totéž, tvrdí pravdu). To však není vše: správná je nejen intencionální podstata těchto aktů *in species*, nýbrž poznávací podstata všech těchto aktů *in species*, a to tehdy, jestliže je signitivní akt rozšířen o „náplň“ aktem názorným (vše opět vzato *in species*), protože v té chvíli se každý případ správného soudu z definice vždy nutně shodne s příslušným případem názoru téže matérie.

Připomeňme následující: každý akt můžeme vzít jako realizaci ideje intencionální, případně poznávací podstaty aktu (ideje téže matérie, kvality a případně názorem dodané náplně) a všechny konkrétní akty, který tutéž ideji realizují, mají stejnou (nikoliv však numericky identickou) matérii, kvalitu a, v případě syntézy s názorným aktem, stejnou intencionální náplň (nazírají totéž). Onou stejností náplně je zde vždy znovu proveditelný (opakovatelný) názor. Husserl k sobě v *Logických zkoumáních* tudíž váže pravdu o sobě a evidenci aktu jakožto ideji. Nemá smysl mluvit o pravdě o sobě, kterou z její vlastní podstaty nemůže nikdo soudit s evidencí. Fakticky vzato může ovšem někdo soudit pravdivě, aniž by správnost svého soudu byl schopen evidentně uchopit, pouze tuto správnost míní. V tom případě se v signitivně kladené matérii instanciuje příslušná věta o sobě, pokud je však signitivní soud správný, což předpokládáme, je *a priori* (ideálně vzato) nutné, že míní totéž, co by mínil soud pronášený s evidencí. Správná je, jak Husserl říká, tedy vposledku poznávací podstata signitivního aktu, nikoliv „jen“ podstata intencionální.

Celý kontext můžeme trochu rozvést. Z hlediska věty o sobě a její pravdy je očividně lhostejné, zdali ji někdo tvrdí, pouze myslí či nesprávně popírá. Apriori lze však říci, že *ten*, kdo *popírá pravdu* o sobě, nemůže popření nikdy nazřít. Na celé zmiňované souvislosti stavěl (při podržení „ideálního“, evidentního náhledu, takříkajíc názoru „jednou provždy“, a vyškrtnutí ideálních entit, tj. právě pravd o sobě) svou teorii pravdy pozdní Brentano a je rozvedením té tendence, kterou jsme

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 593-594.

v rámci jeho teorie nazvali reduktivní (viz kap. 2.4.3). Vzpomeňme na to, že Husserl měl za to, že Brentanovu koncepci pouze přenáší do kontextu logického realismu (viz kap. 6.5.7). Z rozboru je vidět, že Husserl v šestém logickém zkoumání nijak neopouštěl logický realismus *Prolegomen* ve prospěch programu nějakého sublimovaného psychologismu, k čemuž může čtenáře Husserla, stejně tak, jako Brentana, svádět velké množství deskriptivně psychologické terminologie.

Od čtvrtého pojmu pravdy můžeme dojít k úzce souvisejícímu třetímu pojmu pravdy, jímž je, abychom se vyjádřili s tradicí, ontologická pravda – pravda jako pravdivé (opravdové) bytí předmětu, které činí příslušné soudy pravdivými.

„Na straně aktu udělujícího náplň dále v evidenci prožíváme daný předmět po způsobu mínění (in der Weise des gemeinten): tento předmět je náplní samou. I ten může být označen za bytí, pravdu, za to pravdivé (das Wahre), a sice jestliže zde není prožíván v pouhém adekvátním vnímání, nýbrž jako ideální náplň intence, jako pravdu udílející (als wahrmachender), resp. jako ideální náplň specificky poznávající podstaty intence.“¹

V adekvátní evidenci prožíváme danost předmětu samého, ten jakožto předmět názoru všechny akty, v nichž je s absolutní evidencí uchopen, verifikuje (proto funguje jako ideální náplň, každá evidence je zde případem evidence téže předmětnosti). Předmět *názoru* „funguje“ tedy jako verifikující předmětná náplň každého signitivního kladoucího aktu, který instanciuje větu či představu o sobě, a proto je v tomto smyslu možné o předmětu říci, že je pravdivý. V podstatě zde máme tytéž souvislosti čtvrtého pojmu pravdy, avšak v obráceném gardu. Pravdu tu nevypovídáme o logické větě, nýbrž o předmětu názoru chápaného Husserlem „o sobě“, tj. o předmětu názoru poskytujícího adekvátní (absolutní) evidenci – pravdivá tu tedy není věta, nýbrž „věc“.

I zde můžeme situaci samostatně rozvést úvahou o tzv. falešném předmětu. Za falešný předmět často označujeme předmět, který v různých ohledech „svádí“ k zdánlivému (nesprávnému) vyplnění soudu (falešný přítel, falešné zlato atp.). Je zjevné, že takováto faleš je možná pouze v neadekvátním způsobu danosti předmětu, kdy předmět není dán se vším všudy, takový jaký je. „Nepravdu udílející předmět“ (*falschmachender Gegenstand*), můžeme-li se tak vyjádřit, nestojí tedy nikdy na stejné rovině s adekvátně daným předmětem, nýbrž je privací adekvátní danosti, v níž jsou některé stránky neodhalené a skryté pohledu. Ernst Tugendhat na jistém specifickém výkladu této situace založil svůj výklad třetího Husserlova pojmu pravdy.² Jde o konsekventní domyšlení, které je však v *Logických zkoumáních* obsaženo pouze jako možnost. Jelikož řeč prezentuje předmět sám vždy v předmětném způsobu jeho danosti, je v případě vyloučení absolutní evidence,

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 595.

² Tugendhat, E., *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, cit. dílo, s. 93-95.

což se týká minimálně všech reálných předmětů, možné zfalšovat předmět prostřednictvím pravdivých vět. Např. při líčení vyhlazení Lidic bychom mohli vynechat, o jaký hrozný čin šlo, a líčit pouze krásy počasí, v němž k němu došlo, a půvab kraje, v němž se čin odehrával. Tím by, byť dochází k neustále verifikaci vět jako pravdivých, byla zkreslena pravda celé události (pravda věci). Ale i Napoleona bychom mohli jmenovat jako vítěze od *a, b, c* a nejmenovat ho jako poraženého od *x, y, z* a tím zkreslit jeho podání, resp. „pravdu jeho bytí“. Vzhledem k tomu, že pro některé předmětnosti (a pozdní Husserl, jak ukazují pojednání o geometrii a nauky o vnitřním horizontu aktů vědomí, váhá, jestli ne pro všechny předmětnosti) je podstatné, že v absolutní evidenci dány být nemohou, otevírá tento pojem celou řadu hermeneutických témat a otázek (například to, jak vysvětlit kritéria selekce podstatných a nepodstatných perspektiv, hranice zkreslení apod).

V *Logických zkoumáních* je však situace prostší. Husserl na rozdíl od Tugendhata předpokládá v definici pravdy absolutní evidenci, čímž celý problém nenastává. Neváže také v *Logických zkoumáních* pravdu věci na věc nominálního soudu (např. „pravda“ o vyhlazení Lidic), která je různým způsobem rozváděna ve způsobu svých podání, jak předpokládá Tugendhatova interpretace. Pravdu udílejícím předmětem je v případě soudu ideální *stav věcí*, v případě nominálního kladení předmět daný jednorázově, a takovou daností může být v *Logických zkoumáních* pouze reflektovaný prožitek. Polyperspektivnost *podání* „pravdy předmětu“ ve vztahu k třetímu pojmu pravdy není nikde v *Logických zkoumáních* tematizována, z hlediska celku Husserlova díla je však taková tematizace zpětně možná a jsou k ní u Husserla inspirativní východiska.

Přístupme nyní k prvnímu pojmu pravdy, který je stejně jako třetí pojem orientován předmětně. Zatímco čtvrtý a třetí pojem se orientovali na pravdu a předmět pravdy vzaté o sobě. První a druhý pojem se orientuje podle struktury prožitku evidence. Husserl první pojem pravdy uvádí takto:

„Přidržíme-li se nejprve právě naznačeného pojmu pravdy [jako odkazující na absolutní evidenci], pak je pravda jako korelát identifikujícího aktu stavem věcí a jako korelát kryjící se identifikace identitou – úplnou shodou mezi míněným a daným jako takovým. Tato shoda je prožívána v evidenci, jestliže je evidence aktuálním vykonáním adekvátní identifikace.“¹

„Stav věcí“ jako korelát identifikujícího aktu zde znamená *fakt*, že (nenázorný) akt *a* se *shoduje* s vyplňujícím aktem *b*. Proč? Protože akty předmětně míní *totéž* a tato *identita* je pro první pojem pravdy určující. Tato definice nejlépe postihuje Husserlovo chápání tradičního pojetí pravdy jako adekvace intelektu a věci. Nejedná se samozřejmě o identitu myšlenky či věty s věcí nějaké reálného či ideálního „světa“, nýbrž toho, jak je předmět míněn signitivním aktem, s tím, jak je předmět sám dán v aktu vnímání. Tato identita se může vyjevit pouze v prožitku identifikující

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 594.

syntézy názoru – Ten je, pokud je tematický, evidencí, tj. je prožitkem pravdy jako shody. Tato identita je jakožto předmět imanentního prožitku názorné syntézy vůči tomuto prožitku transcendentní, tj. není redukovatelná na právě prožívanou evidenci (v posledku platí stejné souvislosti, které jsme vyličili pro čtvrtý pojem, viz také druhý pojem pravdy níže).

Druhý pojem pravdy je ona právě zmiňovaná *shoda* aktu *a* s aktem *b*, tj. shoda jejich poznávací podstaty. Jde opět jen o obrácení předmětné perspektivy prvního pojmu (Proč je předmět aktu *a* a *b* identický? Protože se jejich akty shodují (druhý pojem pravdy). Proč se shodují akty *a* a *b*? Protože mají identický předmět (první pojem pravdy)) Husserl opět zdůrazňuje, že tuto shodu je třeba brát v ideji:

„Další pojem pravdy se týká ideálního vztahu, který panuje v jednotě krytí definované jako evidence, a to mezi poznávající podstatou kryjících se aktů.“¹

Tento vztah je vztahem naprosté shody čili vztahem absolutní adekvace. Tato adekvace je opět chápána ideálně, *„totiž jako poznávací a jako idea pojatá absolutní idea empiricky nahodilého aktu evidence“.²*

Upozornili jsme již a ještě upozorníme, že evidence v přísném smyslu *reflektované* evidence je v *Logických zkoumáních* pojata jako *kategoriální* akt, který má svou vlastní reální poznávací podstatu založenou v poznávající podstatě fundujících aktů. Tato reální podstata může být pojata jako případ ideje téhož aktu evidence, a názor shody není proto vázán na tady a teď právě realizované shody, nýbrž konstituuje se podle Husserla s vědomím, že všechny příslušné signitivní a názorné akty *téže* podstaty (tj. podstaty *in species*) poskytnou tutéž evidenci a jejich předmět bude identický.

V rozboru souvislostí, v nichž je možné hovořit o pravdě, je dobré zhodnotit následující postřehy, které technickou terminologií prohlubují předběžný názorný příklad, který jsme se pokusili dát na s. 288. Při výkladu prožitku vyplnění jsme ukázali, že na straně předmětu je názorně uchopováno bytí a na straně intence pravda. Je zjevné, že tomuto bytí odpovídá první pojem pravdy a této pravdě druhý pojem pravdy, což potvrzuje i sám Husserl:

„Zejména musíme upozornit na to, že bytí (jakožto výše uvedený první význam pravdy), které zde přichází v úvahu, nelze zaměňovat s bytím kopuly „afirmativní“ kategorické výpovědi.“³

V prožitku evidence se „konstituuje“ existence předmětu kladeného v předmětném smyslu určeném matérií. Toto bytí „ve smyslu pravdy“ (tj. jako korelát soudové aserce) není obvykle vůbec

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 595.

² Tamt.

³ Tamt.

vyjadřováno, vyjádřen je totiž obvykle předmět či význam signitivního aktu, a proto je „neobjektivizované“. V případě, kdy se ověřuje kategoriální soud, to znamená, že:

„Nacházíme vícero shod vstupujících do syntézy: jedna, parciální, predikativní je míněna na způsob tvrzení a je adekvátně vnímána, tedy sama dána... Toto je shoda mezi subjektem a predikátem, připadání jednoho ke druhému. Zadruhé máme ale shodu, která vytváří syntetickou formu aktu evidence, tedy úplné krytí mezi významovou intencí výpovědi a vjemem stavu věcí samého, krytí, které se přirozeně uskutečňuje krok za krokem: o to zde ale dále neběží. Tato shoda není zjevně vypovídána, není předmětnou jako ona první, která náleží k souzenému stavu věcí. Nepochybně může být kdykoli vypovídána, a to s evidencí. Stává se pak pravdu-udílejícím stavem věcí pro novou evidenci, o níž platí totéž, a tak dále.“¹

Evidenci a to, co k ní patří jako „bytí“ a „pravda“, tedy nejprve prožíváme, ale celá souvislost se obvykle *nejeví*, co se jeví, je v případě propozičních významů fakt, že A je/není B. Teprve, jestliže se sama shoda stane předmětem (kategoriální) reflexe, konstituují se příslušné nové predikáty. Poté neříkáme „A je (není) B“, nýbrž „Je to tak, že A je (není) B“, tj. je explicitně kladeno bytí stavu věcí. (Kriticky můžeme poznamenat, že Husserl občas užívá i výrazy „A je (není) skutečně (popř. opravdu) B“, jako kdyby vyjadřovaly takřka stejnou situaci jako „Je to tak, že“, což není zcela přesné, neboť v těchto výrazech nedochází k nominalizaci stavu věcí, tj. k přechodu od vypovídání ke jmenování.) Původní „vyplněná identita“ se stává předmětem vypovídání *v nové výpovědi*, ta má však opět svou nevyjádřenou víru, tu lze opět znovu nominalizovat atd. Celou souvislost jsme již podrobně popisovali z Meinongovy perspektivy (viz s. 163) – jedná se zde o jednu z mnoha shod spisů *O předpokladech a Logických zkoumání*. Zatímco Husserl však myslí ono *atd.* z hlediska iterace názorných „aktů“, v nichž se musí každý další krok konstituovat, Meinong myslí celou souvislost z hlediska „objektu“ jako nekonečné množství subsistujících objektivů o sobě, z nichž pouze některé jsou subjektem názorně uchopovány. Ze stanoviska logického realismu prvního vydání *Logických zkoumání* jsou obě hlediska komplementární. Husserl jako kdyby však v druhém svazku *Logických zkoumání* mlčel všude tam, kde Meinong nekonečné množství entit zdůrazňuje, bezpochyby kvůli tomu, že provádí deskriptivně psychologický popis, přičemž otázky aktuálního či pouze potenciálního nekonečna stavu věcí, popř. pravd o sobě, patří do čisté logiky, o níž pojednával v *Prolegomenech*. Ale ani *Prolegomena* podle všeho nevypracovávají a neupozorňují na konsekvence fakticky nezávislé říše idejí, které by se některým čtenářům zdály asi jen málo přijatelné.

Pokud je předmětně pojaté pravdě lépe připisovat termín „být“ ve smyslu být pravdivý, pak se

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 595.

termín „pravda“ hodí spíše ke stránce intencionálních aktů:

„Sama povaha věcí si žádá to, aby pojmy pravda a nepravda byly, přinejmenším zprvu, vymezeny natolik široce, že obemknou celou sféru objektivujících aktů. Při tom se zdá být nejvhodnější diferencovat pojmy pravda a bytí tak, že pojmy pravdy (jistý prostor víceznačnosti bude nevyhnutelný, ale po objasnění pojmů již nebude působit nesnáze) se vztáhnou ke stránce aktů samých a jejich ideálně uchopitelných momentů, pojmy bytí (být pravdivý) se vztáhnou k příslušným předmětným korelátům.“¹

Tím se dostáváme k druhému pojmu pravdy jako k nejvhodnějšímu způsobu užití termínu „pravda“ (viz naše předběžné výklady na s. 303). Další možností je rozlišit pravdu nominálních a kategoriálních („vztahujících“) soudů, přičemž lze obdobné rozlišení provést i pro „bytí“ předmětů těchto soudů. Ve skutečnosti hovoří Husserl o pravdě většinou jako o pravdě kategoriálního soudu:

„Užší pojem pravdy by se pak omezoval na ideální adekvaci vztahujícího aktu vůči příslušnému adekvátnímu vjemu stavu věcí; stejně tak užší pojem bytí by se týkal bytí absolutních předmětů a toto bytí by se odlišovalo od ‚výskytu‘ stavu věcí.“²

V závěru celé námi diskutované problematiky nakonec Husserl připomíná i těžce vybojovanou antibrentanovskou pozici, přičemž poněkud optimisticky hovoří o spolehlivé jasnosti:

„Z našich analýz vyplývá se spolehlivou jasností to, že bytí a nebytí nejsou pojmy, které by ve svém původu patřily k soudovým kvalitám. Ve smyslu našeho pojetí fenomenologických vztahů je každý soud kladoucí a kladení není charakterem onoho ‚je‘, jehož kvalitativním protějškem by bylo ‚není‘. Kvalitativním protějškem soudu je pouhá představa těžké matérie. Rozdíly mezi ‚je‘ a ‚není‘ jsou rozdíly intencionální matérie. Stejně jako ‚je‘ vyjadřuje na způsob významové intence predikativní shodu, tak ‚není‘ vyjadřuje predikativní rozpor.“³

Jinými slovy, aserce, čili ono „*Seinsmeinung*“, sama není nikdy součástí matérie (není ideou, jak by řekl Hume). Jestliže se matérie oživená vírou vyplní a jestliže je toto vyplnění reflexivně uchopeno, konstituuje se jako korelát tohoto vyplnění *existence* předmětu a predikativní vyjádření této existence jakožto shody k matérii výroku již patří, jestliže se víra zklame, konstituuje se jako korelát víry opaku *neexistence* předmětu matérie a ta, je-li predikativně vyjádřena, samozřejmě také patří k matérii výroku. V obou případech je nová matérie kvalifikována novou asercí, která je opět nevyjádřena. V tomto smyslu není úplně šťastné označovat vyjádřené bytí za korelát vyjádřené pravdy, jak to Husserl mnohdy činí, protože tím je samozřejmě i nebytí: pravdivé mohou být

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 598-599.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 598-599.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 599.

samozejmě jak výroky „A je“ či „A je b“, tak výroky „A není“ či „A není b“. Husserl však výroky druhého typu považuje za výsledky *zklamání* shody signitivních a vyplňujících aktů, jejichž předmětem je *neidentita* míněného a daného. Díky tomu jsou odkázány na předpokládanou shodu, což řeč o korelaci bytí a pravdy snad poněkud ospravedlňuje.

Pokud se vrátíme zpět k širokému vymezení pravdy, tj. ke čtyřem pojmům pravdy, je zjevné, že Husserl pokládá jednotlivé způsoby náhledu na pojem „pravda“ za navzájem neredukovatelné a byť druhý pojem se zdá být primárním vymezením pravdy, *de facto* nakonec v následujícím Husserlově díle, jak ukázal Tugendhat,¹ hraje prim pojem první a stále větší důležitost má i pojem třetí. Naproti tomu pravda jako správnost signitivního soudu ustupuje do pozadí. Tento důraz na předmět „v jeho neskryté samosti“, tj. důraz na pravdu předmětu, a tichý důraz na soud jako sekundární místo pravdy s tím, že soud se pravdou řídí (*richtet*) se následně projevuje i v Heideggerově spisu *Bytí a čas*.² Brentano oproti tomu v celém svém díle trval na tom, že pravda je primárně *správnost* soudu, přičemž soud chápal čistě jako psychický fenomén. „Pravda předmětu“ se u něj redukuje maximálně na zajištěnost předmětů soudů v evidenci a je pravdou v přeneseném smyslu.

6.7.5.4 Poznámka

Brentanův pojem evidence jednak jako identity intence a jejího předmětu a jednak jako náhled zahrnutosti jednoho pojmového určení v druhém získaný v evidenci sporu je sice v mnohém předchůdcem Husserlova raného pojmu evidence, a to zejména ve svém antipsychologickém ladění – v tradičně vymezených oblastech, v nichž se uplatňuje, a v důrazu na karteziánskou absolutní evidenci. Pozdní Brentano však v posledku identifikuje správnost soudu a evidenci. Soud je správný, jestliže soudí to, co by soudil soud pronášený s evidencí. Brentanovi však chybí obecně fenomenologická analýza prožitku evidence, která by se úrovní provedení mohla Husserlově analýze názoru vyrovnat. Konečně Meinong vztahuje pravdu ve smyslu správnosti také k evidenci soudů. V rámci kontextu jeho díla je však tato pravda podružná, neboť Meinong se orientuje na „pravdu“ objektivu a možnost „zasažení“ pravdy soudem pokládá za primitivní, neanalyzovatelnou danost. Nemá také na rozdíl od Husserla a Brentana místo pro pravdu nominálních představ. Pravda jako pravda „věci“ je založena ve fakticitě či nefakticitě objektivu, který je předmětem soudu. Předměty jsou fundamenty těchto objektivů, jsou to jakési „uzly“ v jejich sítích.

Husserlův přístup se pak nachází zhruba uprostřed mezi Brentanem a Meinongem. Neredukuje pravdu na správnost aktu a orientuje se na pravdy o sobě. Tyto nositele pravdy (anglicky se hovoří vhodně o „*truthmakers*“), však na druhou stranu neidentifikuje tak, jako Meinong, s „pravdou“

¹ Tugendhat, E., *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, cit. dílo, s. 96-101.

² Heidegger, M., *Bytí a čas*, Oikoyomenh, přel. I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček a J. Němec, Praha 2008

stavu věcí, který je v jistém volném smyslu „činitelem“ pravdy (*truthmaker*), nýbrž vidí v nich prvky ideální říše významů. Oproti oběma autorům je také deskriptivně psychologický popis evidence jako prožitku vyplnění na výrazně vyšší úrovni.

6.7.5.5 *Prosté a kategoriální vnímání*

Nyní se dostáváme k vlastní originální části šestého zkoumání. Jestliže je pravda odkázána na pojem evidence, tj. vyplnění signitivního aktu aktem intuitivním, co a jak funguje jako názor při vyplnění signitivních kategoriálních intencí? Jedno je zjevné – kategoriální složky matérie nemůže vyplnit akt smyslového vnímání. Např. ve větě „Tento stůl je hnědý“ může být podle Husserla vnímána hněd', nikoliv však „být hnědým“, či přesněji řečeno kopula „je“. V analýze čtvrtého zkoumání jsme ukázali, že kategoriální části nalézáme podle *Logických zkoumání* formalizací významu, který matérie aktu instanciuje, a že obdobné kategoriálně-ontologické formy lze získat i na předmětné stránce aktu. „Kategoriální předmětnost“ či „kategoriální forma“ jsou tedy dvojznačné termíny podle toho, zda se myslí kategoriální forma významu či předmětu aktu, přičemž tato dvojznačnost nebývá obvykle na obtíž. Jelikož názorné vyplnění (a korelativně i předmětná identifikace) spočívá v aktu syntézy dvou fundujících aktů, přenáší se otázka na povahu poznávací podstaty intuitivního aktu, který do této syntézy vstupuje. Husserl na analýzu aktové stránky této problematiky aplikuje již získaná deskriptivní rozlišení intuitivní náplně aktu, tj. pojmy smyslu a formy pojetí a pojem pojímaného intuitivního obsahu, čili pojem reprezentanta. Tím se však značně rozšiřuje aplikace pojmů názor a vnímání, které nyní nejsou nadále omezeny na smyslové vnímání, popř. nazírání jednotlivin v přísném smyslu. V provedeném aperceptivním uchopení reprezentanta se na předmětné straně aktu konstituuje odpovídající kategoriální předmět a v případě vnímání jde o kategoriální předmět „sám“. Dieter Lohmar podává výčet různých příkladů takových kategoriálních konstitucí, které Husserl v *Logických zkoumáních* většinou jen zběžně probírá či pouze jmenuje. Jde o identitu předmětu, vztah části a celku, relace, kolektiva a disjunktiva, určité (*das „A“*) a neurčité pojetí jednotliviny (*ein „A“*).¹

Tyto „předměty“ nazývá Husserl také předměty ideální a odlišuje je od předmětů reálných, které jsou míněny v případě nekategoriálních objektivizujících aktů. Tím Husserlovi vzniká úkol přesnějšího rozlišení obou typů předmětností, k čemuž přistupuje v §§ 47-48. Reálný předmět je předmět prostého smyslového vnímání („vnitřního“ a „vnějšího“ smyslu), smyslové předměty jsou pak všechny předměty smyslových intuitivních aktů:

¹ Lohmar, D., „Kategoriale Anschauung“, in: Mayer V. (ed.), Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen*, Akademie Verlag, Berlin, 2008. Tyto příklady lze v *Logických zkoumáních* najít v uvedeném pořadí na s. A 622, s. A 624-627, s. A 627, A §51, A §52, s. A 618

„Smíme-li považovat smysl prostého či – což je pro nás totéž – smyslového vnímání za objasněný, je tím objasněn i pojem smyslového či reálného předmětu (reálného v nejpůvodnějším smyslu). Definujeme jej přímo jako možný předmět prostého vnímání. Díky nutnému paralelismu mezi vnímáním a imaginací, podle kterého každému možnému vjemu odpovídá možná imaginace (přesněji řečeno celá série imaginací) téže esence, patří tedy i ke každému prostému vjemu určitá prostá imaginace, čímž je zároveň zajištěn širší pojem smyslového názoru. To, že pak můžeme smyslové předměty definovat jako možné předměty smyslové imaginace a smyslového názoru vůbec, nepředstavuje samozřejmě žádné podstatné zobecnění předchozí definice.“¹

Vidíme, že Husserl se v *Logických zkoumáních* v definici smyslového předmětu dostal do částečného protikladu k Brentanovi. Byť se oba autoři shodují v tom, že „vnitřní vnímání“ (Husserl by mluvil o vnímání imanentních prožitků vědomí) je vnímáním reálných předmětů, pro Brentana jde o jediné vnímání reálných předmětů a smyslové předměty vnějšího vnímání jsou definovány jako „nereálné“ v opozici vůči vnějším reálným transcendentním předmětům, které bezprostředně vnímatelné nejsou. Jak tedy Husserl definuje prosté smyslové vnímání? Husserl udává několik znaků tohoto vnímání. V prostém vnímání je nám dán předmět v jednom „rázu“, tj. uchopení identity předmětu *není* výsledkem syntéz, v němž by se předmět jakožto fundovaný konstituoval.² Husserl sice mluví o empirické syntéze a její podobu jsme již popsali, ale do této syntézy nevstupují již konstituované předměty, nýbrž dochází k „prolnutí“ daných a nedaných odstínění předmětu. V kontinuu takto pasivně se prolínajících stránek je pasivně dán (podržován a ověřován) tentýž identický smyslový předmět, Husserl však zdůrazňuje, že tato *identita* pro nás *není* v prostém vnímání předmětná a že stránky předmětu se k předmětu samému nevztahují v relaci fundující-fundované a není tu tedy ani příslušný „zastřešující“ syntetický akt vnímání:

„Intence aktů, které se řadí jeden k druhému, se stále kryje, a tak vzniká jednota. To je zajisté správné. Ale jednota identifikace – učinit toto rozlišení je nevyhnutelné – neznamena totéž co jednota aktu identifikace. Akt něco míní, akt identifikace míní identitu, představuje ji. V našem případě je uskutečněna identifikace, ale není míněna identita. Předmět, který je míněn v různých aktech kontinuálního průběhu vnímání, je sice neustále tentýž a akty jsou sjednoceny pomocí krytí; avšak to, co je v tomto průběhu vnímáno, co je v něm objektivní, je výhradně smyslový předmět,

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 623.

² Zároveň však Husserl upozorňuje (*Logická zkoumání*, s. A 622-623, že „Fundované je [vnímání] přirozeně v tom smyslu, v jakém je nějaký celek fundován svými částmi; nikoli ale v tom smyslu, jenž je zde pro nás určující a podle něhož má fundovaný akt přinášet nový aktový charakter, který je založený v podkládajících aktových charakterech a je bez nich nemyslitelný.“ Husserlovi jde o to, že akt vnímání neustanovuje předmět vyššího řádu (viz výklad níže).

*nikdy jeho identita se sebou samým.*¹

Tato jednopaprscitá, prostá danost předmětu však neznamená, že by se jednalo o akt jednoduchý. Právě naopak – smyslové vnímání je často velmi komplexní, předmět je vnímán spolu se svými předmětnými stránkami, avšak:

„K věci, jakožto obsahově tak a tak se jevící, patří zajisté rozmanité konstitutivní vlastnosti, z nichž určitá část „spadá sama do vnímání“, zatímco druhá je pouze intendována. V žádném případě ale neprožíváme všechny ty artikulované akty vnímání, které by vznikly, kdybychom se zaměřili izolovaně na všechny tyto věcné jednotliviny, přesněji, na určení „k nám přivracené strany“, kdybychom je samy o sobě učinili předměty. Jistěže jsou „dispozičně probuzeny“ i představy doplňujících určení, které samy nespádají do vnímání, jistěže na ně zaměřené intence vstupují také do vnímání a určují jeho celkový charakter. Ale stejně jako věc nestojí v jevu jakožto pouhá suma bezpočtu individuálních určení, které může následné jednotlivé pojednání rozlišit, a stejně jako toto pojetí ani nemůže věc rozštěpit na jednotliviny, nýbrž může je pozorovat jediné na vždy hotové a jednotné věci, tak je i akt vnímání vždy homogenní jednotou, která předmět činí přítomným jednoduchým a bezprostředním způsobem.“²

Všechny momenty a části smyslového předmětu (včetně některých „smyslových“ relací k jiným předmětům) jsou ve vnímání sice dány, avšak pouze implicitně a dispozičně. Přímo je dán pouze smyslový předmět. Každé zaměření a výklad (explikace) takovéto části je již opuštěním smyslového vnímání:

„... uchopení momentu a vůbec části jako části daného celku, a tedy i uchopení smyslové známky jako známky, smyslové formy jako formy, odkazuje výhradně na fundované akty, a sice na akty typu vztahujících aktů; tím bychom tedy opustili oblast „smyslovosti“ a vstoupili do oblasti „intelektu“ (Verstand).“³

Stejně tak je přechodem ke konstituci kategoriální předmětnosti předmětné zaměření na *názornou* identitu předmětu (tedy na jeho bytí) a dokonce i uchopení předmětu právě *jakožto* předmětu toho či onoho typu, tj. každá explikace zacházející za danost předmětu v prostém smyslovém vnímání.

Kategoriální předměty jsou pro Husserla (stejně tak jako pro Meinonga) vždy předměty vyššího řádu. Pro Husserla to znamená, že jsou zprvu dány jako koreláty syntetických aktů, kterých se jako materiál účastní akty smyslového vnímání. To přirozeně neznamená, že by platnost předmětů vyššího řádu byla závislá na smyslových předmětech, což by vedlo k psychologismu, nýbrž, že tyto

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 622.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 620.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 624.

předměty, pokud jde o elementární kategoriální útvary empirické skutečnosti, nemohou být nazírány, aniž by se spolurealizoval smyslový názor. Také to neznámá, že smyslové předměty jsou vlastní částí nazírané kategoriální předmětnosti, např. v názoru obecného není individuum, v němž je názor fundován, žádnou částí nazírané obecniny. A rovněž to neznámá, že názor všech kategoriální předmětů bezprostředně předpokládá smyslový názor. Kategoriální předměty „prvního“ řádu totiž mohou sloužit jako materiál pro další pojetí (např. při spojení elementárních logických vět do vět komplexních apod.), tato vyšší pojetí opět mohou sloužit jako materie pro vyšší pojetí. Mnoho syntéz se také odehrává v odhlédnutí od smyslovosti, tj. nikoliv v jejím vynechání, nýbrž v nahrazení idejí smyslově libovolného materiálu. Husserl však stejně jako Meinong říká, že tento relativní rozdíl materiálu a formy nemůže jít do nekonečna. Nakonec musí dospět k absolutnímu rozdílu materiálu a formy a poslední materiál zde poskytuje úroveň prostého vnímání. Konečně řečené neznámá, že by kategoriální předměty byly názorně získávány nějakým typem reflexe na kategoriální akty či nějakým zobecňováním z nich. Např. reflexe na akty počítání nám dá nanejvýš psychologický pojem těchto aktů, nikdy však pojem čísla či počtu, které nejsou jakožto předměty nikdy obsaženy v aktech jako jejich části.

Jistý právě probraný bod umožňuje Husserlovi v §52 šestého zkoumání odlišit dva základní typy kategoriálních aktů. Na jedné straně máme „prosté“ syntetické akty:

„Jednoduché syntetické akty, jimiž jsme se doposud zabývali, byly fundovány v prostých vjemech takovým způsobem, že syntetická intence byla spoluzaměřena na předměty fundujících vjemů tím, že je ideelně shrnovala („souhrn“) či přiváděla ve vztahující jednotu. A to je obecný rys syntetických aktů vůbec“¹

Předmětem těchto aktů jsou původně stavy věcí. Na druhé straně máme kategoriální názor obecného:

„[Máme i] jiné skupiny kategoriálních aktů, u nichž předměty fundujících aktů nevstupují do intence fundovaného aktu, takže teprve vztahující akty by prokázaly těsný vztah předmětů obou aktů. Sem patří oblast obecného názoru – tento výraz jistě nebude mnohým znít lépe než výraz „dřevěné železo““²

Předmětem těchto aktů jsou univerzálie. Vztahujícími akty zde myslí Husserl akty kategoriální, které by prezentovaly předmět smyslového vnímání (tj. jednotlivinu) jako případ obecného předmětu. V takovémto stavu věcí již individuum samozřejmě částí je.

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 633.

² Tamt.

Ve vztahu k oběma typům kategoriálních předmětností nyní vyvstává Husserlovi složitý úkol, totiž prokázat, v čem přesně se má jejich intuitivnost zakládat. Jestliže jsou kategoriální intuitivní akty analogické aktům smyslového vnímání, v čem v rámci jejich poznávající podstaty spočívá smysl, forma pojetí a intuitivní reprezentace? Co je to kategoriální názor? Smysl názorného pojetí lze jako v případě smyslového vnímání neproblematicky identifikovat s matérií kategoriálního aktu. Jisté obtíže působí kategoriální forma pojetí. Husserl se snaží zachovat podvojnost vnímání a pouhého zpřítomnění i pro formy názoru, tj. i v případě kategoriálního názoru by měl být vykazatelný rozdíl vnímání a imaginace. Něco takového je v jistém smyslu možné. Fantazijní znázornění odpovídající logické větě „*Pegas je okřídlený kůň*“ lze považovat za imaginovaný stav věcí, zatímco v případě smyslovém znázornění věty „*Na Pražském hradě stojí katedrála*“ lze mluvit o fundovaném vnímaném stavu věcí. Husserl proto mluví často o kategoriální percepci a kategoriální imaginaci.¹ Tento rozdíl však spočívá v povaze fundujícího smyslového názoru, lze jej tedy zohlednit zejména v kategoriálních útvarech, v nichž rozdíl smyslové náplně hraje vůbec nějakou roli (empiricko-kategoriální věty). Jestliže formalizací odhlédneme od empirických prvků kategoriálních předmětností, lze mluvit o názoru pouze jako o kategoriálním vnímání, které dává „věc samu“, tj. nazřenou kategoriální předmětnost. Podvojnost vnímání a imaginace jako forem pojetí s sebou nese i podvojnost kvalit kategoriálních názorů. Kategoriální vnímání je kladoucí, imaginativní zpřítomnění nekladoucí. V jistém smyslu platí totéž i o názoru obecného. Takovýto názor vzat sám o sobě, tj. v odhlédnutí od povahy smyslového podkladu, je vždy vnímáním, dává totiž obecninu samu, v originále. Je-li však založen ve vnímání individuí samých, jde v abstrakci o *vnímání* obecného, vychází-li se ze vztahů analogie, např. od nějakého modelu, neboť individuální smyslová předmětnost nemůže být třeba dána ve vhodném měřítku, je obecný názor v tomto smyslu i v abstrakci imaginativní – svůj případ nachází v individuu zpřítomněném jen modelem.² Ani v jednom případě nemá čisté vnímání kategoriálního předmětu podobu uchopení předmětnosti v odstíněních, jak je tomu u předmětů reálných. Husserl však v *Logických zkoumáních* zůstává spíše u negativních charakterizací a do podrobnějších popisů povahy této danosti se nepouští.

Opravdu zásadní problém představuje pro Husserla otázka *reprezentantů* kategoriálních forem. Opět se pohybujeme pouze na nejjednodušší úrovni kategoriálních předmětností bezprostředně fundovaných v prostém smyslovém vnímání. O jak těžkou problematiku běží, lze osvětlit poukazem na Kantův zápas s otázkou, jak se kategorie mohou aplikovat na smyslový názor. (U Kanta je však názor myšlen výrazně jinak než u Husserla.) Co z hlediska fundujících smyslových aktů „motivuje“ a omezuje libovolnost kategoriálního názoru? Jestliže je otázka položena takto, nemá Husserl příliš

¹ Např. Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 651.

² Např. Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 636.

široké pole možností. Kategoriální pojetí zajisté nemůže být fundováno v reprezentaci smyslových aktů, tj. ve smyslové reprezentaci. Takováto teorie by vedla k záměně kategoriálních a reálných vztahů a k absurdní tezi, že kategoriální předměty, které korelují např. spojkám *a*, *nebo* či *jestliže*, *pak* vnímáme smysly. Husserl se k tomu vyjadřuje v §57 a v §61 šestého logického zkoumání zcela jasně:

„Kdyby [např.] prožívaný moment identity, tento psychický charakter, byl bezprostředním svazkem reprezentujících smyslových obsahů (můžeme se jistě omezit na nejjednodušší příklad, kdy jsou fundující akty, resp. předměty, smyslové), byla by i tímto momentem vytvářena jednota smyslovou jednotou, právě tak jako jsou smyslovými jednotami např. prostorové či kvalitativní konfigurace nebo jiné druhy jednot, které jsou ještě jinak zakládány příslušnými smyslovými obsahy.“¹

Jelikož reálný předmět je definován jako smyslová jednota, docházelo by na předmětné stránce aktů ke vzniku nových reálných předmětů:

„Kategoriální formy nelátají, nespájejí a neskládají části dohromady tak, že by z toho vznikl reálný, smyslově vnímatelný celek. Neformují v tom smyslu, v jakém formuje hrnčíř. Jinak by to, co je původně dáno ve smyslovém vnímání, bylo modifikováno ve své vlastní předmětnosti, vztahující a spojující myšlení a poznávání by nebylo myšlením a poznáváním toho, co je, nýbrž falšujícím přetvářením v něco jiného. Kategoriální formy ale ponechávají primární předměty nedotčeny; nijak na ně ani působit nemohou, nemohou je měnit v jejich vlastním bytí, protože výsledkem by pak byl nový předmět v primárním a reálném smyslu, zatímco výsledek kategoriálního aktu (např. shrnujícího či vztahujícího) spočívá evidentně v objektivním pojetí primárně nazíraného, a toto pojetí může být dáno jen v nějakém takovém fundovaném aktu ...“²

Smyslový reprezentant lze tedy podle Husserla hledat pouze na straně *matérie* intencionálních aktů smyslového *názoru*, nikoliv ve smyslových prožitcích.³ Matérie téhož smyslového názoru však může být v dalším kategoriálně uchopena mnohými způsoby, a to v našem kontextu znamená, že na podkladu téže smyslové matérie může „fungovat“ více reprezentací, na což nás Husserl upozornil již v prvním logickém zkoumání. Nestačí tedy pouze, aby byly prostě přítomny akty smyslového vnímání, jež mají být kategoriální formou pojaty, nýbrž každá kategoriální forma vyžaduje, aby matérie byly vůči sobě v jistém *vztahu*, který musí být přiveden k danosti. Jen tak je možné provést

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 646.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 658.

³ Je třeba kriticky poznamenat, že Husserl se zaměřuje právě na vyplňující syntézy, v případě „syntézy“ rozporu, např. pro větu „A není černé“ či „Pierre tu není“, popř. v přičtení privativních vlastností není dán jako pojímaný podklad smyslový názor černé či Pierra apod.. Jak funguje kategoriální reprezentace v takovémto případě negací, privací apod. Husserl nevysvětluje, čímž vzniká v teorii *Logických zkoumání* jistá teoretická mezera.

jejich kategoriální objektivaci. Tento vztah nazývá Husserl *psychickým svazkem* a má fungovat v kategoriálním aktu právě jako reprezentant. Obsažen má být i v signitivním kategoriálním aktu, tam však ovšem jen signitivně. Některé náznaky toho, jak celou věc Husserl myslí, poskytuje na příkladu kategoriálního vztahu celku a části v §48, který je vlastně jediným detailnějším příkladem či analýzou „psychického svazku“ v *Logických zkoumáních*:

„Podívejme se nejprve na vztahy mezi částí a celkem, tedy – v omezení na nejjednodušší případy – na vztahy A je (má) α a α je v A. ... Jeden vnímající akt uchopuje A jako celek, naráz a prostým způsobem. Druhý akt vnímání se zaměřuje na α , na část či nesamostatný moment, který k A konstitutivně náleží. Tyto dva akty se však neuskutečňují pouze zároveň či jeden po druhém na způsob „nesouvisejících“ prožitků, nýbrž spojují se v jediný akt, v jehož syntéze se teprve A jeví jako mající v sobě α “¹

Tento citát prostě jen říká, že vnímání celku a části je sjednoceno v kategoriálním aktu, tj. nedovídáme se nic nového. Rozhodující analýza však přichází ihned poté. Odcitujeme ji celou:

„V omezení celkového vnímání na dílčí vnímání není ovšem parciální intence na α z celkového jevu A vytržena, jako by se jeho jednota měla rozpadnout; nýbrž α se stává v určitém vlastním aktu předmětem vnímání. Postupující celkové vnímání se však v souladu s onou implikovanou parciální intencí zároveň „kryje“ s dílčím vnímáním. Reprezentant příslušející k α funguje jakožto identicky tentýž dvojím způsobem, a tím, že tak činí, dochází ke krytí jakožto osobité jednotě obou reprezentativních funkcí, tj. kryjí se obě pojetí, jejichž nositelem je tento reprezentant. Tato jednota pak ovšem sama přijímá funkci reprezentace; neplatí přitom sama pro sebe, jako tento prožívaný svazek aktů; není sama konstituována jako předmět, nýbrž pomáhá konstituovat jiný předmět; reprezentuje, a to takovým způsobem, že A se nyní jeví jako mající v sobě α , resp. v opačném směru: α se jeví jako jsoucí v A.“²

K řečenému je třeba doplnit ještě jeden Husserlův postřeh:

„Je jasné, že ani prosté vnímání celého komplexu, ani dílčí vjemy náležející k jeho členům nejsou ještě samy o sobě oněmi vjemy vztahu, které jsou možné jedině v tomto komplexu.“³

V obvyklých případech mluví Husserl o krytí jako o krytí signitivní a názorné intence. Zde se však kryjí dvě *názorné* intence, či přesněji řečeno, matérie dvou názorných pojetí. Tentýž smyslový reprezentant současně funguje pro *dvě názorná* pojetí a *část* matérie prvního aktu se tedy *shoduje s* matérií druhého aktu. Tato shoda, či „psychický (svazek)“, tj. vědomí pojetí téhož smyslového

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 625.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 626.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 627.

„počítku“ dvěma akty naráz, je pouze prožívaná, implicitní, sama není vnímáním tohoto vztahu. Jestliže má dojít ke kategoriálnímu pojetí, musí být tedy toto schéma samo pojato a *shoda* materií dvou prostých vjemových aktů nyní funguje jako kategoriální reprezentant, a to jako reprezentant smyslový (tj. jde o onen intencionální „psychický“ svazek) – sjednocované materie aktů jsou jeho reálné složky, tj. jsou smyslové stejně jako celý reálný psychický akt.¹ Velká potíž této teorie je, že v *Logických zkoumáních* víceméně chybí teorie podmínek možnosti pojetí reprezentantů ze strany materií. V případě kategoriálních reprezentantů se Husserl dále omezuje na to, že každá materiální forma má jednoho reprezentanta (rozuměj *in species* – obdobně Kant přiřazoval každé kategorii její vlastní schéma).

Navzdory našim pokusům zůstává teorie psychického svazku nejasná. Uváděný příklad se hodí jen na afirmativní názorné syntetické akty vztahující části a celky, které Husserl bere jako vzorové, a navíc jen na akty, v nichž jsou smyslové členy kategoriálních vztahů dány *naráz*. Zcela nejasná je podle nás u existenční afirmace (např. vět typu „*X existuje*“, či „*je pravda, že X je*“) – zde totiž nemůže nastat psychický svazek mezi materií názorných smyslových aktů, které fundují příslušné názorné kategoriální pojetí, přesto je každá explicitní identifikace na podkladu prostého *vnímání* pro Husserla kategoriálním aktem. V takovém případě je jediným možným psychickým svazkem vztah identifikace signitivního a intuitivního aktu (touto cestou se vydává ve svém výkladu Rezek²). U mnoha kategoriálních vět, např. u kategoriálně uchopených časových vztahů *před* a *po*, negací a privací není rovněž příliš jasné, jak psychický svazek vyložit.

Teorii kategoriálního názoru obecného, která věcně spadá také do šestého zkoumání, jen v několika zmínkách opakuje teorii druhého *Logického zkoumání* a nic věcně nového nepřináší (viz náš výklad v kap. 6.7.2).

6.7.6 Vybrané problémy *Logických zkoumání* a jejich interpretace

Kromě problémů, které jsme již zmiňovali – a vedle právě probrané teorie kategoriální reprezentace to byl zejména problém zajištění singulární reference podstatně okazionálních výrazů, lze v *Logických zkoumáních* narazit i na nejasnosti a problémy, které se odrážejí i v různých interpretacích tohoto díla. Ty lze rozdělit na dva druhy. Jednak jsou tu problémy, jejichž řešení lze v textu dohledat. Způsobeny jsou často nejasným Husserlovým vyjadřováním, ekvivokačním užíváním termínů (Husserl sice tyto ekvivokace většinou jasně rozliší, to ho však obvykle nevede k zavedení nových termínů. Např. slovo „*matérie*“ má u Husserla tři významy. Husserl má za to, že

¹ Jelikož jsou *explicitně* uchopitelné pouze v reflexi, řadí Husserl kategoriálního reprezentanty mezi reflexivní obsahy, viz , což čtenáře mate, neboť kategoriální syntéza není aktem reflexe reprezentantů..

² Rezek P., *Husserlova věcnost*, cit. dílo, s. 57-58.

čtenář si rozlišení pamatuje a z kontextu mu je zjevné, o čem hovoří, což není v takřka tisíci stránkové knize snadný úkol). Na některé problémy, jak uvidíme, naráží Husserl teprve v průběhu psaní a jejich řešení podá spíše mimoděk. Konečně jsou tu problémy skutečné, na něž není snadné podat v rámci *Logických zkoumání* nějakou odpověď. Zkusme nyní podat příklady jednotlivých problémů:

6.7.6.1 *Problém geneze obecného pojmu*

Tento problém spočívá v přehlédnutí způsobu užití slova pojem (Begriff) u Husserla. Patří tedy mezi „kvazi-problémy“ a může k němu vést např. následující citát:

„Vnímám určitý dům a v reflexi na toto vnímání vytvářím pojem „vnímání“. Zaměřím-li ale pohled jednoduše na dům, používám-li tedy jako fundující akt pro abstrakci namísto vnímání tohoto vnímání spíše toto vnímání samo, vznikne pojem „dům“.“¹

Tím by vzniklo podezření z nekonečného regresu, neboť zaměření na onen dům již předpokládá obecný predikát domu. „Dům“ (*das Haus*) odkazuje na „být domem“ jako predikát („Toto je dům“). Nemůžu *vnímat* dům, aniž bych byl také schopen subsumovat smyslový předmět pod obecný predikát (obecnou představu). Mezi obojím je podle Husserla apriorní vztah převeditelnosti. „*Každému kladoucímu jménu odpovídá možný soud*“.² Všechna jména, která se nevztahují k individuu přímo (a sem patří i „dům“), navíc mají svůj původ v těchto soudech. Genezi a možnost *obecných predikátů* Husserl v *Logických zkoumáních* neřeší. Jde mu o to, že tyto predikáty, které *již máme*, můžeme znominalizovat ve formě vědomí (např. *červený* se mění v *červeň*), která má formu mínění obecného, tj. získáme obecné jméno, které může být vyplněno názorem obecného. V názoru obecného se na předmětné straně konstituuje (přichází k názornému „vědomí“) předmětné species, které dosud nebylo uchopeno, a vzpomeňme na to, že tato species jako předmět generelního mínění obecného *není* podle Husserla fundujícím základem ostatních „forem obecnosti“ (viz s. 266).

Celý zmatek s výše uvedeným citátem se vyjasňuje až o několik stran později.

„Barva“, „dům“, „soud“, „přání“ jsou čistě smyslové pojmy, „barevnost“ (být barevný), „ctnost“, „axiom o rovnoběžkách“ apod. jsou kategoriálně smíšené pojmy, „jednota“, „mnohost“, „vztah“, „pojem“ jsou čistě kategoriální pojmy ... Právě jsme ztotožnili pojem a species – což implikoval celý smysl provedené úvahy. Rozumíme-li ovšem výrazem „pojmy“ obecné představy namísto obecných předmětů, ať už se jedná o obecné názory nebo jim odpovídající obecné významy, přenáší se toto

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 651.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 651.

rozlišení bez dalšího i na ně.“¹

Můžeme sice oprávněně pochybovat o tom, zda „dům“ je jakožto praktický pojem získaný ideující abstrakcí na čistě smyslovém podkladu, je však jasné, že Husserl ve všech zmiňovaných citátech míní pojmem obecný předmět, ani význam (obecné jméno), v němž je tento předmět míněn, ani „predikát“ ve smyslu nesamostatné části stavu věcí, které je předmět subsumován, a ani predikátovou představu o sobě, která je částí logické věty.

K názoru obecného se váže i další možné nedorozumění, totiž co je předmětem mínění čistě formálních kategoriálních významů. Jestliže máme logickou větu „*všechna A jsou B*“, mohlo by se zdát, že její formou je jakási ideální individuální entita čekající na svou „konkretizaci“ doplněním proměnných. Doplnění logické formy hodnotami proměnných není však pro Husserla pouze vztahem nesamostatného momentu a specifikující doplňující části, která nahrazuje myšlenku libovolnosti (proměnnou), konkrétním významem (hodnotou proměnné), ale také přechodem obecniny ke své specifikaci. „*Všechna A jsou B*“ se má vůči „*Všichni psi jsou savci*“ jako obecnina ke svému případu. Jako univerzálie nemusí tedy fungovat pouze korelát obecného jména, ale v takto rozšířeném smyslu i (v nominalizaci uchopitelné) formy čistě kategoriálních vět (včetně analytických soudů) a také syntetických apriorních soudů a vůbec formy všech obecných zákonů.

6.7.6.2 *Nominální kladení, syntéza vyplnění a zklamání*

Jisté zvláštní nedorozumění lze ve vztahu k Husserlově teorii nalézt u Ernsta Tugendhata. Tvoří jednu z námitek vůči Husserlovu pojmu pravdy. Tugendhatovu inspirativní kritiku zde necháme stranou. Zaměříme se pouze na jeden aspekt. Konkrétně Tugendhat píše:

*„Husserl sice omezuje pojem pravdy na oblast kladení, avšak kladení rozumí tak široce, že se nevztahuje pouze na výpovědi, nýbrž i na jména, nejen na syntetické, nýbrž také na pouhé významy. Také prosté významy, které se vyjadřují ve jménu, mohou tedy být pravdivé či nepravdivé.“*²

Jenže každé kladení implikuje syntézu vyplnění, a tedy i zklamání. Tugendhat tedy dovozuje:

„Také každé prosté, dosud předpredikativní vnímání je kladoucí a míní svůj předmět jako jsoucí, jinak by se nemohlo dalším průběhem vnímání zklamat. Ale právě na možnosti zklamání, musíme nakonec namítnout, se ozřejmuje, že nominální akt je pouze tehdy kladoucí, jestliže implikuje syntézu. Husserl sám připouští, že každému jménu odpovídá možný soud, který je v nominálním aktu „potenciálně“ obsažen. Nemusíme tedy říci, že kladení je vyjádřeno teprve v příslušném soudu? Jako pouhé implicitní kladení nemohou být pak ale nominální kladení chápána jako osobitý druh

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 656.

² Tugendhat E., *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, cit. dílo, s. 97.

kladení, takže zde vlastně nedochází k opravdovému rozšíření.“¹

V tomto smyslu by nominální soudy byly jakési „propoziční zkratky“. Jistou pravdu však Tugendhat Husserlovi přiznává. O nominálním kladení má smysl mluvit tam, kde se orientujeme na pravdu věci (viz také náš výklad této nauky v kap. 6.7.5.3). To je však oproti Husserlovi velmi specifický kontext, který jeho nauku rozšiřuje a na který Husserl ve své teorii nominálních kladení zajisté nemyslel.

Podíváme-li se na Tugendhatovu kritiku, vidíme smíchání dvou významů slova syntéza. Syntéza jako názorná syntéza signitivního a intuitivního aktu (1) a syntéza jako syntéza subjektu a predikátu (2) v rámci signitivního kategoriálního aktu, která se může vyplnit či zklamat v intuitivním kategoriálním názoru (tj. v syntéze typu 1). Proto je třeba odlišit dvě teze – 1. Husserl tvrdí, že nominální kladení může být pravdivé a nepravdivé, a 2. není jasné, zdali se může vůbec ověřovat v syntéze názoru něco jiného než kategoriální útvar. Teze 2 vede k faktickému opuštění značné části Husserlovy fenomenologie. Např. smyslové vnímání by nemohlo být již prosté, jak Husserl zdůrazňuje, nýbrž vždy již propoziční. Nejprve k tezi 1. Ta je zjevně mylná. Tugendhat se opírá o jedinou letmou poznámku, v níž Husserl tvrdí, že:

„Sama povaha věcí si žádá to, aby pojmy pravda a nepravda byly, přinejmenším zprvu, vymezeny natolik široce, že obemknou celou sféru objektivujících aktů.“²

Husserl však chce říci pouze, že problematika pravdy a nepravdy se týká všech objektivujících aktů, nikoliv, že nominální teze mohou být kladeny jako implicitně nepravdivé. Ve skutečnosti podle Husserla mohou nominální teze nárokovat a ověřovat pouze pravdu, což je korekce jeho předcházející nauky z *Přednášky o logice*, kde tento rozdíl ponechal stranou:

„*To, co jsme zde vyložili ve vztahu k významovým intencím a zklamáním, která se jim staví na odpor, platí očividně pro celou výše zmíněnou třídu objektivujících intencí. Budeme proto moci obecně říci toto: intence se zklamává na způsob rozporu jedině díky tomu, že je členem určité obsažnější intence, jejíž doplňková část se vyplňuje. V případě jednoduchých či jednotlivých aktů nemůže být tudíž o žádném rozporu řeč.*“³

Teprve v průběhu psaní *Logických zkoumání* Husserl rozlišil nominální kladení jako *implicitní* identifikaci, tj. implicitní afirmaci. Ta však není kladena – vidíme A, nikoliv, že A je. Teprve, když dojde ke zklamání, rozvine se nominální soud v soud vyjadřující rozpor „*Toto není A*“, v závislosti

¹ Tugendhat E., *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, cit. dílo, s. 97-98.

² Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 597.

³ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 516. Je ovšem otázka, jak by si tedy Husserl poradil s výpovědí typu „Nehoří“, jestliže ta jako každá negace předpokládá názorný rozpor.

na typu zklamání bychom mohli ale uvažovat např. i o větě „*A není*“ apod., totéž platí *mutatis mutandis* pro afirmaci, která je „podtržením“ implicitní identifikace („*Toto je A*“, popř. „*A existuje*“ – či německy vhodněji „*Es gibt A*“). Tuto souvislost Tugendhat přehlédl.

Druhá otázka se týká toho, zdali vůbec připustit ono prosté vnímání, a tady lze skutečně narazit na vážné potíže celých *Logických zkoumání*. Oproti Tugendhatovi musíme opět zdůraznit, že ona apriorní převeditelnost jména ve výpověď, na kterou jsme se sami vícekrát odvolali, sama nic v této otázce neřeší. Důležité je, zdali adekvátní nazření matérie nominální představy vyžaduje transformaci na predikátovou představu. Husserl tvrdí, že tomu tak je pouze u těch nominálních představ, které původně vznikají nominalizační či atributivní transformací kategoriálního soudu. Později mluví o tomtéž jako o jednom z případů sedimentace smyslu. Např. v matematice musíme matematické pojmy vždy přivést k predikativní souvislosti, která je zakládá. S jistou dávkou spekulace bychom mohli tvrdit, že by pak vyplnění nominální intence, které Husserl zastává, bylo vždy vyplněním „neúplným“ či „neprůhledným“. Oproti tomu nominální neatributivní představy, které jsou vždy singulární a vztahují se k předmětu „přímo“, bychom měli být schopni nazřít přímo v nominálním útvaru. Husserl za takové představy pokládá vlastní jména a významy některých indexických výrazů jako „toto“, „zde“ apod. Tato teorie je však vposledku velmi nejasná. V jakém smyslu se např. vyplňuje názorem termín „Praha“, jestliže stojím na chodbě Filosofické fakulty a nic pro Prahu specifického nevidím? V čem má spočívat nepredikativní bezprostřednost tohoto vyplnění?

Tyto problémy vedou ihned k jisté strukturální potíži celého šestého zkoumání, které se však týká i celku *Logických zkoumání*.

6.7.6.3 Vážný problém rozlišení prostého a kategoriálního vnímání

V Husserlově teorii nominálního kladení se prolínají dva dosti nesourodé kontexty. Kontext smyslového vnímání, které Husserl charakterizuje jako prosté vnímání, a kontext významu nominálních výrazů. Toto spojení obou kontextů v jednotu je dáno tím, že oběma je v jistém smyslu společná ona Husserlem vyzdvihovaná „jednopaprscitost“. Jak akt smyslového vnímání, tak jméno míní „prostě“ svůj předmět, byť přitom předmět podávají v jistém, často i velice komplexním, „podání“. Ovšem kategoriálně zformované jména (atributivní představy) také jmenují předmět jednopaprscitě. Rozdíl prostého vnímání a kategoriálního pojetí se pouze kříží s rozdílem jednopaprscitého – vícepaprscitého (nominálního – predikativního vztahu). Teorie kategoriální reprezentace navíc zavedla i jistý speciální pojem *vícepaprscitého smyslového vnímání* či přinejmenším smyslového vícepaprscitého podkladu kategoriálního pojetí (s. 313). Co pečlivějšího čtenáře neustále udivuje je, že v případě vyplňování prostého smyslového vnímání, jsou udány v

naprosté většině případů právě příklady s kategoriálními formami jmen. Husserl mluví například o vnímání domu. V češtině nezdůrazňujeme určité a neurčité pojetí jednotliviny členy, což na věci mnoho nemění, ale v němčině je to zcela explicitní. V případech vnímání např. „(*Ich sehe*) *das Haus*“ či „(*Ich sehe*) *ein Haus*“ mohu ono „*das*“ či „*ein*“ vidět právě tak málo jako „*ist*“ v „*A ist B*“. Vidět „*Haus*“ „bez členu“ nelze. Husserl opakovaně oba typy pojetí řadí ke kategoriálním formám.¹ Jak přesně se však vyplňují v jednopaprscitém vnímání nikde podáno není, a to ani v části zkoumání, která se týká kategoriálního názoru. Tím pádem je ono prosté, prekategoriální smyslové vnímání takřka ve všech příkladech neustále překračováno. I v pátém zkoumání Husserl vidí *jistou* kostku „*ein Wurfel*“ a *tento* jasmín „*dieses Jasmin*“, v šestém pak např. *můj kalamář* (*mein Tintenfass*) – v čem spočívá názor výrazu *můj* či *tvůj* udáno není, ale prosté smyslové vnímání to podle všeho nebude (pokud svůj kalamář Husserl někomu věnoval, nemuselo se na něm ve smyslovém ohledu nic měnit). Koherentní teorie vyplnění významů jako „toto“, či „Kolín“, která by musela být pro celou teorii nominálního kladení fundamentální, nikde věrohodně podána není. Husserl však na papíře vyvolává zdání, že prvá část šestého zkoumání popisuje smyslové vnímání na nejjednodušší, před-kategoriální (nikoliv pouze před-predikativní či ne-predikativní) úrovni, tj. že tyto formy nehrají v popisu toho, co je vnímáno, žádnou roli. Taková teze by se musela objasnit. Navíc již v části, která má pojednávat prostá vyplnění rozebírá predikativní rozpor (§11) a uvědomuje si, že v afirmaci je nominální kladení predikativně překročeno (A 508). Teprve v §40 šestého zkoumání po desítkách příkladů zdánlivě prostého vnímání a prostých smyslových syntéz, které se přesto hemží kategoriálními formami, Husserl celou situaci připustí:

„Co má a může skýtat vyplnění oněm významovým momentům, které vytvářejí větnou formu jako takovou a ke kterým patří např. kopula – tj. momentům „kategoriální formy“? Bliže vzato se však tato otázka přenáší i na nominální významy, jestliže nejsou zrovna bezforemné tak jako vlastní významy. Stejně jako výpověď tak i jméno má již ve svém gramatickém zjevu svou „matérii“ a svou „formu“. Je-li složeno ze slov, spočívá forma zčásti ve způsobu jejich přiřazení, zčásti ve formových slovech, zčásti ve způsobu vytváření jednotlivého slova, které pak v sobě samém ještě umožňuje rozlišení momentu ‚matérie‘ a momentu ‚formy‘.“

Tím se vracíme k pochybnostem vyjádřeným Tugendhatem, zdali se totiž smyslové vnímání *původně* nepohybuje v názorných *kategoriálních* syntézách a zdali tyto syntézy nemají již *původně* charakter predikativních názorných *soudů*. Tyto otázky však můžeme oddělit. Je něco jiného tvrdit, že všechno vnímání již vždy je kategoriálně zformované a že všechno vnímání má *původně* predikátovou formu. Zodpovězení těchto otázek by však již v mnohém překročilo hranice, které

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/2, cit. dílo, s. A 611

jsme si zde vymezili.

6.7.6.4 *Problémy s vyjádřením kvality aktu v komunikaci*

Husserl přebíral Bolzanovu nauku v tom smyslu, že každé slovo vyjadřuje ideální význam (významovou species), který je instanciován v materii význam udělujícího aktu. Slovo podle Husserla také manifestuje psychický akt mluvčího a referuje k předmětu výrazu (viz naše výklady *Prvního logického zkoumání*). Uspořádaný soubor slov tvořících výpovědní větu pak vyjadřuje instanciovanou ideální větu, která může být pakovaně vypovídána stejným mluvčím anebo více mluvčími jako tatáž. Významovou podstatu aktu však netvoří pouze materie aktu, která tyto ideální složky instanciuje, nýbrž také kvalita aktu (tvrzení, pouhé představování, tázání apod.). Zamysleme se nyní nad tím, jak může v rámci Husserlovy teorie adresát pochopit s jakou kvalitou je nějaká věta pronášena, tj. že slyší např. například tvrzení, a ne otázku. Ať již je to jakkoliv, zajisté ho k tomu nikdy nedovede pouhé rozumění ideálnímu obsahu, který je slovním výrazem vyjádřen, např. porozumění významů slov ve významové jednotě vyjadřované věty, neboť tato slova vyjadřují právě jen materii (resp. materií instanciovaný ideální význam), a nikoliv kvalitu aktu. První odpovědí by tu mohlo být, že k větě přináleží přece jistá slova, která právě v témže smyslu vyjadřují kvalitu tvrzení jako např. „tvrdím“, „soudím“, „domnívám se“, to je však podle Husserla omyl. Rozlišili jsme předmětné a významové species (s. 254). Např. červené předměty podle Husserla instanciují předmětnou species „červen“, význam konkrétně pronášeného slova „červen“ však není červený, není případem červeně, nýbrž ideálního významu (významové species) „červen“. Tím, že je zahrnuto v ideálním významu věty, se akt, který tuto větu instanciuje, nestává červeným. Právě tak reálný psychický akt tvrzení je případem předmětné species „tvrzení“, kterou instanciuje, tj. akt tvrzení není případem významu „tvrzení“, nýbrž právě jen tvrzení. Význam pronášeného slova „tvrzení“ je oproti tomu případem významové species „tvrzení“, jeho zahrnutí (v příslušném tvaru „já tvrdím“) do ideálního významu věty tedy neučiní z aktu, který tento význam vyjadřuje, tvrzení, stejně tak jako zahrnutí významu „červen“ neučiní akt červeným. Věta „Já tvrdím, že S je P“ tedy sama o sobě nevyjadřuje tvrzení v právě popsaném smyslu – tento obsah totiž může být tvrzen, být obsahem otázky, pochybnosti apod. *Adresát* může pochopit, že se jedná o tvrzení jen tehdy, když se psychický akt tvrzení ve výpovědi také *manifestuje*, tj. mluvčí musí moci umět manifestovat druhému, že má ideální význam uchopit s kvalitou tvrzení, pokud chce vůbec to, co má na mysli, komunikovat – adresát totiž nemůže akty mluvčího nazírat v originále a to, že je mluvčí případně nazírá a jako nazírané vyjadřuje, mu s porozuměním tomu, co říká, nijak nepomůže. Výpověď s „tvrdím“ tato manifestace navíc nijak nevyžaduje, což plyne již jen z toho, že většinu tvrzení neuvozujeme výrazem „Tvrdím, že ...“, nýbrž prostým „S je P“ apod. Pokud však výraz „Tvrdím,

že S je P“ *manifestuje* tvrzení mluvčího, pak se psychická kvalita tvrzení stává pro adresáta podle Husserla *předmětem* této věty a to, k čemu je referováno, je jím ztotožněno s tím, co mu je manifestováno – tatáž kvalita, která se manifestuje, je také ve výpovědi pro adresáta *označena* skrze „tvrdím“, které pronáší mluvčí. Husserl však v *Logických zkoumáních* podcenil následující téma: pokud se psychická kvalita nemanifestuje, nemůže adresát výpovědi uchopit významovou podstatu objektivujícího aktu (ať již je významová species, která k této kvalitě za normálních okolností referuje, instanciována v matérii věty anebo není). Pokud má slovní vyjádření sdělit *adresátovi* tvrzení, otázku či, přidáme-li i kvality neobjektivujících aktů, např. přání, patří k němu podmínky manifestace příslušných aktů *podstatně*. Nyní by tedy člověk od Husserla čekal nějakou analýzu tohoto podstatného přináležení. Husserl však s ohledem na manifestaci poznamenává pouze, že její podmínkou je pojetí mluvčího jako prožívající osoby ze strany adresáta.¹ To je sice pravda, která také skýtá velké množství zajímavé problematiky – uchopení druhého jako druhé nemůže být např. konvencionální (řízené normativními intersubjektivně ustanovenými pravidly), protože každá konvencionalita toto personální uchopení vždy již předpokládá apod. Tato podmínka manifestace se ale netýká pouze slovního vyjadřování, nýbrž i dalších oblastí – např. rozumění bezprostředním výrazům bolesti či radosti apod. –, a také je v jazykové oblasti pouze podmínkou nutnou, nikoliv postačující. Např. čínské mluvčí také pojmám jako osoby, ale neznám čínsky, nechápu, zdali se na něco ptají, něco tvrdí, dokazují apod., či spíše *nevnímám* je jako tvrdící, tážající se apod. To mohu teprve, jestliže zvládnu jejich jazyk. Viděli jsme však, že k pochopení toho, s čím se na mě tyto mluvčí obrací, nemůže spočívat v uchopování ideálně-významového obsahu jejich vět. Nutná je znalost toho, jakými konvencionálními prostředky se ten který postoj manifestuje – kupř. znalost toho, jaké syntaktické prostředky empirického jazyka manifestují tvrzení a jaké otázku. To zajisté není vše. Např. ironie poukazuje na to, že musíme vědět, jaký konvenční tón hlasu k tomu kterému postoji patří. Rétorické otázky, popř. ironická vyjádření, která jsou pronášena jako vážná tvrzení, či lhaní ukazují ale, že zohledněn musí být i širší komunikační kontext a personální kontext (např. zkušenost s důvěryhodností či stylem komunikace konkrétní osoby pronášející tvrzení), z něhož kvality „odečítáme“. Oblast, která se zde otevírá, je velmi velká a ihned vede ke zkoumání normativity a různých jejích aspektů. Chtěli bychom podotknout, že k těmto rozšířením vede ze své podstaty Husserlova nauka samotná. Lze si však jen stěží představit, že Husserl by si tyto konsekvence uvědomil, aniž by se k nim v *Logických zkoumáních* nějak vyjádřil.

Těmto našim závěrům lze namítnout následující: Husserl se v *Logických zkoumáních* zaměřil na situaci „osamělého duševního života“. Jelikož subjekt si je podle Husserla bezprostředně vědom aktových charakterů, které prožívá, nemá pro něj manifestace těchto charakterů srozumitelný

¹ Husserl, E., *Logická zkoumání*, sv. II/1, cit. dílo, s. A 34.

význam. Jestliže subjekt počítá, bezprostředně ví, že jeho počítání je deduktivně provázaným sledem tvrzení, a nikoliv např. otázek či přání, a nemusí si tedy tyto kvality nijak dávat najevo. Manifestace tu, zdá se, odpadá, či od ní lze přinejmenším odhlédnout. Z tohoto hlediska jsme Husserlovu nauku také obhajovali (viz kap. 6.7.1.1.). Je však úplně jiná otázka, zdali může subjekt bezprostředně prožívat tyto kvality objektivujících (a také na ně navazujících aktů), aniž by je *uměl* manifestovat, a zdali zvládnutí této manifestace není pro toto bezprostřední vědomí v nějakém obecném smyslu *konstitutivní* (jako tomu očividně je třeba u specifických kvalit slibu či rozkazu). Necháme-li však tuto otázku stranou, lze snad říci, že přinejmenším u těch kvalit objektivujících aktů, které kvalifikují významové prvky náležející do oblasti čisté logiky jakožto formální teorie vědy, se zdá být schopnost bezprostředně mýnit a schopnost toto mínění komunikovat na sebe *navzájem* deskriptivně odkázané, a to již na úrovni, na které se pohybuje Husserl v *Logických zkoumáních*. S tím, co v této oblasti bezprostřednost „myslím“, se vždy mohu obrátit na ostatní. Bez této podstatné *možnosti* manifestace je, zdá se, v této oblasti bezprostřední „osamělé“ vědecké myšlení nemožné. Jinými slovy: odhlédnout může „osaměle myslící“ subjekt pouze od manifestace, nikoliv od *možnosti* manifestace jako podmínky vyjádření kvality objektivující intence druhým. Kompetence k této manifestaci se pak zdá být podmínkou vědomí toho, že to, co myslím, není pro druhé pouze přístupné v jejich osamělém duševním životě a nezávisle na mně, ale také mezi námi vzájemně sdělitelné. Toto vědomí patří i k osamělému duševnímu životu – důkazy např. vykonávám pro libovolného druhého, tj. pro libovolného člena vědecké *kommunikace*, nikoliv pro sebe sama. Nejde totiž pouze o to, že můžeme myslet totéž, což je základní předpoklad celého Husserlova projektu, nýbrž že vědecké výsledky je ze své podstaty možnými intersubjektivně sdílenými útvary smyslu, a k tomu patří právě jejich *kommunikovatelnost*.

7 Závěr

Od právě položených otázek a problémů je k východiskům, které formuloval Brentano ve svých interpretacích Aristotela velmi dlouhá cesta. Pokusili jsme se tuto cestu projít, což lze na takto omezeném prostoru jen zčásti a s různou měrou hloubky, šířky, a také jasnosti. Jestliže se zamyslíme nad předpojetími, které u dnešního čtenáře vyvolá název ohlašující pojednání o teorii soudu, narazíme při jeho konfrontaci s relevantními texty ihned na mnohem větší, často až chaotickou neuspořádanost, která se k teorii soudu váže v brentanovské škole konce 19. století. Logicko-semantická problematika, na níž se dnes nejvíce myslí, tvoří jen jednu její část a i ta je díky fázi přelomových změn, kterou v této době logika procházela, sama nepřehledná, neboť na tyto změny pohlíželi Brentano a jeho žáci z různých perspektiv. Stejným právem však k teorii soudu v brentanovské škole patří psychologie ovšem ve velmi specifickém intencionálním pojednání, které se rozchází s obvyklými empirismy a které v jistém smyslu vytváří jednotu této školy. Důležité místo patří v teorii soudu také teorii poznání, neboť ta je obvykle chápána jako nauka o tom, jak v rozmanitých ohledech odůvodnit nárok soudů na pravdivost. Konečně je třeba zmínit také metafyzické předpoklady, s nimiž jednotliví autoři pracují a které se významně liší. Tyto oblasti, do nichž teorie soudu náleží, jsou navzájem provázané, neboť způsob řešení problémů v jedné z nich se obvykle projeví i ve zbývajících oblastech. Kdybychom měli vyzvednout nějaké obecné znaky způsobu filosofování, který Brentano započal a v němž jeho žáci pokračovali, upozornili bychom zejména na věcný a konkrétní přístup k probíraným tématům. Brentanovi a jeho žákům jsou cizí metafyzické spekulace a velké všesjednocující systémy, jejichž všeobsáhlost považují za umělou a jejichž hloubku mají za zdánlivou. Vždy se snaží vycházet od fenoménu, od konkrétní danosti, a popsat takovouto danost tak, aby byl popis věcný a ověřitelný. Tato orientace se neslučuje dobře s dědictvím německému idealismu, je však, navzdory všem rozdílům, příznivě nakloněná empirickému a fakticky orientovanému východisku britské filosofie. Množství rozmanitých analýz je seskupeno u našich autorů i v teorii soudu.

Z hlediska této teorie je pro celý námi popisovaný diskurz ustanovující Brentanova svérázná nauka o existenčním významu všech teoretických tvrzení, nauka o bytí ve smyslu pravdy a definice psychických fenoménů jako fenoménů charakterizovaných intencionální relací. Tyto fenomény jsou dále buď představami či se na představách zakládají. Svým pojetím intencionality obnovil Brentano také pojem intencionálního předmětu, který je v soudech afirmován či negován. Brentanova nauka díky tomu dospěla k jasnému rozlišení logické formy soudu a gramatické formy soudové výpovědi. Problém vztahu obou oblastí pak byl jedním ze základních problémů, s nimiž se analýzy Brentana a

jeho žáků potýkaly a v jehož řešení se výrazně lišily.

Pro Brentana samého hrají hlavní úlohu v teorii soudu psychické fenomény souzení, jejich kvality, předměty a evidence, která se s nimi pojí. Promýšlení soudové intencionality ve výše postulovaných oblastech logiky, psychologie a teorie poznání, vede k proměnám Brentanova přístupu, které jsme se pokusili v příslušných kapitolách popsat.

Rozvoj Brentanovy teorie byl v mnohém podmíněn rozpracováním původní teorie soudu z *Psychologie z empirického stanoviska*, ke které došlo v dílech jeho žáků a s nímž Brentano sám většinou nesouhlasil. Z velkého množství motivů, které k přepracování Brentanovy teorie vedly a jejichž popis jsme nabídli, můžeme na závěr vyzdvihnout dva. Oba souvisejí se jménem Bernarda Bolzana. Na Bolzana jako první mezi Brentanovými žáky navázal Kazimierz Twardowski, který sice nepřevzal Bolzanův logický objektivismus, přišel však s rozlišením obsahu a předmětu intence a upozornil na možnou víceznačnost termínu „intencionální obsah“. Twardowského rozlišení obsahu a předmětu následně převzali a přepracovali oba nejvýraznější Brentanovi žáci Alexius Meinong a Edmund Husserl. Meinong s Husserlem zároveň akceptovali Bolzanův „realistický“ antipsychologismus, který vede k postulaci zcela nové teorie soudu. V díle těchto autorů dominuje pojetí soudu založené na postulaci ideálních propozičních entit, které se stávají primárními nositeli pravdivosti. Oba tito autoři také zavrhlí Brentanův původní pokus o redukci všech soudů na soudy existenční. Meinong sice přebírá od Brentana, který později svůj názor změnil, intencionální obsahy existenčních soudů ve smyslu *bytí* či *nebytí* afirmovaného či negovaného představovaného předmětu soudu, které u Meinonga mají status objektivu „že-bytí“ (*Dass-sein*). Vedle nich však Meinong rozlišuje kategoriální objektivy tak *bytí* (*So-sein*), které vlastní existenční tvrzení samy o sobě nezahrnují. Husserlova pozice je výrazně složitější. Husserl chápe existenční soudy jako druh soudů kategorických. Inspirací je mu zde Bolzano. Predikát „existence“ podle Husserla vypovídá z deskriptivně-psychologického hlediska identitu míněného a názorného, která může být případně názorně uchopena v reflexi, netýká se tedy nějaké věcné známky předmětu, nýbrž způsobu jeho intencionální danosti. Od existence jako prvku významové matérie soudu odlišuje Husserl aserci jako primordiální kvalitu kladení, která „klade“ předmět intence. Existenční soudy mají své předchůdce v jednopaprscitých soudech nominálního kladení, které jsou sice svými kvalitami aserce, nemají však ve svém významovém obsahu ideu existence jako predikát a jsou v tomto smyslu pre-kategorickými soudy. Vedle existenčních kategorických soudů staví další „vícepaprscité“ soudy. Husserl se soustředí zejména na klasické soudy kategorické, tj. subjekt-predikátové soudy, v nichž je k sobě kopulou vztažen předmět soudu a nějaké jeho předmětné určení. V této oblasti (jakož i v oblasti jiných kategoriálních forem) se Husserl vyložit své pojetí

kategoriálního názoru a opět odlišit „být“ ve smyslu kopuli od „být“ ve smyslu existence, která opět tvrdí shodu míněného s daným (*Je to tak, že ...*).

Meinongův přístup se rozvíjí zejména na poli *předmětů* soudů, kde Meinong zavádí detailně vypracované rozlišení objektů a objektivů ke kterému se dostal po přepracování svého původního empirického stanoviska. Předmětný korelát soudu nazývá Meinong „objektiv“. Objektiv je pro Meinonga jak nositelem pravdy, tak tím, co činí naše soudy pravdivými. Tyto soudy chápe Meinong čistě jako reálné akty, které jsou pravdivé v sekundárním smyslu a které zahrnují reálný moment, jenž je vztahuje primitivním způsobem k míněnému objektivu. Tento moment mají i představy předmětů, ty však mají předmětnost (tj. objekt) jen natolik, nakolik jsou prvky kladených či pouze předpokládaných objektivů. Intencionální vztah, kterým se vyznačují všechny psychické fenomény, se pro Meinonga postupně stává speciálním typem ideálního vztahu. V druhém vydání *O předpokladech* zavádí Meinong primitivní vztah mezi akty a předměty aktů již na úrovni představ, které se podle Meinonga vztahují k čistým objektům, jež, byť jsou vždy také prvky objektivů že-bytí, jsou jakožto předměty pouhých představ „mimo“ bytí a nebytí.

Husserl naopak přepracovává Bolzanovu koncepci představ, vět a pravd o sobě. K tomu se váže i nová deskriptivně-psychologická problematika, která by měla objasnit, jak je vůbec vztah reálných psychických aktů k ideální oblasti myslitelný. Husserlová odpověď je inspirovaná platonismem Hermanna Lotzeho. Představy a věty o sobě jsou ideálními význami, které se k psychickým objektivujícím aktům mají tak, jako se má obecnina ke své instanci. Jsou tudíž ideálními obsahy, jimž na straně aktu odpovídá individuální reálný moment, který určuje co a v jakém způsobu předmětného smyslu je míněno.

Jak Meinong, tak Husserl dospívají v hlavních spisech námi sledovaného období, tj. v Meinongově spisech *O předpokladech* a v Husserlově *Logických zkoumáních*, k celé řadě zajímavých analýz, mezi nimiž často panuje překvapivá shoda. Meinong detailně analyzuje nové psychické fenomény předpokladů a jejich roli v zajištění intencionálního vztahu představ k předmětu. Velmi podobný „objev“ činí i Husserl. Předpoklad však pro Husserla není speciálním intencionálním aktem, nýbrž druhem kvality intencionálních objektivujících aktů. Podobně jako Meinong v prvním vydání spisu *O předpokladech* využívá i Husserl svou nauku k pokusu o vysvětlení představové intencionality týkající se neexistujících a nemožných předmětností. Husserl dále přebudovává Brentanovu tezi o založení všech psychických fenoménů vyššího řádu v představách, vypracovává bohatá rozlišení intencionálního obsahu aktů a zcela nově definuje pojem názoru, který posléze zahrnuje i názor kategoriální, přičemž vypracovává pojem stavu věcí, jenž se v mnohém shoduje s Meinongovým objektivem.

Kritickou odpověď na Meinonga a Husserla ze stran věrnějších Brentanových žáků nabízí Anton Marty, který odmítl logický objektivismus věčných pravd a nepravd a jejich elementů, podržel však původní Brentanovu nauku o reálných a ireálných předmětech, obsazích soudů a pravdě jako shodě. Zároveň veřejnosti představil a ve své filozofii rozvinul dodatek k původní Brentanově nauce o soudu, kterým spočívá v přijetí tzv. dvojitých soudů. Původní Brentanova nauka o existenci se podle Brentana ukázala jako neudržitelná, neboť nevystihovala věrně smysl mnoha subjekt-predikátových výrazů a nedovedla vysvětlit genezi negativních pojmů, které sama předpokládala. Nauka o dvojitém soudu měl být rozšířením, které tyto a podobné otázky zodpoví.

Jeden ze společných znaků, které Brentana a jeho žáky spojují je kromě pojmu intencionality je pojem evidence. Právě díky důrazu, který Brentano kladl na to, že evidence není v oblasti vnitřního vnímání a zahrnutosti jednoho pojmového určení v jiném vysvětlitelná kauzálně jako donucení či determinování, a rozlišení univerzální normativní povahy správnosti soudu, který na evidenci vždy odkazuje, nám znemožňuje jednoduše zařadit Brentana mezi psychologisticky orientované myslitele. Pro Brentana byl nositelem pravdy vždy reálný psychický akt. Zatímco původně chápal Brentano pravdu jako shodu a evidenci jako kritérium této shody, postupně se z evidence soudu, popř. se shodou soudu se soudem evidentním, stala pro Brentana samotná definice pravdy. Meinong, který se proti některým Brentanovým vymezením evidence vymezil (popřel například samozřejmost evidence vnitřního vnímání), pojem evidence poněkud upozaďuje v souladu se svým ontologickým pojetím pravdy. Pravdivé jsou u Meinonga primárně objektivy, a sice ty, které jsou faktické (*bestehende Objektive*). V sekundárním smyslu jsou pravdivé i soudy, které se s objektivem v předmětu a kvalitě „shodují“. Soudy v jejichž povaze je vystihovat pravdu nazývá Meinong evidentními a tento jejich rys považuje za dále neanalyzovatelný. U Husserla je opět situace složitější a celkem podrobně jsme se jí věnovali. V jistém smyslu je pravdivá zejména logická věta, jejíž předmětem je stav věcí, její pravdivost se však může v intencionálním životě konstituovat pouze v aktu vyplňující intence. Na úrovni tohoto vyplnění lze pak hovořit o pravdivosti jako o faktu shody vyplňované a vyplňující intence. Oba tyto pojmy mají své předmětné, „existenční“ koreláty v „pravdě“ předmětu a faktu shody míněného a daného předmětu.

Výše popsaná problematika je pouhým zlomkem či upozorněním na některá hlavní témata diskuzí, k nimž mezi Brentanem a jeho žáky docházelo. Tyto diskuze byly velmi produktivní, přestože k žádné výraznější shodě v náhledech se diskutující nedopracovali. Co zůstalo, je množství jednotlivých analýz. Ty Brentanovy jsou díky osudu Brentanova díla asi nejméně známé. Byť Brentano nenabídl koherentně vypracovaný systém své filozofie, jeho kritiku Meinongovy a Husserlovy filosofie nelze zdaleka považovat za vyřízenou. Brentano odmítl jakékoliv ideální

předměty intencí a považoval je za pouhé jazykové fikce. Intendovat můžeme podle konečné Brentanovy pozice pouze reálné předměty. V případě, kdy zdánlivě intendujeme předměty ideální, se ve skutečnosti vztahujeme pouze k intencionálním aktům psychických bytostí. Místo ideálně existujícího trojúhelníku intendujeme „trojúhelník-si-představujícího“, místo neexistence kulatého čtverce intendujeme „kulatý-čtverec-popírajícího“ atd.

Přestože odmítnutí některých Brentanových tezí vedlo významnému rozvoji na poli teorie soudu, nabízí Brentanova konceptualistická, anti-psychologická a anti-idealistická koncepce intencionality zajímavou alternativu k mnoha tendencím, které se v rámci boje proti psychologismu prosadily nejen v Husserlově fenomenologii a v Meinongově teorii předmětů, ale i v některých významných proudech filosofie první poloviny 20. století.

Abstrakt

Tématem předkládané práce je povaha a vývoj teorie soudu u Franze Brentana (1838-1917) a její přijetí a přepracování u některých významných Brentanových žáků – zejména u Kazimiera Twardowského (1866-1938), Alexia Meinonga (1853-1920), Antona Martyho (1843-1914) a Edmunda Husserla (1859-1938). Práce je v souladu s tím rozdělena na pět částí, které se věnují otázkám teorie soudu u těchto autorů.

První část je věnována Franzi Brentanovi a ve své úvodní pasáži předkládá rozbor aristotelského dědictví Brentanovy psychologie a teorie soudu. Zohledněny jsou dvě Brentanovy rané interpretace Aristotela *O rozmanitém významu bytí podle Aristotela* (1862) a *Aristotelova psychologie* (1867). Výklad se věnuje zejména Brentanově interpretaci „bytí“ ve smyslu pravdy, Brentanovu pohledu na kategorie, teorii celku a části, intencionalitě a sebevědomí. Následně výklad přechází k Brentanovu nejznámějšímu dílu, k *Psychologii z empirického stanoviska* (1874), a představuje základní pojem tohoto díla, kterým je pojem psychického fenoménu. Navazující klasifikace tří základních druhů umožňuje přechod k samotné teorii soudu, která se u Brentana orientuje na pojem soudu jako intencionálního psychického aktu. Vztah tohoto aktu k předmětu lze u Brentana vyložit jako výkon existenční afirmace a negace imanentního předmětu, který je soudu zajištěn představovou intencionalitou. Vyloženy jsou jednotlivé aspekty tohoto pojetí (kvalita, kvantita soudu, dopad na sylogistickou koncepci logiky) a problémy tohoto pojetí, zejména otázka specifických předmětných korelátů soudu. Díky otázce, zdali má soud také svůj intencionální předmět, lze u Brentana ukázat dvě tendence řešení tohoto problému – hypostatickou a reduktivní, které se promítají i do Brentanova pojetí pravdy a evidence. Načrtnuta je i Brentanova pozice ve vztahu k evidenci vnímání a realitě vnějšího světa a Brentanův konceptualismus.

V druhé části sleduje práce rozvoj Brentanovy nauky u polského filosofa Kazimiera Twardowského, jenž svým krátkým spisem *Nauka o obsahu a předmětu představ* (1894) zásadně ovlivnil další vývoj deskriptivní psychologie. Twardowski upozornil na možné dvojznačnosti pojmu předmět a jasně odlišil předmět ve smyslu psychického obsahu aktu, který zodpovídá za to, co je intendováno, a vlastním intendovaným předmětem. Twardowski také představuje první vlnu recepce filosofie Bernarda Bolzana v Brentanově škole, jímž byl Twardowski v rozlišení akt-obsah-předmět inspirován a jehož pojetí nepředmětných představ Twardowski obsáhle kritizuje.

Třetí část práce se věnuje významné proměně Brentanovy teorie soudů, jejíž nárok, že existenční tvrzení věrně vystihují smysl subjekt-predikátových výpovědí, se od počátku musel potýkat s věcnými námitkami. Brentano proto svou teorii rozšiřuje o pojem tzv. dvojitého soudu, jímž se do Brentanovy teorie vrací svérázně pojatá kategorická subjekt-predikátová struktura významu. Výklad této nauky a příklady její aplikace sledujeme v šestém pokračování práce Brentanova žáka Antona Martyho *O asubjektivních větech* z roku 1895.

Alexius Meinong byl v jistém smyslu prvním heretikem Brentanovy školy. Předkládaná práce pojednává počátky Meinongovy teorie soudu, které je třeba hledat v teorii relací, jimiž se zabývá jeho *Humorové studie II* (1882). Po rozboru Meinongova pojetí ideálních a reálných relací se práce snaží ukázat vliv, který na Meinonga mělo Twardowského pojetí obsahu a předmětu intence, a zejména významný obrat k postulaci na vědomí nezávislých předmětů soudů, které Meinong nazývá objektivy. Systematicky vypracovanou teorii objektivů předložil Meinong veřejnosti v prvním vydání svého nejvýznamnějšího spisu *O předpokladech* (1902). Naše práce se snaží představit jak teorii objektivu, tak funkci, kterou má psychický fenomén předpokladu pro zajištění intencionality představ a soudu. V potaz jsou přitom vzaty i změny, které teorie intencionality představ doznala v druhém vydání tohoto spisu z roku 1910.

Největší část naší práce je věnována Edmundu Husserlovi. Výklad vývoje jeho deskriptivní psychologie a teorie soudu se zpočátku opírá o nedávno publikované rukopisy z první poloviny devadesátých let 19. stol a o dvě základní práce týkající se našeho tématu, jimiž jsou *Kalkul*

vyplývání a logika obsahu (1891) a *Psychologické studie k elementární logice* (1894). Zohledněna je i významná Husserlova reakce na Twardowského nauku *Intencionální předměty* (1894), kterou však Husserl nepublikoval. Husserl v těchto spisech kritizuje některé zásadní rysy Brentanovy psychologie jako např. založení všech soudů na fenoménu představy, rozvíjí zásadní nauku o reprezentaci a názoru, kterou přenáší z oblasti představ do oblasti soudové intencionality a pokouší se o první vypracování objektivitu stavu věcí a soudu. Tyto texty dokládají také to, jak vyrovnání se s Twardowským a problémem nepředmětných představ vedlo u Husserla k objevu předpokladů, které se velmi podobají Meinongovým předpokladům a jsou využívány pro podobné účely. Ukazují také, jak Husserl převzal a kritizoval Twardowského rozlišení obsahu a předmětu intencionálních aktů.

Svou teorii soudu Husserl systematizoval ve své *Přednášce o logice* (1896), ve které již plně adoptuje nauku stavech věcí jakožto předmětech soudů. Ve výkladu této přednášky představujeme také Husserlovo pojetí uzpůsobení předmětů, abstrakt a predikátů, rozlišení vztahu subsumpce a subordinace subjektu a predikátu. Mnoho Husserlových rozlišení z *Přednášky o logice* přešlo do Husserlových *Logických zkoumání* (1900-1901). Husserl se v nich však vzdal brentanovského konceptualismu a pokračoval v kritice Brentana. Při popisu jednotlivých logických zkoumání se naše práce mimo jiné věnuje rozdílu objektivujících a ne-objektivujících intencí, Lotzem inspirované adaptaci Bolzana na úrovni teorie významu, rozlišením intencionální a poznávací podstaty aktu, nauce o okazionálních výrazech a vlastních jménech, kategoriálnímu názoru. Kromě průběžné věcné kritiky pak na závěr práce předkládáme seznam problémů, s nimiž se Husserlova nauka v *Logických zkoumáních* potýká. Zejména upozorňujeme na nejasné a problematické vysvětlení rozdílu syntézy prostého a kategoriálního nominálního vnímání a na Husserlem nedostatečně promyšlené konsekvence přijetí ideality významu instanciovaného v materii objektivujícího aktu. Tato poslední kritika poukazuje na nutnost zohlednění intersubjektivních podmínek komunikace i na úrovni analýzy „osamělého“ duševního života. Nutnost tohoto rozšíření je konsekvencí Husserlovy teorie samé a tvoří v jistém smyslu epitaf Husserlova raného pojetí vztahu významu a jeho výrazu.

Klíčová slova: Brentano, Twardowski, Meinong, Marty, Husserl, Bolzano, fenomenologie, deskriptivní psychologie, teorie významu, intencionalita, kategorie, kategoriální názor, existence, existenční soud, předpoklad, pojem, vědomí, zkušenost

Summary

The submitted doctoral thesis is an attempt to describe the nature and of the development of Brentano's theory of judgment. This description is followed by an introduction to the further development of Brentano's theory in the work of Brentano's most distinguished students Kazimierz Twardowski (1866-1938), Alexius Meinong (1853-1920), Anton Marty (1843-1914) and Edmund Husserl (1859-1938). The thesis is divided into five parts:

The first part is dedicated to the explanation of Brentano's theory of judgment and starts with an interpretation of Brentano's two early books on Aristotle – *On the several senses of Being in Aristotle* (1862) and *The Psychology of Aristotle* (1867). The thesis presents Brentano's understanding of “being” in the sense of truth, his interpretation of the Aristotelian categories, his theory of parts and wholes, and his theory of intentionality and self-consciousness. Our interpretation then proceeds to Brentano's most known work, i.e. to *Psychology from an Empirical Standpoint* (1874), and presents the basic concept of this book, the concept of psychical phenomena. The resulting classification of psychical phenomena into three kinds introduces judgments as a kind of psychical phenomenon whose main feature consists in existential affirmation or rejection of an intentional object. The judgment therefore presupposes a presentation of its object. The particular aspects of Brentano's theory of judgment, such as quality and quantity of a judgment, and consequences of this theory for the theory of syllogism are then discussed to deepen our understanding of Brentano's position. The question of the specific objective correlate of a judgment gives us an opportunity to discern two kinds of development of Brentano's theory, the objectifying and the reductive approach, which are also intimately connected with Brentano's understanding of truth and evidence. The outline of Brentano's concept of the evidence of inner and outer perception, of the reality of the external world and of his general conceptualistic approach are given as well.

The second part of the thesis follows a development of Brentano's theory of judgment in the work of Kazimierz Twardowski. Twardowski's highly influential short study *On the Content and Object of Presentations* (1894) was an essential contribution to the further development of Brentano's theory. By noticing the ambiguity of the word “content” Twardowski was able to clearly distinguish between the psychic content of an act on account of which we intend something and the content in the sense of this intended something, i.e. content in the sense of an intended object. Remarkably, these distinctions can be linked to Twardowski's interest in the work of Bernard Bolzano.

The goal of the third part of the thesis is to describe a profound change in Brentano's theory of judgment. The pretension of the original theory to the reducibility of all subject-predicative assertions to existential judgments without any change in the meaning of the original assertions was a source of considerable difficulties. By introducing so called “double judgments” Brentano reintroduced the subject-predicative categorical structure into his theory of meaning which was to address these issues. The basis for the exposition and application of this theory is taken from the fifth article of Brentano's pupil Anton Marty *On Subjectless Sentences* (1895).

The philosophy of Alexius Meinong might be perhaps called the first heresy in the School of Brentano. A consideration of this heresy is to be found in the fourth part of this doctoral thesis. It describes the roots of Meinong's theory of judgment and connects them with the theory of relation contained in Meinong's *Hume Studien II* (1882). The distinction between ideal and real relations is thoroughly discussed as well as Meinong's later acceptance of Twardowski's content/object distinction and an important move towards embracing special objects of judgments which are called “objectives” by Meinong. Meinong introduced a systematic account of objectives in the first edition of his work *On Assumptions* (1902). The goal of this section of the thesis is to present this theory as well as the function of the psychical phenomenon of assumption in securing the intentionality of presentations and judgments. The changes in the second edition of this work from the year 1910 are

also taken into account.

The last and the largest part of the thesis deals with a description of Edmund Husserl's descriptive psychology and theory of judgment. The description of Husserl's position takes into account Husserl's recently published manuscripts from the first half of the 1890s as well as two published studies from the same period, i.e. *The Deductive Calculus and the Logic of Contents* (1891) and *Psychological Studies in the Elements of Logic* (1894), and his posthumously published and very important reaction to Twardowski in his *Intentional Objects* (1894). In these studies, Husserl develops his first critique of Brentano concerning the foundation of all judgments and volitional phenomena in presentations, and he works out his theory of intuition and applies it in the area of presentations and judgments. He also tries to develop his first conception of objective validity of states of affairs and judgments. These texts also bear witness to Husserl's interest in the issues brought up by Twardowski and his critique of objectless presentations which led to Husserl's discovery of assumptions. In many aspects Husserl's assumptions resemble Meinong's account of the phenomena of assuming.

A more systematized account of the theory of judgment was given by Husserl in his *Lecture on Logic* (1896). In it he fully embraces states of affairs as correlates of judgments and logical sentences (*logische Sätze*) as logically objective contents of judgments. In describing Husserl's lecture the thesis presents Husserl's conception of objective determinations, abstracta and predicates, the distinction between subsumption and subordination of subject to predicate and other related concepts. Most of these distinctions found their way into Husserl's *Logical Investigations* (1900-1901). In the *Logical Investigations* Husserl gave up his former conceptualism and carried on his critique of Brentano. In describing topics of each of the logical investigations the textual analysis of the difference between objectifying and non-objectifying acts is given together with an analysis of the appropriation of Bolzano's theory in Husserl's own theory of meaning which was partly inspired by his understanding of Lotze. Other concepts, such as the concept of intentional and epistemic essence, Husserl's theory of essentially occasional meanings and singular names and his concept of categorial intuition and truth are discussed as well. Apart from several critiques of Husserl's theories a list of the most important unsolved issues of Husserl's theory of meaning in the *Logical Investigations* is given at the end of the thesis. Among these, two problems are very important. The first one is the problem of simple nominal and categorial intuition and the second one concerns consequences of Husserl's theory of ideal meaning as being instantiated in the meaning-matter of objectifying acts. This last critique points out the necessity of a broader approach which introduces inter-subjective conditions of communication into Husserl's theory of meaning. The necessity of this wider perspective even in the discussion of "solitary" intentional life follows from Husserl's very own theory and is, in a sense, an epitaph to Husserl's early theory of meaning.

Key words: Brentano, Twardowski, Meinong, Marty, Husserl, Bolzano, phenomenology, deskriptive psychology, theory of meaning, intentionality, categories, categorial, intuition, existence, existential judgment, presupposition, concept, consciousness, experience

Abecední seznam zkratk citované literatury

Besprechung – Husserl E., „Besprechung von K. Twardowski, Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen“, in: Husserl, E., *Aufsätze und Rezensionen (1890-1910)*, Husserliana XXII., Nijhoff, Haag, 1979.

Folgerunscalcul – Husserl, E., "Der Folgerunscalcul und die Inhaltslogik", in: *Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie*, n.15, 1891.

Inhalt – Twardowski, K., *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen*, A. Hödler, Vídeň, 1894.

Logik – Meinong, A., Höfler, A., Logik. Unter mitwirkung von dr. Alexius Meinong verfasst von dr. Alois Höfler, F.Tempsch, Vídeň 1890.

Logik, 1896 – Husserl, E., *Logik. Vorlesung 1896*, Husserliana: Materialienband 1, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 2001.

M. B. S. – Brentano, F., Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles, Herder, Freiburg 1862.

Ps. A. – Brentano, F., Die Psychologie des Aristoteles, insbesondere seine Lehre vom νοῦς ποιητικός, Kirchheim, Mainz 1867.

P.e.S. – Brentano, F., Psychologie vom empirischen Standpunkt, sv. I-II., F. Meiner, Lipsko 1924-1925.

Psychologische Studien – Husserl, E., "Psychologische Studien zur elementaren Logik", in: *Philosophische Monatshefte*, n. 30, 1894.

Rezension – Meinong, A., „Rezension von: Franz Hillebrand, „Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse“, in Göttingische gelehrte Anzeigen, n. 11, 1892.

Su.Sä. – Marty, A., „Über subjektlose Sätze und das Verhältnis der Grammatik zur Logik und Psychologie“, in: Marty, A., *Gesammelte Schriften*, Band II., Max Niemeyer, Halle 1918.

Untersuchungen – Marty, A., *Untersuchungen zur Grundlegung der allgemeinen Grammatik und Sprachphilosophie*, M. Niemeyer, Halle 1908, s. 307-316.

Seznam citované a odkazované literatury

Brentanova díla

Brentano, F., *Von der mannigfachen Bedeutung des Seienden nach Aristoteles*, Herder, Freiburg 1862.

Brentano, F., *Die Psychologie des Aristoteles, insbesondere seine Lehre vom νοῦς ποιητικός*, Kirchheim, Mainz 1867.

Brentano, F., „Auguste Comte und die positive Philosophie“, In: *Chilianeum. Blätter für katholische Philosophie, Kunst und Leben*. Neue Folge. 1869, 2, 15-37.

Brentano, F., „Der Atheismus und die Wissenschaft“, in: *Historisch-politische Blätter für das katholische Deutschland* 1873, Sv. 72, s. 853-872.

Brentano, F., *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, Duncker & Humblot, Lipsko 1874.

Brentano, F., *Meine letzten Wünschen für Österreich*, Cotta, Stuttgart 1895.

Brentano, F., *Die vier Stadien der Philosophie und ihr augenblicklicher Stand*, Cotta, Stuttgart 1895.

Brentano, F., *Untersuchungen zur Sinnespsychologie*, Duncker & Humblot, Lipsko 1907.

Brentano, F., *Vom Ursprung sittlicher Erkenntnis*, F. Meiner, Lipsko 1921.

Brentano, F., *Psychologie vom empirischen Standpunkt*, sv. I-II., F. Meiner, Lipsko 1924/1925.

Brentano, F., *Versuch über die Erkenntnis*, F. Meiner, Lipsko 1925.

Brentano, F., „Von den Versuchen, die Logik zu Mathematisieren“, in: týž, *Psychologie vom empirischen Standpunkt, Band II.*, F. Meiner, Lipsko 1925, Anhang, s. 174-175.

Brentano, F., *Vom sinnlichen und noetischen Bewusstsein*, F. Meiner, Lipsko 1928.

Brentano, F., *Wahrheit und Evidenz*, F. Meiner, Lipsko 1930.

Brentano, F., *Die Lehre vom richtigen Urteil*, A. Francke, Bern 1956.

Brentano, F., *Geschichte der griechischen philosophie*, A. Francke, Bern 1963.

Brentano, F., *Deskriptive Psychologie*, F. Meiner, Hamburg 1982.

Brentano, F., *Logik, EL 80*, (Spring 2011 edition).

Brentano, F., *Metaphysik, M 96*, rukopis Brentanova archivu ve Štýrském Hradci.

Brentano, F., *Zu J. P. N. Land*, rukopis Brentanova archivu ve Štýrském Hradci.

Brentano, F., „Abstraktion und Relation“, in: Fisette, D., Frechette, G. (eds.), *Themes from*

Brentano, Rodopi, New York 2013.

Twardowského díla

Twardowski, K., *Idee und Perception bei Descartes*, C. Konegen, Vídeň, 1892.

Twardowski, K., *Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen*, A. Hödler, Vídeň, 1894.

Martyho díla

Marty, A., „Über subjektlose Sätze und das Verhältnis der Grammatik zur Logik und Psychologie“, in: *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*, Bd. 18, 1894.

Marty, A., *Gesammelte Schriften*, Band II., Max Niemeyer, Halle 1918.

Marty, A., *Vorlesungen zur deskriptiven Psychologie*, (1894/95), Königshausen & Neumann, Würzburg 2010.

Meinongova díla

Meinong, A., „Hume Studien II“, (1882), in: *Gesammelte Abhandlungen*, Band II., A. Barth, Lipsko 1913.

Meinong, A., „Zur erkenntnistheoretischen Würdigung des Gedächtnisses“, in *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie*, n. 9, 1886.

Meinong, A., Höfler, A., *Logik. Unter mitwirkung von dr. Alexius Meinong verfasst von dr. Alois Höfler*, F. Tempsch, Vídeň 1890.

Meinong, A., „Rezension von: Franz Hillebrand, ‚Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse‘“, in *Göttingische gelehrte Anzeigen*, n. 11, 1892.

Meinong, A., *Psychologisch-ethische Untersuchungen zur Werth-Theorie*, Leuschner und Lubensky, Graz, 1894.

Meinong, A., „Über Gegenstände höherer Ordnung und ihr Verhältnis zur inneren Wahrnehmung“, in: *Zeitschrift für Psychologie und Physiologie der Sinnesorgane*, Vol. XXI., 1899.

Meinong, A., *Über Annahmen*, 1. vyd., A. Barth, Lipsko 1902.

Meinong, A., *Über die Erfahrungsgrundlagen unseres Wissens*, Springer, Berlin 1906.

Meinong, A., *Über Annahmen*, 2. přepracované vydání, Barth, Lipsko 1910.

Meinong, A., „Selbstdarstellung“, in: *Die deutsche Philosophie der Gegenwart in Selbstdarstellungen*, R., Schmidt, Lipsko 1921.

Husserlova díla

Husserl, E., "Der Folgerungscalcul und die Inhaltslogik", in: *Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie*, n.15, 1891.

Husserl, E., „Besprechung: Schröder, Ernst, Vorlesungen über die Algebra der Logik“, in: *Göttingische gelehrte Anzeigen*. Göttingen, 1891.

Husserl, E., *Philosophie der Arithmetik*, F. Meiner, Hamburg 1892.

Husserl, E., "Psychologische Studien zur elementaren Logik", in: *Philosophische Monatshefte*, n. 30, 1894.

Husserl, E., "Bericht über deutsche Schriften zur Logik aus dem Jahre 1894", in: *Archiv für systematische Philosophie*, n. 3, 1897.

Husserl, E., *Logische Untersuchungen. Erster Teil: Prolegomena zur reinen Logik*, M. Niemeyer, Halle 1900.

Husserl, E., „Selbstanzeige. Logische Untersuchungen. Erster Teil: Prolegomena zur reinen Logik“, in: *Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie*, n. 24, 1900.

Husserl, E., *Logische Untersuchungen. Zweiter Teil: Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis*, M. Niemeyer, Halle 1901.

Husserl, E., „Selbstanzeige, Logische Untersuchungen. Zweiter Teil: Untersuchungen zur Phänomenologie und Theorie der Erkenntnis“, in: *Vierteljahrschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie*. n. 25, 1901.

Husserl, E., "Bericht über deutsche Schriften zur Logik in den Jahren 1895-1899", in: *Archiv für systematische Philosophie*, Vol. 9, 1903.

Husserl, E., „Ideen zu einer reinen Phänomenologie und phänomenologischen Philosophie“, in: *Jahrbuch für Philosophie und phänomenologische Forschung*, n. 1, 1913; česky: Husserl E., *Ideje k čistě fenomenologii a fenomenologické filosofii I.*, přel. A. Rettová, P. Urban, Oikoymenth, Praha 2004.

Husserl, E., „Erinnerungen an Franz Brentano“, in: Oskar Kraus, *Franz Brentano*, O. Beck, München 1919.

Husserl, E., *Erfahrung und Urteil*, Akademie, Praha 1938.

Husserl, E., „Besprechung von K. Twardowski, Zur Lehre vom Inhalt und Gegenstand der Vorstellungen“, in: Husserl, E., *Aufsätze und Rezensionen (1890-1910)*, Husserliana XXII., Nijhoff, Haag, 1979.

Husserl, E., „M. Palágyi, Der Streit der Psychologisten und Formalisten in der modernen Logik, Leipzig 1902 in: Husserl E., *Aufsätze und Rezensionen (1890-1910)*, Husserliana XXII, Bernhard Rang (ed.), Nijhoff, Hague 1979

Husserl, E., „Intentionale Gegenstände“, in: *Brentano Studien*, n. 3, 1990/1991.

Husserl, E., *Logik. Vorlesung 1896*, Husserliana: Materialienband 1, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht 2001.

Husserl, E., *Untersuchungen zur Urteilstheorie, Texte aus dem Nachlass*, Husserliana XL, Springer, Dordrecht 2009.

Další využitá literatura

Aristotelés, *Kategorie*, přel. A. Kříž, Československá akademie věd, Praha 1958.

Aristotelés, *O vyjadřování*, přel. A. Kříž, M. Mráz, Československá akademie věd, Praha 1961.

Aristotelés, *O duši*, přel. A. Kříž, Rezek, Praha 1996.

Aristotelés, *Metafyzika*, přel. A. Kříž, Rezek, Praha 2008.

Arnauld, A., Nicole, P., *Logique de Port-Royal*, Viéville et Capiomout, Paris 1874.

Baumgartner, W., „Brentano's Mereology“, in: Fisette, D., Frechette, G. (eds.), *Themes from Brentano*, Rodopi, New York 2013.

Berkeley, G., *Principles of Human Knowledge*, Oxford University Press, Oxford 1996.

Bergman, H., „*Bolzano und Brentano*“, *Archive für Geschichte der Philosophie*, Vol. 48, No. 1-3, 1966.

Bergmann, J., *Die Grundprobleme der Logik*, Mittler und Sohn, Berlin 1895.

Betti, A., „Propositions et états de choses chez Twardowski“, in: *Dialogue*, XLIV, 2005.

Beyer, Ch., *Von Bolzano zu Husserl*, Kluwer, Boston 1996.

Binder, T., „There and Back Again. An Updated History of Brentano's Unpublished Papers“, in: Frechette, G., Fisette, D. (eds.), *Themes from Brentano*, Rodopi, Amsterdam 2013.

Bolzano, B., *Vědosloví*, přel. M. Bayerová, J. Loužil, Academia, Praha 1981.

- Bolzano, B., *Dr. B. Bolzanos Wissenschaftslehre*, Band I.-IV., Seidl, Sulzbach 1837.
- Cajthaml M., „Husserlova kritika psychologismu a její pokračování u R. Ingardena“ in: *Filozofie dnes*, Vol 3, No 2, 2011.
- Centrone, S., *Logic and Philosophy of Mathematics in the early Husserl*, Springer, New York 2010.
- Chisholm, R., *Brentano and Meinong Studies*, Rodopi, Amsterdam, 1982.
- Descartes, R., *Meditace o první filosofii*, přel. P. Glombíček, T. Marvan, Oikymenh, Praha 2010.
- Descartes, R., *Principy filosofie*, přel. T. Marvan, P. Glombíček, Filosofia, Praha 1998.
- Dölling, E., *Wahrheit suchen und Wahrheit bekennen*, Rodopi, Amsterdam, 1999.
- Epiktétos, *Rukojeť*, přel. R. Kuthan, Svoboda, Praha 1971.
- Eisler, R., *Wörterbuch der philosophischen Begriffe*, Mittler und Sohn, Berlín 1904.
- Erdmann, B., *Logik, Band. I.*, M. Niemeyer, Halle 1892.
- De la Forge, L., Traité de l'esprit de l'homme*, Paříž 1666.
- Findlay, J. N., *Meinong's Theory of Objects and Values*, Oxford: Claredon Press, 1963.
- Frege, G., „Die Verneinung“ in: *Beiträge zur Philosophie des deutschen Idealismus*, vol. I., 1919.
- Frege G., „Über Begriff und Gegenstand“, in: *Vierteljahrsschrift für Wissenschaftliche Philosophie*, n. 16, 1892.
- Grossman, R., *Meinong*, Routledge and Kegan Paul, Londýn – Boston 1974.
- Gurwitsch, A., „Outlines of a Theory of Essentially Occasional Expressions“, in: Mohanty, J. N. (ed.), *Readings on Edmund Husserl's Logical Investigations*, The Hague 1977.
- Heidegger, M., „Moje cesta k fenomenologii“, in: týž, *Konec filosofie a úkol myšlení*, přel.
- Heidegger, M., *Bytí a čas*, Oikoymenh, přel. I. Chvatík, P. Kouba, M. Petříček a J. Němec, Praha 2008
- Hillebrand, F., *Die neuen Theorien der kategorischen Schlüsse*, A. Hölder, Vídeň 1881.
- Hume, D., *A Treatise of Human Nature*, Claredon, Oxford 2008.
- Hume, D., *An Enquiry Concerning Human Understanding*, Oxford University Press, Oxford 2007.
- Chrudzimski, A., *Intentionalitätstheorie beim frühen Brentano*, Kluwer, Dordrecht, 2001.
- Chrudzimski, A., *Die Ontologie Franz Brentanos*, Kluwer, Dordrecht 2004.

- Chrudzimski, A., *Gegenstandstheorie und Theorie der Intentionalität bei Alexius Meinong*, Springer, Dordrecht 2007.
- Chisholm, R., *Brentano and Meinong Studies*, Rodopi, Amsterdam 1982.
- Jacquete, D., (ed.), *The Cambridge Companion to Brentano*, Cambridge University Press, Cambridge 2004.
- Janoušek, H., "Husserlova teorie částí a celků", in: *Reflexe* 36, 2009.
- Janoušek, H.; Kolman, V. (eds.), *Syntetické soudy apriori*, nakl. Filosofía, Praha 2012.
- Janoušek, H., *Brentanův konceptualismus, Husserlův realismus*, *Filosofie dnes*, Vol 5, No 1, 2013.
- Kant, I., *Kritik der reinen Vernunft*, F. Meiner, Hamburg, 2004.
- Kant, I., *Der einzig mögliche Beweisgrund zu einer Demonstration des Daseins Gottes*, Akademische Ausgabe, Berlin 1905.
- Kant I., *Prolegomena zu einer jeden künftigen Metaphysik, die als Wissenschaft wird auftreten können*, Akademische Ausgabe, Berlin 1907
- Kastil A., *Die Philosophie Franz Brentanos*, „Das Bergland“ Verlag, Salzburg 1951.
- Kastil, A., *Studien zur neueren Erkenntnistheorie*, M. Niemeyer, Halle 1909.
- Kastil, A., (ed.), *Psychologie nach Prof. Dr. Marty*, Ontos, Frankfurt 2008.
- Kraus, O., „Brentano-Gesellschaft in Prag“, in: *Philosophia*, n. 2, Praha 1935.
- Land, J. P. N., „On a Supposed Improvement in Formal Logic“, in: *Abhandlungen der Königlichen Niederländischen Akademie der Wissenschaften*, Amsterdam 1876.
- Lange, F. A., *Geschichte der Materialismus und Kritik seiner Bedeutung in der Gegenwart*, Baedeker, 1866.
- Lapointe, S., *Brentano's Theoretical Philosophy: An Introduction*, Palgrave Macmillan, New York 2011.
- Lohmar, D., „Kategoriale Anschauung“, in: Mayer V. (ed.), Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen*, Akademie Verlag, Berlin, 2008.
- Lotze, H., *Drei Büchern der Logik*, F. Meiner, Lipsko 1912,.
- Mach, E., *Die Analyse der Empfindungen*, G. Fisher, Jena 1903.
- Marek, J.C., „Meinong on psychological Content“ in: Albertazzi (ed.), *The School of Alexius*

Meinong, Ashgate, Burlington.

Martin, W., *Theories of Judgment*, Cambridge University Press, Cambridge 2005.

Miklosich, F., „Die Verba impersonalia im Slavischen“, in: *Denkschrift der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften in Viedeň*, Philosophisch-historische Klasse, Bd. XIV, Viedeň 1865.

Mill, J. S., *Analysis of the Phenomena of the Human Mind*, Longmans, London, 1869.

Mill, J. S., *A System of Logic, Ratiocinative and Inductive*, Longman, London 1895.

Mill, J.S., *Letter to Brentano, Avignon, 18th December, 1872*, rukopis, Brentanův archiv ve Štýrském Hradci.

Mill, J.S., *Letter to Brentano, Avignon, Dijon, 6th February, 1873*, rukopis, Brentanův archiv ve Štýrském Hradci.

Mineka E., Dwight N. L. (eds.), *The Later Letters of John Stuart Mill 1849-1873, The Collected Works of John Stuart Mill*, vol XVII, University of Toronto Press, Toronto 1972.

Nuchelmans G., *Judgment and Proposition from Descartes to Kant*, North-Holland, Amsterdam, 1983.

Patočka, J., *Úvod do fenomenologie*, Oikoymenh, Praha 1993.

Rezek, P., *Husserlova věčnost*, Ztichlá klika, Praha 2009.

Pietersma, H., „Assertion and predication in Husserl“, in: *Husserl Studies*, Vol. 2, No. 1, 1985.

Rollinger, R., *Husserl's Position in the School of Brentano*, Springer, 1999.

Rollinger, R., *Austrian Phenomenology*, Ontos, Frankfurt 2008.

Ross, D., *Aristotle*, Routledge, New York 2005.

Quine, W., „On What There Is“, in: Quine, W., *From a Logical Point of View*, Harvard University Press, Harvard 1980.

Seyring, F., „Über Descartes's Urteilslehre“ in: *Archive für Geschichte der Philosophie*, vol. 6 (1), 1893.

Schröder, E., *Vorlesungen über die Algebra der Logik (Exakte Logik)*, I.-III., Teubner, Lipsko, 1890-1905.

Schuhmann, K., „Husserls doppelter Vorstellungsbegriff“, in: *Brentano Studien*, n. 3, 1990/1991.

Schuhmann K., *Husserl-Chronik*, M. Nijhoff, Haag, 1977.

- Schwengler, A., *Die Metaphysik des Aristoteles, I-III.*, Tübingen 1847.
- Simons, P., „Austrian Philosophers on Truth“, in: Textor, M. (ed.), *The Austrian Contribution to Philosophy*, Routledge, New York 2006.
- Soldati G., „Die Objektivität der Bedeutung“, in: Mayer V. (ed.), Edmund Husserl, *Logische Untersuchungen*, Akademie Verlag, Berlin, 2008.
- Stumpf, C., *Erscheinungen und Psychische Funktionen*, Königl. Akademie der Wissenschaften, Berlin 1907.
- Stumpf, C., „Erinnerungen an Franz Brentano“, in: Kraus O., *Franz Brentano zur Kenntnis seines Lebens und seiner Lehre*, Oskar Beck, Mnichov 1919.
- Textor, M., *Bolzanos Propositionalismus*, de Gruyter, New York 1996.
- Tugendhat E., Wollf U., *Logisch-semantische Propädeutik*, Reclam, Stuttgart 1993.
- Tugendhat E., *Einführung in die Sprachanalytische Philosophie*, Suhrkamp, Frankfurt 1976.
- Tugendhat E., *Selbstbewusstsein und Selbstbestimmung*, Suhrkamp, Frankfurt 1979.
- Tugendhat, E., *Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, De Gruyter, Berlin 1970.
- Urban P., „Jazyk mezi protiklady. Poznámky k Husserlově filosofii jazyka v Logických zkoumáních“, in: *Reflexe*, č.26, 2004.
- Urban, P., *Výraz a význam. K problematice jazyka ve filosofii E. Husserla 1900-1914*, dizertační práce Úfar, Filozofická fakulta 2008.
- Vasylchenko, A., „*Apprehensio simplex* in the Kiev-Mohyla Academy“ in: *Theoria*, 14(34), 1999.
- Verein Ernst Mach (ed.), *Wissenschaftliche Weltauffassung. Der Vídeňský Kreis*, Artur Wolf Verlag, Vídeň 1929.
- Windelband, W., „Beiträgen zur Lehre vom negativen Urteil“ in: *Strassburger Abhandlungen zur Philosophie*, Tübingen, 1884.
- Zahavi, D., *Intentionalität und Konstitution*, Tusculanum Press, Copenhagen 1992.
- Zahavi, D., *Subjectivity and Selfhood*, MIT Press, Cambridge 2006.